៚ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

បញ្ចបករណ-អដ្ឋកថា

ធាតុកថា-អដ្ឋកថា

អដ្ឋារសហិ ភេទេហិ, វិភង្គំ មារភញ្ជនោ;
ទេសយិត្វា មហាវីរោ, យំ តស្សេវ អនន្តរំ។

អទេសយិ ធាតុកថំ, ធាតុភេទប្បកាសនោ;
តស្សត្ថំ ទីបយិស្សាមិ, តំ សុណាថ សមាហិតាតិ។

១. មាតិកាវណ្ណនា

១. នយមាតិកាវណ្ណនា

១. សង្គហោ អសង្គហោតិអាទីនញ្ហិ វសេន ឥទំ បករណំ ចុទ្ទសវិធេន វិភត្តន្តិ វុត្តំ។ តំ សព្ពម្បិ ឧទ្ទេស និទ្ទេសតោ ទ្វិធា ឋិតំ។ តត្ថ មាតិកា **ឧទ្ទេសោ**។ សា បញ្ចវិធា – នយមាតិកា, អព្ភន្តរមាតិកា, នយមុខ មាតិកា, លក្ខណមាតិកា, ពាហិរមាតិកាតិ។ តត្ថ **សង្គហោ អសង្គហោ...បេ.... វិប្បយុត្តេន សង្គហិតំ អសង្គហិត**ន្តិ – អយំ ចុទ្ទសហិ បទេហិ និក្ខិត្តា **នយមាតិកា** នាម។ អយញ្ហិ ឥមិនា សង្គហាទិកេន នយេន ធាតុកថា ធម្មា វិភត្តាតិ ទស្សេតុំ ឋបិតត្តា នយមាតិកាតិ វុច្ចតិ។ ឯតេសំ បទានំ មូលភូតត្តា **មូល មាតិកា**តិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។

២. អព្ភន្តរមាតិកាវណ្ណនា

២. បញ្ចក្ខន្ធា ...បេ.... មនសិការោតិ អយំ បញ្ចវីសាធិកេន បទសតេន និក្ខិត្តា **អព្ភន្តរមាតិកា** នាម។ អយញ្ហិ “សព្ពាបិ ធម្មសង្គណី ធាតុកថាយ មាតិកា”តិ ឯវំ អវត្វា សង្គហាទិនា នយេន វិភជិតព្ពេ ខន្ធាទិធម្មេ សរូបតោ ទស្សេត្វា ធាតុកថាយ អព្ភន្តរេយេវ ឋបិតត្តា អព្ភន្តរមាតិកាតិ វុច្ចតិ។ ខន្ធាទិបទានំ ធម្មសង្គណិមាតិកាយ អសង្គហិតត្តា **បកិណ្ណកមាតិកា**តិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។

៣. នយមុខមាតិកាវណ្ណនា

៣. តីហិ សង្គហោ, តីហិ អសង្គហោ; ចតូហិ សម្បយោគោ, ចតូហិ វិប្បយោគោតិ អយំ ចតូហិ បទេហិ និក្ខិត្តា **នយមុខមាតិកា** នាម។ អយញ្ហិ សព្ពេសុបិ បញ្ចក្ខន្ធាទីសុ ចេវ កុសលត្តិកាទីសុ ច មាតិកាធម្មេសុ, តីហិ ខន្ធាយតនធាតុបទេហេវ សង្គហោ ច អសង្គហោ ច យោជេតព្ពោ។ តថា ចតូហិ អរូបក្ខន្ធេហិ សម្បយោគោ ច វិប្បយោគោ ច។ ឯតានិ ឥមេសំ សង្គហាសង្គហាទីនំ នយានំ មុខានីតិ ទស្សេតុំ ឋបិតត្តា នយមុខមាតិកាតិ វុច្ចតិ។

៤. លក្ខណមាតិកាវណ្ណនា

៤. សភាគោ , វិសភាគោតិ អយំ ទ្វីហិ បទេហិ និក្ខិត្តា **លក្ខណមាតិកា** នាម។ អយញ្ហិ សភាគលក្ខណេហិ ធម្មេហិ សង្គហនយោ, វិសភាគលក្ខណេហិ អសង្គហនយោ, តថា សម្បយោគវិប្បយោគនយោ យោជេតព្ពោតិ សភាគវិសភាគលក្ខណវសេន សង្គហាទិលក្ខណំ ទស្សេតុំ ឋបិតត្តា លក្ខណមាតិកាតិ វុច្ចតិ។

៥. ពាហិរមាតិកាវណ្ណនា

៥. សព្ពាបិ ធម្មសង្គណី ធាតុកថាយ មាតិកាតិ អយំ ឆសដ្ឋិ តិកបទានិ, ទ្វេ ច ទុកបទសតានិ សង្ខិបិត្វា និក្ខិត្តា **ពាហិរមាតិកា** នាម។ អយញ្ហិ “បញ្ចក្ខន្ធា...បេ.... មនសិការោ”តិ ឯវំ ធាតុកថាយ អព្ភន្តរេ អវត្វា “សព្ពាបិ ធម្មសង្គណី”តិ ឯវំ ធាតុកថាយ មាតិកតោ ពហិ ឋបិតត្តា ពាហិរមាតិកាតិ វុច្ចតិ។

ឯវំ មាតិកាយ បញ្ចធា ឋិតភាវំ វិទិត្វា ឥទានិ ‘សង្គហោ អសង្គហោ’តិអាទីសុ សង្គហោ តាវ ជាតិសញ្ជាតិ កិរិយាគណនវសេន ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ – “សព្ពេ ខត្តិយា អាគច្ឆន្តុ, សព្ពេ ព្រាហ្មណា, សព្ពេ វេស្សា, សព្ពេ សុទ្ទា អាគច្ឆន្តុ”, “យា ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាចា, យោ ច សម្មាកម្មន្តោ, យោ ច សម្មាអាជីវោ, ឥមេ ធម្មា សីលក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ អយំ **ជាតិសង្គហោ** នាម។ “ឯកជាតិកា អាគច្ឆន្តូ”តិ វុត្តដ្ឋានេ វិយ ហិ ឥធ សព្ពេបិ ជាតិយា ឯកសង្គហំ គតា។ “សព្ពេ កោសលកា អាគច្ឆន្តុ, សព្ពេ មាគធកា, សព្ពេ ភារុកច្ឆកា អាគច្ឆន្តុ”, “យោ ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាយាមោ; យា ច សម្មាសតិ, យោ ច សម្មាសមាធិ, ឥមេ ធម្មា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២) អយំ **សញ្ជាតិសង្គហោ** នាម។ “ឯកដ្ឋានេ ជាតា សំវឌ្ឍា អាគច្ឆន្តូ”តិ វុត្តដ្ឋានេ វិយ ហិ ឥធ សព្ពេបិ សញ្ជាតិឋានេន និវុត្ថោកាសេន ឯកសង្គហំ គតា។ “សព្ពេ ហត្ថារោហា អាគច្ឆន្តុ, សព្ពេ អស្សារោហា, សព្ពេ រថិកា អាគច្ឆន្តុ”, “យា ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាទិដ្ឋិ, យោ ច សម្មាសង្កប្បោ, ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២) អយំ **កិរិយាសង្គហោ** នាម។ សព្ពេវ ហេតេ អត្តនោ កិរិយាករណេន ឯកសង្គហំ គតា។ “ចក្ខាយតនំ កតមក្ខន្ធគណនំ គច្ឆតីតិ? រូបក្ខន្ធគណនំ គច្ឆតី”តិ។ ហញ្ចិ ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធគណនំ គច្ឆតិ,

តេន វត រេ វត្តព្ពេ – ‘ចក្ខាយតនំ រូបក្ខន្ធេន សង្គហិត’’ន្តិ (កថា. ៤៧១), អយំ **គណនសង្គហោ** នាម។ អយមិធ អធិប្បេតោ។ តប្បដិបក្ខេន អសង្គហោ វេទិតព្ពោ។ តេសំ វិកប្បតោ សង្គហិតេន អសង្គហិតាទីនិ។ ឯកុប្បាទេកនិរោធឯកវត្ថុកឯការម្មណតាវសេន សម្បយោគោ, តប្បដិបក្ខតោ វិប្បយោគោ។ តេសំ វិកប្បតោ សម្បយុត្តេន វិប្បយុត្តាទីនិ។ តទុភយសំសគ្គវិកប្បតោ សង្គហិតេន សម្បយុត្តំ វិប្បយុត្តន្តិអាទីនិ។ បញ្ចក្ខន្ធាតិអាទីនិ បន ខន្ធវិភង្គាទីសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ **ផស្សា**ទយោ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានវសេន វុត្តសព្ពចិត្តុប្បាទសាធារណតោ វុត្តាតិ។

មាតិកាវណ្ណនា។

២. និទ្ទេសវណ្ណនា

១. បឋមនយោ សង្គហាសង្គហបទវណ្ណនា

១. ខន្ធបទវណ្ណនា

៦. ឥទានិ បញ្ចក្ខន្ធាទិវសេន និក្ខិត្តមាតិកំ ‘សង្គហោ អសង្គហោ’តិអាទីហិ នយមាតិកាបទេហិ សទ្ធិំ យោជេត្វា ទស្សេតុំ **រូបក្ខន្ធោ កតិហិ ខន្ធេហី**តិអាទិនា នយេន និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ យស្មា “សង្គហោ អសង្គហោតិអាទិកាយ នយមាតិកាយ “តីហិ សង្គហោ, តីហិ អសង្គហោ”តិ នយមុខមាតិកា ឋបិតា, តស្មា រូបក្ខន្ធាទីនំ សង្គហំ ទស្សេតុំ **កតិហិ ខន្ធេហិ កតិហាយតនេហិ កតិហិ ធាតូហី**តិ តីណិ ខន្ធាយតនធាតុបទានេវ ឧទ្ធដានិ។ ‘ចត្តារិ សច្ចានី’តិអាទីសុ ឯកម្បិ ន បរាមដ្ឋំ។ យស្មា ច “សភាគោ វិសភាគោ”តិ ឯវំ លក្ខណមាតិកា ឋបិតា, តស្មា ឥមស្ស បញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនេ **រូបក្ខន្ធោ ឯកេន ខន្ធេនា**តិអាទិ វុត្តំ។ សភាគា ហិ តស្ស ឯតេ ខន្ធាទយោតិ។ តត្ថ **ឯកេន ខន្ធេនា**តិ រូបក្ខន្ធេនេវ។ យញ្ហិ កិញ្ចិ រូបំ រូបក្ខន្ធសភាគត្តា រូបក្ខន្ធោត្វេវ សង្គហំ គច្ឆតីតិ រូបក្ខន្ធេនេវ គណិតំ, តំ រូបក្ខន្ធេនេវ បរិច្ឆិន្នំ។ **ឯកាទសហាយតនេហី**តិ មនាយតនវជ្ជេហិ។ សព្ពោបិ ហិ រូបក្ខន្ធោ ទសាយតនានិ ធម្មាយតនេកទេសោ ច ហោតិ, តស្មា ឯកាទសហាយតនេហិ គណិតោ , បរិច្ឆិន្នោ។ **ឯកាទសហិ ធាតូហី**តិ សត្តវិញ្ញាណធាតុវជ្ជាហិ ឯកាទសហិ ឯតាសុ ហិ អបរិយាបន្នំ រូបំ នាម នត្ថិ។

អសង្គហនយនិទ្ទេសេ **កតិហិ អសង្គហិតោ**តិ សង្ខេបេនេវ បុច្ឆា កតា។ វិស្សជ្ជនេ បនស្ស យស្មា រូបក្ខន្ធស្ស វិសភាគា ចត្តារោ អរូបក្ខន្ធា, ឯកំ មនាយតនំ, សត្ត វិញ្ញាណធាតុយោ; តស្មា **ចតូហិ ខន្ធេហី**តិអាទិ វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ សង្គហាសង្គហោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មិំ បន ខន្ធនិទ្ទេសេ – “រូបក្ខន្ធោ កតិហិ ខន្ធេហី”តិអាទិម្ហិ តាវ ឯកមូលកេ សង្គហនយេ សរូបេនេវ ទស្សិតា បញ្ច បុច្ឆា, បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ។ អសង្គហនយេ សង្ខេបេន ទស្សិតា បញ្ច បុច្ឆា, បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ។ ឥមិនា ឧបាយេន ទុកមូលកាទីសុបិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ វេទិតព្ពានិ។ រូបក្ខន្ធមូលកាយេវ ចេត្ថ ទុកតិកចតុក្កា ទស្សិតា។ បញ្ចកេ បន “រូបក្ខន្ធោ ច... បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ ចា”តិ ឯវំ ភេទតោ ច, “បញ្ចក្ខន្ធា កតិហិ ខន្ធេហី”តិ ឯវំ អភេទតោ ចាតិ ទ្វិធា បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ កតានិ។ ឯវំ បាឡិនយោ វេទិតព្ពោតិ។

២. អាយតនបទាទិវណ្ណនា

២២. អាយតនបទនិទ្ទេសាទីសុ អាយតនបទនិទ្ទេសេ តាវ **ចក្ខាយតនំ ឯកេន ខន្ធេនា**តិ ឯកេន រូបក្ខន្ធេនេវ, ឯកេន ចក្ខាយតនេនេវ ឯកាយ ចក្ខុធាតុយាវ សង្គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សោតាយតនា**ទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន សង្គហាសង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **អសង្ខតំ ខន្ធតោ ឋបេត្វា**តិ ឯត្ថ បន យស្មា អសង្ខតំ ធម្មាយតនំ នាម និព្ពានំ, តញ្ច ខន្ធសង្គហំ ន គច្ឆតិ; តស្មា ‘ខន្ធតោ ឋបេត្វា’តិ វុត្តំ។ **ចតូហិ ខន្ធេហី**តិ រូបវេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធេហិ។ និព្ពានវជ្ជញ្ហិ ធម្មាយតនំ ឯតេហិ សង្គហិតំ។ វិញ្ញាណក្ខន្ធេន បន ឋបេត្វា ធម្មាយតនធម្មធាតុយោ សេសាយតនធាតូហិ ច តំ ន សង្គយ្ហតិ។ តេន វុត្តំ – “ឯកេន ខន្ធេន, ឯកាទសហាយតនេហិ, សត្តរសហិ ធាតូហិ អសង្គហិត”ន្តិ។ យថា ច តេ ហេដ្ឋា រូបក្ខន្ធមូលកា, ឯវមិធាបិ ចក្ខាយតនមូលកាវ នយា វេទិតព្ពា។ ទុកមត្តមេវ បន បាឡិយំ ទស្សេត្វា “ទ្វាទសាយតនានី”តិ អភេទតោវ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ កតំ។ ធាតុនិទ្ទេសេបិ ឯសេវ នយោ។

៤០. សច្ចនិទ្ទេសេ – សព្ពេបិ ទុកតិកចតុក្កា បាឡិយំ ទស្សិតា។ យស្មា ច ទុកតិកេសុ សមុទយសច្ចសទិសមេវ មគ្គសច្ចេបិ វិស្សជ្ជនំ, តស្មា តំ សមុទយានន្តរំ វុត្តំ។

៥០. ឥន្ទ្រិយនិទ្ទេសេ – **ជីវិតិន្ទ្រិយំ ទ្វីហិ ខន្ធេហី**តិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ រូបក្ខន្ធេន, អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ សង្ខារក្ខន្ធេន សង្គហិតំ។ សេសំ វុត្តនយានុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។ បាឡិវវត្ថានំ បនេត្ថ អាយតនធាតុនិទ្ទេសសទិសមេវ។

៦. បដិច្ចសមុប្បាទវណ្ណនា

៦១. បដិច្ចសមុប្បាទនិទ្ទេសេ – “អវិជ្ជា កតិហិ ខន្ធេហី”តិ បុច្ឆំ អនារភិត្វា **អវិជ្ជា ឯកេន ខន្ធេនា**តិ ឯវំ វិស្សជ្ជនមេវ ទស្សិតំ។ តត្ថ **សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ**ន្តិ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច សព្ពម្បិ វិបាកវិញ្ញាណំ។ តេនេវាហ – “សត្តហិ ធាតូហិ សង្គហិត”ន្តិ។ នាមរូបម្បិ បដិសន្ធិបវត្តិវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ តេនេវេត្ថ សឡាយតនម្បិ សង្គហេ

ត្វា ឯកាទសហាយតនេហិ សង្គហោ ទស្សិតោ។ **ផស្សា**ទីសុ ខន្ធភេទោ វេទិតព្ពោ។ អញ្ញេនេវ ហិ ឯកេន ខន្ធេន ផស្សោ សង្គហិតោ, អញ្ញេន វេទនា, តណ្ហាឧបាទានកម្មភវា បន សង្ខារក្ខន្ធេនេវ សង្គហិតា។ ភវបទញ្ចេត្ថ កម្មភវាទីនំ វសេន ឯកាទសធា វិភត្តំ។ តត្ថ កម្មភវោ ផស្សាទីហិ សទិសវិសជ្ជនត្តា តេហិ សទ្ធឹ ឯកតោ ទស្សិតោ។ ឧបបត្តិភវកាមភវសញ្ញាភវបញ្ចវោការភវា អញ្ញមញ្ញសទិសវិស្សជ្ជនត្តា ឯកតោ ទស្សិតា។ យស្មា ចេតេ ឧបាទិន្នកធម្មាវ តស្មា “ឯកាទសហាយតនេហិ សត្តរសហិ ធាតូហី”តិ វុត្តំ។ សទ្ទាយតនញ្ហិ អនុបាទិន្នំ, តំ ឯត្ថ ន គហិតំ។

៦៨. រូបភវនិទ្ទេសេ – **បញ្ចហាយតនេហី**តិ ចក្ខុសោតមនរូបធម្មាយតនេហិ។ **អដ្ឋហិ ធាតូហី**តិ ចក្ខុសោតចក្ខុវិញ្ញាណសោតវិញ្ញាណរូបធម្មមនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូហិ។ អរូបភវាទយោបិ តយោ សទិសវិស្សជ្ជនត្តាវ ឯកតោ ទស្សិតា។ តថា អសញ្ញាភវឯកវោការភវា។ តត្ថ **ទ្វីហាយតនេហី**តិ រូបាយតនធម្មាយតនេហិ។ ធាតូសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯកតលវាសិកានញ្ហិ សេសព្រហ្មានំ ចក្ខុសណ្ឋានតោ តស្សារម្មណត្ថា តត្ថ រូបាយតនំ ឧទ្ធដំ។

៧១. **ជាតិ ទ្វីហិ ខន្ធេហី**តិ រូបជាតិ រូបក្ខន្ធេន, អរូបជាតិ សង្ខារក្ខន្ធេន។ ជរាមរណេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សោកាទីសុបិ **ឯកេន ខន្ធេនា**តិ សោកទុក្ខទោមនស្សានិ វេទនាក្ខន្ធេន, បរិទេវោ រូបក្ខន្ធេន, ឧបាយាសាទយោ សង្ខារក្ខន្ធេនាតិ ឯវំ ខន្ធវិសេសោ វេទិតព្ពោ។

៧៣. **ឥទ្ធិបាទោ ទ្វីហី**តិ សង្ខារវិញ្ញាណក្ខន្ធេហិ, មនាយតនធម្មាយតនេហិ, ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូហិ ច។ **ឈានំ ទ្វីហី**តិ វេទនាក្ខន្ធសង្ខារក្ខន្ធេហិ។ អប្បមញ្ញាទយោ សទិសវិស្សជ្ជនត្តា ឯកតោ និទ្ទិដ្ឋា។ ចិត្តំ បន ចេតនានន្តរំ និក្ខិត្តម្បិ អសទិសវិស្សជ្ជនត្តា បច្ឆា គហិតំ។ តត្ថ អប្បមញ្ញាទីសុ **ឯកេន ខន្ធេនា**តិ វេទនា វេទនាក្ខន្ធេន, សញ្ញា សញ្ញាក្ខន្ធេន, សេសា សង្ខារក្ខន្ធេន សង្គហិតាតិ ឯវំ ខន្ធវិសេសោ វេទិតព្ពោ។

៧. តិកបទវណ្ណនា

៧៧. ឯវំ អព្ភន្តរមាតិកាយ សង្គហំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ពាហិរមាតិកាយ សង្គហំ ទស្សេតុំ **កុសលា ធម្មា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ វេទនាត្តិកេ **តីហិ ធាតូហី**តិ កាយវិញ្ញាណមនោវិញ្ញាណធម្មធាតូហិ។ **សត្តហិ ធាតូហី**តិ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាវិញ្ញាណធាតូហិ ចេវ មនោធាតុធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូហិ ច។ វិបាកត្តិកេ **អដ្ឋហិ ធាតូហី**តិ កាយវិញ្ញាណធាតុយា សទ្ធឹ តាហិយេវ។ វិបាកធម្មធម្មា បន សំកិលិដ្ឋសំកិលេសិកេហិ សទ្ធឹ សទិសវិស្សជ្ជនត្តា ឯកតោ គហិតា។ យថា ចេតេ, ឯវំ សព្ពតិកទុកបទេសុ យំ យំ បទំ យេន យេន បទេន សទ្ធឹ សទិសវិស្សជ្ជនំ ហោតិ, តំ តំ ឧប្បដិបាដិយាបិ តេន តេន សទ្ធឹ គហេត្វា វិស្សជ្ជិតំ។ តត្ថ វុត្តានុសារេនេវ សង្គហាសង្គហនយោ វេទិតព្ពោតិ។

សង្គហាសង្គហបទវណ្ណនា។

២. ទុតិយនយោ សង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៧១. ឥទានិ សង្គហិតេន អសង្គហិតបទំ ភាជេតុំ **ចក្ខាយតនេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្រិទំ លក្ខណំ – ឥមស្មិញ្ហិ វារេ យំ ខន្ធបទេន សង្គហិតំ ហុត្វា អាយតនធាតុបទេហិ អសង្គហិតំ, ខន្ធាយតនបទេហិ វា សង្គហិតំ ហុត្វា ធាតុបទេន អសង្គហិតំ, តស្ស ខន្ធាទីហិ អសង្គហំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តំ បន រូបក្ខន្ធាទីសុ ន យុជ្ជតិ។ រូបក្ខន្ធេន ហិ រូបក្ខន្ធោវ សង្គហិតោ។ សោ ច អឌ្ឍេកាទសហិ អាយតនធាតូហិ អសង្គហិតោ នាម នត្ថិ។ វេទនាក្ខន្ធេន ច វេទនាក្ខន្ធោវ សង្គហិតោ។ សោបិ ធម្មាយតនធម្មធាតូហិ អសង្គហិតោ នាម នត្ថិ។ ឯវំ អសង្គហិតតាយ អភាវតោ ឯតានិ អញ្ញានិ ច ឯវរូបានិ មនាយតនធម្មាយតនាទីនិ បទានិ ឥមស្មឹ វារេ ន គហិតានិ។ យានិ បន បទានិ រូបេកទេសំ អរូបេន អសម្មិស្សំ, វិញ្ញាណេកទេសញ្ច អញ្ញេន អសម្មិស្សំ ទីបេន្តិ, តានិ ឥធ គហិតានិ។ បរិយោសានេ ច –

> “ទសាយតនា សត្តរស ធាតុយោ,
> សត្តិន្ទ្រិយា អសញ្ញាភវោ ឯកវោការភវោ;
> បរិទេវោ សនិទស្សនសប្បដិឃំ,
> អនិទស្សនំ បុនទេវ សប្បដិឃំ ឧបាទា”តិ។

ឯវំ **ឧទ្ទានគាថាយ** ទស្សិតានេវ។ តស្មា តេសំ វសេនេវ សង្គហាសង្គហោ វេទិតព្ពោ។ បញ្ចវសេន ហិ ឥមស្មិំ វារេ អាយតនធាតុវសេនេវ សទិសវិស្សជ្ជនេ វិសតិ ធម្មេ សមោធានេត្វា ឯកោ បញ្ហោ កតោ, សត្ត វិញ្ញាណធាតុយោ សមោធានេត្វា ឯកោ, សត្តិន្ទ្រិយានិ សមោធានេត្វា ឯកោ, ទ្វេ ភវេ សមោធានេត្វា ឯកោ, បរិទេវេន ច សនិទស្សនសប្បដិឃេហិ ច ឯកោ, អនិទស្សនសប្បដិឃេហិ ឯកោ, សនិទស្សនេហិ ឯកោ, សប្បដិឃេហិ ច ឧបាទាធម្មេហិ ច ឯកោតិ អដ្ឋ បញ្ហា កតា។ តេសុ ឧទ្ទានទិវិភាគោ ឯវំ វេទិតព្ពោ សេយ្យថិទំ – បឋមបញ្ហេ តាវ **ចតូហិ ខន្ធេហីតិ** អរូបក្ខន្ធេហិ, **ទ្វីហាយតនេហីតិ** ចក្ខាយតនាទីសុ ឯកេកេន សទ្ធឹ មនាយតនេន, **អដ្ឋហិ ធាតូហីតិ** ចក្ខុធាតុអាទីសុ ឯកេកាយ សទ្ធឹ សត្តហិ វិញ្ញាណធាតូហិ។

តត្រាយំ នយោ – ចក្ខាយតនេន ហិ ខន្ធសង្គហេន រូបក្ខន្ធោ សង្គហិតោ។ តស្មិំ សង្គហិតេ រូបក្ខន្ធេ អាយតនសង្គហេន ចក្ខាយតនមេវេកំ សង្គហិតំ។ សេសានិ ទស អាយតនានិ អសង្គហិតានិ។ ធាតុសង្គហេនបិ តេន ចក្ខុធាតុយេវេកា សង្គហិតា។ សេសា ទស ធាតុយោ អសង្គហិតា។ ឥតិ យានិ តេន អសង្គហិតានិ ទសាយតនានិ, តានិ ចក្ខាយតនមនាយតនេហិ ទ្វីហិ អសង្គហិតានិ។ យាបិ តេន អសង្គហិតា ទស ធាតុយោ, តា ចក្ខុធាតុយា ចេវ សត្តហិ ច វិញ្ញាណធាតូហិ អសង្គហិតាតិ។ រូបាយតនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១៧២. ទុតិយបញ្ហេ – យស្មា យាយ កាយចិ វិញ្ញាណធាតុយា សង្គហិតោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ មនាយតនេន អសង្គហិតោ នាម នត្ថិ, តស្មា **អាយតនសង្គហេន សង្គហិតាតិ** វុត្តំ។ ឯត្ថ បន **ចតូហិ ខន្ធេហីតិ** រូបាទីហិ ចតូហិ។ **ឯកាទសហាយតនេហីតិ** មនាយតនវជ្ជេហិ។ **ទ្វាទសហិ ធាតូហីតិ** យថានុរូបា ឆ វិញ្ញាណធាតុយោ អបនេត្វា សេសាហិ ទ្វាទសហិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយេវ សង្គហិតា, ឥតរា អសង្គហិតា។ សោតវិញ្ញាណធាតុអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១៧៣. តតិយបញ្ហេ – ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនំ វិស្សជ្ជនំ ចក្ខាយតនាទិសទិសមេវ។ ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយេសុ បន ធម្មាយតនេន សទ្ធឹ ទ្វេ អាយតនានិ, ធម្មធាតុយា ច សទ្ធឹ អដ្ឋ ធាតុយោ វេទិតព្ពា។

១៧៤. ចតុត្ថបញ្ហេ – **តីហាយតនេហីតិ** រូបាយតនធម្មាយតនមនាយតនេហិ។ តេសុ ហិ ភវេសុ រូបាយតនធម្មាយតនវសេន ទ្វេវ អាយតនានិ តេហិ សង្គហិតានិ ។ សេសានិ នវ រូបាយតនានិ តេហេវ ច ទ្វីហិ, មនាយតនេន ចាតិ តីហិ អសង្គហិតានិ នាម ហោន្តិ។ **នវហិ ធាតូហីតិ** រូបធាតុធម្មធាតូហិ សទ្ធឹ សត្តហិ វិញ្ញាណធាតូហិ។

១៧៥. បញ្ចមបញ្ហេ – **ទ្វីហាយតនេហីតិ** បឋមបទំ សន្ធាយ សទ្ទាយតនមនាយតនេហិ។ ទុតិយបទំ សន្ធាយ រូបាយតនមនាយតនេហិ។ ធាតុយោបិ តេសំយេវ ឯកេកេន សទ្ធឹ សត្ត វិញ្ញាណធាតុយោ វេទិតព្ពា។

១៧៦. ឆដ្ឋបញ្ហេ – **ទសហាយតនេហីតិ** រូបាយតនធម្មាយតនវជ្ជេហិ។ **សោឡសហិ ធាតូហីតិ** រូបធាតុធម្មធាតុវជ្ជេហេវ។ កថំ? អនិទស្សនសប្បដិឃា ហិ ធម្មា នាម នវ ឱឡារិកាយតនានិ។ តេហិ ខន្ធសង្គហេន សង្គហិតេ រូបក្ខន្ធេ, អាយតនសង្គហេន តានេវ នវាយតនានិ សង្គហិតានិ។ រូបាយតនធម្មាយតនានិ អសង្គហិតានិ។ ធាតុសង្គហេនបិ តា ឯវ នវ ធាតុយោ សង្គហិតា។ រូបធាតុធម្មធាតុយោ អសង្គហិតា។ ឥតិ យានិ តេហិ អសង្គហិតានិ ទ្វេ អាយតនានិ , តានិ រូបាយតនវជ្ជេហិ នវហិ ឱឡារិកាយតនេហិ, មនាយតនេន ចាតិ ទសហិ អសង្គហិតានិ។ យាបិ តេហិ អសង្គហិតា ទ្វេ ធាតុយោ, តា រូបធាតុវជ្ជាហិ នវហិ ឱឡារិកធាតូហិ, សត្តហិ ច វិញ្ញាណធាតូហីតិ សោឡសហិ អសង្គហិតាតិ វេទិតព្ពា។

១៧៧. សត្តមបញ្ហេ – **ទ្វីហាយតនេហីតិ** រូបាយតនមនាយតនេហិ។ **អដ្ឋហិ ធាតូហីតិ** រូបធាតុយា សទ្ធឹ សត្តហិ វិញ្ញាណធាតូហិ។

១៧៨. អដ្ឋមបញ្ហេ – **ឯកាទសហាយតនេហីតិ** សប្បដិឃធម្មេ សន្ធាយ ធម្មាយតនវជ្ជេហិ, ឧបាទាធម្មេ សន្ធាយ ផោដ្ឋព្ពាយតនវជ្ជេហិ។ ធាតូសុបិ ឯសេវ នយោ។ អត្ថយោជនា បនេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ។

សង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា។

៣. តតិយនយោ អសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៧៩. ឥទានិ អសង្គហិតេនសង្គហិតបទំ ភាជេតុំ **វេទនាក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្រិទំ លក្ខណំ – ឥមស្មិញ្ហិ វារេ យំ ខន្ធបទេន អសង្គហិតំ ហុត្វា អាយតនធាតុបទេហិ សង្គហិតំ, តស្ស ខន្ធាទីហិ សង្គហំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តំ បន រូបក្ខន្ធវិញ្ញាណក្ខន្ធចក្ខាយតនាទីសុ ន យុជ្ជតិ។ រូបក្ខន្ធេន ហិ ចត្តារោ ខន្ធា ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា។ តេសុ តេន ឯកធម្មោបិ អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតោ នាម នត្ថិ។ ននុ ច វេទនាទយោ ធម្មាយតនេន សង្គហិតាតិ? សង្គហិតា។ ន បន រូបក្ខន្ធោវ ធម្មាយតនំ, រូបក្ខន្ធតោ ហិ សុខុមរូបមត្តំ ធម្មាយតនំ ភជតិ។ តស្មា យេ ធម្មាយតនេន សង្គហិតា, ន តេ រូបក្ខន្ធេន សង្គហិតា នាម។ វិញ្ញាណក្ខន្ធេនបិ ឥតរេ ចត្តារោ ខន្ធា អសង្គហិតា។ តេសុ តេន ឯកោបិ អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតោ នាម នត្ថិ។ ឯវំ សង្គហិតតាយ អភាវតោ ឯតានិ អញ្ញានិ ច ឯវរូបានិ ចក្ខាយតនាទីនិ បទានិ ឥមស្មិំ វារេ ន គហិតានិ។ យានិ បន បទានិ វិញ្ញាណេន វា ឱឡារិករូបេន វា អសម្មិស្សំ ធម្មាយតនេកទេសំ ទីបេន្តិ, តានិ ឥធ គហិតានិ។ តេសំ ឥទមុទ្ទានំ –

“តយោ ខន្ធា តថា សច្ចា, ឥន្ទ្រិយានិ ច សោឡស;
បទានិ បច្ចយាការេ, ចុទ្ទសូបរិ ចុទ្ទស។

“សមតឹស បទា ហោន្តិ, គោច្ឆកេសុ ទសស្វថ;
ទុវេ ចូឡន្តរទុកា, អដ្ឋ ហោន្តិ មហន្តរា”តិ។

ឯតេសុ បន បទេសុ សទិសវិស្សជ្ជនានិ បទានិ ឯកតោ កត្វា សព្ពេបិ ទ្វាទស បញ្ហា វុត្តា។ តេសុ ឯវំ ខន្ធវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ អាយតនធាតូសុ បន ភេទោ នត្ថិ។ តត្ថ បឋមបញ្ហេ តាវ – **តីហិ ខន្ធេហី**តិ រូបសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធេហិ។ អាយតនធាតុយោ បន ធម្មាយតនធម្មធាតុវសេន វេទិតព្ពា។

តត្រាយំ នយោ – វេទនាក្ខន្ធេន ហិ និព្ពានញ្ច សុខុមរូបសញ្ញាសង្ខារា ច ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា ហុត្វា អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតា។ តេសុ និព្ពានំ ខន្ធសង្គហំ ន គច្ឆតិ, សេសា រូបសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធេហិ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ អាយតនធាតុសង្គហំ បន និព្ពានម្បិ គច្ឆតេវ។ តេន វុត្តំ – “អសង្ខតំ ខន្ធតោ ឋបេត្វា តីហិ ខន្ធេហិ, ឯកេនាយតនេន, ឯកាយ ធាតុយា សង្គហិតា”តិ។ សញ្ញាក្ខន្ធបក្ខេ បនេត្ថ សញ្ញំ អបនេត្វា វេទនាយ សទ្ធឹ តយោ ខន្ធា សង្ខារាទីសុ សង្ខារក្ខន្ធំ អបនេត្វា រូបវេទនាសញ្ញាវសេន តយោ ខន្ធា វេទិតព្ពា។

១៨០. ទុតិយេ – **ចតូហិ ខន្ធេហី**តិ វិញ្ញាណវជ្ជេហិ។ តេ ហិ និរោធេន ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា ហុត្វា អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតា។

១៨១. តតិយេ – **ទ្វីហី**តិ វេទនាសញ្ញាក្ខន្ធេហិ។ រូបារូបជីវិតិន្ទ្រិយេន ហិ វេទនាសញ្ញាវិញ្ញាណក្ខន្ធា ច ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា។ តេសុ បន វេទនាសញ្ញាវ អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតា។ តេន វុត្តំ – “វេទនាសញ្ញាក្ខន្ធេហី”តិ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ ខន្ធភេទោ វេទិតព្ពោ។ ឥតោ បរញ្ហិ ខន្ធានំ នាមមត្តមេវ វក្ខាម។

១៨២. ចតុត្ថេ – **តីហិ ខន្ធេហី**តិ ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយេសុ វេទនាសញ្ញាសង្ខារេហិ, វេទនាបញ្ចកេ រូបសញ្ញាសង្ខារេហិ; សទ្ធិន្ទ្រិយាទីសុ ផស្សបរិយោសានេសុ រូបវេទនាសញ្ញាក្ខន្ធេហិ។ វេទនាយ វេទនាក្ខន្ធសទិសោវ តណ្ហុបាទានកម្មភវេសុ សង្ខារក្ខន្ធសទិសោវ វិនិច្ឆយោ។

១៨៣. បញ្ចមេ – ជាតិជរាមរណេសុ ជីវិតិន្ទ្រិយសទិសោវ។ ឈានេន បន និព្ពានំ សុខុមរូបំ សញ្ញា ច ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា ហុត្វា អាយតនធាតុសង្គហេន សង្គហិតា។ តស្មា តំ សន្ធាយ រូបក្ខន្ធសញ្ញាក្ខន្ធានំ វសេន ទ្វេ ខន្ធា វេទិតព្ពា។

១៨៤. ឆដ្ឋេ – សោកាទិត្តយេ វេទនាយ សទិសោ។ ឧបាយាសាទីសុ សង្ខារសទិសោ។ បុន វេទនាយ វេទនាក្ខន្ធសទិសោ, សញ្ញាយ សញ្ញាក្ខន្ធសទិសោ, ចេតនាទីសុ សង្ខារក្ខន្ធសទិសោ វិនិច្ឆយោ។ ឥមិនា ឧបាយេន សត្តមបញ្ហាទីសុបិ សង្គហាសង្គហោ វេទិតព្ពោតិ។

អសង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា។

៤. ចតុត្ថនយោ សង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៨១. ឥទានិ សង្គហិតេនសង្គហិតបទំ ភាជេតុំ **សមុទយសច្ចេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យំ ខន្ធាទីហិ សង្គហិតេន ខន្ធាទិវសេន សង្គហិតំ, បុន តស្សេវ ខន្ធាទីហិ សង្គហំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តំ ខន្ធាយតនធាតូសុ ឯកម្បិ សកលកោដ្ឋាសំ គហេត្វា ឋិតបទេសុ ន យុជ្ជតិ។ សកលេន ហិ ខន្ធាទិបទេន អញ្ញំ ខន្ធាទិវសេន សង្គហិតំ នាម នត្ថិ, យំ អត្តនោ សង្គាហកំ សង្គណ្ហិត្វា បុន តេនេវ សង្គហំ គច្ឆេយ្យ។ តស្មា តថារូបានិ បទានិ ឥមស្មិំ វារេ ន គហិតានិ។ យានិ បន បទានិ សង្ខារេកទេសំ វា អញ្ញេន អសម្មិស្សំ ទីបេន្តិ – វេទនេកទេសំ វា សុខុមរូបំ វា សទ្ទេកទេសំ វា, តានិ ឥធ គហិតានិ។ តេសំ ឥទមុទ្ទានំ –

“ទ្វេ សច្ចា បន្នរសិន្ទ្រិយា, ឯកាទស បដិច្ចបទា;
ឧទ្ធំ បុន ឯកាទស, គោច្ឆកបទមេត្ថ តីសវិធ”ន្តិ។

បញ្ហា បនេត្ថ ទ្វេយេវ ហោន្តិ។ តត្ថ យំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ បទំ, តទេវ យេហិ ធម្មេហិ ខន្ធាទិវសេន សង្គហិតំ, តេ ធម្មេ សន្ធាយ សព្ពត្ថ **ឯកេន ខន្ធេនា**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្រាយំ នយោ – សមុទយសច្ចេន ហិ តណ្ហាវជ្ជា សេសា សង្ខារា ខន្ធាទិសង្គហេន សង្គហិតា។ បុន តេហិ តណ្ហាវ សង្គហិតា។ សា តណ្ហា បុន សង្ខារេហេវ ខន្ធាទិសង្គហេន សង្គហិតាតិ។ ឯសេវ នយោ សព្ពត្ថ។ អរូបធម្មបុច្ឆាសុ បនេត្ថ សង្ខារក្ខន្ធោ វា វេទនាក្ខន្ធោ វា ឯកោ ខន្ធោ នាម។ រូបធម្មបុច្ឆាសុ រូបក្ខន្ធោ។ បរិទេវបុច្ឆាយ សទ្ទាយតនំ ឯកំ អាយតនំ នាម។ សទ្ទធាតុ ឯកា ធាតុ នាម, សេសដ្ឋានេសុ ធម្មាយតនធម្មធាតុវសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

សង្គហិតេនសង្គហិតបទវណ្ណនា។

៥. បញ្ចមនយោ អសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា

១៨៣. ឥទានិ អសង្គហិតេន អសង្គហិតបទំ ភាជេតុំ **រូបក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យំ ខន្ធាទីហិ អសង្គហិតេន ខន្ធាទិវសេន អសង្គហិតំ, បុន តស្សេវ ខន្ធាទីហិ អសង្គហំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តំ បញ្ចក្ខន្ធគ្គាហកេសុ ទុក្ខសច្ចាទីសុ វិញ្ញាណេន សទ្ធិំ សុខុមរូបគ្គាហកេសុ អនិទស្សនអប្បដិឃាទីសុ ច បទេសុ ន យុជ្ជតិ។ តាទិសេន ហិ បទេន និព្ពានំ ខន្ធសង្គហមត្តំ ន គច្ឆេយ្យ។ សេសា ខន្ធាទីហិ អសង្គហិតធម្មា នាម នត្ថិ។ តស្មា តថារូបានិ បទានិ ឥមស្មិំ វារេ ន គហិតានិ។ យានិ បន បញ្ចក្ខន្ធេ វិញ្ញាណញ្ច សុខុមរូបេន សទ្ធិំ ឯកតោ ន ទីបេន្តិ, តានិ ឥធ គហិតានិ។ តេសំ ឥទមុទ្ទានំ –

“សព្ពេ ខន្ធា តថាយតនធាតុយោ សច្ចតោ តយោ;
ឥន្ទ្រិយានិបិ សព្ពានិ, តេវីសតិ បដិច្ចតោ។

“បរតោ សោឡស បទា, តេចត្តាលីសកំ តិកេ;
គោច្ឆកេ សត្តតិ ទ្វេ ច, សត្ត ចូឡន្តរេ បទា។

“មហន្តរេ បទា វុត្តា, អដ្ឋារស តតោ បរំ;
អដ្ឋារសេវ ញាតព្ពា, សេសា ឥធ ន ភាសិតា”តិ។

បញ្ហា បនេត្ថ សទិសវិស្សជ្ជនានំ វសេន សមោធានេត្វា កតិហិ សទ្ធិំ សព្ពេបិ ចតុត្តឹស ហោន្តិ។ តត្ថ យំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ បទំ, តទេវ យេហិ ខន្ធាទីហិ អសង្គហិតំ, តេ ធម្មេ សន្ធាយ **ឯកេន ខន្ធេនា**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្រាយំ នយោ – រូបក្ខន្ធេន ហិ ចត្តារោ ខន្ធា និព្ពានញ្ច ខន្ធសង្គហេន អសង្គហិតា។ អាយតនធាតុសង្គហេន បន ឋបេត្វា វិញ្ញាណំ អវសេសា សង្គហិតាតិ វិញ្ញាណមេវ តីហិបិ ខន្ធសង្គហាទីហិ អសង្គហិតំ នាម។ បុន តេន វិញ្ញាណេន សទ្ធិំ និព្ពានេន ចត្តារោ ខន្ធា ខន្ធាទិសង្គហេន អសង្គហិតា។ តេ សព្ពេបិ បុន វិញ្ញាណេនេវ ខន្ធាទិសង្គហេន អសង្គហិតាតិ ឯកេន ខន្ធេន, ឯកេនាយតនេន, សត្តហិ ធាតូហិ អសង្គហិតា នាម ហោន្តិ។ អថ វា – យទេតំ រូបក្ខន្ធេន វិញ្ញាណមេវ តីហិ ខន្ធាទិសង្គហេហិ អសង្គហិតំ, តេហិបិ វិញ្ញាណធម្មេហិ តេ រូបធម្មាវ តីហិ សង្គហេហិ អសង្គហិតា។ បុន តេ រូបធម្មា វិញ្ញាណេនេវ តីហិ សង្គហេហិ អសង្គហិតា។ វិញ្ញាណញ្ច ខន្ធតោ ឯកោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ ហោតិ, អាយតនតោ ឯកំ មនាយតនំ, ធាតុតោ សត្ត វិញ្ញាណធាតុយោ។ តស្មា “ឯកេន ខន្ធេនា”តិអាទិ វុត្តំ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ យំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ បទំ, តទេវ យេហិ ធម្មេហិ ខន្ធាទិវសេន អសង្គហិតំ, តេសំ ធម្មានំ វសេន ខន្ធាទយោ វេទិតព្ពា។ តត្ថ ទុតិយបញ្ហេ តាវ – រូប

វិញ្ញាណានំ វសេន វេទិតព្ពា។ វេទនាទយោ ហិ រូបវិញ្ញាណេហេវ ខន្ធាទិសង្គហេន អសង្គហិតា។ តេ ច ទ្វេ ខន្ធា ឯកាទសាយតនានិ សត្តរស ធាតុយោ ហោន្តិ។

១៩៥. តតិយបញ្ហេ – វិញ្ញាណំ រូបាទីហិ ចតូហិ អសង្គហិតន្តិ តេសំ វសេន ខន្ធាទយោ វេទិតព្ពា។

១៩៦. ចតុត្ថបញ្ហេ – ចក្ខាយតនំ វេទនាទីហិ ចតូហីតិ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ ខន្ធាទយោ វេទិតព្ពា។ បរិយោសានេ – រូបញ្ច ធម្មាយតនន្តិ ឧទ្ទានគាថាយ ទស្សិតធម្មាយេវ អញ្ញេនាការេន សង្ខិបិត្វា ទស្សិតាតិ។

អសង្គហិតេនអសង្គហិតបទវណ្ណនា។

៦. ឆដ្ឋនយោ សម្បយោគវិប្បយោគបទវណ្ណនា

២២៨. ឥទានិ សម្បយោគវិប្បយោគបទំ ភាជេតុំ **រូបក្ខន្ធោ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យំ លព្ភតិ យញ្ច ន លព្ភតិ តំ សព្ពំ បុច្ឆាយ គហិតំ។ វិស្សជ្ជនេ បន យំ ន លព្ភតិ, តំ នត្ថីតិ បដិក្ខិត្តំ។ ចតូហិ សម្បយោគោ, ចតូហិ វិប្បយោគោ; សភាគោ វិសភាគោតិ ហិ វចនតោ ចតូហិ អរូបក្ខន្ធេហេវ សភាគានំ ឯកសន្តានស្មិំ ឯកក្ខណេ ឧប្បន្នានំ អរូបក្ខន្ធានំយេវ អញ្ញមញ្ញំ សម្បយោគោ លព្ភតិ។ រូបធម្មានំ បន រូបេន និព្ពានេន វា, និព្ពានស្ស ច រូបេន សទ្ធិំ សម្បយោគោ នាម នត្ថិ។ តថា រូបនិព្ពានានំ អរូបក្ខន្ធេហិ, វិសភាគា ហិ តេ តេសំ។ យថា ច អរូបក្ខន្ធានំ រូបនិព្ពានេហិ, ឯវំ ភិន្នសន្តានេហិ នានាក្ខណិកេហិ អរូបធម្មេហិបិ សទ្ធិំ នត្ថិយេវ។ តេបិ ហិ តេសំ សន្តានក្ខណវិសភាគតាយ វិសភាគាយេវ។ អយំ បន វិសភាគតា សង្គហង្គេន វិរុជ្ឈនតោ សង្គហនយេ នត្ថិ។ គណនូបគមត្តញ្ហិ សង្គហង្គោ។ សម្បយោគនយេ បន អត្ថិ, ឯកុប្បាទតាទិលក្ខណញ្ហិ សម្បយោគង្គោតិ។ ឯវំ មេត្ថ យស្ស ឯកធម្មេនបិ សម្បយោគលក្ខណំ ន យុជ្ជតិ, តស្ស បុច្ឆាយ សង្គហំ កត្វាបិ **នត្ថី**តិ បដិក្ខេបោ កតោ។ យស្ស វិប្បយោគលក្ខណំ យុជ្ជតិ, តស្ស វិប្បយោគោ ទស្សិតោ។ យានិ បន បទានិ សត្តសុ វិញ្ញាណធាតូសុ ឯកាយបិ អវិប្បយុត្តេ រូបេន និព្ពានេន វា មិស្សកធម្មេ ទីបេន្តិ, តានិ សព្ពថាបិ ឥធ ន យុជ្ជន្តីតិ ន គហិតានិ។ តេសំ ឥទមុទ្ទានំ –

> “ធម្មាយតនំ ធម្មធាតុ, ទុក្ខសច្ចញ្ច ជីវិតំ;
> សឡាយតនំ នាមរូបំ, ចត្តារោ ច មហាភវា។
>
> “ជាតិជរា ច មរណំ, តិកេស្វេកូនវីសតិ;
> គោច្ឆកេសុ ច បញ្ញាស, អដ្ឋ ចូឡន្តរេ បទា។
>
> “មហន្តរេ បន្នរស, អដ្ឋារស តតោ បរេ;
> តេវីស បទសតំ ឯតំ, សម្បយោគេ ន លព្ភតី”តិ។

ធម្មាយតនញ្ហិ រូបនិព្ពានមិស្សកត្តា តស្មិំ អបរិយាបន្នេន វិញ្ញាណេនបិ ន សក្កា សម្បយុត្តន្តិ វត្តុំ។ យស្មា បនេត្ថ វេទនាទយោ វិញ្ញាណេន សម្បយុត្តា, តស្មា វិប្បយុត្តន្តិបិ ន សក្កា វត្តុំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ សព្ពត្ថាបិ ឯតានិ ន យុជ្ជន្តីតិ ឥធ ន គហិតានិ។ សេសានិ ខន្ធាទីនិ យុជ្ជន្តីតិ តានិ គហេត្វា ឯកេកវសេន ច សមោធានេន ច បញ្ហវិស្សជ្ជនំ កតំ។ តេសុ បញ្ហេសុ, បឋមេ – **ឯកេនាយតនេនា**តិ មនាយតនេន។ **កេហិចី**តិ ធម្មាយតនធម្មធាតុបរិយាបន្នេហិ វេទនាសញ្ញាសង្ខារេហិ។

២២៩. ទុតិយេ – **តីហី**តិ បុច្ឆិតំ បុច្ឆិតំ ឋបេត្វា សេសេហិ។ **កេហិចិ សម្បយុត្តោ**តិ វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាសង្ខារេហិ។ ឥតរេបិ អត្តានំ ឋបេត្វា ឥតរេហិ។ **កេហិចិ វិប្បយុត្តោ**តិ រូបនិព្ពានេហិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ រូបស្ស វិប្បយោគេ ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ អរូបំ, អរូបស្ស វិប្បយោគេ រូបំ ទដ្ឋព្ពំ។ តតិយបញ្ហោ ឧត្តានត្ថោវ។

២៣១. ចតុត្ថេ – ‘កតិហិ ខន្ធេហី’តិអាទី អវត្វា **សម្បយុត្តន្តិ នត្ថី**តិ វុត្តំ។ តំ បន ខន្ធាទីនំយេវ វសេន វេទិតព្ពំ។ បរតោបិ ឯវរូបេសុ បញ្ហេសុ ឯសេវ នយោ។ អាទិបញ្ហស្មិញ្ហិ សរូបតោ ទស្សេត្វា បរតោ បាឡិ សំខិត្តា។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។ យត្ថ បន នាតិបាកដា ភវិស្សតិ, តត្ថ នំ បាកដំ កត្វាវ គមិស្សាម។

២៣៤. **សោឡសហិ ធាតូហី**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ តាវ អត្តានំ ឋបេត្វា ឆហិ វិញ្ញាណធាតូហិ, ទសហិ ច រូបធាតូហិ។ សេសាសុបិ ឯសេវ នយោ។

២៣៥. **តីហិ ខន្ធេហី**តិ សង្ខារក្ខន្ធំ ឋបេត្វា សេសេហិ។ **ឯកាយ ធាតុយា**តិ **មនោវិញ្ញាណធាតុយា។** សមុទយមគ្គានញ្ហិ អញ្ញាយ ធាតុយា សម្បយោគោ នត្ថិ។ **ឯកេន ខន្ធេនា**តិ សង្ខារក្ខន្ធេន។ **ឯកេនាយតនេនា**តិ ធម្មាយតនេន។ **ឯកាយ ធាតុយា**តិ ធម្មធាតុយា។ ឯតេសុ ហិ តំ សច្ចទ្វយំ កេហិចិ សម្បយុត្តំ។

២៣៨. សុខិន្ទ្រិយាទិបញ្ហេ – **តីហី**តិ សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណេហិ។ **ឯកាយ ធាតុយា**តិ កាយវិញ្ញាណធាតុយា, មនោវិញ្ញាណធាតុយា ច។ **ឆហិ ធាតូហី**តិ កាយវិញ្ញាណធាតុវជ្ជាហិ។

២៤៥. រូបភវបញ្ហេ – សព្ពេសម្បិ អរូបក្ខន្ធានំ អរូបាយតនានញ្ច អត្ថិតាយ **ន កេហិចី**តិ វុត្តំ។ ឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណធាតូនំ បន នត្ថិតាយ **តីហិ ធាតូហិ វិប្បយុត្តោ**តិ វុត្តំ។

២៥៦. អជ្ឈត្តិកបញ្ហេ – **ទ្វីហិ ធាតូហី**តិ មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូហិ។ **បន្នរសហី**តិ សេសាហិ ទសហិ រូបធាតូហិ, បញ្ចហិ ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ។

២៥៧. កុសលបញ្ហេ – កុសលេហិ ចតុន្នម្បិ ខន្ធានំ គហិតត្តា សម្បយោគោ បដិក្ខិត្តោ។

២៥៨. វេទនាត្តិកបញ្ហេ – **ឯកេន ខន្ធេនា**តិ វេទនាក្ខន្ធេនេវ។ **បន្នរសហី**តិ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាវិញ្ញាណធាតុមនោធាតូហិ ចេវ រូបធាតូហិ ច។ **ឯកាទសហី**តិ កាយវិញ្ញាណធាតុយា សទ្ធិំ រូបធាតូហិ។

២៦២. នេវវិបាកនវិបាកធម្មធម្មបញ្ហេ – **បញ្ចហី**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ។ អនុបាទិន្នអនុបាទានិយបញ្ហេ – **ឆហី**តិ មនោវិញ្ញាណធាតុវជ្ជាហិ។ សវិតក្កសវិចារបញ្ហេ – **បន្នរសហី**តិ បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ សទ្ធិំ រូបធាតូហិ។ អវិតក្កវិចារមត្តបញ្ហេ – **ឯកេន ខន្ធេនា**តិអាទិ សង្ខារក្ខន្ធវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ ទុតិយជ្ឈានវិចារញ្ហិ ឋបេត្វា សេសា **អវិតក្កវិចារមត្តា** នាម។ បីតិំ ឋបេត្វា សេសា **បីតិសហគតា**។ តត្ថ វិចារោ វិចារេន, បីតិ ច បីតិយា ន សម្បយុត្តាតិ សង្ខារក្ខន្ធធម្មាយតនធម្មធាតូសុ កេហិចិ សម្បយុត្តា នាម។ **សោឡសហី**តិ ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុវជ្ជាហេវ។ អវិតក្កអវិចារបញ្ហេ – **ឯកាយ ធាតុយា**តិ មនោធាតុយា។ **សុខសហគតា ឧបេក្ខាសហគតា** ច វេទនាត្តិកេ វុត្តាវ។ **ទស្សនេនបហាតព្ពា**ទយោ កុសលសទិសាវ។

២៧១. **បរិត្តារម្មណំ** វិបាកធម្មសទិសំ។ **ឯកាយ ធាតុយា**តិ ធម្មធាតុយា។ **កេហិចី**តិ យេ តត្ថ បរិត្តារម្មណា ន ហោន្តិ, តេហិ។ ធម្មធាតុ បន បរិត្តារម្មណានំ ឆន្នំ ចិត្តុប្បាទានំ វសេន ចតូហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតត្តា បឋមបដិក្ខេបមេវ ភជតិ។ **មហគ្គតារម្មណា**ទយោ កុសលសទិសាវ។

២៧៣. អនុប្បន្នេសុ – **បញ្ចហិ ធាតូហី**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ។ តានិ ហិ ឯកន្តេន ឧប្បាទិធម្មភូតានេវ, ឧប្បន្នកោដ្ឋាសម្បិ បន ភជន្តិ។ **បច្ចុប្បន្នារម្មណា**ទយោ បរិត្តារម្មណសទិសាវ ។ **ហេតុ**អាទយោ សមុទយសទិសាវ។ **សហេតុកា ចេវ ន ច ហេតូ**បិ បីតិសហគតសទិសាវ។ តថា **បរាមាសសម្បយុត្តា។ អនុបាទិន្នា** អនុប្បន្នសទិសាវ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

សម្បយោគវិប្បយោគបទវណ្ណនា។

៧. សត្តមនយោ សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣០៦. ឥទានិ សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទំ ភាជេតុំ **វេទនាក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្រិទំ លក្ខណំ – ឥមស្មិញ្ហិ វារេ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដបទេន យេ ធម្មា សម្បយុត្តា, តេហិ យេ ធម្មា វិប្បយុត្តា, តេសំ ខន្ធាទីហិ វិប្បយោគំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តំ បន រូបក្ខន្ធាទីសុ ន យុជ្ជតិ។ រូបក្ខន្ធេន ហិ សម្បយុត្តា នាម នត្ថិ។ តស្មា តញ្ច អញ្ញានិ ច ឯវរូបានិ បទានិ ឥមស្មិំ វារេ ន គហិតានិ។ យានិ បន បទានិ ធម្មធាតុយា សម្បយុត្តេ ធម្មេ វិញ្ញាណញ្ច អញ្ញេន អសម្មិស្សំ ទីបេន្តិ, តានិ ឥធ គហិតានិ។ តេសំ ឥទមុទ្ទានំ –

> “ចត្តារោ ខន្ធាយតនញ្ច ឯកំ,
> ទ្វេ ឥន្ទ្រិយា ធាតុបទានិ សត្ត;
> តយោ បដិច្ចា អថ ផស្សសត្តកំ,
> តិកេ តយោ សត្ត មហន្តរេ ច។
>
> “ឯកំ សវិតក្កំ, សវិចារមេកំ;

យុត្តំ ឧបេក្ខាយ ច ឯកមេវា”តិ។

បរិយោសានេ – ខន្ធា ចតុរោតិអាទិនាបិ អយមេវត្ថោ សង្គហិតោ។ តត្ថ យានិ បទានិ សទិសវិស្សជ្ជនានិ, តានិ ឧប្បដិបាដិយាបិ សមោធានេត្វា តត្ថ វេទនាក្ខន្ធាទិកា បញ្ហា កតា។ តេសុ ឯវំ ខន្ធាទិវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ វេទនាក្ខន្ធាទិបញ្ហេ តាវ – **ឯកេនា**តិ មនាយតនេន។ **សត្តហី**តិ វិញ្ញាណធាតូហិ។ **កេហិចី**តិ ធម្មាយតនេ វេទនាទីហិ។ វិញ្ញាណធាតុបញ្ហេ – **តេ ធម្មា ន កេហិចី**តិ តេ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដបទំ វិញ្ញាណធាតុំ ឋបេត្វា សេសា ឆ វិញ្ញាណធាតុធម្មា, រូបំ, និព្ពានញ្ច។ តេហិ សព្ពេសំ ខន្ធាយតនានំ សង្គហិតត្តា ន កេហិចិ ខន្ធេហិ អាយតនេហិ វា វិប្បយុត្តា។ **ឯកាយ ធាតុយា**តិ យា យា បុច្ឆាយ ឧទ្ធដា ហោតិ តាយ តាយ។

៣០៩. ឧបេក្ខិន្ទ្រិយបញ្ហេ – **បញ្ចហី**តិ ឧបេក្ខាសម្បយុត្តាហិ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទីហិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដបទេនេវ សទ្ធិំ វិប្បយុត្តានំ វសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

សម្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា។

៨. អដ្ឋមនយោ វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣១៧. ឥទានិ វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទំ ភាជេតុំ **រូបក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ សព្ពាបិ បុច្ឆា មោឃបុច្ឆាវ ។ រូបក្ខន្ធេន ហិ វិប្បយុត្តា នាម ចត្តារោ ខន្ធា, តេសំ អញ្ញេហិ សម្បយោគោ នត្ថិ។ វេទនាក្ខន្ធេន វិប្បយុត្តំ រូបំ និព្ពានញ្ច, តស្ស ច កេនចិ សម្បយោគោ នត្ថិ។ ឯវំ សព្ពបទេសុ។ វិប្បយុត្តានំ បន សម្បយោគាភាវោ វេទិតព្ពោ។ ឥតិ បុច្ឆាយ មោឃត្តា សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ **នត្ថិ នត្ថី**តច្ចេវ វុត្តន្តិ។

វិប្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា។

៩. នវមនយោ សម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣១៩. ឥទានិ សម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទំ ភាជេតុំ **វេទនាក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យំ ខន្ធាទិវសេន សម្បយុត្តំ, បុន តស្សេវ ខន្ធាទីហិ សម្បយោគំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ។ តំ រូបេន វា រូបមិស្សកេហិ វា សព្ពរូបក្ខន្ធសង្គាហកេហិ វា បទេហិ សទ្ធិំ ន យុជ្ជតិ។ រូបេន ហិ រូបមិស្សកេន វា អញ្ញេសំ សម្បយោគោ នត្ថិ។ សព្ពរូបក្ខន្ធសង្គាហកេហិ សព្ពេសំ សម្បយោគារហានំ ខន្ធាទីនំ គហិតត្តា អញ្ញំយេវ នត្ថិ, យំ តេន សហ សម្បយោគំ គច្ឆេយ្យ។ តស្មា តថារូបានិ បទានិ ឥធ ន គហិតានិ។ យានិ បន បទានិ រូបេន អសម្មិស្សំ អរូបេកទេសំ ទីបេន្តិ, តានិ ឥធ គហិតានិ។ តេសំ ឥទមុទ្ទានំ –

“អរូបក្ខន្ធា ចត្តារោ, មនាយតនមេវ ច;
វិញ្ញាណធាតុយោ សត្ត, ទ្វេ សច្ចា ចុទ្ទសិន្ទ្រិយា។

“បច្ចយេ ទ្វាទស បទា, តតោ ឧបរិ សោឡស;
តិកេសុ អដ្ឋ គោច្ឆកេ, តេចត្តាលីសមេវ ច។

“មហន្តរទុកេ សត្ត, បទា បិដ្ឋិទុកេសុ ឆ;
នវមស្ស បទស្សេតេ, និទ្ទេសេ សង្គហំ គតា”តិ។

សព្ពបញ្ហេសុ បន យេ ធម្មា បុច្ឆាយ ឧទ្ធដា, តេ យេហិ សម្បយុត្តា ហោន្តិ, តេសំ វសេន ខន្ធាទិភេទោ វេទិតព្ពោ ។ វេទនាក្ខន្ធេន ហិ ឥតរេ តយោ ខន្ធា សម្បយុត្តា, បុន តេហិ វេទនាក្ខន្ធោ សម្បយុត្តោ។ សោ តេហិ សញ្ញាទីហិ តីហិ ខន្ធេហិ, ឯកេន មនាយតនេន, សត្តហិ វិញ្ញាណធាតូហិ, ឯកស្មិំ ធម្មាយតនេ, ធម្មធាតុយា ច, កេហិចិ សញ្ញាសង្ខារេហេវ សម្បយុត្តោ។ ឯសេវ នយោ សព្ពត្ថាតិ។

សម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទវណ្ណនា។

១០. ទសមនយោ វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៣៥៣. ឥទានិ វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទំ ភាជេតុំ **រូបក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យេ សម្បយោគវិប្បយោគបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធាទយោ ធម្មា ឧទ្ធដា, សព្ពបុច្ឆាសុ តេយេវ ឧទ្ធដា។ សទិសវិស្សជ្ជនានំ បន ឯកតោ គហិតត្តា បទានិ អញ្ញាយ បដិបាដិយា អាគតានិ។ តត្ថ យំ បទំ បុច្ឆាយ ឧទ្ធដំ, តំ យេហិ ធម្មេហិ វិប្បយុត្តំ, តេសំ វសេន ខន្ធាទិវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ រូបក្ខន្ធេន ហិ វេទនាទយោ វិប្បយុត្តា, តេហិ ច រូបក្ខន្ធោ វិប្បយុត្តោ។ និព្ពានំ បន សុខុមរូបគតិកមេវ។ សោ រូបក្ខន្ធោ ចតូហិ ខន្ធេហិ, ឯកេន មនាយតនេន សត្តហិ វិញ្ញាណធាតូហិ, ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ, កេហិចិ វេទនាទីហិ ធម្មេហេវ វិប្បយុត្តោ។ ឯសេវ នយោ សព្ពត្ថាតិ។

វិប្បយុត្តេនវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា។

១១. ឯកាទសមនយោ សង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៤០៩. ឥទានិ សង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទំ ភាជេតុំ **សមុទយសច្ចេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យេ សង្គហិតេនសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ សមុទយសច្ចាទយោវ ធម្មា ឧទ្ធដា, សព្ពបុច្ឆាសុ តេយេវ ឧទ្ធដា។ សទិសវិស្សជ្ជនានំ បន ឯកតោ គហិតត្តា បទានិ អញ្ញាយ បដិបាដិយា អាគតានិ។ តត្ថ យេ ធម្មា បុច្ឆាយ ឧទ្ធដបទេន ខន្ធាទិសង្គហេន សង្គហិតា, តេសំ យេហិ សម្បយោគោ វា វិប្បយោគោ វា ហោតិ, តេសំ វសេន ខន្ធាទិវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

តត្រាយំ នយោ – សមុទយសច្ចេន តាវ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា ធម្មា ខន្ធាទិសង្គហេន សង្គហិតា។ តេ ច សេសេហិ តីហិ ខន្ធេហិ, ឯកេន មនាយតនេន, សត្តហិ វិញ្ញាណធាតូហិ, សង្ខារក្ខន្ធេ ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ ច ឋបេត្វា តណ្ហំ សេសេហិ សម្បយុត្តត្តា កេហិចិ សម្បយុត្តា នាម។ ឯកេន បន រូបក្ខន្ធេន, ទសហិ រូបាយតនេហិ, រូបធាតូហិ ច វិប្បយុត្តា, ឯកស្មិំ ធម្មាយតនេ ធម្មធាតុយា ច, រូបនិព្ពានេហិ វិប្បយុត្តត្តា កេហិចិ វិប្បយុត្តា នាម។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

សង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា។

១២. ទ្វាទសមនយោ សម្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា

៤១៧. ឥទានិ សម្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទំ ភាជេតុំ **វេទនាក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យេ សម្បយុត្តេនសម្បយុត្តបទនិទ្ទេសេ វេទនាក្ខន្ធាទយោ ធម្មា ឧទ្ធដា, សព្ពបុច្ឆាសុ តេយេវ ឧទ្ធដា។ តត្ថ យេ ធម្មា បុច្ឆាយ ឧទ្ធដបទេន សម្បយុត្តា, តេសំ យេហិ សង្គហោ វា អសង្គហោ វា ហោតិ, តេសំ វសេន ខន្ធាទិភេទោ វេទិតព្ពោ។

តត្រាយំ នយោ – វេទនាក្ខន្ធោ ហិ សញ្ញាទីហិ សម្បយុត្តោ។ តេ សញ្ញាទយោ តីហិ សញ្ញាទិក្ខន្ធេហិ, ទ្វីហិ ធម្មាយតនមនាយតនេហិ, ធម្មធាតុយា ចេវ, សត្តហិ ច វិញ្ញាណធាតូហីតិ អដ្ឋហិ ធាតូហិ សង្គហិតា, សេសាហិ ខន្ធាយតនធាតូហិ អសង្គហិតា។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

សម្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា។

១៣. តេរសមនយោ អសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា

៤៤៨. ឥទានិ អសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទំ ភាជេតុំ **រូបក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យេ បញ្ចមេ អសង្គហិតេនអសង្គហិតបទនិទ្ទេសេ រូបក្ខន្ធេន សទិសបញ្ហា ធម្មា, យេ ច អរូបភវេន សទិសា, តេយេវ ឧទ្ធដា។ សេសា បន ន រុហន្តីតិ ន ឧទ្ធដា។ វេទនាក្ខន្ធេន ហិ ខន្ធាទិវសេន បន រូបារូបធម្មា អសង្គហិតា ហោន្តិ។ តេសញ្ច សម្បយោគោ នាម នត្ថិ។ តស្មា យានិ បទានិ រុហន្តិ, តានេវ សទិសវិស្សជ្ជនេហិ សទ្ធិំ សមោធានេត្វា ឧទ្ធដានិ។ តត្ថ យេ ធម្មា បុច្ឆាយ ឧទ្ធដធម្មេហិ ខន្ធាទិវសេន អសង្គហិតា, តេ យេហិ សម្បយុត្តា ច វិប្បយុត្តា ច, តេសំ វសេន ខន្ធាទិវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

តត្រាយំ នយោ – រូបក្ខន្ធេន តាវ វិញ្ញាណមេវ តីហិ សង្គហេហិ អសង្គហិតំ។ តំ វេទនាទីហិ តីហិ ខន្ធេហិ, ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ ច វេទនាទីហេវ សម្បយុត្តំ។ ឯកេន រូបក្ខន្ធេន, ទសហិ រូបាយតនរូបធាតូហិ, ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ ច រូបនិព្ពានធម្មេហិ វិប្បយុត្តំ។ តំ សន្ធាយ **តេ ធម្មា តីហិ ខន្ធេហី**តិអាទិ វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

អសង្គហិតេនសម្បយុត្តវិប្បយុត្តបទវណ្ណនា។

១៤. ចុទ្ទសមនយោ វិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា

៤៥៦. ឥទានិ វិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទំ ភាជេតុំ **រូបក្ខន្ធេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យេសំ បទានំ វិប្បយោគោ ន រុហតិ, តានិ ឥមស្មិំ វារេ ន គហិតានិ។ កានិ បន តានីតិ? ធម្មាយតនាទីនិ។ ធម្មាយតនស្ស ហិ ខន្ធាទីសុ ឯកេនាបិ វិប្បយោគោ ន រុហតិ។ ធម្មធាតុអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តេសំ ឥទមុទ្ទានំ –

“ធម្មាយតនំ ធម្មធាតុ, ជីវិតិន្ទ្រិយមេវ ច;
នាមរូបបទញ្ចេវ, សឡាយតនមេវ ច។

“ជាតិអាទិត្តយំ ឯកំ, បទំ វីសតិមេ តិកេ;
តិកាវសានិកំ ឯកំ, សត្ត ចូឡន្តរេ បទា។

“ទសេវ គោច្ឆកេ ហោន្តិ, មហន្តរម្ហិ ចុទ្ទស;
ឆ បទានិ តតោ ឧទ្ធំ សព្ពានិបិ សមាសតោ;
បទានិ ច ន លព្ភន្តិ, ចត្តាលីសញ្ច សត្ត ចា”តិ។

បរិយោសានេ ច – ធម្មាយតនំ ធម្មធាតូតិ គាថាបិ ឥមមេវត្ថំ ទីបេតុំ វុត្តា។ ឥមានិ បន បបេត្វា សេសានិ សព្ពានិបិ លព្ភន្តិ។ តេសុ ខន្ធាទិវិភាគោ វុត្តនយានុសារេនេវ វេទិតព្ពោតិ។

វិប្បយុត្តេនសង្គហិតាសង្គហិតបទវណ្ណនា។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

ធាតុប្បភេទកុសលោ, យំ ធាតុកថំ តថាគតោ អាហ;
តស្សា នយមុខភេទ-ប្បកាសនំ និដ្ឋិតំ ហោតិ។

ឥមិនា នយមុខភេទ-ប្បកាសនេន ហិ វិភាវិនា សក្កា;
ញាតុំ សព្ពេបិ នយា, សង្ខេបកថាវ ឥតិ វុត្តា។

ឯកេកស្ស បន សចេ, បទស្ស វិត្ថារមេវ ភាសេយ្យំ;
វចនញ្ច អតិវិយ ពហុំ, ភវេយ្យ អត្ថោ ច អវិសេសោ។

ឥតិ ឧនភាណវារទ្វយាយ, យំ តន្តិយា មយា ឯតំ;
កុរុនា បត្តំ បុញ្ញំ, សុខាយ តំ ហោតុ លោកស្សាតិ។

ធាតុកថា-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។

៕ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស៕

អភិធម្មបិដកេ

បុគ្គលបញ្ញត្តិ-អដ្ឋកថា

និបុណត្ថំ បករណំ, ធាតុភេទប្បកាសនោ;
សត្ថា ធាតុកថំ នាម, ទេសយិត្វា សុរាលយេ។

អនន្តរំ តស្ស ជិនោ, បញ្ញត្តិភេទទីបនំ;
អាហ បុគ្គលបញ្ញត្តិំ, យំ លោកេ អគ្គបុគ្គលោ។

តស្សា សំវណ្ណនោកាសោ, យស្មា ទានិ ឧបាគតោ;
តស្មា នំ វណ្ណយិស្សាមិ, តំ សុណាថ សមាហិតាតិ។

១. មាតិកាវណ្ណនា

១. ឆ បញ្ញត្តិយោ – ខន្ធបញ្ញត្តិ…បេ…. បុគ្គលបញ្ញត្តីតិ អយំ តាវ បុគ្គលបញ្ញត្តិយា ឧទ្ទេសោ។ តត្ថ **ឆា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ តេន យេ ធម្មេ ឥធ បញ្ញាបេតុកាមោ តេសំ គណនវសេន សំខេបតោ បញ្ញត្តិបរិច្ឆេទំ ទស្សេតិ។ **បញ្ញត្តិយោ**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ តត្ថ “អាចិក្ខតិ ទេសេតិ បញ្ញបេតិ បដ្ឋបេតី”តិ (សំ. និ. ២.២០) អាគតដ្ឋានេ បញ្ញាបនា ទស្សនា បកាសនា បញ្ញត្តិ នាម។ “សុបញ្ញត្តំ មញ្ចបីឋ”ន្តិ (បារា. ២៦៩) អាគតដ្ឋានេ ឋបនា និក្ខិបនា បញ្ញត្តិ នាម។ ឥធ ឧភយម្បិ វដ្តតិ។ ឆ បញ្ញត្តិយោតិ ហិ ឆ បញ្ញាបនា, ឆ ទស្សនា បកាសនាតិបិ; ឆ ឋបនា និក្ខិបនាតិបិ ឥធ អធិប្បេតមេវ។ នាមបញ្ញត្តិ ហិ តេ តេ ធម្មេ ទស្សេតិបិ, តេន តេន កោដ្ឋាសេន ឋបេតិបិ។

ខន្ធបញ្ញត្តីតិអាទិ បន សំខេបតោ តាសំ បញ្ញត្តីនំ សរូបទស្សនំ។ តត្ថ ខន្ធានំ ‘ខន្ធា’តិ បញ្ញាបនា ទស្សនា បកាសនា ឋបនា និក្ខិបនា **ខន្ធបញ្ញត្តិ** នាម។ អាយតនានំ អាយតនានីតិ, ធាតូនំ ធាតុយោតិ, សច្ចានំ សច្ចានីតិ, ឥន្ទ្រិយានំ ឥន្ទ្រិយានីតិ, បុគ្គលានំ បុគ្គលាតិ បញ្ញាបនា ទស្សនា បកាសនា ឋបនា និក្ខិបនា **បុគ្គលបញ្ញត្តិ** នាម។

បាឡិមុត្តកេន បន អដ្ឋកថានយេន អបរាបិ ឆ បញ្ញត្តិយោ – វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, អវិជ្ជមានេន វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, វិជ្ជមានេន វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តីតិ។ តត្ថ កុសលាកុសលស្សេវ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន វិជ្ជមានស្ស សតោ សម្ភូតស្ស ធម្មស្ស បញ្ញាបនា **វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** នាម។ តថា អវិជ្ជមានស្ស លោកនិរុត្តិមត្តសិទ្ធស្ស ឥត្ថិបុរិសាទិកស្ស បញ្ញាបនា **អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** នាម។ សព្ពាការេនបិ អនុបលព្ភនេយ្យស្ស វាចាវត្ថុមត្តស្សេវ បញ្ចមសច្ចាទិកស្ស តិត្ថិយានំ អណុបកតិបុរិសាទិកស្ស វា បញ្ញាបនាបិ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិយេវ។ សា បន សាសនាវចរា ន ហោតីតិ ឥធ ន គហិតា។ ឥតិ ឥមេសំ វិជ្ជមានាវិជ្ជមានានំ វិកប្បនវសេន សេសា វេទិតព្ពា។ ‘តេវិជ្ជោ’, ‘ឆឡភិញ្ញោ’តិអាទីសុ ហិ តិស្សោ វិជ្ជា ឆ អភិញ្ញា ច វិជ្ជមានា, បុគ្គលោ អវិជ្ជមានោ។ តស្មា តិស្សោ វិជ្ជា អស្សាតិ តេវិជ្ជោ, ឆ អភិញ្ញា អស្សាតិ ឆឡភិញ្ញោតិ ឯវំ វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានស្ស បញ្ញាបនតោ ឯវរូបា **វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** នាម។ ‘ឥត្ថិរូបំ’, ‘បុរិសរូប’ន្តិអាទីសុ បន ឥត្ថិបុរិសា អវិជ្ជមានា, រូបំ វិជ្ជមានំ។ តស្មា ឥត្ថិយា រូបំ ឥត្ថិរូបំ, បុរិសស្ស រូបំ បុរិសរូបន្តិ ឯវំ អវិជ្ជមានេន វិជ្ជមានស្ស បញ្ញាបនតោ ឯវរូបា **អវិជ្ជមានេន វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** នាម។ ចក្ខុសម្ផស្សោ, សោតសម្ផស្សោតិអាទីសុ ចក្ខុសោតាទយោបិ ផស្សោបិ វិជ្ជមានោយេវ។ តស្មា ចក្ខុម្ហិ សម្ផស្សោ, ចក្ខុតោ ជាតោ សម្ផស្សោ, ចក្ខុស្ស វា ផលភូតោ សម្ផស្សោ ចក្ខុសម្ផស្សោតិ ឯវំ វិជ្ជមានេន វិជ្ជមានស្ស បញ្ញាបនតោ ឯវរូបា **វិជ្ជមានេន វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** នាម។ ខត្តិយបុត្តោ, ព្រាហ្មណបុត្តោ, សេដ្ឋិបុត្តោតិអាទីសុ ខត្តិយាទយោបិ អវិជ្ជមានា, បុត្តោបិ។ តស្មា ខត្តិយស្ស បុត្តោ ខត្តិយបុត្តោតិ ឯវំ អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានស្ស បញ្ញាបនតោ ឯវរូបា **អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ** នាម។ តាសុ ឥមស្មឹ បករណេ បុរិមា តិស្សោវ បញ្ញត្តិយោ លព្ភន្តិ។ “ខន្ធបញ្ញត្តិ…បេ…. ឥន្ទ្រិយបញ្ញត្តី”តិ ឥមស្មិញ្ហិ ឋានេ វិជ្ជមានស្សេវ បញ្ញាបិតត្តា វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ លព្ភតិ។ “បុគ្គលបញ្ញត្តី”តិ បទេ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ បរតោ បន ‘តេវិជ្ជោ’, ‘ឆឡភិញ្ញោ’តិអាទីសុ វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ លព្ភតីតិ។

អដ្ឋកថាមុត្តកេន បន អាចរិយនយេន អបរាបិ ឆ បញ្ញត្តិយោ – ឧបាទាបញ្ញត្តិ, ឧបនិធាបញ្ញត្តិ, សមោធានបញ្ញត្តិ, ឧបនិក្ខិត្តបញ្ញត្តិ, តជ្ជាបញ្ញត្តិ, សន្តតិបញ្ញត្តីតិ ។ តត្ថ យោ រូបវេទនាទីហិ ឯកត្តេន វា អញ្ញត្តេន វា រូបវេទនាទយោ វិយ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន អនុបលព្ភសភាវោបិ រូបវេទនាទិភេទេ ខន្ធេ ឧបាទាយ និស្សាយ ការណំ កត្វា សម្មតោ សត្តោ។ តានិ តានិ អង្គានិ ឧបាទាយ រថោ គេហំ មុដ្ឋិ ឧទ្ធនន្តិ ច; តេ តេយេវ រូបាទយោ ឧបាទាយ ឃដោ បដោ; ចន្ទសូរិយបរិវត្តាទយោ ឧបាទាយ កាលោ, ទិសា; តំ តំ ភូតនិមិត្តញ្ចេវ ភាវនាវិសេសញ្ច ឧបាទាយ និស្សាយ ការណំ កត្វា សម្មតំ តេន តេនាការេន ឧបដ្ឋិតំ ឧគ្គហនិមិត្តំ បដិភាគនិមិត្តន្តិ អយំ ឯវរូបា **ឧបាទាបញ្ញត្តិ** នាម។ បញ្ញបេតព្ពដ្ឋេន ចេសា បញ្ញត្តិ នាម, ន បញ្ញាបនដ្ឋេន។ យា បន តស្សត្ថស្ស បញ្ញាបនា, អយំ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិយេវ។

យា បឋមទុតិយាទីនិ ឧបនិធាយ ទុតិយំ តតិយន្តិអាទិកា, អញ្ញមញ្ញញ្ច ឧបនិធាយ ទីឃំ រស្សំ, ទូរំ, សន្តិកន្តិអាទិកា បញ្ញាបនា; អយំ **ឧបនិធាបញ្ញត្តិ** នាម។ អបិចេសា ឧបនិធាបញ្ញត្តិ – តទញ្ញាបេក្ខូបនិធា, ហត្ថគតូបនិធា, សម្បយុត្តូបនិធា, សមារោបិតូបនិធា, អវិទូរគតូបនិធា , បដិភាគូបនិធា, តព្ពហុលូបនិធា, តព្ពិសិដ្ឋូបនិធាតិអាទិនា ភេទេន អនេកប្បការា។

តត្ថ ទុតិយំ តតិយន្តិអាទិការំ តទញ្ញំ អបេក្ខិត្វា វុត្តតាយ **តទញ្ញាបេក្ខូបនិធា** នាម។ ឆត្តបាណិ, សត្ថបាណីតិអាទិកា ហត្ថគតំ ឧបនិធាយ វុត្តតាយ **ហត្ថគតូបនិធា** នាម។ កុណ្ឌលី, សិខរី, កិរីដីតិអាទិកា សម្បយុត្តំ ឧបនិធាយ វុត្តតាយ **សម្បយុត្តូបនិធា** នាម។ ធញ្ញសកដំ, សប្បិកុម្ភោតិអាទិកា សមារោបិតំ ឧបនិធាយ វុត្តតាយ **សមារោបិតូបនិធា** នាម។ ឥន្ទសាលគុហា, បិយង្គុគុហា, សេរីសកន្តិអាទិកា អវិទូរគតំ ឧបនិធាយ វុត្តតាយ **អវិទូរគតូបនិធា** នាម។ សុវណ្ណវណ្ណោ, ឧសភគាមីតិអាទិកា បដិភាគំ ឧបនិធាយ វុត្តតាយ **បដិភាគូបនិធា** នាម។ បទុមស្សរោ, ព្រាហ្មណគាមោតិអាទិកា តព្ពហុលំ ឧបនិធាយ វុត្តតាយ **តព្ពហុលូបនិធា** នាម។ មណិកដកំ, វជិរកដកន្តិអាទិកា តព្ពិសិដ្ឋំ ឧបនិធាយ វុត្តតាយ **តព្ពិសិដ្ឋូបនិធា** នាម។

យា បន តេសំ តេសំ សមោធានមបេក្ខិត្វា តិទណ្ឌំ, អដ្ឋបទំ, ធញ្ញរាសិ, បុប្ផរាសីតិអាទិកា បញ្ញាបនា, អយំ **សមោធានបញ្ញត្តិ** នាម។ យា បុរិមស្ស បុរិមស្ស ឧបនិក្ខិបិត្វា ទ្វេ, តីណិ, ចត្តារីតិអាទិកា បញ្ញាបនា, អយំ **ឧបនិក្ខិត្តបញ្ញត្តិ** នាម។ យា តំ តំ ធម្មសភាវំ អបេក្ខិត្វា បថវី, តេជោ, កក្ខឡតា, ឧណ្ហតាតិអាទិកា បញ្ញាបនា, អយំ **តជ្ជាបញ្ញត្តិ** នាម។ យា បន សន្តតិវិច្ឆេទាភាវំ អបេក្ខិត្វា អាសីតិកោ, នាវុតិកោតិអាទិកា បញ្ញាបនា, អយំ **សន្តតិបញ្ញត្តិ** នាម។ ឯតាសុ បន តជ្ជាបញ្ញត្តិ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិយេវ។ សេសា អវិជ្ជមានបក្ខញ្ចេវ, អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបក្ខញ្ច ភជន្តិ។

អដ្ឋកថាមុត្តកេន អាចរិយនយេនេវ អបរាបិ ឆ បញ្ញត្តិយោ – កិច្ចបញ្ញត្តិ, សណ្ឋានបញ្ញត្តិ, លិង្គបញ្ញត្តិ, ភូមិបញ្ញត្តិ, បច្ចត្តបញ្ញត្តិ, អសង្ខតបញ្ញត្តីតិ។ តត្ថ ភាណកោ, ធម្មកថិកោតិអាទិកា កិច្ចវសេន បញ្ញាបនា **កិច្ចបញ្ញត្តិ** នាម។ កិសោ, ថូលោ, បរិមណ្ឌលោ, ចតុរស្សោតិអាទិកា សណ្ឋានវសេន បញ្ញាបនា **សណ្ឋានបញ្ញត្តិ** នាម។ ឥត្ថី, បុរិសោតិអាទិកា លិង្គវសេន បញ្ញាបនា **លិង្គបញ្ញត្តិ** នាម។ កាមាវចរា, រូបាវចរា, អរូបាវចរា, កោសលកា, មាធុរាតិអាទិកា ភូមិវសេន បញ្ញាបនា **ភូមិបញ្ញត្តិ** នាម។ តិស្សោ , នាគោ, សុមនោតិអាទិកា បច្ចត្តនាមករណមត្តវសេន បញ្ញាបនា **បច្ចត្តបញ្ញត្តិ** នាម។ និរោធោ, និព្ពានន្តិអាទិកា អសង្ខតធម្មស្ស បញ្ញាបនា **អសង្ខតបញ្ញត្តិ** នាម។ តត្ថ ឯកច្ចា ភូមិបញ្ញត្តិ អសង្ខតបញ្ញត្តិ ច វិជ្ជមានបញ្ញត្តិយេវ, កិច្ចបញ្ញត្តិ វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបក្ខំ ភជតិ។ សេសា អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិយោ នាម។

២. ឥទានិ យាសំ បញ្ញត្តីនំ ឧទ្ទេសវារេ សង្ខេបតោ សរូបទស្សនំ កតំ, សង្ខេបតោយេវ តាវ តាសំ វត្ថុំ វិភជិត្វា ទស្សនវសេន តា ទស្សេតុំ **កិត្តាវតា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ បុច្ឆាយ តាវ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ – យា អយំ ខន្ធានំ 'ខន្ធា'តិ បញ្ញាបនា, ទស្សនា, ឋបនា, សា កិត្តកេន ហោតីតិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ បរតោ **កិត្តាវតា អាយតនានន្តិ**អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ វិស្សជ្ជនេបិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ – យត្តកេន បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ បញ្ចក្ខន្ធាតិ វា បភេទតោ "រូបក្ខន្ធោ…បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ"តិ វា; តត្រាបិ រូបក្ខន្ធោ កាមាវចរោ, សេសា ចតុភូមិកាតិ វា ឯវរូបំ បញ្ញាបនំ ហោតិ; ឯត្តកេន ខន្ធានំ 'ខន្ធា'តិ បញ្ញត្តិ ហោតិ។

៣. តថា យត្តកេន បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ ទ្វាទសាយតនានីតិ វា, បភេទតោ "ចក្ខាយតនំ…បេ.... ធម្មាយតន"ន្តិ វា; តត្រាបិ ទសាយតនា កាមាវចរា , ទ្វាយតនា ចតុភូមិកាតិ វា, ឯវរូបំ បញ្ញាបនំ ហោតិ; ឯត្តកេន អាយតនានំ អាយតនានីតិ បញ្ញត្តិ ហោតិ។

៤. យត្តកេន បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ អដ្ឋារស ធាតុយោតិ វា , បភេទតោ "ចក្ខុធាតុ…បេ.... មនោវិញ្ញាណធាតូ"តិ វា; តត្រាបិ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ធាតុយោ ចតុភូមិកាតិ វា ឯវរូបំ បញ្ញាបនំ ហោតិ; ឯត្តកេន ធាតូនំ ធាតូតិ បញ្ញត្តិ ហោតិ។

៥. យត្តកេន បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ ចត្តារិ សច្ចានីតិ វា, បភេទតោ "ទុក្ខសច្ចំ…បេ.... និរោធសច្ច"ន្តិ វា; តត្រាបិ ទ្វេ សច្ចា លោកិយា, ទ្វេ សច្ចា លោកុត្តរាតិ វា ឯវរូបំ បញ្ញាបនំ ហោតិ; ឯត្តកេន សច្ចានំ 'សច្ចានី'តិ បញ្ញត្តិ ហោតិ។

៦. យត្តកេន បញ្ញាបនេន សង្ខេបតោ ពាវីសតិន្ទ្រិយានីតិ វា, បភេទតោ "ចក្ខុន្ទ្រិយំ…បេ.... អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយ"ន្តិ វា; តត្រាបិ ទសិន្ទ្រិយានិ កាមាវចរានិ, នវិន្ទ្រិយានិ មិស្សកានិ, តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ លោកុត្តរានីតិ វា ឯវរូបំ បញ្ញាបនំ ហោតិ; ឯត្តកេន ឥន្ទ្រិយានំ ឥន្ទ្រិយានីតិ បញ្ញត្តិ ហោតិ។ ឯត្តាវតា សង្ខេបតោ វត្ថុំ វិភជិត្វា ទស្សនវសេន បញ្ច បញ្ញត្តិយោ ទស្សិតា ហោន្តិ។

៧. ឥទានិ វិត្ថារតោ វត្ថុំ វិភជិត្វា ទស្សនវសេន បុគ្គលបញ្ញត្តិំ ទស្សេតុំ **សមយវិមុត្តោ អសមយវិមុត្តោ**តិអាទិមាហ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ តិលេ វិសារយមានេន វិយ, វាកេ ហីរយមានេន វិយ ច, ហេដ្ឋា

វិភង្គប្បករណេ ឥមាសំ បញ្ចន្នំ បញ្ញត្តីនំ វត្ថុភូតា ខន្ធាទយោ និប្បទេសេន កថិតាតិ តេន តេ ឥធ ឯកទេសេនេវ កថេសិ។ ឆដ្ឋា បុគ្គលបញ្ញត្តិ ហេដ្ឋា អកថិតាវ។ ឥធាបិ ឧទ្ទេសវារេ ឯកទេសេនេវ កថិតា; តស្សា តំ វិត្ថារតោ កថេតុកាមោ សមយវិមុត្តោ អសមយវិមុត្តោតិ ឯកកតោ បដ្ឋាយ យាវ ទសកា មាតិកំ បបេសីតិ។

មាតិកាវណ្ណនា។

២. និទ្ទេសវណ្ណនា

១. ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា

១. ឥទានិ យថាឋបិតំ មាតិកំ អាទិតោ បដ្ឋាយ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ – **កតមោ ច បុគ្គលោ សមយវិមុត្តោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សត្តលោកេ។ **ឯកច្ចោ បុគ្គលោ**តិ ឯកោ បុគ្គលោ។ **កាលេន កាល**ន្តិ ឯត្ថ ភុម្មវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯកេកស្មិំ កាលេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សមយេន សមយ**ន្តិ ឥទំ បុរិមស្សេវ វេវចនំ។ **អដ្ឋ វិមោក្ខេ**តិ រូបាវចរារូបាវចរអដ្ឋសមាបត្តិយោ។ តាសញ្ហិ បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុច្ចនតោ វិមោក្ខោតិ នាមំ។ **កាយេនា**តិ វិមោក្ខសហជាតេន នាមកាយេន។ **ផុសិត្វា វិហរតី**តិ បដិលភិត្វា ឥរិយតិ។ កតមស្មិំ បនេស កាលេ វិមោក្ខេ ផុសិត្វា វិហរតីតិ? សមាបត្តិំ សមាបជ្ជិតុកាមស្ស ហិ កាលោ នាម អត្ថិ, អកាលោ នាម អត្ថិ។ តត្ថ បាតោវ សរីរបដិជគ្គនកាលោ, វត្តករណកាលោ ច សមាបជ្ជនស្ស អកាលោ នាម។ សរីរំ បន បដិជគ្គិត្វា វត្តំ កត្វា វសនដ្ឋានំ បវិសិត្វា និសិន្នស្ស យាវ បិណ្ឌាយ គមនកាលោ នាគច្ឆតិ, ឯតស្មិំ អន្តរេ សមាបជ្ជនស្ស កាលោ នាម។

បិណ្ឌាយ គមនកាលំ បន សល្លក្ខេត្វា និក្ខន្តស្ស ចេតិយវន្ទនកាលោ, ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតស្ស វិតក្កមាឡកេ ឋានកាលោ បិណ្ឌាយ គមនកាលោ គាមេ ចរណកាលោ; អាសនសាលាយ យាគុបានកាលោ វត្តករណកាលោតិ អយម្បិ សមាបជ្ជនស្ស អកាលោ នាម។ អាសនសាលាយ បន វីវិត្តេ ឱកាសេ សតិ យាវ ភត្តកាលោ នាគច្ឆតិ, ឯតស្មិម្បិ អន្តរេ សមាបជ្ជនស្ស កាលោ នាម។ ភត្តំ បន ភុញ្ជនកាលោ, វិហារគមនកាលោ, បត្តចីវរបដិសាមនកាលោ, ទិវាវត្តករណកាលោ, បរិបុច្ឆាទានកាលោតិ អយម្បិ សមាបជ្ជនស្ស អកាលោ នាម។ យោ អកាលោ, ស្វេវ អសមយោ។ តំ សព្ពម្បិ ឋបេត្វា អវសេសេ កាលេ កាលេ, សមយេ សមយេ វុត្តប្បការេ អដ្ឋ វិមោក្ខេ សហជាតនាមកាយេន បដិលភិត្វា វិហរន្តោ, “ឥធេកច្ចោ បុគ្គលោ…បេ…. វិហរតី”តិ វុច្ចតិ។

អបិចេស សផស្សកេហិ សហជាតនាមធម្មេហិ សហជាតធម្មេ ផុសតិយេវ នាម, ឧបចារេន អប្បនំ ផុសតិយេវ នាម។ បុរិមាយ អប្បនាយ អបរំ អប្បនំ ផុសតិយេវ។ យេន ហិ សទ្ធិំ យេ ធម្មា សហជាតា, តេន តេ បដិលទ្ធា នាម ហោន្តិ។ ផស្សេនាបិ ផុដ្ឋាយេវ នាម ហោន្តិ។ ឧបចារម្បិ អប្បនាយ បដិលាភការណមេវ, តថា បុរិមា អប្បនា អបរអប្បនាយ។ តត្រាស្ស ឯវំ សហជាតេហិ សហជាតានំ ផុសនា វេទិតព្ពា – បឋមជ្ឈានញ្ហិ វិតក្កាទីហិ បញ្ចង្គិកំ។ តស្មិំ ឋបេត្វា តានិ អង្គានិ សេសា អតិរេកបណ្ណាសធម្មា ចត្តារោ ខន្ធា នាម ហោន្តិ។ តេន នាមកាយេន បឋមជ្ឈានសមាបត្តិវិមោក្ខំ ផុសិត្វា បដិលភិត្វា វិហរតិ។ ទុតិយំ ឈានំ បីតិសុខចិត្តេកគ្គតាហិ តិវង្គិកំ, តតិយំ សុខចិត្តេកគ្គតាហិ ទុវង្គិកំ, ចតុត្ថំ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាហិ ទុវង្គិកំ, តថា អាកាសានញ្ចាយតនំ…បេ…. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនញ្ច។ តត្ថ ឋបេត្វា តានិ អង្គានិ សេសា អតិរេកបណ្ណាសធម្មា ចត្តារោ ខន្ធា នាម ហោន្តិ។ តេន នាមកាយេន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិវិមោក្ខំ ផុសិត្វា បដិលភិត្វា វិហរតិ។

បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វាតិ វិបស្សនាបញ្ញាយ សង្ខារគតំ, មគ្គបញ្ញាយ ចតុសច្ចធម្មេ បស្សិត្វា។ **ឯកច្ចេ អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តី**តិ ឧបឌ្ឍុបឌ្ឍា បឋមមគ្គាទិវជ្ឈា អាសវា បរិក្ខីណា ហោន្តិ។ **អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ សមយវិមុត្តោ**តិ ឯត្ថ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី បុថុជ្ជនោ តេន នាមកាយេន ផុសិត្វា វិហរតីតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ បាឡិយំ បន “ឯកច្ចេ អាសវា បរិក្ខីណា”តិ វុត្តំ។ បុថុជ្ជនស្ស ច ខីណា អាសវា នាម នត្ថិ, តស្មា សោ ន គហិតោ។ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី ខីណាសវោបិ តេន នាមកាយេន ផុសិត្វា វិហរតីតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ តស្ស បន អបរិក្ខីណាសវា នាម នត្ថិ, តស្មា សោបិ ន គហិតោ។ **សមយវិមុត្តោ**តិ បន តិណ្ណំ សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមីនំយេវេតំ នាមន្តិ វេទិតព្ពំ។

២. អសមយវិមុត្តនិទ្ទេសេ – បុរិមសទិសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **អសមយវិមុត្តោ**តិ បនេត្ថ សុក្ខវិបស្សកខីណាសវស្សេតំ នាមំ។ សុក្ខវិបស្សកា បន សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមិនោ អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ ច ខីណាសវា បុថុជ្ជនា ច ឥមស្មិំ ទុកេ ន លព្ភន្តិ, ទុកមុត្តកបុគ្គលា នាម ហោន្តិ។ តស្មា សត្ថា អត្តនោ ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ ហេដ្ឋា គហិតេ ច អគ្គហិតេ ច សង្កឌ្ឍិត្វា សទ្ធិំ បិដ្ឋិវដ្ដកេហិ តន្តិំ អារោបេន្តោ **សព្ពេបិ អរិយបុគ្គលា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អរិយេ វិមោក្ខេ**តិ កិលេសេហិ អារកត្តា អរិយេតិ សង្ខំ គតេ លោកុត្តរវិមោក្ខេ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ពាហិរានញ្ហិ អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ សមាបជ្ជន្តស្ស សមយោបិ អត្ថិ អសមយោបិ។ មគ្គវិមោក្ខេន វិមុច្ចនស្ស សមយោ វា អសមយោ វា នត្ថិ។ យស្ស សទ្ធា ពលវតី, វិបស្សនា ច អារទ្ធា, តស្ស គច្ឆន្តស្ស តិដ្ឋន្តស្ស និសីទន្តស្ស និបជ្ជន្តស្ស ខាទន្តស្ស ភុញ្ជន្តស្ស មគ្គផលបដិវេធោ នាម ន ហោតីតិ នត្ថិ។ ឥតិ មគ្គវិ

មោក្ខេន វិមុច្ចនស្ស សមយោ វា អសមយោ វា នត្ថីតិ ហេដ្ឋា គហិតេ ច អគ្គហិតេ ច សង្កឡិត្វា ឥមំ បិដ្ឋិវដ្តកំ តន្តិំ អារោបេសិ ធម្មរាជា។ សមាបត្តិលាភី បុថុជ្ជនោ ឥមាយបិ តន្តិយា អគ្គហិតោវ។ ភជាបិយមានោ បន សមាបត្តិវិក្ខម្ភិតានំ កិលេសានំ វសេន សមយវិមុត្តភាវំ ភជេយ្យ។

៣. កុប្បធម្មាកុប្បធម្មនិទ្ទេសេសុ – យស្ស អធិគតោ សមាបត្តិធម្មោ កុប្បតិ នស្សតិ, សោ **កុប្បធម្មោ។ រូបសហគតាន**ន្តិ រូបនិមិត្តសង្ខាតេន រូបេន សហគតានំ។ តេន សទ្ធិំ បវត្តានំ ន វិនា រូបារម្មណានំ ចតុន្នំ រូបាវចរជ្ឈានានន្តិ អត្ថោ។ **អរូបសហគតាន**ន្តិ រូបតោ អញ្ញំ, ន រូបន្តិ អរូបំ។ អរូបេន សហគតានំ តេន សទ្ធិំ បវត្តានំ ន វិនា អរូបារម្មណានំ ចតុន្នំ អរូបាវចរជ្ឈានានន្តិ អត្ថោ។ **ន និកាមលាភី**តិ បញ្ចហាការេហិ អចិណ្ណវសិតាយ ឥច្ឆិតាការេន អលទ្ធត្តា ន និកាមលាភី។ អប្បគុណសមាបត្តិកោតិ អត្ថោ។ **ន អកិច្ឆលាភី**តិ កិច្ឆលាភី ទុក្ខលាភី។ យោ អាគមនម្ហិ កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ ឧបចារំ បាបេន្តោ អប្បនំ បាបេន្តោ ចិត្តមញ្ជូសំ លភន្តោ ទុក្ខេន កិច្ឆេន សសង្ខារេន សប្បយោគេន កិលមន្តោ តំ សម្បទំ បាបុណិតុំ សក្កោតិ, សោ ន អកិច្ឆលាភី នាម។ **ន អកសិរលាភី**តិ អវិបុលលាភី។ សមាបត្តិំ អប្បេត្វា អទ្ធានំ ផរិតុំ ន សក្កោតិ។ ឯកំ ទ្វេ ចិត្តវារេ វត្តេត្វា សហសាវ វុដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។

យត្ថិច្ឆកន្តិ យស្មិំ ឱកាសេ សមាបត្តិំ អប្បេត្វា និសីទិតុំ ឥច្ឆតិ។ **យទិច្ឆក**ន្តិ កសិណជ្ឈានំ វា អានាបានជ្ឈានំ វា ព្រហ្មវិហារជ្ឈានំ វា អសុភជ្ឈានំ វាតិ យំ យំ សមាបត្តិំ អប្បេត្វា និសីទិតុំ ឥច្ឆតិ។ **យាវតិច្ឆក**ន្តិ អទ្ធានបរិច្ឆេទេន យត្តកំ កាលំ ឥច្ឆតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យត្ថ យត្ថ យំ យំ សមាបត្តិំ យត្តកំ អទ្ធានំ សមាបជ្ជិតុម្បិ វុដ្ឋាតុម្បិ ឥច្ឆតិ, តត្ថ តត្ថ តំ តំ សមាបត្តិំ តត្តកំ អទ្ធានំ សមាបជ្ជិតុម្បិ វុដ្ឋាតុម្បិ ន សក្កោតិ។ ចន្ទំ វា សូរិយំ វា ឧល្លោកេត្វា 'ឥមស្មិំ ចន្ទេ វា សូរិយេ វា ឯត្តកំ ឋានំ គតេ វុដ្ឋហិស្សាមី'តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឈានំ សមាបន្នោ យថាបរិច្ឆេទេន វុដ្ឋាតុំ ន សក្កោតិ, អន្តរាវ វុដ្ឋាតិ; សមាបត្តិយា អប្បគុណតាយាតិ។

បមាទមាគម្មាតិ បមាទំ បដិច្ច។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ កុប្បធម្មោតិ វុច្ចតិ។ ឥទំ បន អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ បុថុជ្ជនស្ស សោតាបន្នស្ស សកទាគាមិនោតិ តិណ្ណំ បុគ្គលានំ នាមំ។ ឯតេសញ្ហិ សមាធិបារិពន្ធកា វិបស្សនាបារិពន្ធកា ច ធម្មា ន សុវិក្ខម្ភិតា, ន សុវិក្ខាលិតា, តេន តេសំ សមាបត្តិ នស្សតិ បរិហាយតិ។ សា ច ខោ នេវ សីលភេទេន, នាបត្តិវីតិក្កមេន។ ន គរុកមោក្ខធម្មោ បនេស អប្បមត្តកេនបិ កិច្ចករណីយេន វា វត្តភេទមត្តកេន វា នស្សតិ។

តត្រិទំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ ថេរោ សមាបត្តិំ វឡញ្ជេតិ។ តស្មិំ បិណ្ឌាយ គាមំ បវិដ្ឋេ ទារកា បរិវេណេ កីឡិត្វា បក្កមឹសុ។ ថេរោ អាគន្ត្វា 'បរិវេណំ សម្មជ្ជិតព្ព'ន្តិ ចិន្តេត្វា អសម្មជ្ជិត្វា វិហារំ បវិសិត្វា 'សមាបត្តិំ អប្បេស្សាមី'តិ និសីទិ។ សោ អប្បេតុំ អសក្កោន្តោ, 'កឹ នុ ខោ អាវរណ'ន្តិ សីលំ អាវជ្ជន្តោ អប្បមត្តកម្បិ វីតិក្កមំ អទិស្វា 'វត្តភេទោ នុ ខោ អត្ថី'តិ ឱលោកេន្តោ បរិវេណស្ស អសម្មដ្ឋភាវំ ញត្វា សម្មជ្ជិត្វា បវិសិត្វា និសីទន្តោ សមាបត្តិំ អប្បេន្តោវ និសីទិ។

៤. អកុប្បធម្មនិទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខវសេនេវ វេទិតព្ពោ។ **អកុប្បធម្មោ**តិ ឥទំ បន អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ អនាគាមិស្ស ចេវ ខីណាសវស្ស ចាតិ ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ នាមំ។ តេសញ្ហិ សមាធិបារិពន្ធកា វិបស្សនាបារិពន្ធកា ច ធម្មា សុវិក្ខម្ភិតា សុវិក្ខាលិតា; តេន តេសំ ភស្សសង្គណិការាមាទិកិច្ចេន វា អញ្ញេន វា យេន កេនចិ អត្តនោ អនុរូបេន បមាទេន វីតិនាមេន្តានម្បិ សមាបត្តិ ន កុប្បតិ, ន នស្សតិ។ សុក្ខវិបស្សកា បន សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមិខីណាសវា ឥមស្មិំ ទុកេ ន លព្ភន្តិ; ទុកមុត្តកបុគ្គលា នាម ហោន្តិ។ តស្មា សត្ថា អត្តនោ ពុទ្ធសុពុទ្ធតាយ ហេដ្ឋា គហិតេ ច អគ្គហិតេ ច សង្កឌ្ឍិត្វា ឥមស្មិម្បិ ទុកេ សទ្ធិំ បិដ្ឋិវដ្តកេហិ តន្តិំ អារោបេន្តោ **សព្ពេបិ អរិយបុគ្គលា**តិអាទិមាហ។ អដ្ឋន្នញ្ហិ សមាបត្តីនំ កុប្បនំ នស្សនំ ភវេយ្យ, លោកុត្តរធម្មស្ស បន សកឹ បដិវិទ្ធស្ស កុប្បនំ នស្សនំ នាម នត្ថិ, តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។

៥. បរិហានធម្មាបរិហានធម្មនិទ្ទេសាបិ កុប្បធម្មាកុប្បធម្មនិទ្ទេសវសេនេវ វេទិតព្ពា។ កេវលញ្ហិ ឥធ បុគ្គលស្ស បមាទំ បដិច្ច ធម្មានំ បរិហានម្បិ អបរិហានម្បិ គហិតន្តិ ឥទំ បរិយាយទេសនាមត្តមេវ នានំ។ សេសំ សព្ពត្ថ តាទិសមេវ។

៧. ចេតនាភព្ពនិទ្ទេសេ – **ចេតនាភព្ពោ**តិ ចេតនាយ អបរិហានិំ អាបជ្ជិតុំ ភព្ពោ។ **សចេ អនុសញ្ចេតេតី**តិ, សចេ សមាបជ្ជតិ។ សមាបត្តិញ្ហិ សមាបជ្ជន្តោ អនុសញ្ចេតេតិ នាម។ សោ ន បរិហាយតិ, ឥតរោ បរិហាយតិ។

៨. អនុរក្ខណាភព្ពនិទ្ទេសេ – **អនុរក្ខណាភព្ពោ**តិ អនុរក្ខណាយ អបរិហានី អាបជ្ជិតុំ ភព្ពោ។ **សចេ អនុរក្ខតី**តិ សចេ អនុបការធម្មេ បហាយ ឧបការធម្មេ សេវន្តោ សមាបជ្ជតិ។ ឯវញ្ហិ បដិបជ្ជន្តោ អនុរក្ខតិ នាម។ សោ ន បរិហាយតិ, ឥតរោ បរិហាយតិ។

ឥមេ ទ្វេបិ សមាបត្តឹ ឋបេតុំ ថាវរំ កាតុំ បដិពលា។ ចេតនាភព្ពតោ បន អនុរក្ខណាភព្ពោវ ពលវតរោ។ ចេតនាភព្ពោ ហិ ឧបការានុបការេ ធម្មេ ន ជានាតិ។ អជានន្តោ ឧបការធម្មេ នុទតិ នីហរតិ, អនុបការធម្មេ សេវតិ។ សោ តេ សេវន្តោ សមាបត្តិតោ បរិហាយតិ ។ អនុរក្ខណាភព្ពោ ឧបការានុបការេ ធម្មេ ជានាតិ។ ជានន្តោ អនុបការធម្មេ នុទតិ នីហរតិ, ឧបការធម្មេ សេវតិ។ សោ តេ សេវន្តោ សមាបត្តិតោ ន បរិហាយតិ។

យថា ហិ ទ្វេ ខេត្តបាលា ឯកោ បណ្ឌុរោគេន សរោគោ អក្ខមោ សីតាទីនំ, ឯកោ អរោគោ សីតាទីនំ សហោ។ សរោគោ ហេដ្ឋាកុដឹ ន ឱតរតិ, រត្តារក្ខំ ទិវារក្ខំ វិជហតិ។ តស្ស ទិវា សុកមោរាទយោ ខេត្តំ ឱតរិត្វា សាលិសីសំ ខាទន្តិ, រត្តិំ មិគសូករាទយោ បវិសិត្វា ខលំ តច្ឆិ តំ វិយ ឆេត្វា គច្ឆន្តិ។ សោ អត្តនោ បមត្តការណា បុន ពីជមត្តម្បិ ន លភតិ។ ឥតរោ រត្តារក្ខំ ទិវារក្ខំ ន វិជហតិ។ សោ អត្តនោ អប្បមត្តការណា ឯកករីសតោ ចត្តារិបិ អដ្ឋបិ សកដានិ លភតិ។

តត្ថ សរោគខេត្តបាលោ វិយ ចេតនាភព្ពោ, អរោគោ វិយ អនុរក្ខណាភព្ពោ ទដ្ឋព្ពោ។ សរោគស្ស អត្តនោ បមាទេន បុន ពីជមត្តស្សបិ អលភនំ វិយ ចេតនាភព្ពស្ស ឧបការានុបការេ ធម្មេ អជានិត្វា ឧបការេ បហាយ អនុបការេ សេវន្តស្ស សមាបត្តិយា បរិហានំ។ ឥតរស្ស អត្តនោ អប្បមាទេន ឯកករីសមត្តតោ ចតុអដ្ឋសកដឧទ្ធរណំ វិយ អនុរក្ខណាភព្ពស្ស ឧបការានុបការេ ធម្មេ ជានិត្វា អនុបការេ បហាយ ឧបការេ សេវន្តស្ស សមាបត្តិយា អបរិហានំ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ ចេតនាភព្ពតោ អនុរក្ខណាភព្ពោវ សមាបត្តឹ ថាវរំ កាតុំ ពលវតរោតិ វេទិតព្ពោ។

៩. បុថុជ្ជននិទ្ទេសេ – **តីណិ សំយោជនានី**តិ ទិដ្ឋិសំយោជនសីលព្ពតបរាមាសសំយោជនវិចិកិច្ឆាសំយោជនានិ។ ឯតានិ ហិ ផលក្ខណេ បហីនានិ នាម ហោន្តិ។ អយំ បន ផលក្ខណេបិ ន ហោតីតិ ទស្សេតិ។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ តេសំ សំយោជនធម្មានំ។ មគ្គក្ខណស្មិញ្ហិ តេសំ បហានាយ បដិបន្នោ នាម ហោតិ។ អយំ បន មគ្គក្ខណេបិ ន ហោតិ។ ឯត្តាវតា វិស្សដ្ឋកម្មដ្ឋានោ ថូលពាលបុថុជ្ជនោវ ឥធ កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។

១០. គោត្រភុនិទ្ទេសេ – **យេសំ ធម្មាន**ន្តិ យេសំ គោត្រភុញាណេន សទ្ធឹ ឧប្បន្នានំ បរោបណ្ណាសកុសលធម្មានំ។ **អរិយធម្មស្សា**តិ លោកុត្តរមគ្គស្ស។ **អវក្កន្តិ ហោតី**តិ ឱក្កន្តិ និព្ពត្តិ បាតុភាវោ ហោតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ និព្ពានារម្មណេន ញាណេន សព្ពំ បុថុជ្ជនសង្ខំ បុថុជ្ជនគោត្តំ បុថុជ្ជនមណ្ឌលំ បុថុជ្ជនបញ្ញត្តឹ អតិក្កមិត្វា អរិយសង្ខំ អរិយគោត្តំ អរិយមណ្ឌលំ អរិយបញ្ញត្តឹ ឱក្កមនតោ គោត្រភូបុគ្គលោ នាម វុច្ចតិ។

១១. ភយូបរតនិទ្ទេសេ – ភយេន ឧបរតោតិ **ភយូបរតោ**។ សត្តបិ សេក្ខា បុថុជ្ជនា ច ភាយិត្វា បាបតោ ឱរមន្តិ បាបំ ន ករោន្តិ ។ តត្ថ បុថុជ្ជនា ទុគ្គតិភយំ, វដ្ដភយំ, កិលេសភយំ, ឧបវាទភយន្តិ ចត្តារិ ភយានិ ភាយន្តិ។ តេសុ ភាយិតព្ពដ្ឋេន ទុគ្គតិយេវ ភយំ **ទុគ្គតិភយំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ បុថុជ្ជនោ ‘សចេ ត្វំ បាបំ ករិស្សសិ, ចត្តារោ អបាយា មុខំ វិវរិត្វា ឋិតច្ឆាតអជគរសទិសា, តេសុ ទុក្ខំ អនុភវន្តោ កថំ ភវិស្សសី’តិ ទុគ្គតិភយំ ភាយិត្វា បាបំ ន ករោតិ។ អនមតគ្គសំសារវដ្ដំយេវ បន **វដ្ដភយំ** នាម។ សព្ពម្បិ អកុសលំ **កិលេសភយំ** នាម។ គរហា បន **ឧបវាទភយំ** នាម។ តានិបិ ភាយិត្វា បុថុជ្ជនោ បាបំ ន ករោតិ។ សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមិនោ បន តយោ សេក្ខា ទុគ្គតឹ អតីតត្តា សេសានិ តីណិ ភយានិ ភាយិត្វា បាបំ ន ករោន្តិ។ មគ្គដ្ឋកសេក្ខា អាគមនវសេន វា អសមុច្ឆិន្នភយត្តា វា **ភយូបរតា** នាម ហោន្តិ។ ខីណាសវោ ឥមេសុ ចតូសុ ភយេសុ ឯកម្បិ ន ភាយតិ។ សោ ហិ សព្ពសោ សមុច្ឆិន្នភយោ; តស្មា **អភយូបរតោ**តិ វុច្ចតិ។ កឹ បន សោ ឧបវាទម្បិ ន ភាយតីតិ? ន ភាយតិ។ ឧបវាទំ បន រក្ខតីតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ ទោណុប្បលវាបិគាមេ ខីណាសវត្ថេរោ វិយ។

១២. អភព្ពាគមននិទ្ទេសេ – សម្មត្តនិយាមាគមនស្ស អភព្ពោតិ **អភព្ពាគមនោ**។ **កម្មាវរណេនា**តិ បញ្ចវិធេន អានន្តរិយកម្មេន។ **កិលេសាវរណេនា**តិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយា។ **វិបាកាវរណេនា**តិ អហេតុកទុហេតុកបដិសន្ធិយា។ **អស្សទ្ធា**តិ ពុទ្ធធម្មសង្ឃេសុ សទ្ធារហិតា។ **អច្ឆន្ទិកា**តិ កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទរហិតា។ តេ ឋបេត្វា ជម្ពុទីបំ ឥតរទីបត្តយវាសិនោ វេទិតព្ពា។ តេសុ ហិ មនុស្សា អច្ឆន្ទិកភាវំ បវិដ្ឋា នាម។ **ទុប្បញ្ញា**តិ ភវង្គបញ្ញារហិតា។ **អភព្ពា**តិ អប្បដិលទ្ធមគ្គផលូបនិស្សយា។ **និយាម**ន្តិ មគ្គនិយាមំ, សម្មត្តនិយាមំ។ **ឱក្កមិតុ**ន្តិ ឯតំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តសង្ខាតំ និយាមំ ឱក្កមិតុំ បវិសិតុំ តត្ថ បតិដ្ឋាតុំ អភព្ពា។

១៣. ភព្វាគមននិទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្វោ។ ឯវមិមស្មឹ ទុកេ យេ ច បុគ្គលា បញ្ចានន្តរិយកា, យេ ច និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកា, យេហិ ច អហេតុកទុហេតុកបដិសន្ធិ គហិតា , យេ ច ពុទ្ធាទីនំ ន សទ្ទហន្តិ, យេសញ្ច កត្តុកម្យតាឆន្ទោ នត្ថិ, យេ ច អបរិបុណ្ណភវង្គបញ្ញា, យេសញ្ច មគ្គផលានំ ឧបនិស្សយោ នត្ថិ, តេ សព្ពេបិ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិតុំ អភព្វា, វិបរីតា ភព្វាតិ វុត្តា។

១៤. និយតានិយតនិទ្ទេសេ – **អានន្តរិកា**តិ អានន្តរិកកម្មសមង្គិនោ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋិកា**តិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិសមង្គិនោ។ សព្ពេបិ ហេតេ និរយស្ស អត្ថាយ និយតត្តា **និយតា** នាម។ អដ្ឋ បន អរិយបុគ្គលា សម្មាភាវាយ ឧបរូបរិមគ្គផលត្ថាយ ចេវ អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថាយ ច និយតត្តា **និយតា** នាម។ អវសេសបុគ្គលា បន អនិពទ្ធគតិកា។ យថា អាកាសេ ខិត្តទណ្ឌោ បថវិយំ បតន្តោ ‘អគ្គេន វា មជ្ឈេន វា មូលេន វា បតិស្សតី’តិ ន ញាយតិ; ឯវមេវ ‘អសុកគតិយា នាម និព្ពត្តិស្សន្តី’តិ និយមាភាវា **អនិយតា** នាមាតិ វេទិតព្វា។ យា បន ឧត្តរកុរុកានំ និយតគតិកតា វុត្តា, ន សា និយតធម្មវសេន។ មិច្ឆត្តសម្មត្តនិយតធម្មាយេវ ហិ និយតា នាម។ តេសញ្ច វសេនាយំ បុគ្គលនិយមោ កថិតោតិ។

១៥. បដិបន្នកនិទ្ទេសេ – **មគ្គសមង្គិនោ**តិ មគ្គដ្ឋកបុគ្គលា។ តេ ហិ ផលត្ថាយ បដិបន្នត្តា **បដិបន្នកា** នាម។ **ផលសមង្គិនោ**តិ ផលបដិលាភសមង្គិតាយ ផលសមង្គិនោ។ ផលបដិលាភតោ បដ្ឋាយ ហិ តេ ផលសមាបត្តិំ អសមាបន្នាបិ ផលេ ឋិតាយេវ នាម។

១៦. សមសីសីនិទ្ទេសេ – **អបុព្ពំ អចរិម**ន្តិ អបុរេ អបច្ឆា, ឯកប្បហារេនេវាតិ អត្ថោ។ **បរិយាទាន**ន្តិ បរិក្ខយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ បុគ្គលោ **សមសីសី** នាម វុច្ចតិ។ សោ បនេស តិវិធោ ហោតិ – ឥរិយាបថសមសីសី, រោគសមសីសី, ជីវិតសមសីសីតិ។ តត្ថ យោ ចង្កមន្តោវ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បត្វា ចង្កមន្តោវ បរិនិព្ពាតិ **បទុមត្ថេរោ** វិយ; ឋិតកោវ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បត្វា ឋិតកោវ បរិនិព្ពាតិ **កោដបព្ពតវិហារវាសីតិស្សត្ថេរោ** វិយ; និសិន្នោវ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បត្វា និសិន្នោវ បរិនិព្ពាតិ, និបន្នោវ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បត្វា និបន្នោវ បរិនិព្ពាតិ – អយំ **ឥរិយាបថសមសីសី** នាម។

យោ បន ឯកំ រោគំ បត្វា អន្តោរោគេយេវ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បត្វា តេនេវ រោគេន បរិនិព្ពាតិ – អយំ **រោគសមសីសី** នាម។

កតរោ ជីវិតសមសីសី នាម? “សីសន្តិ តេរស សីសានិ – បលិពោធសីសញ្ច តណ្ហា, វិនិពន្ធនសីសញ្ច មានោ, បរាមាសសីសញ្ច ទិដ្ឋិ, វិក្ខេបសីសញ្ច ឧទ្ធច្ចំ, សំកិលេសសីសញ្ច អវិជ្ជា, អធិមោក្ខសីសញ្ច សទ្ធា, បគ្គហសីសញ្ច វីរិយំ, ឧបដ្ឋានសីសញ្ច សតិ, អវិក្ខេបសីសញ្ច សមាធិ, ទស្សនសីសញ្ច បញ្ញា, បវត្តសីសញ្ច ជីវិតិន្ទ្រិយំ, គោចរសីសញ្ច វិមោក្ខោ, សង្ខារសីសញ្ច និរោធោ”តិ (បដិ. ម. ១.៨៧)។ តត្ថ កិលេសសីសំ អវិជ្ជំ អរហត្តមគ្គោ បរិយាទិយតិ។ បវត្តសីសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ចុតិចិត្តំ បរិយាទិយតិ។ អវិជ្ជាបរិយាទាយកំ ចិត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ។ ជីវិតិន្ទ្រិយបរិយាទាយកំ ចិត្តំ អវិជ្ជំ បរិយាទាតុំ ន សក្កោតិ។ អវិជ្ជាបរិយាទាយកំ ចិត្តំ អញ្ញំ, ជីវិតិន្ទ្រិយបរិយាទាយកំ ចិត្តំ អញ្ញំ។ យស្ស ចេតំ សីសទ្វយំ សមំ បរិយាទានំ គច្ឆតិ, សោ **ជីវិតសមសីសី** នាម។

កថមិទំ សមំ ហោតីតិ? វារសមតាយ។ យស្មិញ្ហិ វារេ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ – សោតាបត្តិមគ្គេ បញ្ច បច្ចវេក្ខណានិ, សកទាគាមិមគ្គេ បញ្ច, អនាគាមិមគ្គេ បញ្ច, អរហត្តមគ្គេ ចត្តារីតិ ឯកូនវីសតិយា បច្ចវេក្ខណញាណេ បតិដ្ឋាយ ភវង្គំ ឱតរិត្វា បរិនិព្ពាយតិ។ ឥមាយ វារសមតាយ ឥទំ ឧភយសីសបរិយាទានំ សមំ ហោតិ នាម។ តេនាយំ បុគ្គលោ ជីវិតសមសីសីតិ វុច្ចតិ។ អយមេវ ច ឥធ អធិប្បេតោ។

១៧. ឋិតកប្បីនិទ្ទេសេ – ឋិតោ កប្បោតិ ឋិតកប្បោ, ឋិតកប្បោ អស្ស អត្ថីតិ **ឋិតកប្បី**។ កប្បំ ឋបេតុំ សមត្ថោតិ អត្ថោ។ **ឧឌ្ឍយ្ហនវេលា អស្សា**តិ ឈាយនកាលោ ភវេយ្យ។ **នេវ តាវា**តិ យាវ ឯស មគ្គសមង្គី បុគ្គលោ សោតាបត្តិផលំ ន សច្ឆិករោតិ, នេវ តាវ កប្បោ ឈាយេយ្យ។ ឈាយមានោបិ អជ្ឈាយិត្វាវ តិដ្ឋេយ្យ។ កប្បវិនាសោ ហិ នាម មហាវិការោ មហាបយោគោ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡស្ស ឈាយនវសេន មហាលោកវិនាសោ។ អយម្បិ ឯវំ មហាវិនាសោ តិដ្ឋេយ្យ វាតិ វទតិ។ សាសនេ បន ធរមានេ អយំ កប្បវិនាសោ នាម នត្ថិ។ កប្បវិនាសេ សាសនំ នត្ថិ។ គតកោដិកេ ហិ កាលេ កប្បវិនាសោ នាម ហោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ សត្ថា អន្តរាយាភាវំ ទីបេតុំ ឥទំ ការណំ អាហរិ – “ឥទម្បិ ភវេយ្យ, មគ្គសមង្គិនោ បន ផលស្ស អន្តរាយោ ន សក្កា កាតុ”ន្តិ។ អយំ បន បុគ្គលោ កប្បំ ឋបេន្តោ កិត្តកំ កាលំ ឋបេយ្យាតិ? យស្មិំ វារេ មគ្គវុដ្ឋានំ ហោតិ, អថ ភវង្គំ អាវដ្ដេន្តំ មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតិ។ តតោ តីណិ អនុលោមានិ, ឯកំ គោត្រភុចិត្តំ, ឯកំ មគ្គចិត្តំ, ទ្វេ ផលចិត្តានិ, បញ្ច បច្ចវេក្ខណញាណានីតិ ឯត្តកំ កាលំ ឋបេយ្យ។ ឥមំ បនត្ថំ ពាហិរាយ អាគន្តុកូបមាយបិ ឯវំ ទីបយិំសុ។ សចេ ហិ

សោតាបត្តិមគ្គសមង្គិស្ស មគ្គក្ខណេ ឯកត្បូនសេលំ តិរង្គាយ រជ្ជុយា ពន្ធិត្វា ឱលម្ពេយ្យ, ឯកស្មិ វង្កេ ឆិន្នេ ទ្វីហិ ឱលម្ពេយ្យ, ទ្វីសុ ឆិន្នេសុ ឯកេន ឱលម្ពេយ្យេវ, តស្មិម្បិ ឆិន្នេ អព្ពុក្កូដំ វិយ អាកាសេ តិដ្ឋេយ្យ, ន ត្វេវ តស្ស បុគ្គលស្ស មគ្គានន្តរផលស្ស អន្តរាយំ ករេយ្យាតិ។ អយំ បន ទីបនា បរិត្តា, បុរិមាវ មហន្តា។ ន កេវលំ បន សោតាបត្តិមគ្គង្គោវ កប្បំ ឋបេតិ, ឥតរេ មគ្គសមង្គិនោបិ ឋបេន្តិយេវ។ តេន ភគវា ហេដ្ឋា គហិតញ្ច អគ្គហិតញ្ច សព្ពំ សង្កឌ្ឍិត្វា សទ្ទី បិដ្ឋិវដ្ដកបុគ្គលេហិ ឥមំ តន្តិំ អារោបេសិ – “សព្ពេបិ មគ្គសមង្គិនោ បុគ្គលា ឋិតកប្បិនោ”តិ។

១៨. អរិយនិទ្ទេសេ – កិលេសេហិ អារកត្តា **អរិយា**។ សទេវកេន លោកេន អរណីយត្តា អរិយា។ អរិយដ្ឋោ នាម បរិសុទ្ធដ្ឋោតិ បរិសុទ្ធត្តាបិ អរិយា។ សេសា អបរិសុទ្ធតាយ **អនរិយា**។

១៩. សេក្ខនិទ្ទេសេ – មគ្គសមង្គិនោ មគ្គក្ខណេ, ផលសមង្គិនោ ច ផលក្ខណេ, អធិសីលសិក្ខាទិកា តិស្សោបិ សិក្ខា សិក្ខន្តិយេវាតិ **សេក្ខា**។ អរហតា បន អរហត្តផលក្ខណេ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខិតា។ បុន តស្ស សិក្ខនកិច្ចំ នត្ថីតិ **អសេក្ខា**។ ឥតិ សត្ត អរិយា សិក្ខន្តីតិ សេក្ខា។ ខីណាសវា អញ្ញស្ស សន្តិកេ សីលាទីនំ សិក្ខិតត្តា សិក្ខិតអសេក្ខា នាម។ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធា សយម្ភូតតាយ អសិក្ខិតអសេក្ខា នាម។ សេសបុគ្គលា នេវ សិក្ខន្តិ ន សិក្ខិតាតិ **នេវសេក្ខានាសេក្ខា**។

២០. តេវិជ្ជនិទ្ទេសេ – បឋមំ បុព្ពេនិវាសទិព្ពចក្ខុញាណានិ និព្ពត្តេត្វា បច្ឆា អរហត្តំ បត្តោបិ, បឋមំ អរហត្តំ បត្វា បច្ឆា បុព្ពេនិវាសទិព្ពចក្ខុញាណនិព្ពត្តកោបិ **តេវិជ្ជោ**យេវ នាម។ សុត្តន្តកថា បន បរិយាយទេសនា អភិធម្មកថា និប្បរិយាយទេសនាតិ ឥមស្មិំ ឋានេ អាគមនីយមេវ ធុរំ។ តស្មា បឋមំ ទ្វេ វិជ្ជា និព្ពត្តេត្វា បច្ឆា អរហត្តំ បត្តោវ ឥធ អធិប្បេតោ។ **ឆឡភិញ្ញេ**បិ ឯសេវ នយោ។

២២. សម្មាសម្ពុទ្ធនិទ្ទេសេ – **បុព្ពេ អននុស្សុតេសូ**តិ បច្ឆិមភវេ សច្ចប្បដិវេធតោ បុព្ពេ អញ្ញស្ស កស្សចិ សន្តិកេ អស្សុតបុព្ពេសុ។ តតោ បុរិមបុរិមេសុ បន ភវេសុ សព្ពញ្ញុពោធិសត្តា ពុទ្ធសាសនេ បព្ពជិត្វា តីណិ បិដកានិ ឧគ្គហេត្វា គតបច្ចាគតវត្តំ អារុយ្ហ កម្មដ្ឋានំ អនុលោមំ គោត្រភុំ អាហច្ច ឋបេន្តិ។ តស្មា បច្ឆិមភវស្មិំយេវ អនាចរិយកភាវំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ តទា ហិ តថាគតោ បូរិតបារមិត្តា អញ្ញស្ស សន្តិកេ សាមំ អននុស្សុតេសុ សង្ខតាសង្ខតធម្មេសុ “ឥទំ ទុក្ខំ...បេ.... អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា”តិ អត្តបច្ចក្ខេន ញាណេន ចត្តារិ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈតិ។

តត្ថ ចាតិ តស្មិញ្ច ចតុសច្ចសម្ពោធិសង្ខាតេ អរហត្តមគ្គេ។ **សព្ពញ្ញុតំ បាបុណាតិ ពលេសុ ច វសីភាវ**ន្តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ចេវ ពលេសុ ច ចិណ្ណវសីភាវំ បាបុណាតិ។ ពុទ្ធានញ្ហិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស ចេវ ទសពលញាណស្ស ច អធិគមនតោ បដ្ឋាយ អញ្ញំ កាតព្ពំ នាម នត្ថិ។ យថា បន ឧភតោសុជាតស្ស ខត្តិយកុមារស្ស អភិសេកប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ ‘ឥទំ នាម ឥស្សរិយំ អនាគត’ន្តិ ន វត្តព្ពំ, សព្ពំ អាគតមេវ ហោតិ។ ឯវមេវ ពុទ្ធានំ អរហត្តមគ្គស្ស អាគមនតោ បដ្ឋាយ ‘អយំ នាម គុណោ ន អាគតោ, ន បដិវិទ្ធោ, ន បច្ចក្ខោ’តិ ន វត្តព្ពោ, សព្ពេបិ សព្ពញ្ញុគុណា អាគតា បដិវិទ្ធា បច្ចក្ខកតាវ ហោន្តិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវំ បារមីបូរណសិទ្ធានុភាវេន អរិយមគ្គេន បដិវិទ្ធសព្ពញ្ញុគុណោ បុគ្គលោ **សម្មាសម្ពុទ្ធោ**តិ វុច្ចតិ។

២៣. បច្ចេកពុទ្ធនិទ្ទេសេបិ – **បុព្ពេ អននុស្សុតេសូ**តិ បទេ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចេកពុទ្ធោបិ ហិ បច្ឆិមភវេ អនាចរិយកោ អត្តុក្កំសិកញាណេនេវ បដិវិទ្ធសច្ចោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណញ្ចេវ ពលេសុ ច ចិណ្ណវសីភាវំ ន បាបុណាតិ។

២៤. ឧភតោភាគវិមុត្តនិទ្ទេសេ – **អដ្ឋ វិមោក្ខេ កាយេន ផុសិត្វា វិហរតី**តិ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ សហជាតនាមកាយេន បដិលភិត្វា វិហរតិ។ **បញ្ញាយ ចស្ស ទិស្វា**តិ វិបស្សនាបញ្ញាយ សង្ខារគតំ, មគ្គបញ្ញាយ ចត្តារិ សច្ចានិ បស្សិត្វា ចត្តារោបិ អាសវា ខីណា ហោន្តិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **ឧភតោភាគវិមុត្តោ** នាមាតិ វុច្ចតិ។ អយញ្ហិ ទ្វីហិ ភាគេហិ ទ្វេ វារេ វិមុត្តោតិ ឧភតោភាគវិមុត្តោ។ តត្រាយំ ថេរវាទោ – **តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ** តាវ អាហ – “សមាបត្តិយា វិក្ខម្ភនវិមោក្ខេន, មគ្គេន សមុច្ឆេទវិមោក្ខេន វិមុត្តោតិ ឧភតោភាគេហិ ទ្វេ វារេ វិមុត្តោ”តិ។ **តិបិដកមហាធម្មរក្ខិតត្ថេរោ** “នាមនិស្សិតកោ ឯសោ”តិ វត្វា –

“អច្ចី យថា វាតវេគេន ខិត្តា, (ឧបសីវាតិ ភគវា;)
អត្ថំ បលេតិ ន ឧបេតិ សង្ខំ;
ឯវំ មុនី នាមកាយា វិមុត្តោ,

អត្ថំ បលេតិ ន ឧបេតិ សង្ខ’’ន្តិ។ (សុ. និ. ១០៨០);

វត្វា សុត្តំ អាហរិត្វា “នាមកាយតោ ច រូបកាយតោ ច សុវិមុត្តត្តា ឧភតោភាគវិមុត្តោ’’តិ អាហ។ **តិបិដកចូឡាភយត្ថេរោ** បនាហ – “សមាបត្តិយា វិក្ខម្ភនវិមោក្ខេន ឯកវារំ វិមុត្តោ មគ្គេន សមុច្ឆេទវិមោក្ខេន ឯកវារំ វិមុត្តោតិ ឧភតោភាគវិមុត្តោ’’តិ។ ឥមេ បន តយោបិ ថេរា បណ្ឌិតា, ‘តិណ្ណម្បិ វាទេ ការណំ ទិស្សតី’តិ តិណ្ណម្បិ វាទំ តន្តិំ កត្វា ឋបយិំសុ។

សង្ខេបតោ បន អរូបសមាបត្តិយា រូបកាយតោ វិមុត្តោ, មគ្គេន នាមកាយតោ វិមុត្តោតិ ឧភោហិ ភាគេហិ វិមុត្តត្តា ឧភតោភាគវិមុត្តោ។ សោ ចតុន្នំ អរូបសមាបត្តីនំ ឯកេកតោ វុដ្ឋាយ សង្ខារេ សម្មសិត្វា អរហត្តំ បត្តានំ ចតុន្នំ, និរោធា វុដ្ឋាយ អរហត្តំ បត្តស្ស អនាគាមិនោ ច វសេន បញ្ចវិធោ ហោតិ។ តត្ថ បុរិមា ចត្តារោ សមាបត្តិសីសំ និរោធំ ន សមាបជ្ជន្តីតិ បរិយាយេន ឧភតោភាគវិមុត្តា នាម។ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី អនាគាមី តំ សមាបជ្ជិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បត្តោតិ និប្បរិយាយេន ឧភតោភាគវិមុត្តសេដ្ឋោ នាម។ ននុ ច អរូបាវចរជ្ឈានម្បិ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាហិ ទុវង្គិកំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានម្បិ, តស្មា តម្បិ បទដ្ឋានំ កត្វា អរហត្តំ បត្តេន ឧភតោភាគវិមុត្តេន ភវិតព្ពន្តិ? ន ភវិតព្ពំ។ កស្មា? រូបកាយតោ អវិមុត្តត្តា។ តញ្ហិ កិលេសកាយតោវ វិមុត្តំ, ន រូបកាយតោ; តស្មា តតោ វុដ្ឋាយ អរហត្តំ បត្តោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ នាម ន ហោតិ ។ អរូបាវចរំ បន នាមកាយតោ ច វិមុត្តំ រូបកាយតោ ចាតិ តទេវ បាទកំ កត្វា អរហត្តំ បត្តោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

២៥. បញ្ញាវិមុត្តនិទ្ទេសេ – បញ្ញាយ វិមុត្តោតិ **បញ្ញាវិមុត្តោ**។ សោ សុក្ខវិបស្សកោ ចតូហិ ឈានេហិ វុដ្ឋាយ អរហត្តំ បត្តា ចត្តារោ ចាតិ បញ្ចវិធោ ហោតិ។ ឯតេសុ ហិ ឯកោបិ អដ្ឋវិមោក្ខលាភី ន ហោតិ។ តេនេវ **ន ហេវ ខោ អដ្ឋ វិមោក្ខេ**តិអាទិមាហ។ អរូបាវចរជ្ឈានេសុ បន ឯកស្មិំ សតិ ឧភតោភាគវិមុត្តោយេវ នាម ហោតីតិ។

២៦. កាយសក្ខិនិទ្ទេសេ – **ឯកច្ចេ អាសវា**តិ ហេដ្ឋិមមគ្គត្តយវជ្ឈា។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **កាយសក្ខី**តិ វុច្ចតិ។ សោ ហិ ផុដ្ឋន្តំ សច្ឆិករោតីតិ កាយសក្ខី។ ឈានផស្សំ បឋមំ ផុសតិ, បច្ឆា និរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិករោតីតិបិ កាយសក្ខី។ សោ សោតាបត្តិផលដ្ឋំ អាទិំ កត្វា យាវ អរហត្តមគ្គដ្ឋា ឆព្ពិធោ ហោតិ។

២៧. ទិដ្ឋិប្បត្តនិទ្ទេសេ – **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ឥទំ ទុក្ខំ, ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ឧទ្ធំ ទុក្ខំ។ **ទុក្ខសមុទយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **យថាភូតំ បជានាតី**តិ ឋបេត្វា តណ្ហំ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ ‘ទុក្ខសច្ច’ន្តិ យាថាវសរសតោ បជានាតិ។ តណ្ហា បន ទុក្ខំ ជនេតិ និព្ពត្តេតិ, បភាវេតិ, តតោ តំ ទុក្ខំ សមុទេតិ; តស្មា នំ អយំ ‘ទុក្ខសមុទយោ’តិ យថាភូតំ បជានាតិ។ យស្មា បន ឥទំ ទុក្ខញ្ច សមុទយោ ច និព្ពានំ បត្វា និរុជ្ឈន្តិ វូបសម្មន្តិ អប្បវត្តិំ គច្ឆន្តិ; តស្មា នំ ‘អយំ ទុក្ខនិរោធោ’តិ យថាភូតំ បជានាតិ។ អរិយោ បន អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, តំ ទុក្ខនិរោធំ គច្ឆតិ; តេន តំ ‘អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា’តិ យថាភូតំ បជានាតិ។ ឯត្តាវតា នានាក្ខណេ សច្ចវវត្ថានំ ទស្សិតំ។ ឥទានិ ឯកក្ខណេ ទស្សេតុំ **តថាគតប្បវេទិតា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តថាគតប្បវេទិតា**តិ មហាពោធិមណ្ឌេ និសីទិត្វា តថាគតេន បដិវិទ្ធា វិទិតា បាកដីកតា។ **ធម្មា**តិ ចតុសច្ចធម្មា។ **វោទិដ្ឋា ហោន្តី**តិ សុទិដ្ឋា ហោន្តិ។ **វោចរិតា**តិ សុចរិតា។ តេសុ អនេន បញ្ញា សុដ្ឋុ ចរាបិតា ហោតីតិ អត្ថោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ ទិដ្ឋិប្បត្តោតិ វុច្ចតិ។ អយញ្ហិ ទិដ្ឋន្តំ បត្តោ។ “ទុក្ខា សង្ខារា, សុខោ និរោធោ’’តិ ញាណំ ហោតិ ។ ទិដ្ឋំ វិទិតំ សច្ឆិកតំ បស្សិតំ បញ្ញាយាតិ **ទិដ្ឋប្បត្តោ**។ អយម្បិ កាយសក្ខី វិយ ឆព្ពិធោវ ហោតិ។

២៨. សទ្ធាវិមុត្តនិទ្ទេសេ – **នោ ច ខោ យថា ទិដ្ឋិប្បត្តស្សា**តិ យថា ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស អាសវា បរិក្ខីណា, ន ឯវំ សទ្ធាវិមុត្តស្សាតិ អត្ថោ។ កិំ បន នេសំ កិលេសប្បហានេ នានត្តំ អត្ថីតិ? នត្ថិ។ អថ កស្មា សទ្ធាវិមុត្តោ ទិដ្ឋិប្បត្តំ ន បាបុណាតីតិ? អាគមនីយនានត្តេន។ ទិដ្ឋិប្បត្តោ ហិ អាគមនម្ហិ កិលេសេ វិក្ខម្ភេន្តោ អប្បទុក្ខេន អប្បកសិរេន អកិលមន្តោវ វិក្ខម្ភេតុំ សក្កោតិ។ សទ្ធាវិមុត្តោ បន ទុក្ខេន កសិរេន កិលមន្តោ ហុត្វា វិក្ខម្ភេតុំ សក្កោតិ, តស្មា ទិដ្ឋិប្បត្តំ ន បាបុណាតិ។ អបិច នេសំ បញ្ញាយបិ នានត្តំ អត្ថិយេវ។ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស ហិ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនាញាណំ តិក្ខំ សូរំ បសន្នំ ហុត្វា វហតិ។ សទ្ធាវិមុត្តស្ស វិបស្សនាញាណំ នោ តិក្ខំ សូរំ បសន្នំ ហុត្វា វហតិ, តស្មាបិ សោ ទិដ្ឋិប្បត្តំ ន បាបុណាតិ។

យថា ហិ ទ្វីសុ តរុណេសុ សិប្បំ ទស្សេន្តេសុ ឯកស្ស ហត្ថេ តិខិណោ អសិ, ឯកស្ស កុណ្ឋោ។ តិខិណេន អសិនា កទលី ឆិជ្ជមានា សទ្ទំ ន ករោតិ។ កុណ្ឋេន អសិនា ឆិជ្ជមានា ‘កដកដា’តិ សទ្ទំ ករោតិ។ តត្ថ តិខិណេន អសិនា សទ្ទំ អករោន្តិយា ឯវ កទលិយា ឆេទនំ វិយ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនាញាណស្ស តិខិណសូរវិប្បសន្នភាវោ។ កុណ្ឋេន អសិនា សទ្ទំ ករោន្តិយាបិ កទលិយា ឆេទនំ វិយ សទ្ធាវិមុត្តស្ស តិណ្ណំ មគ្គានំ

វិបស្សនាញាណស្ស អតិខិណអស្សរអប្បសន្នភាវោ វេទិតព្ពោ។ ឥមំ បន នយំ ‘នោ’តិ បដិក្ខិបិត្វា, អាគមនីយនានត្តេនេវ សទ្ធាវិមុត្តោ ទិដ្ឋិប្បត្តំ ន បាបុណាតីតិ សន្និដ្ឋានំ កតំ។

អាគមដ្ឋកថាសុ បន វុត្តំ – “ឯតេសុ ហិ សទ្ធាវិមុត្តស្ស បុព្ពភាគមគ្គក្ខណេ សទ្ទហន្តស្ស វិយ ឱកប្បេន្តស្ស វិយ អធិមុច្ចន្តស្ស វិយ ច កិលេសក្ខយោ ហោតិ។ ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស បុព្ពភាគមគ្គក្ខណេ កិលេសច្ឆេទកញាណំ អទន្ធំ តិខិណំ សូរំ ហុត្វា វហតិ។ តស្មា យថា នាម អតិខិណេន អសិនា កទលី ឆិន្ទន្តស្ស ឆិន្នដ្ឋានំ ន មដ្ឋំ ហោតិ, អសិ ន សីឃំ វហតិ, សទ្ទោ សុយ្យតិ, ពលវតរោ វាយាមោ កាតព្ពោ ហោតិ ; ឯវរូបា សទ្ធាវិមុត្តស្ស បុព្ពភាគមគ្គភាវនា។ យថា បន សុនិសិតេនេវ អសិនា កទលី ឆិន្ទន្តស្ស ឆិន្នដ្ឋានំ មដ្ឋំ ហោតិ, អសិ សីឃំ វហតិ, សទ្ទោ ន សុយ្យតិ, ពលវវាយាមកិច្ចំ ន ហោតិ; ឯវរូបា ទិដ្ឋិប្បត្តស្ស បុព្ពភាគមគ្គភាវនា វេទិតព្ពា”តិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **សទ្ធាវិមុត្តោ**តិ វុច្ចតិ។ អយញ្ហិ សទ្ទហន្តោ វិមុត្តោតិ សទ្ធាវិមុត្តោ។ អយម្បិ កាយសក្ខី វិយ ឆព្ពិធោវ ហោតិ។

២៩. ធម្មានុសារីនិទ្ទេសេ – **បដិបន្នស្សា**តិ ឥមិនា សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋោ ទស្សិតោ។ **អធិមត្ត**ន្តិ ពលវំ។ បញ្ញំ វាហេតីតិ **បញ្ញាវាហី**។ បញ្ញា ឥមំ បុគ្គលំ វហតីតិ បញ្ញាវាហីតិបិ វុត្តំ ហោតិ។ **បញ្ញាបុព្ពង្គម**ន្តិ បញ្ញំ បុរេចារិកំ កត្វា។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **ធម្មានុសារី**តិ វុច្ចតិ។ សោ ហិ បញ្ញាសង្ខាតេន ធម្មេន សរតិ អនុស្សរតីតិ ធម្មានុសារី។ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋស្សេវេតំ នាមំ។ ផលេ បន បត្តេ ទិដ្ឋិប្បត្តោ នាម ហោតិ។

៣០. សទ្ធានុសារីនិទ្ទេសេបិ – សទ្ធំ វាហេតីតិ **សទ្ធាវាហី**។ សទ្ធា ឥមំ បុគ្គលំ វហតីតិ សទ្ធាវាហីតិបិ វុត្តមេវ។ **សទ្ធាបុព្ពង្គម**ន្តិ សទ្ធំ បុរេចារិកំ កត្វា។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **សទ្ធានុសារី**តិ វុច្ចតិ។ សោ ហិ សទ្ធាយ សរតិ។ អនុស្សរតីតិ សទ្ធានុសារី។ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋស្សេវេតំ នាមំ។ ផលេ បន បត្តេ សទ្ធាវិមុត្តោ នាម ហោតិ។ លោកុត្តរធម្មញ្ហិ និព្ពត្តេន្តានំ ទ្វេ ធុរានិ នាម, ទ្វេ អភិនិវេសា នាម, ទ្វេ សីសានិ នាម។ តត្ថ សទ្ធាធុរំ បញ្ញាធុរន្តិ – ទ្វេ ធុរានិ នាម។ ឯកោ បន ភិក្ខុ សមថាភិនិវេសេន អភិនិវិសតិ, ឯកោ វិបស្សនាភិនិវេសេនាតិ – ឥមេ ទ្វេ អភិនិវេសា នាម។ ឯកោ ច មគ្គំ បាបុណន្តោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ ហោតិ, ឯកោ បញ្ញាវិមុត្តោតិ – ឥមានិ ទ្វេ សីសានិ នាម។ យេ កេចិ ហិ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេន្តិ, សព្ពេ តេ ឥមេ ទ្វេ ធម្មេ ធុរំ កត្វា ឥមេសុ ទ្វីសុ ឋានេសុ អភិនិវិសិត្វា ឥមេហិ ទ្វីហិ ឋានេហិ វិមុច្ចន្តិ។ តេសុ យោ ភិក្ខុ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី បញ្ញំ ធុរំ កត្វា សមថវសេន អភិនិវិដ្ឋោ អញ្ញតរំ អរូបសមាបត្តឹ បទដ្ឋានំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, សោ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ ធម្មានុសារី នាម។ បរតោ បន ឆសុ ឋានេសុ កាយសក្ខី នាម។ អរហត្តផលេ បត្តេ ឧភតោភាគវិមុត្តោ នាម។

អបរោ បញ្ញាមេវ ធុរំ កត្វា វិបស្សនាវសេន អភិនិវិដ្ឋោ សុទ្ធសង្ខារេ វា រូបាវចរជ្ឈានេសុ វា អញ្ញតរំ សម្មសិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, អយម្បិ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេយេវ ធម្មានុសារី នាម។ បរតោ បន ឆសុ ឋានេសុ ទិដ្ឋិប្បត្តោ នាម។ អរហត្តេ បត្តេ បញ្ញាវិមុត្តោ នាម។ ឥធ ទ្វេ នាមានិ អបុព្ពានិ, តានិ បុរិមេហិ សទ្ធឹ បញ្ច ហោន្តិ។ អបរោ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី សទ្ធំ ធុរំ កត្វា សមាធិវសេន អភិនិវិដ្ឋោ អញ្ញតរំ អរូបសមាបត្តឹ បទដ្ឋានំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ – អយំ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ សទ្ធានុសារី នាម។ បរតោ ឆសុ ឋានេសុ កាយសក្ខីយេវ នាម។ អរហត្តេ បត្តេ ឧភតោភាគវិមុត្តោយេវ នាម។ ឥធ ឯកមេវ នាមំ អបុព្ពំ។ តេន សទ្ធឹ បុរិមានិ បញ្ច ឆ ហោន្តិ។ អបរោ សទ្ធមេវ ធុរំ កត្វា វិបស្សនាវសេន អភិនិវិដ្ឋោ សុទ្ធសង្ខារេ វា រូបាវចរជ្ឈានេសុ វា អញ្ញតរំ សម្មសិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ អយម្បិ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ សទ្ធានុសារី នាម។ បរតោ ឆសុ ឋានេសុ សទ្ធាវិមុត្តោ នាម។ អរហត្តេ បត្តេ បញ្ញាវិមុត្តោ នាម។ ឥធាបិ ឯកមេវ នាមំ អបុព្ពំ។ តេន សទ្ធឹ បុរិមានិ ឆ សត្ត ហោន្តិ។ ឥមេ សត្ត បុគ្គលា លោកេ អគ្គទក្ខិណេយ្យា នាមាតិ។

៣១. សត្តក្ខត្តុបរមនិទ្ទេសេ – **សត្តក្ខត្តុ**ន្តិ សត្តវារេ។ សត្តក្ខត្តុបរមា ភវូបបត្តិ អត្តភាវគ្គហណំ អស្ស, តតោ បរំ អដ្ឋមំ ភវំ នាទិយតីតិ **សត្តក្ខត្តុបរមោ។ សោតាបន្នោ ហោតី**តិ ឯត្ថ **សោតោ**តិ អរិយមគ្គោ, តេន សមន្នាគតោ **សោតាបន្នោ** នាម។ យថាហ –

> “សោតោ សោតោតិ ហិទំ, សារិបុត្ត, វុច្ចតិ។ កតមោ នុ ខោ, សារិបុត្ត, សោតោតិ? អយមេវ ហិ, ភន្តេ, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សោតោ, សេយ្យថិទំ – សម្មាទិដ្ឋិ...បេ.... សម្មាសមាធីតិ។ សោតាបន្នោ សោតាបន្នោតិ, ហិទំ, សារិបុត្ត, វុច្ចតិ។ កតមោ នុ ខោ, សារិបុត្ត, សោតាបន្នោតិ? យោ ហិ, ភន្តេ, ឥមិនា អរិយេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន សមន្នាគតោ អយំ វុច្ចតិ សោតាបន្នោ, ស្វាយំ អាយស្មា ឯវំនាមោ ឯវំគោត្តោ ឥតិ វា”តិ (សំ. និ. ៥.១០០១)។

ឯវំ មគ្គក្ខណេបិ សោតាបន្នោ នាម ហោតិ។ ឥធ បន មគ្គេន ផលស្ស នាមំ ទិន្នន្តិ ផលក្ខណេ សោតាបន្នោ អធិប្បេតោ។

អវិនិបាតធម្មោតិ វិនិបាតសង្ខាតំ អបាយំ ឧបបត្តិវសេន អនាគមនសភាវោ។ **និយតោ**តិ មគ្គនិយាមេន និយតោ។ **សម្ពោធិបរាយណោ**តិ ពុជ្ឈនកភាវបរាយណោ។ សោ ហិ បដិលទ្ធមគ្គេន ពុជ្ឈតីតិ សម្ពោធិបរាយណោ។ ឧបរិ តីហិ មគ្គេហិ អវស្សំ ពុជ្ឈិស្សតីតិ សម្ពោធិបរាយណោ។ **ទេវេ ច មនុស្សេ ចា**តិ ទេវលោកញ្ច មនុស្សលោកញ្ច។ **សន្ធាវិត្វា សំសរិត្វា**តិ បដិសន្ធិវសេន អបរាបរំ គន្ត្វា។ **ទុក្ខស្សន្តំ ករោតី**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស បរិយន្តំ បរិវដុមំ ករោតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ សត្តក្ខត្តុបរមោ នាម វុច្ចតិ។ អយំ បន កាលេន ទេវលោកស្ស កាលេន មនុស្សលោកស្ស វសេន មិស្សកភវេន កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។

៣២. កោលំកោលនិទ្ទេសេ – កុលតោ កុលំ គច្ឆតីតិ **កោលំកោលោ**។ សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយតោ ហិ បដ្ឋាយ នីចេ កុលេ ឧបបត្តិ នាម នត្ថិ, មហាភោគកុលេសុយេវ និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ។ **ទ្វេ វា តីណិ វា កុលានី**តិ ទេវមនុស្សវសេន ទ្វេ វា តយោ វា ភវេ។ ឥតិ អយម្បិ មិស្សកភវេនេវ កថិតោ។ ទេសនាមត្តមេវ ចេតំ – ‘ទ្វេ វា តីណិ វា’តិ។ យាវ ឆដ្ឋភវា សំសរន្តោបិ បន កោលំកោលោវ ហោតិ។

៣៣. ឯកពីជិនិទ្ទេសេ – ខន្ធពីជំ នាម កថិតំ។ យស្ស ហិ សោតាបន្នស្ស ឯកំយេវ ខន្ធពីជំ អត្ថិ, ឯកំ អត្តភាវគ្គហណំ, សោ **ឯកពីជី** នាម។ **មានុសកំ ភវ**ន្តិ ឥទំ បនេត្ថ ទេសនាមត្តមេវ។ ទេវភវំ និព្ពត្តេតីតិបិ បន វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។ ភគវតា គហិតនាមវសេនេវ ចេតានិ ឯតេសំ នាមានិ។ ឯត្តកំ ឋានំ គតោ សត្តក្ខត្តុបរមោ នាម ហោតិ, ឯត្តកំ កោលំកោលោ, ឯត្តកំ ឯកពីជីតិ ភគវតា ឯតេសំ នាមំ គហិតំ។ និយមតោ បន អយំ សត្តក្ខត្តុបរមោ, អយំ កោលំកោលោ, អយំ ឯកពីជីតិ នត្ថិ។

កោ បន តេសំ ឯតំ បភេទំ និយមេតីតិ? កេចិ តាវ ថេរា ‘បុព្ពហេតុ និយមេតី’តិ វទន្តិ, កេចិ ‘បឋមមគ្គោ’, កេចិ ‘ឧបរិ តយោ មគ្គា’, កេចិ ‘តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនា’តិ។ តត្ថ ‘បុព្ពហេតុ និយមេតី’តិ វាទេ ‘បឋមមគ្គស្ស ឧបនិស្សយោ កតោ នាម ហោតិ, ឧបរិ តយោ មគ្គា និរុបនិស្សយា ឧប្បន្នា’តិ វចនំ អាបជ្ជតិ។ ‘បឋមមគ្គោ និយមេតី’តិ វាទេ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ និរត្ថកតា អាបជ្ជតិ។ ‘ឧបរិ តយោ មគ្គា និយមេន្តី’តិ វាទេ ‘អដ្ឋមមគ្គេ អនុប្បន្នេយេវ ឧបរិ តយោ មគ្គា ឧប្បន្នា’តិ អាបជ្ជតិ។ ‘តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនា និយមេតី’តិ វាទោ បន យុជ្ជតិ។ សចេ ហិ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនា ពលវតី ហោតិ, ឯកពីជី នាម ហោតិ; តតោ មន្ទតរាយ កោលំកោលោ; តតោ មន្ទតរាយ សត្តក្ខត្តុបរមោតិ។

ឯកច្ចោ ហិ សោតាបន្នោ វដ្ដជ្ឈាសយោ ហោតិ, វដ្ដាភិរតោ, បុនប្បុនំ វដ្ដស្មីយេវ វិចរតិ សន្ទិស្សតិ។ អនាថបិណ្ឌិកោ សេដ្ឋិ, វិសាខា ឧបាសិកា, ចូឡរថមហារថា ទេវបុត្តា, អនេកវណ្ណោ ទេវបុត្តោ, សក្កោ ទេវរាជា, នាគទត្តោ ទេវបុត្តោតិ ឥមេ ហិ ឯត្តកា ជនា វដ្ដជ្ឈាសយា វដ្ដាភិរតា អាទិតោ បដ្ឋាយ ឆ ទេវលោកេ សោធេត្វា អកនិដ្ឋេ ឋត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តិ, ឥមេ ឥធ ន គហិតា។ ន កេវលញ្ចិមេ; យោបិ មនុស្សេសុយេវ សត្តក្ខត្តុំ សំសរិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, យោបិ ទេវលោកេ និព្ពត្តោ ទេវេសុយេវ សត្តក្ខត្តុំ អបរាបរំ សំសរិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, ឥមេបិ ឥធ ន គហិតា។ មិស្សកភវវសេនេវ បនេត្ថ សត្តក្ខត្តុបរមកោលំកោលា មានុសកភវនិព្ពត្តកោយេវ ច ឯកពីជី គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ ឯកេកោ ទុក្ខាបដិបទាទិវសេន ចតុព្ពិធភាវំ អាបជ្ជតិ។ សទ្ធាធុរេនេវ ចត្តារោ សត្តក្ខត្តុបរមា, ចត្តារោ កោលំកោលា, ចត្តារោ ឯកពីជិនោតិ ទ្វាទស ហោន្តិ។ សចេ បញ្ញាយ សក្កា និព្ពត្តេតុំ, ‘អហំ លោកុត្តរំ ធម្មំ និព្ពត្តេស្សាមី’តិ ឯវំ បញ្ញំ ធុរំ កត្វា សត្តក្ខត្តុបរមាទិភាវំ បត្តាបិ បដិបទាវសេន ទ្វាទសេវាតិ ឥមេ ចតុវីសតិ សោតាបន្នា ឥហដ្ឋកនិដ្ឋានិកវសេនេវ ឥមស្មី ឋានេ កថិតាតិ វេទិតព្ពា។

៣៤. សកទាគាមិនិទ្ទេសេ – បដិសន្ធិវសេន សកី អាគច្ឆតីតិ **សកទាគាមី។ សកិទេវា**តិ ឯកវារំយេវ។ **ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា**តិ ឥមិនា បញ្ចសុ សកទាគាមីសុ ចត្តារោ វជ្ជេត្វា ឯកោវ គហិតោ។ ឯកច្ចោ ហិ ឥធ សកទាគាមិផលំ បត្វា ឥធេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ឥធ បត្វា ទេវលោកេ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, ឯកច្ចោ ទេវលោកេ បត្វា ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ – ឥមេ ចត្តារោបិ ឥធ ន គហិតា។ យោ បន ឥធ បត្វា ទេវលោកេ យាវតាយុកំ វសិត្វា បុន ឥធូបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយតិ – អយំ ឯកោវ ឥធ គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ សិយា តំ សព្ពំ ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ លោកុត្តរកុសលនិទ្ទេសេ វុត្តមេវ។ ឥមស្ស បន សកទាគាមិនោ ឯកពីជិនា សទ្ធី កី នានាករណន្តិ? ឯកពីជិស្ស ឯកាវ បដិសន្ធិ, សកទាគាមិស្ស ទ្វេ បដិសន្ធិយោ – ឥទំ នេសំ នានាករណន្តិ។

៣៥. អនាគាមិនិទ្ទេសេ – **ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានន្តិ** ឱរំ វុច្ចតិ កាមធាតុ។ យស្ស ឥមានិ បញ្ច ពន្ធនានិ អប្បហីនានិ ហោន្តិ, សោ ភវគ្គេ និព្ពត្តោបិ គិលិតពឡិសោ មច្ឆោ វិយ ទីឃសុត្តកេន បាទេ ពទ្ធកាកោ វិយ តេហិ ពន្ធនេហិ អាកឌ្ឍិយមានោ កាមធាតុយំយេវ បវត្តតីតិ បញ្ច ពន្ធនានិ **ឱរម្ភាគិយានី**តិ វុច្ចន្តិ។ ហេដ្ឋាភាគិយានិ ហេដ្ឋាកោដ្ឋាសិកានីតិ អត្ថោ។ **បរិក្ខយា**តិ តេសំ ពន្ធនានំ បរិក្ខយេន។ **ឱបបាតិកោ**តិ ឧបបាតយោនិកោ។ ឥមិនាស្ស គព្ភសេយ្យា បដិក្ខិត្តា។ **តត្ថ បរិនិព្ពាយី**តិ តត្ថ សុទ្ធាវាសលោកេ បរិនិព្ពាយិតា។ **អនាវត្តិធម្មោ តស្មា លោកា**តិ បដិសន្ធិគ្គហណវសេន តស្មា លោកា ឥធ អនាវត្តនសភាវោ។ ពុទ្ធទស្សនថេរទស្សនធម្មស្សវនានំ បនត្ថាយស្ស អាគមនំ អនិវារិតំ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ បដិសន្ធិវសេន បុន អនាគមនតោ **អនាគាមី** នាម វុច្ចតិ។

៣៦. អន្តរាបរិនិព្ពាយិនិទ្ទេសេ – **ឧបបន្នំ វា សមនន្តរា**តិ ឧបបន្នសមនន្តរា វា ហុត្វា។ **អប្បត្តំ វា វេមជ្ឈំ អាយុប្បមាណ**ន្តិ អាយុប្បមាណំ វេមជ្ឈំ អប្បត្តំ វា ហុត្វា អរិយមគ្គំ សញ្ជនេតីតិ អត្ថោ។ វាសទ្ទវិកប្បតោ បន វេមជ្ឈំ បត្តន្តិបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ តយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយិនោ សិទ្ធា ហោន្តិ។ **ឧបរិដ្ឋិមានំ សំយោជនាន**ន្តិ ឧបរិ បញ្ចន្នំ ឧទ្ធម្ភាគិយសំយោជនានំ អដ្ឋន្នំ វា កិលេសានំ។ **បហានាយា**តិ ឯតេសំ បជហនត្ថាយ មគ្គំ សញ្ជនេតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ អាយុវេមជ្ឈស្ស អន្តរាយេវ បរិនិព្ពាយនតោ **អន្តរាបរិនិព្ពាយី**តិ វុច្ចតិ។

៣៧. ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយិនិទ្ទេសេ – **អតិក្កមិត្វា វេមជ្ឈំ អាយុប្បមាណ**ន្តិ អាយុប្បមាណំ វេមជ្ឈំ អតិក្កមិត្វា។ **ឧបហច្ច វា កាលកិរិយ**ន្តិ ឧបគន្ត្វា កាលកិរិយំ។ អាយុក្ខយស្ស អាសន្នេ ឋត្វាតិ អត្ថោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ អវិហេសុ តាវ កប្បសហស្សប្បមាណស្ស អាយុនោ បញ្ចកប្បសតសង្ខាតំ វេមជ្ឈំ អតិក្កមិត្វា ឆដ្ឋេ វា កប្បសតេ សត្តមដ្ឋមនវមានំ វា អញ្ញតរស្មឹ ទសមេយេវ វា កប្បសតេ ឋត្វា អរហត្តំ បត្វា កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយនតោ **ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី**តិ វុច្ចតិ។

៣៨. អសង្ខារសសង្ខារបរិនិព្ពាយិនិទ្ទេសេសុ – អសង្ខារេន អប្បទុក្ខេន អធិមត្តបយោគំ អកត្វាវ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពានធម្មោតិ **អសង្ខារបរិនិព្ពាយី**។ សសង្ខារេន ទុក្ខេន កសិរេន អធិមត្តបយោគំ កត្វាវ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយនធម្មោតិ **សសង្ខារបរិនិព្ពាយី**។

៤០. ឧទ្ធំសោតនិទ្ទេសេ – ឧទ្ធំ វាហិភាវេន ឧទ្ធមស្ស តណ្ហាសោតំ វដ្ដសោតំ វាតិ **ឧទ្ធំសោតោ**។ ឧទ្ធំ វា គន្ត្វា បដិលភិតព្ពតោ ឧទ្ធមស្ស មគ្គសោតន្តិ ឧទ្ធំសោតោ។ អកនិដ្ឋំ គច្ឆតីតិ **អកនិដ្ឋគាមី។ អវិហា ចុតោ អតប្បំ គច្ឆតី**តិអាទីសុ អវិហេ កប្បសហស្សំ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា អតប្បំ គច្ឆតិ។ តត្រាបិ ទ្វេ កប្បសហស្សានិ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា សុទស្សំ គច្ឆតិ។ តត្រាបិ ចត្តារិ កប្បសហស្សានិ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា សុទស្សឹ គច្ឆតិ។ តត្រាបិ អដ្ឋ កប្បសហស្សានិ វសន្តោ អរហត្តំ បត្តុំ អសក្កុណិត្វា អកនិដ្ឋំ គច្ឆតិ។ តត្ថ វសន្តោ អរិយមគ្គំ សញ្ជនេតីតិ អត្ថោ។

ឥមេសំ បន អនាគាមីនំ បភេទជាននត្ថំ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមីចតុក្កំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ យោ អវិហតោ បដ្ឋាយ ចត្តារោ ទេវលោកេ សោធេត្វា អកនិដ្ឋំ គន្ត្វា បរិនិព្ពាយតិ អយំ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី នាម។ យោ បន ហេដ្ឋា តយោ ទេវលោកេ សោធេត្វា សុទស្សីទេវលោកេ ឋត្វា បរិនិព្ពាយតិ – អយំ ឧទ្ធំសោតោ, ន អកនិដ្ឋគាមី នាម ។ យោ បន ឥតោ អកនិដ្ឋមេវ គន្ត្វា បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ន ឧទ្ធំសោតោ, អកនិដ្ឋគាមី នាម ។ យោ បន ហេដ្ឋា ចតូសុ ទេវលោកេសុ តត្ថ តត្ថេវ បរិនិព្ពាយតិ, អយំ ន ឧទ្ធំសោតោ, ន អកនិដ្ឋគាមី នាមាតិ។ ឯវមេតេ អដ្ឋចត្តាលីស អនាគាមិនោ ហោន្តិ។

កថំ? អវិហេ តាវ តយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយិនោ, ឯកោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី, ឯកោ ឧទ្ធំសោតោ តេ អសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ បញ្ច, សសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ បញ្ចាតិ ទស ហោន្តិ។ តថា អតប្បាសុទស្សាសុទស្សីសូតិ ចត្តារោ ទសកា ចត្តាលីសំ។ អកនិដ្ឋេ បន ឧទ្ធំសោតោ នត្ថិ។ តយោ បន អន្តរាបរិនិព្ពាយិនោ, ឯកោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី។ តេ អសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ ចត្តារោ, សសង្ខារបរិនិព្ពាយិនោ ចត្តារោតិ អដ្ឋ។ ឯវំ អដ្ឋចត្តាលីសំ ហោន្តិ។

តេ សព្ពេបិ បបដិកោបមាយ ទីបិតា – ទិវសំ សន្តត្តានម្បិ ហិ អារកណ្ដកវិប្បលិកនខច្ឆេទនានំ អយោមុខេ ហញ្ញមានេ បបដិកា ឧប្បជ្ជិត្វាវ និព្ពាយតិ – ឯវរូបោ បឋមោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី វេទិតព្ពោ។ កស្មា? ឧប្បន្នសមនន្តរាវ កិលេសបរិនិព្ពានេន បរិនិព្ពាយនតោ។ តតោ មហន្ततរេ អយោមុខេ ហញ្ញមានេ បបដិកា អាកាសំ ឧល្លង្ឃិត្វា និព្ពាយតិ – ឯវរូបោ ទុតិយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី ទដ្ឋព្ពោ។ កស្មា? វេមជ្ឈំ អប្បត្វា

បរិនិព្ពាយនតោ។ តតោ មហន្តតរេ អយោមុខេ ហញ្ញមានេ បបដិកា អាកាសំ ឧល្លង្ឃិត្វា និវត្តមានា បថវិយំ អនុបហច្ចតលា ហុត្វា បរិនិព្ពាយតិ – ឯវរូបោ តតិយោ អន្តរាបរិនិព្ពាយី ទដ្ឋព្ពោ។ កស្មា? វេមជ្ឈំ បត្វា អនុបហច្ច បរិនិព្ពាយនតោ។ តតោ មហន្តតរេ អយោមុខេ ហញ្ញមានេ បបដិកា អាកាសំ ឧល្លង្ឃិត្វា បថវិយំ បតិត្វា ឧបហច្ចតលា ហុត្វា និព្ពាយតិ – ឯវរូបោ ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី វេទិតព្ពោ។ កស្មា? កាលកិរិយំ ឧបគន្ត្វា អាយុគតី ខេបេត្វា បរិនិព្ពាយនតោ។ តតោ មហន្តតរេ អយោមុខេ ហញ្ញមានេ បបដិកា បរិត្តេ តិណកដ្ឋេ បតិត្វា តំ បរិត្តំ តិណកដ្ឋំ ឈាបេត្វា និព្ពាយតិ – ឯវរូបោ អសង្ខារបរិនិព្ពាយី វេទិតព្ពោ។ កស្មា? អប្បយោគេន លហុសាយ គតិយា បរិនិព្ពាយនតោ។ តតោ មហន្តតរេ អយោមុខេ ហញ្ញមានេ បបដិកា វិបុលេ តិណកដ្ឋបុញ្ជេ បតិត្វា តំ វិបុលំ តិណកដ្ឋបុញ្ជំ ឈាបេត្វា និព្ពាយតិ – ឯវរូបោ សសង្ខារបរិនិព្ពាយី វេទិតព្ពោ។ កស្មា? សប្បយោគេន អលហុសាយ គតិយា បរិនិព្ពាយនតោ។ អបរា មហន្តេសុ តិណកដ្ឋបុញ្ជេសុ បតតិ, តត្ថ មហន្តេសុ តិណកដ្ឋបុញ្ជេសុ ឈាយមានេសុ វីតច្ចិតង្គារេ វា ជាលា វា ឧប្បតិត្វា កម្មារសាលំ ឈាបេត្វា គាមនិគមនគររដ្ឋំ ឈាបេត្វា សមុទ្ទន្តំ បត្វា និព្ពាយតិ – ឯវរូបោ ឧទ្ធំសោតោ អកនិដ្ឋគាមី ទដ្ឋព្ពោ។ កស្មា? អនេកភវពីជវិប្ផារំ ផុស្ស ផុស្ស ព្យន្តីកត្វា បរិនិព្ពាយនតោ។ យស្មា បន អារកណ្ដកាទិភេទំ ខុទ្ទកម្បិ មហន្តម្បិ អយោកបាលមេវ, តស្មា សុត្តេ សព្ពវារេសុ អយោកបាលន្ធេវ វុត្តំ (អ. និ. ៧.៥៥)។ យថាហ –

“កតម, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – ‘នោ ចស្ស, នោ ច មេ សិយា, ន ភវិស្សតិ, ន មេ ភវិស្សតិ, យទត្ថិ យំ ភូតំ, តំ បជហាមី’’តិ ឧបេក្ខំ បដិលភតិ។ សោ ភវេ ន រជ្ជតិ, សម្ភវេ ន រជ្ជតិ, អត្ថុត្តរិ បទំ សន្តំ សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ។ តញ្ច ខ្វស្ស បទំ ន សព្ពេន សព្ពំ សច្ឆិកតំ ហោតិ។ តស្ស ន សព្ពេន សព្ពំ មានានុសយោ បហីនោ ហោតិ, ន សព្ពេន សព្ពំ ភវរាគានុសយោ បហីនោ ហោតិ, ន សព្ពេន សព្ពំ អវិជ្ជានុសយោ បហីនោ ហោតិ។ សោ បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកបាលេ ហញ្ញមានេ បបដិកា និព្ពត្តិត្វា និព្ពាយេយ្យ; ឯវមេវ ខោ , ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ។

“កតម បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកបាលេ ហញ្ញមានេ បបដិកា និព្ពត្តិត្វា ឧប្បតិត្វា និព្ពាយេយ្យ; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ។

“កតម បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកបាលេ ហញ្ញមានេ បបដិកា និព្ពត្តិត្វា ឧប្បតិត្វា អនុបហច្ចតលំ និព្ពាយេយ្យ; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... អន្តរាបរិនិព្ពាយី ហោតិ។

“កតម បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកបាលេ ហញ្ញមានេ បបដិកា និព្ពត្តិត្វា ឧប្បតិត្វា ឧបហច្ចតលំ និព្ពាយេយ្យ; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី ហោតិ។

“កតម បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... បរិក្ខយា អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកបាលេ ហញ្ញមានេ បបដិកា និព្ពត្តិត្វា ឧប្បតិត្វា បរិត្តេ តិណបុញ្ជេ វា កដ្ឋបុញ្ជេ វា និបតេយ្យ, សា តត្ថ អគ្គិម្បិ ជនេយ្យ, ធូមម្បិ ជនេយ្យ, អគ្គិម្បិ ជនេត្វា ធូមម្បិ ជនេត្វា តមេវ បរិត្តំ តិណបុញ្ជំ វា កដ្ឋបុញ្ជំ វា បរិយាទិយិត្វា អនាហារា និព្ពាយេយ្យ; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... បរិក្ខយា អសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ។

“កតម បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកបាលេ ហញ្ញមានេ បបដិកា និព្ពត្តិត្វា ឧប្បតិត្វា វិបុលេ តិណបុញ្ជេ វា កដ្ឋបុញ្ជេ វា និបតេយ្យ, សា តត្ថ អគ្គិម្បិ ជនេយ្យ...បេ.... តមេវ វិបុលំ តិណបុញ្ជំ វា កដ្ឋបុញ្ជំ វា បរិយាទិយិត្វា អនាហារា និព្ពាយេយ្យ; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស...បេ.... សសង្ខារបរិនិព្ពាយី ហោតិ។

“កថញ្ច បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស…បេ… បរិក្ខយា ឧទ្ធំសោតោ ហោតិ អកនិដ្ឋគាមី។ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, ទិវសំ សន្តត្តេ អយោកបាលេ ហញ្ញមានេ បបដិកា និព្ពត្តិត្វា ឧប្បតិត្វា មហន្តេ តិណបុញ្ជេ វា កដ្ឋបុញ្ជេ វា និបតេយ្យ, សា តត្ថ អគ្គិម្បិ ជនេយ្យ…បេ… តមេវ មហន្តំ តិណបុញ្ជំ វា កដ្ឋបុញ្ជំ វា បរិយាទិយិត្វា គច្ឆម្បិ ទហេយ្យ, ទាយម្បិ ទហេយ្យ , គច្ឆម្បិ ទហិត្វា ទាយម្បិ ទហិត្វា ហរិតន្តំ វា បថន្តំ វា សេលន្តំ វា ឧទកន្តំ វា រមណីយំ វា ភូមិភាគំ អាគម្ម អនាហារា និព្ពាយេយ្យ; ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឯវំ បដិបន្នោ ហោតិ – នោ ចស្ស…បេ… បរិក្ខយា ឧទ្ធំសោតោ ហោតិ អកនិដ្ឋគាមី”តិ (អ. និ. ៧.៥៥)។

៤១-៤៤. សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នាទិនិទ្ទេសា ឧត្តានត្ថាវ។ **អយំ វុច្ចតិ បុគ្គលោ អរហា**តិ ឯត្ថ បន ទ្វាទស អរហន្តោ វេទិតព្ពា។ កថំ? តយោ ហិ វិមោក្ខា – សុញ្ញតោ, អនិមិត្តោ, អប្បណិហិតោតិ។ តត្ថ សុញ្ញតវិមោក្ខេន វិមុត្តខីណាសវោ បដិបទាវសេន ចតុព្ពិធោ ហោតិ; តថា អនិមិត្តអប្បណិហិតវិមោក្ខេហីតិ – ឯវំ ទ្វាទស អរហន្តោ វេទិតព្ពា។ ឥតិ ឥមេ ទ្វាទស អរហន្តោ វិយ ទ្វាទសេវ សកទាគាមិនោ, ចតុវីសតិ សោតាបន្នា, អដ្ឋចត្តាលីស អនាគាមិនោតិ ឯត្តកា បុគ្គលា ឥតោ មុច្ចិត្វា ពហិទ្ធា នុប្បជ្ជន្តិ, ឥមស្មិញ្ញេវ សព្ពញ្ញុពុទ្ធសាសនេ ឧប្បជ្ជន្តីតិ។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២. ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៥. ទុកនិទ្ទេសេ **កោធនោ**តិ កុជ្ឈនសីលោ មហាកោធោ។ ឯវំ បុគ្គលំ បុច្ឆិត្វាបិ ធម្មេន បុគ្គលំ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ កោធោ**តិអាទិមាហ។ **ឧបនាហី**និទ្ទេសាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កោធោ កុជ្ឈនា**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានេវ។ តថា ឧបនាហីនិទ្ទេសាទីសុ **បុព្ពកាលំ កោធោ**តិអាទីនិ។ **អយំ កោធោ អប្បហីនោ**តិ អយំ ឯត្តកោ កោធោ វិក្ខម្ភនប្បហានេន វា តទង្គប្បហានេន វា សមុច្ឆេទប្បហានេន វា អប្បហីនោ។ បរតោ **ឧបនាហា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៥៣. អហិរិកនិទ្ទេសាទីសុ – **ឥមិនា អហិរិកេនា**តិ ឥមិនា ឯវំបការេន អហិរិកធម្មេន សមន្នាគតោ។ **ឥមិនា អនោត្តប្បេនា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៦៣. **អជ្ឈត្តសំយោជនោ**តិ អជ្ឈត្តពន្ធនោ។ **ពហិទ្ធាសំយោជនោ**តិ ពហិទ្ធាពន្ធនោ។ តេ ឧភោបិ វច្ឆកសាលូបមាយ ទីបេតព្ពា។ វច្ឆកសាលាយ ហិ អន្តោ ពទ្ធោ អន្តោយេវ សយិតវច្ឆកោ វិយ ឥធដ្ឋក សោតាបន្នសកទាគាមិនោ។ តេសញ្ហិ ពន្ធនម្បិ ឥធេវ, សយម្បិ ឥធេវ។ អន្តោ ពទ្ធោ បន ពហិ សយិតវច្ឆកោ វិយ រូបារូបភវេ សោតាបន្នសកទាគាមិនោ។ តេសញ្ហិ ពន្ធនមេវ ឥធ, សយំ បន ព្រហ្មលោកេ ឋិតា។ ពហិ ពទ្ធោ ពហិ សយិតវច្ឆកោ វិយ រូបារូបភវេ អនាគាមី។ តស្ស ហិ ពន្ធនម្បិ ពហិទ្ធា, សយម្បិ ពហិទ្ធាវ។ ពហិ ពទ្ធោ បន អន្តោសយិតវច្ឆកោ វិយ ឥធដ្ឋកអនាគាមី។ តស្ស ហិ ពន្ធនំ រូបារូបភវេសុ, សយំ បន ឥធ ឋិតោ។

៦៥. អក្កោធននិទ្ទេសាទីសុ – **បហីនោ**តិ វិក្ខម្ភនប្បហានេន វា, តទង្គប្បហានេន វា, សមុច្ឆេទប្បហានេន វា បហីនោ។

៨៣. ទុល្លភនិទ្ទេសេ – **ទុល្លភា**តិ ន សុលភា។ **បុព្ពការី**តិ បឋមមេវ ការកោ។ **កតវេទី**តិ កតំ វេទេតិ, វិទិតំ បាកដំ ករោតិ។ តេ អគារិយានគារិយេហិ ទីបេតព្ពា។ អគារិយេសុ ហិ មាតាបិតរោ បុព្ពការិនោ នាម។ បុត្តធីតរោ បន មាតាបិតរោ បដិជគ្គន្តា អភិវាទនាទីនិ តេសំ កុរុមានា កតវេទិនោ នាម។ អនគារិយេសុ អាចរិយុបជ្ឈាយា បុព្ពការិនោ នាម។ អន្តេវាសិកសទ្ធិវិហារិកា អាចរិយុបជ្ឈាយេ បដិជគ្គន្តា អភិវាទនាទីនិ តេសំ កុរុមានា កតវេទិនោ នាម។ តេសំ អាវិភាវត្ថាយ ឧបជ្ឈាយបោសកសោណត្ថេរាទីនំ វត្ថូនិ កថេតព្ពានិ។

អបរោ នយោ – បរេន អកតេយេវ ឧបការេ អត្តនិ កតំ ឧបការំ អនបេក្ខិត្វា ការកោ បុព្ពការី, សេយ្យថាបិ មាតាបិតរោ ចេវ អាចរិយុបជ្ឈាយា ច។ សោ ទុល្លភោ; សត្តានំ តណ្ហាភិភូតត្តា។ បរេន កតស្ស ឧបការស្ស អនុរូបប្បវត្តិ អត្តនិ កតំ ឧបការំ ឧបការតោ ជានន្តោ, វេទិយន្តោ, កតញ្ញុកតវេទី។ សេយ្យថាបិ មាតាបិតុអាចរិយុបជ្ឈាយេសុ សម្មា បដិបន្នោ។ សោបិ ទុល្លភោ; សត្តានំ អវិជ្ជាភិភូតត្តា។

អបិច – អការណវច្ឆលោ បុព្ពការី, សការណវច្ឆលោ កតញ្ញូកតវេទី។ ‘ករិស្សតិ មេ’តិ ឯវមាទិការណនិរបេក្ខកិរិយោ បុព្ពការី។ ‘ករិស្សតិ មេ’តិ ឯវមាទិការណសាបេក្ខកិរិយោ កតញ្ញូកតវេទី។ តមោជោតិបរាយណោ បុព្ពការី, ជោតិជោតិបរាយណោ កតញ្ញូកតវេទី។ ទេសេតា បុព្ពការី, បដិបជ្ជិតា កតញ្ញូកតវេទី។ សទេវកេ លោកេ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ បុព្ពការី, អរិយសាវកោ កតញ្ញូកតវេទីតិ។ ទុកនិបាតដ្ឋកថាយំ (អ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១២០) បន – “‘បុព្ពការី’តិ បឋមំ ឧបការស្ស ការកោ, ‘កតញ្ញូកតវេទី’តិ តេន កតំ ញត្វា បច្ឆាការកោ។ តេសុ បុព្ពការី ឥណំ ទេមីតិ សញ្ញំ ករោតិ, បច្ឆាការកោ ‘ឥណំ ជីរាបេមី’តិ សញ្ញំ ករោតី”តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។

៨៤. ទុត្តប្បយនិទ្ទេសេ – **ទុត្តប្បយា**តិ អតប្បយា, ន សក្កា កេនចិ តប្បេតុំ។ យោ ហិ ឧបដ្ឋាកកុលំ វា ញាតិកុលំ វា និស្សាយ វសមានោ ចីវរេ ជិណ្ណេ តេហិ ទិន្នំ ចីវរំ និក្ខិបតិ, ន បរិភុញ្ជតិ។ បុនប្បុនំ ទិន្នម្បិ គហេត្វា និក្ខិបតេវ។ យោ ច តេនេវ នយេន លទ្ធំ លទ្ធំ វិស្សជ្ជេតិ បរស្ស ទេតិ។ បុនប្បុនំ លទ្ធម្បិ តថេវ ករោតិ។ ឥមេ ទ្វេ បុគ្គលា សកដេហិបិ បច្ចយេ ឧបនេន្តេន តប្បេតុំ ន សក្កាតិ ទុត្តប្បយា នាម។

៨៥. សុតប្បយនិទ្ទេសេ – **ន វិស្សជ្ជេតី**តិ អត្តនោ អកត្វា បរស្ស ន ទេតិ។ អតិរេកេ បន សតិ ន និក្ខិបតិ បរស្ស ទេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យោ បន ភិក្ខុ ឧបដ្ឋាកកុលា វា ញាតិកុលា វា ជិណ្ណចីវរោ សាដកំ លភិត្វា ចីវរំ កត្វា បរិភុញ្ជតិ, ន និក្ខិបតិ; អគ្គឡំ ទត្វា បារុបន្តោបិ បុន ទិយ្យមានេ សហសា ន បដិគ្គណ្ហាតិ។ យោ ច លទ្ធំ លទ្ធំ អត្តនា បរិភុញ្ជតិ, បរេសំ ន ទេតិ។ ឥមេ ទ្វេបិ សុខេន សក្កា តប្បេតុន្តិ សុតប្បយា នាមាតិ។

៨៦. **អាសវា**តិ កិលេសា។ **ន កុក្កុច្ចាយិតព្ពំ កុក្កុច្ចាយតី**តិ ន កុក្កុច្ចាយិតព្ពយុត្តកំ កុក្កុច្ចាយតិ។ សូករមំសំ លភិត្វា អច្ឆមំសន្តិ កុក្កុច្ចាយតិ, មិគមំសំ, លភិត្វា ទីបិមំសន្តិ កុក្កុច្ចាយតិ។ កាលេ សន្តេយេវ ‘កាលោ នត្ថី’តិ, អប្បវារេត្វាវ ‘បវារិតោស្មី’តិ, បត្តេ រជស្មឹ អបតិតេយេវ ‘បតិត’ន្តិ, អត្តានំ ឧទ្ទិស្ស មច្ឆមំសេ អកតេយេវ ‘មំ ឧទ្ទិស្ស កត’ន្តិ កុក្កុច្ចាយតិ។ **កុក្កុច្ចាយិតព្ពំ ន កុក្កុច្ចាយតី**តិ កុក្កុច្ចាយិតព្ពយុត្តកំ ន កុក្កុច្ចាយតិ។ អច្ឆមំសំ លភិត្វា សូករមំសន្តិ ន កុក្កុច្ចាយតិ...បេ.... អត្តានំ ឧទ្ទិស្ស មច្ឆមំសេ កតេ ‘មំ ឧទ្ទិស្ស កត’ន្តិ ន កុក្កុច្ចាយតិ។ អង្គុត្តរដ្ឋកថាយំ បន – “‘ន កុក្កុច្ចាយិតព្ព’ន្តិ សង្ឃភោគស្ស អបដ្ឋបនំ អវិចារណំ ន កុក្កុច្ចាយិតព្ពំ នាម, តំ កុក្កុច្ចាយតិ។ ‘កុក្កុច្ចាយិតព្ព’ន្តិ តស្សេវ បដ្ឋបនំ វិចារណំ, តំ ន កុក្កុច្ចាយតី”តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ **ឥមេសន្តិ** ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ សុភូមិយំ តិណលតាទីនិ វិយ រត្តិម្បិ ទិវាបិ អាសវា វឌ្ឍន្តិយេវ។ សុក្កបក្ខេ កប្បិយមំសំ លភិត្វា កប្បិយមំសន្តេវ គណ្ហន្តោ ន កុក្កុច្ចាយិតព្ពំ ន កុក្កុច្ចាយតិ នាមាតិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៨៨. **ហីនាធិមុត្តោ**តិ ហីនជ្ឈាសយោ។ **ទុស្សីលោ**តិ និស្សីលោ។ **បាបធម្មោ**តិ លាមកធម្មោ។

៨៩. **បណីតាធិមុត្តោ**តិ បណីតជ្ឈាសយោ។ **កល្យាណធម្មោ**តិ ភទ្ទកធម្មោ, សុចិធម្មោ, សុន្ទរធម្មោ។

៩០. **តិត្តោ**តិ សុហិតោ បរិយោសិតោ។ **តប្បេតា**តិ អញ្ញេសម្បិ តិត្តិករោ។ **បច្ចេកសម្ពុទ្ធា យេ ច តថាគតសាវកា**តិ ឯត្ថ បច្ចេកពុទ្ធា នវហិ លោកុត្តរធម្មេហិ សយំ តិត្តា បរិបុណ្ណា។ អញ្ញេ បន តប្បេតុំ ន សក្កោន្តិ។ តេសញ្ហិ ធម្មកថាយ អភិសមយោ ន ហោតិ។ សាវកានំ បន ធម្មកថាយ អបរិមាណានម្បិ ទេវមនុស្សានំ អភិសមយោ ហោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ យស្មា បន តេ ធម្មំ ទេសេន្តា ន អត្តនោ វចនំ កត្វា កថេន្តិ, ពុទ្ធានំ វចនំ កត្វា កថេន្តិ។ សោតុំ និសិន្នបរិសាបិ ‘អយំ ភិក្ខុ ន អត្តនា បដិវិទ្ធធម្មំ កថេតិ, ពុទ្ធេហិ បដិវិទ្ធធម្មំ កថេតី’តិ ចិត្តីការំ ករោតិ។ ឥតិ សោ ចិត្តីការោ ពុទ្ធានំយេវ ហោតិ។ ឯវំ តត្ថ សម្មាសម្ពុទ្ធោវ **តប្បេតា** នាម។ យថា ហិ ‘អសុកស្ស នាម ឥទញ្ចិទញ្ច ទេថា’តិ រញ្ញា អាណត្តា កិញ្ចាបិ អានេត្វា ទេន្តិ, អថ ខោ រាជាវ តត្ថ ទាយកោ។ យេហិបិ លទ្ធំ ហោតិ, តេ ‘រញ្ញា អម្ហាកំ ឋានន្តរំ ទិន្នំ, ឥស្សរិយវិភវោ ទិន្នោ’ត្វេវ គណ្ហន្តិ, ន រាជបុរិសេហីតិ។ ឯវំសម្បទមិទំ វេទិតព្ពំ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៣. តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩១. តិកនិទ្ទេសេ – **ទុស្សីលោ**តិ និស្សីលោ។ **បាបធម្មោ**តិ លាមកធម្មោ។ សីលវិបត្តិយា វា ទុស្សីលោ, ទិដ្ឋិវិបត្តិយា បាបធម្មោ ។ កាយវចីសំវរភេទេន ទុស្សីលោ, សេសសំវរភេទេន បាបធម្មោ។ អសុទ្ធបយោគតាយ ទុស្សីលោ, អសុទ្ធាសយតាយ បាបធម្មោ។ កុសលសីលវិរហេន ទុស្សីលោ; អកុសលសីលសមន្នាគមេន បាបធម្មោ។ **អសុចី**តិ អសុចីហិ កាយកម្មាទីហិ សមន្នាគតោ។ **សង្កស្សរសមាចារោ**តិ សង្កាយ បរេហិ

សវិតព្ពសមាចារោ។ កិញ្ចិទេវ អសារុប្បំ ទិស្វា ‘ឥទំ ឥមិនា កតំ ភវិស្សតី’តិ ឯវំ បរេហិ អាសង្កនីយសមាចារោ, អត្តនោយេវ វា សង្កាយ សរិតព្ពសមាចារោ – សាសង្កសមាចារោតិ អត្ថោ។ តស្ស ហិ ទិវាដ្ឋានាទីសុ សន្និបតិត្វា កិញ្ចិទេវ មន្តយន្តេ ភិក្ខូ ទិស្វា ‘ឥមេ ឯកតោ ហុត្វា មន្តេន្តិ, កច្ចិ នុ ខោ មយា កតកម្មំ ជានិត្វា មន្តេន្តី’តិ ឯវំ សាសង្កសមាចារោ ហោតិ។

បដិច្ឆន្នកម្មន្តោតិ បដិច្ឆាទេតព្ពយុត្តកេន បាបកម្មេន សមន្នាគតោ។ **អស្សមណោ សមណបដិញ្ញោ**តិ អស្សមណោ ហុត្វាវ សមណបតិរូបកតាយ ‘សមណោ អហ’ន្តិ ឯវំ បដិញ្ញោ។ **អព្រហ្មចារី ព្រហ្មចារិបដិញ្ញោ**តិ អញ្ញេ ព្រហ្មចារិនោ សុនិវត្ថេ សុបារុតេ សុម្ភកបត្តធរេ គាមនិគមជនបទរាជធានីសុ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា ជីវិកំ កប្បេន្តេ ទិស្វា សយម្បិ តាទិសេន អាការេន តថា បដិបជ្ជនតោ ‘អហំ ព្រហ្មចារី’តិ បដិញ្ញំ ទេន្តោ វិយ ហោតិ។ ‘អហំ ភិក្ខូ’តិ វត្វា ឧបោសថគ្គាទីនិ បវិសន្តោ បន ព្រហ្មចារិបដិញ្ញោ ហោតិយេវ, តថា សង្ឃិកំ លាភំ គណ្ហន្តោ។ **អន្តោបូតី**តិ បូតិនា កម្មេន អន្តោ អនុបវិដ្ឋោ, និគ្គុណតាយ វា គុណសារវិរហិតត្តា អន្តោបូតិ។ **អវស្សុតោ**តិ រាគាទីហិ តិន្តោ។ **កសម្ពុជាតោ**តិ សញ្ជាតរាគាទិកចវរោ។ អថ វា កសម្ពុ វុច្ចតិ តិន្តកុណបគតំ កសដឧទកំ។ ឥមស្មិញ្ច សាសនេ ទុស្សីលោ នាម ជិគុច្ឆនីយត្តា តិន្តកុណបកសដឧទកសទិសោ។ តស្មា កសម្ពុ វិយ ជាតោតិ កសម្ពុជាតោ។

តស្ស ន ឯវំ ហោតីតិ កស្មា ន ហោតិ? យត្ថ បតិដ្ឋិតេន សក្កា ភវេយ្យ អរហត្តំ លទ្ធុំ, តស្សា បតិដ្ឋាយ ភិន្នត្តា។ យថា ហិ ចណ្ឌាលកុមារកស្ស ‘អសុកោ នាម ខត្តិយកុមារោ រជ្ជេ អភិសិត្តោ’តិ សុត្វាបិ, យស្មឹ កុលេ បច្ចាជាតា អភិសេកំ បាបុណន្តិ, តស្មឹ កុលេ អបច្ចាជាតត្តា ន ឯវំ ហោតិ – ‘កុទាស្សុ នាមាហម្បិ សោ ខត្តិយកុមារោ វិយ អភិសេកំ បាបុណេយ្យ’ន្តិ; ឯវមេវ ទុស្សីលស្ស ‘អសុកោ នាម ភិក្ខុ អរហត្តំ បត្តោ’តិ សុត្វាបិ, យស្មឹ សីលេ បតិដ្ឋិតេន អរហត្តំ បត្តព្ពំ, តស្ស អភាវតោ ‘កុទាស្សុ នាមាហម្បិ សោ សីលវា វិយ អរហត្តំ បាបុណេយ’ន្តិ ន ឯវំ ហោតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ អរហត្តាសាយ អភាវា **និរាសោ**តិ វុច្ចតិ។

៩២. **តស្ស ឯវំ ហោតី**តិ កស្មា ហោតិ? យស្មឹ បតិដ្ឋិតេន សក្កា ភវេយ្យ អរហត្តំ បាបុណិតុំ, តស្សា បតិដ្ឋាយ ថិរត្តា។ យថា ហិ សុជាតស្ស ខត្តិយកុមារស្ស ‘អសុកោ នាម ខត្តិយកុមារោ រជ្ជេ អភិសិត្តោ’តិ សុត្វាវ យស្មឹ កុលេ បច្ចាជាតា អភិសេកំ បាបុណន្តិ, តស្មឹ បច្ចាជាតស្ស ឯវំ ហោតិ – ‘កុទាស្សុ នាមាហម្បិ, សោ កុមារោ វិយ អភិសេកំ បាបុណេយ្យ’ន្តិ ឯវមេវ សីលវតោ ‘អសុកោ នាម ភិក្ខុ អរហត្តំ បត្តោ’តិ សុត្វាវ យស្មឹ សីលេ បតិដ្ឋិតេន អរហត្តំ បត្តព្ពំ, តស្សា បតិដ្ឋាយ ថិរត្តា – ‘កុទាស្សុ នាមាហម្បិ សោ ភិក្ខុ វិយ អរហត្តំ បាបុណេយ្យ’ន្តិ ឯវំ ហោតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **អាសំសោ** នាម វុច្ចតិ។ សោ ហិ អរហត្តំ អាសំសតិ បត្ថេតីតិ អាសំសោ។

៩៣. **យា ហិស្ស បុព្ពេ អវិមុត្តស្សា**តិ យា តស្ស ខីណាសវស្ស បុព្ពេ អរហត្តវិមុត្តិយា អវិមុត្តស្ស វិមុត្តាសា អហោសិ, សា បដិប្បស្សទ្ធា, តស្មា ន ឯវំ ហោតិ។ យថា ហិ អភិសិត្តស្ស ខត្តិយស្ស ‘អសុកោ នាម ខត្តិយកុមារោ រជ្ជេ អភិសិត្តោ’តិ សុត្វា ឯកស្ស រញ្ញោ ទ្វិន្នំ រជ្ជាភិសេកានំ ទ្វិន្នំ សេតច្ឆត្តានំ អភាវា ន ឯវំ ហោតិ – “កុទាស្សុ នាមាហម្បិ សោ កុមារោ វិយ អភិសេកំ បាបុណេយ្យ”ន្តិ; ឯវមេវ ខីណាសវស្ស ‘អសុកោ នាម ភិក្ខុ អរហត្តំ បត្តោ’តិ សុត្វា, ទ្វិន្នំ អរហត្តានំ អភាវា – ‘កុទាស្សុ នាមាហម្បិ សោ ភិក្ខុ វិយ អរហត្តំ បាបុណេយ្យ’ន្តិ ន ឯវំ ហោតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ អរហត្តាសាយ វិគតត្តា **វិគតាសោ**តិ វុច្ចតិ។

៩៤. គិលានូបមនិទ្ទេសេ – យាយ ឧបមាយ តេ គិលានូបមាតិ វុច្ចន្តិ, តំ តាវ ឧបមំ ទស្សេតុំ **តយោ គិលានា**តិអាទិ វុត្តំ។ **តត្ថ សប្បាយានី**តិ ហិតានិ វុទ្ធិករានិ។ **បតិរូប**ន្តិ អនុច្ឆវិកំ។ **នេវ វុដ្ឋាតិ តម្ហា អាពាធា**តិ ឥមិនា អតេកិច្ឆេន វាតាបមារាទិនា រោគេន សមន្នាគតោ និដ្ឋប្បត្តោ គិលានោ កថិតោ។ **វុដ្ឋាតិ តម្ហា អាពាធា**តិ ឥមិនា ខិបិតកច្ឆុតិណបុប្ផកជរាទិប្បភេទោ អប្បមត្តកាពាធោ កថិតោ។

លភន្តោ សប្បាយានិ ភោជនានិ នោ អលភន្តោតិ ឥមិនា បន យេសំ បដិជគ្គនេន ផាសុកំ ហោតិ, សព្ពេបិ តេ អាពាធា កថិតា។ ឯត្ថ ច បតិរូបោ ឧបដ្ឋាកោ នាម គិលានុបដ្ឋាកអង្គេហិ សមន្នាគតោ បណ្ឌិតោ ទក្ខោ អនលសោ វេទិតព្ពោ។

គិលានុបដ្ឋាកោ អនុញ្ញាតោតិ ‘ភិក្ខុសង្ឃេន ទាតព្ពោ’តិ អនុញ្ញាតោ។ តស្មិញ្ហិ គិលានេ អត្តនោ ធម្មតាយ យាបេតុំ អសក្កោន្តេ ភិក្ខុសង្ឃេន តស្ស ភិក្ខុនោ ‘ឯកោ ភិក្ខុ ច សាមណេរោ ច ឥមំ បដិជគ្គថា’តិ អបលោកេត្វា ទាតព្ពា។ យាវ បន តេ តំ បដិជគ្គន្តិ, តាវ គិលានស្ស ច តេសញ្ច ទ្វិន្នំ យេនត្ថោ សព្ពំ ភិក្ខុសង្ឃស្សេវ ភារោ។ **អញ្ញេបិ គិលានា ឧបដ្ឋាតព្ពា**តិ ឥតរេបិ ទ្វេ គិលានា ឧបដ្ឋាតព្ពា។ កិំ ការណា? យោបិ ហិ និដ្ឋប្បត្តគិលានោ,

សោ អនុបន្ធិយមានោ ‘សចេ មំ បដិជគ្គេយ្យុំ, ផាសុកំ មេ ភវេយ្យ, ន ខោ បន មំ បដិជគ្គន្តី’តិ មនោបទោសំ កត្វា អបាយេ និព្ពត្តេយ្យ។ បដិជគ្គិយមានស្ស បន ឯវំ ហោតិ – ‘ភិក្ខុសង្ឃេន យំ កត្តព្ពំ តំ សព្ពំ កតំ, មយ្ហំ បន កម្មវិបាកោ ឲ្ឍិទិសោ’តិ សោ ភិក្ខុសង្ឃេ មេត្តំ បច្ចុបដ្ឋបេត្វា សគ្គេ និព្ពត្តតិ។ យោ បន អប្បមត្តកេន ព្យាធិនា សមន្នាគតោ លភន្តោបិ អលភន្តោបិ វុដ្ឋាតិយេវ, តស្ស វិនាបិ ភេសជ្ជេន រូបសមនកព្យាធិ ភេសជ្ជេ កតេ ខិប្បតរំ វូបសម្មតិ។ តតោ សោ ពុទ្ធវចនំ វា ឧគ្គណ្ហិតុំ សមណធម្មំ វា កាតុំ សក្ខិស្សតិ។ តមិនា ការណេន អញ្ញេបិ គិលានា ឧបដ្ឋាតព្ពាតិ វុត្តំ។

នេវ ឱក្កមតីតិ នេវ បវិសតិ។ **និយាមំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តន្តិ** កុសលេសុ ធម្មេសុ មគ្គនិយាមសង្ខាតំ សម្មត្តំ។ តមិនា បទបរមោ បុគ្គលោ កថិតោ។ ទុតិយវារេន ឧគ្ឃដិតញ្ញូ គហិតោ សាសនេ នាឡកត្ថេរសទិសោ ។ ពុទ្ធន្តរេ ឯកវារំ បច្ចេកពុទ្ធានំ សន្តិកេ ឱវាទំ លភិត្វា បដិវិទ្ធបច្ចេកពោធិញាណោ ច។ តតិយវារេន វិបញ្ចិតញ្ញូ បុគ្គលោ កថិតោ។ នេយ្យោ បន តន្និស្សិតោវ ហោតិ។

ធម្មទេសនា អនុញ្ញាតាតិ មាសស្ស អដ្ឋ វារេ ធម្មកថា អនុញ្ញាតា។ **អញ្ញេសម្បិ ធម្មោ ទេសេតព្ពោតិ** ឥតរេសម្បិ ធម្មោ កថេតព្ពោ។ កឹ ការណា? បទបរមស្ស ហិ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ ធម្មំ បដិវិជ្ឈិតុំ អសក្កោន្តស្សាបិ អនាគតេ បច្ចយោ ភវិស្សតិ។ យោ បន តថាគតស្ស រូបទស្សនំ លភន្តោបិ អលភន្តោបិ ធម្មវិនយញ្ច សវនាយ លភន្តោបិ អលភន្តោបិ ធម្មំ អភិសមេតិ; សោ អលភន្តោ ន តាវ អភិសមេតិ, លភន្តោ បន ខិប្បមេវ អភិសមេស្សតីតិ តមិនា ការណេន តេសំ ធម្មោ ទេសេតព្ពោ។ តតិយស្ស បន បុនប្បុនំ ទេសេតព្ពោវ។ កាយសក្ខិទិដ្ឋប្បត្តសទ្ធាវិមុត្តា ហេដ្ឋា កថិតាយេវ។

៩៨. គូថភាណីអាទីសុ – **សភគ្គតោតិ** សភាយំ ឋិតោ។ **បរិសគ្គតោតិ** គាមបរិសាយ ឋិតោ។ **ញាតិមជ្ឈគតោតិ** ទាយាទានំ មជ្ឈេ ឋិតោ។ **បូគមជ្ឈគតោតិ** សេណីនំ មជ្ឈេ ឋិតោ។ **រាជកុលមជ្ឈគតោតិ** រាជកុលស្ស មជ្ឈេ មហាវិនិច្ឆយេ ឋិតោ។ **អភិនីតោតិ** បុច្ឆនត្ថាយ នីតោ។ **សក្ខិបុដ្ឋោតិ** សក្ខឹ កត្វា បុច្ឆិតោ។ **ឯហម្ភោ បុរិសាតិ** អាលបនមេតំ។ **អត្តហេតុ វា បរហេតុ** វាតិ អត្តនោ វា បរស្ស វា ហត្ថបាទាទិហេតុ វា ធនហេតុ វា។ **អាមិសកិញ្ចិក្ខហេតុ វាតិ** ឯត្ថ **អាមិសន្តិ** លាភោ អធិប្បេតោ។ **កិញ្ចិក្ខន្តិ** យំ វា តំ វា អប្បមត្តកំ។ អន្តមសោ តិត្តិរវដ្ដកសប្បិបិណ្ឌនវនីតបិណ្ឌាទិអប្បមត្តកស្សាបិ លញ្ជស្ស ហេតូតិ អត្ថោ។ **សម្បជានមុសា ភាសិតា ហោតីតិ** ជានន្តោយេវ មុសាវាទំ កត្តា ហោតិ។ **អយំ វុច្ចតីតិ** អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ គូថសទិសវចនត្តា **គូថភាណីតិ** វុច្ចតិ។ យថា ហិ គូថំ នាម មហាជនស្ស អនិដ្ឋំ ហោតិ អកន្តំ; ឯវមេវ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស វចនំ ទេវមនុស្សានំ អនិដ្ឋំ ហោតិ អកន្តំ។

៩៩. **អយំ វុច្ចតីតិ** អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ បុប្ផសទិសវចនត្តា **បុប្ផភាណីតិ** វុច្ចតិ។ យថា ហិ ផុល្លានិ វស្សិកានិ វា អធិមុត្តកានិ វា មហាជនស្ស ឥដ្ឋានិ កន្តានិ ហោន្តិ; ឯវមេវ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស វចនំ ទេវមនុស្សានំ ឥដ្ឋំ ហោតិ កន្តំ។

១០០. **នេលាតិ** ឯលំ វុច្ចតិ ទោសោ។ នាស្សា ឯលន្តិ នេលា។ និទ្ទោសាតិ អត្ថោ, “នេលង្គោ សេតបច្ឆាទោ”តិ (ឧទា. ៦៥) ឯត្ថ វុត្តនេលំ វិយ។ **កណ្ណសុខាតិ** ព្យញ្ជនមធុរតាយ កណ្ណានំ សុខា។ សូចិវិជ្ឈនំ វិយ កណ្ណសូលំ ន ជនេតិ។ អត្ថមធុរតាយ សកលសរីរេ កោបំ អជនេត្វា បេមំ ជនេតីតិ **បេមនីយា**។ ហទយំ គច្ឆតិ អប្បដិហញ្ញមានា សុខេន ចិត្តំ បវិសតីតិ **ហទយង្គមា**។ គុណបរិបុណ្ណតាយ បុរេ ភវាតិ **បោរី**។ បុរេ សំវឌ្ឍនារី វិយ សុកុមារាតិបិ បោរី។ បុរស្ស ឯសាតិបិ បោរី។ នគរវាសីនំ កថាតិ អត្ថោ។ នគរវាសិនោ ហិ យុត្តកថា ហោន្តិ។ បិតិមត្តំ បិតាតិ, មាតិមត្តំ មាតាតិ, ភាតិមត្តំ ភាតាតិ វទន្តិ។ ឯវរូបី កថា ពហុនោ ជនស្ស កន្តា ហោតីតិ **ពហុជនកន្តា**។ ពហុជនស្ស កន្តភាវេនេវ ពហុនោ ជនស្ស មនាបា ចិត្តវុទ្ធិករាតិ **ពហុជនមនាបា។ អយំ វុច្ចតីតិ** អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **មធុភាណីតិ** វុច្ចតិ។ មុទុភាណីតិបិ បាឋោ។ ឧភយត្ថាបិ មធុរវចនោតិ អត្ថោ។ យថា ហិ ចតុមធុរំ នាម មធុរំ បណីតំ; ឯវមេវ ឥមស្ស បុគ្គលស្ស វចនំ ទេវមនុស្សានំ មធុរំ ហោតិ។

១០១. អរុកូបមចិត្តាទីសុ – **អភិសជ្ជតីតិ** លគ្គតិ។ **កុប្បតីតិ** កោបវសេន កុប្បតិ។ **ព្យាបជ្ជតីតិ** បកតិភាវំ បជហតិ, បូតិកោ ហោតិ។ **បតិត្ថីយតីតិ** ថិនភាវំ ថទ្ធភាវញ្ច អាបជ្ជតិ។ **កោបន្តិ** ទុព្ពលកោធំ។ **ទោសន្តិ** ទុស្សនវសេន តតោ ពលវតរំ។ **អប្បច្ចយន្តិ** អតុដ្ឋាការំ ទោមនស្សំ។ **ទុដ្ឋារុកោតិ** បុរាណវណោ។ **កដ្ឋេនាតិ** ទណ្ឌកកោដិយា។ **កឋលាយាតិ** កបាលេន។ **អាសវំ ទេតីតិ** អបរាបរំ សវតិ។ បុរាណវណោ ហិ អត្តនោ ធម្មតាយ ឯវ បុព្វំ លោហិតំ យូសន្តិ ឥមានិ តីណិ សវតិ , ឃដ្ដិតោ បន តានិ អធិកតរំ សវតិ។ **ឯវមេវ ខោតិ** ឯត្ថ ឥទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ, ទុដ្ឋារុកោ វិយ ហិ កោធនោ បុគ្គលោ។ តស្ស អត្តនោ ធម្មតាយ សវនំ វិយ កោធនស្សាបិ អត្តនោ ធម្មតាយ ឧទ្ធុមាតកស្ស វិយ ចណ្ឌិកតស្ស ចរណំ។ កដ្ឋេន វា កឋលាយ វា ឃដ្ដនំ វិយ អប្បមត្តកម្បិ

វចនំ ភិយ្យោសោ មត្តាយ សវនំ វិយ ‘មាទិសំ នាម ឯស ឯវំ វទតី’តិ ភិយ្យោសោ មត្តាយ ឧទ្ទុមាយនភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **អរុក្ខូបមចិត្តោ**តិ វុច្ចតិ។ បុរាណវណសទិសចិត្តោតិ អត្ថោ។

១០២. **រត្តន្ធការតិមិសាយា**តិ រត្តិំ ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិនិវារណេន អន្ធភាវករណេ ពហលតមេ។ **វិជ្ជន្តរិកាយា**តិ វិជ្ជុប្បត្តិក្ខណេ។ ឥធាបិ ឥទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – ចក្ខុមា បុរិសោ វិយ ហិ យោគាវចរោ ទដ្ឋព្ពោ។ អន្ធការំ វិយ សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈា កិលេសា។ វិជ្ជុសញ្ចរណំ វិយ សោតាបត្តិមគ្គញាណស្ស ឧប្បត្តិកាលោ។ វិជ្ជន្តរិកាយ ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស សាមន្តា រូបទស្សនំ វិយ សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ និព្ពានទស្សនំ។ បុន អន្ធការាវត្ថរណំ វិយ សកទាគាមិមគ្គវជ្ឈា កិលេសា។ បុន វិជ្ជុសញ្ចរណំ វិយ សកទាគាមិមគ្គញាណស្ស ឧប្បាទោ។ វិជ្ជន្តរិកាយ ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស សាមន្តា រូបទស្សនំ វិយ សកទាគាមិមគ្គក្ខណេ និព្ពានទស្សនំ។ បុន អន្ធការាវត្ថរណំ វិយ អនាគាមិមគ្គវជ្ឈា កិលេសា។ បុន វិជ្ជុសញ្ចរណំ វិយ អនាគាមិមគ្គញាណស្ស ឧប្បាទោ។ វិជ្ជន្តរិកាយ ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស សាមន្តា រូបទស្សនំ វិយ អនាគាមិមគ្គក្ខណេ និព្ពានទស្សនំ វេទិតព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **វិជ្ជូបមចិត្តោ**តិ វុច្ចតិ។ ឥត្តរកាលោភាសេន វិជ្ជុសទិសចិត្តោតិ អត្ថោ។

១០៣. វជិរូបមចិត្តតាយបិ ឥទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – វជិរំ វិយ ហិ អរហត្តមគ្គញាណំ ទដ្ឋព្ពំ។ មណិគណ្ឋិ បាសាណគណ្ឋិ វិយ អរហត្តមគ្គវជ្ឈា កិលេសា។ វជិរស្ស មណិគណ្ឋី វា បាសាណគណ្ឋី វា វិនិវិជ្ឈិត្វា អគមនភាវស្ស នត្ថិភាវោ វិយ អរហត្តមគ្គញាណេន អច្ឆេជ្ជានំ កិលេសានំ នត្ថិភាវោ។ វជិរេន និព្ពិទ្ធវេធស្ស បុន អបដិបូរណំ វិយ អរហត្តមគ្គេន ឆិន្នានំ កិលេសានំ បុន អនុប្បាទោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **វជិរូបមចិត្តោ**តិ វុច្ចតិ។ កិលេសានំ មូលឃាតករណសមត្ថតាយ វជិរេន សទិសចិត្តោតិ អត្ថោ។

១០៤. អន្ធាទីសុ **តថារូបំ ចក្ខុ ន ហោតី**តិ តថាជាតិកំ តថាសភាវំ បញ្ញាចក្ខុ ន ហោតិ។ **ផាតិំ ករេយ្យា**តិ ផីតំ វឌ្ឍិតំ ករេយ្យ។ **សាវជ្ជានវជ្ជេ**តិ សទោសនិទ្ទោសេ។ **ហីនប្បណីតេ**តិ អធមុត្តមេ។ **កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគេ**តិ កណ្ហសុក្កាយេវ អញ្ញមញ្ញបដិពាហនតោ បដិបក្ខវសេន សប្បដិភាគាតិ វុច្ចន្តិ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបោ – កុសលេ ធម្មេ ‘កុសលា ធម្មា’តិ យេន បញ្ញាចក្ខុនា ជានេយ្យ, អកុសលេ ធម្មេ ‘អកុសលា ធម្មា’តិ, សាវជ្ជាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគេសុ បន កណ្ហធម្មេ ‘សុក្កសប្បដិភាគា’តិ, សុក្កធម្មេ ‘កណ្ហសប្បដិភាគា’តិ យេន បញ្ញាចក្ខុនា ជានេយ្យ។ **តថារូបម្បិស្ស ចក្ខុ ន ហោតី**តិ ឥមិនា នយេន សេសដ្ឋានេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ ទិដ្ឋធម្មិកភោគសំហរណបញ្ញាចក្ខុនោ ច សម្បរាយិកត្ថសោធនបញ្ញាចក្ខុនោ ច អភាវា **អន្ធោ**តិ វុច្ចតិ។ ទុតិយោ ទិដ្ឋធម្មិកភោគសំហរណបញ្ញាចក្ខុនោ ភាវា, សម្បរាយិកត្ថសោធនបញ្ញាចក្ខុនោ បន អភាវា **ឯកចក្ខូ**តិ វុច្ចតិ។ តតិយោ ទ្វិន្នម្បិ ភាវា **ទ្វិចក្ខូ**តិ វុច្ចតិ។

១០៧. អវកុជ្ជបញ្ញាទីសុ **ធម្មំ ទេសេន្តី**តិ ឧបាសកោ ធម្មស្សវនត្ថាយ អាគតោតិ អត្តនោ កម្មំ បហាយ ធម្មំ ទេសេន្តិ។ **អាទិកល្យាណ**ន្តិ អាទិម្ហិ កល្យាណំ ភទ្ទកំ អនវជ្ជំ និទ្ទោសំ កត្វា ទេសេន្តិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ បន **អាទី**តិ បុព្ពបដ្ឋបនា។ **មជ្ឈ**ន្តិ កថាវេមជ្ឈំ។ **បរិយោសាន**ន្តិ សន្និដ្ឋានំ។ ឥតិស្ស ធម្មំ កថេន្តា បុព្ពបដ្ឋបនេបិ កល្យាណំ ភទ្ទកំ អនវជ្ជមេវ កត្វា កថេន្តិ, វេមជ្ឈេបិ, បរិយោសានេបិ។ ឯត្ថ ច អត្ថិ ទេសនាយ អាទិមជ្ឈបរិយោសានានិ, អត្ថិ សាសនស្ស។ តត្ថ ទេសនាយ តាវ – ចតុប្បទិកគាថាយ បឋមបទំ អាទិ, ទ្វេ បទានិ មជ្ឈំ, អវសានបទំ បរិយោសានំ។ ឯកានុសន្ធិកសុត្តស្ស – និទានំ អាទិ, អនុសន្ធិ មជ្ឈំ, ឥទមវោចាតិ អប្បនា បរិយោសានំ។ អនេកានុសន្ធិកស្ស – បឋមោ អនុសន្ធិ អាទិ , តតោ បរំ ឯកោ វា អនេកា វា មជ្ឈំ, បច្ឆិមោ បរិយោសានំ។ អយំ តាវ ទេសនាយ នយោ។

សាសនស្ស បន សីលំ អាទិ, សមាធិ មជ្ឈំ, វិបស្សនា បរិយោសានំ។ សមាធិ វា អាទិ, វិបស្សនា មជ្ឈំ, មគ្គោ បរិយោសានំ។ វិបស្សនា វា អាទិ, មគ្គោ មជ្ឈំ, ផលំ បរិយោសានំ។ មគ្គោ វា អាទិ, ផលំ មជ្ឈំ, និព្ពានំ បរិយោសានំ ។ ទ្វេ ទ្វេ វា ករិយមានេ សីលសមាធយោ អាទិ, វិបស្សនាមគ្គា មជ្ឈំ, ផលនិព្ពានានិ បរិយោសានំ។ **សាត្ថ**ន្តិ សាត្ថកំ កត្វា ទេសេន្តិ។ **សព្យញ្ជន**ន្តិ អក្ខរបារិបូរិំ កត្វា ទេសេន្តិ។ **កេវលបរិបុណ្ណ**ន្តិ សកលបរិបុណ្ណំ អនូនំ កត្វា ទេសេន្តិ។ **បរិសុទ្ធ**ន្តិ បរិសុទ្ធំ និជ្ជដំ និគ្គណ្ឋិំ កត្វា ទេសេន្តិ។ **ព្រហ្មចរិយំ បកាសេន្តី**តិ ឯវំ ទេសេន្តា ច សេដ្ឋចរិយភូតំ សិក្ខត្តយសង្គហិតំ អរិយំ អដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ បកាសេន្តិ។ **នេវ អាទិំ មនសិ ករោតី**តិ នេវ បុព្ពបដ្ឋបនំ មនសិ ករោតិ។ **កុម្ភោ**តិ ឃដោ។ **និក្កុជ្ជោ**តិ អធោមុខោ ឋបិតោ។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯត្ថ កុម្ភោ និក្កុជ្ជោ វិយ អវកុជ្ជបញ្ញោ បុគ្គលោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧទកាសិញ្ចនកាលោ វិយ ធម្មទេសនាយ លទ្ធកាលោ។ ឧទកស្ស វិវដ្ដនកាលោ វិយ តស្មិំ អាសនេ និសិន្នស្ស ឧគ្គហេតុំ អសមត្ថកាលោ។ ឧទកស្ស អសណ្ឋានកាលោ វិយ ឧដ្ឋហិត្វា អសល្លក្ខណកាលោ វេទិតព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **អវកុជ្ជបញ្ញោ**តិ វុច្ចតិ។ អធោមុខបញ្ញោតិ អត្ថោ។

១០៨. អាកិណ្ណានីតិ បក្ខិត្តានិ។ **សតិសម្មោសា បកិរេយ្យា**តិ មុដ្ឋស្សតិតាយ វិកិរេយ្យ។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯត្ថ ឧច្ឆង្គោ វិយ ឧច្ឆង្គបញ្ញោ បុគ្គលោ ទដ្ឋព្ពោ។ នានាខជ្ជកានិ វិយ នានប្បការំ ពុទ្ធវចនំ។ ឧច្ឆង្គេ នានាខជ្ជកានិ ខាទន្តស្ស និសិន្នកាលោ វិយ តស្មិំ អាសនេ និសិន្នស្ស ឧគ្គហណកាលោ។ វុដ្ឋហន្តស្ស សតិសម្មោសា វិកិរណកាលោ វិយ តស្មា អាសនា វុដ្ឋាយ គច្ឆន្តស្ស អសល្លក្ខណកាលោ វេទិតព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **ឧច្ឆង្គបញ្ញោ**តិ វុច្ចតិ។ ឧច្ឆង្គសទិសបញ្ញោតិ អត្ថោ។

១០៩. ឧក្កុជ្ជោតិ ឧបរិមុខោ ឋបិតោ។ **សណ្ឋាតី**តិ បតិដ្ឋហតិ។ **ឯវមេវ ខោ**តិ ឯត្ថ ឧបរិមុខោ ឋបិតោ កុម្ភោ វិយ បុថុបញ្ញោ បុគ្គលោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧទកស្ស អាសិត្តកាលោ វិយ ទេសនាយ លទ្ធកាលោ។ ឧទកស្ស សណ្ឋានកាលោ វិយ តត្ថ និសិន្នស្ស ឧគ្គហណកាលោ។ នោ វិវដ្ដនកាលោ វិយ ឧដ្ឋាយ គច្ឆន្តស្ស សល្លក្ខណកាលោ វេទិតព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ **បុថុបញ្ញោ**តិ វុច្ចតិ។ វិត្ថារិកបញ្ញោតិ អត្ថោ។

១១០. អវីតរាគាទីសុ – យថា សោតាបន្នសកទាគាមិនោ, ឯវំ បុថុជ្ជនោបិ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ, តីសុ ច ភវេសុ **អវីតរាគោ**។ អទព្ពតាយ បន ន គហិតោ។ យថា ហិ ឆេកោ វឌ្ឍកី ទព្ពសម្ភារត្ថំ វនំ បវិដ្ឋោ ន អាទិតោ បដ្ឋាយ សម្បត្តសម្បត្តរុក្ខេ ឆិន្ទតិ, យេ បនស្ស ទព្ពសម្ភារូបគា ហោន្តិ, តេយេវ ឆិន្ទតិ; ឯវមិធាបិ ភគវតា ទព្ពជាតិកា អរិយាវ គហិតា, បុថុជ្ជនា បន អទព្ពតាយ ន គហិតាតិ វេទិតព្ពា។ **កាមេសុ វីតរាគោ**តិ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ វីតរាគោ។ **ភវេសុ អវីតរាគោ**តិ រូបារូបភវេសុ អវីតរាគោ។

១១៣. បាសាណលេខូបមាទីសុ – **អនុសេតី**តិ អប្បហីនតាយ អនុសេតិ។ **ន ខិប្បំ លុជ្ជតី**តិ ន អន្តរា នស្សតិ, កប្បដ្ឋានេនេវ នស្សតិ។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯវំ តស្សាបិ បុគ្គលស្ស កោធោ ន អន្តរា បុនទិវសេ វា អបរទិវសេ វា និព្ពាតិ, អទ្ធនិយោ បន ហោតិ។ មរណេនេវ និព្ពាតីតិ អត្ថោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ បាសាណលេខា វិយ កុជ្ឈនភាវេន ចិរដ្ឋិតិកតោ **បាសាណលេខូបមោ**តិ វុច្ចតិ។

១១៤. សោ ច ខ្វស្ស កោធោតិ សោ អប្បមត្តកេបិ ការណេ សហសា កុទ្ធស្ស កោធោ។ **ន ចិរ**ន្តិ អចិរំ អប្បហីនតាយ នានុសេតិ។ យថា បន បថវិយំ អាកឌ្ឍិត្វា កតលេខា វាតាទីហិ ខិប្បំ នស្សតិ, ឯវមស្ស សហសា ឧប្បន្នោបិ កោធោ ខិប្បមេវ និព្ពាតីតិ អត្ថោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ បថវិយំ លេខា វិយ កុជ្ឈនភាវេន អចិរដ្ឋិតិកតោ **បថវីលេខូបមោ**តិ វុច្ចតិ។

១១៥. អាគាឡ្ហេនាតិ អតិគាឡ្ហេន មម្មច្ឆេទកេន ថទ្ធវចនេន។ **ផរុសេនា**តិ ន សោតសុខេន។ **អមនាបេនា**តិ ន ចិត្តសុខេន។ **សំសន្ទតី**តិ ឯកីភវតិ។ **សន្ធិយតី**តិ យដយតិ។ **សម្មោទតី**តិ និរន្តរោ ហោតិ។ អថ វា – **សំសន្ទតី**តិ ចិត្តកិរិយាទីសុ ចិត្តេន សមោធានំ គច្ឆតិ។ ខីរោទកំ វិយ ឯកីភាវំ ឧបេតីតិ អត្ថោ។ **សន្ធិយតី**តិ ឋានគមនាទីសុ កាយកិរិយាទីសុ កាយេន សមោធានំ គច្ឆតិ។ តិលតណ្ឌុលា វិយ មិស្សីភាវំ ឧបេតីតិ អត្ថោ។ **សម្មោទតី**តិ ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាទីសុ វចីកិរិយាសុ វាចាយ សមោធានំ គច្ឆតិ។ វិប្បវាសគតោបិ បិយសហាយកោ វិយ បិយតរភាវំ ឧបេតីតិ អត្ថោ។ អបិច – កិច្ចករណីយេសុ តេហិ សទ្ធឹ អាទិតោវ ឯកកិរិយភាវំ ឧបគច្ឆន្តោ សំសន្ទតិ។ យាវ មជ្ឈា បវត្តន្តោ សន្ធិយតិ, យាវ បរិយោសានា អនិវត្តន្តោ សម្មោទតីតិបិ វេទិតព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ ឧទកលេខា វិយ ខិប្បំ សំសន្ទនតោ **ឧទកលេខូបមោ**តិ វុច្ចតិ។

១១៦. បោត្ថកូបមេសុ – យាយ ឧបមាយ តេ **បោត្ថកូបមា**តិ វុច្ចន្តិ, តំ តាវ ឧបមំ ទស្សេតុំ **តយោ បោត្ថកា**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **នវោ**តិ នវវាយិមោ។ **បោត្ថកោ**តិ សាណវាកសាដកោ។ **ទុព្ពណ្ណោ**តិ វិវណ្ណោ។ **ទុក្ខសម្ផស្សោ**តិ ខរសម្ផស្សោ។ **អប្បគ្ឃោ**តិ អតិពហុំ អគ្ឃន្តោ កហាបណគ្ឃនកោ ហោតិ។ **មជ្ឈិមោ**តិ បរិភោគមជ្ឈិមោ។ សោ ហិ នវភាវំ អតិក្កមិត្វា ជិណ្ណភាវំ អប្បត្តោ មជ្ឈេ បរិភោគកាលេបិ ទុព្ពណ្ណោ ច ទុក្ខសម្ផស្សោ ច អប្បគ្ឃោយេវ ច ហោតិ។ អតិពហុំ អគ្ឃន្តោ អឌ្ឍំ អគ្ឃតិ។ ជិណ្ណកាលេ បន អឌ្ឍមាសកំ វា កាកណិកំ វា អគ្ឃតិ។ **ឧក្ខលិបរិមជ្ជន**ន្តិ កាឡុក្ខលិបរិបុញ្ឆនំ។

នវោតិ ឧបសម្បទាយ បញ្ចវស្សកាលតោ ហេដ្ឋា ជាតិយា សដ្ឋិវស្សោបិ នវោយេវ។ **ទុព្ពណ្ណតាយា**តិ សរីរវណ្ណេនបិ គុណវណ្ណេនបិ ទុព្ពណ្ណតាយ។ ទុស្សីលស្ស ហិ បរិសមជ្ឈេ និសិន្នស្ស និត្តេជតាយ សរីរវណ្ណោបិ ន សម្បជ្ជតិ, គុណវណ្ណេ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ **យេ ខោ បនស្សា**តិ យេ ខោ បន តស្ស ឧបដ្ឋាកា វា ញាតិមិត្តាទយោ វា ឯតំ បុគ្គលំ សេវន្តិ។ **តេសំ ត**ន្តិ តេសំ បុគ្គលានំ ឆ សត្ថារេ សេវន្តានំ មិច្ឆាទិដ្ឋិកានំ វិយ, ទេវទត្តំ សេវន្តានំ កោកាលិកាទីនំ វិយ ច តំ សេវនំ ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ ហោតិ។ **មជ្ឈិមោ**តិ បញ្ចវស្សកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ នវវស្សកាលា មជ្ឈិមោ នាម។ **ថេរោ**តិ ទសវស្សកាលតោ បដ្ឋាយ ថេរោ នាម។ **ឯវមាហំសូ**តិ ឯវំ វទន្តិ។ **កឹ នុ ខោ**

តុយ្ហន្តិ តុយ្ហំ ពាលស្ស ភណិតេន កោ អត្ថោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តថារូបន្តិ** តថាជាតិកំ តថាសភាវំ ឧក្ខេបនីយកម្មស្ស ការណភូតំ។

១១៧. កាសិកវត្ថូបមេសុ – **កាសិកវត្ថំ** នាម តយោ កប្បាសំសូ គហេត្វា កន្តិតសុត្តេន វាយិតំ សុខុមវត្ថំ។ តំ នវវាយិមំ អនគ្ឃំ ហោតិ។ បរិភោគមជ្ឈិមំ វីសម្បិ តីសម្បិ សហស្សានិ អគ្ឃតិ។ ជិណ្ណកាលេ បន អដ្ឋបិ ទសបិ សហស្សានិ អគ្ឃតិ។

តេសំ តំ ហោតីតិ តេសំ សម្មាសម្ពុទ្ធាទយោ សេវន្តានំ វិយ តំ សេវនំ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ ហោតិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធញ្ហិ ឯកំ និស្សាយ យាវជ្ជកាលា មុច្ចនកសត្តានំ បមាណំ នត្ថិ។ តថា សារិបុត្តត្ថេរមហាមោគ្គល្លានត្ថេរេ អវសេសេ ច អសីតិមហាសាវកេ និស្សាយ សគ្គំ គតសត្តានំ បមាណំ នត្ថិ។ យាវជ្ជកាលា តេសំ ទិដ្ឋានុគតិំ បដិបន្នសត្តានម្បិ បមាណំ នត្ថិយេវ។ **អាធេយ្យំ គច្ឆតីតិ** តស្ស មហាថេរស្ស តំ អត្ថនិស្សិតំ វចនំ យថា គន្ធករណ្ឌកេ កាសិកវត្ថំ អាធាតព្ពតំ ឋបេតព្ពតំ គច្ឆតិ, ឯវំ ឧត្តមង្គេ សិរស្មិំ ហទយេ ច អាធាតព្ពតំ ឋបេតព្ពតម្បិ គច្ឆតិ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តានុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។

១១៨. សុប្បមេយ្យាទីសុ – សុខេន បមេតព្ពោតិ **សុប្បមេយ្យោ**។ **ឥធាតិ** ឥមស្មិំ សត្តលោកេ។ **ឧទ្ធតោតិ** ឧទ្ធច្ចេន សមន្នាគតោ។ **ឧន្នឡោតិ** ឧគ្គតនឡោ; តុច្ឆមានំ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតោតិ អត្ថោ។ **ចបលោតិ** បត្តមណ្ឌនាទិនា ចាបល្លេន សមន្នាគតោ។ **មុខរោតិ** មុខខរោ។ **វិកិណ្ណវាចោតិ** អសំយតវចនោ។ **អសមាហិតោតិ** ចិត្តេកគ្គតារហិតោ។ **វិព្ភន្តចិត្តោតិ** ភន្តចិត្តោ, ភន្តគាវីភន្តមិគីសប្បដិភាគោ។ **បាកដិន្ទ្រិយោតិ** វិវដិន្ទ្រិយោ។ **អយំ វុច្ចតីតិ** អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ 'សុប្បមេយ្យោ'តិ វុច្ចតិ។ យថា ហិ បរិត្តស្ស ឧទកស្ស សុខេន បមាណំ គយ្ហតិ; ឯវមេវ ឥមេហិ អគុណង្គេហិ សមន្នាគតស្ស សុខេន បមាណំ គយ្ហតិ។ តេនេស 'សុប្បមេយ្យោ'តិ វុត្តោ។

១១៩. ទុក្ខេន បមេតព្ពោតិ **ទុប្បមេយ្យោ**។ **អនុទ្ធតា**ទីនិ វុត្តបដិបក្ខវសេន វេទិតព្ពានិ។ **អយំ វុច្ចតីតិ** អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ 'ទុប្បមេយ្យោ'តិ វុច្ចតិ។ យថា ហិ មហាសមុទ្ទស្ស ទុក្ខេន បមាណំ គយ្ហតិ; ឯវមេវ ឥមេហិ គុណង្គេហិ សមន្នាគតស្ស ទុក្ខេន បមាណំ គយ្ហតិ។ តាទិសោ 'អនាគាមី នុ ខោ, ខីណាសវោ នុ ខោ'តិ វត្តព្ពតំ គច្ឆតិ, តេនេស 'ទុប្បមេយ្យោ'តិ វុត្តោ។

១២០. ន សក្កា បមេតុន្តិ **អប្បមេយ្យោ**។ យថា ហិ អាកាសស្ស ន សក្កា បមាណំ គហេតុំ, ឯវំ ខីណាសវស្ស។ តេនេស 'អប្បមេយ្យោ'តិ វុត្តោ។

១២១. ន សេវិតព្ពាទីសុ – **ន សេវិតព្ពោតិ** ន ឧបសង្កមិតព្ពោ។ **ន ភជិតព្ពោតិ** ន អល្លីយិតព្ពោ។ **ន បយិរុបាសិតព្ពោតិ** ន សន្តិកេ និសីទនវសេន បុនប្បុនំ ឧបាសិតព្ពោ។ **ហីនោ ហោតិ សីលេនាតិ**អាទីសុ ឧបាទាយុបាទាយ ហីនតា វេទិតព្ពា ។ យោ ហិ បញ្ច សីលានិ រក្ខតិ, សោ ទស សីលានិ រក្ខន្តេន ន សេវិតព្ពោ។ យោ បន ទស សីលានិ រក្ខតិ, សោ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ រក្ខន្តេន ន សេវិតព្ពោ។ **អញ្ញត្រ អនុទ្ទយា អញ្ញត្រ អនុកម្បាតិ** ឋបេត្វា អនុទ្ទយញ្ច អនុកម្បញ្ច។ អត្តនោ អត្ថាយ ឯវ ហិ ឯវរូបោ បុគ្គលោ ន សេវិតព្ពោ។ អនុទ្ទយានុកម្បាវសេន បន តំ ឧបសង្កមិតុំ វដ្ដតិ។

១២២. **សទិសោ ហោតីតិ** សមានោ ហោតិ។ **សីលសាមញ្ញគតានំ សតន្តិ** សីលេន សមានភាវំ គតានំ សន្តានំ។ **សីលកថា ច នោ ភវិស្សតីតិ** ឯវំ សមានសីលានំ អម្ហាកំ សីលមេវ អារព្ភ កថា ភវិស្សតិ។ **សា ច នោ ផាសុ ភវិស្សតីតិ** សា ច សីលកថា អម្ហាកំ ផាសុវិហារោ សុខវិហារោ ភវិស្សតិ។ **សា ច នោ បវត្តិនី ភវិស្សតីតិ** សា ច អម្ហាកំ កថា ទិវសម្បិ កថេន្តានំ បវត្តិនី ភវិស្សតិ, ន បដិហញ្ញិស្សតិ។ ទ្វីសុ ហិ សីលវន្តេសុ ឯកេន សីលស្ស វណ្ណេ កថិតេ ឥតរោ អនុមោទតិ; តេន តេសំ កថា ផាសុ ចេវ ហោតិ, បវត្តិនី ច។ ឯកស្មិំ បន ទុស្សីលេ សតិ ទុស្សីលស្ស សីលកថា ទុក្កថាតិ នេវ សីលកថា ហោតិ, ន ផាសុ ហោតិ, ន បវត្តិនី។ **សមាធិបញ្ញាកថាសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ ទ្វេ ហិ សមាធិលាភិនោ សមាធិកថំ, សប្បញ្ញា ច បញ្ញាកថំ កថេន្តា, រត្តិំ វា ទិវសំ វា អតិក្កន្តម្បិ ន ជានន្តិ។

១២៣. **សក្កត្វា គរុំ កត្វាតិ** សក្ការញ្ចេវ គរុការញ្ច ករិត្វា។ **អធិកោ ហោតីតិ** អតិរេកោ ហោតិ។ **សីលក្ខន្ធន្តិ** សីលរាសី។ **បរិបូរេស្សាមីតិ** តំ អតិរេកសីលំ បុគ្គលំ និស្សាយ អត្តនោ អបរិបូរំ សីលរាសី បរិបូរំ ករិស្សាមិ។ **តត្ថ តត្ថ បញ្ញាយ អនុគ្គហេស្សាមីតិ** ឯត្ថ សីលស្ស អសប្បាយេ អនុបការធម្មេ វជ្ជេត្វា សប្បាយេ ឧបការធម្មេ សេវន្តោ តស្មិំ តស្មិំ ឋានេ សីលក្ខន្ធំ បញ្ញាយ អនុគ្គណ្ហាតិ នាម។ **សមាធិបញ្ញាក្ខន្ធេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។

១២៤. ជិគុច្ឆិតព្ពាទីសុ – **ជិគុច្ឆិតព្ពោ**តិ គូថំ វិយ ជិគុច្ឆិតព្ពោ។ **អថ ខោ ន**ន្តិ អថ ខោ អស្ស។ **កិត្តិសទ្ទោ**តិ កថាសទ្ទោ។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯត្ថ គូថកូបោ វិយ ទុស្សីល្យំ ទដ្ឋព្ពំ។ គូថកូបេ បតិត្វា ឋិតោ ធមនីអហិ វិយ ទុស្សីលបុគ្គលោ។ គូថកូបតោ ឧទ្ធរិយមានេន តេន អហិនា បុរិសស្ស សរីរំ អារុឡ្ហេនាបិ អទដ្ឋភាវោ វិយ ទុស្សីលំ សេវមានស្សាបិ តស្ស កិរិយាយ ការណភាវោ សរីរំ គូថេន មក្ខេត្វា អហិនោ គតកាលោ វិយ ទុស្សីលំ សេវមានស្ស បាបកិត្តិសទ្ទស្ស អព្ភុគ្គមនកាលោ វេទិតព្ពោ។

១២៥. **តិន្ទុកាលាត**ន្តិ តិន្ទុករុក្ខអលាតំ។ **ភិយ្យោសោ មត្តាយ ចិច្ចិដាយតី**តិ តញ្ហិ ឈាយមានំ បកតិយាបិ បបដិកាយោ មុញ្ចន្តំ ចិច្ចិដាយតិ ចិដិចិដាតិ សទ្ទំ ករោតិ។ ឃដ្ដិតំ បន អធិមត្តំ ករោតីតិ អត្ថោ។ **ឯវមេវ**ន្តិ ឯវមេវំ កោធនោ អត្តនោ ធម្មតាយបិ ឧទ្ធតោ ចណ្ឌិកតោ ហុត្វា ចរតិ។ អប្បមត្តកំ បន វចនំ វុត្តកាលេ ‘មាទិសំ នាម ឯវំ វទតី’តិ អតិរេកតរំ ឧទ្ធតោ ចណ្ឌិកតោ ហុត្វា ចរតិ។ **គូថកូបោ**តិ គូថបុណ្ណកូបោ, គូថរាសិយេវ វា។ ឱបម្មសំសន្ទនំ បនេត្ថ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **តស្មា ឯវរូបោ បុគ្គលោ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពោ, ន សេវិតព្ពោ**តិ យស្មា កោធនោ អតិសេវិយមានោបិ អតិឧបសង្កមិយមានោបិ កុជ្ឈតិយេវ, ‘កឹ ឥមិនា’តិ បដិក្កមន្តោបិ កុជ្ឈតិយេវ, តស្មា បលាលគ្គិ វិយ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពោ, ន សេវិតព្ពោ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យោ ហិ បលាលគ្គឹ អតិឧបសង្កមិត្វា តប្បតិ, តស្ស សរីរំ ឈាយតិ។ យោ អតិបដិក្កមិត្វា តប្បតិ, តស្ស សីតំ ន វូបសម្មតិ។ អនុបសង្កមិត្វា អបដិក្កមិត្វា បន មជ្ឈត្តភាវេន តប្បេន្តស្ស សីតំ វូបសម្មតិ, កាយោបិ ន ឌយ្ហតិ។ តស្មា បលាលគ្គិ វិយ កោធនោ បុគ្គលោ មជ្ឈត្តភាវេន អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពោ, ន សេវិតព្ពោ, ន ភជិតព្ពោ, ន បយិរុបាសិតព្ពោ។

១២៦. **កល្យាណមិត្តោ**តិ សុចិមិត្តោ។ **កល្យាណសហាយោ**តិ សុចិសហាយោ។ **សហាយោ**តិ សហគាមី សទ្ធិំចរោ។ **កល្យាណសម្បវង្កោ**តិ កល្យាណេសុ សុចិបុគ្គលេសុ សម្បវង្កោ, តន្និន្នតប្បោណតប្បព្ភារមានសោតិ អត្ថោ។

១២៧. សីលេសុ បរិបូរការីតិអាទីសុ – **សីលេសុ បរិបូរការិនោ**តិ ឯតេ អរិយសាវកា យានិ តានិ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស អាទិភូតានិ, អាទិព្រហ្មចរិយកានិ, បារាជិកសង្ខាតានិ ចត្តារិ មហាសីលសិក្ខាបទានិ, តេសំ អវីតិក្កមនតោ យានិ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ អាបជ្ជន្តិ, តេហិ ច វុដ្ឋានតោ សីលេសុ យំ កត្តព្ពំ, តំ បរិបូរំ សមត្តំ ករោន្តីតិ ‘សីលេសុ បរិបូរការិនោ’តិ វុច្ចន្តិ។ សមាធិបារិពន្ធកានំ បន កាមរាគព្យាបាទានំ, បញ្ញាបារិពន្ធកស្ស ច សច្ចបដិច្ឆាទកស្ស មោហស្ស អសមូហតត្តា, សមាធឹ បញ្ញញ្ច ភាវេន្តាបិ សមាធិបញ្ញាសុ យំ កត្តព្ពំ តំ មត្តសោ បមាណេន បទេសមត្តមេវ ករោន្តីតិ **សមាធិស្មិំ បញ្ញាយ ច មត្តសោ ការិនោ**តិ វុច្ចន្តិ។ ឥមិនា ឧបាយេន ឥតរេសុបិ ទ្វីសុ នយេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តត្រាយំ អបរោបិ សុត្តន្តនយោ –

> “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សីលេសុ បរិបូរការី ហោតិ, សមាធិស្មឹ មត្តសោ ការី, បញ្ញាយ មត្តសោ ការី។ សោ យានិ តានិ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ សិក្ខាបទានិ តានិ អាបជ្ជតិបិ, វុដ្ឋាតិបិ។ តំ កិស្ស ហេតុ? ន ហិ មេត្ថ, ភិក្ខវេ, អភព្ពតា វុត្តា។ យានិ ច ខោ តានិ សិក្ខាបទានិ អាទិព្រហ្មចរិយកានិ ព្រហ្មចរិយសារុប្បានិ, តត្ថ ធុវសីលោ ច ហោតិ, ឋិតសីលោ ច, សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសុ។ សោ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា សោតាបន្នោ ហោតិ, អវិនិបាតធម្មោ និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ។ ឥធ បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សីលេសុ…បេ… សោ តិណ្ណំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា, រាគទោសមោហានំ តនុត្តា, សកទាគាមី ហោតិ; សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា ទុក្ខស្សន្តំ ករោតិ។ ឥធ បន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ សីលេសុ បរិបូរការី ហោតិ, សមាធិស្មឹ បរិបូរការី, បញ្ញាយ មត្តសោ ការី។ សោ យានិ តានិ…បេ… សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសុ។ សោ បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ…បេ… អនាវត្តិធម្មោ តស្មា លោកា។ ឥធ បន, ភិក្ខវេ , ភិក្ខុ សីលេសុ បរិបូរការី, សមាធិស្មឹ បរិបូរការី, បញ្ញាយ បរិបូរការី។ សោ យានិ តានិ ខុទ្ទានុខុទ្ទកានិ…បេ… សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសុ។ សោ អាសវានំ ខយា…បេ… ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (អ. និ. ៣.៨៧)។

១៣០. សត្ថារនិទ្ទេសេ – **បរិញ្ញំ បញ្ញបេតី**តិ បហានំ សមតិក្កមំ បញ្ញបេតិ។ **តត្រា**តិ តេសុ តីសុ ជនេសុ។ **តេន ទដ្ឋព្ពោ**តិ តេន បញ្ញាបនេន សោ សត្ថា **រូបាវចរសមាបត្តិយា លាភី**តិ ទដ្ឋព្ពោតិ អត្ថោ។ ទុតិយវារេបិ ឯសេវ នយោ។ **សម្មាសម្ពុទ្ធោ សត្ថា តេន ទដ្ឋព្ពោ**តិ តេន តិក្ខិយេហិ អសាធារណេន បញ្ញាបនេន អយំ តតិយោ សត្ថា សព្ពញ្ញុពុទ្ធោ ទដ្ឋព្ពោ។ តិត្ថិយា ហិ កាមានំ បរិញ្ញំ បញ្ញបេន្តា រូបភវំ វទន្តិ។ រូបានំ បរិញ្ញំ បញ្ញបេន្តា អរូបភវំ វទន្តិ។ វេទនានំ បរិញ្ញំ បញ្ញបេន្តា អសញ្ញភវំ វទន្តិ។ សម្មា បញ្ញបេន្តា ‘ឯវំ បញ្ញបេយ្យុំ’, នោ ច សម្មា បញ្ញបេតុំ សក្កោន្តិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធោ បន កាមានំ បរិញ្ញំ បហានំ អនាគាមិមគ្គេន បញ្ញបេតិ ។ រូប

វេទនានំ បរិញ្ញំ បហានំ អរហត្តមគ្គេន បញ្ញបេតិ។ **ឥមេ តយោ សត្ថារោ**តិ ឥមេ ទ្វេ ជនា ពាហិរកា, ឯកោ សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ – ឥមស្មឹ លោកេ តយោ សត្ថារោ នាម។

១៣១. ទុតិយេ សត្ថារនិទ្ទេសេ – **ទិដ្ឋេ ចេវ ធម្មេ**តិ ឥមស្មឹ អត្តភាវេ។ **អត្តានំ សច្ចតោ ថេតតោ បញ្ញបេតី**តិ “អត្តា នាមេកោ អត្ថិ និច្ចោ ធុវោ សស្សតោ”តិ ភូតតោ ថិរតោ បញ្ញបេតិ។ **អភិសម្បរាយញ្ចា**តិ អបរស្មឹ អត្តភាវេ ឯវមេវ បញ្ញបេតិ។ សេសមេត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៤. ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣២. ចតុក្កនិទ្ទេសេ – **អសប្បុរិសោ**តិ លាមកបុរិសោ។ បាណំ អតិបាតេតីតិ **បាណាតិបាតី**។ អទិន្នំ អាទិយតីតិ **អទិន្នាទាយី**។ កាមេសុ មិច្ឆា ចរតីតិ **កាមេសុមិច្ឆាចារី**។ មុសា វទតីតិ **មុសាវាទី**។ សុរាមេរយមជ្ជបមាទេ តិដ្ឋតីតិ **សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋាយី។**

១៣៣. **បាណាតិបាតេ សមាទបេតី**តិ យថា បាណំ អតិបាតេតិ, តថា នំ តត្ថ គហណំ គណ្ហាបេតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ យស្មា សយំ កតេន ច ទុស្សីល្យេន សមន្នាគតោ យញ្ច សមាទបិតេន កតំ, តតោ ឧបឌ្ឍស្ស ទាយាទោ, តស្មា **អសប្បុរិសេន អសប្បុរិសតរោ**តិ វុច្ចតិ។ **សប្បុរិសោ**តិ ឧត្តមបុរិសោ។

១៣៥. **សប្បុរិសេន សប្បុរិសតរោ**តិ អត្តនា កតេន សុសីល្យេន សមន្នាគតត្តា យញ្ច សមាទបិតោ ករោតិ។ តតោ ឧបឌ្ឍស្ស ទាយាទត្តា ឧត្តមបុរិសេន ឧត្តមបុរិសតរោ។

១៣៦. **បាបោ**តិ អកុសលកម្មបថសង្ខាតេន ទសវិធេន បាបេន សមន្នាគតោ។

១៣៨. **កល្យាណោ**តិ កុសលកម្មបថសង្ខាតេន ទសវិធេន កល្យាណធម្មេន សមន្នាគតោ សុន្ទរោ ភទ្រកោ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។

១៤០. បាបធម្មាទីសុ – បាបោ ធម្មោ អស្សាតិ **បាបធម្មោ**។ កល្យាណោ ធម្មោ អស្សាតិ **កល្យាណធម្មោ**។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

១៤៤. សាវជ្ជាទីសុ – **សាវជ្ជោ**តិ សទោសោ។ **សាវជ្ជេន កាយកម្មេនា**តិ សទោសេន បាណាតិបាតាទិនា កាយកម្មេន។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ តីហិ ទ្វារេហិ អាយូហនកម្មស្ស សទោសត្តា, គូថកុណបាទិភរិតោ បទេសោ វិយ សាវជ្ជោតិ វុច្ចតិ។

១៤៥. **សាវជ្ជេន ពហុល**ន្តិ យស្ស សាវជ្ជមេវ កាយកម្មំ ពហុ ហោតិ, អប្បំ អនវជ្ជំ; សោ សាវជ្ជេន ពហុលំ កាយកម្មេន សមន្នាគតោ, អប្បំ អនវជ្ជេនាតិ វុច្ចតិ។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ កោ បន ឯវរូបោ ហោតីតិ? យោ គាមធម្មតាយ វា និគមធម្មតាយ វា កទាចិ ករហចិ ឧបោសថំ សមាទិយតិ, សីលានិ បូរេតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវរូបោ បុគ្គលោ តីហិ ទ្វារេហិ អាយូហនកម្មេសុ សាវជ្ជស្សេវ ពហុលតាយ អនវជ្ជស្ស អប្បតាយ **វជ្ជពហុលោ**តិ វុច្ចតិ។

យថា ហិ ឯកស្មឹ បទេសេ ទុព្ពណ្ណានិ ទុគ្គន្ធានិ បុប្ផានិ រាសិកតានស្សុ, តេសំ ឧបរិ តហំ តហំ អតិមុត្តកវស្សិកបាដលានិ បតិតានិ ភវេយ្យុំ។ ឯវរូបោ អយំ បុគ្គលោ វេទិតព្ពោ។ យថា បន ឯកស្មឹ បទេសេ អតិមុត្តកវស្សិកបាដលានិ រាសិកតានស្សុ, តេសំ ឧបរិ តហំ តហំ ទុព្ពណ្ណទុគ្គន្ធានិ ពទរបុប្ផាទីនិ បតិតានិ ភវេយ្យុំ។ ឯវរូបោ តតិយោ បុគ្គលោ វេទិតព្ពោ។ ចតុត្ថោ បន តីហិបិ ទ្វារេហិ អាយូហនកម្មស្ស និទ្ទោសត្តា, ចតុមធុរភរិតសុវណ្ណបាតិ វិយ ទដ្ឋព្ពោ។ តេសុ បឋមោ អន្ធពាលបុថុជ្ជនោ។ ទុតិយោ អន្តរន្តរា កុសលស្ស ការកោ លោកិយបុថុជ្ជនោ។ តតិយោ សោតាបន្នោ សកទាគាមិអនាគាមិនោបិ ឯតេនេវ សង្គហិតា។ ចតុត្ថោ ខីណាសវោ។ សោ ហិ ឯកន្តេន អនវជ្ជោយេវ។ អយំ អង្គុត្តរដ្ឋកថាយោ។

១៤៨. ឧគ្ឃដិតញ្ញូអាទីសុ – **ឧគ្ឃដិតញ្ញូ**តិ ឯត្ថ **ឧគ្ឃដិតំ** នាម ញាណុគ្ឃាដនំ, ញាណេ ឧគ្ឃដិតមត្តេយេវ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **សហ ឧទាហដវេលាយា**តិ ឧទាហារេ ឧទាហដមត្តេយេវ។ **ធម្មាភិសមយោ**តិ ចតុសច្ចធម្មស្ស

ញាណេន សទ្ធឹ អភិសមយោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ‘ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា’តិអាទិនា នយេន សំខិត្តេន មាតិកាយ ឋបិយមានាយ ទេសនានុសារេន ញាណំ បេសេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិតុំ សមត្ថោ បុគ្គលោ ឧគ្ឃដិតញ្ញូតិ វុច្ចតិ។

១៤៩. វិបញ្ចិតំ វិត្ថារិតមេវ អត្ថំ ជានាតីតិ **វិបញ្ចិតញ្ញូ។ អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ សង្ខិត្តេន មាតិកំ ឋបេត្វា វិត្ថារេន អត្ថេ ភាជិយមានេ អរហត្តំ បាបុណិតុំ សមត្ថោ បុគ្គលោ វិបញ្ចិតញ្ញូតិ វុច្ចតិ។

១៥០. ឧទ្ទេសាទីហិ នេតព្ពោតិ **នេយ្យោ។ អនុបុព្ពេន ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ អនុក្កមេន អរហត្តប្បត្តិ។

១៥១. ព្យញ្ជនបទមេវ បរមំ អស្សាតិ **បទបរមោ។ ន តាយ ជាតិយា ធម្មាភិសមយោ ហោតី**តិ ន តេន អត្តភាវេន ឈានំ វា វិបស្សនំ វា មគ្គំ វា ផលំ វា និព្ពត្តេតុំ សក្កោតីតិ អត្ថោ។

១៥២. យុត្តបដិភានាទីសុ – បដិភានំ វុច្ចតិ ញាណម្បិ, ញាណស្ស ឧបដ្ឋិតវចនម្បិ។ តំ ឥធ អធិប្បេតំ។ អត្ថយុត្តំ ការណយុត្តញ្ច បដិភានមស្សាតិ **យុត្តប្បដិភានោ**។ បុច្ឆិតានន្តរមេវ សីឃំ ព្យាកាតុំ អសមត្ថតាយ នោ មុត្តំ បដិភានមស្សាតិ **នោ មុត្តប្បដិភានោ**។ ឥមិនា នយេន សេសា វេទិតព្ពា។ ឯត្ថ បន បឋមោ – កិញ្ចិ កាលំ វីមំសិត្វា យុត្តមេវ បេក្ខតិ, **តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ** វិយ។ សោ កិរ បញ្ហំ បុដ្ឋោ បរិគ្គហេត្វា យុត្តបយុត្តការណមេវ កថេតិ។

ទុតិយោ – បុច្ឆានន្តរមេវ យេន វា តេន វា វចនេន បដិពាហតិ, វីមំសិត្វាបិ ច យុត្តំ ន បេក្ខតិ **ចតុនិកាយិកបណ្ឌិតតិស្សត្ថេរោ** វិយ។ សោ កិរ បញ្ហំ បុដ្ឋោ បញ្ហបរិយោសានម្បិ នាគមេតិ, យំ វា តំ វា កថេតិយេវ។ វចនត្ថំ បនស្ស វីមំសិយមានំ កត្ថចិ ន លគ្គតិ។

តតិយោ – បុច្ឆាសមកាលមេវ យុត្តំ បេក្ខតិ, តង្ខណញ្ញេវ វចនំ ព្យាករោតិ **តិបិដកចូឡាភយត្ថេរោ** វិយ។ សោ កិរ បញ្ហំ បុដ្ឋោ សីឃមេវ កថេតិ, យុត្តបយុត្តការណោ ច ហោតិ។

ចតុត្ថោ – បុដ្ឋោ សមានោ នេវ យុត្តំ បេក្ខតិ , ន យេន វា តេន វា បដិពាហិតុំ សក្កោតិ តិព្ពន្ធការនិមុគ្គោ វិយ ហោតិ **លាឡុទាយិត្ថេរោ** វិយ។

១៥៦. ធម្មកថិកេសុ – **អប្បញ្ច ភាសតី**តិ សម្បត្តបរិសាយ ថោកមេវ កថេតិ។ **អសហិតញ្ចា**តិ កថេន្តោ ច បន ន អត្ថយុត្តំ ការណយុត្តំ កថេតិ។ **បរិសា ចស្ស ន កុសលា ហោតី**តិ សោតុំ និសិន្នបរិសា ចស្ស យុត្តាយុត្តំ ការណាការណំ សិលិដ្ឋាសិលិដ្ឋំ ន ជានាតីតិ អត្ថោ។ **ឯវរូបោ**តិ អយំ ឯវំជាតិកោ ពាលធម្មកថិកោ។ ឯវំជាតិកាយ ពាលបរិសាយ ធម្មកថិកោត្វេវ នាមំ លភតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច ទ្វេយេវ ជនា សភាវធម្មកថិកា, ឥតរេ បន ធម្មកថិកានំ អន្តរេ បវិដ្ឋត្តា ឯវំ វុត្តា។

១៥៧. វលាហកូបមេសុ **វលាហកា**តិ មេឃា។ **គជ្ជិតា**តិ ថនិតា។ តត្ថ គជ្ជិត្វា នោ វស្សនភាវោ នាម បាបកោ។ មនុស្សា ហិ យថា ទេវោ គជ្ជតិ ‘សុវុដ្ឋិកា ភវិស្សតី’តិ ពីជានិ នីហរិត្វា វបន្តិ។ អថ ទេវេ អវស្សន្តេ ខេត្តេ ពីជានិ ខេត្តេយេវ នស្សន្តិ, គេហេ ពីជានិ គេហេយេវ នស្សន្តីតិ ទុព្ភិក្ខំ ហោតិ។ នោ គជ្ជិត្វា វស្សនភាវោបិ បាបកោវ។ មនុស្សា ហិ ‘ឥមស្មិំ កាលេ ទុព្ពុដ្ឋិកា ភវិស្សតី’តិ និន្នដ្ឋានេសុយេវ វប្បំ ករោន្តិ។ អថ ទេវោ វស្សិត្វា សព្ពពីជានិ មហាសមុទ្ទំ បាបេតិ, ទុព្ភិក្ខមេវ ហោតិ។ គជ្ជិត្វា វស្សនភាវោ បន ភទ្ទកោ។ តទា ហិ សុភិក្ខំ ហោតិ។ នោ គជ្ជិត្វា នោ វស្សនភាវោ ឯកន្តបាបកោវ។

ភាសិតា ហោតិ នោ កត្តាតិ ‘ឥទានិ គន្ថធុរំ បូរេស្សាមិ, វាសធុរំ បូរេស្សាមី’តិ កថេតិយេវ, ន បន ឧទ្ទេសំ គណ្ហាតិ, ន កម្មដ្ឋានំ ភាវេតិ។

កត្តា ហោតិ នោ ភាសិតាតិ ‘គន្ថធុរំ វា បូរេស្សាមិ វាសធុរំ វា’តិ ន ភាសតិ។ សម្បត្តេ បន កាលេ តមត្ថំ សម្បាទេតិ។ ឥមិនា នយេន ឥតរេបិ វេទិតព្ពា។ សព្ពំ បនេតំ បច្ចយទាយកេនេវ កថិតំ។ ឯកោ ហិ ‘អសុកទិវសេ នាម ទានំ ទស្សាមី’តិ សង្ឃំ និមន្តេតិ, សម្បត្តកាលេ នោ ករោតិ។ អយំ បុគ្គលោ បុញ្ញេន បរិហាយតិ, ភិក្ខុសង្ឃោបិ លាភេន បរិហាយតិ ។ អបរោ សង្ឃំ អនិមន្តេត្វាវ សក្ការំ កត្វា ‘ភិក្ខូ អានេស្សាមី’តិ ន លភតិ, សព្ពេ អញ្ញត្ថ និមន្តិតា ហោន្តិ។ អយម្បិ បុញ្ញេន បរិហាយតិ , សង្ឃោបិ តេន លាភេន បរិហាយតិ។ អបរោ បឋមំ សង្ឃំ និមន្តេត្វា, បច្ឆា សក្ការំ កត្វា ទានំ ទេតិ, អយំ កិច្ចការី ហោតិ។ អបរោ នេវ សង្ឃំ និមន្តេតិ, ន ទានំ ទេតិ, អយំ ‘បាបបុគ្គលោ’តិ វេទិតព្ពោ។

១៥៨. មូសិកូបមេសុ – **គាធំ កត្តា នោ វសិតា**តិ អត្តនោ អាសយំ ពិលំ កូបំ ខណតិ, នោ តត្ថ វសតិ, កិស្មិញ្ចិទេវ ឋានេ វសតិ, ឯវំ ពិឡារាទិអមិត្តវសំ គច្ឆតិ។ ខត្តាតិបិ បាឋោ។ **វសិតា នោ គាធំ កត្តា**តិ សយំ ន ខណតិ, បរេន ខតេ ពិលេ វសតិ, ឯវំ ជីវិតំ រក្ខតិ។ តតិយា ទ្វេបិ ករោន្តី, ជីវិតំ រក្ខតិ។ ចតុត្ថា ទ្វេបិ អករោន្តី អមិត្តវសំ គច្ឆតិ។ ឥមាយ បន ឧបមាយ ឧបមិតេសុ បុគ្គលេសុ បឋមោ យថា សា មូសិកា គាធំ ខណតិ, ឯវំ នវង្គំ សត្ថុសាសនំ ឧគ្គណ្ហាតិ។ យថា បន សា តត្ថ ន វសតិ, កិស្មិញ្ចិទេវ ឋានេ វសន្តី, អមិត្តវសំ គច្ឆតិ; តថា អយម្បិ បរិយត្តិវសេន ញាណំ បេសេត្វា ចតុសច្ចធម្មំ ន បដិវិជ្ឈតិ, លោកាមិសដ្ឋានេសុយេវ ចរន្តោ មច្ចុមារកិលេសមារទេវបុត្តមារសង្ខាតានំ អមិត្តានំ វសំ គច្ឆតិ។ ទុតិយោ យថា សា មូសិកា គាធំ ន ខណតិ, ឯវំ នវង្គំ សត្ថុសាសនំ ន ឧគ្គណ្ហាតិ។ យថា បន បរេន ខតពិលេ វសន្តី ជីវិតំ រក្ខតិ; ឯវំ បរស្ស កថំ សុត្វា ចតុសច្ចធម្មំ បដិវិជ្ឈិត្វា តិណ្ណំ មារានំ វសំ អតិក្កមតិ។ ឥមិនា នយេន តតិយចតុត្ថេសុបិ ឱបម្មសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។

១៥៩. អម្ពូបមេសុ – **អាមំ បក្កវណ្ណី**តិ អន្តោ អាមំ ពហិ បក្កសទិសំ។ **បក្កំ អាមវណ្ណី**តិ អន្តោ បក្កំ ពហិ អាមសទិសំ។ សេសទ្វយេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ យថា អម្ពេ អបក្កភាវោ អាមតា ហោតិ, ឯវំ បុគ្គលេបិ បុថុជ្ជនភាវោ អាមតា, អរិយភាវោ បក្កតា។ យថា ច តត្ថ បក្កសទិសតា បក្កវណ្ណិតា; ឯវំ បុគ្គលេបិ អរិយានំ អភិក្កមនាទិសទិសតា បក្កវណ្ណិតាតិ – ឥមិនា នយេន ឧបមិតបុគ្គលេសុ ឱបម្មសំសន្ទនំ វេទិតព្ពំ។

១៦០. កុម្ភូបមេសុ – **កុម្ភោ**តិ ឃដោ។ **តុច្ឆោ**តិ អន្តោ រិត្តោ។ **បិហិតោ**តិ បិទហិត្វា ឋបិតោ។ **បូរោ**តិ អន្តោ បុណ្ណោ។ **វិវដោ**តិ វិវរិត្វា ឋបិតោ។ ឧបមិតបុគ្គលេសុ បនេត្ថ អន្តោ គុណសារវិរហិតោ តុច្ឆោ ពាហិរសោភនតាយ បិហិតោ បុគ្គលោ វេទិតព្ពោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

១៦១. ឧទករហទូបមេសុ – **ឧទករហទោ** តាវ ជណ្ណុមត្តោបិ ឧទកេ សតិ បណ្ឌរសសម្ពិន្ទុវណ្ណត្តា វា ពហលត្តា វា ឧទកស្ស អបញ្ញាយមានតលោ **ឧត្តានោ គម្ភីរោភាសោ** នាម ហោតិ។ តិបោរិស ចតុបោរិសេបិ បន ឧទកេ សតិ អច្ឆត្តា ឧទកស្ស បញ្ញាយមានតលោ **គម្ភីរោ ឧត្តានោភាសោ** នាម ហោតិ។ ឧភយការណសម្ភាវតោ បន ឥតរេ ទ្វេ វេទិតព្ពា។ បុគ្គលោបិ កិលេសុស្សទភាវតោ គុណគម្ភីរតាយ ច អភាវតោ គុណគម្ភីរានំ សទិសេហិ អភិក្កមាទីហិ យុត្តោ **ឧត្តានោ គម្ភីរោភាសោ** នាម។ ឥមិនា នយេន សេសាបិ វេទិតព្ពា។

១៦២. ពលីពទ្ទូបមេសុ – **ពលីពទ្ទោ** តាវ យោ អត្តនោ គោគណំ ឃដ្ដេតិ ឧព្ពេជេតិ, បរគោគណេ បន សោរតោ សុខសីលោ ហោតិ – អយំ **សកគវចណ្ឌោ នោ បរគវចណ្ឌោ** នាម។ បុគ្គលោបិ អត្តនោ បរិសំ ឃដ្ដេន្តោ វិជ្ឈន្តោ ផរុសេន សមុទាចរន្តោ, បរបរិសាយ បន សោរច្ចំ និវាតវុត្តិតំ អាបជ្ជន្តោ **សកគវចណ្ឌោ ហោតិ នោ បរគវចណ្ឌោ** នាមាតិ។ ឥមិនា នយេន សេសាបិ វេទិតព្ពា។ និទ្ទេសវារេ បនេត្ថ **ឧព្ពេជិតា ហោតី**តិ ឃដ្ដេត្វា វិជ្ឈិត្វា ឧព្ពេគប្បត្តំ ករោតិច្ចេវ អត្ថោ។

១៦៣. អាសីវិសូបមេសុ – **អាសីវិសោ** តាវ យស្ស វិសំ អាសុំ អាគច្ឆតិ សីឃំ ផរតិ; ឃោរំ បន ន ហោតិ, ចិរកាលំ ន បីឡេតិ – អយំ **អាគតវិសោ នោ ឃោរវិសោ**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ បុគ្គលវិភាជនំ បន ឧត្តានត្ថមេវ។

១៦៤. **អននុវិច្ច អបរិយោគាហេត្វា អវណ្ណារហស្ស វណ្ណំ ភាសិតា ហោតី**តិអាទីសុ **អននុវិច្ចា**តិ អតុលយិត្វា, អបរិគ្គណ្ហិត្វា។ **អបរិយោគាហេត្វា**តិ បញ្ញាយ គុណេ អនោគាហេត្វា។

១៦៦. **ភូតំ តច្ឆន្តិ** វិជ្ជមានតោ ភូតំ, អវិបរីតតោ **តច្ឆំ។ កាលេនា**តិ យុត្តបយុត្តកាលេន។ **តត្រ កាលញ្ញូ ហោតី**តិ យមិទំ កាលេនាតិ វុត្តំ។ តត្រ យោ បុគ្គលោ កាលញ្ញូ ហោតិ, កាលំ ជានាតិ, តស្ស បញ្ហស្ស វេយ្យាករណត្ថាយ “ឥមស្មឹ កាលេ បុច្ឆិតេនាបិ មយា ន កថេតព្ពា, ឥមស្មឹ កាលេ កថេតព្ពា”តិ – អយំ កាលេន ភណតិ នាម។ **ឧបេក្ខកោ វិហរតី**តិ មជ្ឈត្តភូតាយ ឧបេក្ខាយ ឋិតោ ហុត្វា វិហរតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

១៦៧. ឧដ្ឋានផលូបជីវីតិអាទីសុ – យោ ឧដ្ឋានវីរិយេនេវ ទិវសំ វីតិនាមេត្វា តស្ស និស្សន្ទផលមត្តំ កិញ្ចិទេវ លភិត្វា ជីវិកំ កប្បេតិ, តំ បន ឧដ្ឋានំ អាគម្ម កិញ្ចិ បុញ្ញផលំ ន បដិលភតិ, តំ សន្ធាយ **យស្ស បុគ្គលស្ស ឧដ្ឋហតោ**តិអាទិ វុត្តំ។ **តតូបរិ ទេវា**តិ តតោ ឧបរិ ព្រហ្មកាយិកាទយោ ទេវា។ តេសញ្ហិ ឧដ្ឋានវីរិយេន កិច្ចំ នាម នត្ថិ។ បុញ្ញផលមេវ ឧបជីវន្តិ។ **បុញ្ញវតោ ចា**តិ ឥទំ បុញ្ញវន្តេ ខត្តិយព្រាហ្មណាទយោ ចេវ ភុម្មទេវេ អាទឹ កត្វា និម្មានរតិបរិយោសានេ ទេវេ ច សន្ធាយ វុត្តំ។ សព្ពេបិ ហេតេ វាយាមផលញ្ចេវ បុញ្ញផលញ្ច អនុភវន្តិ។ នេរយិកា បន នេវ ឧដ្ឋានេន អាជីវំ ឧប្បាទេតុំ សក្កោន្តិ, នាបិ នេសំ បុញ្ញផលេន កោចិ អាជីវោ ឧប្បជ្ជតិ។

១៦៨. តមាទីសុ – “នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ”តិអាទិកេន តមេន យុត្តោតិ **តមោ**។ កាយទុច្ចរិតាទីហិ បុន និរយតម្ហបគមនតោ **តមបរាយណោ**។ **នេសាទកុលេ**តិ មិគលុទ្ទកាទីនំ កុលេ។ **វេនកុលេ**តិ វិលីវការកុលេ។ **រថការកុលេ**តិ ចម្មការកុលេ។ **បុក្កុសកុលេ**តិ បុប្ផឆឌ្ឌកកុលេ។ **កសិរវុត្តិកេ**តិ ទុក្ខវុត្តិកេ។ **ទុព្ពណ្ណោ**តិ បំសុបិសាចកោ វិយ ឈាមខាណុវណ្ណោ។ **ទុទ្ទសិកោ**តិ វិជាតមាតុយាបិ អមនាបទស្សនោ។ **ឱកោដិមកោ**តិ លកុណ្ឋកោ។ **កាណោ**តិ ឯកក្ខិកាណោ វា ឧភយក្ខិកាណោ វា។ **កុណី**តិ ឯកហត្ថកុណី វា ឧភយហត្ថកុណី វា។ **ខញ្ជោ**តិ ឯកបាទខញ្ជោ វា ឧភយបាទខញ្ជោ វា។ **បក្ខហតោ**តិ ហតបក្ខោ បីឋសប្បី។ **បទីបេយ្យស្សា**តិ តេលកបល្លកាទិនោ បទីបូបករណស្ស។ **ឯវំ បុគ្គលោ តមោ ហោតិ តមបរាយណោ**តិ ឯត្ថ ឯកោ បុគ្គលោ ពហិទ្ធា អាលោកំ អទិស្វា មាតុកុច្ឆិស្មិញ្ញេវ កាលំ កត្វា អបាយេសុ និព្ពត្តន្តោ សកលេបិ កប្បេ សំសរតិ។ សោបិ តមោ តមបរាយណោវ។ សោ បន កុហកបុគ្គលោ ភវេយ្យ។ កុហកស្ស ហិ ឯវរូបា និព្ពត្តិ ហោតីតិ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច **នីចេ កុលេ បច្ចាជាតោ ហោតិ ចណ្ឌាលកុលេ វា**តិអាទីហិ អាគមនវិបត្តិ ចេវ បុព្ពុប្បន្នបច្ចយវិបត្តិ ច ទស្សិតា។ **ទលិទ្ទេ**តិអាទីហិ បវត្តិបច្ចយវិបត្តិ។ **កសិរវុត្តិកេ**តិអាទីហិ អាជីវុបាយវិបត្តិ។ **ទុព្ពណ្ណោ**តិអាទីហិ រូបវិបត្តិ។ **ពហ្វាពាធោ**តិអាទីហិ ទុក្ខការណសមាយោគោ។ **ន លាភី**តិអាទីហិ សុខការណវិបត្តិ ចេវ ឧបភោគវិបត្តិ ច។ **កាយេន ទុច្ចរិត**ន្តិអាទីហិ តមបរាយណភាវស្ស ការណសមាយោគោ។ **កាយស្ស ភេទា**តិអាទីហិ សម្បរាយិកតម្ហបគមោ។ សុក្កបក្ខោ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពោ។

អបិចេត្ថ តិវិធាយ កុលសម្បត្តិយា បច្ចាជាតិអាទិកេន ជោតិនា យុត្តោតិ **ជោតិ**, អាលោកភូតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ កាយសុចរិតាទីហិ បន សគ្គូបបត្តិជោតិភាវូបគមនតោ **ជោតិបរាយណោ**។ **ខត្តិយមហាសាលកុលេ វា**តិអាទីសុ **ខត្តិយមហាសាលា**តិ ខត្តិយា មហាសារា មហាសារប្បត្តា ខត្តិយា។ យេសញ្ហិ ខត្តិយានំ ហេដ្ឋិមន្តេន កោដិសតំ និធានគតំ ហោតិ, តយោ កហាបណកុម្ភា វឡញ្ជនត្ថាយ គេហមជ្ឈេ រាសី កត្វា ឋបិតា ហោន្តិ, តេ ខត្តិយមហាសាលា នាម។ យេសំ ព្រាហ្មណានំ អសីតិកោដិធនំ និហិតំ ហោតិ, ទិយឌ្ឍោ កហាបណកុម្ភោ វឡញ្ជនត្ថាយ គេហមជ្ឈេ រាសី កត្វា ឋបិតោ ហោតិ, តេ **ព្រាហ្មណមហាសាលា** នាម។ យេសំ គហបតីនំ ចត្តាលីសកោដិធនំ និហិតំ ហោតិ, កហាបណកុម្ភោ វឡញ្ជត្ថាយ គេហមជ្ឈេ រាសី កត្វា ឋបិតោ ហោតិ, តេ **គហបតិមហាសាលា** នាម។ តេសំ កុលេតិ អត្ថោ។ **អឌ្ឍេ**តិ ឥស្សរេ។ និធានគតធនស្ស មហន្តតាយ **មហទ្ធនេ**។ សុវណ្ណរជតភាជនាទីនំ ឧបភោគភណ្ឌានំ មហន្តតាយ **មហាភោគេ**។ និធានគតស្ស ជាតរូបរជតស្ស បហូតតាយ **បហូតជាតរូបរជតេ**។ វិត្តូបករណស្ស តុដ្ឋិករណស្ស បហូតតាយ **បហូតវិត្តូបករណេ**។ គោធនាទីនញ្ច សត្តវិធធញ្ញានញ្ច បហូតតាយ **បហូតធនធញ្ញេ**។ **អភិរូបោ**តិ សុន្ទររូបោ។ **ទស្សនីយោ**តិ អញ្ញំ កម្មំ បហាយ ទិវសម្បិ បស្សិតព្ពយុត្តោ។ **បាសាទិកោ**តិ ទស្សនេនេវ ចិត្តបសាទាវហោ។ **បរមាយា**តិ ឧត្តមាយ។ **វណ្ណបោក្ខរតាយា**តិ បោក្ខរវណ្ណតាយ។ បោក្ខរំ វុច្ចតិ សរីរំ។ តស្ស វណ្ណសម្បត្តិយាតិ អត្ថោ។ **សមន្នាគតោ**តិ ឧបេតោ។

១៦៩. ឱណតោណតាទីសុ – ទិដ្ឋធម្មិកាយ វា សម្បរាយិកាយ វា សម្បត្តិយា វិរហិតោ **ឱណតោ**។ នីចោ, លាមកោតិ អត្ថោ។ តព្ពិបក្ខតោ **ឧណ្ណតោ**។ ឧច្ចោ, ឧគ្គតោតិ អត្ថោ។ សេសមេត្ថ តមាទីសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ អបិច – **ឱណតោណតោ**តិ ឥទានិ នីចោ, អាយតិម្បិ នីចោវ ភវិស្សតិ។ **ឱណតុណ្ណតោ**តិ ឥទានិ នីចោ, អាយតឹ ឧច្ចោ ភវិស្សតិ។ **ឧណ្ណតោណតោ**តិ ឥទានិ ឧច្ចោ, អាយតឹ នីចោ ភវិស្សតិ។ **ឧណ្ណតុណ្ណតោ**តិ ឥទានិ ឧច្ចោ, អាយតិម្បិ ឧច្ចោវ ភវិស្សតីតិ។

១៧០. រុក្ខូបមេសុ – រុក្ខោ តាវ **ផេគ្គុសារបរិវារោ**តិ វនជេដ្ឋករុក្ខោ សយំ ផេគ្គុ ហោតិ , បរិវាររុក្ខា បនស្ស សារា ហោន្តិ។ ឥមិនា នយេន សេសា វេទិតព្ពា។ បុគ្គលេសុ បន សីលសារវិរហតោ ផេគ្គុតា, សីលាចារសមន្នាគមេន ច សារតា វេទិតព្ពា។

១៧១. រូបប្បមាណាទីសុ – សម្បត្តិយុត្តំ រូបំ បមាណំ ករោតីតិ **រូបប្បមាណោ**។ តត្ថ បសាទំ ជនេតីតិ **រូបប្បសន្នោ**។ កិត្តិសទ្ទភូតំ ឃោសំ បមាណំ ករោតីតិ **ឃោសប្បមាណោ**។ អារោហំ វាតិអាទីសុ បន – **អារោហ**ន្តិ ឧច្ចត្តនំ។ **បរិណាហ**ន្តិ កិសថូលភាវាបគតំ បរិក្ខេបសម្បត្តឹ។ **សណ្ឋាន**ន្តិ អង្គបច្ចង្គានំ ទីឃរស្សវដ្ដតាទិយុត្តដ្ឋានេសុ តថាភាវំ។ **បារិបូរិ**ន្តិ យថាវុត្តប្បការានំ អនូនតំ, លក្ខណបរិបុណ្ណភាវំ វា។ **បរវណ្ណនាយា**តិ បរេហិ បរម្មុខា និច្ឆារិតាយ គុណវណ្ណនាយ។ **បរថោមនាយា**តិ បរេហិ ថុតិវសេន គាថាទិឧបនិពន្ធនេន វុត្តាយ ថោមនាយ។ **បរបសំសនាយា**តិ បរេហិ សម្មុខា វុត្តាយ បសំសាយ។ **បរវណ្ណហារិកាយា**តិ បរម្បរថុតិវសេន បរេហិ បវត្តិតាយ វណ្ណហរណាយ។

១៧២. **ចីវរលូខ**ន្តិ ចីវរស្ស ទុព្ពណ្ណាទិភាវេន លូខតំ។ **បត្តលូខ**ន្តិ ភាជនស្ស វណ្ណសណ្ឋានវត្ថូហិ លូខតំ។ **សេនាសនលូខ**ន្តិ នាដកាទិសម្បត្តិវិរហេន សេនាសនស្ស លូខតំ។ **វិវិធ**ន្តិ អចេលកាទិភាវេន អនេកប្បការំ។

ទុក្ករការិកន្តិ សបរិតាបនំ។

អបរោ នយោ – ឥមេសុ ហិ ចតូសុ បុគ្គលេសុ រូបេ បមាណំ គហេត្វា បសន្នោ រូបប្បមាណោ នាម។ រូបប្បសន្នោតិ តស្សេវ អត្ថវចនំ។ ឃោសេ បមាណំ គហេត្វា បសន្នោ ឃោសប្បមាណោ នាម។ ចីវរលូខបត្តលូខេសុ បមាណំ គហេត្វា បសន្នោ លូខប្បមាណោ នាម។ ធម្មេ បមាណំ គហេត្វា បសន្នោ ធម្មប្បមាណោ នាម។ ឥតរានិ តេសំយេវ អត្ថវចនានិ។ សព្ពសត្តេ ច តយោ កោដ្ឋាសេ កត្វា ទ្វេ កោដ្ឋាសា រូបប្បមាណា, ឯកោ ន រូបប្បមាណោ។ បញ្ច កោដ្ឋាសេ កត្វា ចត្តារោ កោដ្ឋាសា ឃោសប្បមាណា, ឯកោ ន ឃោសប្បមាណោ។ ទស កោដ្ឋាសេ កត្វា នវ កោដ្ឋាសា លូខប្បមាណា, ឯកោ ន លូខប្បមាណោ។ សតសហស្សំ កោដ្ឋាសេ កត្វា បន ឯកោ កោដ្ឋាសោវ ធម្មប្បមាណោ, សេសា ន ធម្មប្បមាណា។ ឯវមយំ ចតុប្បមាណោ លោកសន្និវាសោ។

ឯតស្មឹ ចតុប្បមាណេ លោកសន្និវាសេ ពុទ្ធេសុ អប្បសន្នា មន្ទា, បសន្នាវ ពហុកា។ រូបប្បមាណស្ស ហិ ពុទ្ធរូបតោ ឧត្តរិ បសាទាវហំ រូបំ នាម នត្ថិ។ ឃោសប្បមាណស្ស ពុទ្ធានំ កិត្តិឃោសតោ ឧត្តរិ បសាទាវហោ ឃោសោ នាម នត្ថិ។ លូខប្បមាណស្ស កាសិកានិ វត្ថានិ មហារហានិ កញ្ចនភាជនានិ តិណ្ណំ ឧតូនំ អនុច្ឆវិកេ សព្ពសម្បត្តិយុត្តេ បាសាទវរេ បហាយ បំសុកូលចីវរសេលមយបត្តរុក្ខមូលាទិសេនាសនសេវិនោ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ លូខតោ ឧត្តរិ បសាទាវហំ អញ្ញំ លូខំ នាម នត្ថិ។ ធម្មប្បមាណស្ស សទេវកេ លោកេ អសាធារណសីលាទិគុណស្ស តថាគតស្ស សីលាទិគុណតោ ឧត្តរិ បសាទាវហោ អញ្ញោ សីលាទិគុណោ នាម នត្ថិ។ ឥតិ ភគវា ឥមំ ចតុប្បមាណិកំ លោកសន្និវាសំ មុដ្ឋិនា គហេត្វា វិយ ឋិតោតិ។

១៧៣. អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ – **សីលសម្បន្នោ**តិ សីលេន សម្បន្នោ សមន្នាគតោ។ **សមាធិសម្បន្នោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច សីលំ លោកិយលោកុត្តរំ កថិតំ។ តថា សមាធិបញ្ញា ច។ **វិមុត្តិ** អរហត្តផលវិមុត្តិយេវ។ **ញាណទស្សនំ** ឯកូនវីសតិវិធំ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ **នោ បរ**ន្តិអាទីសុ – បរបុគ្គលំ “តយាបិ សីលសម្បន្នេន ភវិតុំ វដ្ដតី”តិ វត្វា យថា សីលំ សមាទិយតិ, ឯវំ ន សមាទបេតិ, ន គណ្ហាបេតិ។ ឯសេវ នយោ សព្ពត្ថ។ ឯតេសុ បន ចតូសុ បឋមោ វក្កលិត្ថេរសទិសោ ហោតិ។ ទុតិយោ ឧបនន្ទសក្យបុត្តសទិសោ ។ តតិយោ សារិបុត្តមោគ្គល្លានត្ថេរសទិសោ។ ចតុត្ថោ ទេវទត្តសទិសោតិ វេទិតព្ពោ។

១៧៤. អត្តន្តបាទីសុ – អត្តានំ តបតិ ទុក្ខាបេតីតិ **អត្តន្តបោ**។ អត្តនោ បរិតាបនានុយោគំ **អត្តបរិតាបនានុយោគំ។ អចេលកោ**តិ និច្ចេលោ, នគ្គោ។ **មុត្តាចារោ**តិ វិសដ្ឋាចារោ។ ឧច្ចារកម្មាទីសុ លោកិយកុលបុត្តាចារេន វិរហិតោ ឋិតកោវ ឧច្ចារំ ករោតិ, បស្សាវំ ករោតិ, ខាទតិ, ភុញ្ជតិ ច។ **ហត្ថាបលេខនោ**តិ ហត្ថេ បិណ្ឌម្ហិ និដ្ឋិតេ ជិវ្ហាយ ហត្ថំ អបលេខតិ។ ឧច្ចារំ វា កត្វា ហត្ថស្មិញ្ញេវ ទណ្ឌកសញ្ញី ហុត្វា ហត្ថេន អបលេខតីតិ ទស្សេតិ។ តេ កិរ ទណ្ឌកំ សត្តោតិ បញ្ញបេន្តិ។ តស្មា តេសំ បដិបទំ បូរេន្តោ ឯវំ ករោតិ។ ភិក្ខាគហណត្ថំ ‘ឯហិ ភទ្ទន្តេ’តិ វុត្តោ, ន ឯតីតិ **នឯហិភទ្ទន្តិកោ**។ តេន ហិ ‘តិដ្ឋ ភទ្ទន្តេ’តិ វុត្តោបិ ន តិដ្ឋតីតិ **នតិដ្ឋភទ្ទន្តិកោ**។ តទុភយម្បិ ហេតំ តិត្ថិយា “ឯតស្ស វចនំ កតំ ភវិស្សតី”តិ ន ករោន្តិ។ **អភិហដ**ន្តិ បុរេតរំ គហេត្វា អាហដំ ភិក្ខំ។ **ឧទ្ទិស្សកត**ន្តិ “ឥមំ តុម្ហេ ឧទ្ទិស្ស កត”ន្តិ ឯវំ អារោចិតភិក្ខំ។ **ន និមន្តន**ន្តិ “អសុកំ នាម កុលំ វា វីថឹ វា គាមំ វា បវិសេយ្យាថា”តិ ឯវំ និមន្តិតភិក្ខម្បិ ន សាទិយតិ, ន គណ្ហាតិ។

ន កុម្ភិមុខាតិ កុម្ភិតោ ឧទ្ធរិត្វា ទិយ្យមានំ ភិក្ខំ ន គណ្ហាតិ។ **ន កឡោបិមុខា**តិ **កឡោបី**តិ ឧក្ខលិ, បច្ឆិ វា។ តតោបិ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? កុម្ភី កឡោបិយោ កដច្ឆុនា បហារំ លភន្តីតិ។ **ន ឯឡកមន្តរ**ន្តិ ឧម្មារំ អន្តរំ កត្វា ទិយ្យមានំ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? អយំ មំ និស្សាយ អន្តរករណំ លភតីតិ។ **ទណ្ឌមុសលេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **ទ្វិន្ន**ន្តិ ទ្វីសុ ភុញ្ជមានេសុ ឯកស្មឹ ឧដ្ឋាយ ទេន្តេ ន គណ្ហតិ។ កស្មា? កពឡន្តរាយោ ហោតីតិ។ **ន គព្ភិនិយា**តិអាទីសុ បន គព្ភិនិយា កុច្ឆិយំ ទារកោ កិលមតិ។ **បាយន្តិយា** ទារកស្ស ខីរន្តរាយោ ហោតិ។ **បុរិសន្តរគតាយ** រតិអន្តរាយោ ហោតីតិ ន គណ្ហាតិ **ន សង្កិត្តីសូ**តិ សង្កិត្តេត្វា កតភត្តេសុ។ ទុព្ភិក្ខសមយេ កិរ អចេលកសាវកា អចេលកានំ អត្ថាយ តតោ តតោ តណ្ឌុលាទីនិ សមាទបេត្វា ភត្តំ បចន្តិ, ឧក្កដ្ឋាចេលកោ តតោ ន បដិគ្គណ្ហាតិ។ **ន យត្ថ សា**តិ យត្ថ សុនខោ ‘បិណ្ឌំ លភិស្សាមី’តិ ឧបដ្ឋិតោ ហោតិ, តត្ថ តស្ស អទត្វា អាហដំ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? ឯតស្ស បិណ្ឌន្តរាយោ ហោតីតិ។

សណ្ឌសណ្ឌចារិនីតិ សមូហសមូហចារិនី។ សចេ ហិ អចេលកំ ទិស្វា ‘ឥមស្ស ភិក្ខំ ទស្សាមា’តិ មានុស្សកា ភត្តគេហំ បវិសន្តិ, តេសុ ច បវិសន្តេសុ កឡោបិមុខាទីសុ និលីនា មក្ខិកា ឧប្បតិត្វា សណ្ឌសណ្ឌា ចរន្តិ, តតោ អាហដំ ភិក្ខំ ន គណ្ហាតិ។ កស្មា? មំ និស្សាយ មក្ខិកានំ គោចរន្តរាយោ ជាតោតិ។ **ថុសោទក**ន្តិ សព្ពសស្សសម្ភារេហិ កតំ សោវីរកំ។ ឯត្ថ ច សុរាបានមេវ សាវជ្ជំ។ អយំ បន ឯតស្មិម្បិ សាវជ្ជសញ្ញី។ **ឯកាគារិកោ**តិ យោ

ឯកស្មឹយេវ គេហេ ភិក្ខំ លភិត្វា និវត្តតិ។ **ឯកាលោបិកោ**តិ យោ ឯកេនេវ អាលោបេន យាបេតិ។ **ទ្វាគារិកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯកិស្សាបិ ទត្តិយា**តិ ឯកាយ ទត្តិយា។ ទត្តិ នាម ឯកា ខុទ្ទកបាតិ ហោតិ, យត្ថ អគ្គភិក្ខំ បក្ខិបិត្វា ឋបេន្តិ។

ឯកាហិកន្តិ ឯកទិវសន្តរិកំ។ **អឌ្ឍមាសិក**ន្តិ អឌ្ឍមាសន្តរិកំ។ **បរិយាយភត្តភោជន**ន្តិ វារភត្តភោជនំ។ ឯកាហវារេន ទ្វីហវារេន សត្តាហវារេន អឌ្ឍមាសវារេនាតិ – ឯវំ ទិវសវារេន អាភតភត្តភោជនំ។ **សាកភក្ខោ**តិ អល្លសាកភក្ខោ។ **សាមាកភក្ខោ**តិ សាមាកតណ្ឌុលភក្ខោ។ នីវារាទីសុ – **នីវារា** នាម តាវ អរញ្ញេ សយំ ជាតា វីហិជាតិ។ **ទទ្ទុល**ន្តិ ចម្មការេហិ ចម្មំ វិលិខិត្វា ឆឌ្ឌិតកសដំ។ **ហដំ** វុច្ចតិ សិលេសោបិ, សេវាលោបិ កណិការាទិរុក្ខនិយ្យាសោបិ។ **កណ**ន្តិ កុណ្ឌកំ។ **អាចាមោ**តិ ភត្តឧក្ខលិកាយ លគ្គោ ឈាមោទនោ។ តំ ឆឌ្ឌិតដ្ឋានេ គហេត្វា ខាទតិ។ “ឱទនកញ្ជិយ”ន្តិបិ វទន្តិ។ **បិញ្ញាកា**ទយោ បាកដា ឯវ។ **បវត្តផលភោជី**តិ បតិតផលភោជី។

សាណានីតិ សាណវាកចេលានិ។ **មសាណានី**តិ មិស្សកចេលានិ។ **ឆវទុស្សានី**តិ មតសរីរតោ ឆឌ្ឌិតវត្ថានិ។ ឯរកតិណាទីនិ វា គន្ថេត្វា កតនិវាសនានិ។ **បំសុកូលានី**តិ បថវិយំ ឆឌ្ឌិតនន្តកានិ។ **តិរីដានី**តិ រុក្ខត្តចវត្ថានិ។ **អជិន**ន្តិ អជិនមិគចម្មំ។ **អជិនក្ខិប**ន្តិ តទេវ មជ្ឈេ ផាលិតំ។ សខុរកន្តិបិ វទន្តិ។ **កុសចីរ**ន្តិ កុសតិណានិ គន្ថេត្វា កតចីរកំ។ **វាកចីរផលកចីរេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **កេសកម្ពល**ន្តិ មនុស្សកេសេហិ កតកម្ពលំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ – “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, យានិ កានិចិ តន្តាវុតានំ វត្ថានំ កេសកម្ពលោ តេសំ បតិកុដ្ឋោ អក្ខាយតី”តិ (អ. និ. ៣.១៣៨)។ **វាឡកម្ពល**ន្តិ អស្សវាឡាទីហិ កតកម្ពលំ។ **ឧលូកបក្ខ**ន្តិ ឧលូកបត្តានិ គន្ថេត្វា កតនិវាសនំ។ **ឧព្ភដ្ឋកោ**តិ ឧទ្ធំ ឋិតកោ។

ឧក្កុដិកប្បធានមនុយុត្តោតិ ឧក្កុដិកវីរិយំ អនុយុត្តោ។ គច្ឆន្តោបិ ឧក្កុដិកោវ ហុត្វា ឧប្បតិត្វា ឧប្បតិត្វា គច្ឆតិ។ **កណ្ដកាបស្សយិកោ**តិ អយកណ្ដកេ វា បកតិកណ្ដកេ វា ភូមិយំ កោដ្ដេត្វា តត្ថ ចម្មំ អត្ថរិត្វា ឋានចង្កមាទីនិ ករោតិ។ **សេយ្យ**ន្តិ សយន្តោបិ តត្ថេវ សេយ្យំ កប្បេតិ។ សាយំ តតិយមស្សាតិ **សាយតតិយកំ**។ “បាតោ, មជ្ឈន្ហិកេ, សាយន្តិ ទិវសស្ស តិក្ខត្តុំ បាបំ បវាហេស្សាមី”តិ ឧទកោរោហនានុយោគំ អនុយុត្តោ វិហរតិ។

១៧៥. បរំ តបតីតិ **បរន្តបោ**។ បរេសំ បរិតាបនានុយោគំ **បរបរិតាបនានុយោគំ**។ ឱរព្ភិកាទីសុ – ឧរព្ភា វុច្ចន្តិ ឯឡកា។ ឧរព្ភេ ហនតីតិ **ឱរព្ភិកោ។ សូករិកា**ទីសុបិ – ឯសេវ នយោ។ **លុទ្ទោ**តិ ទារុណោ កក្ខឡោ។ **មច្ឆឃាតកោ**តិ មច្ឆពន្ធោ កេវដ្ដោ។ **ពន្ធនាគារិកោ**តិ ពន្ធនាគារគោបកោ។ **កុរូរកម្មន្តា**តិ ទារុណកម្មន្តា។

១៧៦. **មុទ្ធាវសិត្តោ**តិ ខត្តិយាភិសេកេន មុទ្ធនិ អភិសិត្តោ។ **បុរត្ថិមេន នគរស្សា**តិ នគរតោ បុរត្ថិមទិសាយ។ **សន្ធាគារ**ន្តិ យញ្ញសាលំ ។ **ខរាជិនំ និវាសេត្វា**តិ សខុរំ អជិនចម្មំ និវាសេត្វា។ **សប្បិតេលេនា**តិ សប្បិនា ច តេលេន ច។ ឋបេត្វា ហិ សប្បឹ អវសេសោ យោ កោចិ ស្នេហោ តេលន្តិ វុច្ចតិ។ **កណ្ឌុវមានោ**តិ នខានំ ឆិន្នត្តា កណ្ឌុវិតព្ពកាលេ តេន កណ្ឌុវមានោ។ **អនន្តរហិតាយា**តិ អសន្ថតាយ។ **សរូបវច្ឆាយា**តិ សទិសវច្ឆាយ។ សចេ គាវី សេតា ហោតិ, វច្ឆោបិ សេតកោវ សចេ កពរា វា, រត្តា វា, វច្ឆោបិ តាទិសោវាតិ – ឯវំ សរូបវច្ឆាយ។ **សោ ឯវមាហា**តិ សោ រាជា ឯវំ វទេតិ។ **វច្ឆតរា**តិ តរុណវច្ឆកភាវំ អតិក្កន្តា ពលវវច្ឆា។ **វច្ឆតរីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **ពរិហិសត្ថាយា**តិ បរិក្ខេបករណត្ថាយ ចេវ យញ្ញភូមិយំ អត្ថរណត្ថាយ ច។

១៧៧. **ទិដ្ឋេវ ធម្មេ**តិ ឥមស្មឹយេវ អត្តភាវេ។ **និច្ឆាតោ**តិ ឆាតំ វុច្ចតិ តណ្ហា, សា អស្ស នត្ថីតិ និច្ឆាតោ។ សព្ពកិលេសានំ និព្ពុតត្តា **និព្ពុតោ**។ អន្តោ តាបនកិលេសានំ អភាវា សីតលោ ជាតោតិ **សីតីភូតោ**។ ឈានមគ្គផលនិព្ពានសុខានិ បដិសំវេទេតីតិ **សុខប្បដិសំវេទី**។ **ព្រហ្មភូតេន អត្តនា**តិ សេដ្ឋភូតេន អត្តនា។

ឥមំ បន បុគ្គលំ ពុទ្ធុប្បាទតោ បដ្ឋាយ ទស្សេតុំ – **ឥធ តថាគតោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តថាគតោ**តិ អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា តថាគតោ – តថា អាគតោតិ តថាគតោ, តថា គតោតិ តថាគតោ, តថលក្ខណំ អាគតោតិ តថាគតោ, តថធម្មេ យាថាវតោ អភិសម្ពុទ្ធោតិ តថាគតោ, តថទស្សិតាយ តថាគតោ, តថាវាទិតាយ តថាគតោ, តថាការិតាយ តថាគតោ, អភិភវនដ្ឋេន តថាគតោតិ។ **អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ**តិអាទីនិ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** វិត្ថារិតានេវ។ **តំ ធម្ម**ន្តិ តំ វុត្តប្បការសម្បទំ ធម្មំ។ **សុណាតិ គហបតិ វា**តិ កស្មា បឋមំ គហបតិំ និទ្ទិសតិ? និហតមានត្តា ឧស្សន្នត្តា ច។ យេភុយ្យេន ហិ ខត្តិយកុលតោ បព្ពជិតា ជាតឹ និស្សាយ មានំ ករោន្តិ។ ព្រាហ្មណកុលា បព្ពជិតា មន្តេ និស្សាយ មានំ ករោន្តិ។ ហីនជច្ចកុលា បព្ពជិតា អត្តនោ វិជាតិតាយ បតិដ្ឋាតុំ ន សក្កោន្តិ។ គហបតិទារកា បន កច្ឆេហិ សេទំ មុញ្ចន្តេហិ បិដ្ឋិយា លោណំ បុប្ផមានាយ ភូមឹ កសិត្វា តាទិសស្ស មានស្ស អភាវតោ និហតមានទប្បា ហោន្តិ។ តេ បព្ពជិត្វា មានំ វា ទប្បំ វា អកត្វា យថាពលំ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គហេ

ត្វា វិបស្សនាយ កម្មំ ករោន្តា សក្កោន្តិ អរហត្តេ បតិដ្ឋាតុំ។ ឥតរេហិ ច កុលេហិ និក្ខមិត្វា បព្ពជិតា នាម ន ពហុកា, គហបតិការ ពហុកា។ ឥតិ និហតមានត្តា ឧស្សន្នត្តា ច បឋមំ គហបតី និទ្ទិសតីតិ។

អញ្ញតរស្មឹ វាតិ ឥតរេសំ វា កុលានំ អញ្ញតរស្មឹ។ **បច្ចាជាតោ**តិ បតិជាតោ។ **តថាគតេ សទ្ធំ បដិលភតី**តិ បរិសុទ្ធំ ធម្មំ សុត្វា ធម្មស្សាមិម្ហិ តថាគតេ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត សោ ភគវា”តិ សទ្ធំ បដិលភតិ។ **ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតី**តិ ឯវំ បច្ចវេក្ខតិ។ **សម្ពាធោ ឃរាវាសោ**តិ សចេបិ សដ្ឋិហត្ថេ ឃរេ យោជនសតន្តរេបិ វា ទ្វេ ជាយម្បតិកា វសន្តិ, តថាបិ នេសំ សកិញ្ចនសបលិពោធដ្ឋេន ឃរាវាសោ សម្ពាធោយេវ។ **រជោបថោ**តិ រាគរជាទីនំ ឧដ្ឋានដ្ឋានន្តិ មហាអដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ អាគមនបថោតិបិ វត្តុំ វដ្តតិ។ អលគ្គនដ្ឋេន អព្ភោកាសោ វិយាតិ **អព្ភោកាសោ**។ បព្ពជិតោ ហិ កូដាគាររតនបាសាទេ ច ទេវវិមានាទីសុ ច សុបិហិតទ្វារវាតបានេសុ បដិច្ឆន្នេសុ វសន្តោបិ នេវ លគ្គតិ, ន សជ្ជតិ, ន ពជ្ឈតិ។ តេន វុត្តំ – “អព្ភោកាសោ បព្ពជ្ជា”តិ។

អបិច – សម្ពាធោ ឃរាវាសោ កុសលកិរិយាយ ឱកាសាភាវតោ។ រជោបថោ អសំវុតសង្ការដ្ឋានំ វិយ រជានំ កិលេសរជានំ សន្និបាតដ្ឋានតោ។ អព្ភោកាសោ បព្ពជ្ជា កុសលកិរិយាយ យថាសុខំ ឱកាសសម្ភាវតោ។ **នយិទំ សុករំ...បេ.... បព្ពជេយ្យន្តិ** ឯត្ថ អយំ សង្ខេបកថា – យទេតំ សិក្ខត្តយព្រហ្មចរិយំ ឯកម្បិ ទិវសំ អខណ្ឌំ កត្វា ចរិមកចិត្តំ បាបេតព្ពតាយ **ឯកន្តបរិបុណ្ណំ**។ ឯកទិវសម្បិ ច កិលេសមលេន អមលិនំ កត្វា ចរិមកចិត្តំ បាបេតព្ពតាយ **ឯកន្តបរិសុទ្ធំ។ សង្ខលិខិតំ** លិខិតសង្ខសទិសំ ធោតសង្ខសប្បដិភាគំ ចរិតព្ពំ។ ឥទំ ន សុករំ អគារំ អជ្ឈាវសតា អគារមជ្ឈេ វសន្តេន ឯកន្តបរិបុណ្ណំ...បេ.... ចរិតុំ – “យំនូនាហំ កេសេ ច មស្សុញ្ច ឱហារេត្វា កសាយរសបីតតាយ កាសាយានិ ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តានំ អនុច្ឆវិកានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេត្វា បរិទហិត្វា អគារស្មា និក្ខមិត្វា អនគារិយំ បព្ពជេយ្យ”ន្តិ។ ឯត្ថ ច យស្មា អគារស្ស ហិតំ កសិវាណិជ្ជាទិកម្មំ “អគារិយ”ន្តិ វុច្ចតិ, តញ្ច បព្ពជ្ជាយ នត្ថិ, តស្មា បព្ពជ្ជា “អនគារិយ”ន្តិ ញាតព្ពា។ **តំ អនគារិយំ។ បព្ពជេយ្យន្តិ** បដិបជ្ជេយ្យំ។ **អប្បំ វា**តិ សហស្សតោ ហេដ្ឋា ភោគក្ខន្ធោ អប្បោ នាម ហោតិ, សហស្សតោ បដ្ឋាយ មហា។ អពន្ធនដ្ឋេន ញាតិយេវ **ញាតិបរិវដ្តោ**។ សោបិ វីសតិយា ហេដ្ឋា អប្បោ ហោតិ, វីសតិយា បដ្ឋាយ មហា។

១៧៨. ភិក្ខូនំ សិក្ខាសាជីវសមាបន្នោតិ យា ភិក្ខូនំ អធិសីលសង្ខាតា សិក្ខា, តញ្ច។ យត្ថ ចេតេ សហ ជីវន្តិ, ឯកជីវិកា សភាគវុត្តិនោ ហោន្តិ, តំ ភគវតា បញ្ញត្តសិក្ខាបទសង្ខាតំ សាជីវញ្ច។ តត្ថ សិក្ខនភាវេន សមាបន្នោតិ **ភិក្ខូនំ សិក្ខាសាជីវសមាបន្នោ។ សមាបន្នោ**តិ សិក្ខំ បរិបូរេន្តោ សាជីវញ្ច អវីតិក្កមន្តោ ហុត្វា តទុភយំ ឧបគតោតិ អត្ថោ។ **បាណាតិបាតំ បហាយា**តិអាទីសុ បាណាតិបាតាទិកថា ហេដ្ឋា វិត្ថារិតា ឯវ។ **បហាយា**តិ ឥមំ បាណាតិបាតចេតនាសង្ខាតំ ទុស្សីល្យំ បជហិត្វា។ **បដិវិរតោ ហោតី**តិ បហីនកាលតោ បដ្ឋាយ តតោ ទុស្សីល្យតោ ឱរតោ វិរតោវ ហោតិ។ **និហិតទណ្ឌោ និហិតសត្ថោ**តិ បរូបឃាតត្ថាយ ទណ្ឌំ វា សត្ថំ វា អាទាយ អវត្តនតោ និក្ខិត្តទណ្ឌោ ចេវ និក្ខិត្តសត្ថោ ចាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច ឋបេត្វា ទណ្ឌំ, សព្ពម្បិ អវសេសំ ឧបករណំ សត្តានំ វិនាសនភាវតោ ‘សត្ថ’ន្តិ វេទិតព្ពំ។ យំ បន ភិក្ខូ កត្តរទណ្ឌំ វា ទន្តកដ្ឋវាសី វា បិប្ផលិកំ វា គហេត្វា វិចរន្តិ, ន តំ បរូបឃាតត្ថាយ។ តស្មា និហិតទណ្ឌា និហិតសត្ថាត្វេវ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។ **លជ្ជី**តិ បាបជិគុច្ឆនលក្ខណាយ លជ្ជាយ សមន្នាគតោ។ **ទយាបន្នោ**តិ ទយំ មេត្តចិត្តតំ អាបន្នោ។ **សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បី**តិ សព្ពេ បាណភូតេ ហិតេន អនុកម្បកោ។ តាយ ទយាបន្នតាយ សព្ពេសំ បាណភូតានំ ហិតចិត្តកោតិ អត្ថោ។ **វិហរតី**តិ ឥរិយតិ, បាលេតិ។

ទិន្នមេវ អាទិយតីតិ **ទិន្នាទាយី**។ ចិត្តេនបិ ទិន្នមេវ បដិកង្ខតីតិ **ទិន្នបាដិកង្ខី**។ ថេនេតីតិ ថេនោ។ ន ថេនេន **អថេនេន**។ អថេនត្តាយេវ **សុចិភូតេន។ អត្តនា**តិ អត្តភាវេន។ អថេនំ សុចិភូតំ អត្តភាវំ កត្វា វិហរតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

អព្រហ្មចរិយន្តិ អសេដ្ឋចរិយំ។ ព្រហ្មំ សេដ្ឋំ អាចារំ ចរតីតិ **ព្រហ្មចារី**។ **អារាចារី**តិ អព្រហ្មចរិយតោ ទូរចារី។ **មេថុនា**តិ រាគបរិយុដ្ឋានវសេន សទិសត្តា មេថុនកាតិ លទ្ធវោហារេហិ បដិសេវិតព្ពតោ មេថុនាតិ សង្ខំ គតា អសទ្ធម្មា។ **គាមធម្មា**តិ គាមវាសីនំ ធម្មា។

សច្ចំ វទតីតិ **សច្ចវាទី**។ សច្ចេន សច្ចំ សន្ទហតិ ឃដេតីតិ **សច្ចសន្ធោ**។ ន អន្តរន្តរា មុសា វទតីតិ អត្ថោ។ យោ ហិ បុរិសោ កទាចិ មុសា វទតិ, កទាចិ សច្ចំ, តស្ស មុសាវាទេន អន្តរិតត្តា សច្ចំ សច្ចេន ន ឃដីយតិ, តស្មា ន សោ សច្ចសន្ធោ។ អយំ បន ន តាទិសោ។ ជីវិតហេតុបិ មុសា អវត្វា សច្ចេន សច្ចំ សន្ទហតិយេវាតិ សច្ចសន្ធោ។ **ថេតោ**តិ ថិរោ, ថិរកថោតិ អត្ថោ។ ឯកោ ហិ បុគ្គលោ ហលិទ្ទិរាគោ វិយ, ថុសរាសិម្ហិ និខាតខាណុកោ វិយ, អស្សបិដ្ឋេ ឋបិតកុម្ភណ្ឌមិវ ច, ន ថិរកថោ ហោតិ។ ឯកោ បាសាណលេខា វិយ, ឥន្ទខីលោ វិយ ច ថិរកថោ ហោតិ។ អសិនា សីសេ ឆិន្ទន្តេបិ ទ្វេ កថា ន កថេតិ។ អយំ វុច្ចតិ ថេតោ។ **បច្ចយិកោ**តិ បត្តិយាយិតព្ពកោ,

សទ្ធាយិកោតិ អត្ថោ។ ឯកច្ចោ ហិ បុគ្គលោ ន បច្ចយិកោ ហោតិ។ ‘ឥទំ កេន វុត្តំ? អសុកេនា’តិ វុត្តេ ‘មា តស្ស វចនំ សទ្ទហថា’តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ ឯកោ បច្ចយិកោ ហោតិ។ ‘ឥទំ កេន វុត្តំ? អសុកេនា’តិ វុត្តេ ‘យទិ តេន វុត្តំ, ឥទមេវ បមាណំ, ឥទានិ ឧបបរិក្ខិតព្ពំ នត្ថិ, ឯវមេវ ឥទ’ន្តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ អយំ វុច្ចតិ បច្ចយិកោ។ **អវិសំវាទកោ លោកស្សា**តិ តាយ សច្ចវាទិតាយ លោកំ ន វិសំវាទេតីតិ អត្ថោ។

ឥមេសំ ភេទាយាតិ យេសំ ឥតោ សុត្វាតិ វុត្តានំ សន្តិកេ សុតំ, តេសំ ភេទាយ។ **ភិន្នានំ វា សន្ធាតា**តិ ទ្វិន្នំ មិត្តានំ វា សមានុបជ្ឈាយកាទីនំ វា កេនចិទេវ ការណេន ភិន្នានំ ឯកមេកំ ឧបសង្កមិត្វា – ‘តុម្ហាកំ ឦទិសេ កុលេ ជាតានំ, ឯវំ ពហុស្សុតានំ ឥទំ ន យុត្ត’ន្តិអាទីនិ វត្វា សន្ធានំ កត្តា។ **អនុប្បទាតា**តិ សន្ធានានុប្បទាតា។ ទ្វេ ជនេ សមគ្គេ ទិស្វា – ‘តុម្ហាកំ ឯវរូបេ កុលេ ជាតានំ, ឯវរូបេហិ គុណេហិ សមន្នាគតានំ អនុច្ឆវិកមេត’ន្តិអាទីនិ វត្វា ទឡ្ហីកម្មំ កត្តាតិ អត្ថោ។ សមគ្គោ អារាមោ អស្សាតិ **សមគ្គារាមោ**។ យត្ថ សមគ្គា នត្ថិ, តត្ថ វសិតុម្បិ ន ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។ សមគ្គរាមោតិបិ បាឡិ។ អយមេវ អត្ថោ។ **សមគ្គរតោ**តិ សមគ្គេសុ រតោ។ តេ បហាយ អញ្ញត្រ គន្តុម្បិ ន ឥច្ឆតីតិ អត្ថោ។ សមគ្គេ ទិស្វាបិ សុត្វាបិ នន្ទតីតិ **សមគ្គនន្ទី**។ **សមគ្គករណី វាចំ ភាសិតា**តិ យា វាចា សត្តេ សមគ្គេយេវ ករោតិ, តំ សាមគ្គីគុណបរិទីបកមេវ វាចំ ភាសតិ, ន ឥតរន្តិ។

កាលេន វទតីតិ **កាលវាទី**។ វត្តព្ពយុត្តកាលំ សល្លក្ខេត្វា វទតីតិ អត្ថោ។ ភូតំ តថំ តច្ឆំ សភាវមេវ វទតីតិ **ភូតវាទី**។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថសន្និស្សិតមេវ កត្វា វទតីតិ **អត្ថវាទី**។ នវលោកុត្តរធម្មសន្និស្សិតំ កត្វា វទតីតិ **ធម្មវាទី**។ សំវរវិនយបហានវិនយសន្និស្សិតំ កត្វា វទតីតិ **វិនយវាទី**។ និធានំ វុច្ចតិ ឋបនោកាសោ។ និធានមស្ស អត្ថីតិ **និធានវតី**។ ហទយេ និធាតព្ពយុត្តកំ វាចំ ភាសិតាតិ អត្ថោ។ **កាលេនា**តិ ឯវរូបឹ ភាសមានោបិ ច “អហំ និធានវតឹ វាចំ ភាសិស្សាមី”តិ ន អកាលេន ភាសតិ។ យុត្តកាលំ បន សល្លក្ខេត្វាវ ភាសតីតិ អត្ថោ។ **សាបទេស**ន្តិ សឧបមំ, សការណន្តិ អត្ថោ។ **បរិយន្តវតិ**ន្តិ បរិច្ឆេទំ ទស្សេត្វា។ យថាស្សា បរិច្ឆេទោ បញ្ញាយតិ, ឯវំ ភាសតីតិ អត្ថោ។ **អត្ថសំហិត**ន្តិ អនេកេហិបិ នយេហិ វិភជន្តេន បរិយាទាតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ អត្ថសម្បន្នំ ភាសតិ។ យំ វា សោ អត្ថវាទី អត្ថំ វទតិ, តេន អត្ថេន សំហិតត្តា អត្ថសំហិតំ វាចំ ភាសតិ។ ន អញ្ញំ និក្ខិបិត្វា អញ្ញំ ភាសតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

១៧៨. **ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា**តិ មូលពីជំ, ខន្ធពីជំ, ផឡុពីជំ, អគ្គពីជំ ពីជពីជន្តិ បញ្ចវិធស្ស ពីជគាមស្ស ចេវ យស្ស កស្សចិ នីលតិណរុក្ខាទិកស្ស ភូតគាមស្ស ច សមារម្ភា។ ឆេទនភេទនបចនាទិភាវេន វិកោបនា បដិវិរតោតិ អត្ថោ។ **ឯកភត្តិកោ**តិ បាតរាសភត្តំ, សាយមាសភត្តន្តិ ទ្វេ ភត្តានិ។ តេសុ បាតរាសភត្តំ អន្តោមជ្ឈន្ហិកេន បរិច្ឆិន្នំ។ ឥតរំ មជ្ឈន្ហិកតោ ឧទ្ធំ អន្តោអរុណេន។ តស្មា អន្តោមជ្ឈន្ហិកេ ទសក្ខត្តុំ ភុញ្ជមានោបិ ឯកភត្តិកោវ ហោតិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ – ឯកភត្តិកោតិ។ រត្តិយា ភោជនំ រត្តិ, តតោ ឧបរតោតិ **រត្តូបរតោ**។ អតិក្កន្តេ មជ្ឈន្ហិកេ យាវ សូរិយត្ថង្គមនា ភោជនំ វិកាលភោជនំ នាម, តតោ វិរតត្តា **វិរតោ វិកាលភោជនា**។ សាសនស្ស អននុលោមត្តា វិសូកំ បដាណិភូតំ ទស្សនន្តិ វិសូកទស្សនំ។ អត្តនា នច្ចននច្ចាបនាទិវសេន នច្ចា ច គីតា ច វាទិតា ច អន្តមសោ មយូរនច្ចនាបនាទិវសេនបិ បវត្តានំ នច្ចាទីនំ វិសូកភូតា ទស្សនា ចាតិ **នច្ចគីតវាទិតវិសូកទស្សនា**។ នច្ចាទីនិ ហិ អត្តនា បយោជេតុំ វា បរេហិ បយោជាបេតុំ វា យុត្តានិ បស្សិតុំ វា នេវ ភិក្ខូនំ ន ភិក្ខុនីនំ វដ្ដន្តិ។ មាលាទីសុ – **មាលា**តិ យំកិញ្ចិ បុប្ផំ។ **គន្ធ**ន្តិ យំកិញ្ចិ គន្ធជាតំ។ **វិលេបន**ន្តិ ឆវិរាគករណំ។ តត្ថ បិឡន្ធន្តោ ធារេតិ នាម។ ឩនដ្ឋានំ បូរេន្តោ មណ្ឌេតិ នាម។ គន្ធវសេន ឆវិរាគវសេន ច សាទិយន្តោ វិភូសេតិ នាម។ **ឋានំ** វុច្ចតិ ការណំ។ តស្មា យាយ ទុស្សីល្យចេតនាយ តានិ មាលាធារណាទីនិ មហាជនោ ករោតិ, តតោ បដិវិរតោតិ អត្ថោ។ **ឧច្ចាសយនំ** វុច្ចតិ បមាណាតិក្កន្តំ។ **មហាសយនំ** អកប្បិយសន្ថតំ, តតោ បដិវិរតោតិ អត្ថោ។ **ជាតរូប**ន្តិ សុវណ្ណំ។ **រជត**ន្តិ កហាបណោ, លោហមាសកោ, ជតុមាសកោ, ទារុមាសកោតិ យេ វោហារំ គច្ឆន្តិ។ តស្ស ឧភយស្សាបិ បដិគ្គហណា បដិវិរតោ, នេវ នំ ឧគ្គណ្ហាតិ, ន ឧគ្គណ្ហាបេតិ, ន ឧបនិក្ខិត្តំ សាទិយតីតិ អត្ថោ។

អាមកធញ្ញបដិគ្គហណាតិ សាលិវីហិយវគោធុមកង្គុវរកកុទ្រូសកសង្ខាតស្ស សត្តវិធស្សាបិ អាមកធញ្ញស្ស បដិគ្គហណា។ ន កេវលញ្ច ឯតេសំ បដិគ្គហណមេវ, អាមសនម្បិ ភិក្ខូនំ ន វដ្ដតិយេវ។ **អាមកមំសបដិគ្គហណា**តិ ឯត្ថ អញ្ញត្រ ឧទិស្ស អនុញ្ញាតា អាមកមច្ឆមំសានំ បដិគ្គហណមេវ ភិក្ខូនំ ន វដ្ដតិ, នោ អាមសនំ។ **ឥត្ថិកុមារិកបដិគ្គហណា**តិ ឯត្ថ **ឥត្ថី**តិ បុរិសន្តរគតា។ ឥតរា កុមារិកា នាម។ តាសំ បដិគ្គហណម្បិ អាមសនម្បិ អកប្បិយមេវ។ **ទាសិទាសបដិគ្គហណា**តិ ឯត្ថ ទាសិទាសវសេនេវ តេសំ បដិគ្គហណំ ន វដ្ដតិ។ ‘កប្បិយការកំ ទម្មិ’, ‘អារាមិកំ ទម្មី’តិ ឯវំ វុត្តេ បន វដ្ដតិ។ **អជេឡកា**ទីសុបិ **ខេត្តវត្ថុ**បរិយោសានេសុ កប្បិយាកប្បិយនយោ វិនយវសេន ឧបបរិក្ខិតព្ពោ។ តត្ថ **ខេត្តំ** នាម យស្មិំ បុព្ពណ្ណំ រុហតិ។ **វត្ថុ** នាម យស្មិំ អបរណ្ណំ រុហតិ។ យត្ថ វា ឧភយម្បិ រុហតិ តំ ខេត្តំ។ តទត្ថាយ អកតភូមិភាគោ វត្ថុ។ ខេត្តវត្ថុសីសេន ចេត្ថ វាបិតឡាកាទីនិបិ សង្គហិតានេវ។

ទូតេយ្យំ វុច្ចតិ ទូតកម្មំ។ គិហីនំ បហិតំ បណ្ណំ វា សាសនំ វា គហេត្វា តត្ថ តត្ថ គមនំ ។ **បហីណគមនំ** វុច្ចតិ ឃរា ឃរំ បេសិតស្ស ខុទ្ទកគមនំ។ **អនុយោគោ** នាម តទុភយករណំ។ តស្មា ទូតេយ្យបហីណគមនានំ អនុយោគោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **កយវិក្កយា**តិ កយា ច វិក្កយា ច។ តុលាកូដាទីសុ – **កូដ**ន្តិ វញ្ចនំ។ តត្ថ តុលាកូដំ នាម រូបកូដំ, អង្គកូដំ គហណកូដំ, បដិច្ឆន្នកូដន្តិ ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ តត្ថ **រូបកូដំ** នាម ទ្វេ តុលា សមរូបា កត្វា គណ្ហន្តោ មហតិយា គណ្ហាតិ, ទទន្តោ ខុទ្ទិកាយ ទេតិ។ **អង្គកូដំ** នាម គណ្ហន្តោ បច្ឆាភាគេ ហត្ថេន តុលំ អក្កមតិ, ទទន្តោ បុព្ពភាគេ។ **គហណកូដំ** នាម គណ្ហន្តោ មូលេ រជ្ជុំ គណ្ហាតិ, ទទន្តោ អគ្គេ។ **បដិច្ឆន្នកូដំ** នាម តុលំ សុសិរំ កត្វា អន្តោ អយចុណ្ណំ បក្ខិបិត្វា គណ្ហន្តោ តំ បច្ឆាភាគេ ករោតិ, ទទន្តោ អគ្គភាគេ។

កំសោ វុច្ចតិ សុវណ្ណបាតិ។ តាយ វញ្ចនំ **កំសកូដំ**។ កថំ? ឯកំ សុវណ្ណបាតិំ កត្វា អញ្ញា ទ្វេ តិស្សោ លោហបាតិយោ សុវណ្ណវណ្ណា ករោន្តិ, តតោ ជនបទំ គន្ត្វា កិញ្ចិទេវ អឌ្ឍកុលំ បវិសិត្វា សុវណ្ណភាជនានិ កិណថា’តិ វត្វា អគ្ឃេ បុច្ឆិតេ សមគ្ឃតរំ ទាតុកាមា ហោន្តិ។ តតោ តេហិ ‘កថំ ឥមេសំ សុវណ្ណភាវោ ជានិតព្ពោ’តិ វុត្តេ ‘វីមំសិត្វា គណ្ហថា’តិ សុវណ្ណបាតិំ បាសាណេ ឃំសិត្វា សព្ពបាតិយោ ទត្វា គច្ឆន្តិ។

មានកូដំ នាម ហទយភេទសិខាភេទរជ្ជុភេទវសេន តិវិធំ ហោតិ។ តត្ថ **ហទយភេទោ** សប្បិតេលាទិមិនន កាលេ លព្ភតិ។ តានិ ហិ គណ្ហន្តោ ហេដ្ឋា ឆិទ្ទេន មានេន ‘សណិកំ អាសិញ្ចា’តិ វត្វា អន្តោភាជនេ ពហុំ បគ្ឃរាបេត្វា គណ្ហាតិ។ ទទន្តោ ឆិទ្ទំ បិធាយ សីឃំ បូរេត្វា ទេតិ។ **សិខាភេទោ** តិលតណ្ឌុលាទិមិនន កាលេ លព្ភតិ។ តានិ ហិ គណ្ហន្តោ សណិកំ សិខំ ឧស្សាបេត្វា គណ្ហាតិ។ ទទន្តោ វេគេន បូរេត្វា សិខំ ឆិន្ទន្តោ ទេតិ។ **រជ្ជុភេទោ** ខេត្តវត្ថុមិនន កាលេ លព្ភតិ។ លញ្ជំ អលភន្តា ហិ ខេត្តំ អមហន្តម្បិ មហន្តំ កត្វា មិនន្តិ។

ឧក្កោដនាទីសុ – **ឧក្កោដន**ន្តិ អស្សាមិកេ សាមិកេ កាតុំ លញ្ជគ្គហណំ។ **វញ្ចន**ន្តិ តេហិ តេហិ ឧបាយេហិ បរេសំ វញ្ចនំ។ តត្រិទមេកំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ លុទ្ទកោ មិគញ្ច មិគបោតកញ្ច គហេត្វា អាគច្ឆតិ។ តមេកោ ធុត្តោ – “កិំ ភោ មិគោ អគ្ឃតិ, កិំ មិគបោតកោ”តិ អាហ។ “មិគោ ទ្វេ កហាបណេ, មិគបោតកោ ឯក”ន្តិ ច វុត្តេ កហាបណំ ទត្វា មិគបោតកំ គហេត្វា ថោកំ គន្ត្វា និវត្តោ , “ន មេ ភោ មិគបោតកេន អត្ថោ, មិគំ មេ ទេហី”តិ អាហ។ តេន ហិ “ទ្វេ កហាបណេ ទេហី”តិ។ សោ អាហ – “ននុ តេ, ភោ, មយា បឋមំ ឯកោ កហាបណោ ទិន្នោ”តិ? “អាម ទិន្នោ”តិ។ ឥទម្បិ មិគបោតកំ គណ្ហ, ឯវំ សោ ច កហាបណោ អយញ្ច កហាបណគ្ឃណកោ មិគបោតកោតិ ទ្វេ កហាបណា ភវិស្សន្តីតិ។ សោ “ការណំ វទតី”តិ សល្លក្ខេត្វា មិគបោតកំ គហេត្វា មិគំ អទាសីតិ។

និកតីតិ យោគវសេន វា មាយាវសេន វា អបាមង្គំ បាមង្គន្តិ, អមណិំ មណិំតិ, អសុវណ្ណំ សុវណ្ណន្តិ កត្វា បតិរូបកេន វញ្ចនំ។ **សាចិយោគោ**តិ កុដិលយោគោ។ ឯតេសំយេវ ឧក្កោដនាទីនមេតំ នាមំ។ តស្មា ឧក្កោដនសាចិយោគោ វញ្ចនសាចិយោគោ និកតិសាចិយោគោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ កេចិ អញ្ញំ ទស្សេត្វា អញ្ញស្ស បរិវត្តនំ ‘សាចិយោគោ’តិ វទន្តិ។ តំ បន វញ្ចនេនេវ សង្គហិតំ។

ឆេទនាទីសុ – **ឆេទន**ន្តិ ហត្ថច្ឆេទនាទិ។ **វធោ**តិ មារណំ។ **ពន្ធោ**តិ រជ្ជុពន្ធនាទីហិ ពន្ធនំ។ **វិបរាមោសោ**តិ ហិមវិបរាមោសោ, គុម្ពវិបរាមោសោតិ ទុវិធោ។ យញ្ហិ ហិមបាតសមយេ ហិមេន បដិច្ឆន្នា ហុត្វា មគ្គប្បដិបន្នំ ជនំ មុសន្តិ, អយំ **ហិមវិបរាមោសោ**។ យំ គុម្ពាទីហិ បដិច្ឆន្នា មុសន្តិ, អយំ **គុម្ពវិបរាមោសោ។ អាលោបោ** វុច្ចតិ គាមនិគមាទីនំ វិលោបករណំ។ **សហសាការោ**តិ សាហសិកកិរិយា។ គេហំ បវិសិត្វា មនុស្សានំ ឧរេ សត្ថំ ឋបេត្វា ឥច្ឆិតភណ្ឌគ្គហណំ។ ឯវមេតស្មា ឆេទន…បេ…. សហសាការា បដិវិរតោ ហោតិ។

១៨០. សោ សន្តុដ្ឋោ ហោតីតិ សោ ចតូសុ បច្ចយេសុ ទ្វាទសវិធេន ឥតរីតរបច្ចយសន្តោសេន សមន្នាគតោ ហោតិ។ **កាយបរិហារិកេនា**តិ កាយំ បរិហរណមត្តកេន។ **កុច្ឆិបរិហារិកេនា**តិ កុច្ឆិបរិហរណមត្តកេន។ **សមាទាយេវ បក្កមតី**តិ អដ្ឋវិធំ ភិក្ខុ បរិក្ខារមត្តកំ សព្ពំ គហេត្វាវ កាយបដិពទ្ធំ កត្វាវ គច្ឆតិ។ “មម វិហារោ បរិវេណំ ឧបដ្ឋាកោ”តិ សង្គោ វា ពន្ធោ វា ន ហោតិ។ សោ ជិយា មុត្តសរោ វិយ យូថា បក្កន្តោ, មត្តហត្ថី វិយ ឥច្ឆិតិច្ឆិតំ សេនាសនំ វនសណ្ឌំ រុក្ខមូលំ វនបត្ថំ បព្ភារំ បរិភុញ្ជន្តោ ឯកោវ តិដ្ឋតិ, ឯកោវ និសីទតិ។ សព្ពិរិយាបថេសុ ឯកោវ អទុតិយោ។

“ចាតុទ្ទិសោ អប្បដិឃោ ច ហោតិ,
សន្តុស្សមានោ ឥតរីតរេន;
បរិស្សយានំ សហិតា អឆម្ភី,
ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ”តិ។ (សុ. និ. ៤២);

ឯវំ វណ្ណិតំ ខគ្គវិសាណកប្បតំ អាបជ្ជតិ។

ឥទានិ តមត្ថំ ឧបមាយ សាធេន្តោ, “**សេយ្យថាបី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បក្ខី សកុណោ**តិ បក្ខយុត្តោ សកុណោ។ **ឌេតី**តិ ឧប្បតតិ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – សកុណោ នាម “អសុកស្មឹ បទេសេ រុក្ខោ បរិបក្កផលោ”តិ ញត្វា នានាទិសាហិ អាគន្ត្វា នខបក្ខតុណ្ឌាទីហិ តស្ស ផលានិ វិជ្ឈន្តា វិធុនន្តា ខាទន្តិ។ “ឥទំ អជ្ជតនាយ, ឥទំ ស្វាតនាយ ភវិស្សតី”តិ តេសំ ន ហោតិ។ ផលេ បន ខីណេ នេវ រុក្ខស្ស អារក្ខំ ឋបេន្តិ, ន តត្ថ បត្តំ វា នខំ វា តុណ្ឌំ វា ឋបេន្តិ។ អថ ខោ តស្មឹ រុក្ខេ អនបេក្ខោ ហុត្វា យោ យំ ទិសាភាគំ ឥច្ឆតិ, សោ តេន សបត្តភារោវ ឧប្បតិត្វា គច្ឆតិ។ ឯវមេវ **អយំ ភិក្ខុ និស្សង្គោ** និរបេក្ខោយេវ បក្កមតិ, តេន វុត្តំ សមាទាយេវ បក្កមតីតិ។ **អរិយេនា**តិ និទ្ទោសេន។ **អជ្ឈត្ត**ន្តិ សកេ អត្តភាវេ។ **អនវជ្ជសុខ**ន្តិ និទ្ទោសសុខំ។

១៨១. សោ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វាតិ សោ ឥមិនា អរិយេន សីលក្ខន្ធេន សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ បស្សិត្វាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ យំ វត្តព្ពំ, តំ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។ **អព្យាសេកសុខ**ន្តិ កិលេសេហិ អនវសិត្តសុខំ។ អវិកិណ្ណសុខន្តិបិ វុត្តំ។ ឥន្ទ្រិយសំវរសុខញ្ហិ ទិដ្ឋាទីសុ ទិដ្ឋមត្តាទិវសេន បវត្តតាយ អវិកិណ្ណំ ហោតិ។

១៨២. សោ អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេតិ សោ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ សំវរេន សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ឥមេសុ អភិក្កន្តបដិក្កន្តាទីសុ សត្តសុ ឋានេសុ សតិសម្បជញ្ញវសេន សម្បជានការី ហោតិ។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ **ឈានវិភង្គេ** វុត្តមេវ។

សោ ឥមិនា ចាតិអាទិនា កិំ ទស្សេតិ? អរញ្ញវាសស្ស បច្ចយសម្បត្តិំ ទស្សេតិ។ យស្ស ហិ ឥមេ ចត្តារោ បច្ចយា នត្ថិ , តស្ស អរញ្ញវាសោ ន ឥជ្ឈតិ, តិរច្ឆានគតេហិ វា វនចរកេហិ វា សទ្ធិំ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ។ អរញ្ញេ អធិវត្ថា ទេវតា “កិំ ឯវរូបស្ស បាបភិក្ខុនោ អរញ្ញវាសេនា”តិ ភេរវំ សទ្ទំ សាវេន្តិ។ ហត្ថេហិ សីសំ បហរិត្វា បលាយនាការំ ករោន្តិ ។ “អសុកោ ភិក្ខុ អរញ្ញំ បវិសិត្វា ឥទញ្ចិទញ្ច បាបកម្មំ អកាសី”តិ អយសោ បត្ថរតិ។ យស្ស បនេតេ ចត្តារោ បច្ចយា អត្ថិ, តស្ស អរញ្ញវាសោ ឥជ្ឈតិ។ សោ ហិ អត្តនោ សីលំ បច្ចវេក្ខន្តោ កិញ្ចិ កាឡកំ វា តិលកំ វា អបស្សន្តោ បីតិំ ឧប្បាទេត្វា តំ ខយតោ វយតោ សម្មសន្តោ អរិយភូមិំ ឱក្កមតិ។ អរញ្ញេ អធិវត្ថា ទេវតា អត្តមនា វណ្ណំ ភាសន្តិ។ ឥតិស្ស ឧទកេ បក្ខិត្តតេលពិន្ទុ វិយ យសោ វិត្ថារិកោ ហោតិ។ **វិវិត្ត**ន្តិអាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានេវ។ **សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ…បេ…. យថាកម្មូបគេ សត្តេ បជានាតី**តិ ឯត្តកេ ឋានេ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ សព្ពំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** វុត្តមេវ។

១៨៥. តតិយវិជ្ជាយ **សោ ឯវំ សមាហិតេ ចិត្តេ**តិ វិបស្សនាបាទកំ ចតុត្ថជ្ឈានចិត្តំ វេទិតព្ពំ។ **អាសវានំ ខយញាណាយា**តិ អរហត្តមគ្គញាណត្ថាយ។ អរហត្តមគ្គោ ហិ អាសវានំ វិនាសនតោ អាសវានំ ខយោតិ វុច្ចតិ។ តត្រ ចេតំ ញាណំ តប្បរិយាបន្នត្តាតិ។ **ចិត្តំ អភិនិន្នាមេតី**តិ វិបស្សនាចិត្តំ អភិនីហរតិ។ **សោ ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ឯវមាទីសុ – “ឯត្តកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ភិយ្យោ”តិ សព្ពម្បិ ទុក្ខសច្ចំ សរសលក្ខណប្បដិវេធេន យថាភូតំ បជានាតិ, បដិវិជ្ឈតិ។ តស្ស ច ទុក្ខស្ស និព្ពត្តិកំ តណ្ហំ – អយំ ទុក្ខសមុទយោតិ; តទុភយម្បិ យំ ឋានំ បត្វា និរុជ្ឈតិ, តំ តេសំ អប្បវត្តិំ និព្ពានំ – អយំ ទុក្ខនិរោធោតិ; តស្ស ច សម្បាបកំ អរិយមគ្គំ – អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ សរសលក្ខណបដិវេធេន យថាភូតំ បជានាតិ, បដិវិជ្ឈតីតិ – ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ សរូបតោ សច្ចានិ ទស្សេត្វា ឥទានិ កិលេសវសេន បរិយាយតោ ទស្សេន្តោ **ឥមេ អាសវា**តិអាទិមាហ។ **តស្ស ឯវំ ជានតោ ឯវំ បស្សតោ**តិ តស្ស ឯវំ ជានន្តស្ស ឯវំ បស្សន្តស្ស សហ វិបស្សនាយ កោដិប្បត្តំ មគ្គំ កថេតិ។ **កាមាសវា**តិ កាមាសវតោ។ **វិមុច្ចតី**តិ ឥមិនា មគ្គក្ខណំ ទស្សេតិ។ **វិមុត្តស្មិ**ន្តិ ឥមិនា ផលក្ខណំ ទស្សេតិ។ មគ្គក្ខណេ ហិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ, ផលក្ខណេ វិមុត្តំ ហោតិ។ **វិមុត្តស្មឹ វិមុត្តមិតិ ញាណ**ន្តិ ឥមិនា បច្ចវេក្ខណញាណំ ទស្សេតិ។ **ខីណា ជាតី**តិអាទីហិ តស្ស ភូមិំ។ តេន ហិ ញាណេន សោ បច្ចវេក្ខន្តោ ‘ខីណា ជាតី’តិអាទីនិ បជានាតិ។ **វុសិត**ន្តិ វុដ្ឋំ បរិវុដ្ឋំ កតំ ចរិតំ និដ្ឋិតន្តិ អត្ថោ។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ មគ្គព្រហ្មចរិយំ។ បុថុជ្ជនកល្យាណកេន ហិ សទ្ធិំ សត្ត សេក្ខា ព្រហ្មចរិយវាសំ វសន្តិ នាម។ ខីណាសវោ វុត្ថវាសោ។ តស្មា សោ អត្តនោ ព្រហ្មចរិយវាសំ បច្ចវេក្ខន្តោ **វុសិតំ ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ បជានាតិ។ **កតំ ករណីយ**ន្តិ ចតូសុ សច្ចេសុ ចតូហិ មគ្គេហិ បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាវសេន សោឡសវិធម្បិ កិច្ចំ និដ្ឋាបិតន្តិ អត្ថោ។ បុថុជ្ជនកល្យាណកាទយោ ហិ តំ កិច្ចំ ករោន្តិ; ខីណាសវោ កតករណីយោ។ តស្មា សោ អត្តនោ ករណីយំ បច្ចវេក្ខន្តោ។ “កតំ ករណីយ”ន្តិ បជានាតិ។ **នាបរំ ឥត្ថត្តាយា**តិ “ឥទានិ បុន ឯត្ថភាវាយ ឯវំ សោឡសកិច្ចភាវាយ កិលេសក្ខយាយ វា មគ្គភាវនាកិច្ចំ នត្ថី”តិ បជានាតិ។

១៨៦. សរាគាទីសុ – **អប្បហីនោ**តិ វិក្ខម្ភនប្បហានេន វា តទង្គប្បហានេន វា សមុច្ឆេទប្បហានេន វា អប្បហីនោ។

១៨៧. **លាភី ហោតី**តិអាទីសុ – **លាភី**តិ លាភវា បដិលភិត្វា ឋិតោ។ **អជ្ឈត្តំ ចេតោសមថស្សា**តិ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតេ អត្តនោ ចិត្តេ ឧប្បន្នស្ស ចេតោសមថស្ស។ **អធិបញ្ញាធម្មវិបស្សនាយា**តិ អធិបញ្ញាសង្ខាតាយ ខន្ធធម្មេសុ អនិច្ចាទិវសេន បវត្តាយ វិបស្សនាយ។ **រូបសហគតាន**ន្តិ រូបនិមិត្តារម្មណានំ រូបាវចរសមាបត្តីនំ។ **អរូបសហគតាន**ន្តិ ន រូបនិមិត្តារម្មណានំ អរូបសមាបត្តីនំ។ ឯត្ថ ច បឋមោ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី បុថុជ្ជនោ។ ទុតិយោ សុក្ខវិបស្សកអរិយសាវកោ។ តតិយោ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី អរិយសាវកោ។ ចតុត្ថោ លោកិយមហាជនោ វេទិតព្ពោ។

១៨៨. អនុសោតគាមីអាទីសុ – **អនុសោតគាមី**តិ វដ្ដសោតំ អនុគតោ, វដ្ដសោតេ និមុគ្គោ បុថុជ្ជនោ វេទិតព្ពោ។ **បដិសោតគាមី**តិ បដិសោតគមនោ ។ អនុសោតំ អគន្ត្វា បដិសោតំ គច្ឆន្តស្សេតំ អធិវចនំ។ **បាបញ្ច កម្មំ ន ករោតី**តិ បញ្ញត្តំ វីតិក្កមន្តោ ន ករោតិ។ **សហាបិ ទុក្ខេន សហាបិ ទោមនស្សេនា**តិ កិលេសបរិយុដ្ឋានេ សតិ ឧប្បន្នេន ទុក្ខទោមនស្សេន សទ្ធិម្បិ។ **បរិបុណ្ណ**ន្តិ តិស្សន្នំ សិក្ខានំ ឯកាយបិ អនូនំ។ **បរិសុទ្ធ**ន្តិ និរុបក្កិលេសំ។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ សេដ្ឋចរិយំ។ ឥមិនា វារេន សោតាបន្នសកទាគាមិនោ កថិតា។ កឹ បន តេ រុទន្តា ព្រហ្មចរិយំ ចរន្តីតិ? អាម។ កិលេសរោទនេន រុទន្តា ចរន្តិ នាម។ សីលសម្បន្នោ បុថុជ្ជនភិក្ខុបិ ឯត្ថេវ សង្គហិតោ។

ឋិតត្តោតិ ឋិតសភាវោ។ **អនាគាមី**តិ កាមរាគព្យាបាទេហិ អកម្បនីយចិត្តតាយ ច តម្ហា លោកា អនាវត្តិធម្មតាយ ច ឋិតសភាវោ នាម។ **តិណ្ណោ**តិ តណ្ហាសោតំ ឧត្តិណ្ណោ។ **បារង្គតោ**តិ និព្ពានបារំ គតោ។ **ថលេ តិដ្ឋតី**តិ អរហត្តផលសមាបត្តិថលេ តិដ្ឋតិ។ **ចេតោវិមុត្តិ**ន្តិ ផលសមាធឹ។ **បញ្ញាវិមុត្តិ**ន្តិ ផលញាណំ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ខីណាសវោ "តិណ្ណោ បារង្គតោ ថលេ តិដ្ឋតិ ព្រាហ្មណោ"តិ វុច្ចតិ។ ពាហិតបាបតាយ ហិ ឯស **ព្រាហ្មណោ** នាម។

១៨៩. អប្បស្សុតាទីសុ – **អប្បកំ សុតំ ហោតី**តិ នវង្គេ សត្ថុសាសនេ កិញ្ចិទេវ ថោកំ សុតំ ហោតិ។ **ន អត្ថមញ្ញាយ, ន ធម្មមញ្ញាយ ធម្មានុធម្មបដិបន្នោ ហោតី**តិ អដ្ឋកថញ្ច បាឡិញ្ច ជានិត្វា លោកុត្តរធម្មស្ស អនុរូបធម្មំ បុព្ពភាគបដិបទំ បដិបន្នោ ន ហោតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

១៩០. សមណមចលាទីសុ – **សមណមចលោ**តិ សមណអចលោ, មការោ បទសន្ធិករោ។ និច្ចលសមណោ, ថិរសមណោតិ អត្ថោ ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ សោតាបន្នោ សាសនេ មូលជាតាយ សទ្ធាយ បតិដ្ឋិតត្តា 'សមណមចលោ'តិ វុច្ចតិ។ សកទាគាមី បន រជ្ជនកិលេសស្ស អត្ថិតាយ **សមណបទុមោ**តិ វុត្តោ។ រត្តដ្ឋោ ហិ ឥធ បទុមដ្ឋោ នាមាតិ វុត្តំ។ អនាគាមី កាមរាគសង្ខាតស្ស រជ្ជនកិលេសស្ស នត្ថិតាយ **សមណបុណ្ឌរីកោ**តិ វុត្តោ។ បណ្ឌរដ្ឋោ ហិ ឥធ បុណ្ឌរីកដ្ឋោ នាមាតិ វុត្តំ ។ ខីណាសវោ ច ថទ្ធភាវករានំ កិលេសានំ អភាវេន **សមណេសុ សមណសុខុមាលោ** នាមាតិ វុត្តោ។ អប្បទុក្ខដ្ឋេនបិ ចេស សមណសុខុមាលោយេវាតិ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៥. បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩១. បញ្ចកេ – **តត្រា**តិ តេសុ "អារភតិ ច វិប្បដិសារី ច ហោតី"តិអាទិនា នយេន ហេដ្ឋា ឧទ្ទិដ្ឋបុគ្គលេសុ។ **យ្វាយ**ន្តិ យោ អយំ។ **អារភតី**តិ ឯត្ថ អារម្ភសទ្ទោ កម្មកិរិយាហឹសនវីរិយវិកោបនាបត្តិវីតិក្កមេសុ វត្តតិ។ តថា ហេស "យំកិញ្ចិ ទុក្ខំ សម្ភោតិ, សព្ពំ អារម្ភបច្ចយា"តិ (សុ. និ. ៧៤៨) កម្មេ អាគតោ។ "មហាយញ្ញា មហារម្ភា, ន តេ ហោន្តិ មហប្ផលា"តិ (អ. និ. ៤.៣៩) កិរិយាយំ។ "សមណំ គោតមំ ឧទ្ទិស្ស បាណំ អារភន្តី"តិ (ម. និ. ២.៥១-៥២) ហឹសនេ។ "អារភថ, និក្ខមថ, យុញ្ជថ ពុទ្ធសាសនេ"តិ (សំ. និ. ១.១៨៥) វីរិយេ។ "ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា បដិវិរតោ ហោតី"តិ (ទី. និ. ១.១០, ១៩៤; ម. និ. ១.២៩៣) វិកោបនេ។ "អារភតិ ច វិប្បដិសារី ច ហោតី"តិ (អ. និ. ៥.១៤២) អយំ បន អាបត្តិវីតិក្កមេ អាគតោ។ តស្មា អាបត្តិវីតិក្កមវសេន អារភតិ ចេវ តប្បច្ចយា វិប្បដិសារី ច ហោតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

យថាភូតំ នប្បជានាតីតិ អនធិគតត្តា យថាសភាវតោ ន ជានាតិ។ **យត្ថស្សា**តិ យស្មឹ អស្ស, យំ ឋានំ បត្វា ឯតស្ស បុគ្គលស្ស ឧប្បន្នា បាបកា អកុសលា ធម្មា អបរិសេសា និរុជ្ឈន្តីតិ អត្ថោ។ កឹ បន បត្វា តេ

និរុជ្ឈន្តីតិ? អរហត្តមគ្គំ។ ផលប្បត្តស្ស បន និរុទ្ធា នាម ហោន្តិ។ ឯវំ សន្តេបិ ឥធ មគ្គកិច្ចវសេន ផលមេវ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អារម្ភជា**តិ អាបត្តិវីតិក្កមសម្ភវា។ **វិប្បដិសារជា**តិ វិប្បដិសារតោ ជាតា។ **បវឌ្ឍន្តី**តិ បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនេន វឌ្ឍន្តិ។ **សាធូ**តិ អាយាចនសាធុ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យាវ អបរទ្ធញ្ច វត អាយស្មតា, ឯវំ សន្តេបិ មយំ អាយស្មន្តំ យាចាម – "ទេសេតព្ពយុត្តកស្ស ទេសនាយ, វុដ្ឋាតព្ពយុត្តកស្ស វុដ្ឋានេន, អាវិកាតព្ពយុត្តកស្ស អាវិកិរិយាយ, អារម្ភជេ អាសវេ បហាយ, សុទ្ធន្តេ ឋិតភាវបច្ចវេក្ខណេន វិប្បដិសារជេ អាសវេ បដិវិនោទេត្វា នីហរិត្វា វិបស្សនាចិត្តញ្ចេវ វិបស្សនាបញ្ញញ្ច ភាវេតូ"តិ។ **អមុនា បញ្ចមេន បុគ្គលេនា**តិ ឯតេន បញ្ចមេន ខីណាសវបុគ្គលេន។ **សមសមោ ភវិស្សតី**តិ លោកុត្តរគុណេហិ សមភាវេនេវ សមោ ភវិស្សតីតិ ឯវំ ខីណាសវេន ឱវទិតព្ពោតិ អត្ថោ។

អារភតិ ន វិប្បដិសារី ហោតីតិ អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ។ តំ បន ទេសេតុំ សភាគបុគ្គលំ បរិយេសតិ។ តស្មា ន វិប្បដិសារី ហោតិ។ អង្គុត្តរដ្ឋកថាយំ បន "វុដ្ឋិតត្តា ន វិប្បដិសារី ហោតី"តិ វុត្តំ។ **ន អារភតិ វិប្បដិសារី ហោតី**តិ អាបត្តិំ នាបជ្ជតិ, វិនយបញ្ញត្តិយំ បន អកោវិទត្តា អនាបត្តិយំ អាបត្តិសញ្ញី ហុត្វា វិប្បដិសារី ហោតិ។ អង្គុត្តរដ្ឋកថាយំ បន "សកិំ អាបត្តិំ អាបជ្ជិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ បច្ឆា កិញ្ចាបិ នាបជ្ជតិ, វិប្បដិសារំ បន វិនោទេតុំ ន សក្កោតី"តិ វុត្តំ។ **ន អារភតិ ន វិប្បដិសារី ហោតី**តិ នេវ អាបត្តិំ អាបជ្ជតិ, ន វិប្បដិសារី ហោតិ។ កតមោ បនេស បុគ្គលោតិ? ឱស្សដ្ឋវីរិយបុគ្គលោ។ សោ ហិ "កិំ មេ ឥមស្មិំ ពុទ្ធកាលេ បរិនិព្ពានេន, អនាគតេ **មេត្តេយ្យសម្មាសម្ពុទ្ធកាលេ** បរិនិព្ពាយិស្សាមី"តិ វិសុទ្ធសីលោបិ បដិបត្តិំ ន បូរេតិ។ សោបិ "កិមត្ថំ អាយស្មា បមត្តោ វិហរតិ បុថុជ្ជនស្ស នាម គតិ អនិពទ្ធា។ អាយស្មា ហិ មេត្តេយ្យសម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សម្មុខភាវំ លភេយ្យបិ ន លភេយ្យាបីតិ អរហត្តត្ថាយ វិបស្សនំ ភាវេហី"តិ ឱវទិតព្ពោវ។ សេសំ សព្ពត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

១៨២. ទត្វា អវជានាតីតិអាទីសុ – ឯកោ ភិក្ខុ មហាបុញ្ញោ ចតុបច្ចយលាភី ហោតិ។ សោ ចីវរាទីនិ លភិត្វា អញ្ញំ អប្បបុញ្ញំ អាបុច្ឆតិ។ សោបិ តស្មិំ បុនប្បុនំ អាបុច្ឆន្តេបិ គណ្ហាតិយេវ។ អថស្ស ឥតរោ ថោកំ កុបិតោ ហុត្វា មង្កុភាវំ ឧប្បាទេតុកាមោ វទតិ – "អយំ អត្តនោ ធម្មតាយ ចីវរាទីនិ ន លភតិ, អម្ហេ និស្សាយ លភតី"តិ។ ឯវំ បុគ្គលោ **ទត្វា អវជានាតិ** នាម។ ឯកោ បន ឯកេន សទ្ធិំ ទ្វេ តីណិ វស្សានិ វសន្តោ បុព្ពេ តំ បុគ្គលំ គរុំ កត្វា បច្ឆា គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ កាលេ ចិត្តីការំ ន ករោតិ, អាសនាបិ ន វុដ្ឋាតិ, ឧបដ្ឋានម្បិ ន គច្ឆតិ។ ឯវំ បុគ្គលោ **សំវាសេន អវជានាតិ** នាម។

អាធេយ្យមុខោតិ អាទិតោ ធេយ្យមុខោ។ បឋមវចនស្មិំយេវ ឋបិតមុខោតិ អត្ថោ។ **អធិមុច្ចិតា ហោតី**តិ សទ្ធាតា ហោតិ។ តត្រាយំ នយោ – ឯកោ បុគ្គលោ សារុប្បំយេវ ភិក្ខុំ 'អសារុប្បោ ឯសោ'តិ កថេតិ, តំ សុត្វា ឯស និដ្ឋំ គច្ឆតិ។ បុន អញ្ញេន សភាគេន ភិក្ខុនា 'សារុប្បោ អយ'ន្តិ វុត្តេបិ តស្ស វចនំ ន គណ្ហាតិ "អសុកេន នាម 'អសារុប្បោ អយ'ន្តិ អម្ហាកំ កថិត"ន្តិ បុរិមភិក្ខុនោវ កថំ គណ្ហាតិ។ អបរោបិស្ស ទុស្សីលំ 'សីលវា'តិ កថេតិ។ តស្ស វចនំ សទ្ទហិត្វា បុន អញ្ញេន "អសារុប្បោ ឯស ភិក្ខុ, នាយំ តុម្ហាកំ សន្តិកំ ឧបសង្កមិតុំ យុត្តោ"តិ វុត្តោបិ តស្ស វចនំ អគ្គហេត្វា បុរិមស្សេវ កថំ គណ្ហាតិ។ អបរោ វណ្ណម្បិ កថិតំ គណ្ហាតិ, អវណ្ណម្បិ កថិតំ គណ្ហាតិយេវ។ អយម្បិ អាធេយ្យមុខោយេវ នាម។ អាធាតព្ពមុខោ យំ យំ សុណាតិ, តត្ថ តត្ថ ឋបិតមុខោតិ អត្ថោ។

លោលោតិ សទ្ធាទីនំ ឥត្តរកាលដ្ឋិតិកត្តា អស្សទ្ធិយាទីហិ លុលិតភាវេន លោលោ។ **ឥត្តរសទ្ធោ**តិ បរិត្តសទ្ធោ, អបរិបុណ្ណសទ្ធោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ បន បុនប្បុនំ ភជនវសេន សទ្ធាវ **ភត្តិ។ បេមំ** សទ្ធាបេមំ គេហសិតបេមម្បិ វដ្ដតិ។ **បសាទោ** សទ្ធាបសាទោវ។ **ឯវំ បុគ្គលោ លោលោ ហោតី**តិ ឯវំ ឥត្តរសទ្ធាទិតាយ បុគ្គលោ លោលោ នាម ហោតិ។ ហលិទ្ទិរាគោ វិយ , ថុសរាសិម្ហិ កោដ្ដិតខាណុកោ វិយ, អស្សបិដ្ឋិយំ ឋបិតកុម្ភណ្ឌំ វិយ ច អនិពទ្ធដ្ឋានោ មុហុត្តេន បសីទតិ, មុហុត្តេន កុប្បតិ។

មន្ទោ មោមូហោតិ អញ្ញាណភាវេន មន្ទោ អវិសទតាយ មោមូហោ។ មហាមូឡ្ហោតិ អត្ថោ។

១៨៣. យោធាជីវូបមេសុ – **យោធាជីវា**តិ យុទ្ធូបជីវិនោ។ **រជគ្គ**ន្តិ ហត្ថិអស្សាទីនំ បាទប្បហារភិន្នាយ ភូមិយា ឧគ្គតំ រជក្ខន្ធំ។ **ន សន្ថម្ភតី**តិ សន្ថម្ភិត្វា ឋាតុំ ន សក្កោតិ។ **សហតិ រជគ្គ**ន្តិ រជក្ខន្ធំ ទិស្វាបិ អធិវាសេតិ។ **ធជគ្គ**ន្តិ ហត្ថិអស្សាទិបិដ្ឋេសុ វា រថេសុ វា ឧស្សាបិតានំ ធជានំ អគ្គំ។ **ឧស្សារណា**ន្តិ ហត្ថិអស្សរថាទីនញ្ចេវ ពលកាយស្ស ច ឧច្ចាសទ្ទមហាសទ្ទំ។ **សម្បហារេ**តិ សមាគតេ អប្បមត្តកេបិ បហារេ។ **ហញ្ញតី**តិ វិហញ្ញតិ, វិឃាតំ អាបជ្ជតិ។ **ព្យាបជ្ជតី**តិ វិបត្តិំ អាបជ្ជតិ, បកតិភាវំ ជហតិ។ **សហតិ សម្បហារ**ន្តិ ទ្វេ តយោ បហារេ បត្វាបិ សហតិ, អធិវាសេតិ ។ **តមេវ សង្គាមសីស**ន្តិ តមេវ ជយខន្ធាវារដ្ឋានំ។ **អជ្ឈាវសតី**តិ សត្តាហមត្តំ អភិភវិត្វា អាវសតិ។ កិំ ការណា? លទ្ធប្បហារានំ បហារជគ្គនត្ថញ្ចេវ កតកម្មានំ វិសេសំ ញត្វា ឋានន្តរទានត្ថញ្ច ឥស្សរិយសុខានុភវនត្ថញ្ច។

១៩៤. ឥទានិ យស្មា សត្ថុ យោធាជីវេហិ កិច្ចំ នត្ថិ, តស្មិំ បន សាសនេ តថារូបេ បញ្ច បុគ្គលេ ទស្សេតុំ ឥទំ ឱបម្មំ អាភតំ, តស្មា តេ បុគ្គលេ ទស្សេន្តោ **ឯវមេវ**ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **សំសីទតី**តិ មិច្ឆាវិតក្កស្មិំ វិសីទតិ, អនុបវិសតិ។ **ន សក្កោតិ ព្រហ្មចរិយំ សន្ធារេតុ**ន្តិ ព្រហ្មចរិយវាសំ អនុបច្ឆិជ្ជមានំ គោបេតុំ ន សក្កោតិ។ **សិក្ខាទុព្ពល្យំ អាវិកត្វា**តិ សិក្ខាយ ទុព្ពលភាវំ បកាសេត្វា។ **កិមស្ស រជគ្គស្មិ**ន្តិ កិំ តស្ស បុគ្គលស្ស រជគ្គំ នាមាតិ វទតិ។ **អភិរូបា**តិ អភិរូបវតី។ **ទស្សនីយា**តិ ទស្សនយោគ្គា។ **បាសាទិកា**តិ ទស្សនេនេវ ចិត្តប្បសាទាវហា។ **បរមាយា**តិ ឧត្តមាយ។ **វណ្ណបោក្ខរតាយា**តិ សរីរវណ្ណេន ចេវ អង្គសណ្ឋានេន ច។

១៩៦. **ឧហសតី**តិ អវហសតិ។ **ឧល្លបតី**តិ កថេតិ។ **ឧជ្ជគ្ឃតី**តិ បាណឹ បហរិត្វា មហាហសិតំ ហសតិ។ **ឧប្បណ្ឌេតី**តិ ឧប្បណ្ឌនកថំ កថេតិ។

១៩៧. **អភិនិសីទតី**តិ អភិភវិត្វា សន្តិកេ វា ឯកាសនេ វា និសីទតិ។ ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ។ **អជ្ឈោត្ថរតី**តិ អវត្ថរតិ។

១៩៨. **វិនិវេឋេត្វា វិនិមោចេត្វា**តិ គហិតដ្ឋានតោ តស្ស ហត្ថំ វិនិវេឋេត្វា ចេវ, មោចេត្វា ច។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

១៩៩. បិណ្ឌបាតិកេសុ – **មន្ទត្តា មោមូហត្តា**តិ នេវ សមាទានំ ជានាតិ, ន អានិសំសំ; អត្តនោ បន មន្ទត្តា មោមូហត្តា អញ្ញាណេនេវ បិណ្ឌបាតិកោ ហោតិ។ **បាបិច្ឆោ ឥច្ឆាបកតោ**តិ បិណ្ឌបាតិកស្ស មេ សតោ ‘‘អយំ បិណ្ឌបាតិកោ’’តិ ចតុបច្ចយសក្ការំ ករិស្សន្តិ។ លជ្ជី, អប្បិច្ឆោតិអាទីហិ ច គុណេហិ សម្ភាវេស្សន្តីតិ។ ឯវំ បាបិកាយ ឥច្ឆាយ ឋត្វា តាយ បាបិច្ឆាយ អភិភូតោ ហុត្វា បិណ្ឌបាតិកោ ហោតិ។ ឧម្មាទវសេន បិណ្ឌាយ ចរន្តោ បន **ឧម្មាទា ចិត្តវិក្ខេបា បិណ្ឌបាតិកោ** នាម ហោតិ។ **វណ្ណិត**ន្តិ ឥទំ បិណ្ឌបាតិកង្គំ នាម ពុទ្ធេហិ ច ពុទ្ធសាវកេហិ ច វណ្ណិតំ បសត្ថន្តិ បិណ្ឌបាតិកោ ហោតិ។ **អប្បិច្ឆតំយេវ និស្សាយា**តិអាទីសុ – ‘‘ឥតិ អប្បិច្ឆោ ភវិស្សាមិ, ឥទំ មេ បិណ្ឌបាតិកង្គំ អប្បិច្ឆតាយ សំវត្តិស្សតិ; ‘ឥតិ សន្តុដ្ឋោ ភវិស្សាមិ ឥទំ មេ បិណ្ឌបាតិកង្គំ សន្តុដ្ឋិយា សំវត្តិស្សតិ’; ‘ឥតិ កិលេសេ សំលិខិស្សាមិ’, ឥទំ មេ បិណ្ឌបាតិកង្គំ កិលេសសល្លេខនត្ថាយ សំវត្តិស្សតី’’តិ បិណ្ឌបាតិកោ ហោតិ។ **ឥទមត្ថិត**ន្តិ ឥមាយ កល្យាណាយ បដិបត្តិយា អត្ថិកភាវំ, ឥមិនា វា បិណ្ឌបាតមត្តេន អត្ថិកភាវំ។ យំ យំ លទ្ធំ តេន តេនេវ យាបនភាវំ និស្សាយាតិ អត្ថោ។ **អគ្គោ**តិ ជេដ្ឋកោ។ សេសានិ តស្សេវ វេវចនានិ។

គវា ខីរន្តិ គាវិតោ ខីរំ នាម ហោតិ, ន វិនា គាវិយា។ **ខីរម្ហា ទធី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯវមេវ**ន្តិ យថា ឯតេសុ បញ្ចសុ គោរសេសុ សប្បិមណ្ឌោ អគ្គោ; ឯវមេវំ ឥមេសុ បញ្ចសុ បិណ្ឌបាតិកេសុ យ្វាយំ អប្បិច្ឆតាទីនិ និស្សាយ បិណ្ឌបាតិកោ ហោតិ។ អយំ អគ្គោ ច សេដ្ឋោ ច បាមោក្ខោ ច ឧត្តមោ ច បវរោ ច។ ឥមេសុ បន បញ្ចសុ បិណ្ឌបាតិកេសុ ទ្វេវ ជនា បិណ្ឌបាតិកា , តយោ ន បិណ្ឌបាតិកា។ នាមមត្តេន បន បិណ្ឌបាតិកាតិ វេទិតព្ពា។ **ខលុបច្ឆាភត្តិកា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោតិ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៦. ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០២. ឆក្កេ – **តត្រា**តិ តេសុ ឆសុ បុគ្គលេសុ។ **សម្មាសម្ពុទ្ធោ តេន ទដ្ឋព្ពោ**តិ សោ បុគ្គលោ តេន អនាចរិយកេន អត្តនា ឧប្បាទិតេន សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សព្ពញ្ញុពុទ្ធោ ទដ្ឋព្ពោ។

បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ តេនាតិអាទីសុបិ តេន បច្ចេកសម្ពោធិញាណេន សោ បុគ្គលោ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ។ តេន សាវកបារមីញាណេន តេ បុគ្គលា សារិបុត្តមោគ្គល្លានា។ តេន ទុក្ខស្ស អន្តករណេន តេ បុគ្គលា អវសេសា អរហន្តោ។ តេន ឥត្តត្តំ អនាគមនេន សោ បុគ្គលោ អនាគាមី។ តេន ឥត្តត្តំ អាគមនេន តេ បុគ្គលា សោតាបន្នសកទាគាមិនោ ទដ្ឋព្ពាតិ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៧. សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៣. សត្តកេ – **សកឹ និមុគ្គោ**តិ ឯកវារំ និមុគ្គោ។ **ឯកន្តកាឡកេហី**តិ ឯកន្តេនេវ កាឡកេហិ នត្ថិកវាទអហេតុកវាទអកិរិយវាទសង្ខាតេហិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិធម្មេហិ។ **ឯវំ បុគ្គលោ**តិ ឥមិនា ការណេន បុគ្គលោ ឯកវារំ និមុគ្គោ តថា និមុគ្គោវ ហោតិ។ ឯតស្ស ហិ បុន ភវតោ វុដ្ឋានំ នាម នត្ថីតិ វទន្តិ។ មក្ខលិគោសាលាទយោ វិយ ហេដ្ឋា នរកគ្គីនំយេវ អាហារោ ហោតិ។

សាហុ សទ្ធា កុសលេសុ ធម្មេសូតិ កុសលធម្មេសុ សទ្ធា នាម សាធុលទ្ធិកាតិ ឧម្មុជ្ជតិ។ សោ តាវតកេនេវ កុសលេន ឧម្មុជ្ជតិ នាម។ **សាធុ ហិរី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ហាយតិយេវា**តិ ចង្កវារេ អាសិត្តឧទកំ វិយ ឯកន្តេន បរិហាយតេវ។ **ឯវំ បុគ្គលោ**តិ ឯវំ សាហុ សទ្ធាតិ។ ឥមេសំ សទ្ធាទីនំ វសេន ឯកវារំ ឧម្មុជ្ជិត្វា តេសំ បរិហានិយា បុន និមុជ្ជតិយេវ, ទេវទត្តាទយោ វិយ។ ទេវទត្តោ ហិ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ, បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វាបិ បុន ពុទ្ធានំ បដិកណ្ដកតាយ តេហិ គុណេហិ បរិហីនោ រុហិរុប្បាទកម្មំ សង្ឃភេទកម្មញ្ច កត្វា កាយស្ស ភេទា ទុតិយចិត្តវារេន និរយេ និព្ពត្តិ។ កោកាលិកោ ទ្វេ អគ្គសាវកេ ឧបវទិត្វា បទុមនិរយេ និព្ពត្តោ។

នេវ ហាយតិ នោ វឌ្ឍតីតិ អប្បហោនកកាលេបិ ន ហាយតិ, បហោនកកាលេបិ ន វឌ្ឍតិ។ ឧភយម្បិ បនេតំ អគារិកេនបិ អនគារិកេនបិ ទីបេតព្ពំ។ ឯកច្ចោ ហិ អគារិកោ អប្បហោនកកាលេ បក្ខិកភត្តំ វា សលាកភត្តំ វា វស្សាវាសិកំ វា ឧបនិពន្ធាបេតិ។ សោ បច្ឆា បហោនកកាលេបិ បក្ខិកភត្តាទិមត្តមេវ បវត្តេតិ។ អនគារិកោបិ អាទិម្ហិ អប្បហោនកកាលេ ឧទ្ទេសំ វា ធុតង្គំ វា គណ្ហាតិ, មេធាពលវីរិយសម្បត្តិយា បហោនកកាលេបិ តតោ ឧត្តរឹ ន ករោតិ។ **ឯវំ បុគ្គលោ**តិ ឯវំ ឥមាយ សទ្ធាទីនំ ឋិតិយា បុគ្គលោ ឧម្មុជ្ជិត្វា ឋិតោ នាម ហោតិ។

ឧម្មុជ្ជិត្វា វិបស្សតិ វិលោកេតីតិ សោតាបន្នោ បុគ្គលោ ឧដ្ឋហិត្វា គមនមគ្គំ គន្តព្ពំ ទិសំ វា អាលោកេតិ នាម។

ឧម្មុជ្ជិត្វា បតរតីតិ សកទាគាមិបុគ្គលោ កិលេសតនុតាយ ឧដ្ឋហិត្វា គន្តព្ពទិសាភិមុខោ បតរតិ នាម។

បតិគាធប្បត្តោ ហោតីតិ អនាគាមិបុគ្គលោ ឧដ្ឋាយ វិលោកេត្វា បតរិត្វា គន្ត្វា ឯកស្មឹ ឋានេ បតិដ្ឋាបត្តោ នាម ហោតិ, តិដ្ឋតិ, ន បុនាគច្ឆតិ។

តិណ្ណោ បារង្គតោ ថលេ តិដ្ឋតីតិ សព្ពកិលេសោឃំ តរិត្វា បរតីរំ គន្ត្វា និព្ពានថលេ ឋិតោ នាម ហោតិ។ ឥមេ បន សត្ត បុគ្គលា ឧទកោបមេន ទីបិតា។

សត្ត កិរ ជង្ឃវាណិជា អទ្ធានមគ្គបដិបន្នា អន្តរាមគ្គេ ឯកំ បុណ្ណនទឹ បាបុណឹសុ។ តេសុ បឋមំ ឱតិណ្ណោ ឧទកភីរុកោ បុរិសោ ឱតិណ្ណដ្ឋានេយេវ និមុជ្ជិត្វា បុន ឧដ្ឋាតុំ នាសក្ខិ, អន្តោយេវ មច្ឆកច្ឆបភក្ខោ ជាតោ។ ទុតិយោ ឱតិណ្ណដ្ឋានេ និមុជ្ជិត្វា សកឹ ឧដ្ឋហិត្វា បុន និមុគ្គោ ឧដ្ឋាតុំ នាសក្ខិ, អន្តោយេវ មច្ឆកច្ឆបភក្ខោ ជាតោ។ តតិយោ និមុជ្ជិត្វា ឧដ្ឋហិ។ សោ មជ្ឈេ នទិយា ឋត្វា នេវ ឱរតោ អាគន្តុំ, ន បរតោ គន្តុំ អសក្ខិ ។ ចតុត្ថោ ឧដ្ឋាយ ឋិតោ ឧត្តរណតិត្ថំ ឱលោកេសិ។ បញ្ចមោ ឱតរណតិត្ថំ ឱលោកេត្វា បតរិ។ ឆដ្ឋោ តរិត្វា បារិមតីរំ គន្ត្វា កដិប្បមាណេ ឧទកេ ឋិតោ។ សត្តមោ បារិមតីរំ គន្ត្វា គន្ធចុណ្ណាទីហិ ន្ហាត្វា វរវត្ថានិ និវាសេត្វា សុរភិវិលេបនំ វិលិម្បិត្វា នីលុប្បលាទីនិ បិឡន្ធិត្វា នានាលង្ការបដិមណ្ឌិតោ មហានគរំ បវិសិត្វា បាសាទវរមារុយ្ហ ឧត្តមភោជនំ ភុញ្ជិ។

តត្ថ សត្ត ជង្ឃវាណិជា វិយ ឥមេ សត្ត បុគ្គលា។ នទី វិយ វដ្ដំ។ បឋមស្ស ឧទកភីរុកស្ស បុរិសស្ស ឱតិណ្ណដ្ឋានេយេវ និមុជ្ជនំ វិយ មិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស វដ្ដេ និមុជ្ជនំ។ ឧម្មុជ្ជិត្វា និមុគ្គបុរិសោ វិយ សទ្ធាទីនំ ឧប្បត្តិមត្តកេន ឧម្មុជ្ជិត្វា តេសំ បរិហានិយា និមុគ្គបុគ្គលោ។ មជ្ឈេ នទិយា ឋិតោ វិយ សទ្ធាទីនំ ឋិតិយា ឋិតបុគ្គលោ។ ឧត្តរណតិត្ថំ ឱលោកេន្តោ វិយ គន្តព្ពមគ្គំ គន្តព្ពទិសំ វា ឱលោកេន្តោ សោតាបន្នោ។ បតរិតបុរិសោ វិយ កិលេសតនុតាយ បតរន្តោ សកទាគាមី។ តរិត្វា កដិមត្តេ ឧទកេ ឋិតបុរិសោ វិយ អនាវត្តិតធម្មតាយ ឋិតោ អនាគាមី។ ន្ហត្វា បារិមតីរំ ឧត្តរិត្វា ថលេ ឋិតបុរិសោ វិយ ចត្តារោ ឱឃេ អតិក្កមិត្វា និព្ពានថលេ ឋិតោ ខីណាសវព្រាហ្មណោ។ ថលេ ឋិតបុរិសស្ស នគរំ បវិសិត្វា បាសាទវរំ អារុយ្ហ ឧត្តមភោជនភុញ្ជនំ វិយ ខីណាសវស្ស និព្ពានារម្មណំ ផលសមាបត្តឹ អប្បេត្វា វីតិនាមនំ វេទិតព្ពំ។ ឧភតោភាគវិមុត្តាទយោ ហេដ្ឋា បកាសិតាយេវាតិ។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២០៧. អដ្ឋកនវកនិទ្ទេសាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

១០. ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៨. ទសកនិទ្ទេសេ – **ឥធាតិ** កាមាវចរភូមិយំ។ កាមាវចរភូមិយញ្ហិ សត្តក្ខត្តុបរមាទីនំ កាមាវចរភូមិយញ្ញេវ និដ្ឋា ហោតិ។ កាមាវចរត្តភាវេនេវ អរហត្តប្បត្តិ ច អនុបាទិសេសនិព្ពានប្បត្តិ ច ហោតីតិ អត្ថោ។

ឥធ វិហាយាតិ ឥធ កាមាវចរេ អត្តភាវេ វិហាយ សុទ្ធាវាសត្តភាវេ ឋិតានំ និដ្ឋា ហោតីតិ អត្ថោ។ អន្តរាបរិនិព្ពាយិអាទយោ ហិ ឥធ អនាគាមិផលំ បត្វា ឥតោ ចុតា សុទ្ធាវាសេសុ ឧប្បជ្ជិត្វា តេន អត្តភាវេន អរហត្តញ្ចេវ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុញ្ច បាបុណន្តិ។ តេន វុត្តំ – “ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ឥធ វិហាយ និដ្ឋា”តិ។

ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

យំ វេ បុគ្គលបញ្ញត្តិំ, លោកេ អប្បដិបុគ្គលោ;
នាតិសង្ខេបតោ សត្ថា, ទេសេសិ តិទសាលយេ។

តស្សា អដ្ឋកថញ្ចេវ, ទីបភាសាយ សង្ខតំ;
អាគមដ្ឋកថាយោ ច, ឱគាហេត្វា អសេសតោ។

សុវិភត្តោ អសំកិណ្ណោ, យោ យោ អត្ថោ យហឹ យហឹ;
តតោ តតោ តំ គហេត្វា, បហាយ អតិវិត្ថារំ។

វិសុទ្ធិមគ្គេ យំ វុត្តំ, តំ អនាទាយ សង្ខតា;
នាតិសង្ខេបវិត្ថារ-នយេនដ្ឋកថា អយំ។

តំ ឯតំ សត្តមត្តេហិ, ភាណវារេហិ តន្តិយា;
ចិរដ្ឋិតត្ថំ ធម្មស្ស, សង្ខរោន្តេន យំ មយា។

សម្បត្តំ កុសលំ តេន, សទ្ធម្មំ សុខុមំ សិវំ;
ឱលោកេន្តុ វិសុទ្ធេន, បាណយោ ធម្មចក្ខុនាតិ។

បុគ្គលបញ្ញត្តិ-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

កថាវត្ថុ-អដ្ឋកថា

និសិន្នោ ទេវលោកស្មិំ, ទេវសង្ឃបុរក្ខតោ;
សទេវកស្ស លោកស្ស, សត្ថា អប្បដិបុគ្គលោ។

សព្ពបញ្ញត្តិកុសលោ, បញ្ញត្តិបរិទីបនំ;
វត្វា បុគ្គលបញ្ញត្តិំ, លោកេ ឧត្តមបុគ្គលោ។

យំ បុគ្គលកថាទីនំ, កថានំ វត្ថុភាវតោ;
កថាវត្ថុប្បករណំ, សង្ខេបេន អទេសយិ។

មាតិកាឋបនេនេវ , ឋបិតស្ស សុរាលយេ;
តស្ស មោគ្គលិបុត្តេន, វិភត្តស្ស មហីតលេ។

ឥទានិ យស្មា សម្បត្តោ, អត្ថសំវណ្ណនាក្កមោ;
តស្មា នំ វណ្ណយិស្សាមិ, តំ សុណាថ សមាហិតាតិ។

និទានកថា

យមកបាដិហីរាវសានស្មិញ្ហិ ភគវា តិទសបុរេ បារិច្ឆត្តកមូលេ បណ្ឌុកម្ពលសិលាយំ វស្សំ ឧបគន្ត្វា មាតរំ កាយសក្ខិំ កត្វា ទេវបរិសាយ អភិធម្មកថំ កថេន្តោ ធម្មសង្គណីវិភង្គធាតុកថាបុគ្គលបញ្ញត្តិប្បករណានិ ទេសយិត្វា កថាវត្ថុទេសនាយ វារេ សម្បត្តេ “អនាគតេ មម សាវកោ មហាបញ្ញោ **មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរោ** នាម ឧប្បន្នំ សាសនមលំ សោធេត្វា តតិយសង្គីតិំ ករោន្តោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស មជ្ឈេ និសិន្នោ សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានិ បរវាទេ បញ្ចាតិ សុត្តសហស្សំ សមោធានេត្វា ឥមំ បករណំ ភាជេស្សតី”តិ តស្សោកាសំ ករោន្តោ យា ចេសា បុគ្គលវាទេ តាវ ចតូសុ បញ្ហេសុ ទ្វិន្នំ បញ្ចកានំ វសេន អដ្ឋមុខា វាទយុត្តិ, តំ អាទិំ កត្វា សព្ពកថាមគ្គេសុ អសម្បុណ្ណភាណវារមត្តាយ តន្តិយា មាតិកំ ឋបេសិ។ អថាវសេសំ អភិធម្មកថំ វិត្ថារនយេនេវ កថេត្វា វុត្ថវស្សោ សុវណ្ណរជតសោបានមជ្ឈេ មណិមយេន សោបានេន ទេវលោកតោ សង្កស្សនគរេ ឱរុយ្ហ សត្តហិតំ សម្បាទេន្តោ យាវតាយុកំ ឋត្វា អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយិ។

អថស្ស មហាកស្សបប្បមុខោ វសីគណោ អជាតសត្តុរាជានំ សហាយំ គហេត្វា ធម្មវិនយសរីរំ សង្គហំ អារោបេសិ។ តតោ វស្សសតស្ស អច្ចយេន វជ្ជិបុត្តកា ភិក្ខូ ទស វត្ថូនិ ទីបយឹសុ។ តានិ សុត្វា កាកណ្ឌកស្ស ព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ យសត្ថេរោ សុសុនាគបុត្តំ កាលាសោកំ នាម រាជានំ សហាយំ គហេត្វា ទ្វាទសន្នំ ភិក្ខុសតសហស្សានំ អន្តរេ សត្តថេរសតានិ ឧច្ចិនិត្វា តានិ ទសវត្ថូនិ មទ្ទិត្វា ធម្មវិនយសរីរំ សង្គហំ អារោបេសិ។

តេហិ បន ធម្មសង្គាហកត្ថេរេហិ និគ្គហិតា ទសសហស្សា វជ្ជិបុត្តកា ភិក្ខូ បក្ខំ បរិយេសមានា អត្តនោ អនុរូបំ ទុព្ពលបក្ខំ លភិត្វា វិសុំ មហាសង្ឃិកាចរិយកុលំ នាម អកំសុ ។ តតោ ភិជ្ជិត្វា អបរានិ ទ្វេ អាចរិយកុលានិ ជាតានិ – គោកុលិកា ច ឯកព្យោហារិកា ច។ គោកុលិកនិកាយតោ ភិជ្ជិត្វា អបរានិ ទ្វេ អាចរិយកុលានិ ជាតានិ – បណ្ណត្តិវាទា ច ពាហុលិយា ច។ ពហុស្សុតិកាតិបិ តេសំយេវ នាមំ។ តេសំយេវ អន្តរេ ចេតិយវាទា នាម អបរេ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា។ ឯវំ មហាសង្ឃិកាចរិយកុលតោ ទុតិយេ វស្សសតេ បញ្ចាចរិយកុលានិ ឧប្បន្នានិ។ តានិ មហាសង្ឃិកេហិ សទ្ធិំ ឆ ហោន្តិ។

តស្មិំយេវ ទុតិយេ វស្សសតេ ថេរវាទតោ ភិជ្ជិត្វា ទ្វេ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា – មហិសាសកា ច វជ្ជិបុត្តកា ច។ តត្ថ វជ្ជិបុត្តកវាទតោ ភិជ្ជិត្វា អបរេ ចត្តារោ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា – ធម្មុត្តរិយា, ភទ្រយានិកា, ឆន្នាគារិកា, សមិតិយាតិ។ បុន តស្មិំយេវ ទុតិយេ វស្សសតេ មហិសាសកវាទតោ ភិជ្ជិត្វា សព្ពត្ថិវាទា ធម្មគុត្តិកាតិ ទ្វេ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា។ បុន សព្ពត្ថិវាទកុលតោ ភិជ្ជិត្វា កស្សបិកា នាម ជាតា។ កស្សបិកេសុ ភិន្នេសុ អបរេ សង្កន្តិកា នាម ជាតា។ សង្កន្តិកេសុ ភិន្នេសុ សុត្តវាទា នាម ជាតាតិ ថេរវាទតោ ភិជ្ជិត្វា ឥមេ ឯកាទស អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា។ តេ ថេរវាទេហិ សទ្ធិំ ទ្វាទស ហោន្តិ។ ឥតិ ឥមេ ច ទ្វាទស, មហាសង្ឃិកានញ្ច ឆ អាចរិយវាទាតិ សព្ពេវ អដ្ឋារស អាចរិយវាទា ទុតិយេ វស្សសតេ ឧប្បន្នា។ អដ្ឋារស និកាយាតិបិ, អដ្ឋារសាចរិយកុលានីតិបិ ឯតេសំយេវ នាមំ។ ឯតេសុ បន សត្តរស វាទា ភិន្នកា, ថេរវាទោ អសម្ភិន្នកោតិ វេទិតព្ពោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ **ទីបវំសេ** –

“និក្កឌ្ឍិតា បាបភិក្ខូ, ថេរេហិ វជ្ជិបុត្តកា;
អញ្ញំ បក្ខំ លភិត្វាន, អធម្មវាទី ពហូ ជនា។

“ទសសហស្សា សមាគន្ត្វា, អកំសុ ធម្មសង្គហំ;
តស្មាយំ ធម្មសង្គីតិ, មហាសង្គីតិ វុច្ចតិ។

“មហាសង្គីតិកា ភិក្ខូ, វិលោមំ អកំសុ សាសនេ;
ភិន្ទិត្វា មូលសង្គហំ, អញ្ញំ អកំសុ សង្គហំ។

“អញ្ញត្រ សង្គហិតា សុត្តំ, អញ្ញត្រ អករឹសុ តេ;
អត្ថំ ធម្មញ្ច ភិន្ទឹសុ, វិនយេ និកាយេសុ ច បញ្ចសុ។

“បរិយាយទេសិតញ្ចាបិ, អថោ និប្បរិយាយទេសិតំ;
នីតត្ថញ្ចេវ នេយ្យត្ថំ, អជានិត្វាន ភិក្ខវោ។

“អញ្ញំ សន្ធាយ ភណិតំ, អញ្ញំ អត្ថំ ឋបយឹសុ តេ;
ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ តេ ភិក្ខូ, ពហុំ អត្ថំ វិនាសយុំ។

“ឆឌ្ឌេត្វាន ឯកទេសំ, សុត្តំ វិនយគម្ភីរំ;
បតិរូបំ សុត្តំ វិនយំ, តញ្ច អញ្ញំ ករឹសុ តេ។

“បរិវារំ អត្ថុទ្ធារំ, អភិធម្មំ ឆប្បករណំ;
បដិសម្ភិទញ្ច និទ្ទេសំ, ឯកទេសញ្ច ជាតកំ។

“ឯត្តកំ វិស្សជ្ជេត្វាន, អញ្ញានិ អករឹសុ តេ;
នាមំ លិង្គំ បរិក្ខារំ, អាកប្បករណានិ ច។

“បកតិភាវំ ជហិត្វា, តញ្ច អញ្ញំ អកំសុ តេ;
បុព្ពង្គមា ភិន្នវាទា, មហាសង្គីតិការកា។

“តេសញ្ច អនុការេន, ភិន្នវាទា ពហូ អហុ;
តតោ អបរកាលម្ហិ, តស្មិំ ភេទោ អជាយថ។

“គោកុលិកា ឯកព្យោហារិ, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ;
គោកុលិកានំ ទ្វេ ភេទា, អបរកាលម្ហិ ជាយថ។

“ពហុស្សុតិកា ច បញ្ញត្តិ, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ;
ចេតិយា ច បុនវាទី, មហាសង្គីតិភេទកា។

“បញ្ចវាទា ឥមេ សព្ពេ, មហាសង្គីតិមូលកា;
អត្ថំ ធម្មញ្ច ភិន្ទឹសុ, ឯកទេសញ្ច សង្គហំ។

“គន្ថញ្ច ឯកទេសញ្ហិ, ឆឌ្ឌេត្វា អញ្ញំ អកំសុ តេ;
នាមំ លិង្គំ បរិក្ខារំ, អាកប្បករណានិ ច។

“បកតិភាវំ ជហិត្វា, តញ្ច អញ្ញំ អកំសុ តេ;
វិសុទ្ធត្ថេរវាទម្ហិ, បុន ភេទោ អជាយថ។

“មហិសាសកា វជ្ជិបុត្តកា, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ;
វជ្ជិបុត្តកវាទម្ហិ, ចតុធា ភេទោ អជាយថ។

“ធម្មុត្តរិកា ភទ្ទយានិកា, ឆន្នាគារិកា ច សមិតិ;
មហិសាសកានំ ទ្វេ ភេទា, អបរកាលម្ហិ អជាយថ។

“សព្ពត្ថិវាទា ធម្មគុត្តា, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ;
សព្ពត្ថិវាទានំ កស្សបិកា, សង្កន្តិកស្សបិកេន ច។

“សង្កន្តិកានំ សុត្តវាទី, អនុបុព្ពេន ភិជ្ជថ;
ឥមេ ឯកាទស វាទា, សម្ភិន្នា ថេរវាទតោ។

“អត្ថំ ធម្មញ្ច ភិន្ទឹសុ, ឯកទេសញ្ច សង្គហំ;
គន្ថញ្ច ឯកទេសញ្ហិ, ឆឌ្ឌេត្វា អញ្ញំ អកំសុ តេ។

“នាមំ លិង្គំ បរិក្ខារំ, អាកប្បករណានិ ច;
បកតិភាវំ ជហិត្វា, តញ្ច អញ្ញំ អកំសុ តេ។

“សត្តរស ភិន្នវាទា, ឯកវាទោ អភិន្នកោ;
សព្ពេវដ្ឋារស ហោន្តិ, ភិន្នវាទេន តេ សហ។

“និគ្រោធោវ មហារុក្ខោ, ថេរ វាទានមុត្តមោ;
អនូនំ អនធិកញ្ច, កេវលំ ជិនសាសនំ។

“សន្តកា វិយ រុក្ខម្ហិ, និព្ពត្តា វាទសេសកា;
បឋមេ វស្សសតេ នត្ថិ, ទុតិយេ វស្សសតន្តរេ;
ភិន្នា សត្តរស វាទា, ឧប្បន្នា ជិនសាសនេ”តិ។

អបរាបរំ បន ហេមវតិកា, រាជគិរិកា, សិទ្ធត្ថិកា, បុព្ពសេលិយា, អបរសេលិយា, វាជិរិយាតិ អញ្ញេបិ ឆ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា។ តេ ឥធ អនធិប្បេតា។ បុរិមកានំ បន អដ្ឋារសន្នំ អាចរិយវាទានំ វសេន បវត្តមានេ សាសនេ បដិលទ្ធសទ្ធោ អសោកោ ធម្មរាជា ទិវសេ ទិវសេ ពុទ្ធបូជាយ សតសហស្សំ, ធម្មបូជាយ សតសហស្សំ, សង្ឃបូជាយ សតសហស្សំ, អត្តនោ អាចរិយស្ស និគ្រោធត្ថេរស្ស សតសហស្សំ, ចតូសុ ទ្វារេសុ ភេសជ្ជត្ថាយ សតសហស្សន្តិ បញ្ចសតសហស្សានិ បរិច្ចជន្តោ សាសនេ ឧឡារំ លាភសក្ការំ បវត្តេសិ។

តិត្ថិយា ហតលាភសក្ការា អន្តមសោ ឃាសច្ឆាទនមត្តម្បិ អលភន្តា លាភសក្ការំ បត្ថយមានា ភិក្ខូសុ បព្ពជិត្វា សកានិ សកានិ ទិដ្ឋិគតានិ – “អយំ ធម្មោ, អយំ វិនយោ, ឥទំ សត្ថុសាសន”ន្តិ ទីបេន្តិ។ បព្ពជ្ជំ អលភមានាបិ សយមេវ កេសេ ឆិន្ទិត្វា កាសាយានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេត្វា វិហារេសុ វិចរន្តា ឧបោសថកម្មាទិករណកាលេ សង្ឃមជ្ឈំ បវិសន្តិ។ តេ ភិក្ខុសង្ឃេន ធម្មេន វិនយេន សត្ថុសាសនេន និគ្គយ្ហមានាបិ ធម្មវិនយានុលោមាយ បដិបត្តិយា អសណ្ឋហន្តា អនេករូបំ សាសនស្ស អព្ពុទញ្ច មលញ្ច កណ្ដកញ្ច សមុដ្ឋាបេន្តិ។ កេចិ អគ្គិំ បរិចរន្តិ, កេចិ បញ្ចាតបេ តបន្តិ, កេចិ អាទិច្ចំ អនុបរិវត្តន្តិ, កេចិ “ធម្មញ្ច វិនយញ្ច វោភិន្ទិស្សាមា”តិ តថា តថា បគ្គណ្ហិំសុ។ តទា ភិក្ខុសង្ឃោ ន តេហិ សទ្ធិំ ឧបោសថំ វា បវារណំ វា អកាសិ។ អសោការាមេ សត្ត វស្សានិ ឧបោសថោ ឧបច្ឆិជ្ជិ។

រាជា “អាណាយ ការេស្សាមី”តិ វាយមន្តោបិ ការេតុំ នាសក្ខិ, អញ្ញទត្ថុ ទុគ្គហិតគាហិនា ពាលេន អមច្ចេន អនេកេសុ ភិក្ខូសុ ជីវិតា វោរោបិតេសុ វិប្បដិសារី អហោសិ។ សោ តញ្ច វិប្បដិសារំ តញ្ច សាសនេ ឧប្បន្នំ អព្ពុទំ វូបសមេតុកាមោ “កោ នុ ខោ ឥមស្មិំ អត្ថេ បដិពលោ”តិ សង្ឃំ បុច្ឆិត្វា “មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរោ, មហារាជា”តិ សុត្វា សង្ឃស្ស វចនេន អហោគង្គាបព្ពតតោ ថេរំ បក្កោសាបេត្វា ឥទ្ធិបាដិហារិយទស្សនេន ថេរស្ស អានុភាវេ និព្ពិចិកិច្ឆោ អត្តនោ កុក្កុច្ចំ បុច្ឆិត្វា វិប្បដិសារំ វូបសមេសិ។ ថេរោបិ តំ រាជុយ្យានេយេវ វសន្តោ សត្ត ទិវសានិ សមយំ ឧគ្គណ្ហាបេសិ។ សោ ឧគ្គហិតសមយោ សត្តមេ ទិវសេ អសោការាមេ ភិក្ខុសង្ឃំ សន្និបាតាបេត្វា សាណិបាការំ បរិក្ខិបាបេត្វា សាណិបាការន្តរេ និសិន្នោ ឯកលទ្ធិកេ ឯកលទ្ធិកេ ភិក្ខូ ឯកតោ ឯកតោ ការេត្វា ឯកមេកំ ភិក្ខុសមូហំ បក្កោសាបេត្វា បុច្ឆិ – “ភន្តេ, កឹវាទី សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ? តតោ សស្សតវាទិនោ – “សស្សតវាទី”តិ អាហំសុ។ ឯកច្ចសស្សតិកា, អន្តានន្តិកា, អមរាវិក្ខេបិកា, អធិច្ចសមុប្បន្និកា, សញ្ញីវាទា, អសញ្ញីវាទា, នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា, ឧច្ឆេទវាទា, ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទា – “ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទី”តិ អាហំសុ។ រាជា បឋមមេវ សមយស្ស ឧគ្គហិតត្តា នយិមេ ភិក្ខូ អញ្ញតិត្ថិយា ឥមេតិ ញត្វា តេសំ សេតកានិ វត្ថានិ ទត្វា ឧប្បព្ពាជេសិ។ តេ សព្ពេបិ សដ្ឋិសហស្សា អហេសុំ។

អថញ្ញេ ភិក្ខូ បក្កោសាបេត្វា បុច្ឆិ – “កឹវាទី, ភន្តេ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ? “វិភជ្ជវាទី, មហារាជា”តិ។ ឯវំ វុត្តេ រាជា ថេរំ បុច្ឆិ – “វិភជ្ជវាទី, ភន្តេ, សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ? “អាម, មហារាជា”តិ។ តតោ រាជា ‘សុទ្ធំ ទានិ, ភន្តេ, សាសនំ, ករោតុ ភិក្ខុសង្ឃោ ឧបោសថ’ន្តិ អារក្ខំ ទត្វា នគរំ បាវិសិ។ សមគ្គោ សង្ឃោ សន្និបតិត្វា ឧបោសថំ អកាសិ។ តស្មិំ សន្និបាតេ សដ្ឋិភិក្ខុសតសហស្សានិ អហេសុំ។ តស្មិំ សមាគមេ មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរោ យានិ ច តទា ឧប្បន្នានិ វត្ថូនិ, យានិ ច អាយតិំ ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ, សព្ពេសម្បិ តេសំ បដិពាហនត្ថំ សត្ថារា ទិន្ននយវសេនេវ តថាគតេន ឋបិតមាតិកំ វិភជន្តោ សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានិ បរវាទេ បញ្ចាតិ សុត្តសហស្សំ អាហរិត្វា ឥមំ បរប្បវាទមថនំ អាយតិលក្ខណំ **កថាវត្ថុប្បករណំ** អភាសិ។

តតោ សដ្ឋិសតសហស្សសង្ខ្យេសុ ភិក្ខូ ឧច្ចិនិត្វា តិបិដកបរិយត្តិធរានំ បភិន្នបដិសម្ភិទានំ ភិក្ខូនំ សហស្សមេកំ គហេត្វា យថា មហាកស្សបត្ថេរោ ច យសត្ថេរោ ច ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយឹសុ; ឯវមេវ សង្គាយន្តោ សាសនមលំ វិសោធេត្វា តតិយសង្គីតិំ អកាសិ។ តត្ថ អភិធម្មំ សង្គាយន្តោ ឥមំ យថាភាសិតំ បករណំ សង្គហំ អារោបេសិ។ តេន វុត្តំ –

“យំ បុគ្គលកថាទីនំ, កថានំ វត្ថុភាវតោ;
កថាវត្ថុប្បករណំ, សង្ខេបេន អទេសយិ។

“មាតិកាឋបនេនេវ, ឋបិតស្ស សុវាលយេ;
តស្ស មោគ្គលិបុត្តេន, វិភត្តស្ស មហីតលេ។

“ឥទានិ យស្មា សម្បត្តោ, អត្ថសំវណ្ណនាក្កមោ;
តស្មា នំ វណ្ណយិស្សាមិ, តំ សុណាថ សមាហិតា”តិ។

និទានកថា និដ្ឋិតា។

មហាវគ្គោ

១. បុគ្គលកថា

១. សុទ្ធសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១. តត្ថ **បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា**តិ អយំ បុច្ឆា។ **អាមន្តា**តិ អយំ បដិជាននា។ កស្ស បនាយំ បុច្ឆា, កស្ស បដិជាននាតិ? អសុកស្សាតិ ន វត្តព្ពា។ ភគវតា ហិ ឥមស្មឹ បករណេ នានប្បការានំ លទ្ធីនំ វិសោធនត្ថំ តន្តិវសេន មាតិកា ឋបិតា។ សា ថេរេន សត្ថារា ទិន្ននយេ ឋត្វា តន្តិវសេន វិភត្តា។ ន ហិ ថេរោ យត្តកា ឯត្ថ វាទមគ្គា ទស្សិតា, តត្តកេហិ វាទីហិ សទ្ធឹ វាទេន វិគ្គាហិកកថំ កថេសិ។ ឯវំ សន្តេបិ បន តាសំ តាសំ កថានំ អត្ថស្ស សុខាវធារណត្ថំ សកវាទីបុច្ឆា, បរវាទីបុច្ឆា, សកវាទីបដិញ្ញា, បរវាទីបដិញ្ញាតិ ឯវំ វិភាគំ ទស្សេត្វាវ អត្ថវណ្ណនំ ករិស្សាម។

បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនាតិ ហិ អយំ សកវាទីបុច្ឆា។ តាយ “យេ អត្ថិ បុគ្គលោតិ ឯវំលទ្ធិកា បុគ្គលវាទិនោ, តេ ឯវំ បុច្ឆិតព្ពា”តិ ទីបេតិ។ កេ បន បុគ្គលវាទិនោតិ? សាសនេ វជ្ជិបុត្តកា ចេវ សមិតិយា ច ពហិទ្ធា ច ពហូ អញ្ញតិត្ថិយា។ តត្ថ **បុគ្គលោ**តិ អត្តា, សត្តោ ជីវោ។ **ឧបលព្ភតី**តិ បញ្ញាយ ឧបគន្ត្វា លព្ភតិ, ញាយតីតិ អត្ថោ។ **សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា**តិ ឯត្ថ **សច្ចិកដ្ឋោ**តិ មាយាមរីចិអាទយោ វិយ អភូតាការេន អគ្គហេតព្ពោ ភូតដ្ឋោ។ **បរមត្ថោ**តិ អនុស្សវាទិវសេន អគ្គហេតព្ពោ ឧត្តមត្ថោ។ ឧភយេនាបិ យោ បរតោ “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន, រូបញ្ច ឧបលព្ភតី”តិអាទិនា ខន្ធាយតនធាតុឥន្ទ្រិយវសេន សត្តបញ្ញាសវិធោ ធម្មប្បភេទោ ទស្សិតោ ។ យថា សោ ភូតេន សភាវដ្ឋេន ឧបលព្ភតិ, ឯវំ តវ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ បុច្ឆតិ។ បរវាទី **អាមន្តា**តិ បដិជានាតិ។ បដិជាននញ្ច កត្ថចិ “អាម, ភន្តេ”តិ អាគច្ឆតិ, កត្ថចិ “អាមោ”តិ បដិជាននំ អាគច្ឆតិ។ ឥធ បន “អាមន្តា”តិ អាគតំ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – សោ ហិ យំ តំ បរតោ វុត្តំ ភគវតា – “អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិ សុត្តំ អាគតំ, តំ គហេត្វា យស្មា បន ភគវា សច្ចវាទី ន វិសំវាទនបុរេក្ខារោ វាចំ ភាសតិ, នាបិ អនុស្សវាទិវសេន ធម្មំ ទេសេតិ, សទេវកំ បន លោកំ សយំ អភិញ្ញា សច្ចិកត្វា បវេទេតិ, តស្មា យោ តេន វុត្តោ “អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិ, សោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនេវ អត្ថីតិ លទ្ធឹ គហេត្វា “អាមន្តា”តិ បដិជានាតិ។

អថស្ស តាទិសស្ស លេសវចនស្ស ឆលវាទស្ស ឱកាសំ អទទមានោ សកវាទី **យោ សច្ចិកដ្ឋោ**តិអាទិមាហ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – ឃ្វាយំ បរតោ “សប្បច្ចយោ អប្បច្ចយោ, សង្ខតោ អសង្ខតោ, សស្សតោ, អសស្សតោ សនិមិត្តោ អនិមិត្តោ”តិ ឯវំ បរិទីបិតោ រូបាទិសត្តបញ្ញាសវិធោ ធម្មប្បភេទោ អាគតោ; ន សម្មុតិសច្ចវសេន, នាបិ អនុស្សវាទិវសេន គហេតព្ពោ។ អត្តនោ បន ភូតតាយ ឯវ សច្ចិកដ្ឋោ, អត្តបច្ចក្ខតាយ ច បរមត្ថោ។ តំ សន្ធាយាហ – “យោ សច្ចិកដ្ឋោ បរមត្ថោ, តតោ សោ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា”តិ។

តតោតិ ករណវចនមេតំ, តស្មា តេន សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន សោ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – រុប្បនាទិភេទេន វា សប្បច្ចយាទិភេទេន វា អាការេន យោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថោ ឧបលព្ភតិ, កឹ តេ បុគ្គលោបិ តេនាការេន ឧបលព្ភតីតិ? **ន ហេវំ វត្តព្ពេ**តិ អវជាននា បរវាទិស្ស។ សោ ហិ តថារូបំ បុគ្គលំ អនិច្ឆន្តោ អវជានាតិ។ តត្រាយំ បទច្ឆេទោ – ‘ន ហិ ឯវំ វត្តព្ពេ’តិ, ន ហិ ឯវន្តិបិ វដ្ដតិ។ ទ្វិន្នម្បិ ឯវំ ន វត្តព្ពោតិ អត្ថោ។

អាជានាហិ និគ្គហន្តិ សកវាទិវចនំ។ យស្មា តេ បុរិមាយ វត្តព្ពបដិញ្ញាយ បច្ឆិមា នវត្តព្ពបដិញ្ញា, បច្ឆិមាយ ច បុរិមា ន សន្ធិយតិ, តស្មាបិ និគ្គហំ បត្តោ។ តំ និគ្គហំ ទោសំ អបរាធំ សម្បដិច្ឆាហីតិ អត្ថោ។ ឯវំ និគ្គហំ អាជានាបេត្វា ឥទានិ តំ ឋបនាយ ចេវ អនុលោមបដិលោមតោ បាបនារោបនានញ្ច វសេន បាកដំ ករោន្តោ **ហញ្ចិ បុគ្គលោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ហញ្ចិ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី**តិ យទិ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ, សចេ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនាតិ អត្ថោ។ អយំ តាវ បរវាទីបក្ខស្ស ឋបនតោ និគ្គហបាបនារោបនានំ លក្ខណភូតា អនុលោមឋបនា នាម។ **តេន វត រេ**តិអាទិ អនុលោមបក្ខេ និគ្គហស្ស បាបិតត្តា អនុលោមបាបនា នាម។ តត្ថ **តេនា**តិ ការណវចនំ។ **វតា**តិ ឱកប្បនវចនំ។ **រេ**តិ អាមន្តនវចនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តេន, រេ វត្តព្ពេ វត, រេ ហម្ភោ, ភទ្រមុខ, តេន ការណេន វត្តព្ពោយេវាតិ។ **យំ តត្ថ វទេសី**តិអាទិ អនុលោមបក្ខេ និគ្គហស្ស អារោបិតត្តា អនុលោមរោបនា នាម។ យំ តស្ស បរិយោសានេ មិច្ឆាតិបទំ តស្ស បុរតោ ឥទំ តេ’តិ អាហរិតព្ពំ។ ឥទំ តេ មិច្ឆាតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។ បរតោ ច បាឡិយំ ឯតំ អាគតមេវ។

នោ ចេ បន វត្តព្ពេតិអាទិ “ន ហេវំ វត្តព្ពេ”តិ បដិក្ខិត្តបក្ខស្ស ឋបិតត្តា បដិលោមតោ និគ្គហបាបនារោបនានំ លក្ខណភូតា បដិលោមឋបនា នាម។ **នោ ច វត រេ**តិអាទិ បដិលោមបក្ខេ និគ្គហស្ស បាបិតត្តា បដិលោមបាបនា នាម។ បុន **យំ តត្ថ វទេសី**តិអាទិ បដិលោមបក្ខេ និគ្គហស្ស អារោបិតត្តា បដិលោមរោបនា នាម។ ឥធាបិ បរិយោសានេ មិច្ឆាតិបទស្ស បុរតោ ឥទំ តេតិ អាហរិតព្ពមេវ។ បរតោបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ ឯសេវ នយោ។

តត្រាយំ អាទិតោ បដ្ឋាយ សង្ខេបត្ថោ – យទិ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន, តេន វត ភោ សោ ឧបលព្ភតីតិ វត្តព្ពោ។ យំ បន តត្ថ វទេសិ “វត្តព្ពោ ខោ បុរិមបញ្ហេ ‘សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន ឧបលព្ភតី’តិ, នោ ច វត្តព្ពោ ទុតិយបញ្ហេ ‘តតោ សោ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី’”តិ, ឥទំ តេ មិច្ឆាតិ ឯវំ តាវ អនុលោមតោ ឋបនាបាបនារោបនា ហោន្តិ។ អថ ន វត្តព្ពោ ទុតិយបញ្ហេ “តតោ សោ ឧបលព្ភតី”តិ, បុរិមបញ្ហេបិ ន វត្តព្ពោវ។ យំ បនេត្ថ វទេសិ “វត្តព្ពោ ខោ បុរិមបញ្ហេ ‘សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន ឧបលព្ភតី’តិ, នោ ច វត្តព្ពោ ទុតិយបញ្ហេ ‘តតោ សោ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី’”តិ, ឥទំ តេ មិច្ឆាតិ ឯវំ បដិលោមតោ ឋបនាបាបនារោបនា ហោន្តិ។ ឯវមេតំ និគ្គហស្ស ច អនុលោមបដិលោមតោ ចតុន្នំ បាបនារោបនានញ្ច វុត្តត្តា ឧបលព្ភតីតិអាទិកំ អនុលោមបញ្ចកំ នាម។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ អនុលោមតោ បាបនារោបនាហិ ឯកោ, បដិលោមតោ បាបនារោបនាហិ ឯកោតិ ទ្វេ និគ្គហា កតា។ ‘អាជានាហិ និគ្គហ’ន្តិ ឯតស្សេវ បនេត្ថ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ បឋមំ វាទំ និស្សាយ បឋមស្ស និគ្គហស្ស ទ្វីហាការេហិ អារោបិតត្តា ឯកោវាយំ និគ្គហោតិ បឋមោ និគ្គហោ។

២. ឥទានិ បច្ចនីកនយោ ហោតិ។ តត្ថ បុច្ឆា បរវាទិស្ស។ សោ ហិ “អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិ គហិតត្តា “នុបលព្ភតី”តិ អសម្បដិច្ឆន្តោ ឯវំ បុច្ឆតិ។ សកវាទី យថា រូបាទិធម្មា ឧបលព្ភន្តិ, ឯវំ អនុបលព្ភនីយតោ **អាមន្តា**តិ បដិជានាតិ។ បុន ឥតរោ អត្តនា អធិប្បេតំ សច្ចិកដ្ឋំយេវ សន្ធាយ **យោ សច្ចិកដ្ឋោ**តិអាទិមាហ។ សម្មុតិសច្ចបរមត្ថសច្ចានិ វា ឯកតោ កត្វាបិ ឯវមាហ។ សកវាទី ‘បុគ្គលោ’តិ ឧបាទាបញ្ញត្តិសព្ភាវតោបិ ទ្វិន្នំ សច្ចានំ ឯកតោ កត្វា បុច្ឆិតត្តាបិ ន **ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

ឥទានិ កិញ្ចាបិ តេន បឋមំ បរមត្ថសច្ចវសេន នុបលព្ភនីយតា សម្បដិច្ឆិតា, បច្ឆា សម្មុតិសច្ចវសេន វោមិស្សកវសេន វា បដិក្ខិត្តា។ បរវាទី បន ‘នុបលព្ភតី’តិ វចនសាមញ្ញមត្តំ ឆលវាទំ និស្សាយ យំ តយា បឋមំ បដិញ្ញាតំ, តំ បច្ឆា បដិក្ខិត្តន្តិ ភណ្ឌនស្ស បដិភណ្ឌនំ វិយ អត្តនោ កតស្ស និគ្គហកម្មស្ស បដិកម្មំ ករោន្តោ **អាជានាហិ បដិកម្ម**ន្តិ អាហ។ ឥទានិ យថាស្ស អនុលោមបញ្ចកេ សកវាទិនា វាទដ្ឋបនំ កត្វា អនុលោមបដិលោមតោ បាបនារោបនាហិ និគ្គហោ បាកដោ កតោ, ឯវំ បដិកម្មំ បាកដំ ករោន្តោ **ហញ្ចិ បុគ្គលោ**តិអាទិមាហ។ តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថតោ វេទិតព្ពំ។ យស្មា បនេត្ថ ឋបនា នាម បរវាទីបក្ខស្ស ឋបនតោ “អយំ តាវ ទោសោ”តិ ទស្សេតុំ ឋបនមត្តមេវ ហោតិ, ន និគ្គហស្ស វា បដិកម្មស្ស វា បាកដភាវករណំ, បាបនារោបនាហិ បនស្ស បាកដករណំ ហោតិ។ តស្មា ឥទំ អនុលោមបដិលោមតោ បាបនារោបនានំ វសេន ចតូហាការេហិ។ បដិកម្មស្ស កតត្តា បដិកម្មចតុក្កំ នាមាតិ ឯកំ ចតុក្កំ វេទិតព្ពំ។

៣. ឯវំ បដិកម្មំ កត្វា ឥទានិ យ្វាស្ស អនុលោមបញ្ចកេ សកវាទិនា និគ្គហោ កតោ, តស្ស តមេវ ឆលវាទំ និស្សាយ ទុក្កដភាវំ ទស្សេន្តោ **ត្វញ្ចេ បន មញ្ញសី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ត្វំ ចេ បន មញ្ញសី**តិ យទិ ត្វំ មញ្ញសិ។ **វត្តព្ពេ ខោ**តិ ឥទំ បច្ចនីកេ អាមន្តាតិ បដិញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ ។ **នោ ច វត្តព្ពេ**តិ ឥទំ បន ន ហេវាតិ អវជាននំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តេន តវ តត្ថា**តិ តេន ការណេន ត្វំយេវ តស្មិំ នុបលព្ភតីតិ បក្ខេ – “ហេវំ បដិជានន្តន្តិ អាមន្តា”តិ ឯវំ បដិជានន្តោ។ **ហេវំ និគ្គហេតព្ពេ**តិ បុន ន ហេវាតិ អវជានន្តោ ឯវំ និគ្គហេតព្ពោ។ **អថ តំ និគ្គណ្ហាមា**តិ អថេវំ និគ្គហារហំ តំ និគ្គណ្ហាម។ **សុនិគ្គហិតោ ច ហោសី**តិ សកេន មតេន និគ្គហិតត្តា សុនិគ្គហិតោ ច ភវសិ។

ឯវមស្ស និគ្គហេតព្ពភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តំ និគ្គណ្ហន្តោ **ហញ្ចី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឋបនាបាបនារោបនា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ បរិយោសានេ បន **ឥទំ តេ មិច្ឆា**តិ ឥទំ តវ វចនំ មិច្ឆា ហោតីតិ អត្ថោ។ ឥទំ ឆលវាទេន ចតូហិ អាការេហិ និគ្គហស្ស កតត្តា និគ្គហចតុក្កំ នាម។

៤. ឯវំ និគ្គហំ កត្វាបិ ឥទានិ “យទិ អយំ មយា តវ មតេន កតោ និគ្គហោ ទុន្និគ្គហោ, យោ មម តយា ហេដ្ឋា អនុលោមបញ្ចកេ កតោ និគ្គហោ, សោបិ ទុន្និគ្គហោ”តិ ទស្សេន្តោ **ឯសេ ចេ ទុន្និគ្គហិតេ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯសេ ចេ ទុន្និគ្គហិតេ**តិ ឯសោ ចេ តវ វាទោ មយា ទុន្និគ្គហិតោ។ អថ វា ឯសោ ចេ តវ មយា កតោ និគ្គហោ ទុន្និគ្គហោ។ **ហេវមេវំ តត្ថ ទក្ខា**តិ តត្ថាបិ តយា មម ហេដ្ឋា កតេ និគ្គហេ ឯវមេវ បស្ស។ ឥទានិ យ្វាស្ស ហេដ្ឋា សកវាទិនា និគ្គហោ កតោ, តំ “វត្តព្ពេ ខោ”តិអាទិវចនេន ទស្សេត្វា បុន តំ និគ្គហំ អនិគ្គហភាវំ ឧបនេន្តោ **នោ ច មយំ តយា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **នោ ច មយំ តយា តត្ថ ហេតាយ បដិញ្ញាយា**តិអាទីសុ

អយមត្ថោ – យស្មា សោ តយា មម កតោ និគ្គហោ ទុន្និគ្គហោ, តស្មា មយំ តយា តត្ថ អនុលោមបញ្ចកេ អាមន្តាតិ ឯតាយ បដិញ្ញាយ ឯវំ បដិជានន្តា បុន ន ហេវាតិ បដិក្ខេបេ កតេបិ “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ ឯវំ ន និគ្គហេតព្ពោយេវ។ ឯវំ អនិគ្គហេតព្ពម្បិ មំ និគ្គណ្ហាសិ, ឰទិសេន បន និគ្គហេន ទុន្និគ្គហិតា មយំ ហោម។

ឥទានិ យំ និគ្គហំ សន្ធាយ “ទុន្និគ្គហិតា ច ហោមា”តិ អវោច, តំ ទស្សេតុំ **ហញ្ចិ បុគ្គលោ...បេ.... ឥទំ តេ មិច្ឆា**តិអាហ។ ឯវមិទំ អនុលោមបដិលោមតោ ចតូហិ បាបនារោបនាហិ និគ្គហស្ស ឧបនីតត្តា ឧបនយនចតុក្កំ នាម ហោតិ។

៥. ឥទានិ “ន ហេវំ និគ្គហេតព្ពេ”តិអាទិកំ និគ្គមនចតុក្កំ នាម ហោតិ។ តត្ថ **ន ហេវំ និគ្គហេតព្ពេ**តិ យថាហំ តយា និគ្គហិតោ, ន ហិ ឯវំ និគ្គហេតព្ពោ។ ឯតស្ស ហិ និគ្គហស្ស ទុន្និគ្គហភាវោ មយា សាធិតោ។ **តេន ហី**តិ តេន ការណេន, យស្មា ឯស និគ្គហោ ទុន្និគ្គហោ, តស្មា យំ មំ និគ្គណ្ហាសិ ហញ្ចិ បុគ្គលោ...បេ.... ឥទំ តេ មិច្ឆាតិ, ឥទំ និគ្គណ្ហនំ តវ មិច្ឆាតិ អត្ថោ។ **តេន ហិ យេ កតេ និគ្គហេ**តិ យេន ការណេន ឥទំ មិច្ឆា, តេន ការណេន យោ តយា និគ្គហោ កតោ, សោ ទុក្កដោ។ យំ មយា បដិកម្មំ កតំ, តទេវ សុកតំ។ យាបិ ចេសា បដិកម្មចតុក្កាទិវសេន កថាមគ្គសម្បដិបាទនា កតា, សាបិ សុកតា។ ឯវមេតំ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិអាទិកស្ស អនុលោមបញ្ចកស្ស នុបលព្ភតីតិអាទិកានំ បដិកម្ម និគ្គហោបនយននិគ្គមនចតុក្កានំ វសេន អនុលោមបច្ចនីកបញ្ចកំ នាម និទ្ទិដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯត្តាវតា សកវាទិនោ បុព្ពបក្ខេ សតិ បរវាទិនោ វចនសាមញ្ញមត្តេន ឆលវាទេន ជយោ ហោតិ។

២. បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា

៦. ឥទានិ យថា បរវាទិនោ បុព្ពបក្ខេ សតិ សកវាទិនោ ធម្មេនេវ តថេន សុជយោ ហោតិ, តថា វាទុប្បត្តឹ ទស្សេតុំ **បុគ្គលោ នុបលព្ភតី**តិ បច្ចនីកានុលោមបញ្ចកំ អារទ្ធំ។ តត្ថ បច្ចនីកេ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, រូបាទិភេទំ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ សុទ្ធសម្មុតិសច្ចំ វា បរមត្ថមិស្សកំ វា សម្មុតិសច្ចំ សន្ធាយ **យោ សច្ចិកដ្ឋោ**តិ បុន អនុយោគោ បរវាទិស្ស, សម្មុតិវសេន នុបលព្ភតីតិ នវត្តព្ពត្តា មិស្សកវសេន វា អនុយោគស្ស សំកិណ្ណត្តា **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។ បដិញ្ញាតំ បដិក្ខិបតីតិ វចនសាមញ្ញមត្តេន **អាជានាហិ និគ្គហ**ន្តិអាទិវចនំ បរវាទិស្ស។ ឯវមយំ បុគ្គលោ នុបលព្ភតីតិ ទុតិយវាទំ និស្សាយ ទុតិយោ និគ្គហោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ តេន ឆលេន និគ្គហោ អារោបិតោ។

៧-១០. ឥទានិ ធម្មេន សមេន អត្តនោ វាទេ ជយំ ទស្សេតុំ អនុលោមនយេ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អត្តនោ លទ្ធឹ និស្សាយ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ លទ្ធិយា ឱកាសំ អទត្វា បរមត្ថវសេន បុន អនុយោគោ សកវាទិស្ស, បរមត្ថវសេន បុគ្គលស្ស អភាវតោ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ តតោ បរំ ធម្មេន សមេន អត្តនោ ជយទស្សនត្ថំ **អាជានាហិ បដិកម្ម**ន្តិអាទិ សព្ពំ សកវាទីវចនមេវ ហោតិ។ តត្ថ សព្ពេសំ បដិកម្ម និគ្គហោបនយននិគ្គមនចតុក្កានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯវមិទំ បុគ្គលោ នុបលព្ភតីតិអាទិកស្ស បច្ចនីកបញ្ចកស្ស ឧបលព្ភតីតិអាទីនំ បដិកម្មនិគ្គហោបនយននិគ្គមនចតុក្កានញ្ច វសេន បច្ចនីកានុលោមបញ្ចកំ នាម និទ្ទិដ្ឋំ ហោតិ។ ឯវមេតានិ បឋមសច្ចិកដ្ឋេ ទ្វេ បញ្ចកានិ និទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ បុរិមបញ្ចកេ បរវាទិស្ស សកវាទិនា កតោ និគ្គហោ សុនិគ្គហោ។ សកវាទិស្ស បន បរវាទិនា ឆលវាទំ និស្សាយ បដិកម្មំ កត្វា អត្តនា សាធិតោ ជយោ ទុជ្ជយោ។ ទុតិយបញ្ចកេ សកវាទិស្ស បរវាទិនា កតោ និគ្គហោ ទុន្និគ្គហោ។ បរវាទិស្ស បន សកវាទិនា ធម្មវាទំ និស្សាយ បដិកម្មំ កត្វា អត្តនា សាធិតោ ជយោ សុជយោតិ បឋមសច្ចិកដ្ឋោ។ តត្ថេតំ វុច្ចតិ –

“និគ្គហោ បរវាទិស្ស, សុទ្ធោ បឋមបញ្ចកេ;
អសុទ្ធោ បន តស្សេវ, បដិកម្មជយោ តហឹ។

“និគ្គហោ សកវាទិស្ស, អសុទ្ធោ ទុតិយបញ្ចកេ;
វិសុទ្ធោ បន តស្សេវ, បដិកម្មជយោ តហឹ។

“តស្មា ទ្វីសុបិ ឋានេសុ, ជយោវ សកវាទិនោ;
ធម្មេន ហិ ជយោ នាម, អធម្មេន កុតោ ជយោ។

“សច្ចិកដ្ឋេ យថា ចេត្ថ, បញ្ចកទ្វយមណ្ឌិតេ;

ធម្មាធម្មវសេនេវ, វុត្តោ ជយបរាជយោ។

“គតោ បរេសុ សព្ពេសុ, សច្ចិកដ្ឋេសុ បណ្ឌិតោ;
ឯវមេវ វិភាវេយ្យ, ឧភោ ជយបរាជយេ”តិ។

២. ឱកាសសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១១. ឯវំ សុទ្ធិកសច្ចិកដ្ឋំ វិត្ថារេត្វា ឥទានិ តមេវ អបរេហិ ឱកាសាទីហិ នយេហិ វិត្ថារេតុំ បុន **បុគ្គលោ ឧបលព្ភតី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ បុន **សព្ពត្ថា**តិ សរីរំ សន្ធាយ អនុយោគោ សកវាទិស្ស, រូបស្មិំ អត្តានំ សមនុបស្សនាទោសញ្ច ‘អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរ’ន្តិ អាបជ្ជនទោសញ្ច ទិស្វា បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ សេសមេត្ថ អនុលោមបច្ចនីកបញ្ចកេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ បាឡោ បន សង្ខិត្តោ ។ តត្ថ យស្មា សរីរំ សន្ធាយ “សព្ពត្ថ ន ឧបលព្ភតី”តិ វុត្តេ សរីរតោ ពហិ ឧបលព្ភតីតិ អាបជ្ជតិ។ តស្មា បច្ចនីកេ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស, បឋមំ អនុជានិត្វា បច្ឆា អវជានាតីតិ ឆលវាទស្ស វសេន បដិកម្មំ បរវាទិស្ស។ សេសំ បាកដមេវ។

៣. កាលសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១២. ទុតិយនយេ **សព្ពទា**តិ បុរិមបច្ឆិមជាតិកាលញ្ច ធរមានបរិនិព្ពុតកាលញ្ច សន្ធាយ អនុយោគោ សកវាទិស្ស, ស្វេវ ខត្តិយោ សោ ព្រាហ្មណោតិអាទីនំ អាបត្តិទោសញ្ច ធរមានបរិនិព្ពុតានំ វិសេសាភាវទោសញ្ច ទិស្វា បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ សេសំ បឋមនយេ វុត្តសទិសមេវ។

៤. អវយវសច្ចិកដ្ឋោ

១. អនុលោមបច្ចនីកវណ្ណនា

១៣. តតិយនយេ **សព្ពេសូ**តិ ខន្ធាយតនាទីនិ សន្ធាយ អនុយោគោ សកវាទិស្ស, រូបស្មិំ អត្តា, ចក្ខុស្មិំ អត្តាតិអាទិទោសភយេន បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ សេសំ តាទិសមេវាតិ។

ឱកាសទិសច្ចិកដ្ឋាទិ

២. បច្ចនីកានុលោមវណ្ណនា

១៤. ឯវមេតានិ តីណិ អនុលោមបច្ចនីកបញ្ចកេ អនុលោមមត្តវសេនេវ តាវ បដិបាដិយា ភាជេត្វា បុន បច្ចនីកានុលោមបញ្ចកេ បច្ចនីកមត្តវសេនេវ ភាជេតុំ **បុគ្គលោ នុបលព្ភតី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ អនុលោមបញ្ចកស្ស បាឡិយំ សង្ខិបិត្វា អាគតេ បច្ចនីកេ វុត្តនយេនេវ បច្ចនីកស្ស ច បាឡិយំ សង្ខិបិត្វា អាគតេ អនុលោមេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្តាវតា សុទ្ធិកស្ស ចេវ ឥមេសញ្ច តិណ្ណន្តិ ចតុន្នំ សច្ចិកដ្ឋានំ ឯកេកស្មិំ សច្ចិកដ្ឋេ អនុលោមបច្ចនីកស្ស បច្ចនីកានុលោមស្ស ចាតិ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ បច្ចនីកានំ វសេន អយំ អដ្ឋមុខា នាម វាទយុត្តិ និទ្ទិដ្ឋា ហោតីតិ វេទិតព្ពា។ យា ឯកេកស្មិំ មុខេ ឯកេកស្ស និគ្គហស្ស វសេន **អដ្ឋកនិគ្គហោ**តិ បាឡិយំ លិខិយតិ។ តត្ថេតំ វុច្ចតិ –

“ឯវំ ចតុព្ពិធេ បញ្ហេ, បញ្ចកទ្វយភេទតោ;
ឯសា អដ្ឋមុខា នាម, វាទយុត្តិ បកាសិតា។

“អដ្ឋេវ និគ្គហា តត្ថ, ចត្តារោ តេសុ ធម្មិកា;
អធម្មិកា ច ចត្តារោ, សព្ពត្ថ សកវាទិនោ;
ជយោ បរាជយោ ចេវ, សព្ពត្ថ បរវាទិនោ”តិ។

សច្ចិកដ្ឋវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សុទ្ធិកសំសន្ទនវណ្ណនា

១៧-២៧. ឥទានិ រូបាទីហិ សទ្ធឹ សច្ចិកដ្ឋសំសន្ទនំ ហោតិ។ តត្ថ **រូបញ្ច**តិ យថា រូបំ បរមត្ថតោ ឧបលព្ភតិ, កឹ តេ បុគ្គលោបិ តថេវ ឧបលព្ភតីតិ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អត្ថិ បុគ្គលោតិ វចនមត្តំ គហេត្វា បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ យទិ តេ រូបំ វិយ បរមត្ថតោ បុគ្គលោ អត្ថិ, រូបតោ វេទនាទីនំ វិយ បុគ្គលស្សាបិ អញ្ញត្តំ អាបជ្ជតីតិ អនុយោគោ សកវាទិស្ស, សមយសុត្តវិរោធំ ទិស្វា បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ សេសំ អត្ថតោ បាកដមេវ។ ធម្មតោ បនេត្ថ សត្តបញ្ញាសភេទស្ស សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថស្ស វសេន សកវាទីបក្ខមូលកេ អនុលោមបច្ចនីកេ សត្តបញ្ញាស អនុលោមបញ្ចកានិ ទស្សិតានិ។ បដិកម្មចតុក្កាទីនិ សង្ខិត្តានិ។ បរវាទីបក្ខមូលកេបិ បច្ចនីកានុលោមេ សត្តបញ្ញាស បដិលោមបញ្ចកានិ ទស្សិតានិ។ បដិកម្មចតុក្កាទីនិ សង្ខិត្តានិ។ តត្ថ “វុត្តំ ភគវតា”តិ វចនមត្តេន បុគ្គលស្ស អត្ថិតំ រូបស្ស ច សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថវសេន ឧបលព្ភនីយតំ ទស្សេត្វា ឧភិន្នំ អញ្ញត្តំ បដិជានាបនត្ថំ **វុត្តំ ភគវតា**តិ អនុយោគោ បរវាទិស្ស, សម្មុតិបរមត្ថានំ ឯកត្តនានត្តបញ្ហស្ស ឋបនីយត្តា បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។ សេសមិធាបិ អត្ថតោ បាកដមេវាតិ។

សុទ្ធិកសំសន្ទនវណ្ណនា។

៦. ឱបម្មសំសន្ទនវណ្ណនា

២៨-៣៦. ឥទានិ រូបាទីហេវ សទ្ធឹ ឱបម្មវសេន សច្ចិកដ្ឋសំសន្ទនំ ហោតិ។ តត្ថ រូបវេទនានំ ឧបលទ្ធិសាមញ្ញេន អញ្ញត្តបុច្ឆា ច បុគ្គលរូបានំ ឧបលទ្ធិសាមញ្ញបុច្ឆា ចាតិ បុច្ឆាទ្វយម្បិ សកវាទិស្ស, ឧភោបិ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ បរវាទិនា អនុញ្ញាតេន ឧបលទ្ធិសាមញ្ញេន រូបវេទនានំ វិយ រូបបុគ្គលានំ អញ្ញត្តានុយោគោ សកវាទិស្ស, បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។ សេសមិធាបិ អត្ថតោ បាកដមេវ។ ធម្មតោ បនេត្ថ រូបមូលកាទីនំ ចក្កានញ្ច វសេន សកវាទីបក្ខេ វីសាធិកានិ នវ និគ្គហបញ្ចកសតានិ ទស្សិតានិ។ កថំ? ខន្ធេសុ តាវ រូបមូលកេ ចក្កេ ចត្តារិ, តថា វេទនាទិមូលកេសូតិ វីសតិ។ អាយតនេសុ ចក្ខាយតនមូលកេ ចក្កេ ឯកាទស, តថា សេសេសូតិ ទ្វត្តឹសសតំ។ ធាតូសុ ចក្ខុធាតុមូលកេ ចក្កេ សត្តរស, តថា សេសេសូតិ ឆាធិកានិ តីណិ សតានិ។ ឥន្ទ្រិយេសុ ចក្ខុន្ទ្រិយមូលកេ ចក្កេ ឯកវីសតិ, តថា សេសេសូតិ ទ្វាសដ្ឋាធិកានិ ចត្តារិ សតានិ។ ឯវំ សព្ពានិបិ វីសាធិកានិ នវ និគ្គហបញ្ចកសតានិ ហោន្តិ។

៣៧-៤៥. បរវាទីបក្ខេបិ **រូបំ ឧបលព្ភតី**តិ អនុលោមវសេនេវ រូបវេទនាទីនំ អញ្ញត្តបដិញ្ញំ ការេត្វា បុន អត្ថិ បុគ្គលោតិ សុត្តំ និស្សាយ ឆលវសេន បុគ្គលស្ស រូបាទីហិ ឧបលទ្ធិសាមញ្ញំ អារោបេត្វា អញ្ញត្តានុយោគោ កតោ។ សេសមិធាបិ អត្ថតោ ឧត្តានមេវ។ ធម្មតោបិ សកវាទីបក្ខេ វុត្តនយេន វីសាធិកានិ នវ បដិកម្មបញ្ចកសតានិ ទស្សិតានិ។

រូបាទីហិ សទ្ធឹ ឱបម្មវសេន សច្ចិកដ្ឋសំសន្ទនំ។

៧. ចតុក្កនយសំសន្ទនវណ្ណនា

៤៦-៥២. ឥទានិ យំ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេន ឧបលព្ភតិ, តេន យស្មា រូបាទីសុ សត្តបញ្ញាសាយ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេសុ អញ្ញតរេន ភវិតព្ពំ; រូបាទិនិស្សិតេន វា, អញ្ញត្រ វា រូបាទីហិ, រូបាទីនំ វា និស្សយេន, តស្មា ឥមិនា ចតុក្កនយេន សច្ចិកដ្ឋសំសន្ទនំ អារទ្ធំ។ តត្ថ **រូបំ បុគ្គលោ**តិ អនុយោគោ សកវាទិស្ស, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិភយេន **ន ហេវា**តិ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស, និគ្គហារោបនំ សកវាទិស្ស។ កឹ បនេតំ យុត្តំ, ននុ រូបំ វេទនាតិ វុត្តម្បិ បដិក្ខិបិតព្ពមេវាតិ? អាម បដិក្ខិបិតព្ពំ។ តំ បន រូបតោ វេទនាយ អញ្ញសភាវសព្ភាវតោ, ន អញ្ញត្តាភាវតោ។ អយញ្ច រូបាទីសុ ឯកធម្មតោបិ បុគ្គលស្ស អញ្ញត្តំ ន ឥច្ឆតិ, តស្មា យុត្តំ។ អយញ្ច អនុយោគោ រូបំ បុគ្គលោ… បេ… អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ បុគ្គលោតិ សកលំ បរមត្ថសច្ចំ សន្ធាយ អារទ្ធោ។ សកលំ បន បច្ចត្តលក្ខណវសេន ឯកតោ វត្តុំ ន សក្កាតិ តន្តិវសេន អនុយោគលក្ខណមត្តមេតំ ឋបិតំ។ តេន វិញ្ញូ អត្ថំ វិភាវេន្តិ។ វាទកាមេន បន ឥមំ លក្ខណំ គហេត្វា យថា យថា បរវាទិស្ស ឱកាសោ ន ហោតិ, តថា តថា វត្តព្ពំ។ ឥតិ តន្តិវសេន អនុយោគលក្ខណស្ស ឋបិតត្តាបិ យុត្តមេវ។ ឥមិនា នយេន សព្ពានុយោគេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អយំ បន វិសេសោ – **រូបស្មឹ បុគ្គលោ**តិអាទីសុ យថា ឯកំ មហាភូតំ និស្សាយ តយោ មហាភូតា, វត្ថុរូបំ និស្សាយ វិញ្ញាណំ រូបស្មិន្តិ វត្តុំ វដ្ដតិ, កឹ តេ ឯវំ រូបស្មឹ បុគ្គលោ? យថា ច សភាគវិនិព្ភោគតោ វេទនាទយោ សព្ពធម្មា, អរូបា វា បន ចត្តារោ ខន្ធា, និព្ពានមេវ វា “អញ្ញត្រ រូបា”តិ វត្តុំ វដ្ដតិ, កឹ តេ ឯវំ បុគ្គលោ? យថា ច ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ និស្សយវសេន “វេទនាយ រូបំ...បេ.... វិញ្ញាណស្មឹ រូប”ន្តិ វត្តុំ វដ្ដតិ, កឹ តេ ឯវំ បុគ្គលោតិ? សព្ពានុយោគេសុ បន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិភយេន ចេវ សមយវិរោធេន ច បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ សេសមេត្ថ អត្ថតោ បាកដមេវ។ ធម្មតោ បនេត្ថ សត្តបញ្ញាសាយ សច្ចិកដ្ឋេសុ ឯកេកស្មឹ ចត្តារិ ចត្តារិ កត្វា និគ្គហវសេន អដ្ឋវីសាធិកានិ ទ្វេ បញ្ចកសតានិ ទស្សិតានិ។ បរវាទីបក្ខេបិ បដិកម្មវសេន តត្តកានេវ។ យា បនេត្ថ អត្ថិ បុគ្គលោតិ វុត្តេ សកវាទិស្ស បដិញ្ញា, សា សុត្តេ អាគតេន សម្មុតិវសេន។ យោ រូបំ បុគ្គលោតិអាទីសុ បដិក្ខេបោ, សោ សក្កាយទិដ្ឋិបញ្ហស្ស ឋបនីយត្តា។ បរវាទិស្ស បដិកម្មំ ឆលវសេនេវាតិ។

ចតុក្កនយសំសន្ទនំ។

និដ្ឋិតា ច សំសន្ទនកថា។

៨. លក្ខណយុត្តិវណ្ណនា

៥៣. ឥទានិ លក្ខណយុត្តិ នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា ឋបេត្វា និព្ពានំ សេសោ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថោ បច្ចយបដិពទ្ធតាយ សប្បច្ចយោ, បច្ចយេហិ សមាគម្ម កតត្តា សង្ខតោ, ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈនតោ សទា អភាវតោ អសស្សតោ, ឧប្បត្តិការណសង្ខាតស្ស និមិត្តស្ស អត្ថិតាយ សនិមិត្តោ, និព្ពានំ វុត្តប្បការាភាវតោ អប្បច្ចយំ អសង្ខតំ សស្សតំ អនិមិត្តន្តិ ឥទំ សច្ចិកដ្ឋស្ស លក្ខណំ។ តស្មា យទិ បុគ្គលោបិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថោវ តស្សាបិ ឥមិនា លក្ខណេន ភវិតព្ពន្តិ សន្ធាយ **បុគ្គលោ សប្បច្ចយោ**តិអាទយោ អដ្ឋបិ អនុយោគា សកវាទិស្ស , បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ អាជានាហិ និគ្គហន្តិអាទិ បនេត្ថ សង្ខិត្តំ។ ឯវមេតានិ សកវាទីបក្ខេ អនុលោម បច្ចនីកេ អនុលោមមត្តវសេន អដ្ឋ បញ្ចកានិ វេទិតព្ពានិ។

៥៤. បរវាទីបក្ខេបិ បច្ចនីកានុលោមេ បច្ចនីកមត្តវសេន អដ្ឋេវ។ តត្ថ យស្មា បរវាទិនា សុត្តវសេន សម្មុតិសច្ចំ សាធិតំ, សម្មុតិយា ច សប្បច្ចយាទិភាវោ នត្ថិ, តស្មា យាថាវតោ ច បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។ ឆលវសេន បន វត្តព្ពំ “អាជានាហិ បដិកម្ម”ន្តិអាទិ សព្ពំ ឥធាបិ សង្ខិត្តមេវ។

លក្ខណយុត្តិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. វចនសោធនវណ្ណនា

៥៥-៥៩. ឥទានិ វចនសោធនំ ហោតិ។ តត្ថ យទេតំ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ វចនំ, តំ សោធេតុំ **បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ, ឧបលព្ភតិ បុគ្គលោ**តិ។ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តស្សត្ថោ – យទេតំ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ បទទ្វយំ, តំ ឯកត្ថំ វា ភវេយ្យ នានត្ថំ វា។ យទិ តាវ នានត្ថំ, យថា អញ្ញំ រូបំ, អញ្ញា វេទនា, ឯវំ អញ្ញោ បុគ្គលោ, អញ្ញោ ឧបលព្ភតីតិ អាបជ្ជតិ។ អថេកត្ថំ, យថា យំ ចិត្តំ តំ មនោ, ឯវំ ស្វេវ បុគ្គលោ, សោ ឧបលព្ភតីតិ អាបជ្ជតិ។ តេន តំ វទាមិ “យទិ តេ យោ បុគ្គលោ, សោ ឧបលព្ភតិ, ឯវំ សន្តេ យោ យោ ឧបលព្ភតិ, សោ សោ បុគ្គលោតិ អាបជ្ជតិ, កឹ សម្បដិច្ឆសិ ឯត”ន្តិ? តតោ បុគ្គលវាទី យស្មា បុគ្គលស្ស ឧបលព្ភតំ ឥច្ឆតិ, ន ឧបលព្ភមានានម្បិ រូបាទីនំ បុគ្គលភាវំ, តស្មា **បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ, ឧបលព្ភតិ កេ ហិ ចិ បុគ្គលោ កេ ហិ ចិ ន បុគ្គលោ**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – មម បុគ្គលោ អត្ថិ បុគ្គលោតិ សត្ថុ វចនតោ ឧបលព្ភតិ។ យោ បន ឧបលព្ភតិ, ន សោ សព្ពោ បុគ្គលោ, អថ ខោ កេ ហិ ចិ បុគ្គលោ កេ ហិ ចិ ន បុគ្គលោតិ។ តត្ថ **កោ**-ការត្ថេ **កេ**-ការោ, **ហិ**-ការោ ច និបាតមត្តោ។ កោចិ បុគ្គលោ, កោចិ ន បុគ្គលោតិ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – បុគ្គលោបិ ហិ រូបាទីសុបិ យោ កោចិ ធម្មោ ឧបលព្ភតិយេវ, តត្ថ បុគ្គលោវ បុគ្គលោ។ រូបាទីសុ បន កោចិបិ ន បុគ្គលោតិ។ តតោ តំ សកវាទី អាហ – **បុគ្គលោ កេ ហិ ចិ ឧបលព្ភតិ កេ ហិ ចិ ន ឧបលព្ភតី**តិ។ តស្សត្ថោ – បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ បទទ្វយស្ស អត្ថតោ ឯកត្តេ យទិ ឧបលព្ភតីតិ អនុញ្ញាតោ ធម្មោ បុគ្គលតោ អនញ្ញោបិ កោចិ បុគ្គលោ កោចិ ន បុគ្គលោ, បុគ្គលោបិ តេ កោចិ ឧបលព្ភតិ, កោចិ ន ឧបលព្ភតីតិ អាបជ្ជតិ, កឹ សម្បដិច្ឆសិ ឯតន្តិ? សោ បុគ្គលស្ស អនុបលទ្ធឹ អនិច្ឆន្តោ **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។ ឥតោ បរំ “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិអាទិ សព្ពំ សង្ខិត្តំ។ វិត្ថារតោ បន វេទិតព្ពំ។ **បុគ្គលោ សច្ចិកដ្ឋោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពានិ ហេតានិ ឧបលព្ភតិវេវចនានេវ, អបិច យស្មា “បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិសច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា”តិ អយំ បុគ្គលវាទិនោ

បដិញ្ញា, តស្មាស្ស យថេវ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ លទ្ធិ, ឯវមេវ បុគ្គលោ សច្ចិកដ្ឋោតិបិ អាបជ្ជតិ។ យា បនស្ស បុគ្គលោ អត្ថីតិ លទ្ធិ, តស្សា វិជ្ជមានោតិវេវចនមេវ, តស្មា សព្ពានិបេតានិ វចនានិ សោធិតានិ។

៦០. តត្ថ យំ អវសានេ “**បុគ្គលោ អត្ថិ, អត្ថិ ន សព្ពោ បុគ្គលោ**”តិអាទិ វុត្តំ, តត្រាយមធិប្បាយោ – យញ្ចេតំ បរវាទិនា “បុគ្គលោ អត្ថិ, អត្ថិ កេហិចិ បុគ្គលោ, កេហិចិ ន បុគ្គលោ”តិ វុត្តំ, តំ យស្មា អត្ថតោ បុគ្គលោ អត្ថិ, អត្ថិ ន សព្ពោ បុគ្គលោតិ ឯត្តកំ ហោតិ, តស្មា នំ សកវាទី សម្បដិច្ឆាបេត្វា ឥទានិ នំ ឯវំ អនុយុញ្ជតិ។ តយា ហិ “អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិ វចនមត្តំ និស្សាយ “បុគ្គលោ អត្ថី”តិ លទ្ធិ គហិតា, យថា ច ភគវតា ឯតំ វុត្តំ, តថា “សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សុ, មោឃរាជ, សទា សតោ”តិអាទិនា (សុ. និ. ១១២៥) នយេន “នត្ថី”តិបិ វុត្តំ, តស្មា យថេវ តេ “បុគ្គលោ អត្ថិ, អត្ថិ ន សព្ពោ បុគ្គលោ”តិ លទ្ធិ, តថា បុគ្គលោ នត្ថិ, នត្ថិ ន សព្ពោ បុគ្គលោតិបិ អាបជ្ជតិ, កឹ ឯតំ សម្បដិច្ឆសីតិ? អថ នំ អសម្បដិច្ឆន្តោ **ន ហេវា**តិ បដិក្ខិបតិ។ សេសមេត្ថ និគ្គហាទិវិធានំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

វចនសោធនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា

៦១-៦៦. ឥទានិ បញ្ញត្តានុយោគោ នាម ហោតិ។ រូបធាតុយា ហិ បុគ្គលវាទី រូបី បុគ្គលំ បញ្ញបេតិ, តថា អរូបធាតុយា អរូបឹ។ តស្ស តំ លទ្ធឹ ភិន្ទិតុំ សព្ពាបិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច ឥតរស្ស ។ សោ ហិ **រូបីតិ** វុត្តេ រូបកាយសព្ភាវតោ ចេវ តថារូបាយ ច បញ្ញត្តិយា អត្ថិតាយ បដិជានាតិ។ **កាមីតិ** វុត្តេ វីតរាគសព្ភាវតោ ចេវ តថារូបាយ ច បញ្ញត្តិយា នត្ថិតាយ បដិក្ខិបតិ។ **អរូបីតិ** វុត្តេបិ អរូបក្ខន្ធសព្ភាវតោ ចេវ តថារូបាយ ច បញ្ញត្តិយា អត្ថិតាយ បដិជានាតិ។ ទ្វីសុបិ នយេសុ សត្តោតិ បុគ្គលស្ស វេវចនវសេន វុត្តំ។

៦៧. ឥទានិ យស្មា សោ “កាយេ កាយានុបស្សី”តិ អាគតដ្ឋានេ អញ្ញោ កាយោ អញ្ញោ បុគ្គលោតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា តំ លទ្ធឹ ភិន្ទិតុំ **កាយោតិ វា សរីរន្តិ វា**តិអាទិ សកវាទីបុច្ឆា ហោតិ។ តត្ថ **កាយំ អប្បិយំ ករិត្វា**តិ កាយំ អប្បេតព្ពំ អល្លីយាបេតព្ពំ ឯកីភាវំ ឧបនេតព្ពំ អវិភជិតព្ពំ កត្វា បុច្ឆាមីតិ អត្ថោ។ **ឯសេសេ**តិ ឯសោ សោយេវ។ ឯសេ ឯសេតិបិ បាឋោ។ ឯសោ ឯសោយេវាតិ អត្ថោ។ **ឯកដ្ឋេ**តិ ឯកដ្ឋោ។ **សមេ សមភាគេ តជ្ជាតេ**តិ សមោ សមភាគោ តជ្ជាតិកោ។ វចនមត្តេយេវេត្ថ ភេទោ។ អត្ថតោ បន កាយោវ ឯសោតិ បុច្ឆតិ។ បរវាទី នានត្តំ អបស្សន្តោ **អាមន្តា**តិ បដិជានាតិ។ **បុគ្គលោតិ វា ជីវោតិ វា**តិ បុច្ឆាយបិ ឯសេវ នយោ។ **អញ្ញោ កាយោ**តិ បុដ្ឋោ បន កាយានុបស្សនាយ ឯវំលទ្ធិកត្តា បដិជានាតិ។ **អញ្ញំ ជីវន្តិ** បុដ្ឋោ បន អាហច្ច ភាសិតំ សុត្តំ បដិក្ខិបិតុំ អសក្កោន្តោ អវជានាតិ។ តតោ បរំ “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិអាទិ ឧត្តានត្ថមេវ។

៦៨. បរវាទីបក្ខេ បន **អញ្ញោ កាយោ អញ្ញោ បុគ្គលោ**តិ បុដ្ឋោ សកវាទី ឋបនីយបញ្ហត្តា បដិក្ខិបតិ, បរវាទី ឆលវសេន បដិកម្មំ ករោតិ។ តម្បិ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. គតិអនុយោគវណ្ណនា

៦៩-៧២. ឥទានិ គតិបរិវត្តនមុខេន ចុតិបដិសន្ធិអនុយោគោ ហោតិ។ តត្ថ យស្មា បុគ្គលវាទី “ស សត្តក្ខត្តុបរមំ សន្ធាវិត្វាន បុគ្គលោ”តិអាទីនិ (សំ. និ. ២.១៣៣; ឥតិវុ. ២៤) សុត្តានិ និស្សាយ បុគ្គលោ សន្ធាវតីតិ លទ្ធឹ គហេត្វា វោហរតិ , តស្មាស្ស តំ លទ្ធឹ ភិន្ទិតុំ **សន្ធាវតីតិ** បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **សន្ធាវតីតិ** សំសរតិ គមនាគមនំ ករោតិ។ អត្តនោ លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ **សោ បុគ្គលោ**តិអាទយោ អនុយោគោបិ សកវាទិស្ស, បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។ តត្ថ **សោ**តិ សោយេវាតិ អត្ថោ។ ឯវំ បន អនុយុត្តោ សស្សតទិដ្ឋិភយេន បដិក្ខិបតិ។ **អញ្ញោ**តិ បុដ្ឋោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិភយេន។ **សោ ច អញ្ញោ ចា**តិ បុដ្ឋោ ឯកច្ចសស្សតទិដ្ឋិភយេន។ **នេវ សោ ន អញ្ញោ**តិ បុដ្ឋោ អមរាវិក្ខេបទិដ្ឋិភយេន។ បុន ចត្តារោបិ បញ្ហេ ឯកតោ បុដ្ឋោ ចតុន្នម្បិ ទិដ្ឋីនំ ភយេន បដិក្ខិបិត្វា បុន យានិស្ស សុត្តានិ និស្សាយ លទ្ធិ ឧប្បន្នា តានិ ទស្សេន្តោ **តេន ហិ បុគ្គលោ សន្ធាវតី**តិអាទិមាហ។

៧៦. បុន សកវាទិនា “ឃ្វាយំ តវ លទ្ធិយា សន្ធាវតិ, កឹ សោ អស្មិញ្ច បរស្មិញ្ច លោកេ ឯកោយេវា”តិ អធិប្បាយេន **ស្វេវា**តិ និយមេត្វា បុដ្ឋោ សស្សតភយា បដិក្ខិបិត្វា បុន ទឡ្ហំ កត្វា តថេវ បុដ្ឋោ យស្មា សោ

បុគ្គលោវ ន អញ្ញោ ភាវោ, “សោ តតោ ចុតោ ឥធូបបន្នោ”តិអាទិសុត្តម្បិ (បារា. ១២; ទី. និ. ១.២៤៥) អត្ថិ, តស្មា បដិជានាតិ។ **ស្វេវ មនុស្សោ**តិ បុដ្ឋោ មនុស្សស្សេវ ទេវត្តាភាវតោ បដិក្ខិបតិ។

៧៧. បុន បុដ្ឋោ “អហំ តេន សមយេន សុនេត្តោ នាម សត្ថា អហោសិ”ន្តិអាទិសុត្តវសេន (អ. និ. ៧.៦៦ អត្ថតោ សមានំ) បដិជានាតិ។ អថស្ស សកវាទី ទេវមនុស្សបបត្តីនំ នានត្តតោ វចនំ មិច្ឆាតិ បកាសេន្តោ **មនុស្សោ ហុត្វា**តិអាទិមាហ។

៧៨. តត្ថ **ហេវំ មរណំ ន ហេហិតី**តិ ឯវំ សន្តេ មរណំ ន ភវិស្សតីតិ អត្ថោ។ ឥតោ បរំ យត្ថោ បេតោតិ អត្តភាវនានត្តវសេន អនុយោគនានត្តំ វេទិតព្ពំ។

៨២. **ខត្តិយោ**តិអាទីនិ ជាតិវសេន ចេវ អង្គវេកល្លាទិវសេន ច វុត្តានិ។

៨៧. បុន **ន វត្តព្ព**ន្តិ បរវាទិនា បុដ្ឋោ ឥធដ្ឋកស្ស ឧបបត្តិវសេន បរលោកស្ស គមនាភាវតោ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស បុន សោតាបន្នស្ស ភវន្តរេបិ សោតាបន្នភាវាវិជហនតោ ទុតិយបដិញ្ញាបិ តស្សេវ។ **ហញ្ចី**តិអាទិវចនំ បរវាទិស្ស។

៨៨. បុន ទេវលោកេ ឧបបន្នស្ស មនុស្សត្តាភាវទស្សនេន អនុយោគោ សកវាទិស្ស។

៨៩. តតោ បរំ **អនញ្ញោ អវិគតោ**តិ ឯត្ថ **អនញ្ញោ**តិ សព្ពាការេន ឯកសទិសោ។ **អវិគតោ**តិ ឯកេនាបិ អាការេន អវិគតោតិ អត្ថោ។ **ន ហេវ**ន្តិ ទេវលោកេ ឧបបន្នស្ស មនុស្សភាវាភាវតោ ឯវមាហ។

៩០. បុន ទទ្ធំ កត្វា អនុយុត្តោ “ស្វេវ បុគ្គលោ សន្ធាវតី”តិ លទ្ធិយា អនុជានាតិ។ **ហត្ថច្ឆិន្នោ**តិអាទិ អាការវិគមនទស្សនេន អវិគតោ **សន្ធាវតី**តិ លទ្ធិភិន្ទនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **អឡច្ឆិន្នោ**តិ យស្ស អឌ្ឍដ្ឋកា ឆិន្នា។ **កណ្ណរច្ឆិន្នោ**តិ យស្ស មហាន្ហារូ ឆិន្នា។

៩១. **សរូបោ**តិអាទីសុ បឋមេ បញ្ហេ ឥមិនា រូបកាយេន សទ្ធឹ អគមនំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយេ អន្តរាភវបុគ្គលំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សោ ហិ តស្ស លទ្ធិយា សរូបោវ គន្ត្វា មាតុកុច្ឆឹ បវិសតិ។ អថស្ស តំ រូបំ ភិជ្ជតិ។ **តំ ជីវ**ន្តិ យេន រូបសង្ខាតេន សរីរេន សទ្ធឹ គច្ឆតិ, កិមស្ស តទេវ ជីវំ តំ សរីរន្តិ បុច្ឆតិ។ បរវាទី ឥធ សរីរនិក្ខេបា សុត្តវិរោធា ច បដិក្ខិបតិ។

សវេទនោតិអាទីសុ អសញ្ញូបបត្តឹ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, តទញ្ញំ ឧបបត្តឹ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **តំ ជីវ**ន្តិ យេន វេទនាទិសង្ខាតេន សរីរេន សទ្ធឹ គច្ឆតិ។ កិមស្ស តទេវ ជីវំ តំ សរីរន្តិ បុច្ឆតិ។ តំ ជីវំ តំ សរីរំ, អញ្ញំ ជីវំ អញ្ញំ សរីរន្តិ ឯតិស្សា ហិ លទ្ធិយា បញ្ចបិ ខន្ធា សរីរន្តិ អធិប្បេតា។ បរវាទី សុត្តវិរោធា បដិក្ខិបតិ។

៩២. **អរូបោ**តិអាទីសុ បឋមេ បញ្ហេ អន្តរាភវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយេ អរូបា រូបំ ឧបបជ្ជមានំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **អញ្ញំ, ជីវ**ន្តិ យំ រូបសង្ខាតំ សរីរំ បហាយ អរូបោ សន្ធាវតិ, កឹ តេ តំ សរីរំ អញ្ញំ, អញ្ញំ ជីវន្តិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ សុត្តវិរោធា បដិក្ខិបតិ។

អវេទនោតិអាទីសុ សញ្ញីភវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, តទញ្ញំ ឧបបត្តឹ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **អញ្ញំ ជីវ**ន្តិ យំ វេទនាទិសង្ខាតំ សរីរំ បហាយ អវេទនោ អវិញ្ញាណោ សន្ធាវតិ, កឹ តេ តំ អញ្ញំ សរីរំ, អញ្ញំ ជីវន្តិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ សុត្តវិរោធា បដិក្ខិបតិ។

៩៣. **រូបំ សន្ធាវតី**តិអាទីសុ យេ រូបាទយោ ខន្ធេ ឧបាទាយ បុគ្គលំ បញ្ញបេតិ, កឹ តេ តស្មឹ បុគ្គលេ សន្ធាវន្តេ តម្បិ រូបំ សន្ធាវតីតិ បុច្ឆតិ។ បរវាទី “អវិជ្ជានីវរណានំ សត្តានំ តណ្ហាសំយោជនានំ សន្ធាវតំ សំសរត”ន្តិ សត្ថុស្សេវ សន្ធាវនវចនតោ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ យស្មា រូបាទិធម្មេ វិនា បុគ្គលោ នត្ថិ, តស្មា តស្មឹ សន្ធាវន្តេ តេនបិ រូបេន សន្ធាវិតព្ពន្តិ សញ្ញាយ បដិជានាតិ។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៩៤. **រូបំ ន សន្ធាវតី**តិអាទីសុ យស្មា តេ រូបំ បុគ្គលោ ន ហោតិ, ស្វេវ ច សន្ធាវតីតិ វទេសិ, តស្មា តំ បុច្ឆាមិ, កឹ តេ រូបំ ន សន្ធាវតីតិ អត្ថោ។ ឥតរោ បុគ្គលេ សន្ធាវន្តេ ន សក្កា តស្ស ឧបាទានភូតេន រូបេន សន្ធាវិតុន្តិ សញ្ញាយ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ សត្ថានញ្ញេវ សន្ធាវនវចនតោ បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។

គាថានំ បន អយមត្ថោ – អាយស្មតោ មតេន រុក្ខំ ឧបាទាយ ឆាយា វិយ, ឥន្ធនំ ឧបាទាយ អគ្គិ វិយ ច, ខន្ធេ ឧបាទាយ បុគ្គលោ; រូបាទីនំ សន្ធាវនេ អសតិ តេសុ ខន្ធេសុ ភិជ្ជមានេសុ សោ តាវ បុគ្គលោ ភិជ្ជតិ ចេ, ឯវំ សន្តេ ឧច្ឆេទា ភវតិ ទិដ្ឋិ, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ តេ អាបជ្ជតិ។ កតរា យា ពុទ្ធេន វិវជ្ជិតា អកុសលទិដ្ឋិ។ យា បន “ឧច្ឆេទវាទី សមណោ គោតមោ”តិ បរិយាយភាសិតា, ន តំ វទាមាតិ ទស្សេតិ។ អថាបិ តេសុ ខន្ធេសុ ភិជ្ជមានេសុ សោ បុគ្គលោ ន ភិជ្ជតិ, ឯវំ សន្តេ សស្សតោ បុគ្គលោ ហោតិ។ តតោ សោ និព្ពានេន សមសមោ អាបជ្ជតិ ។ **សមសមោ**តិ អតិវិយ សមោ, សមេន វា សមោ, សមភាវេនេវ សមោ។ យថេវ និព្ពានំ នុប្បជ្ជតិ ន ភិជ្ជតិ, ឯវំ តេ បុគ្គលោបិ តេន សមសមោតិ។

គតិបរិវត្តនមុខេន ចុតិបដិសន្ធានុយោគោ និដ្ឋិតោ។

អនុយោគវណ្ណនា។

១២. ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា

៩៥. ឥទានិ ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគោ ហោតិ។ តត្ថ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញាបដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ សោ ហិ រុក្ខំ ឧបាទាយ ឆាយាយ វិយ, ឥន្ធនំ ឧបាទាយ អគ្គិស្ស វិយ ច, រូបាទីនិ ឧបាទាយ បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តិំ បញ្ញាបនំ អវពោធនំ ឥច្ឆតិ, តស្មា “រូបំ ឧបាទាយា”តិ បុដ្ឋោ បដិជានាតិ។ បុន យថា រុក្ខុបាទានា ឆាយា រុក្ខោ វិយ, ឥន្ធនុបាទានោ ច អគ្គិ ឥន្ធនំ វិយ អនិច្ចាទិធម្មោ, ឯវំ តេ រូបាទិឧបាទានោ បុគ្គលោ រូបាទយោ វិយ អនិច្ចោតិ ឥមមត្ថំ បុដ្ឋោ អត្តនោ លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិក្ខិបតិ។

៩៧. នីលំ រូបំ ឧបាទាយ នីលោតិអាទីសុ នីលរូបេន សទ្ធិំ បុគ្គលស្ស ឯកត្តំ, ឯកសរីរេ នីលាទីនំ ពហូនំ វសេន ពហុភាវញ្ច អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។

៩៨. កុសលំ វេទនន្តិ ឯកក្ខាបិ វេទនាយ សទ្ធិំ ឯកត្តំ ឯកសន្តានេ ពហូនំ កុសលវេទនានំ វសេន ពហុភាវញ្ច អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយនយេ មគ្គកុសលោតិអាទិវចនសព្ភាវតោ ឆេកដ្ឋំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **សផលោ**តិអាទីនិ បុដ្ឋោ តថារូបស្ស វោហារស្ស អភាវតោ បដិក្ខិបតិ។

៩៩. អកុសលបក្ខេ អឆេកដ្ឋំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។

១០០. អព្យាកតបក្ខេ សស្សតាទិវសេន អព្យាកតភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

១០៤. ចក្ខុំ ឧបាទាយាតិអាទីសុ “ចក្ខុមា វិសមានីវ…បេ…. បាបានិ បរិវជ្ជយេ”តិ(ឧទា. ៤៣) អាទិ វោហារសព្ភាវតោ បដិជានាតិ។ ចក្ខុមត្តាទិនិរោធេន បុគ្គលនិរោធំ អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។

១០៧. រូបំ ឧបាទាយ វេទនំ ឧបាទាយាតិ ឯត្ថ អញ្ញេបិ រូបមូលកា ទុកតិកចតុក្កា វេទិតព្ពា។ យស្មា បន ខន្ធេ ឧបាទាយ បុគ្គលស្ស បញ្ញត្តិ, តស្មា ទ្វេបិ តយោបិ ចត្តារោបិ បញ្ចបិ ឧបាទាយ បញ្ញត្តិំ បដិជានាតិ។ ឯកសន្តានេ បន ទ្វិន្នំ បញ្ចន្នំ វា អភាវា បដិក្ខិបតិ។ អាយតនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

១១២. ឥទានិ យំ ឧបាទាយ យស្ស បញ្ញត្តិ, យថា តស្ស អនិច្ចតាយ តស្សាបិ អនិច្ចតា, តតោ ច អញ្ញត្តំ សិទ្ធំ, ឯវំ តស្ស បុគ្គលស្សាបិ អាបជ្ជតីតិ ទស្សេតុំ **យថា រុក្ខ**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧបាទាយា**តិ បដិច្ច អាគម្ម, ន វិនា តន្តិ អត្ថោ។ បរវាទី បន តថា អនិច្ឆន្តោ លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិក្ខិបតិ។

១១៥. និគឡោតិ សង្ខលិកពន្ធនំ។ **នេគឡិកោ**តិ តេន ពន្ធកោ **យស្ស រូបំ សោ រូបវា**តិ យស្មា យស្ស រូបំ សោ រូបវា ហោតិ, តស្មា យថា ន និគឡោ …បេ…. អញ្ញោ រូបវាតិ អត្ថោ។

១១៦. ចិត្តេ ចិត្តេតិអាទីសុ សរាគាទិចិត្តវសេន សរាគាទិតំ សន្ធាយ ចិត្តានុបស្សនាវសេន បដិជានាតិ។ **ជាយតី**តិអាទិនា នយេន បុដ្ឋោ បុគ្គលស្ស ខណិកភាវំ អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។ “សោ”តិ វា “អញ្ញោ”តិ វា បុដ្ឋោ សស្សតុច្ឆេទភយេន បដិក្ខិបតិ។ បុន ន វត្តព្ពំ “កុមារកោ”តិ វា “កុមារិកា”តិ វា បុដ្ឋោ លោកវោហារសមុច្ឆេទភយេន វត្តព្ពន្តិ បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ បាកដមេវ។

១១៨. ឥទានិ បរវាទី អញ្ញេនាការេន លទ្ធឹ បតិដ្ឋាបេតុកាមោ **ន វត្តព្ពំ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **ន វត្តព្ពន្តិ** កឹ តេ ឥមិនា ឯវំ ពហុនា ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគេន, ឥទំ តាវ វទេហិ, កឹ ន វត្តព្ពំ "បុគ្គលោ ឧបលព្ភតិ សច្ចិកដ្ឋបរមត្ថេនា"តិ។ តតោ សកវាទិនា អាមន្តាតិ វុត្តេ **ននុ យោ បស្សតីតិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **យោតិ** បុគ្គលោ ។ **យន្តិ** រូបំ។ **យេនាតិ** ចក្ខុនា។ **សោតិ** បុគ្គលោ។ **តន្តិ** រូបំ។ **តេនាតិ** ចក្ខុនា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ននុ យោ យំ រូបំ យេន ចក្ខុនា បស្សតិ, សោ តំ រូបំ តេន ចក្ខុនា បស្សន្តោ បុគ្គលោតិ។ សកវាទី កិញ្ចាបិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស និស្សយភាវំ គច្ឆន្តំ ចក្ខុមេវ រូបំ បស្សតិ, តថា សោតមេវ សទ្ទំ សុណាតិ…បេ…. វិញ្ញាណមេវ ធម្មំ វិជានាតិ, "អត្ថិ អរហតោ ចក្ខុ, បស្សតិ អរហា ចក្ខុនា រូប"ន្តិអាទិសម្មុតិវសេន បន អាមន្តាតិ បដិជានាតិ។

១២០. តតោ ឆលវាទំ និស្សាយ បរវាទិនា បុគ្គលស្ស វត្តព្ពតាយ សាធិតាយ តមេវ វាទំ បរិវត្តេត្វា **បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ**អាទិមាហ។ តត្ថ **យោ ន បស្សតីតិ** អន្ធោ អសញ្ញសត្តោ អរូបំ ឧបបន្នោ និរោធំ សមាបន្នោ, អនន្ធោបិ ច អញ្ញត្រ ទស្សនសមយា ន បស្សតិ នាម។ សេសវារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សេសំ បាឡិវសេនេវ អត្ថតោ វេទិតព្ពំ។

១២២. សុត្តសំសន្ទនាយំ ទិព្ពស្ស ចក្ខុនោ រូបគោចរត្តា **រូបំ បស្សតីតិ** អាហ។ ទុតិយវារេ "សត្តេ បស្សាមី"តិវចនតោ **បុគ្គលំ បស្សតីតិ** អាហ។ តតិយវារេ "រូបំ ទិស្វា បុគ្គលំ វិភាវេតី"តិ លទ្ធិតោ **ឧភោ បស្សតីតិ** អាហ។ យស្មា បន បស្សិតព្ពំ នាម ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតន្តិ ចតុព្ពិធេ រូបសង្គហេ រូបាយតនមេវ សង្គហិតំ, តស្មា សកវាទី "រូបំ បុគ្គលោ, បុគ្គលោ រូបំ, ឧភោ រូប"ន្តិ អនុយោគំ ករោតិ។ តស្សត្ថោ បាកដោយេវាតិ។

ឧបាទាបញ្ញត្តានុយោគវណ្ណនា។

១៣. បុរិសការានុយោគវណ្ណនា

១២៣. ឥទានិ បុរិសការានុយោគោ ហោតិ។ តត្ថ កម្មេ សតិ និយមតោ តស្ស ការកេនបិ ភវិតព្ពន្តិ លទ្ធិយា បុច្ឆា បរវាទិស្ស, តថារូបានំ កម្មានំ អត្ថិតាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ បុន **កត្តា ការេតាតិ** បុច្ឆា បរវាទិស្ស។ តត្ថ **កត្តាតិ** តេសំ កម្មានំ ការកោ។ **ការេតាតិ** អាណត្តិទេសនាទីហិ ឧបាយេហិ ការាបកោ។ ឥទានិ យស្មា បរវាទី បុគ្គលំ សន្ធាយ កត្តាតិ បុច្ឆតិ, ន ករណមត្តំ, តស្មា បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។

១២៤. **តស្ស កត្តា ការេតាតិ** ឯត្ថ យទិ យំ យំ ឧបលព្ភតិ, តស្ស តស្ស កត្តា បុគ្គលោ តេ ឧបលព្ភតិ, កឹ តស្សាបិ ការកោ ច ការាបកោ ច អញ្ញោ បុគ្គលោ ឧបលព្ភតីតិ អត្ថោ។ បរវាទី តថា អនិច្ឆន្តោ ឥស្សរនិម្មានវាទភយេន បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ យស្មា បុគ្គលំ មាតាបិតរោ ជនេន្តិ នាមំ ករោន្តិ បោសេន្តិ, តស្មាស្ស តេ ការកា។ យេ ច បន តំ កល្យាណមិត្តា វា អាចរិយា វា តានិ តានិ វិជ្ជាដ្ឋានសិប្បាយតនានិ សិក្ខាបេន្តិ , តេ ការាបកា នាមាតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ បុរិមកម្មមេវ តស្ស កត្តា ចេវ ការាបេតា ចាតិ អធិប្បេតំ។

១២៥. **តស្ស តស្សេវាតិ** ឥមិនា ឥទំ បុច្ឆតិ – យទិ កម្មានំ ការកស្ស កត្តា តស្សាបិ កត្តា តស្សាបិ កត្តា អត្ថេវ, ឯវំ សន្តេ បុរិមេន បុរិមេន អវស្សំ បច្ឆា បច្ឆា បុគ្គលោ កាតព្ពោតិ ឥមិនាបិ តេ កម្មានំ ការកេន បុគ្គលេន អាយតឹ អញ្ញោ បុគ្គលោ កាតព្ពោ, តេនាបិ អញ្ញោតិ នត្ថិ ទុក្ខស្ស អន្តកិរិយា, នត្ថិ វដ្ដស្ស ឧបច្ឆេទោ, នត្ថិ អប្បច្ចយបរិនិព្ពានំ។ បច្ចយាភាវេន បច្ចយបដិពទ្ធស្ស ទុក្ខស្ស អភាវោ យំ និព្ពានំ វុត្តំ, នត្ថិ តេ តន្តិ។ អថ វា **តស្ស តស្សេវាតិ** យទិ កម្មំ កម្មមត្តំ ន ហោតិ, តស្ស បន ការកោ បុគ្គលោ, តស្សាបិ ការកោ, តស្សាបិ ការកោតិ ឯវំ បុគ្គលបរម្បរា អត្ថិ។ ឯវំ សន្តេ យា ឯសា កម្មវដ្ដស្ស អប្បវត្តិករណេន ទុក្ខស្ស អន្តកិរិយា វុត្តា, សា នត្ថីតិ អត្ថោ។ បរវាទី តំ អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។ ឥតោ អបរាសុបិ ឧបលព្ភតិ សាមញ្ញេន ការកបុច្ឆាសុ បុគ្គលំយេវ សន្ធាយ "កត្តា ការេតា"តិ វុត្តំ, ន បច្ចយេ។ ន ហិ មហាបថវីអាទីនំ បច្ចយា នត្ថិ។

១៣៥. **អញ្ញោ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ កត្តាតិ** បញ្ហោ "សង្ខារវន្តំ វា អត្តាន"ន្តិអាទិទិដ្ឋិភយា បដិក្ខិត្តោ។

១៣៦. **វិបាកោ ឧបលព្ភតីតិ**អាទិ វិបាកបដិសំវេទីវសេន បុគ្គលំ ទស្សេន្តស្ស លទ្ធិភិន្ទនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **វិបាកបដិសំវេទីតិ** អនុយោគោ បរវាទិស្ស , វិបាកបវត្តិតោ អញ្ញស្ស វេទកស្ស អភាវា បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។ បុន បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

១៣៨. តស្ស បដិសំវេទីតិ តស្ស វិបាកបដិសំវេទកស្ស បដិសំវេទី យស្មា បន បដិសំវេទិតព្ពោ នាម វិបាកោ, ន ច បុគ្គលោ វិបាកោ, តស្មា បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ បុន បុដ្ឋោ យស្មា បុញ្ញវិបាកេ ឋិតត្តា វិបាកបដិសំវេទី បុត្តំ វា បតី វា មាតា វា ជាយា វា បរិចុម្ពតិ បរិសជ្ជតិ, តស្មា តថារូបំ បដិសំវេទិតំ សន្ធាយ បដិជានាតិ បរវាទី។

តស្ស តស្សេវាតិ យទិ វិបាកោ វិបាកមត្តំ ន ហោតិ, តស្ស បន បដិសំវេទី បុគ្គលោ, តស្សាបិ បដិសំវេទី តស្សាបិ បដិសំវេទីតិ ឯវំ បុគ្គលបរម្បរា អត្ថិ។ ឯវំ សន្តេ យា ឯសា វិបាកវដ្ដស្ស អប្បវត្តិករណេន ទុក្ខស្ស អន្តកិរិយា វុត្តា, សា នត្ថីតិ អត្ថោ។ ឥតោ បរំ ឧបលព្ភតិសាមញ្ញេន បដិសំវេទីបុច្ឆាសុ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

១៤២. អញ្ញោ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ វិបាកបដិសំវេទីតិ បញ្ហោ “វេទនវន្តំ វា អត្តាន”ន្តិអាទិទិដ្ឋិភយា បដិក្ខិត្តោ។

១៤៣. ទិព្ពំ សុខន្តិអាទិ កល្យាណបាបកានំ កម្មានំ វិបាកំ ភាជេត្វា ទស្សនវសេន អារទ្ធំ។ តំ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ សកវាទិនោ ចេត្ថ បុគ្គលវសេនេវ បដិសំវេទីបដិក្ខេបោ វេទិតព្ពោ, ន វេទយិតវសេន។

១៤៨. មហាបថវីអាទីនិ ហិ អារម្មណំ កត្វា វេទយិតានំ ឧប្បត្តិ អប្បដិសិទ្ធា។

១៧០. កត្តា ការេតា វិបាកបដិសំវេទីតិអាទិ វោមិស្សកនយវសេន អារទ្ធំ។ តត្ថ **សោ ករោតី**តិ យំ ត្វំ កត្តាតិ ច បដិសំវេទីតិ ច វទេសិ, កឹ សោយេវ ករោតិ, សោ បដិសំវេទេតិ។ អយមនុយោគោ សកវាទិស្ស, សុត្តវិរោធភយេន បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។

១៧១. បុន បុដ្ឋោ “ឥធ នន្ទតិ បេច្ច នន្ទតី”តិអាទិសុត្តវសេន (ធ. ប. ១៨) បដិញ្ញា តស្សេវ។ អថស្ស វចនោកាសំ បដិពាហន្តោ សកវាទី **សយំកតំ សុខទុក្ខ**ន្តិ អាហ។

១៧២. តត្ថ **អញ្ញោ ករោតី**តិ ការកវេទកានំ អញ្ញត្តបុច្ឆាវសេន វុត្តំ។ តតោ បរវាទី សុត្តវិរោធភយេន បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ “មនុស្សភូតោ កត្វា ទេវភូតោ បដិសំវេទេតី”តិ មញ្ញមានោ បដិជានាតិ ។ ឯវំវាទិនោ បន បរំកតំ សុខទុក្ខំ អាបជ្ជតីតិ តស្ស វសេន បុដ្ឋោ បុន បដិក្ខិបតិ។

១៧៤. សោ ច អញ្ញោ ចាតិ ការកវេទកានំ ឯកត្តអញ្ញត្តបុច្ឆាវសេន វុត្តំ។ តតោ បរវាទី សុត្តវិរោធភយេនេវ បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ បុរិមេ ទ្វេបិ នយេ ឯកតោ កត្វា បដិជានាតិ។ ឯវំវាទិនោ បន សយំកតញ្ច បរំកតញ្ច សុខទុក្ខំ អាបជ្ជតីតិ តស្ស វសេន បុដ្ឋោ បុន បដិក្ខិបតិ។

១៧៦. នេវ សោ ករោតីតិ ការកវេទកានំ ឯកត្តអញ្ញត្តបដិក្ខេបវសេន វុត្តំ។ តតោ បរវាទី សុត្តវិរោធវសេនេវ បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ យស្មា មនុស្សោ ទេវលោកូបបត្តិយា កម្មំ កត្វា ន មនុស្សភូតោវ បដិសំវេទេតិ, នាបិ យេន កម្មំ កតំ, តតោ អញ្ញោវ បដិសំវេទេតិ, តស្មា ការកតោ វេទកោ នេវ សោ ហោតិ, ន អញ្ញោតិ មញ្ញមានោ បដិជានាតិ។ លទ្ធិមត្តមេវេតំ? ឯវំវាទិនោ បន អសយំការំ អបរំការំ អធិច្ចសមុប្បន្នំ សុខទុក្ខំ អាបជ្ជតីតិ តស្ស វសេន បុដ្ឋោ បុន បដិក្ខិបតិ។ អបិច ឥមស្មឹ វោមិស្សកនយេ អាទិតោ បដ្ឋាយ ឥមិនាបិ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យស្មា ហិ អយំ បុគ្គលវាទី កម្មានំ ការកញ្ចេវ វេទកញ្ច ឥច្ឆតិ, តស្មាស្ស យោ ការកោ, តេនេវ វា វេទកេន ភវិតព្ពំ, អញ្ញេន វា ឧភោហិ វា ភវិតព្ពំ, ឧភោហិ វាបិ ន ភវិតព្ពន្តិ ឥទមាបន្នំ ហោតិ។ ឯវមាបន្នមេវ អនុយោគំ អនុយុញ្ជន្តោ សកវាទី “សោ ករោតី”តិអាទយោ ចត្តារោបិ វិកប្បេ អាហ។ សេសំ វុត្តប្បការមេវ។

បរិយោសានេ បន ចត្តារោបិ បញ្ហា ឯកតោ បុដ្ឋា។ តត្ថ បដិក្ខេបោ ច បដិជាននា ច សយំកតាទិទោសប្បត្តិ ច បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពា។ ឥតោ បរំ “កល្យាណបាបកានី”តិ អវត្វា ហេដ្ឋា វុត្តនយា ឯវ “កម្មំ អត្ថី”តិអាទិនា វិកប្បេន ទស្សិតា។ តេសម្បិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

បុរិសការានុយោគវណ្ណនា។

កល្យាណវគ្គោតិបិ ឯតស្សេវ នាមំ។

១៤. អភិញ្ញានុយោគវណ្ណនា

១៩៣. ឥតោ បរំ អភិញ្ញានុយោគាទិវសេន អរហត្តសាធនា ហោតិ។ តត្ថ **អាមន្តា**តិ សកវាទិនា បដិញ្ញាតេ បរវាទី “ពហិទ្ធា អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបេ ឥទ្ធិវិធាទិវិសេសាធិគមោ នត្ថិ, អជ្ឈត្តំ អត្ថិ, តស្មា ឥទ្ធាទិនិព្ពត្តកេន បុគ្គលេន ភវិតព្ព”ន្តិ មញ្ញមានោ **ននុ អត្ថិ កោចិ ឥទ្ធី វិកុព្ពតី**តិអាទិមាហ។ តំ សព្ពំ ឧត្តានត្ថមេវ។

អភិញ្ញានុយោគវណ្ណនា។

១៥-១៨. ញាតកានុយោគាទិវណ្ណនា

១៩៧. ឥទានិ **មាតា**តិអាទិកោ ញាតកានុយោគោ។ **ខត្តិយោ**តិអាទិកោ ជាតិអនុយោគោ។ **គហដ្ឋោ បព្ពជិតោ**តិ បដិបត្តិអនុយោគោ។ **ទេវោ មនុស្សោ**តិ ឧបបត្តិអនុយោគោ។ **សោតាបន្នោ**តិអាទិកោ បដិវេធានុយោគោ, អរិយានុយោគោតិបិ វុច្ចតិ។ តេ សព្ពេ ឧត្តានត្ថាយេវ។ “អរហា ហុត្វា ន អរហា”តិ បនេត្ថ មោឃបញ្ហត្តា ន វុត្តំ។

២០៦. **ចត្តារោ បុរិសយុគា**តិអាទិ សំឃានុយោគោ, សោបិ ឧត្តានត្ថោយេវ។

២០៩. **សង្ខតោ**តិអាទិ សច្ចិកដ្ឋសភាវានុយោគោ។ តត្ថ **តតិយា កោដី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តថារូបស្ស សច្ចិកដ្ឋស្ស អភាវតោ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ បុន បុដ្ឋោ បុគ្គលំ សន្ធាយ បដិញ្ញា តស្សេវ។

២១១. **អញ្ញោ បុគ្គលោ**តិបញ្ហេបិ សង្ខតេហិ ខន្ធេហិ អញ្ញត្តំ អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខេបោ តស្សេវ។

២១២. **ខន្ធា សង្ខតា**តិអាទិ សង្ខតាសង្ខតានិ សរូបេន ទស្សេត្វា អញ្ញត្តបុច្ឆនត្ថំ វុត្តំ។

២១៣. **រូបំ សង្ខត**ន្តិអាទិ ខន្ធេ វិភាគតោ ទស្សេត្វា អញ្ញត្តបុច្ឆនត្ថំ វុត្តំ។

២១៤. **បុគ្គលស្ស ឧប្បាទោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, “ជាតិធម្មា ជរាធម្មា, អថោ មរណធម្មិនោ”តិអាទិសុត្តវសេន បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ សង្ខតភាវំ បនស្ស សោ ន ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។

២១៥. បុន **ន ឧប្បាទោ បញ្ញាយតី**តិអាទិនា នយេន បុដ្ឋោ “ទុក្ខមេវ ហិ សម្ភោតិ , ទុក្ខំ តិដ្ឋតិ វេតិ ចា”តិអាទិវចនតោ (សំ. និ. ១.១៧១) បុគ្គលស្ស ឧប្បាទាទយោ នាម ន យុជ្ជន្តីតិ បដិជានាតិ។

២១៦. **អត្ថត្ថម្ហី**តិ អត្ថំ វុច្ចតិ និព្ពានំ។ តត្ថ **អត្ថី**តិ បុច្ឆតិ។ តស្ស អត្ថិតាយ សស្សតំ, នត្ថិតាយ។ ឧច្ឆេទោ អាបជ្ជតិ។ តទុភយម្បិ អនិច្ឆន្តោ បច្ឆា បដិក្ខិបតិ។

ញាតកានុយោគាទិវណ្ណនា។

១៩. បដិវេធានុយោគាទិវណ្ណនា

២១៧. ភវំ និស្សាយ បញ្ហេ **ភវន្តិ** ឧបបត្តិភវំ។

២១៨. វេទនំ វេទិយមានបញ្ហេ វេទនំ វេទិយមានោ បរិគ្គហិតវេទនោ យោគាវចរោវ បជានាតិ, ពាលបុថុជ្ជនោ នប្បជានាតិ។

២២៤. កាយានុបស្សនាទិបញ្ហា ឧត្តានត្ថាយេវ។

២២៦. បារាយនគាថាយ **សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សូ**តិ សត្តសុញ្ញតវសេន ខន្ធលោកំ ឱលោកេហីតិ អត្ថោ។

២២៨. **បុគ្គលោ អវេក្ខតី**តិ សកវាទិបុច្ឆា។ បរវាទិស្ស ហិ “សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សូ”តិ គាថាយ យោ អវេក្ខតិ, សោ បុគ្គលោតិ លទ្ធិ, តស្មា នំ ឯវំ បុច្ឆតិ។ **សហ រូបេនា**តិ រូបកាយេន សទ្ធឹ។ តតោ អនិស្សដោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទំ បញ្ហាវោការវសេន អនុជានិត្វា បុន តំ ជីវន្តិ បុដ្ឋោ សុត្តវិរោធភយេន បដិក្ខិបតិ។ **វិនា**

រូបេនាតិ ឥទំ ចតុវោការវសេន អនុជានិត្វា បុន អញ្ញំ ជីវន្តិ បុង្គោ សុត្តវិរោធភយេនេវ បដិក្ខិបតិ។ “អព្ភន្តរគតោ”តិ ច “ពហិទ្ធា និក្ខមិត្វា”តិ ច ឥទំ “សហ រូបេន វិនា រូបេនា”តិ ហេដ្ឋា វុត្តស្ស លក្ខណវចនំ។ តត្ថ **អព្ភន្តរគតោ**តិ រូបស្ស អន្តោគតោ, តតោ វា ឯត្តោ វា អនិក្ខមិត្វា រូបបរិច្ឆេទវសេនេវ ឋិតោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **និក្ខមិត្វា**តិ រូបបរិច្ឆេទំ អតិក្កមិត្វា។ រូបំ អនិស្សិតោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។

២៣១. **អនត្តា**តិ អត្តនា ជីវេន បុគ្គលេន រហិតោ។ ឯកធម្មោបិ បុគ្គលោ នត្ថីតិ អត្ថោ។ ឯវំ សព្ពសុត្តានំ អាគមដ្ឋកថាសុ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥធ បន សទ្ទាយភាសិតមត្តមេវ វក្ខាម។

២៣៧. **វុត្តំ ភគវតា សប្បិកុម្ភោ**តិអាទិ “សព្ពាវ ទេសនា យថារុតវសេនេវ អត្ថតោ ន គហេតព្ពា”តិ ទស្សនត្ថំ អាភតំ។ យថា ហិ សុវណ្ណំ គហេត្វា កតោ សុវណ្ណវិការោ កុម្ភោ សុវណ្ណកុម្ភោតិ វុច្ចតិ, ន ឯវំ សប្បិំ គហេត្វា កតោ សប្បិស្ស វិការោ សប្បិកុម្ភោ នាម អត្ថិ។ យស្មិំ បន កុម្ភេ សប្បិ បក្ខិត្តំ, សោ សប្បិកុម្ភោ នាមាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ តេលកុម្ភាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ យថា ច និព្ពានំ និច្ចំ ធុវំ, ន ឯវំ ភត្តំ វា យាគុ វា អត្ថិ។ កាលបរិច្ឆេទំ បន អកត្វា ទិវសេ ទិវសេ ទស្សាមាតិ បញ្ញត្តវសេន “និច្ចភត្តំ ធុវយាគូ”តិ វុច្ចតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

“អត្ថិ បុគ្គលោ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ”តិអាទីសុបិ យថា រូបាទយោ ធម្មា បច្ចត្តលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណវសេន អត្ថិ, ន ឯវំ បុគ្គលោ ។ រូបាទីសុ បន សតិ ‘ឯវំនាមោ’‘ឯវំគោត្តោ’តិ វោហារោ ហោតិ។ ឥតិ ឥមិនា លោកវោហារេន លោកសម្មុតិយា លោកនិរុត្តិយា អត្ថិ បុគ្គលោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា – “ឥមា ខោ ចិត្ត, លោកសមញ្ញា លោកនិរុត្តិយោ លោកវោហារា លោកបញ្ញត្តិយោ”តិ (ទី. និ. ១.៤៤០)។ រូបាទិធម្មា បន វិនាបិ លោកសម្មុតឹ បច្ចត្តសាមញ្ញលក្ខណវសេន បញ្ញាបនតោ អត្ថីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

ពុទ្ធានំ បន **ទ្វេ កថា** សម្មុតិកថា ច បរមត្ថកថា ច។ តត្ថ សត្តោ, បុគ្គលោ, ទេវោ, ព្រហ្មាតិអាទិកា **សម្មុតិកថា** នាម។ អនិច្ចំ, ទុក្ខំ, អនត្តា, ខន្ធា, ធាតុយោ, អាយតនានិ, សតិបដ្ឋានា, សម្មប្បធានាតិអាទិកា **បរមត្ថកថា** នាម។

តត្ថ យោ សម្មុតិទេសនាយ សត្តោតិ វា…បេ…. ព្រហ្មាតិ វាតិ វុត្តេ ជានិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ និយ្យាតុំ អរហត្តជយគ្គាហំ គហេតុំ សក្កោតិ, តស្ស ភគវា អាទិតោវ សត្តោតិ វា បុគ្គលោតិ វា បោសោតិ វា ទេវោតិ វា ព្រហ្មាតិ វា កថេតិ។ យោ បរមត្ថទេសនាយ អនិច្ចន្តិ វា ទុក្ខន្តិ វាតិអាទីសុ អញ្ញតរំ សុត្វា ជានិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ និយ្យាតុំ អរហត្តជយគ្គាហំ គហេតុំ សក្កោតិ។ តស្ស អនិច្ចន្តិអាទីសុ អញ្ញតរំ កថេតិ។ តថា សម្មុតិកថាយ ពុជ្ឈនកសត្តស្ស ន បឋមំ បរមត្ថកថំ កថេតិ។ សម្មុតិកថាយ បន ពោធេត្វា បច្ឆា បរមត្ថកថំ កថេតិ ។ បរមត្ថកថាយ ពុជ្ឈនកសត្តស្សាបិ ន បឋមំ សម្មុតិកថំ កថេតិ។ បរមត្ថកថាយ បន ពោធេត្វា បច្ឆា សម្មុតិកថំ កថេតិ។ បកតិយា បន បឋមមេវ បរមត្ថកថំ កថេន្តស្ស ទេសនា លូខាការា ហោតិ។ តស្មា ពុទ្ធា បឋមំ សម្មុតិកថំ កថេត្វា បច្ឆា បរមត្ថកថំ កថេន្តិ។ តេ សម្មុតិកថំ កថេន្តាបិ សច្ចមេវ សភាវមេវ អមុសាវ កថេន្តិ។ បរមត្ថកថំ កថេន្តាបិ សច្ចមេវ សភាវមេវ អមុសាវ កថេន្តិ។ អយញ្ហិ –

“ទុវេ សច្ចានិ អក្ខាសិ, សម្ពុទ្ធោ វទតំ វរោ;
សម្មុតឹ បរមត្ថញ្ច, តតិយំ នុបលព្ភតិ”។

តត្ថ –

“សង្កេតវចនំ សច្ចំ, លោកសម្មុតិការណំ;
បរមត្ថវចនំ សច្ចំ, ធម្មានំ តថលក្ខណ”ន្តិ។

អបរោ នយោ – ទ្វេ ភគវតោ ទេសនា បរមត្ថទេសនា ច ខន្ធាទិវសេន, សម្មុតិទេសនា ច សប្បិកុម្ភាទិវសេន។ ន ហិ ភគវា សមញ្ញំ អតិធាវតិ។ តស្មា “អត្ថិ បុគ្គលោ”តិ វចនមត្តតោ អភិនិវេសោ ន កាតព្ពោ។ សត្ថារា ហិ –

“បញ្ញត្តឹ អនតិក្កម្ម, បរមត្ថោ បកាសិតោ;
សមញ្ញំ នាតិធាវេយ្យ, តស្មា អញ្ញោបិ បណ្ឌិតោ;
បរមត្ថំ បកាសេន្តោ, សមញ្ញំ នាតិធាវយេ”។

សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បុគ្គលកថា និដ្ឋិតា។

២. បរិហានិកថា

១. វាទយុត្តិបរិហានិវណ្ណនា

២៣៩. ឥទានិ បរិហានិកថា ហោតិ។ បរិហានិធម្មោ អបរិហានិធម្មោ, “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, ធម្មា សេក្ខស្ស ភិក្ខុនោ បរិហានាយ សំវត្តន្តិ” (អ. និ. ២.១៨៥), “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, ធម្មា សមយវិមុត្តស្ស ភិក្ខុនោ បរិហានាយ សំវត្តន្តី”តិ (អ. និ. ៥.១៤៩) ឯវមាទីនិ ហិ សុត្តានិ និស្សាយ សម្មិតិយា វជ្ជិបុត្តកា សព្ពត្ថិវាទិនោ ឯកច្ចេ ច មហាសង្ឃិកា អរហតោបិ បរិហានឹ ឥច្ឆន្តិ, តស្មា តេ វា ហោន្តុ អញ្ញេ វា, យេសំ អយំ លទ្ធិ, តេសំ លទ្ធិភិន្ទនត្ថំ **បរិហាយតិ អរហា អរហត្តា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្រ **បរិហាយតី**តិ ទ្វេ បរិហានិយោ បត្តបរិហានិ ច អប្បត្តបរិហានិ ច។ តត្ថ “ទុតិយម្បិ ខោ អាយស្មា គោធិកោ តម្ហា សាមយិកាយ ចេតោវិមុត្តិយា បរិហាយី”តិ (សំ. និ. ១.១៥៩) អយំ បត្តបរិហានិ នាម។ “មា វោ សាមញ្ញត្ថិកានំ សតំ សាមញ្ញត្ថោ បរិហាយី”តិ (ម. និ. ១.៤១៦-៤១៨) អយំ អប្បត្តបរិហានិ។ តាសុ ឥធ បត្តបរិហានិ អធិប្បេតា។ តញ្ហិ សន្ធាយ **អាមន្តា**តិ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ សកសមយេ បន ឥមំ បត្តបរិហានឹ នាម លោកិយសមាបត្តិយាវ ឥច្ឆន្តិ, ន អរហត្តាទីហិ សាមញ្ញផលេហិ។ បរសមយេបិ នំ សព្ពសាមញ្ញផលេសុ សព្ពភវេសុ សព្ពកាលេសុ សព្ពេសញ្ច បុគ្គលានំ ន ឥច្ឆន្តិ។ តំ បន តេសំ លទ្ធិមត្តមេវាតិ សព្ពំ លទ្ធិជាលំ ភិន្ទិតុំ បុន **សព្ពត្ថា**តិអាទិនា នយេន ទេសនា វឌ្ឍិតា។

តត្ថ យស្មា បរវាទី កមេន បរិហាយិត្វា សោតាបត្តិផលេ ឋិតស្ស អរហតោ បរិហានឹ ន ឥច្ឆតិ, ឧបរិផលេសុ ឋិតស្សេវ ឥច្ឆតិ។ យស្មា ច រូបារូបភវេសុ ឋិតស្ស ន ឥច្ឆតិ, កម្មារាមតាទីនំ បន បរិហានិយធម្មានំ ភាវតោ កាមភវេ ឋិតស្សេវ ឥច្ឆតិ, តស្មា “សព្ពត្ថា”តិ បុដ្ឋោ បដិក្ខិបតិ។ បុន ទឡ្ហំ កត្វា បុដ្ឋោ កាមភវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សព្ពស្មិម្បិ ហិ កាមភវេ បរិហានិករា កាមគុណា អត្ថិ, តស្មា តត្ថ បរិហាយតីតិ តស្ស លទ្ធិ។

តតិយបុច្ឆាយ **បរិហានី**តិ បរិហានិករេ ធម្មេ បុច្ឆតិ។ តត្ថ យស្មា បរិហានិ នាម កម្មារាមតាទិធម្មា, វិសេសតោ វា កាមរាគព្យាបាទា ឯវ, តេ ច រូបារូបភវេ នត្ថិ, តស្មា “ន ហេវ”ន្តិ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។

សព្ពទាតិ កាលបុច្ឆា។ តត្ថ បឋមបញ្ហេ យោនិសោមនសិការកាលេ អបរិហាយនតោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយេ អយោនិសោមនសិការតោ រត្តិភាគេ វា ទិវសភាគេ វា សព្ពទា បរិហាយនតោ បដិជានាតិ។ តតិយេ បរិហានិករធម្មសមាយោគេ សតិ មុហុត្តមេវ បរិហានិ នាម ហោតិ, តតោ បុព្ពេ អបរិហីនស្ស បច្ឆា បរិហីនស្ស ច បរិហានិ នាម នត្ថីតិ បដិក្ខិបតិ។

សព្ពេវ អរហន្តោតិ បញ្ហានំ បឋមស្មឹ តិក្ខិន្ទ្រិយេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយស្មឹ មុទិន្ទ្រិយេ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ តតិយស្មិម្បិ តិក្ខិន្ទ្រិយាវ អធិប្បេតា។ តេសញ្ហិ សព្ពេសម្បិ បរិហានិ ន ហោតីតិ តស្ស លទ្ធិ។

សេដ្ឋិឧទាហរណេ បឋមបុច្ឆា បរវាទិស្ស, ទុតិយា សកវាទិស្ស។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – យំ មំ តុម្ហេ បុច្ឆថ – “អរហា អរហត្តា បរិហាយន្តោ ចតូហិ ផលេហិ បរិហាយតី”តិ, តត្រ វោ បដិបុច្ឆាមិ – “ចតូហិ សតសហស្សេហិ សេដ្ឋី សេដ្ឋិត្តំ ករោន្តោ សតសហស្សេហិ បរិហីនេ សេដ្ឋី សេដ្ឋិត្តា បរិហីនោ ហោតី”តិ។ តតោ សកវាទិនា ឯកទេសេន បរិហានឹ សន្ធាយ “អាមន្តា”តិ វុត្តេ **សព្ពសាបតេយ្យា បរិហីនោ ហោតី**តិ បុច្ឆតិ។ តថា អបរិហីនត្តា សកវាទី ន ហេវាតិ វត្វា អថ នំ “ឯវមេវ អរហាបិ បរិហាយតិ ច។ ន ច ចតូហិ ផលេហី”តិ ឧប្បន្នលទ្ធិកំ ទុតិយំ ភព្ពបញ្ហំ បុច្ឆតិ។ បរវាទី សេដ្ឋិនោ អភព្ពតាយ និយមំ អបស្សន្តោ បដិជានិត្វា អរហតោ ចតូហិ ផលេហិ បរិហានិភព្ពតំ បុដ្ឋោ “និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ”តិ (អ. និ. ៣.៨៧) វចនស្ស អយោនិសោ អត្ថំ គហេត្វា លទ្ធិយំ ឋិតោ សោតាបត្តិផលតោ បរិហាយិតុំ អភព្ពតំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ តំ បនស្ស លទ្ធិមត្តមេវាតិ។

ឯត្តាវតា វាទយុត្តិ នាម និដ្ឋិតា ហោតិ។

២. អរិយបុគ្គលសំសន្ទនបរិហានិវណ្ណនា

២៤០. ឥទានិ អរិយបុគ្គលសំសន្ទនា អារទ្ធា។ តត្ថ យស្មា កេចិ អរហតោវ បរិហានឹ ឥច្ឆន្តិ, កេចិ អនាគាមិនោបិ, កេចិ សកទាគាមិស្សាបិ។ សោតាបន្នស្ស បន សព្ពេបិ ន ឥច្ឆន្តិយេវ។ យេ អរហត្តា បរិហាយិត្វា អនាគាមិសកទាគាមិភាវេ ឋិតា, តេសំ បរិហានឹ ឥច្ឆន្តិ, ន ឥតរេសំ អនាគាមិសកទាគាមីនំ។ សោតាបន្នស្ស

បន តេបិ សព្ពថាបិ ន ឥច្ឆន្តិយេវ, តស្មា បេយ្យាលមុខេន បុច្ឆា កតា។ តត្ថ តេសំ លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច វេទិតព្ពា។ “បរិហាយតិ អនាគាមី អនាគាមិផលា”តិ ហិ បញ្ហស្មិំ យេ អនាគាមិនោ បរិហានឹ ន ឥច្ឆន្តិ, តេសំ វសេន បដិក្ខេបោ។ យេ បកតិអនាគាមិនោ វា អរហត្តា បរិហាយិត្វា ឋិតអនាគាមិនោ វា បរិហានឹ ឥច្ឆន្តិ, តេសំ វសេន បដិញ្ញាតិ ឥទមេត្ថ នយមុខំ។ តស្សានុសារេន សព្ពបេយ្យាលា អត្ថតោ វេទិតព្ពា។

២៤១. យំ បនេត្ថ “សោតាបត្តិផលស្ស អនន្តរា អរហត្តំយេវ សច្ឆិករោតី”តិ វុត្តំ, តំ បរិហីនស្ស បុន វាយមតោ អរហត្តប្បត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឥតរោ សោតាបត្តិផលានន្តរំ អរហត្តស្ស អភាវា បដិក្ខិបតិ។

២៤២. តតោ បរំ “បរិហានិ នាមេសា កិលេសប្បហានស្ស វា មន្ទតាយ ភវេយ្យ, មគ្គភាវនាទីនំ វា អនធិមត្តតាយ, សច្ចានំ វា អទស្សនេនា”តិ ឯវមាទីនំ វសេន អនុយុញ្ជិតុំ **កស្ស ពហុតរា កិលេសា បហីនា**តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សព្ពំ ឧត្តានាធិប្បាយមេវ សុត្តានំ បនត្ថោ អាគមដ្ឋកថាសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

២៦២. **សមយវិមុត្តោ អរហា អរហត្តា បរិហាយតី**តិ ឯត្ថ មុទិន្ទ្រិយោ សមយវិមុត្តោ, តិក្ខិន្ទ្រិយោ អសមយវិមុត្តោតិ តេសំ លទ្ធិ។ សកសមយេ បន អវសិប្បត្តោ ឈានលាភី សមយវិមុត្តោ, វសិប្បត្តោ ឈានលាភី ចេវ សព្ពេ ច អរិយបុគ្គលា អរិយេ វិមោក្ខេ អសមយវិមុត្តាតិ សន្និដ្ឋានំ។ សោ បន តំ អត្តនោ លទ្ធិំ គហេត្វា សមយវិមុត្តោ បរិហាយតិ, ឥតរោ ន បរិហាយតី”តិ អាហ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

អរិយបុគ្គលសំសន្ទនបរិហានិវណ្ណនា។

៣. សុត្តសាធនបរិហានិវណ្ណនា

២៦៥. ឥទានិ សុត្តសាធនា ហោតិ។ តត្ថ **ឧច្ចាវចា**តិ ឧត្តមហីនភេទតោ ឧច្ចា ច អវចា ច។ **បដិបទា**តិ បដិបទា។ **សមណេន បកាសិតា**តិ ពុទ្ធសមណេន ជោតិតា។ សុខាបដិបទា ហិ ខិប្បាភិញ្ញា ឧច្ចា។ ទុក្ខាបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា អវចា។ ឥតរា ទ្វេ ឯកេនង្គេន ឧច្ចា, ឯកេន អវចា។ បឋមំ វុត្តា ឯវ វា ឧច្ចា, ឥតរោ តិស្សោបិ អវចា។ តាយ ចេតាយ ឧច្ចាវចាយ បដិបទាយ **ន បារំ ទិគុណំ យន្តិ**, ឯកមគ្គេន ទ្វិក្ខត្តុំ និព្ពានំ ន គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ កស្មា? យេន មគ្គេន យេ កិលេសា បហីនា, តេន តេសំ បុន អប្បហាតព្ពតោ។ ឯតេន បរិហានិធម្មាភាវំ ទីបេតិ។ **នយិទំ ឯកគុណំ មុត**ន្តិ តញ្ច ឥទំ បារំ ឯកវារំយេវ ផុសនារហំ ន ហោតិ។ កស្មា? ឯកេន មគ្គេន សព្ពកិលេសានំ អប្បហានតោ។ ឯតេន ឯកមគ្គេនេវ អរហត្តាភាវំ ទីបេតិ។

អត្ថិ ឆិន្នស្ស ឆេទិយន្តិ ឆិន្នស្ស កិលេសវដ្ដស្ស បុន ឆិន្ទិតព្ពំ កិញ្ចិ អត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ តិក្ខិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ មុទិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សកវាទី សុត្តំ អាហរិត្វា នត្ថិភាវំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **ឱឃបាសោ**តិ កិលេសោឃោ ចេវ កិលេសបាសោ ច។

២៦៦. **កតស្ស បដិចយោ**តិ ភាវិតស្ស មគ្គស្ស បុន ភាវនា។ ឥធាបិ បដិក្ខេបបដិជាននានិ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

២៦៧. **បរិហានាយ សំវត្តន្តី**តិ បរវាទិនា អាភតេ សុត្តេ បញ្ច ធម្មា អប្បត្តបរិហានាយ ចេវ លោកិយសមាបត្តិបរិហានាយ ច សំវត្តន្តិ។ សោ បន បត្តស្ស អរហត្តផលស្ស បរិហានាយ សល្លក្ខេតិ។ តេនេវ **អត្ថិ អរហតោ កម្មារាមតា**តិ អាហ។ ឥតរោបិ អសមយវិមុត្តំ សន្ធាយ បដិក្ខិបិត្វា ឥតរំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ កាមរាគវសេន វា បវត្តមានំ តំ បដិក្ខិបិត្វា ឥតរថា បវត្តមានំ បដិជានាតិ។ រាគាទីនំ បន អត្ថិតំ បុដ្ឋោ បដិជានិតុំ ន សក្កោតិ។

២៦៨. **កី បរិយុដ្ឋិតោ**តិ កេន បរិយុដ្ឋិតោ អនុពទ្ធោ អជ្ឈោត្ថតោ វា ហុត្វាតិ អត្ថោ។ អនុសយបុច្ឆាយបិ តិក្ខិន្ទ្រិយមុទិន្ទ្រិយវសេនេវ បដិក្ខេបបដិជាននានិ វេទិតព្ពានិ។ កល្យាណានុសយោតិ វចនមត្តសាមញ្ញេន វា បដិជានាតិ។ **រាគោ ឧបចយំ គច្ឆតី**តិ ភាវនាយ បហីនំ សន្ធាយាហ។ បរតោ ទោសមោហេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនំ បន ទស្សនេន បហីនត្តា ឧបចយំ ន ឥច្ឆតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

សុត្តសាធនា។

បរិហានិកថា និដ្ឋិតា។

៣. ព្រហ្មចរិយកថា

១. សុទ្ធព្រហ្មចរិយកថាវណ្ណនា

២៦៩. ឥទានិ ព្រហ្មចរិយកថា ហោតិ។ តត្ថ ទ្វេ ព្រហ្មចរិយវាសា, មគ្គភាវនា ច បព្ពជ្ជា ច។ បព្ពជ្ជា សព្ពទេវេសុ នត្ថិ។ មគ្គភាវនា ឋបេត្វា អសញ្ញសត្តេ សេសេសុ អប្បដិសិទ្ធា។ តត្ថ យេ បរនិម្មិតវសវត្តិទេវេ ឧបាទាយ តទុបរិទេវេសុ មគ្គភាវនម្បិ ន ឥច្ឆន្តិ សេយ្យថាបិ សម្មិតិយា, តេ សន្ធាយ **នត្ថិ ទេវេសូ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ “តីហិ, ភិក្ខវេ, ឋានេហិ ជម្ពុទីបកា មនុស្សា ឧត្តរកុរុកេ ច មនុស្សេ អធិគ្គណ្ហន្តិ ទេវេ ច តាវតឹសេ។ កតមេហិ តីហិ? សូរា សតិមន្តោ ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិ (អ. និ. ៩.២១) ឥទំ សុត្តំ និស្សាយ ទ្វេបិ ព្រហ្មចរិយវាសា នត្ថិ ទេវេសូតិ ឧប្បន្នលទ្ធិវសេន បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ បុន ទ្វិន្នម្បិ ព្រហ្មចរិយានំ អន្តរាយិកធម្មវសេនេវ **សព្ពេ ទេវា ជឡា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **ហត្ថសំវាចិកា**តិ មូគា វិយ ហត្ថមុទ្ទាយ វត្តារោ។ បរតោ **អត្ថិ ទេវេសូ**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, មគ្គភាវនំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ បដិញ្ញាយ អធិប្បាយំ អសល្លក្ខេត្វា បព្ពជ្ជាវសេន អនុយោគោ បរវាទិស្ស។

២៧០. **យត្ថ នត្ថិ បព្ពជ្ជា**តិ បញ្ហេ គិហីនញ្ចេវ ឯកច្ចានញ្ច ទេវានំ មគ្គបដិលាភំ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ តស្សេវ។ បុន បុដ្ឋោ បច្ចន្តវាសិនោ ចេវ អសញ្ញសត្តេ ច សន្ធាយ បដិញ្ញា តស្សេវ។ **យោ បព្ពជតី**តិអាទីសុ បុច្ឆាសុបិ ឯសេវ នយោ។ បុន “អត្ថិ ទេវេសូ”តិ បញ្ហេបិ មគ្គភាវនំ សន្ធាយេវ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស, “សព្ព ទេវេសូ”តិ វុត្តេ អសញ្ញសត្តេ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ តស្សេវ។

២៧១. **មនុស្សេសូ**តិ បញ្ហទ្វយេ ជម្ពុទីបកេ សន្ធាយ បដិញ្ញា។ បច្ចន្តវាសិនោ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ វេទិតព្ពោ។

អត្ថិ យត្ថ អត្ថីតិ អត្ថិ តេ ទេវា, អត្ថិ វា សោ បទេសោ, យត្ថ អត្ថីតិ ឯវំ សត្តបទេសវិភាគមុខេន វិស្សជ្ជនំ សកវាទិស្ស។ ឥមិនា នយេន សព្ពេ ឯកន្តរិកបញ្ហា វេទិតព្ពា។

២៧២. សុត្តានុយោគេ **កុហឹ ផលុប្បត្តី**តិ តស្ស អនាគាមិនោ អរហត្តផលុប្បត្តិ កុហិន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ **តត្ថេវា**តិ សុទ្ធាវាសេសូតិ អត្ថោ។

ហន្ទ ហីតិ ការណត្ថេ និបាតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា អនាគាមិបុគ្គលោ ឥធ លោកេ ភាវិតេន មគ្គេន តត្ថ សុទ្ធាវាសេសុ ផលំ សច្ឆិករោតិ, ន តត្ថ អញ្ញំ មគ្គំ ភាវេតិ, តស្មា នត្ថិ ទេវេសុ ព្រហ្មចរិយវាសោតិ។

២. សំសន្ទនព្រហ្មចរិយវណ្ណនា

២៧៣. ឥទានិ យទិ អញ្ញត្ថ ភាវិតេន មគ្គេន អញ្ញត្ថ ផលសច្ឆិកិរិយា ហោតិ, សោតាបន្នាទីនម្បិ សិយាតិ ឯតមត្ថំ ទស្សេតុំ បុន **អនាគាមី**តិអាទីនំ សំសន្ទនបុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ អនាគាមិស្ស ផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិញ្ញា, សេសានំ ផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ ឥធ ភាវិតមគ្គោ ហិ អនាគាមី ឥធវិហាយនិដ្ឋោ នាម ហោតិ។ សោ ឥធ អនាគាមិមគ្គំ ភាវេត្វា “ឱបបាតិកោ តត្ថបរិនិព្ពាយី”តិ វចនតោ “បុន មគ្គភាវនំ វិនា ឧបបត្តិវសេនេវ អរហត្តផលំ សច្ឆិករោតី”តិ តស្ស លទ្ធិ។ សោតាបន្នសកទាគាមិនោ បន តត្ថ មគ្គំ ភាវេត្វា តត្រុបបត្តិកា នាម ហោន្តីតិ តេសំ ឥធាគមនញ្ញេវ នត្ថិ។ ឥតិ សោ អនាគាមិស្ស ផលសច្ឆិកិរិយំ បុដ្ឋោ បដិជានាតិ។ ឥតរេសំ បដិក្ខិបតិ។

អនាគាមី បុគ្គលោ តត្ថ ភាវិតេន មគ្គេនាតិ បញ្ហេ “អនាគាមិនោ តត្ថ មគ្គភាវនាវ នត្ថី”តិ លទ្ធិយា បដិក្ខិបតិ។ **មគ្គោ ច ភាវីយតិ, ន ច កិលេសា បហីយន្តី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស , រូបាវចរមគ្គំ សន្ធាយ បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ រូបាវចរមគ្គេន ហិ សោ ឥធវិហាយនិដ្ឋោ នាម ជាតោ។

អនាគាមី បុគ្គលោ កតករណីយោតិ បញ្ហេ “ឱបបាតិកោ តត្ថបរិនិព្ពាយី”តិ វចនតោ ឧបបត្តិយាវស្ស កតករណីយាទិភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **អរហា**តិ បញ្ហេ ឥធបរិនិព្ពាយិនោ អរហតោ វសេនេវ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ តត្ថបរិនិព្ពាយិនោ វសេន បដិជានាតិ។

អត្ថិ អរហតោ បុនព្ភវោតិអាទីសុបិ តត្ថបរិនិព្ពាយី តេធបរិនិព្ពាយីនំ វសេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អប្បដិវិទ្ធាកុប្បោវ តត្ថបរិនិព្ពាយតី**តិ បុឋ្ឋោ ថេរោ ភាវិតេន មគ្គេន តស្ស អកុប្បបដិវេធំ តេច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។

យថា មិគោតិ បឋមំ ឧទាហរណំ បរវាទិស្ស, ទុតិយំ សកវាទិស្ស។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ព្រហ្មចរិយកថា និដ្ឋិតា។

៣. ឱធិសោកថាវណ្ណនា

២៧៤. ឥទានិ ឱធិសោកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេ សោតាបន្នាទីនំ នានាភិសមយវសេន ទុក្ខទស្សនាទីហិ ឱធិសោ ឱធិសោ ឯកទេសេន ឯកទេសេន កិលេសប្បហានំ តេច្ឆន្តិ សេយ្យថាបិ ឯតរហិ សម្មិតិយាទយោ, តេសំ តំ លទ្ធឹ ភិន្ទិតុំ **ឱធិសោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ បុន អនុយោគោ សកវាទិស្ស, ឯកទេសេន សោតាបន្នាទិភាវស្ស អភាវតោ បដិក្ខេបោ បរវាទិស្ស។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពវារេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

ឱធិសោកថាវណ្ណនា។

៤. ជហតិកថា

១. នសុត្តាហរណកថាវណ្ណនា

២៧៩. ឥទានិ ជហតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ឈានលាភី បុថុជ្ជនោ សហ សច្ចាភិសមយា អនាគាមី នាម ហោតិ, តស្ស បុថុជ្ជនកាលេយេវ កាមរាគព្យាបាទា បហីនា”តិ លទ្ធិ សេយ្យថាបិ ឯតរហិ សម្មិតិយានំ, តេសំ តំ លទ្ធឹ ភិន្ទិតុំ **ជហតិ បុថុជ្ជនោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, ឈានវិក្ខម្ភិតានំ បន តេសំ បរិយុដ្ឋានំ អបស្សន្តស្ស បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ យស្មា បន តេសំ ឈានវិក្ខម្ភិតានម្បិ អនាគាមិមគ្គេនេវ អច្ចន្តំ បហានំ ហោតិ, តស្មា បុន **អច្ចន្ត**ន្តិអាទិអនុយោគោ សកវាទិស្ស, តថារូបស្ស បហានស្ស អភាវតោ បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។ វិក្ខម្ភេតីតិ អច្ចន្តវិក្ខម្ភនមេវ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តតោ បរំ អនាគាមិមគ្គង្គេន សទ្ធឹ បុថុជ្ជនសំសន្ទនំ ហោតិ។ តំ ឧត្តានត្ថមេវ។

២៨០. តតោ បរំ **អនាគាមិផលេ សណ្ឋាតី**តិ បុដ្ឋោ ឈានានាគាមិតំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **អរហត្តេ សណ្ឋាតី**តិ បុដ្ឋោ ទស្សនមគ្គេន ឧទ្ធម្ភាគិយានំ បហានាភាវតោ បដិក្ខិបតិ។

អបុព្ពំ អចរិមំ តយោ មគ្គេតិ បុដ្ឋោ តថារូបាយ ភាវនាយ អភាវា បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ តិណ្ណំ មគ្គានំ កិច្ចសព្ភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សាមញ្ញផលបុច្ឆាសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កតមេន មគ្គេនា**តិ បុដ្ឋោ **អនាគាមិមគ្គេនា**តិ ឈានានាគាមិតំ សន្ធាយ វទតិ។ បុន សំយោជនប្បហានំ បុដ្ឋោ តិណ្ណំ អនាគាមិមគ្គេន តេសំ កិលេសានំ អប្បហេយ្យត្តា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ បឋមមគ្គស្សេវ ឈានានាគាមិមគ្គភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ជហតិកថា។

៥. សព្ពមត្ថីតិកថា

១. វាទយុត្តិវណ្ណនា

២៨២. ឥទានិ សព្ពមត្ថីតិវាទកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “យំ កិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ…បេ. … អយំ វុច្ចតិ រូបក្ខន្ធោ”តិអាទិវចនតោ (វិភ. ២) “សព្ពេបិ អតីតាទិភេទា ធម្មា ខន្ធសភាវំ ន វិជហន្តិ, តស្មា សព្ពំ អត្ថិយេវ នាមា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ សព្ពមត្ថិវាទានំ, តេសំ លទ្ធិវិសោធនត្ថំ **សព្ពមត្ថី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, វុត្តប្បការាយ លទ្ធិយា ឋត្វា បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សព្ពត្ថា**តិ សព្ពស្មិំ សរីរេ សព្ពមត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ **សព្ពទា**តិ សព្ពស្មិំ កាលេ សព្ពមត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ **សព្ពេន សព្ព**ន្តិ សព្ពេនាការេន សព្ពមត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ **សព្ពេសូ**តិ សព្ពេសុ ធម្មេសុ សព្ពមត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ **អយោគ**ន្តិ អយុត្តំ។ នានាសភាវានញ្ហិ យោគោ ហោតិ, ន ឯកសភាវស្ស។ ឥតិ ឥមស្មិំ បញ្ហេ រូបំ វេទនាយ, វេទនំ វា រូបេន អនានំ ឯកលក្ខណមេវ កត្វា សព្ពមត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ **យម្បិ នត្ថិ តម្បត្ថី**តិ យម្បិ ឆដ្ឋខន្ធាទិកំ សសវិសាណាទិកំ វា កិញ្ចិ នត្ថីតិ សិទ្ធំ, តម្បិ តេ អត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ **សព្ពមត្ថីតិ យា ទិដ្ឋិ សា ទិដ្ឋិ មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ, យា ទិដ្ឋិ សា ទិដ្ឋិ សម្មាទិដ្ឋីតិ ហេវមត្ថី**តិ ឥមិនា ឥទំ បុច្ឆតិ – យា តេ ឯសា សព្ពមត្ថីតិ ទិដ្ឋិ, សា ទិដ្ឋិ អយាថាវកត្តា មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ ឯវំ យា អម្មាកំ ទិដ្ឋិ, សា ទិដ្ឋិ យាថាវកត្តា សម្មាទិដ្ឋីតិ ឯវំ តាវ សមយេ អត្ថីតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ សព្ពេសុបិ ឯតេសុ នយេសុ វុត្តប្បការាយ អត្ថិតាយ អភាវតោ បដិក្ខិបតិ។ ឥមេសុ បន សព្ពេសុបិ នយេសុ “អាជានាហិ និគ្គហ”ន្តិ អាទី កត្វា សព្ពោ កថាមគ្គភេទោ វិត្ថារតោ វេទិតព្ពោតិ អយំ តាវេត្ថ វាទយុត្តិ។

២. កាលសំសន្ទនវណ្ណនា

២៨៣-២៨៤. ឥទានិ អតីតំ អត្ថីតិ កាលសំសន្ទនំ ហោតិ។ តត្ថ **អតីតំ អត្ថី**តិអាទិកំ សុទ្ធិកសំសន្ទនំ។ **អតីតំ រូបំ អត្ថី**តិអាទិកំ ខន្ធវសេន កាលសំសន្ទនំ។

២៨៥. **បច្ចុប្បន្នំ រូបំ អប្បិយំ ករិត្វា**តិ អតីតានាគតំ បហាយ បច្ចុប្បន្នរូបមេវ អប្បិយំ អវិភជិតព្ពំ ករិត្វា។ **រូបភាវំ ជហតី**តិបញ្ហេ និរុទ្ធស្សាបិ រូបស្ស រូបក្ខន្ធសង្គហិតត្តា បដិក្ខិបតិ។ **រូបភាវំ ន ជហតី**តិ បដិលោមបញ្ហេបិ រូបក្ខន្ធេន សង្គហិតត្តាវ បដិជានាតិ។ **ឱទាតំ វត្ថំ អប្បិយំ ករិត្វា**តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ ន សព្ពំ វត្ថំ ឱទាតំ, ឥមិនា បន វត្ថន្តិ អវត្វា “ឱទាតំ វត្ថំ អប្បិយំ ករិត្វា”តិ វុត្តេ សកវាទិនា ឯកត្ថតា អនុញ្ញាតា។ **ឱទាតភាវំ ជហតី**តិ បញ្ហេ វណ្ណវិគមំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ **វត្ថភាវំ ជហតី**តិ ឯត្ថ បន បញ្ញត្តិយា អវិគតត្តា បដិក្ខេបោ តស្សេវ។ បដិលោមេបិ ឯសេវ នយោ។

២៨៦. **អតីតំ អតីតភាវំ ន ជហតី**តិ បុដ្ឋោ “យទិ ជហេយ្យ, អនាគតំ វា បច្ចុប្បន្នំ វា សិយា”តិ មញ្ញមានោ បដិជានាតិ។ **អនាគតំ អនាគតភាវំ ន ជហតី**តិ បុដ្ឋោ បន “យទិ ន ជហេយ្យ, អនាគតមេវស្ស , បច្ចុប្បន្នភាវំ ន បាបុណេយ្យា”តិ មញ្ញមានោ បដិក្ខិបតិ។ បច្ចុប្បន្នបញ្ហេបិ អតីតភាវំ អនាបជ្ជនទោសោ សិយាតិ បដិក្ខិបតិ។ អនុលោមបញ្ហេសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

២៨៧. ឯវំ សុទ្ធិកនយំ វត្វា បុន ខន្ធវសេន ទស្សេតុំ **អតីតំ រូប**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តំ សព្ពំ បាឡិអនុសារេនេវ សក្កា ជានិតុំ។

វចនសោធនវណ្ណនា

២៨៨. ឥទានិ “អតីតំ ន្វត្ថី”តិអាទិ វចនសោធនា ហោតិ។ តត្ថ **ហញ្ចិ អតីតំ ន្វត្ថី**តិ យទិ អតីតំ នោ អត្ថីតិ អត្ថោ។ **អតីតំ អត្ថីតិ មិច្ឆា**តិ អតីតញ្ច តំ អត្ថិ ចាតិ មិច្ឆា ឯវំ។ **តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្ន**ន្តិ បុដ្ឋោ អនាគតក្ខណេយេវស្ស បច្ចុប្បន្នតាយ អភាវំ សន្ធាយ កាលនានត្តេន បដិក្ខិបតិ។

ទុតិយំ បុដ្ឋោ យំ ឧប្បាទតោ បុព្ពេ អនាគតំ អហោសិ, តស្ស ឧប្បន្នកាលេ បច្ចុប្បន្នត្តា បដិជានាតិ។ **ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី**តិ យទេតំ តយា “អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោតី”តិ វទតា តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្នន្តិ លទ្ធិវសេន “អនាគតំ វា បច្ចុប្បន្នំ វា ហុត្វា ហោតី”តិ វុត្តំ។ កឹ តេ តម្បិ ហុត្វា ហោតីតិ? ឥតរោ ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វា អភាវតោ **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

ទុតិយំ បុដ្ឋោ យស្មា តំ អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ “ហុត្វា ហោតី”តិ សង្ខំ គតំ, តស្មា បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី “យទិ តេ តំ អនាគតំ ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ហោន្តំ ‘ហុត្វា ហោតី’តិ សង្ខំ គតំ, បុន ហុត្វា ហោតិ, យំ អនាគតំ ន ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ន ហោន្តំ ‘ន ហុត្វា ន ហោតី’តិ សង្ខំ គតំ សសវិសាណំ, កឹ តេ តម្បិ បុន ន ហុត្វា ន ហោតី”តិអធិប្បាយេន **ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី**តិ បញ្ហំ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ “យំ នត្ថិ, តំ នត្ថិតាយ, ឯវំ អនាគតំ ន ហុត្វា បច្ចុប្បន្នំ ន ហោតីតិ នហុត្វានហោតិ នាម តាវ ហោតុ, បុន នហុត្វានហោតិភាវោ បនស្ស កុតោ”តិ មញ្ញមានោ បដិក្ខិបតិ។ **តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីត**ន្តិ បញ្ហេបិ បច្ចុប្បន្នក្ខណេយេវស្ស អតីតតាយ អភាវំ សន្ធាយ កាលនានត្តា បដិក្ខិបតិ។

ទុតិយបញ្ហេ បុដ្ឋោ យំ អតីតភាវតោ បុព្ពេ បច្ចុប្បន្នំ អហោសិ, តស្សេវ អតីតត្តា បដិជានាតិ។ **ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី**តិ យទេតំ តយា “បច្ចុប្បន្នំ ហុត្វា អតីតំ ហោតី”តិ វទតា “តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីត”ន្តិ លទ្ធិវសេន “បច្ចុប្បន្នំ វា អតីតំ វា ហុត្វា ហោតី”តិ វុត្តំ, កឹ តេ តម្បិ ហុត្វា ហោតីតិ? ឥតរោ ហុត្វា ភូតស្ស បុន ហុត្វា អភាវតោ **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

ទុតិយបញ្ហេ យស្មា តំ បច្ចុប្បន្នំ ហុត្វា អតីតំ ហោន្តំ “ហុត្វា ហោតី”តិ សង្ខំ គតំ, តស្មា បដិជានាតិ ។ អថ នំ សកវាទី “យទិ តេ តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ ហុត្វា អតីតំ ហោន្តំ ‘ហុត្វា ហោតី’តិ សង្ខំ គតំ, បុន ហុត្វា ហោតិ, យំ បច្ចុប្បន្នំ ន ហុត្វា អតីតំ ន ហោន្តំ ‘ន ហុត្វា ន ហោតី’តិ សង្ខំ គតំ សសវិសាណំ, កឹ តេ តម្បិ បុន ន ហុត្វា ន ហោតី”តិ អធិប្បាយេន **ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី**តិ បញ្ហំ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ “យំ នត្ថិ, តំ នត្ថិតាយ ឯវំ បច្ចុប្បន្នំ ន ហុត្វា អតីតំ ន ហោតីតិ នហុត្វានហោតិ នាម តាវ ហោតុ។ បុន នហុត្វានហោតិភាវោ បនស្ស កុតោ”តិ មញ្ញមានោ បដិក្ខិបតិ។ ឧភយំ ឯកតោ កត្វា អាគតេ តតិយបញ្ហេបិ ឥមិនាវុបាយេន យោជនា កាតព្ពា។

អបរោ នយោ – យទិ តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្នំ, អនាគតស្ស បច្ចុប្បន្នេ វុត្តោ ហោតិភាវោ, បច្ចុប្បន្នស្ស ច អនាគតេ វុត្តោ ហុត្វាភាវោ អាបជ្ជតិ។ ឯវំ សន្តេ អនាគតម្បិ ហុត្វាហោតិ នាម។ បច្ចុប្បន្នម្បិ ហុត្វាហោតិយេវ នាម។ តេន តំ បុច្ឆាម – “កឹ តេ ឯតេសុ ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី”តិ? ឥតរោ – “តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ បញ្ហេ បដិក្ខិត្តនយេនេវ បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ ទុតិយេ បញ្ហេ បដិញ្ញាតនយេនេវ បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី “តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ បញ្ហាវសេន តេសុ ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតីតិ បដិជានន្តំ បុរិមំ បដិក្ខិត្តបញ្ហំ បរិវត្តិត្វា បុច្ឆន្តោ **ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី**តិ បុច្ឆតិ។ តស្សត្ថោ – ននុ “តយា តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្ន”ន្តិ វុត្តេ បឋមបញ្ហំ បដិក្ខិបន្តេន អនាគតស្ស ហោតិភាវោ បច្ចុប្បន្នស្ស ច ហុត្វាភាវោ បដិក្ខិត្តោតិ។ តេន អនាគតំ ន ហោតិ នាម, បច្ចុប្បន្នំ ន ហុត្វា នាម។

ទុតិយបញ្ហេ ច តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្នន្តិ បដិញ្ញាតំ។ ឯវំ សន្តេ អនាគតម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិ នាម។ បច្ចុប្បន្នម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិយេវ នាម។ តេន តំ បុច្ឆាម – “កឹ តេ ឯតេសុ ឯកេកំ ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី”តិ? បរវាទី សព្ពតោ អន្ធការេន បរិយោនទ្ធោ វិយ តេសំ នហុត្វានហោតិភាវំ អបស្សន្តោ **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

ទុតិយវារេបិ យទិ តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីតំ, បច្ចុប្បន្នស្ស អតីតេ វុត្តោ ហោតិភាវោ, អតីតស្ស ច បច្ចុប្បន្នេ វុត្តោ ហុត្វាភាវោ អាបជ្ជតិ, ឯវំ សន្តេ បច្ចុប្បន្នម្បិ ហុត្វាហោតិ នាម, អតីតម្បិ ហុត្វាហោតិយេវ នាម។ តេន តំ បុច្ឆាម – “កឹ តេ ឯតេសុ ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី”តិ? ឥតរោ តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីតន្តិបញ្ហេ បដិក្ខិត្តនយេនេវ បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ ទុតិយបញ្ហេ បដិញ្ញាតនយេនេវ បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី “តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីត”ន្តិ បញ្ហាវសេន តេសុ ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតីតិ បដិជានន្តំ បុរិមំ បដិក្ខិត្តបញ្ហំ បរិវត្តិត្វា បុច្ឆន្តោ **ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី**តិ បុច្ឆតិ។ តស្សត្ថោ – ននុ តយា តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីតន្តិ វុត្តេ បឋមបញ្ហំ បដិក្ខិបន្តេន បច្ចុប្បន្នស្ស ហោតិភាវោ, អតីតស្ស ច ហុត្វាភាវោ បដិក្ខិត្តោតិ។ តេន បច្ចុប្បន្នំ នហោតិ នាម។ អតីតំ នហុត្វា នាម។

ទុតិយបញ្ហេ ច តេ “តញ្ញេវ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីត”ន្តិ បដិញ្ញាតំ។ ឯវំ សន្តេ បច្ចុប្បន្នម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិ នាម, អតីតម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិយេវ នាម។ តេន តំ បុច្ឆាម – “កឹ តេ ឯតេសុ ឯកេកំ ន ហុត្វា ន ហោតិ, ន ហុត្វា ន ហោតី”តិ។ បរវាទី សព្ពតោ អន្ធការេន បរិយោនទ្ធោ វិយ តេសំ នហុត្វានហោតិភាវំ អបស្សន្តោ **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

តតិយវារេបិ យទិ តញ្ញេវ អនាគតំ តំ បច្ចុប្បន្នំ តំ អតីតំ; អនាគតបច្ចុប្បន្នានំ បច្ចុប្បន្នាតីតេសុ វុត្តោ ហោតិភាវោ, បច្ចុប្បន្នាតីតានញ្ច អនាគតបច្ចុប្បន្នេសុ វុត្តោ ហុត្វាភាវោ អាបជ្ជតិ។ ឯវំ សន្តេ អនាគតម្បិ ហុត្វា ហោតិ នាម។ បច្ចុប្បន្នម្បិ អតីតម្បិ ហុត្វា ហោតិយេវ នាម។ តេន តំ បុច្ឆាម – “កឹ តេ តីសុបិ ឯតេសុ ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ ហុត្វា ហោតី”តិ? ឥតរោ “តញ្ញេវ អនាគតំ, តំ បច្ចុប្បន្នំ, តំ អតីត”ន្តិបញ្ហេ បដិក្ខិត្តនយេនេវ បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ ទុតិយបញ្ហេ បដិញ្ញាតនយេនេវ បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី “តញ្ញេវ អនាគតំ, តំ បច្ចុប្បន្នំ, តំ អតីត”ន្តិ បញ្ហាវសេន តេសុ ឯកេកំ ហុត្វា ហោតិ, ហុត្វា ហោតីតិ បដិជាននំ្ត បុរិមំ បដិក្ខិត្តបញ្ហំ បរិវត្តិត្វា បុច្ឆន្តោ **ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី**តិ បុច្ឆតិ។ តស្សត្ថោ – ននុ តយា តញ្ញេវ អនាគតំ, តំ បច្ចុប្បន្នំ, តំ អតីតន្តិ វុត្តេ បឋមបញ្ហំ បដិក្ខិបន្តេន អនាគតបច្ចុប្បន្នានំ ហោតិភាវោ; បច្ចុប្បន្នាតីតានញ្ច ហុត្វាភាវោ បដិក្ខិត្តោតិ? តេន អនាគតំ បច្ចុប្បន្នញ្ច ន ហោតិ នាម។ បច្ចុប្បន្នញ្ច អតីតញ្ច ន ហុត្វា នាម។

ទុតិយបញ្ហេ ច តេ “តញ្ញេវ អនាគតំ, តំ បច្ចុប្បន្នំ, តំ អតីត”ន្តិ បដិញ្ញាតំ។ ឯវំ សន្តេ អនាគតម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិ នាម, បច្ចុប្បន្នម្បិ អតីតម្បិ ន ហុត្វា ន ហោតិយេវ នាម។ តេន តំ បុច្ឆាម – “កឹ តេ ឯតេសុ ឯកេកំ ន ហុត្វា ន ហោតិ ន ហុត្វា ន ហោតី”តិ? បរវាទី សព្ពតោ អន្ធការេន បរិយោនទ្ធោ វិយ តេសំ ន ហុត្វា ន ហោតិភាវំ អបស្សន្តោ **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតីតិ។ និគ្គហាទីនិ បនេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពានិ។

វចនសោធនវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អតីតចក្ខុរូបាទិកថាវណ្ណនា

២៨៩. អតីតំ ចក្ខុ អត្ថីតិអាទីសុបិ ចក្ខាទិភាវាវិជហនេនេវ អត្ថិតំ បដិជានាតិ។ **បស្សតី**តិអាទីនិ បុដ្ឋោ បន តេសំ វិញ្ញាណានំ កិច្ចាភាវវសេន បដិក្ខិបតិ។

អតីតញាណាទិកថាវណ្ណនា

២៩០. តេន ញាណេន ញាណករណីយំ **ករោតី**តិ បញ្ហេ តស្ស ញាណស្ស និរុទ្ធត្តា កិច្ចភាវមស្ស អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ អតីតារម្មណំ បច្ចុប្បន្នំ ញាណំ អតីតានំ ធម្មានំ ជាននតោ អតីតំ ញាណន្តិ លេសេន បច្ចុប្បន្នមេវ “អតីតំ ញាណ”ន្តិ កត្វា តេន ញាណេន ញាណករណីយស្ស អត្ថិតាយ បដិជានាតិ។ អថស្ស សកវាទី លេសោកាសំ អទត្វា **តេន ញាណេន ទុក្ខំ បរិជានាតី**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ អតីតារម្មណេនេវ ញាណេន ឥមេសំ ចតុន្នំ កិច្ចានំ អភាវា បដិក្ខិបតិ។ អនាគតបញ្ហេបិ ឯសេវ នយោ។ បច្ចុប្បន្នបញ្ហោ ចេវ សំសន្ទនបញ្ហោ ច ឧត្តានត្ថាយេវ។

អរហន្តាទិកថាវណ្ណនា

២៩១. អរហតោ អតីតោ រាគោ អត្ថីតិអាទីសុបិ រាគាទិភាវាវិជហន្តោ ឯវំ បដិជានាតិ។ **សរាគោ**តិអាទីសុ សុត្តវិរោធភយេន ចេវ យុត្តិវិរោធភយេន ច បដិក្ខិបតិ។

បទសោធនកថាវណ្ណនា

២៩៥. ឯវំ សព្ពម្បិ បាឡិអនុសារេនេវ វិទិត្វា បរតោ **អត្ថិ សិយា អតីតំ, សិយា នាតីត**ន្តិ ឯត្ថ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យំ អតីតមេវ អត្ថិ, តំ អតីតំ។ យំ បច្ចុប្បន្នានាគតំ អត្ថិ, តំ នោ អត្ថិ, តំ នោ អតីតំ។ **តេនាតីតំ នាតីតំ, នាតីតំ អតីត**ន្តិ តេន ការណេន អតីតំ នោ អតីតំ, នោ អតីតំ អតីតន្តិ។ អនាគតបច្ចុប្បន្នបុច្ឆាសុបិ ឯសេវ នយោ។

សុត្តសាធនវណ្ណនា

២៩៦. ន វត្តព្ពំ “អតីតំ អត្ថិ អនាគតំ អត្ថី”តិ សុត្តសាធនាយ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ បុន អត្តនោ លទ្ធឹ និស្សាយ **យំកិញ្ចិ, ភិក្ខវេ, រូប**ន្តិ អនុយោគោ បរវាទិស្សេវ។ ទុតិយនយេ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ ឯវំ សព្ពត្ថ បុច្ឆា ច បដិញ្ញា ច វេទិតព្ពា។ យំ បនេតំ បរវាទិនា អនាគតស្ស អត្ថិភាវសាធនត្ថំ “ននុ វុត្តំ ភគវតា កពឡីការេ, ចេ, ភិក្ខវេ”តិ សុត្តស្ស បរិយោសានេ **អត្ថិ តត្ថ អាយតឹ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តី**តិអាទិ

ទស្សិតំ ន តំ អនាគតស្ស អត្ថិភាវសាធកំ ។ តញ្ហិ ហេតូនំ បរិនិដ្ឋិតត្តា អវស្សំ ភាវិតំ សន្ធាយ តត្ថ វុត្តំ។ អយំ សុត្តាធិប្បាយោ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

សព្ពមត្ថីតិកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. អតីតក្ខន្ធាទិកថា

១. នសុត្តសាធនកថាវណ្ណនា

២៨៧. ឥទានិ “អតីតំ ខន្ធា”តិអាទិកថា ហោតិ។ តត្ថ ខន្ធាទិភាវាវិជហនតោ អតីតានាគតានំ អត្ថិតំ ឥច្ឆន្តស្ស **អតីតំ ខន្ធា**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, អតីតស្ស ខន្ធសង្គហិតត្តា **អាមន្តា**តិ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ បុន **អតីតំ នត្ថី**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, តស្ស និរុត្តិបថសុត្តេន អត្ថិតាយ វារិតត្តា បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។ អាយតនធាតុបុច្ឆាសុបិ អនាគតបញ្ហេសុបិ បច្ចុប្បន្នេន សទ្ធឹ សំសន្ទិត្វា អនុលោមបដិលោមតោ អាគតបញ្ហេសុបិ “អតីតំ រូប”ន្តិអាទិបញ្ហេសុបិ ឥមិនាវុបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

២. សុត្តសាធនវណ្ណនា

២៨៨. សុត្តសាធនេ បន **ន វត្តព្ព**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **នត្ថិ ចេតេ**តិ នត្ថិ ច ឯតេ ធម្មាតិ អត្ថោ។ ខន្ធាទិភាវេ សតិ នត្ថិតំ អនិច្ឆន្តស្ស **អាមន្តា**តិ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស, អថ នេសំ នត្ថិភាវសាធនត្ថំ សុត្តាហរណំ សកវាទិស្ស។ ទុតិយបុច្ឆាបិ បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា សកវាទិស្ស, សុត្តាហរណំ បរវាទិស្ស។ តំ បន នេសំ ខន្ធាទិភាវមេវ សាធេតិ, ន អត្ថិភាវន្តិ អាហដម្បិ អនាហដសទិសមេវាតិ។

អតីតំ ខន្ធាតិអាទិកថាវណ្ណនា។

៧. ឯកច្ចំអត្ថីតិកថា

១. អតីតាទិឯកច្ចកថាវណ្ណនា

២៩៩. ឥទានិ **ឯកច្ចំ អត្ថី**តិ កថា ហោតិ។ តត្ថ យេ “ឯកច្ចំ អតីតំ អត្ថី”តិ មញ្ញន្តិ, សេយ្យថាបិ កស្សបិកា; តេសំ លទ្ធិភិន្ទនត្ថំ **អតីតំ អត្ថី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, **ឯកច្ចំ អត្ថី**តិ វិស្សជ្ជនំ បរវាទិស្ស។ អយញ្ហិ អធិប្បាយោ – អវិបក្កវិបាកំ អត្ថិ, វិបក្កវិបាកំ នត្ថីតិ។ **ឯកច្ចំ និរុទ្ធ**ន្តិ អនុយោគោ សកវាទិស្ស។ តស្សត្ថោ – យទិ តេ អតីតំ ឯកច្ចំ អត្ថិ ឯកច្ចំ នត្ថិ, ឯវំ សន្តេ ឯកច្ចំ អតីតំ និរុទ្ធំ, ឯកច្ចំ អតីតំ អនិរុទ្ធំ, តថេវ ឋិតន្តិ អាបជ្ជតិ។ **វិគត**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

អវិបក្កវិបាកធម្មា ឯកច្ចេតិ ឥទំ យស្មា យេសំ សោ អវិបក្កវិបាកានំ អត្ថិតំ ឥច្ឆតិ, តេបិ អតីតាយេវ។ តស្មា យថា តេ អតីតំ ឯកច្ចំ អត្ថិ, កឹ តថា អវិបក្កវិបាកាបិ ធម្មា ឯកច្ចេ អត្ថី ឯកច្ចេ នត្ថីតិ ចោទេតុំ វុត្តំ។ **វិបក្កវិបាកា**តិ ឥទំ យេសំ សោ នត្ថិតំ ឥច្ឆតិ, តេសំ វសេន ចោទេតុំ វុត្តំ។ **អវិបាកា**តិ ឥទំ អព្យាកតានំ វសេន ចោទេតុំ វុត្តំ។ ឥតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ រាសីនំ វសេន សព្ពេសុ អនុលោមបដិលោមេសុ បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច វេទិតព្ពោ។ អតីតា ឯកទេសំ វិបក្កវិបាកា, ឯកទេសំ អវិបក្កវិបាកាតិ វិប្បកតវិបាកា វុច្ចន្តិ។ យេន ហិ កម្មេន បដិសន្ធិ និព្ពត្តិតា, ភវង្គម្បិ ចុតិបិ តស្សេវ វិបាកោ។ តស្មា បដិសន្ធិតោ យាវ ចុតិ, តាវ តំ វិប្បកតវិបាកំ នាម ហោតិ។ តថារូបេ ធម្មេ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។

វិបច្ចិស្សន្តីតិ កត្វា តេ អត្ថីតិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ យថា ធម្មធរស្ស បុគ្គលស្ស និទ្ទាយន្តស្សាបិ ពហុបរត្តិនោ ធម្មា អត្ថីតិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ លោកវោហារវសេន អត្ថិតំ សន្ធាយ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ **វិបច្ចិស្សន្តីតិ កត្វា បច្ចុប្បន្នា**តិ ទុតិយបញ្ហេ “កម្មានំ អវិនាសសង្ខាតោ កម្មូបចយោ នាមេកោ អត្ថី”តិ លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។

២. អនាគតាទិឯកច្ចកថាវណ្ណនា

៣០០. **អនាគតំ អត្ថី**តិអាទីសុបិ **ឯកច្ចំ អត្ថី**តិ ឧប្បាទិនោ ធម្មេ សន្ធាយ វទតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ឯកច្ចំអត្ថីតិកថាវណ្ណនា។

៨. សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា

៣០១. ឥទានិ សតិបដ្ឋានកថា ហោតិ។ “តត្ថ – ចតុន្នំ, ភិក្ខវេ, សតិបដ្ឋានានំ សមុទយញ្ច អត្ថង្គមញ្ច ទេសេស្សាមី”តិ (សំ. និ. ៥.៤០៨) សតិបដ្ឋានសំយុត្តេ វុត្តនយេនេវ យេសំ កាយាទយោ សតិយា អារម្មណធម្មេ គហេត្វា “សព្ពេ ធម្មា សតិបដ្ឋានា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ។ អន្ធកា នាម បុព្ពសេលិយា, អបរសេលិយា, រាជគិរិយា, សិទ្ធត្ថិកាតិ ឥមេ បច្ឆា ឧប្បន្ននិកាយា។ តេសំ លទ្ធិវិវេចនត្ថំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ តត្ថ យស្មា “បតិដ្ឋាតិ ឯតេស្វតិ **បដ្ឋានា** ។ កា បតិដ្ឋាតិ? សតិ។ សតិយា បដ្ឋានា **សតិបដ្ឋានា**”តិ ឥមិនា អត្ថេន សតិគោចរាបិ សតិបដ្ឋានា។ “បតិដ្ឋហន្តីតិ **បដ្ឋានា**។ កា បតិដ្ឋហន្តិ? សតិយោ។ សតិយោវ បដ្ឋានា សតិបដ្ឋានា”តិ ឥមិនា អត្ថេន សតិយោវ សតិបដ្ឋានា។ តស្មា **ទ្វេ**បិ វាទា បរិយាយេន យុជ្ជន្តិ។ យេ បន តំ បរិយាយំ បហាយ ឯកន្តេនេវ “សព្ពេ ធម្មា សតិបដ្ឋានា”តិ វទន្តិ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អារម្មណវសេន បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ **សព្ពេ ធម្មា សតី**តិ អនុយុត្តស្ស បន សព្ពេសំ សតិសភាវាភាវតោ បដិក្ខេបោ តស្សេវ។ តត្ថ **ខយគាមី**តិអាទីនិ មគ្គវិសេសនានិ។ ឯកាយនមគ្គោ ហិ កិលេសានំ ខយភូតំ និព្ពានំ គច្ឆតីតិ **ខយគាមី**។ ចត្តារិ សច្ចានិ ពុជ្ឈន្តោ គច្ឆតីតិ **ពោធគាមី**។ វដ្ដំ អបចិនន្តោ គច្ឆតីតិ **អបចយគាមី**។ ឯវមេតេហិ បទេហិ “កិំ តេ សព្ពេ ធម្មា ឯវរូបោ តេ ឯកាយនោ មគ្គោ ហោតី”តិ បុច្ឆតិ។ **អនាសវា អសំយោជនិយា**តិអាទីនិបិ លោកុត្តរភាវំ បុច្ឆនត្ថាយ វុត្តានិ។ **ពុទ្ធានុស្សតី**តិអាទីនិ បភេទបុច្ឆាវសេន វុត្តានិ។

ចក្ខាយតនំ សតិបដ្ឋានន្តិអាទិ សព្ពធម្មានំ បភេទបុច្ឆាវសេន វុត្តំ។ តត្ថាបិ សតិវសេន បដិក្ខេបោ, អារម្មណវសេន បដិញ្ញាតិ។ ឯវំ សព្ពបញ្ហេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សុត្តសាធនា ឧត្តានត្ថាយេវាតិ។

សតិបដ្ឋានកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ហេវត្ថិកថាវណ្ណនា

៣០៤. ឥទានិ ហេវត្ថិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សព្ពេបិ អតីតាទិភេទា ធម្មា រូបាទិវសេន អត្ថិ, អតីតំ អនាគតបច្ចុប្បន្នវសេន, អនាគតបច្ចុប្បន្នានិ វា អតីតាទិវសេន នត្ថិ; តស្មា សព្ពមេវិទំ ឯវំ អត្ថិ ឯវំ នត្ថី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ វុត្តប្បភេទានំ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **អតីតំ អត្ថី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ **ហេវត្ថិ ហេវ នត្ថី**តិ វិស្សជ្ជនំ បរវាទិស្ស។ តត្ថ **ហេវា**តិ ឯវំ ។ អថ នំ សកវាទី “យទិ អតីតោវ ឯវំ អត្ថិ, ឯវំ នត្ថីតិ លទ្ធិ, ឯវំ សន្តេ សោយេវ អត្ថិ, សោយេវ នត្ថិ នាមា”តិ បុច្ឆន្តោ **សេវត្ថិ, សេវ នត្ថី**តិ អាហ។ ឥតរោ តេនេវ សភាវេន អត្ថិតំ, តេនេវ នត្ថិតំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ សកភាវេនេវ អត្ថិតំ, បរភាវេនេវ នត្ថិតំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ តតោ បរំ **អត្ថដ្ឋោ នត្ថដ្ឋោ**តិ អត្ថិសភាវោ នត្ថិសភាវោ នាម ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ ឥមិនានុបាយេន សព្ពវារេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បរិយោសានេ បន **“តេន ហិ អតីតំ ហេវត្ថិ, ហេវ នត្ថី”**តិ ច “តេន ហិ រូបំ ហេវត្ថិ, ហេវ នត្ថី”តិ ចាតិអាទីនិ វត្វា កិញ្ចាបិ បរវាទិនា លទ្ធិ បតិដ្ឋាបិតា, អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា បនេសា អប្បតិដ្ឋាបិតាយេវាតិ។

ហេវត្ថិកថាវណ្ណនា។

មហាវគ្គោ និដ្ឋិតោ។

២. ទុតិយវគ្គោ

១. បរូបហារវណ្ណនា

៣០៧. ឥទានិ បរូបហារកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេ អរហត្តំ បដិជានន្តានំ អប្បត្តេ បត្តសញ្ញីនំ អធិមានិកានំ កុហកានំ វា អរហត្តំ បដិជានន្តានំ សុក្កវិស្សដ្ឋិំ ទិស្វា “មារកាយិកា ទេវតា អរហតោ អសុចឹ ឧបសំហរន្តី”តិ មញ្ញន្តិ; សេយ្យថាបិ ឯតរហិ បុព្ពសេលិយា ច អបរសេលិយា ច; តេ សន្ធាយ **អត្ថិ អរហតោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ ឥទានិ យស្មា សុក្កវិស្សដ្ឋិ នាម រាគសមុដ្ឋានា ហោតិ, តស្មា **អត្ថិ អរហតោ រាគោ**តិ អនុយោគោ អារទ្ធោ។ សោ សព្ពោបិ ឧត្តានត្ថោយេវ។

មារកាយិកា ទេវតា អត្តនោតិអាទិបញ្ហេ យស្មា តាសំ ទេវតានំ សុក្កវិស្សដ្ឋិ នាម នត្ថិ, អញ្ញេសម្បិ សុក្កំ គហេត្វា ន ឧបសំហរន្តិ, អរហតោ បន សុក្កមេវ នត្ថិ, តស្មា **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

នេវ អត្តនោតិបញ្ហេ បន និម្មិនិត្វា ឧបសំហរន្តីតិ លទ្ធិយា បដិជានាតិ។ **លោមកូបេហី**តិបញ្ហេ សប្បិតេលានំ វិយ លោមកូបេហិ ឧបសំហរណាភាវំ ទិស្វា បដិក្ខិបតិ។

៣០៨. **ហន្ទ ហី**តិ វចសាយត្ថេ និបាតោ។ “អរហា នុ ខោ អហំ, នោ”តិ ឯវំ វិមតិំ គាហយិស្សាមាតិ ឯវំ វចសាយំ កត្វា ឧបសំហរន្តីតិ អត្ថោ។ **អត្ថិ អរហតោ វិមតី**តិ បុដ្ឋោ អដ្ឋវត្ថុកំ វិចិកិច្ឆំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ទុតិយំ បុដ្ឋោ ឥត្ថិបុរិសានំ នាមគោត្តាទីសុ សន្និដ្ឋានាភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។

៣០៩. **អត្ថិ តស្ស អាសយោ**តិ តស្ស សុក្កស្ស ឧច្ចារបស្សាវានំ វិយ បតិដ្ឋានោកាសោ អត្ថីតិ បុច្ឆតិ។

៣១២. **សធម្មកុសលស្សា**តិ អត្តនោ អរហត្តធម្មមត្តេយេវ កុសលស្ស។ បញ្ញាវិមុត្តំ សន្ធាយេវំ វទតិ។ **បរធម្មកុសលស្សា**តិ សធម្មតោ បរស្មិំ អដ្ឋសមាបត្តិធម្មេបិ កុសលស្ស។ ឧភតោភាគវិមុត្តំ សន្ធាយេវំ វទតិ។ សេសមេត្ថ បាឡិអនុសារេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

បរូបហារកថាវណ្ណនា។

២-៣-៤. អញ្ញាណាទិកថាវណ្ណនា

៣១៤. ឥទានិ អញ្ញាណំ, កង្ខា, បរវិតរណាតិ តិស្សោ កថា នាម ហោន្តិ។ តត្ថ យេសំ “អរហតោ ឥត្ថិបុរិសាទីនំ នាមគោត្តាទីសុ ញាណប្បវត្តិយា អភាវេន អត្ថិ អញ្ញាណំ, តត្ថេវ សន្និដ្ឋានាភាវេន អត្ថិ កង្ខា។ យស្មា ច នេសំ តានិ វត្ថូនិ បរេ វិតរន្តិ បកាសេន្តិ អាចិក្ខន្តិ, តស្មា នេសំ អត្ថិ បរវិតរណា”តិ ឥមា លទ្ធិយោ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ បុព្ពសេលិយាទីនំ; តេសំ តា លទ្ធិយោ ភិន្ទិតុំ តីសុបិ កថាសុ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច ឥតរស្ស។ តត្ថ សព្ពេសុបិ បញ្ហេសុ ចេវ វិស្សជ្ជនេសុ ច បាឡិំ អនុគន្ត្វាវ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

អញ្ញាណាទិកថាវណ្ណនា។

៥. វចីភេទកថាវណ្ណនា

៣២៦. ឥទានិ វចីភេទកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សោតាបត្តិមគ្គក្ខណេ បឋមំ ឈានំ សមាបន្នស្ស ទុក្ខន្តិ វាចា ភិជ្ជតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ បុព្ពសេលិយាទីនំ; តេ សន្ធាយ **សមាបន្នស្ស អត្ថិ វចីភេទោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ បុន **សព្ពត្ថា**តិ តយោ ភវេ សន្ធាយ បុដ្ឋោ អរូបំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ **សព្ពទា**តិ កាលវសេន បុដ្ឋោ បឋមមគ្គក្ខណេ បឋមជ្ឈានិកសមាបត្តិតោ អញ្ញំ សព្ពំ សមាបត្តិកាលំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ **សព្ពេសំ សមាបន្នាន**ន្តិ បុដ្ឋោ លោកិយសមាបត្តិយោ សមាបន្នេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ **សព្ពសមាបត្តីសូ**តិ បុដ្ឋោ ទុតិយជ្ឈានាទិកំ លោកុត្តរំ សព្ពញ្ច លោកិយសមាបត្តិំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។

កាយភេទោតិ អភិក្កមាទិវសេន បវត្តកាយវិញ្ញត្តិ។ ឥទំ “យានិ ចិត្តានិ វចីវិញ្ញត្តិំ សមុដ្ឋាបេន្តិ, តានេវ កាយវិញ្ញត្តិំ។ ឯវំ សន្តេ កស្មា កាយភេទោបិ ន ហោតី”តិ ចោទនត្ថំ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ លទ្ធិវសេន បដិក្ខិបតិ ចេវ

បដិជានាតិ ច។ ឥទានិ យទិ សោ មគ្គក្ខណេ “ទុក្ខ”ន្តិ វាចំ ភាសតិ, “សមុទយោ”តិអាទិកម្បិ ភាសេយ្យ។ យទិ វា តំ ន ភាសតិ, ឥតរម្បិ ន ភាសេយ្យាតិ ចោទនត្ថំ **ទុក្ខន្តិ ជានន្តោ**តិអាទយោ បញ្ហា វុត្តា។ ឥតរោ បន អត្តនោ លទ្ធិវសេនេវ បដិជានាតិ ចេវ បដិក្ខិបតិ ច។ លោកុត្តរំ បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នោ ទុក្ខទុក្ខន្តិ វិបស្សតីតិ ហិស្ស លទ្ធិ។

៣២៨. ញាណន្តិ លោកុត្តរំ ចតុសច្ចញាណំ។ **សោត**ន្តិ សោតវិញ្ញាណំ អធិប្បេតំ, យេន តំ សទ្ទំ សុណាតិ។ **ទ្វិន្នំ ផស្សាន**ន្តិ សោតសម្ផស្សមនោសម្ផស្សានំ។

៣២៩. នោ វត រេ វត្តព្ពេតិ យទិ អវិសេសេន យំកិញ្ចិ សមាបន្នស្ស នត្ថិ វចីភេទោ, ន អវិសេសេន វត្តព្ពំ “សមាបន្នស្ស អត្ថិ វចីភេទោ”តិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ សទ្ធិំ សុត្តសាធនាយ។ យំ បនេតេន “សិខិស្ស អានន្ទ, ភគវតោ”តិ បរិយោសានេ សុត្តំ អាភតំ, តត្ថ យេន សមាបត្តិចិត្តេន សោ វចីភេទោ សមុដ្ឋិតោ, កាយភេទោបិ តេន សមុដ្ឋាតិយេវ, ន ច តំ លោកុត្តរំ បឋមជ្ឈានចិត្តំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

វចីភេទកថាវណ្ណនា។

៦. ទុក្ខាហារកថាវណ្ណនា

៣៣៤. ឥទានិ ទុក្ខាហារកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “ទុក្ខំ ទុក្ខន្តិ វាចំ ភាសន្តោ ទុក្ខេ ញាណំ អាហរតិ, តំ ទុក្ខាហារោ នាម វុច្ចតិ ។ តញ្ច បនេតំ មគ្គង្គំ មគ្គបរិយាបន្ន”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ **ទុក្ខាហារោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ **យេ កេចី**តិ បឋមបញ្ហេ អវិបស្សកេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ទុតិយបញ្ហេ វិបស្សកេ សន្ធាយ បដិជានាតិ, តំ បនស្ស លទ្ធិមត្តមេវ។ តស្មា “សព្ពេ តេ”តិ វាទស្ស ភិន្ទនត្ថំ **ពាលបុថុជ្ជនា**តិអាទិមាហ។ តំ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ទុក្ខាហារកថាវណ្ណនា។

៧. ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណនា

៣៣៥. ឥទានិ ចិត្តដ្ឋិតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ សមាបត្តិចិត្តញ្ចេវ ភវង្គចិត្តញ្ច អនុប្បពន្ធេន បវត្តមានំ ទិស្វា “ឯកមេវ ចិត្តំ ចិរំ តិដ្ឋតី”តិ លទ្ធិ សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ហេដ្ឋា វុត្តប្បភេទានំ អន្ធកានំ, តំលទ្ធិវិសោធនត្ថំ **ឯកំ, ចិត្តំ ទិវសំ តិដ្ឋតី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ **ឧបឌ្ឍទិវសោ ឧប្បាទក្ខណោ**តិ ឯត្ថ ឋិតិក្ខណំ អនាមសិត្វា “អនិច្ចា វត សង្ខារា, ឧប្បាទវយធម្មិនោ”តិ (សំ. និ. ១.១៨៦; ២.១៤៣) ទេសនានយេន ឧប្បាទវយវសេនេវ បុច្ឆា កតា។

តេ ធម្មា ចិត្តេន លហុបរិវត្តាតិ បុដ្ឋោ ចិត្តតោ លហុតរបរិវត្តិនោ ធម្មេ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ យស្ស ចិត្តស្ស ទីឃដ្ឋិតី ឥច្ឆតិ, តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **យាវតាយុកំ តិដ្ឋតី**តិ បញ្ហេ “ចុល្លាសីតិ សហស្សានិ, កប្បា តិដ្ឋន្តិ យេ មរូ”តិអាទិវចនវសេន (មហានិ. ១០) អារុប្បតោ អញ្ញត្រ បដិក្ខិបតិ, អារុប្បេ បដិជានាតិ។ **មុហុត្តំ មុហុត្តំ ឧប្បជ្ជតី**តិ បញ្ហេ បរវាទិស្ស “ឧប្បាទវយធម្មិនោ”តិអាទិសុត្តវិរោធភយេន បដិជានាតិ។ ឋិតឹ បនស្ស លទ្ធិវសេន ឥច្ឆតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ចិត្តដ្ឋិតិកថាវណ្ណនា។

៨. កុក្កុឡកថាវណ្ណនា

៣៣៨. ឥទានិ កុក្កុឡកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អាទិត្តំ (សំ. និ. ៤.២៨; មហាវ. ៥៤) សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា”តិអាទីនិ (ធ. ប. ២៧៨) សុត្តានិ អយោនិសោ គហេត្វា “និប្បរិយាយេនេវ សព្ពេ សង្ខារា កុក្កុឡា វីតច្ចិតង្គារសម្មិស្សា ឆារិកនិរយសទិសា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ គោកុលិកានំ; តេសំ នានប្បការសុខសន្ទស្សនេន តំ លទ្ធឹ វិវេចេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ តត្ថ **អនោធឹ កត្វា**តិ ឱធឹ មរិយាទំ កោដ្ឋាសំ អកត្វា, អវិសេសេន សព្ពេយេវាតិ អត្ថោ។ សេសំ សព្ពំ បាឡិនយេនេវ វេទិតព្ពំ សទ្ធឹ សុត្តសាធនាយាតិ។

កុក្កុឡកថាវណ្ណនា។

៩. អនុបុព្ពាភិសមយកថាវណ្ណនា

៣៣៩. ឥទានិ អនុបុព្ពាភិសមយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ –

“អនុបុព្ពេន មេធាវី, ថោកំ ថោកំ ខណេ ខណេ;
កម្មារោ រជតស្សេវ, និទ្ធមេ មលមត្តនោ”តិ។ (ធ. ប. ២៣៩) –

អាទីនិ សុត្តានិ អយោនិសោ គហេត្វា “សោតាបត្តិផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ ឯកច្ចេ កិលេសេ ទុក្ខទស្សនេន បជហតិ, ឯកច្ចេ សមុទយនិរោធមគ្គទស្សនេន, តថា សេសាបីតិ ឯវំ សោឡសហិ កោដ្ឋាសេហិ អនុបុព្ពេន កិលេសប្បហានំ កត្វា អរហត្តបដិលាភោ ហោតី”តិ ឯវរូបា នានាភិសមយលទ្ធិ ឧប្បន្នា, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកសព្ពត្ថិកសម្មិតិយភទ្រយានិកានំ; តេសំ លទ្ធិវិវេចនត្ថំ **អនុបុព្ពាភិសមយោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អនុបុព្ពេន សោតាបត្តិមគ្គ**ន្តិ បុដ្ឋោ បន ឯកស្ស មគ្គស្ស ពហុភាវាបត្តិភយេន បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ ទុក្ខទស្សនាទិវសេន បដិជានាតិ។ តានិ វា ចត្តារិបិ ញាណានិ ឯកោ សោតាបត្តិមគ្គោយេវាតិ បដិជានាតិ, ផលំ បន ឯកមេវ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ សកទាគាមិមគ្គាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៣៤៤. **មគ្គេ ទិដ្ឋេ ផលេ ឋិតោ**តិ បញ្ហេ យស្មា ទុក្ខទស្សនាទីហិ ទស្សនំ អបរិនិដ្ឋិតំ, មគ្គទស្សនេន បរិនិដ្ឋិតំ នាម ហោតិ, តទា សោ ផលេ ឋិតោតិ សង្ខំ គច្ឆតិ, តស្មា បដិជានាតិ។

៣៤៥. **ទុក្ខេ ទិដ្ឋេ ចត្តារិ សច្ចានី**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, ឯកាភិសមយវសេន បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ បុន **ទុក្ខសច្ចំ ចត្តារិ សច្ចានី**តិ អនុយោគេ ចតុន្នម្បិ នានាសភាវត្តា បដិក្ខេបោ តស្សេវ។

រូបក្ខន្ធេ អនិច្ចតោ ទិដ្ឋេតិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, សមុទ្ទតោ ឯកពិន្ទុស្ស រសេ បដិវិទ្ធេ សេសឧទកស្ស បដិវេធោ វិយ ឯកធម្មេ អនិច្ចាទិតោ បដិវិទ្ធេ សព្ពេបិ បដិវិទ្ធា ហោន្តីតិ លទ្ធិយា បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។

ចតូហិ ញាណេហីតិ ទុក្ខេ ញាណាទីហិ។ **អដ្ឋហិ ញាណេហី**តិ សាវកានំ សាធារណេហិ សច្ចញាណេហិ ចេវ បដិសម្ភិទាញាណេហិ ច។ **ទ្វាទសហិ ញាណេហី**តិ ទ្វាទសង្គបដិច្ចសមុប្បាទញាណេហិ។ **ចតុចត្តារីសាយ ញាណេហី**តិ “ជរាមរណេ ញាណំ, ជរាមរណសមុទយេ ញាណ”ន្តិ ឯវំ និទានវគ្គេ វុត្តញាណេហិ។ **សត្តសត្តតិយា ញាណេហី**តិ “ជរាមរណំ, ភិក្ខវេ, អនិច្ចំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្នំ ខយធម្មំ វយធម្មំ វិរាគធម្មំ និរោធធម្ម”ន្តិ (សំ. និ. ២.២០) ឯវំ តត្ថេវ វុត្តញាណេហិ។ សេសមេត្ថ បាឡិនយេនេវ វេទិតព្ពំ សទ្ធិំ សុត្តសាធនេនាតិ។

អនុបុព្ពាភិសមយកថាវណ្ណនា។

១០. វោហារកថាវណ្ណនា

៣៤៧. ឥទានិ វោហារកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ពុទ្ធោ ភគវា លោកុត្តរេន វោហារេន វោហរតីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ **លោកុត្តរេ សោតេ**តិអាទីនិ តស្ស អយុត្តវាទីភាវទីបនត្ថំ វុត្តានិ។ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ – “សទ្ទាយតនមេវ តេ លោកុត្តរំ, ឧទាហុ សោតាទីនិបី”តិ។

ហញ្ចិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ វោហារោ លោកិយេ សោតេ បដិហញ្ញតីតិ ឯត្ថ យទិ សោ លោកុត្តរេ បដិហញ្ញេយ្យ។ លោកុត្តរោ សិយាតិ ឯវមត្ថោ ន គហេតព្ពោ។ លោកិយេ បដិហញ្ញមានស្ស បន លោកុត្តរតា នាម នត្ថីតិ អយមេត្ថាធិប្បាយោ។ **លោកិយេន វិញ្ញាណេនា**តិ ឯត្ថាបិ លោកិយេនេវាតិ អត្ថោ។ ឥតរថា អនេកន្តតា សិយា។ លោកុត្តរញ្ហិ លោកិយេនបិ ញាណេន ញាយតី។ ឯវំ សព្ពំ យថានុរូបតោ វេទិតព្ពំ។ **សព្ពេ តេ មគ្គំ ភាវេន្តី**តិ បញ្ហេសុ យេ មគ្គំ នប្បដិលភន្តិ, តេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ យេ បដិលភន្តិ, តេ សន្ធាយ បដិជានាតិ។

៣៥១. **សោវណ្ណមយាយា**តិ សុវណ្ណមយាយ។ ឥទំ បរវាទិស្ស ឧទាហរណំ។

ឯឡណ្ឌិយាយាតិ ឯឡណ្ឌមយាយ។ ឥទំ សកវាទិស្ស ឧទាហរណំ។ លោកិយំ វោហរន្តស្ស លោកិយោតិ អយម្បិ ឯកា លទ្ធិ។ សា ឯតរហិ ឯកច្ចានំ អន្ធកានំ លទ្ធិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

វោហារកថាវណ្ណនា។

១១. និរោធកថាវណ្ណនា

៣៥៣. ឥទានិ និរោធកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ អប្បដិសង្ខានិរោធញ្ច បដិសង្ខានិរោធញ្ច ទ្វេបិ ឯកតោ កត្វា និរោធសច្ចន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ មហិសាសកានញ្ចេវ អន្ធកានញ្ច; តេ សន្ធាយ **ទ្វេ និរោធា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស ។ **ទ្វេ ទុក្ខនិរោធា**តិ បញ្ហេសុ យស្មា ទ្វេ ទុក្ខសច្ចានិ ន ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ យស្មា ទ្វីហាការេហិ ទុក្ខំ និរុជ្ឈតីតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិជានាតិ។ **ទ្វេ និរោធសច្ចានី**តិបញ្ហេសុ ទ្វិន្នំ ទុក្ខសច្ចានំ និរោធវសេនអនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។ ទ្វីហាការេហិ ទុក្ខស្ស និរុជ្ឈនតោ បដិជានាតិ។ **ទ្វេ តាណានី**តិ អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

អត្ថិ ទ្វិន្នំ និព្ពានានន្តិអាទីសុ បុច្ឆាសុ ឧច្ចនីចតាទីនិ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។

អប្បដិសង្ខានិរុទ្ធេតិ យេ បដិសង្ខាយ លោកុត្តរេន ញាណេន អនិរុទ្ធា សុទ្ធបកតិកត្តា វា ឧទ្ទេស បរិបុច្ឆាទីនំ វា វសេន ន សមុទាចរណតោ និរុទ្ធាតិ វុច្ចន្តិ, តេ សង្ខារេ។ **បដិសង្ខា និរោធេន្តី**តិ។ លោកុត្តរញាណេន និរោធេន្តិ អនុប្បត្តិភាវំ គមេន្តិ។ **ននុ អប្បដិសង្ខានិរុទ្ធា សង្ខារា**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស ។ តត្ថ ភគ្គានំ បុន អភញ្ជនតោ អប្បដិសង្ខានិរុទ្ធានំ វា អរិយមគ្គេ ឧប្បន្នេ តថា និរុជ្ឈនតោវ សកវាទី អច្ចន្តភគ្គតំ បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

និរោធកថាវណ្ណនា។

ទុតិយោ វគ្គោ។

៣. តតិយវគ្គោ

១. ពលកថាវណ្ណនា

៣៥៤. ឥទានិ ពលកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ អនុរុទ្ធសំយុត្តេ “ឥមេសញ្ច បនាហំ, អាវុសោ, ចតុន្នំ សតិបដ្ឋានានំ ភាវិតត្តា ពហុលីកតត្តា ឋានញ្ច ឋានតោ អដ្ឋានញ្ច អដ្ឋានតោ យថាភូតំ បជានាមី”តិអាទីនិ (សំ. និ. ៥.៩១៣) ទសសុត្តានិ អយោនិសោ គហេត្វា “តថាគតពលំ សាវកសាធារណ”ន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ តថាគតពលញ្ច នាមេតំ សាវកេហិ សាធារណម្បិ អត្ថិ អសាធារណម្បិ សាធារណាសាធារណម្បិ។ តត្ថ អាសវានំ ខយេ ញាណំ សាធារណំ។ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តិញាណំ អសាធារណំ។ សេសំ សាធារណញ្ច អសាធារណញ្ច។ ឋានាដ្ឋានាទីនិ ហិ សាវកា បទេសេន ជានន្តិ, តថាគតា និប្បទេសេន។ ឥតិ តានិ ឧទ្ទេសតោ សាធារណានិ, ន និទ្ទេសតោ។ អយំ បន អ វិសេសេន សព្ពម្បិ សាធារណន្តិ អាហ។ តមេនំ តតោ វិវេចេតុំ **តថាគតពលំ សាវកពល**ន្តិ បុន អនុយោគោ អារទ្ធោ។ តត្ថ បឋមបញ្ហេ និទ្ទេសតោ សព្ពាការវិសយតំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយបញ្ហេ ឧទ្ទេសតោ ឋានា ដ្ឋានមត្តាទិជាននវសេន បដិជានាតិ។ **តញ្ញេវា**តិអាទិបញ្ហេសុ សព្ពាការេន និន្នានាករណតាយ អភាវេន បដិក្ខិបតិ។ **បុព្ពយោគោ** ច **បុព្ពចរិយា** ច អត្ថតោ ឯកំ, តថា **ធម្មក្ខាន**ញ្ច **ធម្មទេសនា** ច។

ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តិបញ្ហេ ឯកទេសេន សាធារណតំ សន្ធាយ សាវកវិសយេ បដិជានាតិ។

៣៥៥. ឥទានិ យស្មា ឧទ្ទេសតោ ឋានាដ្ឋានាទីនិ សាវកោ ជានាតិ, តស្មា សាវកស្ស តថា ជាននំ បកាសេ ត្វា តេន ជាននមត្តសាមញ្ញេន តេសំ សាវកសាធារណត្តំ បតិដ្ឋាបេតុំ **សាវកោ ឋានាដ្ឋានំ ជានាតី**តិអាទយោ បរវាទិបញ្ហា ហោន្តិ។ តត្ថ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តិញាណំ ឆន្នំ អសាធារណញាណានំ អញ្ញតរន្តិ ន គហិតំ។ **អាសវក្ខយេន វា អាសវក្ខយ**ន្តិ យំ តថាគតស្ស អាសវក្ខយេន សទ្ធឹ សាវកស្ស អាសវក្ខយំ បដិច្ច វត្តព្ពំ សិយា នានាករណំ, តំ នត្ថិ។ **វិមុត្តិយា វា វិមុត្តិ**ន្តិ បទេបិ ឯសេវ នយោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

៣៥៦. ឥទានិ យំ សកវាទិនា “អាសវានំ ខយេ ញាណំ សាធារណ”ន្តិ អនុញ្ញាតំ, តេន សទ្ធឹ សំសន្ទិត្វា សេសានម្បិ សាធារណភាវំ បុច្ឆិតុំ បុន **អាសវានំ ខយេ**តិអាទយោ បរវាទិបញ្ហាវ ហោន្តិ។ តេសំ វិស្សជ្ជនេ សកវាទិនា អាសវក្ខយេ វិសេសាភាវេន តំ ញាណំ សាធារណន្តិ អនុញ្ញាតំ។ ឥតរេសុបិ វិសេសាភាវេន សាធារណតា បដិក្ខិត្តា។ បុន ឋានាដ្ឋានាទីនំ អាសវក្ខយេនេវ សទ្ធឹ សំសន្ទិត្វា អសាធារណបុច្ឆា បរវាទិស្សេវ។ តត្ថ អាសវក្ខយញាណេ បដិក្ខេបោ, សេសេសុ ច បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ តតោ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេន សទ្ធឹ សំសន្ទិត្វា អសាធារណបុច្ឆា បរវាទិស្ស។ សា សង្ខិបិត្វា ទស្សិតា។ តថាបិ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេ បដិញ្ញា, សេសេសុ ច បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។ តតោ ឋានាដ្ឋានាទីហិ សទ្ធឹ សំសន្ទិត្វា ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តស្ស សាធារណបុច្ឆា បរវាទិស្ស។ សាបិ សង្ខិបិត្វាវ ទស្សិតា។ តត្ថ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេ បដិក្ខេបោ។ សេសេសុ ច បដិញ្ញា សកវាទិស្សាតិ។

ពលកថាវណ្ណនា។

២. អរិយន្តិកថាវណ្ណនា

៣៥៧. ឥទានិ អរិយន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ន កេវលំ អាសវក្ខយញាណមេវ អរិយំ, អថ ខោ បុរិមានិបិ នវ ពលានិ អរិយានី”ច្ចេវ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **អរិយ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ បុន យទិ តំ អរិយំ, មគ្គាទីសុ តេន អញ្ញតរេន ភវិតព្ពន្តិ មគ្គាទិវសេន បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។

បុន សុញ្ញតារម្មណាទិវសេន បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ ទ្វេ សុញ្ញតា – សត្តសុញ្ញតា ច សង្ខារសុញ្ញតា ច។ សត្ត សុញ្ញតា នាម ទិដ្ឋិយា បរិកប្បិតេន សត្តេន សុញ្ញា បញ្ចក្ខន្ធា។ សង្ខារសុញ្ញតា នាម សព្ពសង្ខារេហិ សុញ្ញំ វិវិត្តំ និស្សដំ និព្ពានំ។ តត្ថ បរវាទី និព្ពានារម្មណតំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, សង្ខារារម្មណតំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **មនសិ ករោតី**តិ បុដ្ឋោបិ និព្ពានមេវ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, សង្ខារេ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ តតោ សកវាទិនា “ឋានា ដ្ឋានាទិមនសិការោ សង្ខារារម្មណោ, សុញ្ញតមនសិការោ និព្ពានារម្មណោ”តិ ឥមំ នយំ គហេត្វា “ទ្វិន្នំ ផស្សានំ ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ សមោធានំ ហោតី”តិ បុដ្ឋោ លេសោកាសំ អលភន្តោ បដិក្ខិបតិ។ អនិមិត្តាបណិហិតេសុបិ ឯសេវ

នយោ។ សត្តនិមិត្តាភាវតោ ហិ ខន្ធា អនិមិត្តា។ សង្ខារនិមិត្តាភាវតោ និព្ពានំ។ ឯកធម្មស្មិម្បិ អារោបេត្វា បបេតព្ពសង្ខាតេន ច បណិទហិតព្ពង្គេន បណិហិតសង្ខំ គតេន សត្តបណិធិនា អប្បណិហិតា ខន្ធា។ តណ្ហាបណិធិនា តណ្ហាយ វា អារម្មណភូតេន សព្ពសង្ខារបណិធិនា អប្បណិហិតំ និព្ពានំ។ តស្មា ឥធាបិ បដិក្ខេបោ ច បដិញ្ញា ច បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពា។

៣៥៨. តតោ “យថា សតិបដ្ឋានាទយោ លោកុត្តរធម្មា អរិយា ចេវ សុញ្ញតាទិអារម្មណា ច, កឹ តេ ឯវំ ឋានាដ្ឋានញាណ”ន្តិ អនុលោមបដិលោមបុច្ឆា ហោន្តិ។ តត្ថ សព្ពាបិ បដិញ្ញា សព្ពេ ច បដិក្ខេបា បរវាទិស្សេវ។ ឥមិនាវុបាយេន សេសញាណេសុបិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ បាឡិយំ បន សេសានិ សង្ខិបិត្វា អវសានេ ចុតូបបាតញាណមេវ វិភត្តំ។ តតោ បរំ សកសមយេបិ “អរិយ”ន្តិ សិទ្ធេន អាសវានំ ខយញាណេន សទ្ធឹ សំសន្ទិត្វា សេសញាណានំ អនុលោមតោ ច បដិលោមតោ ច អរិយភាវបុច្ឆា ហោន្តិ។ តា សព្ពា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា បដិក្ខេបោ ច សកវាទិស្ស ។ តេ ឧត្តានត្ថាយេវ។ បាឡិយំ បនេត្ថ បឋមនវមានេវ ទស្សេត្វា សត្ត ញាណានិ សង្ខិត្តានីតិ។

អរិយន្តិកថាវណ្ណនា។

៣. វិមុត្តិកថាវណ្ណនា

៣៦៣. ឥទានិ វិមុត្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “វីតរាគចិត្តានំ វិមុត្តិបយោជនំ នាម នត្ថិ។ យថា បន មលិនំ វត្ថំ ធោវិយមានំ មលា វិមុច្ចតិ, ឯវំ សរាគំ ចិត្តំ រាគតោ វិមុច្ចតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **សរាគ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តតោ **រាគសហគត**ន្តិអាទិនា នយេន បុដ្ឋោ មគ្គក្ខណេ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ នាម។ តទា ច ឯវរូបំ ចិត្តំ នត្ថីតិ បដិក្ខិបតិ។

សផស្សន្តិអាទិនា នយេន បុដ្ឋោបិ យថា ផស្សោ ច ចិត្តញ្ច ឧភោ រាគតោ វិមុច្ចន្តិ, ឯវំ រាគស្ស វិមុត្តឹ អបស្សមានោ បដិក្ខិបតិ។ សទោសាទីសុបិ ឥមិនាវុបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

វិមុត្តិកថាវណ្ណនា។

៤. វិមុច្ចមានកថាវណ្ណនា

៣៦៦. ឥទានិ វិមុច្ចមានកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ឈានេន វិក្ខម្ភនវិមុត្តិយា វិមុត្តំ, មគ្គក្ខណេ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិមុច្ចមានំ នាម ហោតី”តិ លទ្ធិ, តេ សន្ធាយ **វិមុត្តំ វិមុច្ចមាន**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

បុន **ឯកទេស**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **ឯកទេស**ន្តិ ភាវនបុំសកំ។ យថា វិមុត្តំ, ឯកទេសេន វា ឯកទេសេ វា អវិមុត្តំ ហោតិ កឹ ឯវំ ឯកទេសំ វិមុត្តំ, ឯកទេសំ អវិមុត្តន្តិ បុច្ឆតិ។ កឹ ការណា ឯវំ បុច្ឆតីតិ? “វិមុត្តំ វិមុច្ចមាន”ន្តិ វិប្បកតភាវេន វុត្តត្តា។ យថា ហិ ករិយមានា កដាទយោ វិប្បកតត្តា ឯកទេសេន កតា ឯកទេសេន អកតា ហោន្តិ, តថា ឥទម្បិ ឯកទេសំ វិមុត្តំ ឯកទេសំ អវិមុត្តន្តិ អាបជ្ជតិ។ តតោ បរវាទី កដាទីនំ វិយ ចិត្តស្ស ឯកទេសាភាវា បឋមបញ្ហេ បដិក្ខិបិត្វា ទុតិយេ វិមុច្ចមានស្ស អបរិនិដ្ឋិតវិមុត្តិតាយ បដិជានាតិ។ លោកិយជ្ឈានក្ខណំ វា សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ន ហិ តំ តទា សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិមុច្ចមានំ។ លោកុត្តរជ្ឈានក្ខណំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ តញ្ហិ តទា សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា វិមុត្តេកទេសេន វិមុច្ចមានន្តិស្ស លទ្ធិ។ តតោ សកវាទី “យទិ តេ ឯកមេវ ចិត្តំ ឯកទេសំ វិមុត្តំ ឯកទេសំ អវិមុត្តំ, ឯវំ សន្តេ យោ ឯកេនេវ ចិត្តេន សោតាបន្នោ ហោតិ, សោបិ តេ ឯកទេសំ សោតាបន្នោ, ឯកទេសំ ន សោតាបន្នោ អាបជ្ជតី”តិ ចោទនត្ថំ **ឯកទេសំ សោតាបន្នោ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តំ វិធានំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ សេសវារេសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឧប្បាទក្ខណបញ្ហេ យទិ ឯកមេវ ចិត្តំ វិមុត្តញ្ច វិមុច្ចមានញ្ច, ឯកស្មឹ ខណេ វិមុត្តំ ឯកស្មឹ វិមុច្ចមានំ អាបជ្ជតិ។ កឹ តេ ឯវរូបំ ចិត្តន្តិ អត្ថោ។

៣៦៧. សុត្តសាធនេ បឋមសុត្តំ បរវាទិស្ស។ តត្រាស្សាយមធិប្បាយោ – **វិមុច្ចតី**តិ វិប្បកតនិទ្ទេសោ។ តស្មា យំ តស្ស យោគិនោ ឯវំ ជានតោ ឯវំ បស្សតោ ឯតេហិ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិ, តំ វិមុច្ចមានំ នាម ហោតីតិ។

ទុតិយសុត្តំ សកវាទិស្ស។ តត្រាស្សាយមធិប្បាយោ – យទិ តេ វិមុច្ចតីតិ វចនតោ វិមុត្តំ វិមុច្ចមានំ, ឥធ វិមុច្ចតីតិ វចនាភាវតោ វិមុត្តមេវ សិយា, ន វិមុច្ចមានន្តិ។

ឥទានិ “យថា តេ វិប្បកតវិមុត្តិតាយ វិមុច្ចមានំ, កឹ ឯវំ វិប្បកតរាគាទិតាយ វជ្ឈមានាទីនិបិ អត្ថី”តិ ចោទនត្ថំ បុន **អត្ថិ ចិត្តន្តិ**អាទិ អារទ្ធំ។ បរវាទិនាបិ តថារូបំ ចិត្តំ អបស្សន្តេន សព្ពំ បដិក្ខិត្តំ។ អថ នំ សកវាទី “ទ្វេយេវ កោដិយោ, តតិយា នត្ថី”តិ អនុពោធេន្តោ **ននុ វត្តព្ពេវ អរត្តញ្ចា**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – ននុ ភទ្រមុខ, រាគសម្បយុត្តំ ចិត្តំ រត្តំ វិប្បយុត្តំ អរត្តន្តិ ទ្វេវ កោដិយោ, វជ្ឈមានំ នាម តតិយា កោដិ នត្ថីតិ? ទុដ្ឋាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អថ នំ អាមន្តាតិ បដិជានិត្វា ឋិតំ។ វិមុត្តិបក្ខេបិ ទ្វេយេវ កោដិយោ ទស្សេតុំ **ហញ្ចិ វត្តព្ពេវា**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – យទិ ឯតា ទ្វេ កោដិយោ សម្បដិច្ឆសិ, អវិមុត្តញ្ចេវ វិមុត្តញ្ចា តិ ឥមាបិ សម្បដិច្ឆ។ កិលេសសម្បយុត្តញ្ហិ ចិត្តំ អវិមុត្តំ, វិប្បយុត្តំ វិមុត្តំ។ វិមុច្ចមានំ នាមាតិ បរមត្ថតោ តតិយា កោដិ នត្ថីតិ។

វិមុច្ចមានកថាវណ្ណនា។

៥. អដ្ឋមកកថាវណ្ណនា

៣៦៨. ឥទានិ អដ្ឋមកកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ អនុលោមគោត្រភុមគ្គក្ខណេ កិលេសានំ សមុទាចារាភាវតោ អដ្ឋមកស្ស សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋបុគ្គលស្ស ទ្វេ បរិយុដ្ឋានា បហីនាតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេសំ អញ្ញតរំ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, មគ្គក្ខណតោ បដ្ឋាយ ទិដ្ឋិយា អនុប្បត្តិំ សន្ធាយ បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តតោ យស្មា ទិដ្ឋិ នាមេសា សោតាបន្នស្សេវ បហីនា, ន មគ្គដ្ឋស្ស, តស្មា **អដ្ឋមកោ បុគ្គលោ សោតាបន្នោ**តិ អនុយោគោ សកវាទិស្ស។ វិចិកិច្ឆាបញ្ហេបិ ឯសេវ នយោ។ អនុសយបញ្ហេ បរិយុដ្ឋានតោ អញ្ញោ អនុសយោតិ តេសំ លទ្ធិ, តស្មា “ន ហេវ”ន្តិ បដិក្ខិត្តំ។

សីលព្ពតបរាមាសបញ្ហេបិ សីលព្ពតបរាមាសបរិយុដ្ឋានន្តិ វោហារំ ន បស្សតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ បរិយុដ្ឋានមេវស្ស បហីនន្តិ លទ្ធិ។

៣៦៩. **មគ្គោ ភាវិតោ**តិ បញ្ហេ តស្មឹ ខណេ ភាវេតិ, ន ភាវិតោ។ តស្មា បដិក្ខិបតិ។ **អមគ្គេនា**តិអាទិ អនុយោគេ បឋមមគ្គេនេវ បហីនភាវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ យទិ ហិ អមគ្គេន បហីយេថ, គោត្រភុបុគ្គលាទីនម្បិ បហីយេថាតិ អាបជ្ជនតោ។ **ឧប្បជ្ជិស្សតី**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, វិស្សជ្ជនំ សកវាទិស្ស។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អដ្ឋមកកថាវណ្ណនា។

៦. អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៣៧១. ឥទានិ អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “អដ្ឋមកោ មគ្គក្ខណេ ឥន្ទ្រិយានិ បដិលភតិ នាម, នោ ចស្ស បដិលទ្ធានិ ហោន្តី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **នត្ថិ សទ្ធិន្ទ្រិយ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **នត្ថិ សទ្ធា**តិ បុដ្ឋោ បន សទ្ធិន្ទ្រិយតោ សទ្ធាយ នានត្តំ សល្លក្ខេត្វា បដិក្ខិបតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ យថា បន យស្ស អត្ថិ មនោ, តស្ស មនិន្ទ្រិយម្បិ អត្ថិ; ឯវំ យស្ស សទ្ធាទយោ អត្ថិ, តស្ស អត្ថិ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិបីតិ ទីបនត្ថំ **អត្ថិ មនោ អត្ថិ មនិន្ទ្រិយ**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តំ សព្ពំ ឧត្តានត្ថមេវ សទ្ធឹ សុត្តសាធនេនាតិ។

អដ្ឋមកស្ស ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា។

៧. ទិព្ពចក្ខុកថាវណ្ណនា

៣៧៣. ឥទានិ ទិព្ពចក្ខុកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ ចតុត្ថជ្ឈានធម្មូបត្ថទ្ធំ មំសចក្ខុមេវ ទិព្ពចក្ខុ នាម ហោតីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **មំសចក្ខុ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

បុន “មំសចក្ខុ ទិព្ពចក្ខុ, ទិព្ពចក្ខុ មំសចក្ខូ”តិ បុដ្ឋោ តំ មគ្គមេវ តំ ន ហោតីតិ បដិក្ខិបតិ។ **យាទិស**ន្តិ អាទិបុច្ឆាសុបិ ឧភិន្នំ ឯកសភាវាភាវេនេវ បដិក្ខិបតិ។

វិសយោតិអាទីសុ ឧភិន្នម្បិ រូបាយតនមេវ វិសយោ។ មំសចក្ខុ បន អាបាថគតមេវ បស្សតិ។ ឥតរំ អនាបាថគតំ តិរោបព្ពតាទិគតម្បិ។ ទិព្ពចក្ខុស្ស ច អតិសុខុមម្បិ រូបំ គោចរោ, ន តាទិសំ ឥតរស្សាតិ ឯវ មេតេសំ អានុភាវគោចរា អសទិសា។

ឧបាទិណ្ណំ ហុត្វា អនុបាទិណ្ណំ ហោតីតិ បុដ្ឋោ យស្មា មំសចក្ខុ ឧបាទិណ្ណំ, ទិព្ពចក្ខុ អនុបាទិណ្ណំ, ន ច មំសចក្ខុមេវ ទិព្ពចក្ខូតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ យស្មា “មំសចក្ខុស្ស ឧប្បាទោ, មគ្គោ ទិព្ពស្ស ចក្ខុនោ”តិ វចនំ និស្សាយ មំសចក្ខុបច្ចយា ទិព្ពចក្ខុ ឧប្បជ្ជតិ, តញ្ច រូបាវចរិកានំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ បសាទោតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិជានាតិ។ **កាមាវចរំ ហុត្វា**តិ បុដ្ឋោបិ យស្មា ន មំសចក្ខុមេវ ទិព្ពចក្ខូតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ រូបាវចរជ្ឈានបច្ចយេន ឧប្បន្នត្តា រូបាវចរំ នាម ជាតន្តិ បដិជានាតិ។

រូបាវចរំ ហុត្វា អរូបាវចរន្តិ បុដ្ឋោបិ តតោ បរំ ភាវនាយ អរូបាវចរក្ខណេ រូបាវចរចិត្តស្ស អភាវា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ អរូបាវចរិកានំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ បសាទោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតីតិ លទ្ធិយា បដិជានាតិ។ អបរិយាបន្នភាវំ បនស្ស ន ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិយេវ។

៣៧៤. ទិព្ពចក្ខុំ ធម្មុបត្ថទ្ធន្តិ កាមាវចរធម្មេន ឧបត្ថម្ភិតំ ហុត្វា។ បុន **ធម្មុបត្ថទ្ធ**ន្តិ លោកុត្តរធម្មេន ឧបត្ថទ្ធំ។ **ទ្វេ ចក្ខូនី**តិ បុដ្ឋោ កិញ្ចាបិ ទិព្ពចក្ខុនោ ធម្មុបត្ថទ្ធស្ស បញ្ញាចក្ខុភាវំ ន ឥច្ឆតិ, បញ្ញាចក្ខុស្ស បន អត្ថិតាយ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ មំសចក្ខុ ធម្មុបត្ថទ្ធំ ទិព្ពចក្ខុ ហោតីតិ លទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ទិព្ពចក្ខុកថាវណ្ណនា។

៨. ទិព្ពសោតកថាវណ្ណនា

៣៧៥. ឥទានិ ទិព្ពសោតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ **ឯកំយេវ សោត**ន្តិ បុដ្ឋោ ទ្វិន្នំ អត្ថិតាយ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ យស្មា តទេវ ធម្មុបត្ថទ្ធំ ទិព្ពសោតំ នាម ហោតិ, តស្មា បដិជានាតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវាតិ។

ទិព្ពសោតកថាវណ្ណនា។

៩. យថាកម្មូបគតញាណកថាវណ្ណនា

៣៧៧. ឥទានិ យថាកម្មូបគតញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ឥតិ ទិព្ពេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន…បេ. … យថាកម្មូបគេ សត្តេ បជានាតី”តិ (ទី. និ. ១.២៤៦; បដិ. ម. ១.១០៦) សុត្តំ អយោនិសោ គហេត្វា យថាកម្មូបគតញាណមេវ ទិព្ពចក្ខុន្តិ លទ្ធិ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ បុន **យថាកម្មូបគតញ្ច មនសិ ករោតី**តិ បុដ្ឋោ ឯកចិត្តស្ស អារម្មណទ្វយាភាវា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ នានាចិត្តវសេន បដិជានាតិ។ បុន លេសោកាសំ អទត្វា **ទ្វិន្នំ ផស្សាន**ន្តិ បុដ្ឋោ បដិក្ខិបតិ។ ឥតិ យថា ឥមិនា យថាកម្មូបគតបទេន, ឯវមេវ **ឥមេ វត ភោន្តោ , សត្តា**តិអាទិបទេហិបិ សទ្ធិំ យោជនាសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៣៧៨. អាយស្មា សារិបុត្តោ យថាកម្មូបគតំ ញាណំ ជានាតីតិ ឥទំ សកវាទី យស្មា ថេរោ អប្បិច្ឆតាយ អភិញ្ញាញាណានិ ន វឡញ្ជេតីតិ ឯកច្ចេ ន ជានន្តិ, តានិ បនស្ស នេវ អត្ថីតិ មញ្ញន្តិ, តស្មា តំ “ទិព្ពចក្ខុនោ អលាភី ថេរោ”តិ មញ្ញមានំ បុច្ឆតិ។ តេនេវ ការណេន “អត្ថាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស ទិព្ពចក្ខូ”តិ បរតោ បុដ្ឋោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ យំកិញ្ចិ សាវកេន បត្តព្ពំ, សព្ពំ តំ ថេរេន អនុប្បត្តន្តិ បដិជានាតិ។ ឥទានិស្ស វិក្ខេបំ ករោន្តោ សកវាទី **ននុ អាយស្មា សារិបុត្តោ**តិអាទិមាហ។ ឥមញ្ហិ គាថំ ថេរោ វឡញ្ជនបណិធិយា ឯវ អភាវេន អាហ, ន អភិញ្ញាញាណស្ស អភាវេន។ បរវាទី បន អភាវេនេវាតិ អត្ថំ សល្លក្ខេតិ។ តស្មា តស្ស លទ្ធិយា ថេរស្ស យថាកម្មូបគតញាណមេវ អត្ថិ, នោ ទិព្ពចក្ខុ។ តេន វុត្តំ “តេន ហិ ន វត្តព្ពំ យថាកម្មូបគតញាណំ ទិព្ពចក្ខូ”តិ។

យថាកម្មូបគតញាណកថាវណ្ណនា។

១០. សំវរកថាវណ្ណនា

៣៧៩. ឥទានិ សំវរកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ តាវតឹសេ ទេវេ ឧបាទាយ តតុត្តរិ ទេវេសុ យស្មា តេ បញ្ច វេរានិ ន សមាចរន្តិ, តស្មា សំវរោ អត្ថីតិ លទ្ធិ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, វេរសមុទាចារំ អបស្សតោ បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តតោ យស្មា សំវរោ នាម សំវរិតព្ពេ អសំវរេ សតិ ហោតិ, តស្មា អសំវរបុច្ឆា សកវាទិស្ស, ទេវេសុ បាណាតិបាតាទីនំ អភាវេន បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។

អត្ថិ មនុស្សេសូតិអាទិ សំវរេ សតិ អសំវរស្ស អសំវរេ ច សតិ សំវរស្ស បវត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។

៣៨០. **បាណាតិបាតា វេរមណី**តិ អាទិបញ្ហេសុ បាណាតិបាតាទីនំ អសមាចរណវសេន បដិញ្ញា, បាណាតិបាតាទីនំ នត្ថិតាយ បដិក្ខេបោ វេទិតព្ពោ។ បដិលោមបញ្ហា ឧត្តានត្ថាយេវ។

អវសានេ **នត្ថិ ទេវេសុ សំវរោ**តិបញ្ហេ បាណាតិបាតាទីនិ កត្វា បុន តតោ សំវរាភាវំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ តតោ ឆលវសេន យទិ សំវរោ នត្ថិ, សព្ពេ ទេវា បាណាតិបាតិនោតិអាទិបុច្ឆា បរវាទិស្ស។ ទេវានំ វេរសមុទាចារស្ស អភាវេន បដិក្ខេបោ សកវាទិស្ស។ **នហេវ**ន្តិ វចនមត្តំ គហេត្វា លទ្ធិបតិដ្ឋាបនំ បរវាទិស្ស។ ឯវំ បតិដ្ឋិតា បន លទ្ធិ អប្បតិដ្ឋិតាវ ហោតីតិ។

សំវរកថាវណ្ណនា។

១១. អសញ្ញកថាវណ្ណនា

៣៨១. ឥទានិ អសញ្ញកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ”ន្តិ វចនតោ វិនា វិញ្ញាណេន បដិសន្ធិ នាម នត្ថិ។ “សញ្ញុប្បាទា ច បន តេ ទេវា តម្ហា កាយា ចវន្តី”តិ វចនតោ អសញ្ញសត្តានម្បិ ចុតិបដិសន្ធិក្ខណេ សញ្ញា អត្ថីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តតោ នំ សកវាទី “កឹ តេ តំ ឋានំ សញ្ញាភវោ”តិអាទីហិ ចោទេតុំ **សញ្ញាភវោ សញ្ញាគតី**តិអាទិមាហ។ តំ សព្ពំ តតោ បរញ្ច បាឡិនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

អសញ្ញកថាវណ្ណនា។

១២. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកថាវណ្ណនា

៣៨៤. ឥទានិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន”ន្តិ វចនតោ ន វត្តព្ពំ “តស្មឹ ភវេ សញ្ញា អត្ថី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ សព្ពំ បាឡិនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកថាវណ្ណនា។

តតិយោ វគ្គោ។

៤. ចតុត្ថវគ្គោ

១. គិហិស្ស អរហាតិកថាវណ្ណនា

៣៨៧. ឥទានិ គិហិស្ស អរហាតិ កថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ យសកុលបុត្តាទីនំ គិហិព្យញ្ជនេ ឋិតានំ អរហត្តប្បត្តិំ ទិស្វា “គិហិ អស្ស អរហា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **គិហិស្សា**តិ យោ គិហិសំយោជនសម្បយុត្តតាយ គិហិ, សោ អរហំ អស្សាតិ អត្ថោ។ បរវាទី បន អធិប្បាយំ អសល្លក្ខេត្វា គិហិព្យញ្ជនមត្តមេវ បស្សន្តោ បដិជានាតិ។ ឥទានិស្ស “គិហិ នាម គិហិសំយោជនេន ហោតិ, ន ព្យញ្ជនមត្តេន។ យថាហ ភគវា –

‘អលង្កតោ ចេបិ សមំ ចរេយ្យ,
សន្តោ ទន្តោ និយតោ ព្រហ្មចារី;
សព្ពេសុ ភូតេសុ និធាយ ទណ្ឌំ,
សោ ព្រាហ្មណោ សោ សមណោ ស ភិក្ខូ’”តិ។ (ធ. ប. ១៤២);

ឥមំ នយំ ទស្សេតុំ **អត្ថិ អរហតោ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តំ សព្ពំ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

គិហិស្ស អរហាតិកថាវណ្ណនា។

២. ឧបបត្តិកថាវណ្ណនា

៣៨៨. ឥទានិ ឧបបត្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ឱបបាតិកោ ហោតិ តត្ថបរិនិព្ពាយី”តិវចនានិ (បុ. ប. ៣៥-៤០) អយោនិសោ គហេត្វា សុទ្ធាវាសេសុ ឧបបត្តិយា អរហាតិ លទ្ធិ, “យេសំ វា ឧបហច្ចបរិនិព្ពាយី”តិ បទំ បរិវត្តិត្វា “ឧបបជ្ជបរិនិព្ពាយី”តិ បរិយាបុណន្តានំ សហ ឧបបត្តិយា អរហា ហោតីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តត្ថ យស្មា ឧបបត្តិចិត្តំ នាម លោកិយំ, តេន សោតាបន្នាទយោបិ ន ហោន្តិ, បគេវ អរហា។ តស្មាស្ស ឥមំ នយំ ទស្សេតុំ **សហ ឧបបត្តិយា សោតាបន្នោ**តិអាទិ អារទ្ធំ។

៣៨៩. **សារិបុត្តោ**តិអាទិ ឥមេសុ មហាថេរេសុ កោ ឯកោបិ សហ ឧបបត្តិយា អរហា នាមាតិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។

៣៩០. **ឧបបត្តេសិយេនា**តិ បដិសន្ធិចិត្តេន។ តញ្ហិ ឧបបត្តិំ ឯសតិ គវេសតិ, តស្មា ឧបបត្តេសិយន្តិ វុច្ចតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ឧបបត្តិកថាវណ្ណនា។

៣. អនាសវកថាវណ្ណនា

៣៩១. ឥទានិ អនាសវកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេ ធម្មា អនាសវស្ស អរហតោ, សព្ពេ តេ អនាសវាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **អរហតោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ អនាសវា នាម មគ្គាទយោ, កឹ តស្ស តេយេវ ឧប្បជ្ជន្តីតិ ចោទនត្ថំ **មគ្គោ ផល**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ចក្ខុ អនាសវ**ន្តិ បុដ្ឋោ តស្ស សាសវត្តា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ អនាសវស្សេតន្តិ បដិជានាតិ។

៣៩២. ចីវរបញ្ហេ ឯកោវ ធម្មោ អនាសវោ សាសវោ ច ហោតីតិ លក្ខណវិរោធភយា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ អនាសវស្ស ហុត្វា សាសវស្ស ហោតីតិ បដិជានាតិ។ **តញ្ញេវ អនាសវ**ន្តិ បញ្ហាទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ សកវាទី បន **តញ្ញេវា**តិ អនុញ្ញាតត្តា “មគ្គោ អនាសវោ ហុត្វា”តិអាទីហិ ចោទេតិ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

អនាសវកថាវណ្ណនា។

៤. សមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៣៨៣. ឥទានិ សមន្នាគតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ទ្វេ សមន្នាគមា បច្ចុប្បន្នក្ខណេ សមង្គីភាវសមន្នាគមោ ច រូបាវចរាទីសុ អញ្ញតរភូមិប្បត្តិតោ បដិលាភសមន្នាគមោ ច។ សោ យាវ អធិគតវិសេសា ន បរិហាយតិ, តាវទេវ លព្ភតិ។ យេសំ បន ឋបេត្វា ឥមេ ទ្វេ សមន្នាគមេ អញ្ញោ ឧបបត្តិធម្មវសេន ឯកោ សមន្នាគមោ នាម ហោតីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ឧត្តរាបថកានំ, តេសំ បត្តិធម្មោ នាម កោចិ នត្ថីតិ អនុពោធនត្ថំ **អរហា ចតូហិ ផលេហិ សមន្នាគតោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បត្តិំ សន្ធាយ បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថស្ស “យទិ តេ អរហា ចតូហិ ខន្ធេហិ វិយ ចតូហិ ផលេហិ សមន្នាគតោ, ឯវំ សន្តេ យេ ចតូសុ ផលេសុ ចត្តារោ ផស្សាទយោ, តេហិ តេ អរហតោ សមន្នាគតតា បាបុណាតី”តិ ចោទនត្ថំ **អរហា ចតូហិ ផស្សេហី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តំ សព្ពំ បរវាទិនា ឯកក្ខណេ ចតុន្នំ ផស្សាទីនំ អភាវា បដិក្ខិត្តំ។ អនាគាមិបញ្ហាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៣៨៥. **សោតាបត្តិផលំ វីតិវត្តោ**តិ ន បឋមជ្ឈានំ វិយ ទុតិយជ្ឈានលាភី; បុន អនុប្បត្តិយា បន វីតិវត្តោតិ បុច្ឆតិ។ **សោតាបត្តិមគ្គ**ន្តិអាទិ យំ វីតិវត្តោ, តេនស្ស បុន អសមន្នាគមំ ទស្សេតុំ អារទ្ធំ។

៣៨៦. **តេហិ ច អបរិហីនោ**តិ បញ្ហេ យស្មា យថា បច្ចនីកសមុទាចារេន លោកិយជ្ឈានធម្មា បរិហាយន្តិ, ន ឯវំ លោកុត្តរា។ មគ្គេន ហិ យេ កិលេសា បហីយន្តិ, ផលេន ច បដិប្បស្សម្ភន្តិ, តេ តថា បហីនាវ តថា បដិប្បស្សទ្ធាយេវ ច ហោន្តិ, តស្មា សកវាទិនា អាមន្តាតិ បដិញ្ញាតំ។ ស្វាយមត្ថោ បរតោ “អរហតា ចត្តារោ មគ្គា បដិលទ្ធា”តិអាទីសុ បកាសិតោយេវ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

សមន្នាគតកថាវណ្ណនា។

៥. ឧបេក្ខាសមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៣៨៧. **អរហា ឆហិ ឧបេក្ខាហី**តិ កថាយបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អរហា ហិ ឆសុ ទ្វារេសុ ឧបេក្ខានំ ឧប្បត្តិភព្ពតាយ តាហិ សមន្នាគតោតិ វុច្ចតិ, ន ឯកក្ខណេ សព្ពាសំ ឧប្បត្តិភាវេនាតិ។

ឧបេក្ខាសមន្នាគតកថាវណ្ណនា។

៦. ពោធិយាពុទ្ធោតិកថាវណ្ណនា

៣៨៨. ឥទានិ **ពោធិយា ពុទ្ធោ**តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ **ពោធី**តិ ចតុមគ្គញាណស្សាបិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សាបិ អធិវចនំ។ តស្មា យេសំ យថា ឱទាតេន វណ្ណេន ឱទាតោ, សាមេន វណ្ណេន សាមោ, ឯវំ ពោធិយា ពុទ្ធោតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ឧត្តរាបថកានំយេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា ច អនុយោគោ ច សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច ឥតរស្ស។

អតីតាយាតិ បញ្ហេ តស្មិំ ខណេ អភាវតោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ បដិលាភំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ បុន កិច្ចវសេន បុដ្ឋោ កិច្ចាភាវតោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ យំ តេន តាយ ករណីយំ កតំ, តត្ថ សម្មោហាភាវំ បដិជានាតិ។ លេសោកាសំ បន អទត្វា **ទុក្ខំ បរិជានាតី**តិអាទិនា នយេន បុដ្ឋោ តស្ស កិច្ចស្ស អភាវា បដិក្ខិបតិ។

អនាគតបញ្ហេ តស្មិំ ខណេ មគ្គញាណស្ស អភាវា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ “អគមា រាជគហំ ពុទ្ធោ”តិ (សុ. និ. ៤១០) អនាគតាយ ពោធិយា ពុទ្ធភាវំ មញ្ញមានោ បដិជានាតិ។ **ពោធិករណីយំ ករោតី**តិ បុដ្ឋោ តស្មិំ ខណេ កិច្ចាភាវេន បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ យទិ ន ករេយ្យ, ពុទ្ធោតិ ន វុច្ចេយ្យ។ យស្មា អវស្សំ ករិស្សតិ, តស្មា ករោតិយេវ នាមាតិ បដិជានាតិ។ បុន លេសោកាសំ អទត្វា បុដ្ឋោ បដិក្ខិបតិ។ បច្ចុប្បន្នបញ្ហោ សទ្ធិំ សំសន្ទនាយ ឧត្តានត្ថោវ។

៣៨៩. តិស្សោ ពោធិយោ ឯកតោ កត្វា បុដ្ឋោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ សន្ធាយ តីហិបិ ពុទ្ធោតិ វត្តព្ពភាវតោ បដិជានាតិ។ បុន តីហិតិ បុដ្ឋោ សព្ពាសំ ឯកក្ខណេ អភាវា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វសេន បដិជានាតិ។ បុន លេសោកាសំ អទត្វា សគតំ សមិតន្តិ បុដ្ឋោ បដិក្ខិបតិ។

ន ពត្តព្ពំ ពោធិយាតិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, ពោធិយា អភាវក្ខណេ អពុទ្ធភាវាបត្តិតោ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ **ននុ ពោធិបដិលាភា**តិ បញ្ហេ បន យស្មិ សន្តានេ ពោធិសង្ខាតំ មគ្គញាណំ ឧប្បន្នំ, តត្ថ ពុទ្ធោតិ សម្មុតិសព្ភាវតោ បដិញ្ញា តស្សេវ។ តស្ស អធិប្បាយំ អជានិត្វា ហញ្ចីតិ លទ្ធិដ្ឋបនា បរវាទិស្ស។ ឥទានិស្ស អសល្លក្ខណំ បាកដំ កាតុំ **ពោធិបដិលាភា ពុទ្ធោតិ ពោធិយា ពុទ្ធោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តស្សត្ថោ – “កឹ តេ យស្មា ពោធិបដិលាភា ពុទ្ធោ, តស្មា ពោធិយា ពុទ្ធោ”តិ។ ឥតរោ “ពោធិបដិលាភោ នាម ពោធិយា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធាយបិ សន្តានេ ឧប្បន្នភាវោយេវ។ ពោធិ នាម មគ្គក្ខណេ ញាណ”ន្តិ ឥមំ វិភាគំ អសល្លក្ខេន្តោវ បុន បដិជានាតិ។ តតោ សកវាទិនា **ពោធិបដិលាភា ពោធី**តិ បុដ្ឋោ វចនោកាសំ អលភន្តោ បដិក្ខិបតីតិ។

ពោធិយាពុទ្ធោតិកថាវណ្ណនា។

ឥតិ ឥមា តិស្សោបិ កថា ឧត្តរាបថកានំយេវ។

៧. លក្ខណកថាវណ្ណនា

៤០០. ឥទានិ លក្ខណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យេហិ សមន្នាគតស្ស មហាបុរិសស្ស ទ្វេវ គតិយោ ភវន្តី”តិ (ទី. និ. ១.២៥៨) ឥមំ សុត្តំ អយោនិសោ គហេត្វា លក្ខណសមន្នាគតោ ពោធិសត្តោវ ហោតីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

ចក្កវត្តិសត្តោតិ បញ្ហេសុ យស្មា ចក្កវត្តី សត្តោបិ ច ពោធិសត្តោបិ, តស្មា អពោធិសត្តំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ពោធិសត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។

៤០២. **ទ្វត្តឹសិមានី**តិសុត្តំ ពោធិសត្តមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោ ហិ បច្ឆិមេ ភវេ ពុទ្ធោ ហោតិ, ឥតរេសុ ចក្កវត្តី, តស្មា អាភតម្បិ អនាភតសទិសមេវាតិ។

លក្ខណកថាវណ្ណនា។

៨. និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណនា

៤០៣. ឥទានិ និយាមោក្កន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ ឃដិការសុត្តេ ជោតិបាលស្ស បព្ពជ្ជំ សន្ធាយ “ពោធិសត្តោ កស្សបភគវតោ បាវចនេ ឱក្កន្តនិយាមោ ចរិតព្រហ្មចរិយោ”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **ពោធិសត្តោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តតោ យស្មា និយាមោតិ វា ព្រហ្មចរិយន្តិ វា អរិយមគ្គស្ស នាមំ, ពោធិសត្តានញ្ច ឋបេត្វា បារមីបូរណំ អញ្ញោ និយាមោក្កន្តិ នាម នត្ថិ។ យទិ ភវេយ្យ, ពោធិសត្តោ សោតាបន្នោ សាវកោ ភវេយ្យ។ ន ចេតមេវំ។ កេវលញ្ហិ នំ ពុទ្ធា អត្តនោ ញាណពលេ ឋត្វា – “អយំ ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ព្យាករោន្តិ, តស្មា បុន **ពោធិសត្តោ**តិ អនុយោគោ សកវាទិស្ស។ បច្ឆិមភវំ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។ ទុតិយបញ្ហេ ជោតិបាលកាលំ សន្ធាយ បដិញ្ញា តស្សេវ។ **សាវកោ ហុត្វា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អនុស្សវិយោ**តិ អនុស្សវេន បដិវិទ្ធធម្មោ។ បច្ឆិមភវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបិត្វា ជោតិបាលកាលេ អនុស្សវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។

៤០៤. **អញ្ញំ សត្ថារ**ន្តិអាឡារញ្ច រាមបុត្តញ្ច សន្ធាយ វុត្តំ។ **អាយស្មា អានន្ទោ**តិអាទិ “ឱក្កន្តនិយាមាវ សាវកា ហោន្តិ, ន ឥតរេ ឱក្កន្តនិយាមា ឯវរូបា ហោន្តី”តិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។

សាវកោ ជាតី វីតិវត្តោតិ យាយ ជាតិយា សាវកោ, តំ វីតិវត្តោ អញ្ញស្មិ ភវេ អសាវកោ ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ សោតាបន្នាទីនំ សោតាបន្នាទិសាវកភាវតោ បដិក្ខិបតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

និយាមោក្កន្តិកថាវណ្ណនា។

៩. អបរាបិ សមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៤០៦. ឥទានិ អបរាបិ សមន្នាគតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ចតុត្ថមគ្គដ្ឋោ បុគ្គលោ បត្តិធម្មវសេន តីហិ ផលេហិ សមន្នាគតោ”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា ចតូហិ ផលេហិ សមន្នាគតកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

អបរាបិ សមន្នាគតកថាវណ្ណនា។

១០. សព្ពសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណនា

៤១៣. ឥទានិ សំយោជនប្បហានកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “និប្បរិយាយេនេវ សព្ពសំយោជនប្បហានំ អរហត្ត”ន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ បុន **សព្ពេ សំយោជនា**តិ បុដ្ឋោ ហេដ្ឋា វុត្តមគ្គត្តយេន បហីនេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ តេន មគ្គេន អប្បហីនស្ស អភាវា បដិជានាតិ។ **សក្កាយទិដ្ឋិ**អាទីសុបិ បឋមមគ្គេន បហីនភាវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ចតុត្ថមគ្គេន អនវសេសប្បហានំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ ឯសេវ នយោ សព្ពត្ថាតិ។

សព្ពសំយោជនប្បហានកថាវណ្ណនា។

ចតុត្ថោ វគ្គោ។

៥. បញ្ចមវគ្គោ

១. វិមុត្តិកថាវណ្ណនា

៤១៨. ឥទានិ វិមុត្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ វិបស្សនា, មគ្គោ, ផលំ, បច្ចវេក្ខណន្តិ ចតុន្នំ ញាណានំ វិមុត្តិញាណន្តិ នាមំ។ តេសុ វិបស្សនាញាណំ និច្ចនិមិត្តាទីហិ វិមុត្តត្តា, តទង្គវិមុត្តិភាវេន វា វិមុត្តត្តា វិមុត្តិញាណំ។ មគ្គោ សមុច្ឆេទវិមុត្តិ, ផលំ បដិប្បស្សទ្ធិវិមុត្តិ, បច្ចវេក្ខណញាណំ បន វិមុត្តំ ជានាតីតិ **វិមុត្តិញាណំ**។ ឯវំ ចតុព្ពិធេ វិមុត្តិញាណេ និប្បរិយាយេន ផលញាណមេវ វិមុត្តំ។ សេសានិ "វិមុត្តានី"តិ វា "អវិមុត្តានី"តិ វា ន វត្តព្ពានិ។ តស្មា "ឥទំ នាម វិមុត្តិញាណំ វិមុត្ត"ន្តិ អវត្វា អវិសេសេនេវ "វិមុត្តិញាណំ វិមុត្ត"ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ បុន **យំកិញ្ចី**តិ បុដ្ឋោ បច្ចវេក្ខណាទីនិ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ **បដិបន្នស្សា**តិ បុដ្ឋោ មគ្គញាណស្ស អនាសវតំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ យស្មា បន តំ សោតាបន្នស្ស ផលេ ឋិតស្ស ញាណំ ន ហោតិ, តស្មា វិមុត្តំ នាម ន ហោតីតិ ចោទនត្ថំ បុន សកវាទី **សោតាបន្នស្សា**តិអាទិមាហ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

វិមុត្តិកថាវណ្ណនា។

២. អសេខញាណកថាវណ្ណនា

៤២១. ឥទានិ អសេខកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា អានន្ទត្ថេរាទយោ សេខា "ឧឡារោ ភគវា"តិអាទិនា នយេន អសេខេ ជានន្តិ, តស្មា "សេខស្ស អសេខញាណំ អត្ថី"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ជានាតិ បស្សតី**តិ ឥទំ អត្តនា អធិគតស្ស ជាននវសេន វុត្តំ។ **គោត្រភុនោ**តិអាទិ ហេដ្ឋិមាយ ភូមិយំ ឋិតស្ស ឧបរូបរិញាណស្ស អភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ននុ អាយស្មា អានន្ទោ សេខោ "ឧឡារោ ភគវា"តិ ជានាតី**តិ បរវាទី អសេខេ ភគវតិ បវត្តត្តា តំ អសេខញាណន្តិ ឥច្ឆតិ, ន បនេតំ អសេខំ។ តស្មា ឯវំ បតិដ្ឋាបិតាបិ លទ្ធិ អប្បតិដ្ឋាបិតាវ ហោតីតិ។

អសេខញាណកថាវណ្ណនា។

៣. វិបរីតកថាវណ្ណនា

៤២៤. ឥទានិ វិបរីតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ "យ្វាយំ បឋវីកសិណេ បឋវីសញ្ញី សមាបជ្ជតិ, តស្ស តំ ញាណំ វិបរីតញាណ"ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ បឋវីនិស្សាយ ឧប្បន្ននិមិត្តញ្ហិ ន បឋវីយេវ, តត្រ ចាយំ បឋវីសញ្ញី។ តស្មា វិបរីតញាណន្តិ អយមេតស្ស អធិប្បាយោ។ តតោ សកវាទី "លក្ខណបឋវីបិ សសម្ភារបឋវីបិ និមិត្តបឋវីបិ បឋវីទេវតាបិ សព្ពា បឋវីយេវ, តាសុ បឋវីតិ ញាណំ វិបរីតំ ន ហោតិ។ អនិច្ចេ និច្ចន្តិអាទិវិបរិយេសោ បន វិបរីតញាណំ នាម។ កឹ តេ ឥទំ ឯតេសុ អញ្ញតរ"ន្តិ ចោទេតុំ **អនិច្ចេ និច្ច**ន្តិអាទិមាហ។ ឥតរោ វិបល្លាសលក្ខណាភាវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, បឋវីនិមិត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។

កុសលន្តិ សេក្ខបុថុជ្ជនានំ ញាណំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អត្ថិ អរហតោ**តិ បញ្ហេសុបិ វិបល្លាសលក្ខណាភាវេន បដិក្ខិបតិ។ បឋវីនិមិត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **សព្ពេវ បឋវី**តិ សព្ពំ តំ បឋវីកសិណំ លក្ខណបឋវីយេវ ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ សកវាទី តថា អភាវតោ បដិក្ខិបតិ។ **ននុ បឋវី អត្ថិ, អត្ថិ ច កោចិ បឋវឹ បឋវិតោ សមាបជ្ជតី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស ។ តស្សត្ថោ – ននុ និមិត្តបឋវី អត្ថិ, អត្ថិ ច កោចិ តំ បឋវឹ បឋវិតោយេវ សមាបជ្ជតិ, ន អាបតោ វា តេជតោ វាតិ។ **បឋវី អត្ថី**តិអាទិ "យទិ យំ យថា អត្ថិ, តំ តថា សមាបជ្ជន្តស្ស ញាណំ វិបរីតំ ហោតិ, និព្ពានំ អត្ថិ, តម្បិ សមាបជ្ជន្តស្ស សព្ពវិបរិយេសសមុគ្ឃាតនំ មគ្គញាណម្បិ តេ វិបរីតំ ហោតូ"តិ ទស្សនត្ថំ វុត្តន្តិ។

វិបរីតកថាវណ្ណនា។

៤. និយាមកថាវណ្ណនា

៤២៨-៤៣១. ឥទានិ និយាមកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យោ បុគ្គលោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិស្សតិ, តំ "ភព្ពោ ឯស ធម្មំ អភិសមេតុ"ន្តិ យស្មា ភគវា ជានាតិ, តស្មា "អនិយតស្ស បុថុជ្ជនស្សេវ សតោ បុគ្គលស្ស

និយាមគមនាយ ញាណំ អត្ថី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **អនិយតស្សា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **និយាមគមនាយា**តិ និយាមោ វុច្ចតិ មគ្គោ, មគ្គគមនាយ មគ្គោក្កមនាយាតិ អត្ថោ។ យំ បនស្ស ញាណំ ទិស្វា ភគវា “ភព្ពោ អយ”ន្តិ ជានាតិ, តំ សន្ធាយ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។

អថស្ស សកវាទី អយុត្តវាទិតំ ទីបេតុំ **និយតស្សា**តិ វិបរីតានុយោគមាហ។ តត្ថ បឋមបញ្ហេ មគ្គេន និយតស្ស អនិយាមគមនាយ ញាណំ នាម នត្ថីតិ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយេ នត្ថិភាវេន បដិជានាតិ។ តតិយេ អនិយតស្ស នត្ថីតិ បុដ្ឋត្តា លទ្ធិវិរោធេន បដិក្ខិបតិ។ បុន បឋមបញ្ហមេវ ចតុត្ថំ កត្វា និយតស្ស និយាមគមនាទិវសេន តយោ បញ្ហា កតា។ តេសុ បឋមេ យស្មា អាទិមគ្គេន និយតស្ស បុន តទត្ថាយ ញាណំ នត្ថិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយេ នត្ថិភាវេនេវ បដិជានាតិ។ តតិយេ លទ្ធិវិរោធេនេវ បដិក្ខិបតិ។ បុន បឋមបញ្ហំ អដ្ឋមំ កត្វា អនិយតស្ស អនិយាមគមនាទិវសេន តយោ បញ្ហា កតា។ តេសំ អត្ថោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ បុន បឋមបញ្ហមេវ ទ្វាទសមំ កត្វា តំមូលកា **អត្ថិ និយាមោ**តិអាទយោ បញ្ហា កតា។ តត្ថ យស្មា និយាមគមនាយ ញាណំ នាម មគ្គញាណមេវ ហោតិ, តស្មា តំ សន្ធាយ **អត្ថិ និយាមោ**តិ វុត្តំ។ តតោ បរេ បន និយាមោតិ វុត្តេ បដិក្ខិបតិ, ញាណន្តិ វុត្តេ បដិជានាតិ។ **សតិបដ្ឋានា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ បច្ចនីកំ ឧត្តានត្ថមេវ។ **គោត្រភុនោ**តិអាទិ យេន យំ អប្បត្តំ, តស្ស តំ នត្ថីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ភគវា ជានាតី**តិ អត្តនោ ញាណពលេន ជានាតិ, ន តស្ស និយាមគមនញាណសព្ភាវតោ។ តស្មា ឥមិនា ការណេន បតិដ្ឋិតាបិស្ស លទ្ធិ អប្បតិដ្ឋិតាយេវាតិ។

និយាមកថាវណ្ណនា។

៥. បដិសម្ភិទាកថាវណ្ណនា

៤៣២-៤៣៣. ឥទានិ បដិសម្ភិទាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “យំកិញ្ចិ អរិយានំ ញាណំ, សព្ពំ លោកុត្តរមេវា”តិ គហេត្វា “សព្ពំ ញាណំ បដិសម្ភិទា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សម្មុតិញាណ**បញ្ហេសុ បថវីកសិណសម្មុតិយំ សមាបត្តិញាណំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, និរុត្តិញាណំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ យេ កេចិ សម្មុតិន្តិ បញ្ហេ បុថុជ្ជនេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ចេតោបរិយាយបញ្ហេសុ បុថុជ្ជនស្ស ញាណំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, អរិយស្ស ញាណំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **សព្ពា បញ្ញា**តិបញ្ហេសុ កសិណសមាបត្តិបញ្ញំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, លោកុត្តរំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **បឋវីកសិណសមាបត្តិ**ន្តិអាទិ “យា ឯតេសុ ឯត្តកេសុ ឋានេសុ បញ្ញា, កឹ សព្ពា សា បដិសម្ភិទា”តិ បុច្ឆនត្ថំ វុត្តំ។ **តេន ហិ សព្ពំ ញាណ**ន្តិ យស្មា សព្ពា លោកុត្តរបញ្ញា បដិសម្ភិទា , តស្មា សព្ពន្តិ វចនំ សាមញ្ញផលេន សទ្ធឹ បតិដ្ឋាបេតីតិ។

បដិសម្ភិទាកថាវណ្ណនា។

៦. សម្មុតិញាណកថាវណ្ណនា

៤៣៤-៤៣៥. ឥទានិ សម្មុតិញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សម្មុតិសច្ចំ បរមត្ថសច្ចន្តិ ទ្វេ សច្ចានិ។ យេ បន ឯវំ វិភាគំ អកត្វា សច្ចន្តិ វចនសាមញ្ញេន សម្មុតិញាណម្បិ “សច្ចារម្មណមេវា”តិ វទន្តិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកា; តេ អយុត្តវាទិនោតិ តេសំ វាទវិសោធនត្ថំ អយំ កថា អារទ្ធា។ តត្ថ **ន វត្តព្ព**ន្តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បរមត្ថសច្ចំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ **សម្មុតិសច្ចម្ហី**តិ សម្មុតី អនុបរិវត្តេ សច្ចម្ហិ។ បច្ចត្តេ វា ភុម្មវចនំ, សម្មុតិសច្ចន្តិ អត្ថោ។ **សម្មុតិញាណំ សច្ចារម្មណញ្ញេវា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តតោ នំ “យទិ តំ អវិសេសេន សច្ចារម្មណញ្ញេវ, តេន ញាណេន ទុក្ខបរិញ្ញាទីនិ ករេយ្យា”តិ ចោទេតុំ **តេន ញាណេនា**តិអាទិមាហ។

សម្មុតិញាណកថាវណ្ណនា។

៧. ចិត្តារម្មណកថាវណ្ណនា

៤៣៦-៤៣៨. ឥទានិ ចិត្តារម្មណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ចេតោបរិយាយេ ញាណន្តិ វចនមត្តមេវ គហេត្វា “តំ ញាណំ ចិត្តារម្មណមេវា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថស្ស “យោ សរាគាទិវសេន ចិត្តំ ជានាតិ, តស្ស រាគាទយោបិ អារម្មណា ហោន្តិ, តស្មា ន វត្តព្ពំ តំ ចិត្តារម្មណញ្ញេវា”តិ ចោទនត្ថំ **ននុ អត្ថិ កោចី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ផស្សារម្មណេ**តិ ផស្សសង្ខាតេ អារម្មណេ។ **វេទនារម្មណេ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ បុន **ផស្សារម្មណេ ញាណំ ន វត្តព្ព**ន្តិ បុដ្ឋោ ផស្សស្ស ផុសនលក្ខណំ

មនសិការោ ផស្សោវារម្មណំ ហោតីតិ បដិជានាតិ។ **កិំ បនេតំ ផស្សបរិយាយេ ញាណ**ន្តិ បុដ្ឋោ បន តាទិសស្ស សុត្តបទស្ស អភាវា បដិក្ខិបតិ។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥទានិ យំ និស្សាយ លទ្ធិ, តទេវ ទស្សេត្វា លទ្ធិំ បតិដ្ឋាបេតុំ **ននុ ចេតោបរិយាយេ ញាណ**ន្តិអាទិមាហ។ សា បនេសា វចនមត្តាភិនិវេសេន បតិដ្ឋាបិតាបិ អប្បតិដ្ឋាបិតាវ ហោតីតិ។

ចិត្តារម្មណកថាវណ្ណនា។

៨. អនាគតញាណកថាវណ្ណនា

៤៣៩-៤៤០. ឥទានិ អនាគតញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ អនាគតំ នាម អន្តរម្បិ អត្ថិ, អនន្តរម្បិ។ តេសុ អនន្តរេ ឯកន្តេនេវ ញាណំ នត្ថិ។ យថា ច អនន្តរេ, តថា ឯកវីថិឯកជវនបរិយាបន្នេបិ។ តត្ថ យេ សព្ពស្មិម្បិ អនាគតេ ញាណំ ឥច្ឆន្តិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកា; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យំ តេ អនាគតេ ញាណំ, កិំ តេន អនន្តរំ អនាគតំ មូលាទិវសេន ជានាតី”តិ ចោទេតុំ **អនាគតំ មូលតោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **មូលតោ**តិអាទីនិ សព្ពានិ ការណវេវចនានេវ។ ការណញ្ហិ យំ អត្តនោ ផលំ ករោតិ, តំ តត្ថ មូលយតិ បតិដ្ឋាតីតិ **មូលំ**។ តតោ ច តំ ហិនោតិ បវត្តយតីតិ **ហេតុ**។ តទេវ តំ និទេតិ “ហន្ទ នំ គណ្ហថា”តិ។ និយ្យាតេតិ វិយាតិ **និទានំ**។ តតោ តំ សម្ភវតីតិ **សម្ភវោ**។ បភវតីតិ **បភវោ**។ តត្ថ ច តំ សមុដ្ឋាតិ, តំ វា នំ សមុដ្ឋាបេតីតិ **សមុដ្ឋានំ**។ តទេវ នំ អាហរតីតិ **អាហារោ**។ តញ្ចស្ស អបរិច្ចជិតព្ពដ្ឋេន **អារម្មណំ**។ តទេវ ចេតំ បដិច្ច ឯតីតិ **បច្ចយោ**។ តតោ នំ សមុទេតីតិ **សមុទយោ**តិ វុច្ចតិ។ យស្មា បន អនន្តរំ ចិត្តំ ឯតេហាការេហិ ន សក្កា ជានិតុំ, តស្មា **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។ **អនាគតំ ហេតុបច្ចយត**ន្តិ យា អនន្តរានាគតេ ចិត្តេ ហេតុបច្ចយតា, តំ ជានាតិ។ យេ តត្ថ ធម្មា ហេតុបច្ចយា ហោន្តិ, តេ ជានាតីតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **គោត្រភុនោ**តិអាទិ យស្មិំ អនាគតេ ញាណំ ន ឧប្បជ្ជតិ, តំ សរូបតោ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **បាដលិបុត្តស្សា**តិ សុត្តំ យស្មិំ អនាគតេ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ ទស្សេតុំ អាហដំ។ យស្មា បនេតំ ន សព្ពស្មិំ អនាគតេ ញាណស្ស សាធកំ; តស្មា អនាហដមេវាតិ។

អនាគតញាណកថាវណ្ណនា។

៩. បដុប្បន្នញាណកថាវណ្ណនា

៤៤១-៤៤២. ឥទានិ បដុប្បន្នញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សព្ពសង្ខារេសុ អនិច្ចតោ ទិដ្ឋេសុ តម្បិ ញាណំ អនិច្ចតោ ទិដ្ឋំ ហោតី”តិ វចនំ និស្សាយ “អវិសេសេន សព្ពស្មិំ បច្ចុប្បន្នេ ញាណំ អត្ថី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **បដុប្បន្នេ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ អវិសេសេន បដុប្បន្នេ ញាណំ អត្ថិ, ខណបច្ចុប្បន្នេបិ តេន ភវិតព្ពំ។ ឯវំ សន្តេ ទ្វិន្នំ ញាណានំ ឯកតោ អភាវា តេនេវ ញាណេន តំ ជានិតព្ពំ ហោតី”តិ ចោទនត្ថំ **តេនា**តិ អនុយោគោ សកវាទិស្ស។ តត្ថ បឋមបញ្ហេ តេនេវ តំ ជានិតុំ ន សក្កាតិ បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។ ទុតិយបញ្ហេ សន្តតិំ សន្ធាយ បដិញ្ញា តស្សេវ។ បដិបាដិតោ ភង្គំ បស្សន្តោ ភង្គានុបស្សនេនេវ ភង្គានុបស្សនាញាណំ បស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ **តេន ញាណេន តំ ញាណំ ជានាតី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តេន ផស្សេន តំ ផស្ស**ន្តិអាទីនិស្ស លេសោកាសនិវារណត្ថំ វុត្តានិ ។ យំ បនេតេន លទ្ធិបតិដ្ឋាបនត្ថំ **ននុ សព្ពសង្ខារេ**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ នយតោ តំ ញាណំ ទិដ្ឋំ ហោតិ, ន អារម្មណតោតិ អធិប្បាយេន បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ តស្មា ឯវំ បតិដ្ឋិតាបិស្ស លទ្ធិ អប្បតិដ្ឋិតាវ ហោតិ។

បដុប្បន្នញាណកថាវណ្ណនា។

១០. ផលញាណកថាវណ្ណនា

៤៤៣-៤៤៤. ឥទានិ ផលេ ញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “ពុទ្ធាបិ សត្តានំ អរិយផលប្បត្តិយា ធម្មំ ទេសេន្តិ សាវកាបិ, ឥតិ ឥមិនា សាមញ្ញេន ពុទ្ធានំ វិយ សាវកានម្បិ តេន តេន សត្តេន បត្តព្ពេ ផលេ ញាណំ អត្ថី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **សាវកស្សា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ សាវកស្ស ផលេ ញាណំ អត្ថិ, យថា ពុទ្ធា សមានេបិ សោតាបត្តិផលេ អត្តនោ ញាណពលេន ‘អយំ ឯកពីជី, អយំ កោលំកោលោ, អយំ សត្តក្ខត្តុបរមោ’តិ ផលស្សកតំ បញ្ញបេន្តិ, កិំ តេ ឯវំ សាវកោបី”តិ ចោទេតុំ **សាវកោ ផលស្ស កតំ បញ្ញបេតី**តិ អាហ។ ឥតរោ បដិក្ខិបតិ។

អត្ថិ សាវកស្ស ផលបរោបរិយត្តីតិអាទិ ផលេ ញាណស្ស អត្ថិតាយ បច្ចយបុច្ឆនត្ថំ វុត្តំ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – ពុទ្ធានំ “ឥទំ ផលំ បរំ, ឥទំ ឱបរ”ន្តិ ឯវំ ផលានំ ឧច្ចាវចភាវជាននសង្ខាតា ផលេ បរោបរិយត្តិ នាម អត្ថិ។ តថា ឥន្ទ្រិយបុគ្គលបរោបរិយត្តិយោ, តាសំ អត្ថិតាយ តស្ស តស្ស បុគ្គលស្ស តេសំ តេសំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន តំ តំ ផលំ ជានន្តិ, កឹ តេ សាវកស្សាបិ ឯតា បរោបរិយត្តិយោ អត្ថីតិ។

អត្ថិ សាវកស្ស ខន្ធបញ្ញត្តីតិអាទីនិបិ “យទិ តេ សាវកស្ស ពុទ្ធានំ វិយ ផលេ ញាណំ អត្ថិ, ឥមា ហិ បិស្ស បញ្ញត្តីហិ ភវិតព្ពំ។ កិមស្ស តា អត្ថិ, សក្កោតិ សោ ឯតា បញ្ញត្តិយោ អត្តនោ ពលេន ជានិតុំ វា បញ្ញបេតុំ វា”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តានិ។ **សាវកោ ជិនោ**តិអាទិ “យទិ សាវកស្ស ពុទ្ធានំ វិយ ផលេ ញាណំ អត្ថិ, ឯវំ សន្តេ ស្វេវ ជិនោ”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **សាវកោ អនុប្បន្នស្សា**តិ បញ្ហេបិ អយមេវ នយោ។ **អញ្ញាណី**តិ បញ្ហេ អវិជ្ជាសង្ខាតស្ស អញ្ញាណស្ស វិហតត្តា បដិក្ខិត្តោ, ន បនស្ស ពុទ្ធានំ វិយ ផលេ ញាណំ អត្ថិ។ តស្មា អប្បតិដ្ឋិតោវ បរវាទីវាទោតិ។

ផលញាណកថាវណ្ណនា។

បញ្ចមោ វគ្គោ។

មហាបណ្ណាសកោ សមត្តោ។

៦. ឆដ្ឋវគ្គោ

១. និយាមកថាវណ្ណនា

៤៤៥-៤៤៧. ឥទានិ និយាមកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ **និយាមោ**តិ “ភព្ពោ និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្ត”ន្តិ (បុ. ប. ១៣) វចនតោ អរិយមគ្គោ វុច្ចតិ។ យស្មា បន តស្មិំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេបិ បុគ្គលោ អនិយតោ នាម ន ហោតិ, តស្មា “សោ និយាមោ និច្ចដ្ឋេន អសង្ខតោ”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តតោ “យទិ សោ អសង្ខតោ, ឯវរូបេន តេន ភវិតព្ព”ន្តិ ទីបេន្តោ **និព្ពាន**ន្តិអាទិមាហ។ សំសន្ទនបុច្ឆា ឧត្តានត្ថាយេវ។

អត្ថិ កេចីតិអាទិ និយាមស្ស សង្ខតភាវទីបនត្ថំ វុត្តំ។ **មគ្គោ អសង្ខតោ**តិបញ្ហេ តស្ស ឧប្បាទនិរោធភាវតោ បដិក្ខិបតីតិ។ **និយាមោ សង្ខតោ**តិបញ្ហេ និរុទ្ធេបិ មគ្គេ និយាមស្ស អត្ថិតំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ **សោតាបត្តិនិយាមោ**តិអាទិបញ្ហេសុបិ អនុលោមតោ ច បដិលោមតោ ច ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បញ្ច អសង្ខតានី**តិ បុដ្ឋោ បញ្ចន្នំ អសង្ខតានំ អាគតដ្ឋានំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ ចតុន្នំ សម្មត្តនិយាមានំ និយាមវចនតោ និព្ពានស្ស ច អសង្ខតភាវតោ បដិជានាតិ។ មិច្ឆត្តនិយាមបញ្ហោ និយាមវចនមត្តេន អសង្ខតតាយ អយុត្តភាវទីបនត្ថំ វុត្តោតិ។

និយាមកថាវណ្ណនា។

២. បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណនា

៤៤៨. ឥទានិ បដិច្ចសមុប្បាទកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ និទានវគ្គេ “ឧប្បាទា វា តថាគតានំ អនុប្បាទា វា តថាគតានំ ឋិតាវ សា ធាតុ ធម្មដ្ឋិតតា”តិអាទិវចនតោ (សំ. និ. ២.២០) “បដិច្ចសមុប្បាទោ អសង្ខតោ”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានញ្ច មហិសាសកានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

៤៤៩. **អវិជ្ជា អសង្ខតា**តិ អាទយោ បញ្ហា អវិជ្ជាទីនំយេវ បដិច្ចសមុប្បាទភាវទស្សនត្ថំ វុត្តា។ យេន បនត្ថេន តត្ថ ឯកេកំ អង្គំ “បដិច្ចសមុប្បាទោ”តិ វុច្ចតិ, សោ បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ វុត្តោយេវ។

៤៥១. **អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ យា តត្ថ ធម្មដ្ឋិតតា**តិអាទិ យេន សុត្តេន លទ្ធិ បតិដ្ឋាបិតា, តស្សេវ អត្ថទស្សនេន លទ្ធិភិន្ទនត្ថំ វុត្តំ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យា អយំ ហេដ្ឋា “ឋិតាវ សា ធាតុ ធម្មដ្ឋិតតា ធម្មនិយាមតា”តិ វុត្តា ន សា អញ្ញត្រ អវិជ្ជាទីហិ វិសុំ ឯកា អត្ថិ។ អវិជ្ជាទីនំ បន បច្ចយានំយេវេតំ នាមំ។ ឧប្បន្នេបិ ហិ តថាគតេ អនុប្បន្នេបិ អវិជ្ជាតោ សង្ខារា សម្ភវន្តិ, សង្ខារាទីហិ ច វិញ្ញាណាទីនិ, តស្មា “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ យា ឯតស្មិំ បទេ សង្ខារធម្មានំ ការណដ្ឋេន ឋិតតាតិ ធម្មដ្ឋិតតា។ តេសំយេវ ច ធម្មានំ ការណដ្ឋេនេវ និយាមតាតិ ធម្មនិយាមតាតិ អវិជ្ជា វុច្ចតិ។ សា ច អសង្ខតា, និព្ពានញ្ច អសង្ខតន្តិ បុច្ឆតិ។ បរវាទី លទ្ធិវសេន បដិជានិត្វា បុន **ទ្វេ អសង្ខតានី**តិ បុដ្ឋោ សុត្តាភាវេន បដិក្ខិបិត្វា លទ្ធិវសេនេវ បដិជានាតិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសំ បន តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

បដិច្ចសមុប្បាទកថាវណ្ណនា។

៣. សច្ចកថាវណ្ណនា

៤៥២-៤៥៤. ឥទានិ សច្ចកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, តថានិ អវិតថានី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០) សុត្តំ និស្សាយ “ចត្តារិ សច្ចានិ និច្ចានិ អសង្ខតានី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អយញ្ហិស្ស អធិប្បាយោ – ទុក្ខសមុទយមគ្គេសុ វត្ថុសច្ចំ សង្ខតំ, លក្ខណសច្ចំ អសង្ខតំ។ និរោធេ វត្ថុសច្ចំ នាម នត្ថិ អសង្ខតមេវ តន្តិ។ តស្មា **អាមន្តា**តិ អាហ។ តំ បនស្ស លទ្ធិមត្តមេវ។ សោ ហិ ទុក្ខំ វត្ថុសច្ចំ ឥច្ឆតិ, តថា សមុទយំ មគ្គញ្ច។ យានិ បន នេសំ ពាធនបភវនិយ្យានិកលក្ខណានិ, តានិ លក្ខណសច្ចំ នាមាតិ, ន ច ពាធនលក្ខណាទីហិ អញ្ញានិ ទុក្ខាទីនិ នាម អត្ថីតិ។ **តាណានី**តិ អាទីសុ អធិប្បាយោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

ទុក្ខសច្ចន្តិ បញ្ហេ លទ្ធិវសេន លក្ខណំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **ទុក្ខន្តិ** បញ្ហេ វត្ថុំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ឥតោ បរំ សុទ្ធិកបញ្ហា ច សំសន្ទនបញ្ហា ច សព្ពេ បាឡិអនុសារេនេវ វេទិតព្ពា។ អវសានេ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនត្ថំ អាហដ សុត្តំ អត្ថស្ស មិច្ឆា គហិតត្តា អនាហដសទិសមេវាតិ។

សច្ចកថាវណ្ណនា។

៤. អារុប្បកថាវណ្ណនា

៤៥៥-៤៥៦. ឥទានិ អារុប្បកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ចត្តារោ អារុប្បា អានេញ្ជា”តិ វចនំ និស្សាយ “សព្ពេបិ តេ ធម្មា អសង្ខតា”តិ លទ្ធិ, តេ សន្ធាយ **អាកាសានញ្ចាយតនន្តិ** បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។ សាធកសុត្តម្បិ អត្ថំ អជានិត្វា អាហដត្តា អនាហដសទិសមេវាតិ។

អារុប្បកថាវណ្ណនា។

៥. និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណនា

៤៥៧-៤៥៩. ឥទានិ និរោធសមាបត្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ **និរោធសមាបត្តីតិ** ចតុន្នំ ខន្ធានំ អប្បវត្តិ។ យស្មា បន សា ករិយមានា ករិយតិ, សមាបជ្ជិយមានា សមាបជ្ជិយតិ, តស្មា និប្ផន្នាតិ វុច្ចតិ។ សង្ខតាសង្ខតលក្ខណានំ បន អភាវេន ន វត្តព្ពា “សង្ខតាតិ វា អសង្ខតា”តិ វា។ តត្ថ យេសំ “យស្មា សង្ខតា ន ហោតិ, តស្មា អសង្ខតា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ ឧត្តរាបថកានញ្ច; តេ សន្ធាយ **និរោធសមាបត្តីតិ** បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ឧប្បាទេន្តីតិ**អាទិ សមាបជ្ជនបដិលាភវសេនេវ វុត្តំ។ យថា បន រូបាទយោ អសង្ខតធម្មេ ឧប្បាទេន្តិ; ន តថា តំ កេចិ ឧប្បាទេន្តិ នាម។ **និរោធា វោទានំ វុដ្ឋានន្តិ** ផលសមាបត្តិ វេទិតព្ពា។ អសង្ខតា បន តំ នត្ថិយេវ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ **តេន ហីតិ** យស្មា សង្ខតា ន ហោតិ, តស្មា អសង្ខតាតិ លទ្ធិ។ ឥទំ បន អសង្ខតភាវេ ការណំ ន ហោតីតិ វុត្តម្បិ អវុត្តសទិសមេវាតិ។

និរោធសមាបត្តិកថាវណ្ណនា។

៦. អាកាសកថាវណ្ណនា

៤៦០-៤៦២. ឥទានិ អាកាសកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ តិវិធោ អាកាសោ – បរិច្ឆេទាកាសោ , កសិណុគ្ឃាដិមាកាសោ, អជដាកាសោ។ “តុច្ឆាកាសោ”តិបិ តស្សេវ នាមំ។ តេសុ បរិច្ឆេទាកាសោ សង្ខតោ, ឥតរេ **ទ្វេ** បញ្ញត្តិមត្តា។ យេសំ បន “ទុវិធោបិ យស្មា សង្ខតោ ន ហោតិ, តស្មា អសង្ខតោ”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ មហិសាសកានញ្ច; តេ សន្ធាយ **អាកាសោតិ** បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អាកាសកថាវណ្ណនា។

៧. អាកាសោ សនិទស្សនោតិកថាវណ្ណនា

៤៦៣-៤៦៤. ឥទានិ អាកាសោ សនិទស្សនោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ តាឡច្ឆិទ្ទាទីសុ ញាណប្បវត្តិំ និស្សាយ “សព្ពោបិ អជដាកាសោ សនិទស្សនោ”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ ; តេ សន្ធាយ **អាកាសោ សនិទស្សនោតិ** បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ សនិទស្សនោ, ឯវំវិធោ ភវេយ្យា”តិ ចោទនត្ថំ **រូបន្តិ**អាទិ វុត្តំ។ **ចក្ខុញ្ច បដិច្ចាតិ**បញ្ហេសុ ឯវរូបស្ស សុត្តស្ស អភាវេន បដិក្ខិបិត្វា តុលន្តរិកាទីនំ ឧបលទ្ធិំ និស្សាយ បដិជានាតិ។ **ទ្វិន្នំ រុក្ខានំ អន្តរន្តិ** ឯត្ថ រុក្ខរូបំ ចក្ខុនា ទិស្វា អន្តរេ រូបាភាវតោ អាកាសន្តិ មនោទ្វារវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, ន ចក្ខុវិញ្ញាណំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា អសាធកមេតន្តិ។

អាកាសោ សនិទស្សនោតិកថាវណ្ណនា។

១០. បថវីធាតុសនិទស្សនាតិអាទិកថាវណ្ណនា

៤៦៥-៤៧០. ឥទានិ បថវីធាតុ សនិទស្សនាតិអាទិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ បាសាណខទកជាលវុក្ខចលនានញ្ចេវ បញ្ចិន្ទ្រិយបតិដ្ឋោកាសានញ្ច វណ្ណាយតនំ កាយវិញ្ញត្តិកាលេ ហត្ថបាទាទិរូបញ្ច ទិស្វា “បថវីធាតុអាទយោ សនិទស្សនា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ សព្ពកថាសុ អាទិបុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ សព្ពត្ថ បាឡិអនុសារេន ចេវ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ច វេទិតព្ពន្តិ។ **បថវីធាតុ សនិទស្សនា**តិ អាទីនិ កត្វា **កាយកម្មំ សនិទស្សនន្តិ** បរិយោសានកថា និដ្ឋិតា។

ឆដ្ឋោ វគ្គោ។

៧. សត្តមវគ្គោ

១. សង្គហិតកថាវណ្ណនា

៤៧១-៤៧២. ឥទានិ សង្គហិតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា ទាមាទីហិ ពលិពទ្ទាទយោ វិយ កេចិ ធម្មា កេហិចិ ធម្មេហិ សង្គហិតា នាម នត្ថិ, តស្មា "នត្ថិ កេចិ ធម្មា កេហិចិ ធម្មេហិ សង្គហិតា, ឯវំ សន្តេ ឯកវិធេន រូបសង្គហោតិអាទិ និរត្ថក"ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកានញ្ចេវ សិទ្ធត្ថិកានញ្ច; តេ សន្ធាយ អញ្ញេនត្ថេន សង្គហភាវំ ទស្សេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អត្តនោ លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ ឥទានិ យេនត្ថេន សង្គហោ លព្ភតិ, តំ ទស្សេតុំ **ននុ អត្ថិ កេចិ ធម្មា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តំ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។ យា បនេសា បរវាទិនា លទ្ធិបតិដ្ឋាបនត្ថំ **យថា ទាមេន វា**តិអាទិកា ឧបមា អាហដា, សកវាទិនា តំ អនភិនន្ទិត្វា អប្បដិក្កោសិត្វា "ហញ្ចិ ទាមេន វា"តិ តស្ស លទ្ធិ ភិន្នាតិ វេទិតព្ពា។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យទិ តេ ទាមាទីហិ ពលិពទ្ទាទយោ សង្គហិតា នាម, អត្ថិ កេចិ ធម្មា កេហិចិ ធម្មេហិ សង្គហិតាតិ។

សង្គហិតកថាវណ្ណនា។

២. សម្បយុត្តកថាវណ្ណនា

៤៧៣-៤៧៤. ឥទានិ សម្បយុត្តកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា តិលម្ហិ តេលំ វិយ ន វេទនាទយោ សញ្ញាទីសុ អនុបវិដ្ឋា, តស្មា "នត្ថិ កេចិ ធម្មា កេហិចិ ធម្មេហិ សម្បយុត្តា, ឯវំ សន្តេ ញាណសម្បយុត្តន្តិអាទិ និរត្ថកំ ហោតី"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកសិទ្ធត្ថិកានញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ អញ្ញេនេវត្ថេន សម្បយុត្តតំ ទស្សេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អត្តនោ លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមិធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។ យោ បនេស បរវាទិនា "យថា តិលម្ហិ តេល"ន្តិអាទិកោ ឧបមាបញ្ហោ អាហដោ, សោ យស្មា វេទនាសញ្ញានំ វិយ តិលតេលានំ លក្ខណតោ នានត្តវវត្ថានំ នត្ថិ។ សព្ពេសុបិ ហិ តិលអដ្ឋិតចេសុ តិលោតិ វោហារមត្តំ, តេនេវ តិលំ និព្ពត្តេត្វា គហិតេ បុរិមសណ្ឋានេន តិលោ នាម ន បញ្ញាយតិ, តស្មា អនាហដសទិសោវ ហោតីតិ។

សម្បយុត្តកថាវណ្ណនា។

៣. ចេតសិកកថាវណ្ណនា

៤៧៥-៤៧៧. ឥទានិ ចេតសិកកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា ផស្សិកាទយោ នាម នត្ថិ, តស្មា "ចេតសិកេនាបិ ន ភវិតព្ពំ, ឥតិ នត្ថិ ចេតសិកោ ធម្មោ"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកសិទ្ធត្ថិកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សហជាតោ**តិ សម្បយុត្តសហជាតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ផស្សិកា**តិ តាទិសំ វោហារំ អបស្សន្តស្ស បុច្ឆា បរវាទិស្ស។ កឹ វោហារេន, យថា ចិត្តនិស្សិតកោតិ ចេតសិកោ, ឯវំ សោបិ ផស្ស និស្សិតត្តា ផស្សិកោតិ វុត្តេ ទោសោ នត្ថីតិ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ចេតសិកកថាវណ្ណនា។

៤. ទានកថាវណ្ណនា

៤៧៨. ឥទានិ ទានកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ទានំ នាម តិវិធំ – ចាគចេតនាបិ, វិរតិបិ, ទេយ្យធម្មោបិ។ "សទ្ធា ហិរិយំ កុសលញ្ច ទាន"ន្តិ (អ. និ. ៨.៣២) អាគតដ្ឋានេ ចាគចេតនា ទានំ។ "អភយំ ទេតី"តិ (អ. និ. ៨.៣៩) អាគតដ្ឋានេ វិរតិ។ "ទានំ ទេតិ អន្នំ បាន"ន្តិ អាគតដ្ឋានេ ទេយ្យធម្មោ។ តត្ថ ចាគចេតនា "ទេតិ វា ទេយ្យធម្មំ, ទេន្តិ វា ឯតាយ ទេយ្យធម្ម"ន្តិ ទានំ។ វិរតិ អវខណ្ឌនដ្ឋេន លវនដ្ឋេន វា ទានំ។ សា ហិ ឧប្បជ្ជមានា ភយភេរវាទិសង្ខាតំ ទុស្សីល្យចេតនំ ទាតិ ខណ្ឌេតិ លុនាតិ វាតិ ទានំ។ ទេយ្យធម្មោ ទិយ្យតីតិ ទានំ។ ឯវមេតំ តិវិធម្បិ អត្ថតោ ចេតសិកោ ចេវ ធម្មោ ទេយ្យធម្មោ ចាតិ ទុវិធំ ហោតិ។ តត្ថ យេសំ "ចេតសិកោវ ធម្មោ ទានំ, ន ទេយ្យធម្មោ"តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកសិទ្ធត្ថិកានំ; តេ សន្ធាយ **ចេតសិកោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ ទេយ្យធម្មវសេន ចោទេតុំ **លព្ភា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អនិដ្ឋាទីនិ វិយ សោ ន សក្កា ទាតុន្តិ បដិក្ខេបោ ឥតរស្ស។ បុន ទទ្ធុំ កត្វា បុដ្ឋេ "អភយំ ទេតី"តិ សុត្តវសេន បដិញ្ញា តស្សេវ។ ផស្សបញ្ហាទីសុ បន ផស្សំ ទេតីតិអាទិវោហារំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតេវ។

៤៧៩. អនិដ្ឋផលន្តិអាទិ អចេតសិកស្ស ធម្មស្ស ទានភាវទីបនត្ថំ វុត្តំ។ ន ហិ អចេតសិកោ អន្នាទិធម្មោ អាយតឹ វិបាកំ ទេតិ, ឥដ្ឋផលភាវនិយមនត្ថំ បនេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អយម្បិ ហេត្ថ អធិប្បាយោ – យទិ អចេតសិកោ អន្នាទិធម្មោ ទានំ ភវេយ្យ, ហិតចិត្តេន អនិដ្ឋំ អកន្តំ ភេសជ្ជំ ទេន្តស្ស និម្ពពីជាទីហិ វិយ និម្ពាទយោ អនិដ្ឋមេវ ផលំ និព្ពត្តេយ្យ។ យស្មា បនេត្ថ ហិតផរណចាគចេតនា ទានំ, តស្មា អនិដ្ឋេបិ ទេយ្យធម្មេ ទានំ ឥដ្ឋផលមេវ ហោតីតិ។

ឯវំ បរវាទិនា ចេតសិកធម្មស្ស ទានភាវេ បតិដ្ឋាបិតេ សកវាទី ឥតរេន បរិយាយេន ទេយ្យធម្មស្ស ទានភាវំ សាធេតុំ **ទានំ ឥដ្ឋផលំ វុត្តំ ភគវតា**តិអាទិមាហ។ បរវាទី បន ចីវរាទីនំ ឥដ្ឋវិបាកតំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ សុត្តសាធនំ បរវាទីវាទេបិ យុជ្ជតិ សកវាទីវាទេបិ, ន បន ឯកេនត្ថេន។ ទេយ្យធម្មោ ឥដ្ឋផលោតិ ឥដ្ឋផលភាវមត្តមេវ បដិក្ខិត្តំ។ តស្មា **តេន ហិ ន វត្តព្ព**ន្តិ ឥដ្ឋផលភាវេនេវ ន វត្តព្ពតា យុជ្ជតិ ។ ទាតព្ពដ្ឋេន បន ទេយ្យធម្មោ ទានមេវ។ ទិន្នត្តា ទានានំ សង្គភាវមោចនត្ថមេវ អយំ កថាតិ។

ទានកថាវណ្ណនា។

៥. បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណនា

៤៨៣. ឥទានិ បរិភោគមយបុញ្ញកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “តេសំ ទិវា ច រត្តោ ច, សទា បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី”តិ (សំ. និ. ១.៤៧) ច “យស្ស ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ចីវរំ បរិភុញ្ជមានោ”តិ (អ. និ. ៤.៥១) ច ឯវមាទីនិ សុត្តានិ អយោនិសោ គហេត្វា យេសំ បរិភោគមយំ នាម បុញ្ញំ អត្ថី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកសិទ្ធត្ថិកសម្មិតិយានំ; តេ សន្ធាយ **បរិភោគមយ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “បុញ្ញំ នាម ផស្សាទយោ កុសលា ធម្មា, ន តតោ បរំ, តស្មា ផស្សាទីហិ តេ វឌ្ឍិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **បរិភោគមយោ ផស្សោ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តំ សព្ពំ ឥតរេន តេសំ អវឌ្ឍនតោ បដិក្ខិត្តំ។ **លតាវិយា**តិអាទីនិ “កិរិយាយ វា ភាវនាយ វា វិនាបិ យថា លតាទីនិ សយមេវ វឌ្ឍន្តិ, កឹ តេ ឯវំ វឌ្ឍន្តី”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តានិ។ តថា បនស្ស អវឌ្ឍនតោ **ន ហេវា**តិ បដិក្ខិត្តំ។

៤៨៤. ន សមន្នាហរតីតិ បញ្ហេ បដិគ្គាហកានំ បរិភោគេន បុរិមចេតនា វឌ្ឍតិ, ឯវំ តំ ហោតិ បុញ្ញន្តិ លទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។ តតោ **អនាវជ្ជេន្តស្សា**តិអាទីហិ បុដ្ឋោ ទាយកស្ស ចាគចេតនំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ តត្ថ **អនាវជ្ជេន្តស្សា**តិ ទានចេតនាយ បុរេចារិកេន អាវជ្ជនេន ភវង្គំ អនាវជ្ជេន្តស្ស អបរិវជ្ជេន្តស្ស។ **អនាភោគស្សា**តិ និរាភោគស្ស។ **អសមន្នាហរន្តស្សា**តិ ន សមន្នាហរន្តស្ស។ អាវជ្ជនញ្ហិ ភវង្គំ វិច្ឆិន្ទិត្វា អត្តនោ គតមគ្គេ ឧប្បជ្ជមានំ ទានចេតនំ សមន្នាហរតិ នាម។ ឯវំកិច្ចេន តមិនា ចិត្តេន អសមន្នាហរន្តស្ស បុញ្ញំ ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ **អមនសិករោន្តស្សា**តិ មនំ អករោន្តស្ស។ អាវជ្ជនេន ហិ តទនន្តរំ ឧប្បជ្ជមានំ មនំ ករោតិ នាម។ ឯវំ អករោន្តស្សាតិ អត្ថោ។ ឧបយោគវចនស្មិញ្ហិ ឯតំ ភុម្មំ។ **អចេតយន្តស្សា**តិ ចេតនំ អនុប្បាទេន្តស្ស។ **អបត្ថេន្តស្សា**តិ បត្ថនាសង្ខាតំ កុសលច្ឆន្ទំ អករោន្តស្ស។ **អប្បណិទហន្តស្សា**តិ ទានចេតនាវសេន ចិត្តំ អដ្ឋបេន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **ននុ អាវជ្ជេន្តស្សា**តិ វារេ **អាភោគស្សា**តិ អាភោគវតោ។ អថ វា អាភោគា អស្ស, អាភោគស្ស វា អនន្តរំ តំ បុញ្ញំ ហោតីតិ អត្ថោ។

៤៨៥. ទ្វិន្នំ ផស្សានន្តិអាទីសុបិ ឯកក្ខណេ ទាយកស្ស ទ្វិន្នំ ផស្សាទីនំ អភាវា បដិក្ខិបតិ, ទាយកស្ស ច បរិភុញ្ជន្តស្ស ចាតិ ឧភិន្នំ ផស្សាទយោ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ អបិចស្ស បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ សមោធានំ ហោតីតិ លទ្ធិ, តស្សាបិ វសេន បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី បរិយាយស្ស ទ្វារំ បិទហិត្វា ឧជុវិបច្ចនីកវសេន ចោទេតុំ **កុសលា**ទិបញ្ហំ បុច្ឆតិ។ តត្រាបិ កុសលាកុសលានំ ឯកស្មេកក្ខណេ សម្បយោគាភាវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ បរិភោគមយំ បន ចិត្តវិប្បយុត្តំ ឧប្បជ្ជតីតិ លទ្ធិយា បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី សុត្តេន និគ្គណ្ហាតិ។

៤៨៦. សុត្តសាធនេ អារាមរោបកាទីនំ អនុស្សរណបដិសង្ខរណាទិវសេន អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជមានំ បុញ្ញំ សន្ធាយ **សទា បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី**តិ វុត្តំ។ **អប្បមាណោ តស្ស បុញ្ញាភិសន្ទោ**តិ ឥទំ អប្បមាណវិហារិនោ ទិន្នបច្ចយត្តា ច “ឯវរូបោ មេ ចីវរំ បរិភុញ្ជតី”តិ អនុមោទនវសេន ច វុត្តំ។ តំ សោ **បរិភោគមយ**ន្តិ សល្លក្ខេតិ។ យស្មា បន បដិគ្គាហកេន បដិគ្គហេត្វា អបរិភុត្តេបិ ទេយ្យធម្មេ បុញ្ញំ ហោតិយេវ, តស្មា សកវាទីវាទោវ ពលវា, តត្ថ បដិគ្គាហកេន បដិគ្គហិតេតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បរិភោគមយបុញ្ញកថាវណ្ណនា។

៦. ឥតោទិន្នកថាវណ្ណនា

៤៨៨-៤៩១. ឥទានិ ឥតោ ទិន្នកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ឥតោ ទិន្នេន យាបេន្តិ, បេតា កាលង្កតា តហិ”ន្តិ (បេ. វ. ១៩) វចនំ និស្សាយ “យំ ឥតោ ចីវរាទិ ទិន្នំ តេនេវ យាបេន្តី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកសិទ្ធត្ថិកានំ; តេ សន្ធាយ **ឥតោ ទិន្នេនា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស ។ បុន ចីវរាទិវសេន អនុយុត្តោ បដិក្ខិបតិ។ **អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោ**តិ អញ្ញស្ស វិបាកទាយកានំ កម្មានំ អញ្ញោ ការកោ, ន អត្តនាវ អត្តនោ កម្មំ ករោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ បុដ្ឋោ បន ឥតរោ សុត្តវិរោធភយេន បដិក្ខិបតិ។ **ទានំ ទេន្តី**តិ ទានំ ទទមានំ ទិស្វាតិ អត្ថោ។ តត្ថ យស្មា អត្តនោ អនុមោទិតត្តា ច តេសំ តត្ថ ភោគា ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្មាស្ស ឥមិនា ការណេន លទ្ធី បតិដ្ឋបេន្តស្សាបិ អប្បតិដ្ឋិតាវ ហោតិ។ ន ហិ តេ ឥតោ ទិន្នេនេវ វត្តនា យាបេន្តិ។ សេសេសុបិ សុត្តសាធនេសុ ឯសេវ នយោតិ។

ឥតោ ទិន្នកថាវណ្ណនា។

៧. បថវីកម្មវិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៤៩២. ឥទានិ បថវី កម្មវិបាកោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា “អត្ថិ ឥស្សរិយសំវត្តនិយំ កម្មំ, អាធិបច្ចសំវត្តនិយំ កម្ម”ន្តិ ឯត្ថ ឥស្សរានំ ភាវោ ឥស្សរិយំ នាម , អធិបតីនញ្ច ភាវោ អាធិបច្ចំ នាម, បថវិស្សរិយអាធិបច្ចសំវត្តនិកញ្ច កម្មំ អត្ថីតិ វុត្តំ។ តស្មា យេសំ “បថវី កម្មវិបាកោ”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **បថវី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សុខវេទនីយា**តិអាទិ កម្មវិបាកសភាវទស្សនវសេន វុត្តំ។ “ផស្សោ ហោតី”តិអាទិនា នយេន និទ្ទិដ្ឋេសុ វិបាកេសុ ផស្សោ សុខវេទនីយាទិភេទោ ហោតិ។ សោ ច សញ្ញាទយោ ច សុខវេទនាទីហិ សម្បយុត្តា, វេទនាទយោ សញ្ញាទីហិ, សព្ពេបិ សារម្មណា, អត្ថិ ច នេសំ បុរេចារិកអាវដ្ដនាទិសង្ខាតំ អាវជ្ជនំ, កម្មបច្ចយភូតា ចេតនា, យោ តត្ថ ឥដ្ឋវិបាកោ, តស្ស បត្ថនា, បណិធានវសេន បវត្តា មូលតណ្ហា, កឹ តេ ឯវរូបា បថវីតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ បដិក្ខិបតិ។ បដិលោមបុច្ឆាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។

៤៩៣. **កម្មវិបាកោ បរេសំ សាធារណោ**តិ បញ្ហេ ផស្សាទយោ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, កម្មសមុដ្ឋានំ រូបញ្ច បថវីអាទីនំយេវ ច សាធារណភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **អសាធារណមញ្ញេស**ន្តិ សុត្តំ បរសមយតោ អាហរិត្វា ទស្សិតំ។ **សព្ពេ សត្តា បថវឹ បរិភុញ្ជន្តី**តិ បញ្ហេ បថវឹ អនិស្សិតេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, និស្សិតេ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **បថវី អបរិភុញ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយន្តី**តិ បញ្ហេ អារុប្បេ បរិនិព្ពាយន្តានំ វសេន បដិជានាតិ។ **កម្មវិបាកំ អខេបេត្វា**តិ ឥទំ បរសមយវសេន វុត្តំ។ កម្មវិបាកញ្ហិ ខេបេត្វាវ បរិនិព្ពាយន្តីតិ តេសំ លទ្ធិ។ សកសមយេ បន កតោកាសស្ស កម្មស្ស ឧប្បន្នំ វិបាកំ អខេបេត្វា បរិនិព្ពានំ នត្ថិ។ តេសញ្ច លទ្ធិយា បថវី សាធារណវិបាកត្តា ឧប្បន្នវិបាកោយេវ ហោតិ។ តំ វិបាកភាវេន ឋិតំ អខេបេត្វា បរិនិព្ពានំ ន យុជ្ជតីតិ ចោទេតុំ វដ្ដតិ។ ឥតរោ លទ្ធិវសេន បដិក្ខិបតិ។ **ចក្កវត្តិសត្តស្ស កម្មវិបាក**ន្តិ បញ្ហេ អសាធារណំ ផស្សាទី សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, សាធារណំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ បថវីសមុទ្ទសូរិយចន្ទិមាទយោ ហិ សព្ពេសំ សាធារណកម្មវិបាកោតិ តេសំ លទ្ធិ។

៤៩៤. **ឥស្សរិយសំវត្តនិយ**ន្តិ ឯត្ថ ឥស្សរិយំ នាម ពហុជនតា។ អាធិបច្ចំ នាម សេសជនេ អត្តនោ វសេ វត្តេត្វា តេហិ គរុកាតព្ពដ្ឋេន អធិបតិភាវោ។ តត្ថ កម្មំ បដិលាភវសេន តំសំវត្តនិកំ នាម ហោតិ, ន ជនកវសេន។ តស្មា វិបាកភាវេ អសាធកមេតន្តិ។

បថវី កម្មវិបាកោតិកថាវណ្ណនា។

៨. ជរាមរណំ វិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៤៩៥. ឥទានិ ជរាមរណំ វិបាកោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “អត្ថិ ទុព្ពណ្ណសំវត្តនិយំ កម្មំ អប្បាយុកសំវត្តនិយំ កម្ម”ន្តិ ឯត្ថ ទុព្ពណ្ណតា នាម ជរា។ អប្បាយុកតា នាម មរណំ។ តំសំវត្តនិយញ្ច កម្មំ អត្ថិ។ តស្មា ជរាមរណំ វិបាកោតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ បដិលោមបញ្ហេ **អនារម្មណ**ន្តិ រូបធម្មានំ តាវ អនារម្មណមេវ, អរូបានំ បន ជរាមរណំ សម្បយោគលក្ខណាភាវា អនារម្មណមេវ។

៤៩៦. **អកុសលានំ ធម្មានំ ជរាមរណំ អកុសលានំ ធម្មានំ វិបាកោ**តិ បញ្ហេ ជរាមរណេន នាម អនិដ្ឋវិបាកេន ភវិតព្ពន្តិ លទ្ធិយា បដិជានាតិ ។ តេនេវ ការណេន កុសលានំ ធម្មានំ ជរាមរណស្ស កុសលវិបាកតំ បដិក្ខិបតិ។ បរតោ ចស្ស អកុសលវិបាកតញ្ញេវ បដិជានាតិ។

កុសលានញ្ច អកុសលានញ្ចាតិ បុច្ឆាវសេន ឯកតោ កតំ, ឯកក្ខណេ បន តំ នត្ថិ។ អព្យាកតានំ អវិបាកានំ ជរាមរណំ វិបាកោតិ វត្តព្ពតាយ បរិយាយោ នត្ថិ, តស្មា អព្យាកតវសេន **បុច្ឆា ន កតា**។

៤៩៧. ទុព្ពណ្ណសំវត្តនិយន្តិ ឯត្ថ ទុព្ពណ្ណិយំ នាម អបរិសុទ្ធវណ្ណតា។ អប្បាយុកតា នាម អាយុនោ ចិរំ បវត្តិតុំ អសមត្ថតា។ តត្ថ អកុសលកម្មំ កម្មសមុដ្ឋានស្ស ទុព្ពណ្ណរូបស្ស កម្មបច្ចយោ ហោតិ, អសទិសត្តា បនស្ស តំវិបាកោ ន ហោតិ។ ឧតុសមុដ្ឋានាទិនោ បន តំបដិលាភវសេន អាយុនោ ច ឧបច្ឆេទកវសេន បច្ចយោ ហោតិ។ ឯវមេតំ បរិយាយេន តំសំវត្តនិកំ នាម ហោតិ, ន វិបាកផលស្សាទីនំ វិយ ជនកវសេន, តស្មា វិបាកភាវេ អសាធកំ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសមេវាតិ។

ជរាមរណំ វិបាកោតិកថាវណ្ណនា។

៩. អរិយធម្មវិបាកកថាវណ្ណនា

៤៩៨. ឥទានិ អរិយធម្មវិបាកកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ កិលេសប្បហានមត្តមេវ សាមញ្ញផលំ, ន ចិត្តចេតសិកា ធម្មាតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **នត្ថិ អរិយធម្មវិបាកោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **អរិយធម្មវិបាកោ**តិ មគ្គសង្ខាតស្ស អរិយធម្មស្ស វិបាកោ។ កិលេសក្ខយមត្តំ អរិយផលន្តិ លទ្ធិយា បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សាមញ្ញ**ន្តិ សមណភាវោ, មគ្គស្សេតំ នាមំ។ “សាមញ្ញញ្ច វោ, ភិក្ខវេ, ទេសេស្សាមិ សាមញ្ញផលញ្ចា”តិ ហិ វុត្តំ។ ព្រហ្មញ្ញេបិ ឯសេវ នយោ។

សោតាបត្តិផលំ ន វិបាកោតិអាទីសុ សោតាបត្តិមគ្គាទីនំ អបចយគាមិតំ សន្ធាយ អរិយផលានំ ន វិបាកភាវំ បដិជានាតិ, ទានផលាទីនំ បដិក្ខិបតិ ។ សោ ហិ អាចយគាមិត្តិកស្ស ឯវំ អត្ថំ ធារេតិ – វិបាកសង្ខាតំ អាចយំ គច្ឆន្តិ, តំ វា អាចិនន្តា គច្ឆន្តីតិ អាចយគាមិនោ, វិបាកំ អបចិនន្តា គច្ឆន្តីតិ អបចយគាមិនោតិ។ តស្មា ឯវំ បដិជានាតិ ច បដិក្ខិបតិ ច។

៥០០. កាមាវចរំ កុសលំ សវិបាកំ អាចយគាមីតិអាទិកា បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច សកវាទិស្ស។ លោកិយញ្ហិ កុសលំ វិបាកចុតិបដិសន្ធិយោ ចេវ វដ្ដញ្ច អាចិនន្តំ គច្ឆតីតិ អាចយគាមិ។ លោកុត្តរកុសលំ ចុតិបដិសន្ធិយោ ចេវ វដ្ដញ្ច អបចិនន្តំ គច្ឆតីតិ អបចយគាមិ។ ឯវមេតំ សវិបាកមេវ ហោតិ, ន អបចយគាមិវចនមត្តេន អវិបាកំ។ ឥមមត្ថំ សន្ធាយេត្ថ សកវាទិនោ បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច វេទិតព្ពាតិ។

អរិយធម្មវិបាកកថាវណ្ណនា។

១០. វិបាកោ វិបាកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណនា

៥០១. ឥទានិ វិបាកោ វិបាកធម្មធម្មោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា វិបាកោ វិបាកស្ស អញ្ញមញ្ញាទិបច្ចយវសេន បច្ចយោ ហោតិ, តស្មា វិបាកោបិ វិបាកធម្មធម្មោតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **តស្ស វិបាកោ**តិ តស្ស វិបាកធម្មធម្មស្ស វិបាកស្ស យោ វិបាកោ, សោបិ តេ វិបាកធម្មធម្មោ ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ អាយតឹ វិបាកទានាភាវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ តប្បច្ចយាបិ អញ្ញស្ស វិបាកស្ស ឧប្បត្តឹ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ ឯវំ សន្តេ បនស្ស កុសលាកុសលស្ស វិយ តស្សាបិ វិបាកស្ស វិបាកោ, តស្សាបិ វិបាកោតិ វដ្ដានុបច្ឆេទោ អាបជ្ជតីតិ បុដ្ឋោ សមយវិរោធភយេន បដិក្ខិបតិ។

វិបាកោតិ វាតិអាទិម្ហិ វចនសាធនេ បន យទិ វិបាកស្ស វិបាកធម្មធម្មេន ឯកត្ថតា ភវេយ្យ, កុសលាកុសលព្យាកតានំ ឯកត្តំ អាបជ្ជេយ្យាតិ បដិក្ខិបតិ។ **វិបាកោ ច វិបាកធម្មធម្មោ ចា**តិ ឯត្ថ អយំ អធិប្បាយោ – សោ ហិ ចតូសុ វិបាកក្ខន្ធេសុ ឯកេកំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយាទីសុ បច្ចយង្គេន វិបាកធម្មធម្មំ បច្ចយុប្បន្នង្គេន ច វិបាកំ មញ្ញមានោ “វិបាកោ វិបាកធម្មធម្មោ”តិ បុដ្ឋោ អាមន្តាតិ បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី “យស្មា តយា ឯកក្ខណេ ចតូសុ ខន្ធេសុ វិបាកោ វិបាកធម្មធម្មោបិ អនុញ្ញាតោ, តស្មា តេសំ សហគតាទិភាវោ អាបជ្ជតី”តិ ចោទេតុំ ឯវមាហ។ ឥតរោ កុសលាកុសលសង្ខាតំ វិបាកធម្មធម្មំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ **តញ្ញេវ អកុសល**ន្តិ យទិ តេ វិបាកោ វិបាកធម្មធម្មោ, យោ អកុសលវិបាកោ, សោ អកុសលំ អាបជ្ជតិ។ កស្មា? វិបាកធម្មធម្មេន ឯកត្តា។ **តញ្ញេវ កុសល**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៥០២. អញ្ញមញ្ញបច្ចយាតិ ឥទំ សហជាតានំ បច្ចយមត្តវសេន វុត្តំ, តស្មា អសាធកំ។ មហាភូតានម្បិ ច អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា វុត្តា, ន ច តានិ វិបាកានិ, ន ច វិបាកធម្មធម្មានីតិ។

វិបាកោ វិបាកធម្មធម្មោតិកថាវណ្ណនា។

សត្តមោ វគ្គោ។

៨. អដ្ឋមវគ្គោ

១. ឆគតិកថាវណ្ណនា

៥០៣-៥០៤. ឥទានិ ឆគតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ អសុរកាយេន សទ្ធឹ ឆគតិយោតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ ឧត្តរាបថកានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ សកវាទី “បញ្ច ខោ បនិមា, សារិបុត្ត, គតិយោ”តិ (ម. និ. ១.១៥៣) លោមហំសនបរិយាយេ បរិច្ឆិន្នានំ គតីនំ វសេន ចោទេតុំ **ននុ បញ្ច គតិយោ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ សុត្តវិរោធភយេន បដិជានាតិ។ កស្មា បន សកវាទី ឆ គតិយោ ន សម្បដិច្ឆតិ, ននុ “ចតូហាបាយេហិ ច វិប្បមុត្តោ”តិ ឯត្ថ អសុរកាយោបិ គហិតោតិ។ សច្ចំ គហិតោ, ន បនេសា គតិ។ កស្មា? វិសុំ អភាវតោ។ អសុរកាយស្មិញ្ហិ កាលកញ្ជិកា អសុរា បេតគតិយា សង្គហិតា , វេបចិត្តិបរិសា ទេវគតិយា, អសុរកាយោតិ វិសុំ ឯកា គតិ នាម នត្ថិ។

ឥទានិ ឯតមេវ អត្ថំ ទស្សេតុំ **ននុ កាលកញ្ជិកា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **សមានវណ្ណា**តិ សទិសរូបសណ្ឋានា ពីភច្ឆា វិរូបា ទុទ្ទស្សិកា។ **សមានភោគា**តិ សទិសមេថុនសមាចារា។ **សមានាហារា**តិ សទិសខេឡសិង្ឃាណិកបុព្ពលោហិតាទិអាហារា។ **សមានាយុកា**តិ សទិសអាយុបរិច្ឆេទា។ **អាវាហវិវាហ**ន្តិ កញ្ញាគហណញ្ចេវ កញ្ញាទានញ្ច។ សុក្កបក្ខេ **សមានវណ្ណា**តិ សទិសរូបសណ្ឋានា អភិរូបា បាសាទិកា ទស្សនីយា បភាសម្បន្នា។ **សមានភោគា**តិ សទិសបញ្ចកាមគុណភោគា។ **សមានាហារា**តិ សទិសសុធាភោជនាទិអាហារា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ **ននុ អត្ថិ អសុរកាយោ**តិ ឥទំ អសុរកាយស្សេវ សាធកំ។ តស្ស បន វិសុំ គតិបរិច្ឆេទាភាវេន ន គតិសាធកន្តិ។

ឆគតិកថាវណ្ណនា។

២. អន្តរាភវកថាវណ្ណនា

៥០៥. ឥទានិ អន្តរាភវកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “អន្តរា បរិនិព្ពាយី”តិ សុត្តបទំ អយោនិសោ គហេត្វា “អន្តរាភវោ នាម អត្ថិ, យត្ថ សត្តោ ទិព្ពចក្ខុកោ វិយ អទិព្ពចក្ខុកោ, ឥទ្ធិមា វិយ អនិទ្ធិមា មាតាបិតិសមាគមញ្ចេវ ឧតុសមយញ្ច ឱលោកយមានោ សត្តាហំ វា អតិរេកសត្តាហំ វា តិដ្ឋតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **អត្ថី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យេ ច ភគវតា តយោ ភវា វុត្តា, តេសំ វសេន ចោទេតុំ **កាមភវោ**តិអាទិមាហ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – យទិ តេ អន្តរាភវោ នាម កោចិ ភវោ អត្ថិ, តេន កាមភវាទីនំយេវ អញ្ញតរេន ភវិតព្ពំ បញ្ចវោការភវាទិនា វិយ, តេន តំ បុច្ឆាមិ – “កឹ តេ អយំ អន្តរាភវោ នាម កាមភវោ, ឧទាហុ រូបភវោ អរូបភវោ វា”តិ? ឥតរោ តថា អនិច្ឆន្តោ សព្ពំ បដិក្ខិបតិ។ **កាមភវស្ស ចា**តិអាទិ យទិ អន្តរាភវោ នាម អត្ថិ, ឥមេសំ ភវានំ អន្តរា ទ្វិន្នំ សីមានំ សីមន្តរិកា វិយ ភវេយ្យាតិ ចោទេតុំ អារទ្ធំ។ បរវាទី បន តថា អនិច្ឆន្តោ សព្ពបញ្ហេ បដិក្ខិបតិ កេវលំ លទ្ធិយា, ន សហធម្មេន។ តេនេវ នំ សកវាទី ‘នោ វត រេ’តិ បដិសេធេតិ។

៥០៦. **បញ្ចមី សា យោនី**តិអាទីនិបិ យថាបរិច្ឆិន្នយោនិអាទីសុ សោ សមោធានំ ន គច្ឆតិ, អថ តេន តតោ តតោ អតិរេកេន ភវិតព្ពន្តិ ចោទេតុំ វុត្តានិ។ **អន្តរាភវូបគំ កម្ម**ន្តិ យទិ សោបិ ឯកោ ភវោ, យថា កាមភវូបគាទីនិ កម្មានិ អត្ថីតិ សត្ថារា វិភជិត្វា ទស្សិតានិ, ឯវំ តទុបគេនាបិ កម្មេន ភវិតព្ពន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ យស្មា បន បរសមយេ អន្តរាភវូបគំ នាម បាដិយេក្កំ កម្មំ នត្ថិ, យំ យំ ភវំ ឧបបជ្ជិស្សតិ, តទុបគេនេវ កម្មេន អន្តរាភវេ និព្ពត្តតីតិ តេសំ លទ្ធិ, តស្មា ‘នហេវ’ន្តិ បដិក្ខិត្តំ។ **អត្ថិ អន្តរាភវូបគា សត្តា**តិ បុដ្ឋោបិ កាមភវូបគាយេវ នាម តេតិ លទ្ធិយា បដិក្ខិបតិ។ **ជាយន្តី**តិអាទីនិ បុដ្ឋោបិ តត្ថ ជាតិជរាមរណានិ ចេវ ចុតិបដិសន្ធិបរម្បរញ្ច អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។ រូបាទិវសេន បុដ្ឋោបិ យស្មា អន្តរាភវសត្តស្ស អនិទស្សនំ រូបំ, វេទនាទយោបិ អញ្ញេសំ វិយ ន ឱឡារិកាតិ តស្ស លទ្ធិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ ឥមិនាវ ការណេន បញ្ចវោការភវាវេបិ បដិក្ខេបោ វេទិតព្ពោ។

៥០៧. ឥទានិ **កាមភវោ ភវោ គតី**តិអាទិ ភវសំសន្ទនំ នាម ហោតិ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – យទិ តេ អន្តរាភវោ នាម កោចិ ភវោ ភវេយ្យ, យថា កាមភវាទីសុ ភវគតិអាទិភេទោ លព្ភតិ, តថា តត្រាបិ លព្ភេថ។ យថា វា តត្ថ ន លព្ភតិ, តថា ឥមេសុបិ ន លព្ភេថ។ សមានស្មិញ្ហិ ភវភាវេ ឯតេស្វេវេស វិភាគោ អត្ថិ, ន ឥតរស្មិន្តិ កោ ឯត្ថ វិសេសហេតូតិ។ ឥតរោ បុន លទ្ធិមត្តវសេន តំ តំ បដិជានាតិ ចេវ បដិក្ខិបតិ ច។

៥០៨. សព្ពេសញ្ញេវ សត្តានំ អត្ថិ អន្តរាភវោតិ បុដ្ឋោ យស្មា និរយូបគអសញ្ញសត្តូបគអរូបូបគានំ អន្តរាភវំ ន ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ តេនេវ ការណេន បដិលោមេ បដិជានាតិ។ **អានន្តរិយស្សា**តិអាទិ យេសំ សោ អន្តរាភវំ ន ឥច្ឆតិ, តេ តាវ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តំ សព្ពំ បាឡិអនុសារេនេវ វេទិតព្ពំ សទ្ធឹ សុត្តសាធនេនាតិ។

អន្តរាភវកថាវណ្ណនា។

៣. កាមគុណកថាវណ្ណនា

៥១០. ឥទានិ កាមគុណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សកសមយេ តាវ **កាមធាតូ**តិ វត្ថុកាមាបិ វុច្ចន្តិ – កិលេសកាមាបិ កាមភវោបិ។ ឯតេសុ ហិ វត្ថុកាមា កមនីយដ្ឋេន កាមា, សភាវនិស្សត្តសុញ្ញតដ្ឋេន ធាតូតិ កាមធាតុ។ កិលេសកាមា កមនីយដ្ឋេន ចេវ កមនដ្ឋេន ច កាមា, យថាវុត្តេនេវត្ថេន ធាតូតិ កាមធាតុ។ កាមភវោ កមនីយដ្ឋេន កមនដ្ឋេន វត្ថុកាមបវត្តិទេសដ្ឋេនាតិ តីហិ ការណេហិ កាមោ, យថាវុត្តេនេវត្ថេន ធាតូតិ កាមធាតុ។ បរសមយេ បន – “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, កាមគុណា”តិ វចនមត្តំ និស្សាយ បញ្ចេវ កាមគុណា កាមធាតូតិ គហិតំ។ តស្មា យេសំ អយំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ កាមធាតុនានត្តំ ពោធេតុំ **បញ្ចេវា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ននុ អត្ថី**តិអាទិ កិលេសកាមទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **តប្បដិសំយុត្តោ**តិ កាមគុណបដិសំយុត្តោ, កាមគុណារម្មណោតិ អត្ថោ។ **នោ ច វត រេ វត្តព្ពេ បញ្ចេវា**តិ ឥមេសុ តប្បដិសំយុត្តឆន្ទាទីសុ សតិ បញ្ចេវ កាមគុណា កាមធាតូតិ ន វត្តព្ពំ។ ឯតេបិ ហិ ឆន្ទាទយោ កមនីយដ្ឋេន កាមា ច ធាតុ ចាតិបិ កាមធាតុ។ កមនដ្ឋេន កាមសង្ខាតា ធាតូតិបិ កាមធាតូតិ អត្ថោ។

មនុស្សានំ ចក្ខុន្តិអាទិ វត្ថុកាមទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ បរវាទី ឆន្ទម្បិ អាយតនានំ វត្ថុកាមភាវេន នកាមធាតុភាវំ បដិក្ខិបិត្វា បុន មនោតិ បុដ្ឋោ មហគ្គតលោកុត្តរំ សន្ធាយ នកាមធាតុភាវំ បដិជានាតិ។ យស្មា បន សព្ពោបិ តេភូមកមនោ កាមធាតុយេវ, តស្មា នំ សកវាទី សុត្តេន និគ្គណ្ហាតិ។

៥១១. កាមគុណា ភវោតិអាទិ ភវស្ស កាមធាតុភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ យស្មា បន កាមគុណមត្តេ ភវោតិ វោហារោ នត្ថិ, តស្មា បរវាទី នហេវាតិ បដិក្ខិបតិ។ **កាមគុណូបគំ កម្ម**ន្តិអាទិ សព្ពំ កាមគុណមត្តស្ស នកាមធាតុភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ កាមធាតុសង្ខាតកាមភវូបគមេវ ហិ កម្មំ អត្ថិ, កាមភវូបគា ឯវ ច សត្តា ហោន្តិ។ តត្ថ ជាយន្តិ ជិយន្តិ មិយន្តិ ចវន្តិ ឧបបជ្ជន្តិ, ន កាមគុណេសូតិ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

កាមគុណកថាវណ្ណនា។

៤. កាមកថាវណ្ណនា

៥១៣-៥១៤. ឥទានិ កាមកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “បញ្ចិមេ, ភិក្ខវេ, កាមគុណា”តិ វចនមត្តំ និស្សាយ រូបាយតនាទីនិ បញ្ចាយតនានិ កាមាតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេសំ កិលេសកាមស្សេវ និប្បរិយាយេន កាមភាវំ ទស្សេតុំ **បញ្ចេវា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

កាមកថាវណ្ណនា។

៥. រូបធាតុកថាវណ្ណនា

៥១៥-៥១៦. ឥទានិ រូបធាតុកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “រូបិនោ ធម្មា រូបធាតុ នាមា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **រូបិនោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ សកវាទី យស្មា រូបធាតុ នាម រូបភវោ, ន រូបមត្តមេវ, តស្មា តេនត្ថេន ចោទេតុំ **រូបធាតូ**តិអាទិមាហ។ តំ សព្ពំ កាមគុណកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **សាវ កាមធាតូ**តិ បុដ្ឋោ ភូមិបរិច្ឆេទេន វិរោធំ បស្សមានោ បដិក្ខិបតិ។ បុន ទុតិយំ កត្វា បុដ្ឋោ អត្តនោ លទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។ ឯវំ សន្តេ បន ទ្វីហិ ភវេហិ សមន្នាគតតា អាបជ្ជតិ, តេន តំ សកវាទី **កាមភវេន ចា**តិ អាទិមាហ។ ឥតរោ ឯកស្ស ទ្វីហិ សមន្នាគតាភាវតោ បដិក្ខិបតីតិ។

រូបធាតុកថាវណ្ណនា។

៦. អរូបធាតុកថាវណ្ណនា

៥១៧-៥១៨. អរូបធាតុកថាយបិ ឥមិនាវុបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អរូបធម្មេសុ បន វេទនាក្ខន្ធមេវ គហេត្វា វេទនា ភវោតិអាទិនា នយេនេត្ថ ទេសនា កតា។ តត្ថ កឹ តេ អរូបិនោ ធម្មាតិ សង្ខំ គតា វេទនាទីសុ អញ្ញតរា ហោតីតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

អរូបធាតុកថាវណ្ណនា។

៧. រូបធាតុយា អាយតនកថាវណ្ណនា

៥១៩. ឥទានិ រូបធាតុយា អាយតនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “រូបី មនោមយោ សព្ពង្គបច្ចង្គី អហីនិន្ទ្រិយោ”តិ (ទី. និ. ១.៨៧) សុត្តំ និស្សាយ ព្រហ្មកាយិកានំ ឃានាទិនិមិត្តានិបិ អាយតនានេវាតិ កប្បេត្វា សឡាយតនិកោ តេសំ អត្តភាវោតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **សឡាយតនិកោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យំ តត្ថ អាយតនំ នត្ថិ, តស្ស វសេន ចោទេតុំ **អត្ថិ តត្ថ ឃានាយតន**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តតោ បរវាទី យំ តត្ថ អជ្ឈត្តិកានំ តិណ្ណំ អាយតនានំ ឃានាទិកំ សណ្ឋាននិមិត្តំ តទេវ អាយតនន្តិ លទ្ធិយា បដិជានាតិ។ ពាហិរានំ គន្ធាយតនាទីនំ វសេន បុដ្ឋោ ឃានប្បសាទាទយោ តត្ថ ន ឥច្ឆតិ, តស្មា តេសំ គោចរំ បដិសេធេន្តោ បដិក្ខិបតិ។ បដិលោម បញ្ចសំសន្ទនបញ្ហេសុបិ ឥមិនាវុបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៥២១. អត្ថិ តត្ថ ឃានាយតនំ អត្ថិ គន្ធាយតនំ តេន ឃានេន តំ គន្ធំ ឃាយតីតិ តស្មិំយេវ បរសមយេ ឯកច្ចេ អាចរិយេ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេ កិរ តត្ថ ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ បរិបុណ្ណានិ ឥច្ឆន្តិ, អាយតនេន ច នាម សកិច្ចកេន ភវិតព្ពន្តិ តេហិ ឃានាទីហិ តេ គន្ធាទយោ ឃាយន្តិ សាយន្តិ ផុសន្តីតិបិ ឥច្ឆន្តិ។ តំ លទ្ធិំ សន្ធាយ បរវាទី អាមន្តាតិ បដិជានាតិ។

៥២២. **អត្ថិ តត្ថ មូលគន្ធោ**តិអាទីនិ បន បុដ្ឋោ អត្ថិភាវំ សាធេតុំ អសក្កោន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **ននុ អត្ថិ តត្ថ ឃាននិមិត្ត**ន្តិអាទិ សណ្ឋានមត្តស្សេវ សាធកំ, ន អាយតនស្ស, តស្មា ឧទាហដម្បិ អនុទាហដសទិសមេវាតិ។

រូបធាតុយា អាយតនកថាវណ្ណនា។

៨. អរូបេ រូបកថាវណ្ណនា

៥២៤-៥២៦. ឥទានិ អរូបេ រូបកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ វចនតោ អារុប្បភវេបិ ឱឡារិករូបា និស្សដំ សុខុមរូបំ អត្ថីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **អត្ថិ រូប**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អរូបេ រូបកថាវណ្ណនា។

៩. រូបំ កម្មន្តិកថាវណ្ណនា

៥២៧-៥៣៧. ឥទានិ រូបំ កម្មន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ កាយវចីវិញ្ញត្តិសង្ខាតំ រូបមេវ កាយកម្មំ វចីកម្មំ នាម, តញ្ច កុសលសមុដ្ឋានំ កុសលំ, អកុសលសមុដ្ឋានំ អកុសលន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហិសាសកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **កុសលេន ចិត្តេន សមុដ្ឋិត**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ សចេ តំ កុសលំ, យ្វាយំ សារម្មណាទិភេទោ កុសលស្ស លព្ភតិ, អត្ថិ តេ សោ តស្សាតិ ចោទេតុំ **សារម្មណ**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **បត្ថនា បណិធី**តិ ចេតនាយេវេតំ វេវចនំ។ កុសលចេតនាយេវ ហិ បកប្បយមានា បត្ថនាតិ។ បកប្បនវសេន ឋិតត្តា បណិធីតិ ច វុច្ចតិ។ បរតោ បន **កុសលេន ចិត្តេន សមុដ្ឋិតា វេទនា សញ្ញា ចេតនា សទ្ធា**តិអាទីសុ វេទនាទីនញ្ញេវ ចេត្ត បត្ថនា បណិធីតិ លព្ភតិ, ន ចេតនាយ។ កស្មា? ទ្វិន្នំ ចេតនានំ ឯកតោ អភាវា, សោតបតិតត្តា បន ឯវំ គន្តិ គតាតិ វេទិតព្ពា។ **រូបាយតន**ន្តិអាទិ បុរិមវារេ “សព្ពន្តំ កុសល”ន្តិ សំខិត្តស្ស បភេទទស្សនត្ថំ វុត្តំ ។ សេសា សំសន្ទននយា, វចីកម្មកថា “អកុសលេន ចិត្តេន សមុដ្ឋិត”ន្តិអាទិវិធានញ្ច សព្ពំ បាឡិអនុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។ **អសុចី**តិ បនេត្ថ សុក្កំ អធិប្បេតំ។ សុត្តសាធនំ ឧត្តានត្ថមេវ។

រូបំ កម្មន្តិកថាវណ្ណនា។

១០. ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៥៤០. ឥទានិ ជីវិតិន្ទ្រិយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ នាម ចិត្តវិប្បយុត្តោ អរូបធម្មោ, តស្មា រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ នត្ថីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **នត្ថិ រូបីនំ ធម្មានំ អាយូ**តិ បញ្ហេ ឧបាទិន្នរូបានម្បិ តិណកដ្ឋាទីនម្បិ សន្តានវសេន បវត្តិមេវ អាយុ ឋិតិ យបនា យាបនា ឥរិយនា វត្តនា បាលនាតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ **អត្ថី**តិ បញ្ហេបិ ឥមិនា ការណេន បដិជានាតិ។ **អត្ថិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយ**ន្តិ បញ្ហេ អរូបធម្មានំ ចិត្តវិប្បយុត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយសន្តានំ នាម អត្ថីតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិជានាតិ។

៥៤១. **រូបីនំ ធម្មានំ អាយុ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយ**ន្តិ បញ្ហេ សត្តសន្តានេ រូបិនោ វា ហោន្តុ អរូបិនោ វា, សព្ពេសំ ចិត្តវិប្បយុត្តំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយមេវ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិជានាតិ។

៥៤២. និរោធសមាបន្នបញ្ហេសុបិ ចិត្តវិប្បយុត្តំ អរូបជីវិតមេវ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ ច បដិជានាតិ ច។ សកវាទី បន តំ អសម្បដិច្ឆន្តោ យំ អរូបបវត្តេ អសតិ អត្ថិ, រូបេន តេន ភវិតព្ពន្តិ ចោទេតុំ **ហញ្ចី**តិអាទិមាហ។ សង្ខារក្ខន្ធបញ្ហេ ផស្សាទិសង្ខារក្ខន្ធំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, កាយកម្មាទិសង្ខារក្ខន្ធំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ កាយវិញ្ញត្តិ វចីវិញ្ញត្តិ សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្តោ ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ ឯវមាទយោបិ ធម្មា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នាតិស្ស លទ្ធិ។ សកវាទី បន តំ អសម្បដិច្ឆន្តោ យទិ និរុទ្ធេបិ អរូបបវត្តេ សង្ខារក្ខន្ធោ អត្ថិ, ចតុន្នម្បិ ខន្ធានំ អត្ថិតា ហោតូតិ ចោទេតុំ **អត្ថិ វេទនាក្ខន្ធោ**តិ អាទិមាហ។ ឥតរោ អន្តោសមាបត្តិ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, សមាបជ្ជន្តស្ស ច វុដ្ឋហន្តស្ស ច បុព្ពាបរភាគំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។

៥៤៣. អសញ្ញសត្តវារេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្ស ហិ លទ្ធិយា អសញ្ញសត្តានំ បដិសន្ធិកាលេ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, តេន សហ ចិត្តវិប្បយុត្តអរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជិត្វា យាវតាយុកំ បវត្តតិ។ តស្មា តេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ នត្ថីតិ បុដ្ឋោ បដិក្ខិបតិ, អត្ថីតិ បុដ្ឋោ បដិជានាតិ។ វេទនាក្ខន្ធាទយោបិ តេសំ បវត្តិវសេន បដិក្ខិបតិ, ចុតិបដិសន្ធិវសេន បដិជានាតិ។ សកវាទី បន តំ អនិច្ឆន្តោ "សចេ តត្ថ ឯកក្ខណេបិ វេទនាទយោ អត្ថិ, បញ្ចវោការភវត្តំ បាបុណាតី"តិ ចោទេតុំ **បញ្ចវោការភវោ**តិ អាហ។ ឥតរោ សុត្តវិរោធភយា បដិក្ខិបតិ។

៥៤៤-៥៤៥. **ឯកទេសំ ភិជ្ជតី**តិ បញ្ហេ សម្បយុត្តំ ភិជ្ជតិ, វិប្បយុត្តំ តិដ្ឋតីតិ តស្ស លទ្ធិ, តស្មា បដិជានាតិ។ **ទ្វេ ជីវិតិន្ទ្រិយានី**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ រូបារូបវសេន ហិ ទ្វេ ជីវិតិន្ទ្រិយានិ, តេហិយេវ សត្តោ ជីវតិ, តេសំ ភង្គេន មរតីតិ វុច្ចតិ។ ចុតិក្ខណស្មិញ្ហិ ទ្វេបិ ជីវិតានិ សហេវ ភិជ្ជន្តិ។

ជីវិតិន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា។

១១. កម្មហេតុកថាវណ្ណនា

៥៤៦. ឥទានិ កម្មហេតុកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេន អរហតា បុរិមភវេ អរហា អព្ភាចិក្ខិតបុព្ពោ, សោ តស្ស កម្មស្ស ហេតុ អរហត្តា បរិហាយតីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **កម្មហេតូ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ បរិហានិកថាយំ វុត្តនយមេវ ។

ហន្ទ ហិ អរហន្តានំ អព្ភាចិក្ខតីតិ ឥទំ យស្ស កម្មស្ស ហេតុ បរិហាយតិ, តំ សម្បដិច្ឆាបេតុំ វទតិ។ អថ នំ សកវាទី តំ បក្ខំ បដិជានាបេត្វា "យទិ ឯវំ យេហិ អរហន្តោ ន អព្ភាចិក្ខិតបុព្ពា, តេ សព្ពេ អរហត្តំ បាបុណេយ្យុ"ន្តិ ចោទេតុំ **យេ កេចី**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តស្ស កម្មស្ស អរហត្តំ សម្បាបុណនេ និយាមំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។

កម្មហេតុកថាវណ្ណនា។

អដ្ឋមោ វគ្គោ។

៩. នវមវគ្គោ

១. អានិសំសទស្សាវីកថាវណ្ណនា

៥៤៧. ឥទានិ អានិសំសទស្សាវីកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សកសមយេ សង្ខារេ អាទីនវតោ និព្ពានញ្ច អានិសំសតោ បស្សន្តស្ស សំយោជនប្បហានំ ហោតីតិ និច្ឆយោ។ យេសំ បន តេសុ ទ្វីសុបិ ឯកំសិកវាទំ គហេត្វា “អានិសំសទស្សាវិនោវ សំយោជនប្បហានំ ហោតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថស្ស “ឯកំសិកវាទោ តយា គហិតោ, អាទីនវោបិ ទដ្ឋព្ពោយេវា”តិ វិភាគទស្សនត្ថំ សកវាទី **សង្ខារេ**តិអាទិមាហ។

សង្ខារេ ច អនិច្ចតោ មនសិករោតិ, និព្ពានេ ច អានិសំសទស្សាវី ហោតីតិ បញ្ហស្មឹ អយមធិប្បាយោ – អានិសំសទស្សាវិស្ស សំយោជនានំ បហានំ ហោតីតិ តេសំ លទ្ធិ។ ននុ សង្ខារេ អនិច្ចតោ មនសិករោតោ សំយោជនា បហីយន្តីតិ ច បុដ្ឋោ អាមន្តាតិ បដិជានាតិ។ តេន តេ សង្ខារេ ច អនិច្ចតោ មនសិករោតិ, និព្ពានេ ច អានិសំសទស្សាវី ហោតីតិ ឥទំ អាបជ្ជតិ, កឹ សម្បដិច្ឆសិ ឯតន្តិ។ តតោ បរវាទី ឯកចិត្តក្ខណំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ទុតិយំ បុដ្ឋោ នានាចិត្តវសេន បដិជានាតិ។ សកវាទី បនស្ស អធិប្បាយំ មទ្ទិត្វា អនិច្ចមនសិការស្ស អានិសំសទស្សាវិតាយ ច ឯកតោ បដិញ្ញាតត្តា **ទ្វិន្នំ ផស្សានំ ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ សមោធានំ ហោតី**តិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ ទ្វិន្នំ សមោធានំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **ទុក្ខតោ**តិអាទិបញ្ហេសុបិ ឯសេវ នយោ។ កឹ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានំ, កឹ អនិច្ចាទិតោ មនសិករោតោ សំយោជនា បហីយន្តិ, ឧទាហុ និព្ពានេ អានិសំសទស្សាវិស្ស, ឧទាហុ ទ្វេបិ ឯកតោ ករោន្តស្សាតិ។ យទិ តាវ អនិច្ចាទិតោ មនសិករោតោ បហានំ ភវេយ្យ, វិបស្សនាចិត្តេនេវ ភវេយ្យ។ អថ អានិសំសទស្សាវិនោ, អនុស្សវវសេន និព្ពានេ អានិសំសំ បស្សន្តស្ស វិបស្សនាចិត្តេនេវ ភវេយ្យ, អថ ទ្វេបិ ឯកតោ ករោន្តស្ស ភវេយ្យ, ទ្វិន្នំ ផស្សាទីនំ សមោធានំ ភវេយ្យ។ យស្មា បន អរិយមគ្គក្ខណេ អនិច្ចាទិមនសិការស្ស កិច្ចំ និប្ផត្តឹ គច្ឆតិ បុន និច្ចតោតិអាទិគហណស្ស អនុប្បត្តិធម្មភាវតោ, និព្ពានេ ច បច្ចក្ខតោវ អានិសំសទស្សនំ ឥជ្ឈតិ, តស្មា កិច្ចនិប្ផត្តិវសេន អនិច្ចាទិតោ មនសិករោតោ អារម្មណំ កត្វា បវត្តិវសេន ច និព្ពានេ អានិសំសទស្សាវិស្ស សំយោជនានំ បហានំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

៥៤៨. **និព្ពានេ សុខានុបស្សី**តិ សុត្តំ និព្ពានេ សុខានុបស្សនាទិភាវមេវ សាធេតិ, ន អានិសំសទស្សាវិតាមត្តេន សំយោជនានំ បហានំ។ តស្មា អាភតម្បិ អនាភតសទិសមេវាតិ។

អានិសំសទស្សាវីកថាវណ្ណនា។

២. អមតារម្មណកថាវណ្ណនា

៥៤៩. ឥទានិ អមតារម្មណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “និព្ពានំ មញ្ញតី”តិអាទីនំ អយោនិសោ អត្ថំ គហេត្វា អមតារម្មណំ សំយោជនំ ហោតីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ សចេ អមតារម្មណំ សំយោជនំ, អមតស្ស សំយោជនិយាទិភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចោទេតុំ **អមតំ សំយោជនិយ**ន្តិអាទិមាហ។ ឥតរោ សុត្តវិរោធភយេន សព្ពំ បដិក្ខិបតិ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពវារេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **និព្ពានំ និព្ពានតោ**តិ អាហដសុត្តំ បន ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ សន្ធាយ ភាសិតំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

អមតារម្មណកថាវណ្ណនា។

៣. រូបំ សារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា

៥៥២-៥៥៣. ឥទានិ រូបំ សារម្មណន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ រូបំ សប្បច្ចយដ្ឋេន សារម្មណំ នាម ហោតិ, ន អញ្ញំ អារម្មណំ ករោតីតិ អារម្មណបច្ចយវសេន។ យេសំ បន អវិសេសេន រូបំ សារម្មណន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ អារម្មណត្ថស្ស វិភាគទស្សនត្ថំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ បាឡិអនុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។ **ន វត្តព្ព**ន្តិ បញ្ហេ ឱលុព្ភារម្មណំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ ទុតិយបញ្ហេបិ បច្ចយារម្មណំ សន្ធាយ បដិញ្ញា តស្សេវ។ ឥតិ សប្បច្ចយដ្ឋេនេវេត្ថ សារម្មណតា សិទ្ធាតិ។

រូបំ សារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា។

៤. អនុសយា អនារម្មណកថាវណ្ណនា

៥៥៤-៥៥៦. ឥទានិ អនុសយា អនារម្មណាតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ អនុសយា នាម ចិត្តវិប្បយុត្តា អហេតុកា អព្យាកតា, តេនេវ ច អនារម្មណាតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ ឯកច្ចានញ្ច ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **អនុសយា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ អនារម្មណេន នាម ឯវំវិធេន ភវិតព្ពន្តិ ចោទេតុំ **រូប**ន្តិអាទិមាហ។ **កាមរាគោ**តិអាទិ កាមរាគានុសយតោ អនញ្ញត្តា ទស្សិតំ។ **សង្ខារក្ខន្ធោ អនារម្មណោ**តិ បញ្ហេ ចិត្តសម្បយុត្តសង្ខារក្ខន្ធំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ អនុសយំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ កាយកម្មាទិរូបញ្ច សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នំ, តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ ឥមិនាវុបាយេន សព្ពវារេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សានុសយោ**តិ បញ្ហេ បន អប្បហីនានុសយត្តា សានុសយតា អនុញ្ញាតា។ ន អនុសយានំ បវត្តិសព្ភាវា។ យោ ហិ អប្បហីនោ, ន សោ អតីតោ, នានាគតោ, ន បច្ចុប្បន្នោ ច។ មគ្គវជ្ឈកិលេសោ បនេស អប្បហីនត្តាវ អត្ថីតិ វុច្ចតិ។ ឯវរូបស្ស ច ឥទំ នាម អារម្មណន្តិ ន វត្តព្ពំ។ តស្មា តំ បដិក្ខិត្តំ។ តំ បនេតំ ន កេវលំ អនុសយស្ស, រាគាទីនម្បិ តាទិសមេវ, តស្មា អនុសយានំ អនារម្មណតាសាធកំ ន ហោតីតិ។

អនុសយា អនារម្មណាតិកថាវណ្ណនា។

៥. ញាណំ អនារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា

៥៥៧-៥៥៨. ឥទានិ ញាណំ អនារម្មណន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា អរហា ចក្ខុវិញ្ញាណសមង្គី ញាណីតិ វុច្ចតិ, តស្ស ញាណស្ស តស្មិំ ខណេ អារម្មណំ នត្ថិ, តស្មា ញាណំ អនារម្មណន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ អនុសយកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

ញាណំ អនារម្មណន្តិកថាវណ្ណនា។

៦. អតីតានាគតារម្មណកថាវណ្ណនា

៥៥៩-៥៦១. ឥទានិ អតីតានាគតារម្មណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា អតីតានាគតារម្មណំ នាម នត្ថិ, តស្មា តទារម្មណេន ចិត្តេន អារម្មណស្ស នត្ថិតាយ អនារម្មណេន ភវិតព្ពន្តិ អតីតំ អនារម្មណន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ, តេ សន្ធាយ **អតីតារម្មណ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

អតីតានាគតារម្មណកថាវណ្ណនា។

៧. វិតក្កានុបតិតកថាវណ្ណនា

៥៦២. ឥទានិ វិតក្កានុបតិតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ វិតក្កានុបតិតា នាម ទុវិធា – អារម្មណតោ ច សម្បយោគតោ ច។ តត្ថ អសុកចិត្តំ នាម វិតក្កស្សារម្មណំ ន ហោតីតិ និយមាភាវតោ សិយា សព្ពំ ចិត្តំ វិតក្កានុបតិតំ, វិតក្កវិប្បយុត្តចិត្តសព្ភាវតោ បន ន សព្ពំ ចិត្តំ វិតក្កានុបតិតំ។ ឥតិ ឥមំ វិភាគំ អកត្វា អវិសេសេនេវ សព្ពំ ចិត្តំ វិតក្កានុបតិតន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ បាឡិវសេនេវ និយ្យាតីតិ។

វិតក្កានុបតិតកថាវណ្ណនា។

៨. វិតក្កវិប្ផារសទ្ទកថាវណ្ណនា

៥៦៣. ឥទានិ វិតក្កវិប្ផារសទ្ទកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា “វិតក្កវិចារា វចីសង្ខារា”តិ វុត្តា, តស្មា សព្ពសោ វិតក្កយតោ វិចារយតោ អន្តមសោ មនោធាតុបវត្តិកាលេបិ វិតក្កវិប្ផារោ សទ្ទោយេវាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ **សព្ពសោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យទិ វិតក្កវិប្ផារមត្តំ សទ្ទោ, ផស្សាទិវិប្ផារោបិ សទ្ទោ ភវេយ្យាតិ ចោទេតុំ **សព្ពសោ ផុសយតោ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តាទិសំ សុត្តលេសំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **វិតក្កវិប្ផារោ សទ្ទោ សោតវិញ្ញេយ្យោ**តិ វិតក្កស្ស វិប្ផារមត្តមេវ សទ្ទោតិ កត្វា បុច្ឆតិ, ន វិតក្កវិប្ផារសមុដ្ឋិតំ សុត្តបមត្តានំ សទ្ទំ, ឥតរោ បដិក្ខិបតិ។ **ននុ វិតក្កវិប្ផារសទ្ទោ ន សោត**

វិញ្ញោយ្យោតិ ឥទំ តស្សេវ លទ្ធិយា ទស្សេតិ។ សោ ហិ វិតក្កវិប្ផារមត្តមេវ សទ្ទំ វទតិ, សោ ន សោតវិញ្ញេយ្យោតិ។ ឥតរោ បន “វិតក្កវិប្ផារសទ្ទំ សុត្វា អាទិសតី” តិ (ទី. និ. ៣.១៤៨) វចនតោ សោតវិញ្ញេយ្យោវាតិ វទតិ។

វិតក្កវិប្ផារសទ្ទកថាវណ្ណនា។

៩. នយថាចិត្តស្ស វាចាតិកថាវណ្ណនា

៥៦៤. ឥទានិ នយថាចិត្តស្ស វាចាតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា កោចិ អញ្ញំ ភណិស្សាមីតិ អញ្ញំ ភណតិ, តស្មា នយថាចិត្តស្ស វាចា ចិត្តានុរូបា ចិត្តានុគតិកា ន ហោតិ, វិនាបិ ចិត្តេន បវត្តតីតិ យេសំ លទ្ធិ; សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តំសមុដ្ឋាបកំ ចិត្តំ ន សិយា, ផស្សាទយោបិ តស្មិំ ខណេ ន សិយុ”ន្តិ ចោទេតុំ **អផស្សកស្សា**តិអាទិមាហ។ **ន ភណិតុកាមោ**តិអាទីសុ យស្មា អញ្ញំ ភណិស្សាមីតិ អញ្ញំ ភណន្តោបិ ភណិតុកាមោយេវ នាម ហោតិ, តស្មា ន ហេវាតិ បដិក្ខិបតិ។

៥៦៥. **ននុ អត្ថិ កោចិ អញ្ញំ ភណិស្សាមី**តិអាទីសុ ថិរវន្តិ ភណិតុកាមោ ថិរវន្តិ ភណេយ្យ។ តត្ថ អញ្ញំ ភណិតុកាមតាចិត្តំ, អញ្ញំ ភណនចិត្តំ, ឥតិ បុព្ពភាគេន ចិត្តេន អសទិសត្តា អយថាចិត្តោ នាម ហោតិ, តេនស្ស កេវលំ អនាបត្តិ នាម ហោតិ, ន បន ថិរវន្តិ វចនសមុដ្ឋាបកចិត្តំ នត្ថិ, ឥតិ អចិត្តកា សា វាចាតិ អត្ថំ សន្ធាយ ឥមិនា ឧទាហរណេន “នយថាចិត្តស្ស វាចា”តិ បតិដ្ឋាបិតាបិ អប្បតិដ្ឋាបិតាវ ហោតីតិ។

នយថាចិត្តស្ស វាចាតិកថាវណ្ណនា។

១០. នយថាចិត្តស្ស កាយកម្មន្តិកថាវណ្ណនា

៥៦៦-៥៦៧. ឥទានិ នយថាចិត្តស្ស កាយកម្មន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា កោចិ អញ្ញត្រ គច្ឆិស្សាមីតិ អញ្ញត្រ គច្ឆតិ, តស្មា នយថាចិត្តស្ស កាយកម្មំ ចិត្តានុរូបំ ចិត្តានុគតិកំ ន ហោតិ, វិនាបិ ចិត្តេន បវត្តតីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំយេវ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

នយថាចិត្តស្ស កាយកម្មន្តិកថាវណ្ណនា។

១១. អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណនា

៥៦៨-៥៧០. ឥទានិ អតីតានាគតេហិ សមន្នាគតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សមន្នាគតបញ្ញត្តិ បដិលាភបញ្ញត្តីតិ ទ្វេ បញ្ញត្តិយោ វេទិតព្ពា។ តាសុ បច្ចុប្បន្នធម្មសមង្គី សមន្នាគតោតិ វុច្ចតិ។ អដ្ឋ សមាបត្តិលាភិនោ បន សមាបត្តិយោ កិញ្ចាបិ ន ឯកក្ខណេ បវត្តន្តិ, អញ្ញា អតីតា ហោន្តិ, អញ្ញា អនាគតា, អញ្ញា បច្ចុប្បន្នា, បដិវិជ្ឈិត្វា អបរិហីនតាយ បន លាភីតិ វុច្ចតិ។ តត្ថ យេសំ ឥមំ វិភាគំ អគ្គហេត្វា យស្មា ឈានលាភីនំ អតីតានាគតានិ ឈានានិបិ អត្ថិ, តស្មា “តេ អតីតេនបិ អនាគតេនបិ សមន្នាគតា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ។ តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។ “អដ្ឋវិមោក្ខឈាយី”តិអាទិ បន លាភីភាវស្ស សាធកំ, ន សមន្នាគតភាវស្សាតិ។

អតីតានាគតសមន្នាគតកថាវណ្ណនា។

នវមោ វគ្គោ។

១០. ទសមវគ្គោ

១. និរោធកថាវណ្ណនា

៥៧១-៥៧២. ឥទានិ និរោធកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ឧបបត្តេសិយន្តិ សង្ខំ គតស្ស ភវង្គចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេន សហេវ កិរិយាតិ សង្ខំ គតា កុសលា វា អកុសលា វា ចត្តារោ ខន្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ចាតិ បញ្ចក្ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេសុ ហិ អនុប្បន្នេសុ ភវង្គេ និរុទ្ធេ សន្តតិវិច្ឆេទោ ភវេយ្យា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **ឧបបត្តេសិយេ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តត្ថ **ឧបបត្តេសិយេ**តិ ចត្វសុបិ បទេសុ ពហុវចនភុម្មត្ថេ ឯកវចនភុម្មំ។ ឧបបត្តេសិយេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អនិរុទ្ធេសូតិ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ។ **ទសន្ន**ន្តិ ឧបបត្តេសិយខន្ធានញ្ច កិរិយខន្ធានញ្ច វសេន វុត្តំ។ តត្ថ បឋមបញ្ហេ ខន្ធលក្ខណវសេន កិរិយវសេន ច បញ្ចេវ នាម តេ ខន្ធាតិ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយបញ្ហេ បុរិមបច្ឆិមវសេន ឧបបត្តេសិយកិរិយវសេន ច នានត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ ទ្វិន្នំ បន ផស្សានំ ចិត្តានញ្ច សមោធានំ បុដ្ឋោ សុត្តលេសាភាវេន បដិក្ខិបតិ។

កិរិយា ចត្តារោតិ រូបេន វិនា កុសលា អកុសលា វា ចត្តារោ គហិតា។ **កិរិយាញាណ**ន្តិ បរវាទិនា ចក្ខុវិញ្ញាណសមង្គិក្ខណេ អរហតោ អនុញ្ញាតំ អនារម្មណញាណំ។ **និរុទ្ធេ មគ្គោ ឧប្បជ្ជតី**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, អនិរុទ្ធេ អនុប្បជ្ជនតោ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ **មតោ មគ្គំ ភាវេតី**តិ ឆលេន បុច្ឆា បរវាទិស្ស។ យស្មា បន បដិសន្ធិតោ យាវ ចុតិចិត្តា សត្តោ ជីវតិយេវ នាម, តស្មា សកវាទី **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

និរោធកថាវណ្ណនា។

២. រូបំមគ្គោតិកថាវណ្ណនា

៥៧៣-៥៧៥. ឥទានិ រូបំ មគ្គោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា រូប”ន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហិសាសកសម្មិតិយមហាសំឃិកានំ; តេ សន្ធាយ **មគ្គសមង្គិស្សា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តេ សម្មាវាចាទយោ រូបំ, ន វិរតិយោ, យថា សម្មាទិដ្ឋាទិមគ្គោ សារម្មណាទិសភាវោ, ឯវំ តម្បិ រូបំ សិយា”តិ ចោទេតុំ **សារម្មណោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ បដិក្ខេបោ ច បដិញ្ញា ច បរវាទិនោ លទ្ធិអនុរូបេន វេទិតព្ពា។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

រូបំ មគ្គោតិកថាវណ្ណនា។

៣. បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស មគ្គកថាវណ្ណនា

៥៧៦. ឥទានិ បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស មគ្គកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ន និមិត្តគ្គាហី ហោតី”តិ សុត្តំ និស្សាយ “បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស អត្ថិ មគ្គភាវនា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “សចេ តស្ស មគ្គភាវនា អត្ថិ, បញ្ចវិញ្ញាណគតិកេន វា មគ្គេន, មគ្គគតិកេហិ វា បញ្ចវិញ្ញាណេហិ ភវិតព្ពំ, ន ច តានិ មគ្គគតិកានិ អនិព្ពានារម្មណត្តា អលោកុត្តរត្តា ច, ន មគ្គោ បញ្ចវិញ្ញាណគតិកោ តេសំ លក្ខណេន អសង្គហិតត្តា”តិ ចោទេតុំ **ននុ បញ្ចវិញ្ញាណា ឧប្បន្នវត្ថុកា**តិអាទិមាហ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – យទិ បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស មគ្គភាវនា សិយា, យេន មនោវិញ្ញាណេន មគ្គោ សម្បយុត្តោ, តម្បិ បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស សិយា។ ឯវំ សន្តេ យទិទំ “បញ្ចវិញ្ញាណា ឧប្បន្នវត្ថុកា”តិអាទិ លក្ខណំ វុត្តំ, តំ ឯវំ អវត្វា “ឆ វិញ្ញាណា”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ តថា បន អវត្វា “បញ្ចវិញ្ញាណា”ត្វេវ វុត្តំ, តស្មា ន វត្តព្ពំ “បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស អត្ថិ មគ្គភាវនា”តិ។ យស្មា ចេត្ថ អយមេវ អធិប្បាយោ, តស្មា សកវាទី តំ លក្ខណំ បរវាទី សម្បដិច្ឆាបេត្វា **នោ ច វត រេ វត្តព្ពេ បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស អត្ថិ មគ្គភាវនា**តិ អាហ។

អបរោ នយោ – បញ្ចវិញ្ញាណា ឧប្បន្នវត្ថុកា, មគ្គោ អវត្ថុកោបិ ហោតិ។ តេ ច ឧប្បន្នារម្មណា, មគ្គោ នវត្តព្ពារម្មណោ។ តេ បុរេជាតវត្ថុកាវ មគ្គោ អវត្ថុកោបិ។ តេ បុរេជាតារម្មណា, មគ្គោ អបុរេជាតារម្មណោ។ តេ អជ្ឈត្តិកវត្ថុកាវ មគ្គោ អវត្ថុកោបិ ហោតិ។ តេ ច រូបាទិវសេន ពាហិរារម្មណា, មគ្គោ និព្ពានារម្មណោ។ តេ អនិរុទ្ធំ វត្ថុំ និស្សាយ កត្វា បវត្តនតោ អសម្ភិន្នវត្ថុកា, មគ្គោ អវត្ថុកោបិ។ តេ អនិរុទ្ធានេវ រូបាទីនិ អារព្ភ បវត្តនតោ អសម្ភិន្នារម្មណា, មគ្គោ និព្ពានារម្មណោ។ តេ នានាវត្ថុកា, មគ្គោ អវត្ថុកោ វា ឯកវត្ថុកោ វា។ តេ នានារម្មណា មគ្គោ ឯការម្មណោ។ តេ អត្តនោ អត្តនោវ រូបាទិគោចរេ បវត្តនតោ ន អញ្ញមញ្ញស្ស គោចរវិសយំ

បច្ចនុភោន្តិ, មគ្គោ រូបាទីសុ ឯកម្បិ គោចរំ ន ករោតិ។ តេ កិរិយមនោធាតុំ បុរេចារិកំ កត្វា ឧប្បជ្ជនតោ ន អសមន្នាហារា ន អមនសិការា ឧប្បជ្ជន្តិ, មគ្គោ និរាវជ្ជនោវ។ តេ សម្បដិច្ឆនាទីហិ វោកិណ្ណា ឧប្បជ្ជន្តិ, មគ្គស្ស វោការោយេវ នត្ថិ។ តេ អញ្ញមញ្ញំ បុព្ពាបរិមភាវេន ឧប្បជ្ជន្តិ, មគ្គស្ស តេហិ សទ្ធិំ បុរិមបច្ឆិមតាវ នត្ថិ, តេសំ អនុប្បត្តិកាលេ តិក្ខវិបស្សនាសមយេ, តេសំ អនុប្បត្តិទោសេ អាវុប្បេបិ ច ឧប្បជ្ជនតោ។ តេ សម្បដិច្ឆនាទីហិ អន្តរិតត្តា ន អញ្ញមញ្ញស្ស សមនន្តរា ឧប្បជ្ជន្តិ, មគ្គស្ស សម្បដិច្ឆនាទីហិ អន្តរិតភាវោវ នត្ថិ។ តេសំ អញ្ញត្រ អភិនិបាតា អាភោគមត្តម្បិ កិច្ចំ នត្ថិ, មគ្គស្ស កិលេសសមុគ្ឃាតនំ កិច្ចន្តិ។ យស្មា ចេត្ថ អយម្បិ អធិប្បាយោ, តស្មា សកវាទី តមេវហាការេហិ បរវាទី មគ្គស្ស អបញ្ចវិញ្ញាណគតិកភាវំ សម្បដិច្ឆាបេត្វា **នោ ច វត រេ វត្តព្ពេ បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស អត្ថិ មគ្គភាវនា**តិ អាហ។

៥៧៧. សុញ្ញតំ អារព្ភាតិ “យថា លោកុត្តរមគ្គោ សុញ្ញតំ និព្ពានំ អារព្ភ, លោកិយោ សុទ្ធសង្ខារបុញ្ជំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជតិ, កឹ តេ ឯវំ ចក្ខុវិញ្ញាណ”ន្តិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ចា”តិ វចនតោ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ “ន និមិត្តគ្គាហី”តិ វចនតោ យំ តត្ថ អនិមិត្តំ, តទេវ សុញ្ញតន្តិ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **ចក្ខុញ្ច បដិច្ចា**តិ បញ្ហទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។

៥៧៨-៥៧៩. ចក្ខុវិញ្ញាណំ អតីតានាគតំ អារព្ភាតិ ឯត្ថ អយមធិប្បាយោ – មនោវិញ្ញាណសមង្គិស្ស អត្ថិ មគ្គភាវនា, មនោវិញ្ញាណញ្ច អតីតានាគតម្បិ អារព្ភ ឧប្បជ្ជតិ, កឹ តេ ឯវំ ចក្ខុវិញ្ញាណម្បីតិ។ **ផស្សំ អារព្ភា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ន និមិត្តគ្គាហី**តិ ឯត្ថ ជវនក្ខណេ ន និមិត្តគ្គាហិតា វុត្តា, ន ចក្ខុវិញ្ញាណក្ខណេ។ តស្មា លោកិយមគ្គម្បិ សន្ធាយេតំ អសាធកន្តិ។

បញ្ចវិញ្ញាណសមង្គិស្ស មគ្គកថាវណ្ណនា។

៤. បញ្ចវិញ្ញាណា កុសលាបីតិកថាវណ្ណនា

៥៨០-៥៨៣. ឥទានិ បញ្ចវិញ្ញាណា កុសលាបីតិកថា នាម ហោតិ។ សា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថតោ វេទិតព្ពាតិ។

បញ្ចវិញ្ញាណា កុសលាបីតិកថាវណ្ណនា។

៥. បញ្ចវិញ្ញាណា សាភោគាតិកថាវណ្ណនា

៥៨៤-៥៨៦. ឥទានិ បញ្ចវិញ្ញាណា សាភោគាតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ អាភោគោ នាម កុសលាកុសលវសេន ហោតិ សត្ថារា ច “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា និមិត្តគ្គាហី ហោតិ, ន និមិត្តគ្គាហី ហោតី”តិអាទិ វុត្តំ, តំ អយោនិសោ គហេត្វា “បញ្ចវិញ្ញាណា សាភោគា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ បុរិមកថាសទិសមេវាតិ។

បញ្ចវិញ្ញាណា សាភោគាតិកថាវណ្ណនា។

៦. ទ្វីហិ សីលេហីតិកថាវណ្ណនា

៥៨៧-៥៨៩. ឥទានិ ទ្វីហិ សីលេហីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោ”តិអាទិវចនតោ (សំ. និ. ១.២៣) យស្មា លោកិយេន សីលេន សីលវា លោកុត្តរំ មគ្គំ ភាវេតិ, តស្មា “បុរិមេន ច លោកិយេន មគ្គក្ខណេ លោកុត្តរេន ចាតិ ទ្វីហិ សីលេហិ សមន្នាគតោ នាម ហោតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំយេវ, តេ សន្ធាយ **មគ្គសមង្គី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ សោ ឯកក្ខណេ លោកិយលោកុត្តរេហិ ទ្វីហិ សីលេហិ សមន្នាគតោ, ទ្វីហិ ផស្សាទីហិបិ តេន សមន្នាគតេន ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **ទ្វីហិ ផស្សេហី**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តថារូបំ នយំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **លោកិយេន ច លោកុត្តរេន ចា**តិ បញ្ហេ បុព្ពេ សមាទិន្នញ្ច មគ្គក្ខណេ ឧប្បន្នសម្មាវាចាទីនិ ច សន្ធាយ បដិជានាតិ។

លោកិយេ សីលេ និរុទ្ធេតិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, ខណភង្គនិរោធំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ ឥតរោ បន តំ វីតិក្កមំ វិយ សល្លក្ខេន្តោ **ទុស្សីលោ**តិអាទិមាហ។ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនំ បនស្ស បុព្ពេ អភិន្នសីលតំយេវ ទីបេតិ, ន ទ្វីហិ សមន្នាគតតំ។ តស្មា អប្បតិដ្ឋិតាវ លទ្ធីតិ។

ទុតិយំ សីលេហីតិកថាវណ្ណនា។

៧. សីលំ អចេតសិកន្តិកថាវណ្ណនា

៥៩០-៥៩៤. ឥទានិ សីលំ អចេតសិកន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា សីលេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេបិ សមាទានហេតុកោ សីលោបចយោ នាម អត្ថិ, យេន សោ សីលវាយេវ នាម ហោតិ, តស្មា “សីលំ អចេតសិក”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ “ទានំ អចេតសិក”ន្តិកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនម្បិ អយោនិសោ គហិតត្តា អប្បតិដ្ឋាបនមេវាតិ។

សីលំ អចេតសិកន្តិកថាវណ្ណនា។

៨. សីលំ ន ចិត្តានុបរិវត្តីតិកថាវណ្ណនា

៥៩៥-៥៩៧. ឥទានិ សីលំ ន ចិត្តានុបរិវត្តីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ **ន ចិត្តានុបរិវត្តី**តិ ភាសន្តរមេវ នានំ, សេសំ បុរិមកថាសទិសមេវាតិ។

សីលំ ន ចិត្តានុបរិវត្តីតិកថាវណ្ណនា។

៩. សមាទានហេតុកថាវណ្ណនា

៥៩៨-៦០០. ឥទានិ សមាទានហេតុកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “អារាមរោបា”តិ គាថាយ អត្ថំ អយោនិសោ គហេត្វា “សទា បុញ្ញំ បវឌ្ឍតី”តិ វចនតោ “សមាទានហេតុកំ សីលំ វឌ្ឍតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានញ្ញេវ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, ចិត្តវិប្បយុត្តំ សីលោបចយំ សន្ធាយ បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ សេសំ បុរិមកថាសទិសមេវាតិ។

សមាទានហេតុកថាវណ្ណនា។

១០. វិញ្ញត្តិ សីលន្តិកថាវណ្ណនា

៦០១-៦០២. ឥទានិ វិញ្ញត្តិ សីលន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ កាយវិញ្ញត្តិ កាយកម្មំ, វចីវិញ្ញត្តិ វចីកម្មន្តិ គហិតត្តា “វិញ្ញត្តិ សីល”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **វិញ្ញត្តី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យស្មា សីលំ នាម វិរតិ, ន រូបធម្មោ, តស្មា តេនត្ថេន ចោទេតុំ **បាណាតិបាតា វេរមណី**តិអាទិមាហ។ **អភិវាទនំ សីល**ន្តិអាទិ យថារូបំ វិញ្ញត្តិ សោ “សីល”ន្តិ មញ្ញតិ តំ ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតុំ វុត្តំ។ យស្មា បន សា វិរតិ ន ហោតិ, តស្មា បុន **បាណាតិបាតា**តិអាទិមាហ។ លទ្ធិ បនស្ស ឆលេន បតិដ្ឋិតត្តា អប្បតិដ្ឋិតាយេវាតិ។

វិញ្ញត្តិ សីលន្តិកថាវណ្ណនា។

១១. អវិញ្ញត្តិ ទុស្សីល្យន្តិកថាវណ្ណនា

៦០៣-៦០៤. ឥទានិ អវិញ្ញត្តិ ទុស្សីល្យន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ចិត្តវិប្បយុត្តំ អបុញ្ញូបចយញ្ចេវ អាណត្តិយា ច បាណាតិបាតាទីសុ អង្គបារិបូរឹ សន្ធាយ “អវិញ្ញត្តិ ទុស្សីល្យ”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “សចេ សា ទុស្សីល្យំ, បាណាតិបាតាទីសុ អញ្ញតរា សិយា”តិ ចោទេតុំ **បាណាតិបាតោ**តិអាទិមាហ។ **បាបកម្មំ សមាទិយិត្វា**តិ “អសុកំ នាម ឃាតេស្សាមិ, អសុកំ ភណ្ឌំ អវហរិស្សាមី”តិ ឯវំ បាបសមាទានំ កត្វា។ **ឧភោ វឌ្ឍន្តី**តិ បុព្វេ ទានក្ខណេ បាបស្ស អនុប្បត្តី សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ ចិត្តវិប្បយុត្តំ បាបូបចយំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ បរិភោគមយកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនម្បិស្ស បាបសមាទិន្នបុព្ពភាគមេវ សាធេតិ; ន អវិញ្ញត្តិយា ទុស្សីលភាវន្តិ។

អវិញ្ញត្តិ ទុស្សីល្យន្តិកថាវណ្ណនា។

ទសមោ វគ្គោ។

ទុតិយបណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១១. ឯកាទសមវគ្គោ

១-៣. តិស្សោបិ អនុសយកថាវណ្ណនា

៦០៥-៦១៣. ឥទានិ អនុសយា អព្យាកតា, អហេតុកា, ចិត្តវិប្បយុត្តាតិ តិស្សោបិ អនុសយកថា នាម ហោន្តិ។ តត្ថ យស្មា បុថុជ្ជនោ កុសលាព្យាកតេ ចិត្តេ វត្តមានេ "សានុសយោ"តិ វត្តព្ពោ, យោ ចស្ស តស្មិំ ខណេ ហេតុ, ន តេន ហេតុនា អនុសយា សហេតុកា, ន តេន ចិត្តេន សម្បយុត្តា, តស្មា "តេ អព្យាកតា, អហេតុកា, ចិត្តវិប្បយុត្តា"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ តីសុបិ កថាសុ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា សក្កា បាឡិមត្តេនេវ ជានិតុន្តិ, តស្មា ន វិត្ថារិតន្តិ។

តិស្សោបិ អនុសយកថាវណ្ណនា។

៤. ញាណកថាវណ្ណនា

៦១៤-៦១៥. ឥទានិ ញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ មគ្គញាណេន អញ្ញាណេ វិគតេបិ បុន ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវសេន ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេ វត្តមានេ យស្មា តំ មគ្គចិត្តំ ន បវត្តតិ, តស្មា "ន វត្តព្ពំ ញាណី"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ "យទិ អញ្ញាណេ វិគតេ 'ញាណី'តិ បញ្ញត្តិ ន សិយា, រាគាទីសុ វិគតេសុ វីតរាគាទិបញ្ញត្តិបិ ន សិយាតិ បុគ្គលបញ្ញត្តិយំ អកោវិទោសី"តិ ចោទេតុំ **រាគេ វិគតេ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តេសុ វិគតេសុ សរាគាទិភាវេ យុត្តិំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ បរិយោសានេ យស្មា ញាណបដិលាភេន សោ ញាណីតិ វត្តព្ពតំ អរហតិ, តស្មា **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខេបោ សកវាទិស្សាតិ។

ញាណកថាវណ្ណនា។

៥. ញាណំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា

៦១៦-៦១៧. ឥទានិ ញាណំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា អរហា ចក្ខុវិញ្ញាណាទិសមង្គី បដិលទ្ធំ មគ្គញាណំ សន្ធាយ "ញាណី"តិ វុច្ចតិ, ន ចស្ស តំ តេន ចិត្តេន សម្បយុត្តំ, តស្មា "ញាណំ ចិត្តវិប្បយុត្ត"ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ "យទិ តេ ញាណំ ចិត្តវិប្បយុត្តំ ចិត្តវិប្បយុត្តេសុ រូបាទីសុ អញ្ញតរំ សិយា"តិ ចោទេតុំ **រូប**ន្តិអាទិមាហ។ ឥតរោ បដិក្ខិបតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ បរិយោសានេ បន **បញ្ញាវា**តិ បុដ្ឋោ បដិលាភវសេន តំ បវត្តិំ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិជានាតីតិ។

ញាណំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា។

៦. ឥទំ ទុក្ខន្តិកថាវណ្ណនា

៦១៨-៨២០. ឥទានិ ឥទំ ទុក្ខន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ "លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ យោគាវចរោ ឥទំ ទុក្ខន្តិ វាចំ ភាសតិ, ឯវមស្ស ឥទំ ទុក្ខន្តិ វាចំ ភាសតោ ច ឥទំ ទុក្ខន្តិ ញាណំ បវត្តតី"តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, មគ្គក្ខណេ តថា វាចាភាសនំ ញាណប្បវត្តិញ្ច សន្ធាយ បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ យស្មា បន សោ សេសសច្ចបដិសំយុត្តំ វាចំ បុថុជ្ជនោវ ភាសតិ , ន ច តស្ស តថា ញាណប្បវត្តីតិ ឥច្ឆតិ, តស្មា សមុទយាទិបញ្ហេសុ បដិក្ខិបតិ។ **រូបំ អនិច្ច**ន្តិអាទិ ទុក្ខបរិយាយទស្សនវសេន វុត្តំ។ ឥតរោ បន សកសមយេ តាទិសំ វោហារំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **ឥតិ ច ទន្តិ ចា**តិអាទិ យទិ តស្ស ទុក្ខេ ញាណំ បវត្តតិ, ឥ-ការ ទំ-ការ ទុ-ការ ខ-ការេសុ បដិបាដិយា ចតូហិ ញាណេហិ បវត្តិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ ឥតរោ បន តថា ន ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។

ឥទំ ទុក្ខន្តិកថាវណ្ណនា។

៧. ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណនា

៦២១-៦២៤. ឥទានិ ឥទ្ធិពលកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ឥទ្ធិបាទភាវនានិសំសស្ស អត្ថំ អយោនិសោ គហេត្វា “ឥទ្ធិពលេន សមន្នាគតោ កប្បំ តិដ្ឋេយ្យា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ; តេ សន្ធាយ **ឥទ្ធិពលេន សមន្នាគតោ កប្បំ តិដ្ឋេយ្យា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ កប្បោ នាម មហាកប្បោ, កប្បេកទេសោ, អាយុកប្បោតិ តិវិធោ។ “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, កប្បស្ស អសង្ខេយ្យានី”តិ (អ. និ. ៤.១៥៦) ឯត្ថ ហិ មហាកប្បោវ កប្បោតិ វុត្តោ។ “ព្រហ្មកាយិកានំ ទេវានំ កប្បោ អាយុប្បមាណ”ន្តិ (អ. និ. ៤.១២៣) ឯត្ថ កប្បេកទេសោ។ “កប្បំ និរយម្ហិ បច្ចតិ, កប្បំ សគ្គម្ហិ មោទតី”តិ (ចូឡវ. ៣៥៤) ឯត្ថ អាយុកប្បោ។ អាយុកប្បនំ អាយុវិធានំ កម្មស្ស វិបាកវសេន វា វស្សគណនាយ វា អាយុបរិច្ឆេទោតិ អត្ថោ។ តេសុ មហាកប្បំ សន្ធាយ បុច្ឆតិ, ឥតរោ បដិជានាតិ។

អថ នំ សកវាទី “សចេ តេ ឥទ្ធិពលេន សមន្នាគតោ, ‘យោ ចិរំ ជីវតិ, សោ វស្សសតំ អប្បំ វា ភិយ្យោ’តិ (សំ. និ. ២.១៤៣) ឯវំ បរិច្ឆិន្នា អាយុកប្បា ឧទ្ធំ មហាកប្បំ វា មហាកប្បេកទេសំ វា ជីវេយ្យ ឥទ្ធិមយិកេនស្ស អាយុនា ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **ឥទ្ធិមយិកោ សោ អាយូ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ “ជីវិតិន្ទ្រិយំ នាម ឥទ្ធិមយិកំ នត្ថិ, កម្មសមុដ្ឋានមេវា”តិ វុត្តត្តា បដិក្ខិបតិ។ កោ បនេត្ថ ឥទ្ធិមតោ វិសេសោ, ននុ អនិទ្ធិមាបិ អាយុកប្បំ តិដ្ឋេយ្យាតិ? អយំ វិសេសោ – ឥទ្ធិមា ហិ យាវតាយុកំ ជីវិតប្បវត្តិយា អន្តរាយករេ ធម្មេ ឥទ្ធិពលេន បដិពាហិត្វា អន្តរា អកាលមរណំ និវារេតុំ សក្កោតិ, អនិទ្ធិមតោ ឯតំ ពលំ នត្ថិ។ អយមេតេសំ វិសេសោ។

អតីតំ អនាគតន្តិ ឥទំ អវិសេសេន កប្បំ តិដ្ឋេយ្យាតិ បដិញ្ញាតត្តា ចោទេតិ។ ទ្វេ **កប្បេ**តិអាទិ “យទិ ឥទ្ធិមា ជីវិតបរិច្ឆេទំ អតិក្កមិតុំ សក្កោតិ, ន កេវលំ ឯកំ អនេកេបិ កប្បេ តិដ្ឋេយ្យា”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **ឧប្បន្នោ ផស្សោ**តិអាទិ ន សព្ពំ ឥទ្ធិយា លព្ភតិ, ឥទ្ធិយា អវិសយោបិ អត្ថីតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ឥទ្ធិពលកថាវណ្ណនា។

៨. សមាធិកថាវណ្ណនា

៦២៥-៦២៦. ឥទានិ សមាធិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ ឯកចិត្តក្ខណេ ឧប្បន្នាបិ ឯកគ្គតា សមាធានដ្ឋេន សមាធីតិ អគ្គហេត្វា “សត្ត រត្តិន្ទិវានិ ឯកន្តសុខបដិសំវេទី វិហរិតុ”ន្តិអាទិវចនំ (ម. និ. ១.១៨០) និស្សាយ “ចិត្តសន្តតិ សមាធី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ សព្ពត្ថិវាទានញ្ចេវ ឧត្តរាបថកានញ្ច; តេ សន្ធាយ **ចិត្តសន្តតី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ ចិត្តសន្តតិ សមាធិ, ចិត្តសន្តតិ នាម អតីតាបិ អត្ថិ, អនាគតាបិ អត្ថិ។ ន ហិ ឯកំ បច្ចុប្បន្នចិត្តមេវ ចិត្តសន្តតិ នាម ហោតិ, កឹ តេ សព្ពាបិ សា សមាធី”តិ ចោទេតុំ **អតីតា**តិអាទិមាហ, ឥតរោ តថា អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។

ននុ អតីតំ និរុទ្ធន្តិអាទិ “ចិត្តសន្តតិយំ បច្ចុប្បន្នមេវ ចិត្តំ កិច្ចករំ, អតីតានាគតំ និរុទ្ធត្តា អនុប្បន្នត្តា ច នត្ថិ, កថំ តំ សមាធិ នាម ហោតី”តិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **ឯកចិត្តក្ខណិកោ**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស។ តតោ យា សកសមយេ “សមាធី, ភិក្ខវេ, ភាវេថា”តិអាទីសុ បច្ចុប្បន្នកុសលចិត្តសម្បយុត្តា ឯកគ្គតា សមាធីតិ វុត្តា, តំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ **ចក្ខុវិញ្ញាណសមង្គី**តិអាទិ “ឯកចិត្តក្ខណិកោ”តិ វចនមត្តំ គហេត្វា ឆលេន វុត្តំ, តេនេវ សកវាទិនា បដិក្ខិត្តំ។ **ននុ វុត្តំ ភគវតា**តិ សុត្តំ បុរិមបច្ឆិមវសេន បវត្តមានស្ស សមាធិស្ស អព្ពោកិណ្ណតំ សាធេតិ, ន សន្តតិយា សមាធិភាវំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

សមាធិកថាវណ្ណនា។

៩. ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណនា

៦២៧. ឥទានិ ធម្មដ្ឋិតតាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “ឋិតាវ សា ធាតូ”តិ វចនំ និស្សាយ “បដិច្ចសមុប្បាទសង្ខាតា ធម្មដ្ឋិតតា នាម ឯកា អត្ថិ, សា ច បរិនិប្ផន្នា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ បរិនិប្ផន្នានំ អវិជ្ជាទីនំ អញ្ញា ធម្មដ្ឋិតតា នាម បរិនិប្ផន្នា អត្ថិ, តាយបិ ច តេ ធម្មដ្ឋិតតាយ អញ្ញា ឋិតតា បរិនិប្ផន្នា អាបជ្ជតី”តិ ចោទេតុំ **តាយ ឋិតតា**តិអាទិមាហ។ បរវាទី ឯវរូបាយ លទ្ធិយា អភាវេន បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ អនន្តរបច្ចយតញ្ចេវ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតញ្ច សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ធម្មដ្ឋិតតាកថាវណ្ណនា។

១០. អនិច្ចតាកថាវណ្ណនា

៦២៨. ឥទានិ អនិច្ចតាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “អនិច្ចានំ រូបាទីនំ អនិច្ចតាបិ រូបាទយោ វិយ បរិនិប្ផន្នា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តេ រូបាទយោ វិយ អនិច្ចតា បរិនិប្ផន្នា, តស្សាបិ អញ្ញាយ បរិនិប្ផន្នាយ អនិច្ចតាយ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **តាយ អនិច្ចតាយា**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ ទ្វិន្នំ អនិច្ចតាយ ឯកតោ អភាវេន បដិក្ខិបិត្វា បុន យស្មា សា អនិច្ចតា និច្ចា ន ហោតិ, តេនេវ អនិច្ចេន សទ្ធឹ អន្តរធាយតិ, តស្មា បដិជានាតិ។ អថស្ស សកវាទី លេសោកាសំ អទត្វា យា តេន ទុតិយា អនិច្ចតា បដិញ្ញាតា , តាយបិ ឥតោ បរាយបីតិ បរម្បរវសេន អនុបច្ឆេទទោសំ អារោបេន្តោ **តាយ តាយេវា**តិអាទិមាហ។ ជរា **បរិនិប្ផន្នា**តិអាទិ យស្មា ឧប្បន្នស្ស ជរាមរណតោ អញ្ញា អនិច្ចតា នាម នត្ថិ, តស្មា អនិច្ចតាវិភាគានុយុញ្ជនវសេន វុត្តំ។ តត្រាបិ បរវាទិនោ បុរិមនយេនេវ បដិញ្ញា ច បដិក្ខេបោ ច វេទិតព្ពោ។

៦២៩. **រូបំ បរិនិប្ផន្ន**ន្តិអាទិ យេសំ សា អនិច្ចតា, តេហិ សទ្ធឹ សំសន្ទនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ “យថា បរិនិប្ផន្នានំ រូបាទីនំ អនិច្ចតាជរាមរណានិ អត្ថិ, ឯវំ បរិនិប្ផន្នានំ អនិច្ចតាទីនំ តានិ នត្ថី”តិ មញ្ញមានោ ឯកន្តេន បដិក្ខិបតិយេវាតិ។

អនិច្ចតាកថាវណ្ណនា។

ឯកាទសមោ វគ្គោ។

១២. ទ្វាទសមវគ្គោ

១. សំវរោ កម្មន្តិកថាវណ្ណនា

៦៣០-៦៣២. ឥទានិ សំវរោ កម្មន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា និមិត្តគ្គាហី ហោតិ, ន និមិត្តគ្គាហី ហោតី”តិ សុត្តំ និស្សាយ “សំវរោបិ អសំវរោបិ កម្ម”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

អថ នំ យា សកសមយេ ចេតនា “កម្ម”ន្តិ វុត្តា យថា សា កាយវចីមនោទ្វារេសុ បវត្តមានា កាយកម្មាទិនាមំ លភតិ, តថា “យទិ តេ សំវរោ កម្មំ, សោបិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីសុ បវត្តមានោ ចក្ខុកម្មាទិនាមំ លភេយ្យា”តិ ចោទេតុំ **ចក្ខុន្ទ្រិយសំវរោ ចក្ខុកម្ម**ន្តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តាទិសំ សុត្តបទំ អបស្សន្តោ ចតូសុ ទ្វារេសុ បដិក្ខិបិត្វា បញ្ចមេ កាយទ្វារេ បសាទកាយំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, វិញ្ញត្តិកាយំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ សោ ហិ បសាទកាយម្បិ វិញ្ញត្តិកាយម្បិ កាយិន្ទ្រិយន្ត្វេវ ឥច្ឆតិ។ មនោទ្វារេបិ វិបាកទ្វារំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, កម្មទ្វារំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ អសំវរេបិ ឯសេវ នយោ។ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា”តិ សុត្តំ តេសុ ទ្វារេសុ សំវរាសំវរមេវ ទីបេតិ, ន តស្ស កម្មភាវំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

សំវរោ កម្មន្តិកថាវណ្ណនា។

២. កម្មកថាវណ្ណនា

៦៣៣-៦៣៥. ឥទានិ កម្មកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “នាហំ, ភិក្ខវេ, សញ្ចេតនិកានំ កម្មាន”ន្តិ (អ. និ. ១០.២១៧) សុត្តបទំ និស្សាយ “សព្ពំ កម្មំ សវិបាក”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ; តេសំ “ចេតនាហំ, ភិក្ខវេ, កម្មំ វទាមី”តិ (អ. និ. ៦.៦៣) សត្ថារា អវិសេសេន ចេតនា “កម្ម”ន្តិ វុត្តា; សា ច កុសលាកុសលាវ សវិបាកា, អព្យាកតា អវិបាកាតិ ឥមំ វិភាគំ ទស្សេតុំ **សព្ពំ កម្ម**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ បុន **សព្ពា ចេតនា**តិ បញ្ហេសុ អព្យាកតំ សន្ធាយ បដិក្ខេបោ, កុសលាកុសលេ សន្ធាយ បដិញ្ញា វេទិតព្ពា ។ **វិបាកាព្យាកតា**តិអាទិ សវិបាកាវិបាកចេតនំ សរូបេន ទស្សេតុំ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។ “នាហំ, ភិក្ខវេ”តិ សុត្តំ សតិ បច្ចយេ ទិដ្ឋធម្មាទីសុ វិបាកបដិសំវេទនំ សន្ធាយ វុត្តំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

កម្មកថាវណ្ណនា។

៣. សទ្ទោ វិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៦៣៦-៦៣៧. ឥទានិ សទ្ទោ វិបាកោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “សោ តស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា ឧស្សន្នត្តា វិបុលត្តា ព្រហ្មស្សរោ ហោតី”តិអាទីនិ (ទី. និ. ៣.២៣៦) អយោនិសោ គហេត្វា “សទ្ទោ វិបាកោ”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ; តេសំ “កម្មសមុដ្ឋានា អរូបធម្មាវ វិបាកាតិ នាមំ លភន្តិ។ រូបធម្មេសុ បនាយំ វោហារោ នត្ថី”តិ ទស្សេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សុខវេទនីយោ**តិអាទិ “វិបាកោ នាម ឯវរូបោ ហោតី”តិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ “សោ តស្ស កម្មស្សា”តិ សុត្តំ លក្ខណបដិលាភទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ មហាបុរិសោ ហិ កម្មស្ស កតត្តា សុចិបរិវារោបិ ហោតិ, ន ច បរិវារោ វិបាកោ, តស្មា អសាធកមេវាតិ។

សទ្ទោ វិបាកោតិកថាវណ្ណនា។

៤. សឡាយតនកថាវណ្ណនា

៦៣៨-៦៤០. ឥទានិ សឡាយតនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា សឡាយតនំ កម្មស្ស កតត្តា ឧប្បន្នំ, តស្មា “វិបាកោ”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសំឃិកានំ; តេ សន្ធាយ **ចក្ខាយតនំ វិបាកោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ **សឡាយតនំ វិបាកោ**តិ ឯត្ថ មនាយតនំ សិយា វិបាកោ។ សេសានិ កេវលំ កម្មសមុដ្ឋានានិ, ន វិបាកោ។ តស្មា អសាធកមេវាតិ។

សឡាយតនកថាវណ្ណនា។

៥. សត្តក្ខត្តុបរមកថាវណ្ណនា

៥៤១-៥៤៥. ឥទានិ សត្តក្ខត្តុបរមកថា នាម ហោតិ, តត្ថ យស្មា “សត្តក្ខត្តុបរមោ”តិ វុត្តំ, តស្មា “សត្តក្ខត្តុបរមោ បុគ្គលោ សត្តក្ខត្តុបរមតាយ និយតោ”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេសំ ឋបេត្វា “អរិយមគ្គំ អញ្ញោ តស្ស និយមោ នត្ថិ, យេន សោ សត្តក្ខត្តុបរមតាយ និយតោ ភវេយ្យា”តិ ឥមំ វិភាគំ ទស្សេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

មាតា ជីវិតាតិអាទីសុ អយមធិប្បាយោ – ទ្វេ និយាមា សម្មត្តនិយាមោ ច មិច្ឆត្តនិយាមោ ច។ សម្មត្តនិយាមោ អរិយមគ្គោ។ សោ អវិនិបាតធម្មតញ្ចេវ ផលុប្បត្តិញ្ច និយមេតិ។ មិច្ឆត្តនិយាមោ អានន្តរិយកម្មំ។ តំ អនន្តរា និរយូបបត្តិំ និយមេតិ។ តត្ថ សត្តក្ខត្តុបរមោ សោតាបត្តិមគ្គេន អវិនិបាតធម្មតាយ ច ផលុប្បត្តិយា ច និយមិតោ។ សេសមគ្គនិយាមោ បនស្ស នត្ថិ អនធិគតត្តា, អានន្តរិយម្បិ កាតុំ សោ អភព្ពោ។ ត្វំ បនស្ស និយាមំ ឥច្ឆសិ, តេន តំ វទាម – “កឹ តេ សោ ឥមិនា មិច្ឆត្តនិយាមេន និយមិតោ”តិ។

អភព្ពោ អន្តរាតិ បញ្ហេសុ អានន្តរិយាភាវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, សត្តក្ខត្តុបរមំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **អត្ថិ សោ និយាមោ**តិ បញ្ហេ សត្តក្ខត្តុបរមតាយ និយាមំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **អត្ថិ តេ សតិបដ្ឋានា**តិអាទិ និយាមសង្ខាតេ មគ្គធម្មេ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តស្ស បន បុន បឋមមគ្គានុប្បត្តិតោ តេបិ នត្ថិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។ **ននុ សោ សត្តក្ខត្តុបរមោ**តិ ឯត្ថ ភគវា “អយំ បុគ្គលោ ឯត្តកេ ភវេ សន្ធាវិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សតិ, អយំ ឯត្តកេ”តិ អត្តនោ ញាណពលេន ព្យាករោតិ, ន ភវនិយាមំ នាម កិញ្ចិ តេន សត្តក្ខត្តុបរមោ, កោលំកោលោ, ឯកពីជី វាតិ វុត្តំ, តស្មា អសាធកមេតន្តិ។

សត្តក្ខត្តុបរមកថាវណ្ណនា។

៦៤៦-៦៤៧. កោលំកោលឯកពីជិកថាយោបិ ឥមិនាវុបាយេន វេទិតព្ពា។

កោលំកោលឯកពីជិកថាវណ្ណនា។

៨. ជីវិតាវោរោបនកថាវណ្ណនា

៦៤៨-៦៤៩. ឥទានិ ជីវិតាវោរោបនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា ទោសសម្បយុត្តេន ចិត្តេន បាណាតិបាតោ ហោតិ, ទោសោ ច ទិដ្ឋិសម្បន្នស្ស អប្បហីនោ, តស្មា “ទិដ្ឋិសម្បន្នោ សញ្ចិច្ច បាណំ ជីវិតា វោរោបេយ្យា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយាបរសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ **ទិដ្ឋិសម្បន្នោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សញ្ចិច្ច មាតរ**ន្តិអាទិបញ្ហេសុ បន “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ”តិ សុត្តភយេន បដិក្ខិបតិ។ **សត្ថរិ អគារវោ**តិអាទិ សត្ថារាទីសុ សគារវស្ស សិក្ខាបទស្ស វីតិក្កមាភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ ឥតរោ បន អកុសលវសេន តស្ស អគារវោ នាម នត្ថីតិ បដិក្ខិបិត្វា សគារវភាវញ្ច សម្បដិច្ឆិត្វា បុន **អគារវោ**តិ បុដ្ឋោ តេសុ តេសុ កិច្ចេសុ បសុតតាយ វិក្ខិត្តានំ អសតិយា អមនសិការេន ចេតិយេ អភិវាទនបទក្ខិណករណាភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ បុន **ឱហទេយ្យា**តិអាទិនា នយេន បុដ្ឋោ តាទិសាយ កិរិយាយ សញ្ចិច្ច អករណតោ បដិក្ខិបតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ជីវិតាវោរោបនកថាវណ្ណនា។

៩. ទុគ្គតិកថាវណ្ណនា

៦៥០-៦៥២. ឥទានិ ទុគ្គតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេ ទុគ្គតិញ្ច ទុគ្គតិសត្តានំ រូបាទិអារម្មណំ តណ្ហញ្ចាតិ ឧភយម្បិ ទុគ្គតីតិ គហេត្វា បុន តថា អវិភជិត្វា អវិសេសេនេវ “ទិដ្ឋិសម្បន្នស្ស បហីនា ទុគ្គតី”តិ វទន្តិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកា; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អាបាយិកេ រូបេ រជ្ជេយ្យា**តិអាទិ បរវាទិនោ លទ្ធិយា ទិដ្ឋិសម្បន្នស្ស ទុគ្គតិ អប្បហីនា, តស្ស វសេន ចោទេតុំ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។ **និរយំ ឧបបជ្ជេយ្យា**តិអាទិ ទុគ្គតិបហានមេវ ទុគ្គតិគាមិនិតណ្ហាបហានំ វា ទីបេតិ, ន ទុគ្គតិសត្តានំ រូបាទិអារម្មណាយ តណ្ហាយ បហានំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

ទុគ្គតិកថាវណ្ណនា។

៦៥៣. សត្តមភវិកកថាយបិ ឯសេវ នយោតិ។

ទ្វាទសមោ វគ្គោ។

១៣. តេរសមវគ្គោ

១. កប្បដ្ឋកថាវណ្ណនា

៦៥៤-៦៥៧. ឥទានិ កប្បដ្ឋកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សង្ឃំ សមគ្គំ ភេត្វាន, កប្បំ និរយម្ហិ បច្ចតី”តិ “សកលម្បិ កប្បំ សង្ឃភេទកោ និរយេ តិដ្ឋតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកានំ; តេ សន្ធាយ **កប្បដ្ឋោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ពុទ្ធោ ច លោកេ**តិ ឥទំ វិនា ពុទ្ធុប្បាទេន សង្ឃភេទស្ស អភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **កប្បោ ច សណ្ឋាតិ សង្ឃោ ច ភិជ្ជតី**តិអាទិ “យទិ សោ សកលំ កប្បំ តិដ្ឋតិ, សណ្ឋហនតោ បដ្ឋាយ តំ កម្មំ កត្វា តត្ថ ឧប្បជ្ជិត្វា តិដ្ឋេយ្យា”តិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **អតីត**ន្តិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តាធិប្បាយមេវ។ **កប្បដ្ឋោ ឥទ្ធិមា**តិ បញ្ហេ ភាវនាមយំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, បរសមយេ បនស្ស ជាតិមយំ ឥទ្ធឹ ឥច្ឆន្តិ, តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **ឆន្ទិទ្ធិបាទោ**តិអាទិ “ជាតិមយាយ ឥទ្ធិយា ឥទ្ធិមាតិ លទ្ធិមត្តមេតំ, កឹ តេន, យទិ បនស្ស ឥទ្ធិ អត្ថិ, ឥមិនា នយេន ឥទ្ធិបាទា ភាវិតា ភវេយ្យុ”ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **អាបាយិកោ នេរយិកោ**តិ សុត្តំ យំ សោ ឯកំ កប្បំ អសីតិភាគេ កត្វា តតោ ឯកភាគមត្តំ កាលំ តិដ្ឋេយ្យ, តំ អាយុកប្បំ សន្ធាយ វុត្តំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

កប្បដ្ឋកថាវណ្ណនា។

២. កុសលបដិលាភកថាវណ្ណនា

៦៥៨-៦៥៩. ឥទានិ កុសលបដិលាភកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ កប្បដ្ឋោ សកសមយេ កាមាវចរកុសលមេវ បដិលភតិ។ យេន បន តំ ឧបបត្តឹ បដិពាហេយ្យ, តំ មហគ្គតំ លោកុត្តរំ វា ន បដិលភតិ។ យេសំ បន ឥមំ វិភាគំ អកត្វា អវិសេសេនេវ “សោ កុសលចិត្តំ ន បដិលភតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេសំ វិភាគទស្សនេន តំ លទ្ធឹ ភិន្ទិតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

កុសលបដិលាភកថាវណ្ណនា។

៣. អនន្តរាបយុត្តកថាវណ្ណនា

៦៦០-៦៦២. ឥទានិ អនន្តរាបយុត្តកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ អនន្តរាបយុត្តោ នាម យេន ខន្ធភេទតោ អនន្តរា វិបាកទាយកំ មាតុឃាតាទិ អានន្តរិយកម្មំ អាណត្តំ។ តត្ថ យស្ស និយតាយ អាណត្តិយា អាណត្តោ តំ កម្មំ ករិស្សតិ, សោ អត្ថសាធិកាយ ចេតនាយ ឧប្បាទិតត្តា មិច្ឆត្តនិយតោ ហោតិ, អភព្ពោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិតុំ។ យស្ស អនិយតាយ អាណត្តិយា អាណត្តោ តំ កម្មំ ករិស្សតិ, សោ អត្ថសាធិកាយ ចេតនាយ អនុប្បាទិតត្តា ន មិច្ឆត្តនិយតោ, ភព្ពោ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិតុន្តិ ឥទំ សកសមយេ សន្និដ្ឋានំ។ យេសំ បន “អនិយតាយបិ អាណត្តិយា អភព្ពោយេវ សម្មត្តនិយាមំ ឱក្កមិតុ”ន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេសំ តំ លទ្ធឹ ភិន្ទិតុំ សកវាទី បុព្ពបក្ខំ ទត្វា **អនន្តរាបយុត្តោ**តិ បរវាទិនា អត្តានំ បុច្ឆាបេតិ។ តេនេត្ថ បឋមបុច្ឆា បរវាទិស្ស, អត្ថសាធិកចេតនាយ អភាវំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ តតោ បរវាទី មាតុឃាតាទិកម្មស្ស អាណត្តត្តាវ “សោ មិច្ឆត្តនិយតោ”តិ មញ្ញតិ។ តស្មា **មិច្ឆត្តនិយាមញ្ច**ាតិ បញ្ហំ បុច្ឆតិ។ សកវាទី បន ឯកស្ស បុគ្គលស្ស ទ្វិន្នំ និយាមានំ អនោក្កន្តិមត្តមេវ សន្ធាយ **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

ននុ តំ កម្មន្តិ មាតុឃាតាទិកម្មំ។ តត្ថ អនិយតាណត្តឹ សន្ធាយ “អាមន្តា”តិ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ អនិយតម្បិ ហិ អាណត្តឹ បយោជេត្វា ឋិតស្ស “អននុច្ឆវិកំ មយា កត”ន្តិ កុក្កុច្ចំ ឧប្បជ្ជតេវ, វិប្បដិសារោ ជាយតេវ។ **ហញ្ចី**តិអាទិ កុក្កុច្ចុប្បត្តិមត្តំ គហេត្វា បរវាទិនា លទ្ធិបតិដ្ឋាបនត្ថំ វុត្តំ។

៦៦១. ឥទានិ យស្ស អនិយតាណត្តិកស្សាបិ អនន្តរាបយុត្តស្ស បរវាទិនា សម្មត្តនិយាមោក្កមនំ បដិសិទ្ធំ, តមេវ បុគ្គលំ គហេត្វា **អនន្តរាបយុត្តោ បុគ្គលោ អភព្ពោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អត្តនោ លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ សកវាទី “អភព្ពោ នាម មាតុឃាតាទិកម្មានំ ការកោ, កឹ តេ តេន តានិ កម្មានិ កតានី”តិ ចោទេតុំ **មាតា ជីវិតា វោរោបិតា**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តេសំ វត្ថូនំ អរោគតាយ តថារូបំ កិរិយំ អបស្សន្តោ “ន ហេវ”ន្តិ បដិក្ខិបតិ។

តំ កម្មំ បដិសំហរិត្វាតិ អនិយតាណត្តិកម្មំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តញ្ហិ “មា ខោ មយា អាណត្តំ អាកាសី”តិ អាណត្តំ និវារេន្តេន បដិសំហដំ នាម ហោតិ។ បដិសំហដត្តាយេវ ចេត្ថ កុក្កុច្ចំ បដិវិនោទិតំ, វិប្បដិសារោ បដិវិនីតោ នាម ហោតិ។ ឯវំ សន្តេបិ បនេត្ថ បុរិមាណត្តិយាយេវ និយតភាវំ មញ្ញមានោ បរវាទី “អាមន្តា”តិ បដិជានាតិ។ អថ នំ សកវាទី តស្ស កម្មស្ស បដិសំហដភាវំ សម្បដិច្ឆាបេត្វា អត្តនោ លទ្ធី បតិដ្ឋាបេត្វា **ហញ្ចី**តិអាទិមាហ។

៦៦២. បុន **អនន្តរាបយុត្តោ**តិ បរិយោសានបញ្ហេ បឋមបញ្ហេ វិយ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ **ននុ តំ កម្មន្តិ** អនុយោគោ បរវាទិស្ស, បដិសំហដកាលតោ បុព្ពេ បយុត្តកាលំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ បយុត្តបុព្ពតាមត្តំ គហេត្វា អនិយតាណត្តិវសេន ហញ្ចីតិ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនំ បរវាទិស្ស។ អយំ បន លទ្ធិ អយោនិសោ បតិដ្ឋិតត្តា អប្បតិដ្ឋិតាវ ហោតីតិ។

អនន្តរាបយុត្តកថាវណ្ណនា។

៤. និយតស្ស និយាមកថាវណ្ណនា

៦៦៣-៦៦៤. ឥទានិ និយតស្ស និយាមកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ទុវិធោ និយាមោ – មិច្ឆត្តនិយាមោ ច អានន្តរិយកម្មំ, សម្មត្តនិយាមោ ច អរិយមគ្គោ។ ឥមេ ទ្វេ និយាមេ ឋបេត្វា អញ្ញោ និយាមោ នាម នត្ថិ។ សព្ពេបិ ហិ សេសា តេភូមកធម្មា អនិយតា នាម។ តេហិ សមន្នាគតោបិ អនិយតោយេវ។ ពុទ្ធេហិ បន អត្តនោ ញាណពលេន “អយំ សត្តោ អនាគតេ ពោធឹ បាបុណិស្សតី”តិ ព្យាកតោ ពោធិសត្តោ បុញ្ញុស្សទត្តា និយតោតិ វុច្ចតិ។ ឥតិ ឥមំ វោហារមត្តំ គហេត្វា “បច្ឆិមភវិកោ ពោធិសត្តោ តាយ ជាតិយា ភព្ពោ ធម្មំ អភិសមេតុ”ន្តិ អធិប្បាយេន “និយតោ និយាមំ ឱក្កមតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយាបរសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **មិច្ឆត្តនិយតោ**តិអាទិ អញ្ញេន និយាមេន និយតស្ស អញ្ញនិយាមាភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **បុព្ពេ មគ្គំ ភាវេត្វា**តិអាទិ និយាមប្បភេទទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **សតិបដ្ឋាន**ន្តិអាទិ ឯកស្មិម្បិ និយាមេ ធម្មប្បភេទទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ភព្ពោ ពោធិសត្តោ**តិ វចនំ កេវលំ ពោធិសត្តស្ស ភព្ពតំ ទីបេតិ, ន និយតស្ស និយាមោក្កមនំ, តស្មា អសាធកំ។ សោ ហិ បុព្ពេ ឯកេនបិ និយតធម្មេន អនិយតោ ពោធិមូលេ សច្ចទស្សនេន និយាមំ ឱក្កន្តោតិ។

និយតស្ស និយាមកថាវណ្ណនា។

៥. និវុតកថាវណ្ណនា

៦៦៥-៦៦៧. ឥទានិ និវុតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សុទ្ធស្ស សុទ្ធកិច្ចាភាវតោ នីវរណេហិ និវុតោ ឱផុដោ បរិយោនទ្ធោ ច នីវរណំ ជហតីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **និវុតោ**តិបុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **រត្តោ រាគ**ន្តិអាទិ និវុតស្ស នីវរណជហនេ ទោសទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **បរិសុទ្ធេ បរិយោទាតេ**តិអាទិ វិក្ខម្ភនវិសុទ្ធិយា វិសុទ្ធស្ស សមុច្ឆេទវិសុទ្ធិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **តស្ស ឯវំ ជានតោ**តិអាទិ ជានតោ បស្សតោ អាសវក្ខយំ ទីបេតិ, ន និវុតស្ស នីវរណជហនំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

និវុតកថាវណ្ណនា។

៦. សម្មុខីភូតកថាវណ្ណនា

៦៦៨-៦៧០. ឥទានិ សម្មុខីភូតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ **សម្មុខីភូតោ**តិ សំយោជនានំ សម្មុខីភាវំ តេហិ សមង្គីភាវំ ឧបគតោ។ សេសមេត្ថ និវុតកថាសទិសមេវាតិ។

សម្មុខីភូតកថាវណ្ណនា។

៧. សមាបន្នោ អស្សាទេតីតិកថាវណ្ណនា

៦៧១-៦៧៣. ឥទានិ សមាបន្នោ អស្សាទេតីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, សោ តទស្សាទេតី”តិអាទិវចនំ (អ. និ. ៤.១២៣) និស្សាយ “សមាបន្នោ អស្សាទេតិ, សា ចស្ស ឈាននិកន្តិ ឈានារម្មណា ហោតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ, តេ សន្ធាយ **សមាបន្នោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **តំ ឈានំ តស្ស ឈានស្ស អារម្មណា**ន្តិ បញ្ហេសុ តស្សេវ តទារម្មណតំ អបស្សន្តោ សុត្តវិរោធភយេន

បដិក្ខិបតិ, “តទស្សាទេតី”តិវចនមត្តេន បដិជានាតិ។ **សោ តទស្សាទេតី**តិ សុត្តំ ឈានលាភិនោ ឈានា វុដ្ឋាយ ឈានស្សាទំ សាធេតិ, ន អន្តោសមាបត្តិយំយេវ ឈាននិកន្តិយា ឈានារម្មណតំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

សមាបន្នោ អស្សាទេតីតិកថាវណ្ណនា។

៨. អសាតរាគកថាវណ្ណនា

៦៧៤. ឥទានិ អសាតរាគកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យំកិញ្ចិ វេទនំ វេទេតិ សុខំ វា ទុក្ខំ វា អទុក្ខមសុខំ វា, សោ តំ វេទនំ អភិនន្ទតិ អភិវទតី”តិ (ម. និ. ១.៤០៩) សុត្តេ ទិដ្ឋាភិនន្ទនវសេន វុត្តំ។ “អភិនន្ទតី”តិវចនំ និស្សាយ “ទុក្ខវេទនាយបិ រាគស្សាទវសេន អភិនន្ទនា ហោតិ។ តស្មា អត្ថិ អសាតរាគោ”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **អត្ថិ អសាតរាគោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **អសាតរាគោ**តិ អសាតេ ទុក្ខវេទយិតេ “អហោ វត មេ ឯតទេវ ភវេយ្យា”តិ រជ្ជនា។ **អាមន្តា**តិ លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

៦៧៥. **សោ តំ វេទនំ អភិនន្ទតី**តិ សុត្តេ បន វិនិវេដ្ឋេត្វា ទុក្ខវេទនមេវ អារព្ភ រាគុប្បត្តិ នាម នត្ថិ, សម្ពហុគ្គហណេន បន វេទយិតលក្ខណំ ធម្មំ ទុក្ខវេទនមេវ វា អត្តតោ សមនុបស្សន្តោ ទិដ្ឋិមញ្ញនាសង្ខាតាយ ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ វេទនំ អភិនន្ទតិ, ទុក្ខាយ វេទនាយ វិបរិណាមំ អភិនន្ទតិ, ទុក្ខាយ វេទនាយ អភិភូតោ តស្សា បដិបក្ខំ កាមសុខំ បត្ថយន្តោបិ ទុក្ខវេទនំ អភិនន្ទតិ នាម។ ឯវំ ទុក្ខវេទនាយ អភិនន្ទនា ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ តស្មា អសាធកមេតំ អសាតរាគស្សាតិ។

អសាតរាគកថាវណ្ណនា។

៩. ធម្មតណ្ហាអព្យាកតាតិកថាវណ្ណនា

៦៧៦-៦៨០. ឥទានិ ធម្មតណ្ហា អព្យាកតាតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ រូបតណ្ហា…បេ… ធម្មតណ្ហាតិ ឥមាសុ ឆសុ តណ្ហាសុ យស្មា សព្ពបច្ឆិមា តណ្ហា ធម្មតណ្ហាតិ វុត្តា, តស្មា សា អព្យាកតាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសបញ្ហានំ បាឡិយា អត្ថោ និយ្យាតិ។ **កាមតណ្ហា**តិអាទីហិ តីហិ កោដ្ឋាសេហិ ឆបិ តណ្ហា សង្ខិបិត្វា ទស្សិតា។ រូបាទីសុ ហិ ឆសុ អារម្មណេសុ កាមស្សាទវសេន បវត្តា តណ្ហា កាមតណ្ហា។ “ភវិស្សតិ អត្តា ច លោកោ ចា”តិ សស្សតទិដ្ឋិសហគតា តណ្ហា ភវតណ្ហា។ “ន ភវិស្សតី”តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតា តណ្ហា វិភវតណ្ហាតិ។ **ននុ សា ធម្មតណ្ហា**តិ បទំ តណ្ហាយ ធម្មារម្មណំ អារព្ភ បវត្តិំ ទីបេតិ, ន អព្យាកតភាវំ តស្មា អសាធកន្តិ។

ធម្មតណ្ហា អព្យាកតាតិកថាវណ្ណនា។

១០. ធម្មតណ្ហានទុក្ខសមុទយោតិកថាវណ្ណនា

៦៨១-៦៨៥. ឥទានិ ធម្មតណ្ហា នទុក្ខសមុទយោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្រាបិ យស្មា សា ធម្មតណ្ហាតិ វុត្តា, តស្មា ន ទុក្ខសមុទយោតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំយេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ បុរិមកថាសទិសមេវាតិ។

ធម្មតណ្ហា នទុក្ខសមុទយោតិកថាវណ្ណនា។

តេរសមោ វគ្គោ។

១៤. ចុទ្ទសមវគ្គោ

១. កុសលាកុសលបដិសន្ទហនកថាវណ្ណនា

៦៨៦-៦៩០. ឥទានិ កុសលាកុសលបដិសន្ទហនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ កុសលំ វា អកុសលស្ស, អកុសលំ វា កុសលស្ស អនន្តរា ឧប្បជ្ជនកំ នាម នត្ថីតិ តេសំ អញ្ញមញ្ញំ បដិសន្ធានំ ន យុជ្ជតិ។ យេ បន យស្មា ឯកវត្ថុស្មិញ្ញេវ វជ្ជតិ វិរជ្ជតិ ច, តស្មា តំ អញ្ញមញ្ញំ បដិសន្ទហតីតិ លទ្ធឹ គហេត្វា ឋិតា, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកា; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស; បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អាវដ្ដនា បណិធី**តិ ឧភយំ អាវជ្ជនស្សេវ នាមំ។ តញ្ហិ ភវង្គំ អាវដ្ដេតីតិ អាវដ្ដនា។ ភវង្គារម្មណតោ អញ្ញស្មឹ អារម្មណេ ចិត្តំ បណិទហតិ ឋបេតីតិ បណិធិ។ **កុសលំ អនាវដ្ដេន្តស្សា**តិ យំ តំ អកុសលានន្តរំ បដិសន្ទហន្តំ កុសលំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ អនាវដ្ដេន្តស្ស ឧប្បជ្ជតីតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ បន វិនា អាវជ្ជនេន កុសលស្ស ឧប្បត្តឹ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **កុសលំ អយោនិសោ មនសិករោតោ**តិ ឥទំ យទិ អកុសលានន្តរំ កុសលំ ឧប្បជ្ជេយ្យ, អកុសលស្សេវ អាវជ្ជនេន អយោនិសោ មនសិករោតោ ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ **ននុ យស្មិំយេវ វត្ថុស្មិ**ន្តិ វចនំ ឯការម្មណេ សរាគវិរាគុប្បត្តិំ ទីបេតិ, ន កុសលាកុសលានំ អនន្តរតំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

កុសលាកុសលបដិសន្ទហនកថាវណ្ណនា។

២. សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណនា

៦៩១-៦៩២. ឥទានិ សឡាយតនុប្បត្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ឧបបត្តេសិយេន បដិសន្ធិចិត្តេន សហេវ ឱបបាតិកានំ សឡាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ។ គព្ភសេយ្យកានំ អជ្ឈត្តិកាយតនេសុ មនាយតនកាយាយតនានេវ បដិសន្ធិក្ខណេ ឧប្បជ្ជន្តិ។ សេសានិ ចត្តារិ សត្តសត្តតិរត្តិម្ហិ។ តានិ ច ខោ យេន កម្មុនា បដិសន្ធិ គហិតា, តស្សេវ អញ្ញស្ស វា កតត្តាតិ អយំ សកសមយេ វាទោ។ យេសំ បន ឯកកម្មសមុដ្ឋានត្តា សម្បន្នសាខាវិដបានំ រុក្ខាទីនំ អង្កុរេ វិយ ពីជមត្តំ សឡាយតនំ មាតុកុច្ឆិស្មិំ បដិសន្ធិក្ខណេយេវ ឧប្បជ្ជតីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ **សឡាយតន**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សព្ពង្គបច្ចង្គី**តិអាទិ សឡាយតនេ សតិ ឯវរូបោ ហុត្វា ឱក្កមេយ្យាតិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **មាតុកុច្ឆិគតស្សា**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស។ បរតោ **មាតុកុច្ឆិគតស្ស បច្ឆា កេសា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

សឡាយតនុប្បត្តិកថាវណ្ណនា។

៣. អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណនា

៦៩៣-៦៩៧. ឥទានិ អនន្តរបច្ចយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ នច្ចគីតាទីសុ រូបទស្សនសទ្ទសវនាទីនំ លហុបរិវត្តិតំ ទិស្វា “ឥមានិ វិញ្ញាណានិ អញ្ញមញ្ញស្ស អនន្តរា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **ចក្ខុវិញ្ញាណស្សា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សោតវិញ្ញាណំ រូបារម្មណំយេវា**តិ យទិ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស អនន្តរា ឧប្បជ្ជេយ្យ, វិបាកមនោធាតុ វិយ រូបារម្មណំ សិយាតិ ចោទេតុំ វុត្តំ។ **ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ សោតវិញ្ញាណ**ន្តិ បញ្ហេសុ សុត្តាភាវេន បដិក្ខិបិត្វា អនន្តរុប្បត្តិំ សល្លក្ខេន្តោ លទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។ **តញ្ញេវ ចក្ខុវិញ្ញាណំ តំ សោតវិញ្ញាណ**ន្តិ យថា បឋមជវនានន្តរំ ទុតិយជវនំ មនោវិញ្ញាណភាវេន តញ្ញេវ ហោតិ, កិំ តេ តថា ឯតម្បិ ទ្វយំ ឯកមេវាតិ បុច្ឆតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពវារេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **នច្ចតិ គាយតី**តិអាទិវចនំ អារម្មណសមោធានេ លហុបរិវត្តិតាយ វោកិណ្ណភាវំ ទីបេតិ, ន អនន្តរបច្ចយតំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

អនន្តរបច្ចយកថាវណ្ណនា។

៤. អរិយរូបកថាវណ្ណនា

៦៩៨-៦៩៩. ឥទានិ អរិយរូបកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សម្មាវាចាកម្មន្តា រូបំ, តញ្ច ខោ “សព្ពំ រូបំ ចត្តារិ ច មហាភូតានិ ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយរូប”ន្តិ (ម. និ. ៣.៦៧) វចនតោ ឧបាទាយរូបន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **អរិយរូបំ មហាភូតានំ ឧបាទាយា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ អរិយានំ

រូបំ, អរិយំ វា រូបន្តិ **អរិយរូបំ។ អាមន្តា**តិ លទ្ធិយំ ឋត្វា បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **កុសល**ន្តិ បុដ្ឋោ លទ្ធិវសេនេវ បដិជានាតិ។ អនាសវបុច្ឆាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **យំ កិញ្ចិ រូប**ន្តិ សុត្តំ បបេត្វា ភូតានិ សេសរូបស្ស ឧបាទាភាវំ ទីបេតិ, ន សម្មាវាចាកម្មន្តានំ។ តេសញ្ហិ រូបមត្តញ្ញេវ អសិទ្ធំ, កុតោ ឧបាទារូបតា; តស្មា អសាធកន្តិ។

អរិយរូបកថាវណ្ណនា។

៥. អញ្ញោ អនុសយោតិកថាវណ្ណនា

៧០០-៧០១. ឥទានិ អញ្ញោ អនុសយោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា បុថុជ្ជនោ កុសលាព្យាកតេ ចិត្តេ វត្តមានេ សានុសយោតិ វត្តព្ពោ, ន បរិយុដ្ឋិតោតិ តស្មា អញ្ញោ អនុសយោ, អញ្ញំ បរិយុដ្ឋានន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **អញ្ញោ កាមរាគានុសយោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ ហេដ្ឋា អនុសយកថាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **សានុសយោ**តិអាទិ បន តស្មិំ សមយេ អនុសយស្ស អប្បហីនត្តា សានុសយោតិ វត្តព្ពតំ, អនុប្បន្នត្តា ច បរិយុដ្ឋិតោតិ អវត្តព្ពតំ ទីបេតិ, ន អនុសយបរិយុដ្ឋានានំ អញ្ញត្តំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

អញ្ញោ អនុសយោតិកថាវណ្ណនា។

៦. បរិយុដ្ឋានំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា

៧០២. ឥទានិ បរិយុដ្ឋានំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា អនិច្ចាទិតោ មនសិករោតោបិ រាគាទយោ ឧប្បជ្ជន្តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “អប្បេកទា, ភោ ភារទ្វាជ, អសុភតោ មនសិករិស្សាមីតិ សុភតោវ មនសិករោតី”តិ (សំ. និ. ៤.១២៧)។ តស្មា បរិយុដ្ឋានំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំយេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បរិយុដ្ឋានំ ចិត្តវិប្បយុត្តន្តិកថាវណ្ណនា។

៧. បរិយាបន្នកថាវណ្ណនា

៧០៣-៧០៥. ឥទានិ បរិយាបន្នកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា កាមរាគោ កាមធាតុំ អនុសេតិ, កាមធាតុបរិយាបន្នោតិ ច វុច្ចតិ, តស្មា រូបរាគារូបរាគាបិ រូបធាតុអរូបធាតុយោ អនុសេន្តិ។ រូបធាតុអរូបធាតុបរិយាបន្នាយេវ ច នាម ហោន្តីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **រូបរាគោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស ។ តត្ថ **អនុសេតី**តិ យថា កាមរាគោ កាមវិតក្កសង្ខាតំ កាមធាតុំ សហជាតវសេន អនុសេតិ, កឹ តេ ឯវំ រូបរាគោ រូបធាតុន្តិ បុច្ឆតិ។ **បរិយាបន្នោ**តិ យថា ច សោ តិវិធាយ កាមធាតុយា កិលេសកាមវសេន បរិយាបន្នត្តា កាមធាតុបរិយាបន្នោ, កឹ តេ ឯវំ រូបរាគោបិ រូបធាតុបរិយាបន្នោតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ បនស្ស អធិប្បាយំ អសល្លក្ខេន្តោ កេវលំ លទ្ធិវសេន អាមន្តាតិ បដិជានាតិ។ អថ នំ តមត្ថំ សល្លក្ខាបេតុំ កុសលវិបាកកិរិយសង្ខាតេហិ សមាបត្តេសិយាទីហិ សំសន្ទិត្វា បុច្ឆិតុំ **សមាបត្តេសិយោ**តិអាទិមាហ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ **ននុ កាមរាគោ**តិអាទិវចនម្បិ កាមរាគស្សេវ កាមធាតុយំ អនុសយភាវំ បរិយាបន្នតញ្ច ទីបេតិ, ន ឥតរេសំ ឥតរធាតូសូតិ។

បរិយាបន្នកថាវណ្ណនា។

៨. អព្យាកតកថាវណ្ណនា

៧០៦-៧០៨. ឥទានិ អព្យាកតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ វិបាកកិរិយរូបនិព្ពានសង្ខាតំ ចតុព្ពិធំ អព្យាកតំ អវិបាកត្តា អព្យាកតន្តិ វុត្តំ។ ទិដ្ឋិគតំ “សស្សតោ លោកោតិ ខោ, វច្ឆ, អព្យាកតមេត”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៤១៦ ថោកំ វិសទិសំ) សស្សតាទិភាវេន អកថិតត្តា។ យេសំ បន ឥមំ វិភាគំ អគ្គហេត្វា បុរិមាព្យាកតំ វិយ ទិដ្ឋិគតម្បិ អព្យាកតន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ ឧត្តរាបថកានញ្ច; តេសំ តំ វិភាគំ ទស្សេតុំ **ទិដ្ឋិគតំ អព្យាកត**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

អព្យាកតកថាវណ្ណនា។

៩. អបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា

៧០៩-៧១០. ឥទានិ អបរិយាបន្នកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា បុថុជ្ជនោ ឈានលាភី កាមេសុ វីតរាគោតិ វត្តព្ពោ ហោតិ, ន បន វីតតទិដ្ឋិកោតិ , តស្មា ទិដ្ឋិគតំ អបរិយាបន្នន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

អបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា។

ចុទ្ទសមោ វគ្គោ។

១៥. បន្នរសមវគ្គោ

១. បច្ចយតាកថាវណ្ណនា

៧១១-៧១៧. ឥទានិ បច្ចយតាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យោ ធម្មោ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, សោ យេសំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, តេសញ្ញេវ យស្មា អារម្មណានន្តរសមនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតិ, យោ វា អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, សោ យស្មា តេសំយេវ អនន្តរសមនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតិ, តស្មា បច្ចយតា វវត្ថិតាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

បច្ចយតាកថាវណ្ណនា។

២. អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណនា

៧១៨-៧១៩. ឥទានិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ សមយេ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ អយមេវ តន្តិ, “សង្ខារបច្ចយាបិ អវិជ្ជា”តិ អយំ នត្ថិ, តស្មា អវិជ្ជាវ សង្ខារានំ បច្ចយោ, ន បន សង្ខារា អវិជ្ជាយាតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានំ; តេ សន្ធាយ អវិជ្ជាសង្ខារាទីនំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតាបិ អត្ថីតិ ទស្សេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស ។ **អវិជ្ជា សង្ខារេនា**តិ ឯត្ថ អបុញ្ញាភិសង្ខារោវ គហិតោ។ តស្មា សង្ខារបច្ចយាបិ អវិជ្ជាតិ ឯត្ថ សហជាតអញ្ញមញ្ញអត្ថិអវិគតសម្បយុត្តវសេន បច្ចយតា វេទិតព្ពា។ **ឧបាទានបច្ចយាបិ តណ្ហា**តិ ឯត្ថ បឋមេត្វា កាមុបាទានំ សេសានិ តីណិ ឧបាទានានិ អវិជ្ជាយ សង្ខារា វិយ តណ្ហាយ បច្ចយា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ **ជរាមរណបច្ចយា**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, **នាមរូបំ វិញ្ញាណបច្ចយា**តិ សកវាទិស្សាតិ។

អញ្ញមញ្ញបច្ចយកថាវណ្ណនា។

៣. អទ្ធាកថាវណ្ណនា

៧២០-៧២១. ឥទានិ អទ្ធាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “តីណិមានិ, ភិក្ខវេ, កថាវត្ថូនី”តិ (អ. និ. ៣.៦៨) សុត្តំ និស្សាយ កាលសង្ខាតោ អទ្ធា នាម បរិនិប្ផន្នោ អត្ថីតិ យេសំ លទ្ធិ; តេសំ “អទ្ធា នាម កោចិ បរិនិប្ផន្នោ នត្ថិ អញ្ញត្រ កាលបញ្ញត្តិមត្តា។ រូបាទយោ បន ខន្ធាវ បរិនិប្ផន្នា”តិ វិភាគំ ទស្សេតុំ **អទ្ធា បរិនិប្ផន្នោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “សចេ សោ បរិនិប្ផន្នោ, រូបាទីសុ អនេន អញ្ញតរេន ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **រូប**ន្តិអាទិមាហ។ ឥតរោ បដិក្ខិបតិ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

អទ្ធាកថាវណ្ណនា។

៤. ខណលយមុហុត្តកថាវណ្ណនា

៧២២-៧២៣. ខណលយមុហុត្តកថាសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពេបិ ហេតេ ខណាទយោ អទ្ធាបរិយាយា ឯវាតិ។

ខណលយមុហុត្តកថាវណ្ណនា។

៥. អាសវកថាវណ្ណនា

៧២៤-៧២៥. ឥទានិ អាសវកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា ចតូហិ អាសវេហិ ឧត្តរិ អញ្ញោ អាសវោ នាម នត្ថិ, យេន ចត្តារោ អាសវា សាសវា សិយុំ, តស្មា ចត្តារោ អាសវា អនាសវាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តេ អាសវា អនាសវា, ឯវំ សន្តេ តេហិ មគ្គាទិលក្ខណប្បត្តេហិ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **មគ្គោ**តិអាទិមាហ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អាសវកថាវណ្ណនា។

៦. ជរាមរណកថាវណ្ណនា

៧២៦-៧២៧. ឥទានិ ជរាមរណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ជរាមរណំ នាម អបរិនិប្ផន្នត្តា លោកិយន្តិ វា លោកុត្តរន្តិ វា ន វត្តព្ពំ។ “លោកិយា ធម្មា លោកុត្តរា ធម្មា”តិ ហិ ទុកេ ជរាមរណំ នេវ លោកិយបទេ, ន លោកុត្តរបទេ និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ យេសំ ឥមំ លក្ខណំ អនាទិយិត្វា លោកុត្តរានំ ធម្មានំ ជរាមរណំ លោកុត្តរន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

ជរាមរណកថាវណ្ណនា។

៧. សញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា

៧២៨-៧២៩. ឥទានិ សញ្ញាវេទយិតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិ នាម ន កោចិ ធម្មោ, ចតុន្នំ បន ខន្ធានំ និរោធោ។ ឥតិ សា នេវ លោកិយា ន លោកុត្តរា។ យស្មា បន លោកិយា ន ហោតិ, តស្មា លោកុត្តរាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំយេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ បុរិមកថាសទិសមេវាតិ។

សញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា។

៨. ទុតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា

៧៣០-៧៣១. ឥទានិ យស្មា សា លោកុត្តរា ន ហោតិ, តស្មា លោកិយាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ បុរិមសទិសមេវាតិ។

ទុតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា។

៩. តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា

៧៣២. ឥទានិ យស្មា “អសុកោ មរណធម្មោ, អសុកោ ន មរណធម្មោ”តិ សត្តានំ មរណធម្មតាយ និយាមោ នត្ថីតិ សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបន្នោបិ កាលំ ករេយ្យាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកានំ; តេសំ សមាបន្នាយបិ មរណធម្មតាយ មរណសមយញ្ច អមរណសមយញ្ច ទស្សេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យស្មា កាលំ ករោន្តស្ស នាម មរណន្តិកេហិ ផស្សាទីហិ ភវិតព្ពំ, តស្មា តេនាការេន ចោទេតុំ **អត្ថី**តិអាទិមាហ។

អផស្សកស្ស កាលកិរិយាតិអាទីនិ បុដ្ឋោ សេសសត្តេ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ **វិសំ កមេយ្យា**តិអាទីនិ បុដ្ឋោ សមាបត្តិអានុភាវំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយវារេ សរីរបកតី សន្ធាយ បដិជានាតិ។ ឯវំ សន្តេ បន សមាបត្តិ អានុភាវោ នាម ន ហោតិ, តេនេវ **ន និរោធសមាបន្នោ**តិ អនុយុញ្ជតិ។

៧៣៣-៧៣៤. **ន កាលំ ករេយ្យា**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស។ **អត្ថិ សោ និយាមោ**តិ បរវាទិស្ស បញ្ហោ បន យស្មា ឯវរូបោ និយាមោ នាម នត្ថិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណសមង្គីតិអាទិ សកវាទិនា “និយាមេ អសន្តេបិ មរណសមយេនេវ មរតិ, នាសមយេនា”តិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្រាយមធិប្បាយោ – យទិ និយាមាភាវេន កាលកិរិយា ភវេយ្យ, ចក្ខុវិញ្ញាណសមង្គិនោបិ ភវេយ្យ។ តតោ “បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន ចវតិ, ន ឧបបជ្ជតី”តិ សុត្តវិរោធោ សិយា។ យថា បន ចក្ខុវិញ្ញាណសមង្គិស្ស កាលកិរិយា ន ហោតិ, តថា និរោធសមាបន្នស្សាបីតិ។

តតិយសញ្ញាវេទយិតកថាវណ្ណនា។

១០. អសញ្ញសត្តុបិកាកថាវណ្ណនា

៧៣៥. ឥទានិ អសញ្ញសត្តុបិកាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ សញ្ញាវិរាគវសេន បវត្តភាវនា អសញ្ញសមាបត្តិបិ និរោធសមាបត្តិបិ សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិ នាម។ ឥតិ ទ្វេ សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិយោ លោកិយា ច លោកុត្តរា ច។ តត្ថ លោកិយា បុថុជ្ជនស្ស អសញ្ញសត្តុបិកា ហោតិ, លោកុត្តរា អរិយានំ, សា ច នាសញ្ញ

សត្តបិកា។ ឥមំ បន វិភាគំ អកត្វា អវិសេសេន សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិ អសញ្ញសត្តុបិកាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យស្មា អសញ្ញសមាបត្តិំ សមាបន្នស្ស អលោភាទយោ អត្ថិ, ន និរោធសមាបត្តិំ, តស្មា តេសំ វសេន ចោទេតុំ **អត្ថី**តិអាទិមាហ។

៧៣៦. **ឥធាបិ អសញ្ញី**តិ បញ្ហេ ឥធ សញ្ញាវិរាគវសេន សមាបន្នត្តា អសញ្ញិតា អនុញ្ញាតា, **តត្រាបិ** អសញ្ញសត្តេនេវ។ តស្មា ឥមំ បដិញ្ញំ គហេត្វា លទ្ធី បតិដ្ឋបេន្តេន ឆលេន បតិដ្ឋាបិតា ហោតិ។ ឥធ វា និរោធសមាបត្តិំ សន្ធាយ អសញ្ញិតា អនុញ្ញាតា។ តត្រាបិ ឥតោ ចុតស្ស អនាគាមិនោ និរោធសមាបត្តិមេវ តស្មាបិ ឥមាយ បដិញ្ញាយ បតិដ្ឋាបិតា លទ្ធិ អប្បតិដ្ឋិតាយេវាតិ។

អសញ្ញសត្តុបិកាកថាវណ្ណនា។

១១. កម្មូបចយកថាវណ្ណនា

៧៣៧. ឥទានិ កម្មូបចយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ កម្មូបចយោ នាម កម្មតោ អញ្ញោ ចិត្តវិប្បយុត្តោ អព្យាកតោ អនារម្មណោតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **អញ្ញំ កម្ម**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ កម្មតោ អញ្ញោ កម្មូបចយោ, ផស្សាទិតោបិ អញ្ញេន ផស្សូបចយាទិនា ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **អញ្ញោ ផស្សោ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ លទ្ធិយា អភាវេន បដិក្ខិបតិ។

៧៣៨-៧៣៩. **កម្មេន សហជាតោ**តិ បញ្ហេសុ ចិត្តវិប្បយុត្តំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ចិត្តសម្បយុត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **កុសលោ**តិ បញ្ហេសុបិ ចិត្តវិប្បយុត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ បរតោ **អកុសលោ**តិបញ្ហេសុបិ ឯសេវ នយោ។

៧៤០. **សារម្មណោ**តិ បុដ្ឋោ បន ឯកន្តំ អនារម្មណមេវ ឥច្ឆតិ, តស្មា បដិក្ខិបតិ។ **ចិត្តំ ភិជ្ជមាន**ន្តិ យទា ចិត្តំ ភិជ្ជមានំ ហោតិ, តទា កម្មំ ភិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ភុម្មត្ថេ វា បច្ចត្តំ, ចិត្តេ ភិជ្ជមានេតិ អត្ថោ។ អយមេវ វា បាឋោ។ តត្ថ យស្មា សម្បយុត្តោ ភិជ្ជតិ, វិប្បយុត្តោ ន ភិជ្ជតិ, តស្មា បដិជានាតិ ចេវ បដិក្ខិបតិ ច។

៧៤១. **កម្មម្ហិ កម្មូបចយោ**តិ កម្មេ សតិ កម្មូបចយោ, កម្មេ វា បតិដ្ឋិតេ កម្មូបចយោ, កម្មូបចយតោវ វិបាកោ និព្ពត្តតិ។ តស្មិំ បន កម្មេ និរុទ្ធេ យាវ អង្កុរុប្បាទា ពីជំ វិយ យាវ វិបាកុប្បាទា កម្មូបចយោ តិដ្ឋតីតិស្ស លទ្ធិ, តស្មា បដិជានាតិ។ **តញ្ញេវ កម្មំ, សោ កម្មូបចយោ, សោ កម្មវិបាកោ**តិ យស្មា កម្មម្ហិ កម្មូបចយោ, សោ ច យាវ វិបាកុប្បាទា តិដ្ឋតីតិស្ស លទ្ធិ, តស្មា នំ តេសំ តិណ្ណម្បិ ឯកត្តំ បុច្ឆតិ **វិបាកោ សារម្មណោ**តិ ឥទំ វិបាកោ វិយ វិបាកធម្មធម្មោបិ អារម្មណបដិពទ្ធោយេវាតិ ចោទនត្ថំ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ បន លទ្ធិវសេនេកំ បដិជានាតិ, ឯកំ បដិក្ខិបតិ។ បដិលោមេបិ ឯសេវ នយោ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

កម្មូបចយកថាវណ្ណនា។

បន្នរសមោ វគ្គោ។

តតិយបណ្ណាសកោ សមត្តោ។

១៦. សោឡសមវគ្គោ

១. និគ្គហកថាវណ្ណនា

៧៤៣-៧៤៤. ឥទានិ និគ្គហកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេ លោកេ ពលប្បត្តា វសីភូតា, តេ យទិ បរស្ស ចិត្តំ និគ្គណ្ហិតុំ ន សក្កុណេយ្យុំ, កា តេសំ ពលប្បត្តិ, កោ វសីភាវោ។ ពលប្បត្តិយា បន វសីភាវេន ច អទ្ធា តេ បរស្ស ចិត្តំ និគ្គណ្ហន្តីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានំ; តេ សន្ធាយ **បរោ បរស្សា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ តត្ថ **និគ្គណ្ហាតី**តិ សំកិលេសាបត្តិតោ និវារេតិ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។ បគ្គហកថាយបិ ឯសេវ នយោ។

និគ្គហកថាវណ្ណនា។

៣. សុខានុប្បទានកថាវណ្ណនា

៧៤៧-៧៤៨. ឥទានិ សុខានុប្បទានកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “ពហូនំ វត នោ ភគវា សុខធម្មានំ ឧបហត្តា”តិ (ម. និ. ២.១៤៨) សុត្តំ និស្សាយ បរោ បរស្ស សុខំ អនុប្បទេតីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ទុក្ខំ អនុប្បទេតី**តិ បុដ្ឋោ បន តាទិសំ សុត្តបទំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **អត្តនោ សុខ**ន្តិអាទិបញ្ហេ យំ អត្តនោ បរស្ស វា, តំ អនុប្បទាតុំ ន សក្កា។ យំ តស្សេវ, កឹ តត្ថ អនុប្បទានំ នាមាតិ បដិក្ខិបតិ។ **នេវត្តនោ**តិអាទិបញ្ហេ បន យំ ឯវរូបំ, ន តំ អនុប្បទិន្នំ នាម ភវិតុមរហតីតិ លទ្ធិយាបដិជានាតិ។ **នោ ច វត រេ**តិតាទិសស្ស សុខស្ស អភាវា វុត្តំ។ **សុខធម្មានំ ឧបហត្តា**តិវចនំ ភគវតោ បរេសំ សុខុប្បត្តិយា បច្ចយភាវំ ទីបេតិ, ន អន្នាទីនំ វិយ សុខស្ស អនុប្បទានំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

សុខានុប្បទានកថាវណ្ណនា។

៤. អធិគយ្ហមនសិការកថាវណ្ណនា

៧៤៩-៧៥៣. ឥទានិ អធិគយ្ហ មនសិការកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ទុវិធោ មនសិការោ នយតោ ច អារម្មណតោ ច។ តត្ថ ឯកសង្ខារស្សាបិ អនិច្ចតាយ ទិដ្ឋាយ សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចាតិ អវសេសេសុ នយតោ មនសិការោ ហោតិ។ អតីតេ បន សង្ខារេ មនសិករោន្តោ ន អនាគតេ មនសិកាតុំ សក្កោតិ។ អតីតាទីសុ អញ្ញតរំ មនសិករោតោ អារម្មណតោ មនសិការោ ហោតិ ។ តត្ថ បច្ចុប្បន្នេ មនសិករោន្តោ យេន ចិត្តេន តេ មនសិករោតិ, តំ បច្ចុប្បន្នក្ខណេ មនសិកាតុំ ន សក្កោតិ។ តត្ថ យេសំ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទិវចនំ និស្សាយ “មនសិករោន្តោ នាម អធិគយ្ហ អធិគណ្ហិត្វា សង្គណ្ហិត្វា សព្ពេ សង្ខារេ ឯកតោ មនសិករោតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយាបរសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។

អថ នំ យស្មា សព្ពេ ឯកតោ មនសិករោន្តេន យេន ចិត្តេន តេ មនសិករោតិ, តម្បិ មនសិកាតព្ពំ ហោតិ។ តស្មា តំចិត្តតាយ ចោទេតុំ **តេន ចិត្តេនា**តិ អាហ។ ឥតរោ អារម្មណំ កត្វា ន សក្កា ជានិតុន្តិ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ឯវំលក្ខណំ ចិត្តន្តិ ញាតត្តា បន តម្បិ ចិត្តំ ញាតមេវ ហោតីតិ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ អថ វា តញ្ញេវ តស្ស អារម្មណំ ន ហោតីតិ បដិក្ខិបតិ។ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា, យទា បញ្ញាយ បស្សតី”តិអាទីនិ និស្សាយ ឧប្បន្នលទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។ សេសបញ្ហទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **តេន ផស្សេនា**តិអាទីសុ បន តថារូបំ សុត្តំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតេវ។ អតីតាទិបញ្ហេសុ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ បដិក្ខេបបដិញ្ញា វេទិតព្ពា។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។ **សព្ពេ សង្ខារា**តិអាទិវចនំ នយតោ ទស្សនំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន ឯកក្ខណេ អារម្មណតោ, តស្មា អសាធកន្តិ។

អធិគយ្ហមនសិការកថាវណ្ណនា។

៥. រូបំ ហេតូតិកថាវណ្ណនា

៧៥៤-៧៥៦. ឥទានិ រូបំ ហេតូតិ កថានាម ហោតិ។ តត្ថ **ហេតូ**តិ កុសលមូលាទិនោ ហេតុហេតុស្សាបិ នាមំ, យស្ស កស្សចិ បច្ចយស្សាបិ។ តមំ បន វិភាគំ អកត្វា “ចត្តារោ មហាភូតា ហេតូ”តិ វចនមត្តំ និស្សាយ

អវិសេសេនេវ រូបំ ហេតូតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អលោភោ ហេតូ**តិ កឹ តេ រូបំ អលោភសង្ខាតោ ហេតូតិ បុច្ឆតិ, ឥតរោ បដិក្ខិបតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មហាភូតា ឧបាទាយរូបានំ ឧបាទាយហេតូ**តិ ឯត្ថ បច្ចយដ្ឋេន ហេតុភាវោ វុត្តោ, ន មូលដ្ឋេន, តស្មា អសាធកន្តិ។

រូបំ ហេតូតិកថាវណ្ណនា។

៧៥៧-៧៥៩. សហេតុកកថាយម្បិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

រូបំ សហេតុកន្តិកថាវណ្ណនា។

៧. រូបំ កុសលាកុសលន្តិកថាវណ្ណនា

៧៦០-៧៦៤. ឥទានិ រូបំ កុសលាកុសលន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “កាយកម្មំ វចីកម្មំ កុសលម្បិ អកុសលម្បី”តិវចនំ និស្សាយ កាយវចីកម្មសង្ខាតំ កាយវិញ្ញត្តិវចីវិញ្ញត្តិរូបំ កុសលម្បិ អកុសលម្បីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហិសាសកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ **រូបំ កុសល**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តេ រូបំ កុសលំ, ឯវំវិធេន អនេន ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **សារម្មណ**ន្តិ អាទិមាហ។ បរតោ អកុសលបញ្ហេបិ ឯសេវ នយោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

រូបំ កុសលាកុសលន្តិកថាវណ្ណនា។

៨. រូបំ វិបាកោតិកថាវណ្ណនា

៧៦៥-៧៦៧. ឥទានិ រូបំ វិបាកោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យំ កម្មស្ស កតត្តា ឧប្បន្នា ចិត្តចេតសិកា វិយ កម្មស្ស កតត្តា ឧប្បន្នំ តំ រូបម្បិ វិបាកោតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តេ រូបំ វិបាកោ, ឯវំវិធេន អនេន ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **សុខវេទនីយ**ន្តិអាទិមាហ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

រូបំ វិបាកោតិកថាវណ្ណនា។

៩. រូបំ រូបាវចរារូបាវចរន្តិកថាវណ្ណនា

៧៦៨-៧៧០. ឥទានិ រូបំ រូបាវចរារូបាវចរន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យំ កាមាវចរកម្មស្ស កតត្តា រូបំ, តំ យស្មា កាមាវចរំ, តស្មា រូបាវចរារូបាវចរកម្មានម្បិ កតត្តា រូបេន រូបាវចរារូបាវចរេន ភវិតព្ពន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **អត្ថិ រូបំ រូបាវចរារូបាវចរ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវាតិ។

រូបំ រូបាវចរារូបាវចរន្តិកថាវណ្ណនា។

១០. រូបារូបធាតុបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា

៧៧១-៧៧៥. ឥទានិ រូបរាគោ រូបធាតុបរិយាបន្នោ អរូបរាគោ អរូបធាតុបរិយាបន្នោតិ កថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា កាមរាគោ កាមធាតុបរិយាបន្នោ, តស្មា រូបរាគារូបរាគេហិបិ រូបធាតុអរូបធាតុបរិយាបន្នេហិ ភវិតព្ពន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ កេវលញ្ហិ តត្ថ “រូបធាតុំ អនុសេតិ, អរូបធាតុំ អនុសេតី”តិ បទំ វិសេសោ។ សា ច លទ្ធិ អន្ធកានញ្ចេវ សម្មិតិយានញ្ច។ អយំ អន្ធកានំយេវាតិ។

រូបរាគោ រូបធាតុបរិយាបន្នោ អរូបរាគោ អរូបធាតុបរិយាបន្នោតិកថាវណ្ណនា។

រូបារូបធាតុបរិយាបន្នកថាវណ្ណនា។

សោឡសមោ វគ្គោ។

១៧. សត្តរសមវគ្គោ

១. អត្ថិ អរហតោ បុញ្ញូបចយកថាវណ្ណនា

៧៧៦-៧៧៨. ឥទានិ អត្ថិ អរហតោ បុញ្ញូបចយោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ អរហតោ ទានសំវិភាគចេតិយវន្ទនាទីនិ កម្មានិ ទិស្វា អត្ថិ អរហតោ បុញ្ញូបចយោតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “អរហា នាម បហីនបុញ្ញបាបោ, សោ យទិ បុញ្ញំ ករេយ្យ, បាបម្បិ ករេយ្យា”តិ ចោទេតុំ **អបុញ្ញូបចយោ**តិ អាហ។ ឥតរោ បាណាតិបាតាទិកិរិយំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **បុញ្ញាភិសង្ខារ**ន្តិអាទីសុ ភវគាមិកម្មំ អរហតោ នត្ថីតិ បដិក្ខិបតិ។ **ទានំ ទទេយ្យា**តិអាទីសុ កិរិយចិត្តេន ទានាទិបវត្តិសព្ភាវតោ សកវាទី បដិជានាតិ។ ឥតរោ ចិត្តំ អនាទិយិត្វា កិរិយាបវត្តិមត្តទស្សនេនេវ លទ្ធី បតិដ្ឋបេតិ។ សា បន អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា អប្បតិដ្ឋាបិតា ហោតីតិ។

អត្ថិ អរហតោ បុញ្ញូបចយោតិកថាវណ្ណនា។

២. នត្ថិ អរហតោ អកាលមច្ចូតិកថាវណ្ណនា

៧៨០. ឥទានិ នត្ថិ អរហតោ អកាលមច្ចូតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “នាហំ, ភិក្ខវេ, សញ្ចេតនិកានំ កម្មានំ កតានំ ឧបចិតានំ អប្បដិសំវេទិត្វា ព្យន្តីភាវំ វទាមី”តិ (អ. និ. ១០.២១៧) សុត្តស្ស អត្ថំ អយោនិសោ គហេត្វា “អរហតា នាម សព្ពកម្មវិបាកំ បដិសំវេទយិត្វាវ បរិនិព្ពាយិតព្ពំ, តស្មា នត្ថិ, អរហតោ អកាលមច្ចូ”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ រាជគិរិកានញ្ចេវ សិទ្ធត្ថិកានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “សចេ តស្ស នត្ថិ អកាលមច្ចុ, អរហន្តឃាតកេន នាម ន ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **នត្ថិ អរហន្តឃាតកោ**តិ អាហ។ ឥតរោ អានន្តរិយកម្មស្ស ចេវ គាទិសានញ្ច បុគ្គលានំ សព្ភាវតោ បដិក្ខិបតិ។

៧៨១. ***វិសំ ន កមេយ្យា***តិ បញ្ហេ “យាវ បុព្ពេ កតកម្មំ បរិក្ខយំ ន គច្ឆតិ, តាវ ន កមតី”តិ លទ្ធិយា បដិក្ខិបតិ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។

៧៨២. **នាហំ, *ភិក្ខវេ***តិ សុត្តំ ឥទំ សន្ធាយ វុត្តំ – សញ្ចេតនិកានំ កម្មានំ កតានំ វិបាកំ អប្បដិសំវេទិត្វា អវិទិត្វា អននុភវិត្វា ព្យន្តីភាវំ តេសំ កម្មានំ បរិវដុមបរិច្ឆិន្នភាវំ ន វទាមិ, តញ្ច ខោ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយានំ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ, ន តតោ បរំ, ឧបបជ្ជវេទនីយានំ អនន្តរំ ឧបបត្តិំ ឧបបជ្ជិត្វាវ ន តតោ បរំ, អបរាបរិយវេទនីយានំ យទា វិបាកោកាសំ លភន្តិ, តថារូបេ អបរាបរេ វា បរិយាយេ។ ឯវំ សព្ពថាបិ សំសារបវត្តេ សតិ លទ្ធវិបាកវារេ កម្មេ ន វិជ្ជតេសោ ជគតិប្បទេសោ, យត្ថដ្ឋិតោ មុច្ចេយ្យ បាបកម្មាតិ។ ឯវំ សន្តេ យទេតំ “អលទ្ធវិបាកវារម្បិ កម្មំ អវស្សំ អរហតោ បដិសំវេទិតព្ព”ន្តិ កប្បនាវសេន “នត្ថិ អរហតោ អកាលមច្ចូ”តិ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនំ កតំ, តំ ទុក្កដមេវាតិ។

នត្ថិ អរហតោ អកាលមច្ចូតិកថាវណ្ណនា។

៣. សព្ពមិទំ កម្មតោតិកថាវណ្ណនា

៧៨៣. ឥទានិ សព្ពមិទំ កម្មតោតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “កម្មុនា វត្តតិ លោកោ”តិ សុត្តំ និស្សាយ “សព្ពមិទំ កម្មកិលេសវិបាកវដ្ដំ កម្មតោវ ហោតី”តិ យេសំ លទ្ធិ , សេយ្យថាបិ រាជគិរិកានញ្ចេវ សិទ្ធត្ថិកានញ្ច; តេ សន្ធាយ **សព្ពមិទ**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “ឯវំ សន្តេ កម្មម្បិ កម្មតោ អាបជ្ជតី”តិ ចោទេតុំ **កម្មម្បិ កម្មតោ**តិ អាហ។ ឥតរោ យទិ កម្មម្បិ កម្មតោវ នាម តំ កម្មំ វិបាកោយេវ សិយាតិ បដិក្ខិបតិ។ **បុព្ពេកតហេតូ**តិ “យទិ សព្ពមិទំ កម្មតោ, បុព្ពេកតហេតុនា តេន ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ បុច្ឆតិ, ឥតរោ បុព្ពេកតហេតុវាទភយេន បដិក្ខិបតិ។

៧៨៤. **កម្មវិបាកតោ**តិ “យទិ សព្ពមិទំ កម្មតោ, យំ អតីតភវេ បវត្តស្ស ហេតុភូតំ កម្មំ, តម្បិ បុរិមតរេ ភវេ កម្មតោតិ កម្មវិបាកោ សម្បជ្ជតិ, តេន តេ សព្ពមិទំ កម្មវិបាកតោ អាបជ្ជតី”តិ ចោទេតុំ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ ពីជតោ អំកុរស្សេវ បច្ចុប្បន្នបវត្តស្ស កម្មតោ និព្ពត្តិំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយំ បុដ្ឋោ តស្សាបិ កម្មស្ស ពីជស្ស បុរិមពីជតោ វិយ បុរិមកម្មតោ បវត្តត្តា បដិជានាតិ។ **បាណំ ហនេយ្យា**តិអាទិ “យទិ សព្ពំ កម្ម

វិបាកតោ, បាណាតិបាតាទីនិ កម្មវិបាកេនេវ ករេយ្យា’’តិ ចោទេតុំ វុត្តំ។ ឥតរោ ទុស្សីល្យចេតនាបិ បុរិមកម្ម និព្ពត្តា ឯកេន បរិយាយេន វិបាកោយេវាតិ លទ្ធិយា បដិជានាតិ។ អថ នំ ‘‘យទិ តេ បាណាតិបាតោ កម្ម វិបាកតោ និព្ពត្តតិ, បាណាតិបាតោ វិយ វិបាកោបិ សផលោ អាបជ្ជតី’’តិ ចោទេតុំ **សផលោ**តិ អាហ។ ឥតរោ បាណាតិបាតស្ស និរយសំវត្តនិកាទិភាវតោ សផលតំ បស្សន្តោ បដិជានាតិ។ កម្មវិបាកស្ស បន ឥទំ នាម ផលន្តិ វុត្តដ្ឋានំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ អទិន្នាទានាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារោ សផលោ**តិ ទេយ្យធម្មវសេន ទានផលំ បុច្ឆតិ។ **កម្មុនា វត្តតី**តិ សុត្តំ ‘‘នត្ថិ កម្ម’’ន្តិ អកម្មវាទិតំ បដិក្ខិបិត្វា ‘‘អត្ថិ កម្ម’’ន្តិ កម្មវាទិតំ កម្មស្សកតំ ទីបេតិ។ ន សព្ពស្សេវ កម្មតោ និព្ពត្តិំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

សព្ពមិទំ កម្មតោតិកថាវណ្ណនា។

៤. ឥន្ទ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណនា

៧៨៦-៧៨៧. ឥទានិ ឥន្ទ្រិយពទ្ធកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ទុវិធំ ទុក្ខំ – ឥន្ទ្រិយពទ្ធំ, អនិន្ទ្រិយពទ្ធញ្ច។ ឥន្ទ្រិយពទ្ធំ ទុក្ខវេទនាយ ទុក្ខំ, អនិន្ទ្រិយពទ្ធំ ឧទយព្ពយបដិបីឡនដ្ឋេន ‘‘យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខ’’ន្តិ សង្គហិតត្តា ទុក្ខំ។ ឥមំ វិភាគំ អគ្គហេត្វា ‘‘យស្ស បរិញ្ញាយ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ, តំ ឥន្ទ្រិយពទ្ធមេវ ទុក្ខំ, ន ឥតរ’’ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំ, តេសំ ឥតរស្សាបិ ទុក្ខភាវំ ទស្សេតុំ **ឥន្ទ្រិយពទ្ធញ្ញេវា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ ‘‘យស្មា ភគវតា ‘យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខ’ន្តិ វុត្តំ, តស្មា ឥន្ទ្រិយពទ្ធេនេវ តេន អនិច្ចេន ភវិតព្ព’’ន្តិ ចោទេតុំ **ឥន្ទ្រិយពទ្ធញ្ញេវ អនិច្ច**ន្តិអាទិមាហ។ **ននុ អនិន្ទ្រិយពទ្ធំ អនិច្ច**ន្តិ ននុ បថវិបព្ពតបាសាណាទិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធម្បិ អនិច្ចន្តិ អត្ថោ។

៧៨៨. ន វត្តព្ពំ ឥន្ទ្រិយពទ្ធញ្ញេវ ទុក្ខន្តិ បញ្ហេ **អាមន្តា**តិ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ អនិន្ទ្រិយពទ្ធញ្ហិ ទុក្ខ ទោមនស្សានំ អារម្មណំ ហោតិ។ ឧណ្ហកាលស្មិញ្ហិ អគ្គិ សីតកាលេ ច វាតោ ទុក្ខស្ស អារម្មណំ, និច្ចម្បិ ភោគ វិនាសាទយោ ទោមនស្សស្ស។ តស្មា វិនាបិ អនិច្ចដ្ឋេន អនិន្ទ្រិយពទ្ធំ ទុក្ខន្តិ វត្តព្ពំ។ កម្មកិលេសេហិ បន អនិព្ពត្តត្តា ទុក្ខំ អរិយសច្ចន្តិ ន វត្តព្ពំ, តថា មគ្គេន អបរិញ្ញេយ្យត្តា។ យស្មា បន តិណកដ្ឋាទិនិរោធោ វា ឧតុពីជាទិនិរោធោ វា ទុក្ខនិរោធំ អរិយសច្ចំ នាម ន ហោតិ, តស្មា ឥន្ទ្រិយពទ្ធំ ទុក្ខញ្ចេវ អរិយសច្ចញ្ច, ឥតរំ បន ទុក្ខ មេវាតិ ឥទំ នានត្តំ ទស្សេតុំ បដិជានាតិ។ **យថា ឥន្ទ្រិយពទ្ធស្សា**តិអាទិវចនំ ឥន្ទ្រិយពទ្ធស្ស បរិញ្ញាយ ព្រហ្មចរិយវាសំ បរិញ្ញាតស្ស បុន អនុប្បត្តិំ ទីបេតិ។ តេនេវេត្ថ សកវាទិនា បដិក្ខេបោ កតោ។ ‘‘យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខ’’ន្តិ វចនេន បន សង្គហិតស្ស អនិន្ទ្រិយពទ្ធស្ស ទុក្ខភាវំ បដិសេធេតុំ ន សក្កាតិ, តស្មា អសាធកន្តិ។

ឥន្ទ្រិយពទ្ធកថាវណ្ណនា។

៥. ឋបេត្វា អរិយមគ្គន្តិកថាវណ្ណនា

៧៨៩-៧៩០. ឥទានិ ឋបេត្វា អរិយមគ្គន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ‘‘យស្មា អរិយមគ្គោ ‘ទុក្ខនិរោធគាមិនិ បដិបទា’តិ វុត្តោ, តស្មា ឋបេត្វា អរិយមគ្គំ អវសេសា សង្ខារា ទុក្ខា’’តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ ‘‘យទិ ឯវំ សមុទយស្សាបិ ទុក្ខភាវោ អាបជ្ជតី’’តិ ចោទេតុំ **ទុក្ខសមុទយោបី**តិ អាហ។ ឥតរោ ហេតុលក្ខណំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ បវត្តបរិយាបន្នភាវំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **តីណេវា**តិ បញ្ហេសុ សុត្តវិរោធភយេន បដិក្ខិបតិ, លទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ឋបេត្វា អរិយមគ្គន្តិកថាវណ្ណនា។

៦. ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ បដិគ្គណ្ហាតីតិកថាវណ្ណនា

៧៩១-៧៩២. ឥទានិ ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ បដិគ្គណ្ហាតីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ‘‘បរមត្ថតោ មគ្គផលានេវ សង្ឃោ, មគ្គផលេហិ អញ្ញោ សង្ឃោ នាម នត្ថិ, មគ្គផលានិ ច ន កិញ្ចិ បដិគ្គណ្ហន្តិ, តស្មា ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ បដិគ្គណ្ហាតី’’តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ មហាបុញ្ញវាទីសង្ខាតានំ វេតុល្លកានំ; តេ សន្ធាយ **ន វត្តព្ព**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ ‘‘យទិ សង្ឃោ ន បដិគ្គណ្ហេយ្យ, ន នំ សត្ថា អាហុនេយ្យាតិអាទីហិ ថោមេយ្យា’’តិ ចោទេតុំ **ននុ សង្ឃោ អាហុនេយ្យោ**តិអាទិមាហ។ **សង្ឃស្ស ទានំ ទេន្តី**តិ ‘‘យេ តេ សង្ឃស្ស ទេន្តិ, តេ បដិគ្គាហកេសុ អសតិ កស្ស ទទេយ្យុ’’ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **អាហុតី ជាតវេទោ វា**តិ

សុត្តំ បរសមយតោ អាគតំ។ តត្ថ **មហាមេឃ**ន្តិ មេឃវុដ្ឋិ សន្ធាយ វុត្តំ។ វុដ្ឋិញ្ហិ មេទនី បដិគ្គណ្ហាតិ, ន មេឃមេវ។ មគ្គោ បដិគ្គណ្ហាតីតិ "មគ្គផលានិ សង្ឃោ"តិ លទ្ធិយា វទតិ, ន ច មគ្គផលានេវ សង្ឃោ។ មគ្គផលបាតុភាវបរិសុទ្ធេ បន ខន្ធេ ឧបាទាយ បញ្ញត្តា អដ្ឋ បុគ្គលា សង្ឃោ, តស្មា អសាធកមេតន្តិ។

ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ បដិគ្គណ្ហាតីតិកថាវណ្ណនា។

៧. ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ វិសោធេតីតិកថាវណ្ណនា

៧៨៣-៧៨៤. ឥទានិ ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ វិសោធេតីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ "មគ្គផលានេវ សង្ឃោ នាម, ន ច តានិ ទក្ខិណំ វិសោធេតុំ សក្កោន្តិ, តស្មា ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ វិសោធេតី"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អាហុនេយ្យោ**តិអាទិ "យទិ សង្ឃោ ទក្ខិណំ វិសោធេតុំ ន សក្កុណេយ្យ, ន នំ សត្ថា ឯវំ ថោមេយ្យា"តិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **វិសោធេតី**តិ មហប្ផលំ ករោតិ។ សង្ឃស្មិញ្ហិ អប្បំ ទិន្នំ ពហុ ហោតិ, ពហុ ទិន្នំ ពហុតរំ។ **ទក្ខិណេយ្យា**តិ ទក្ខិណារហា ទក្ខិណាយ អនុច្ឆវិកា, ទក្ខិណំ វិសោធេតុំ សមត្ថាតិ អត្ថោ។ **ទក្ខិណំ អារាធេន្តី**តិ សម្បាទេន្តិ, អប្បមត្តិកាយបិ ទក្ខិណាយ មហន្តំ ផលំ ជាបុណន្តីតិ អត្ថោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវាតិ។

ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ទក្ខិណំ វិសោធេតីតិកថាវណ្ណនា។

៨. ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ភុញ្ជតីតិកថាវណ្ណនា

៧៨៥-៧៨៦. ឥទានិ ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ភុញ្ជតីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្រាបិ "មគ្គផលានេវ សង្ឃោ នាម, ន ច តានិ កិញ្ចិ ភុញ្ជន្តិ, តស្មា ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ភុញ្ជតិ, បិវតិ, ខាទតិ, សាយតី"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសំយេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ "យទិ សង្ឃោ ន ភុញ្ជេយ្យ, សង្ឃភត្តាទិករណំ និរត្ថកំ ភវេយ្យា"តិ ចោទេតុំ **ននុ អត្ថិ កេចិ សង្ឃភត្តានិ ករោន្តី**តិអាទិមាហ។ **គណភោជន**ន្តិអាទិ "យទិ សង្ឃោ ន ភុញ្ជេយ្យ, កស្ស គណភោជនាទីនិ សិយុ"ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **អដ្ឋ បានានី**តិ ឥទម្បិ "យទិ សង្ឃោ ន បិវេយ្យ, កស្សេតានិ បានានិ សត្ថា អនុជានេយ្យា"តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ សេសមិធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

ន វត្តព្ពំ សង្ឃោ ភុញ្ជតីតិកថាវណ្ណនា។

៩. ន វត្តព្ពំ សង្ឃស្ស ទិន្នំ មហប្ផលន្តិកថាវណ្ណនា

៧៨៧-៧៨៨. ឥទានិ ន វត្តព្ពំ សង្ឃស្ស ទិន្នំ មហប្ផលន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្រាបិ "មគ្គផលានេវ សង្ឃោ នាម, ន ច សក្កា តេសំ កិញ្ចិ ទាតុំ, ន ច តេហិ បដិគ្គណ្ហិតុំ, នាបិ តេសំ ទានេន កោចិ ឧបការោ ឥជ្ឈតិ, តស្មា ន វត្តព្ពំ សង្ឃស្ស ទិន្នំ មហប្ផល"ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសំយេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អាហុនេយ្យោ**តិអាទិ "យទិ សង្ឃស្ស ទិន្នំ មហប្ផលំ ន ភវេយ្យ, ន នំ សត្ថា ឯវំ ថោមេយ្យា"តិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

ន វត្តព្ពំ សង្ឃស្ស ទិន្នំ មហប្ផលន្តិកថាវណ្ណនា។

១០. ន វត្តព្ពំ ពុទ្ធស្ស ទិន្នំ មហប្ផលន្តិកថាវណ្ណនា

៧៨៩. ឥទានិ ន វត្តព្ពំ ពុទ្ធស្ស ទិន្នំ មហប្ផលន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ "ពុទ្ធោ ភគវា ន កិញ្ចិ បរិភុញ្ជតិ, លោកានុវត្តនត្ថំ បន បរិភុញ្ជមានំ វិយ អត្តានំ ទស្សេតិ, តស្មា និរុបការត្តា ន វត្តព្ពំ តស្មិំ ទិន្នំ មហប្ផល"ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសំយេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ទ្វិបទានំ អគ្គោ**តិអាទិ "មនុស្សទុស្សីលេបិ ទានំ សហស្សគុណំ ហោតិ, កិមង្គំ បន ឯវរូបេ អគ្គបុគ្គលេ"តិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

ន វត្តព្ពំ ពុទ្ធស្ស ទិន្នំ មហប្ផលន្តិកថាវណ្ណនា។

១១. ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាវណ្ណនា

៨០០-៨០១. ឥទានិ ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យទិ បដិគ្គាហកតោ ទក្ខិណា វិសុជ្ឈេយ្យ, មហប្ផលា ភវេយ្យ។ ទាយកេន ទានំ ទិន្នំ, បដិគ្គាហកេន វិបាកោ និព្ពត្តិតោតិ អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោ ភវេយ្យ, បរំកតំ សុខទុក្ខំ អាបជ្ជេយ្យ, អញ្ញោ ករេយ្យ, អញ្ញោ បដិសំវេទេយ្យ។ តស្មា ទាយកតោវ ទានំ វិសុជ្ឈតិ, នោ បដិគ្គាហកតោ, ទាយកស្សេវ ចិត្តវិសុទ្ធិ វិបាកទាយិកា ហោតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អាហុនេយ្យា**តិអាទិ “យទិ បដិគ្គាហកតោ ទានំ ន វិសុជ្ឈេយ្យ, កិមស្ស អាហុនេយ្យាទិភាវោ ករេយ្យា”តិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **អញ្ញោ អញ្ញស្ស ការកោ**តិ យទិ ទាយកស្ស ទានចេតនា បដិគ្គាហកេន កតា ភវេយ្យ, យុត្តរូបំ សិយា។ តស្ស បន ទានចេតនា បរិសុទ្ធា បដិគ្គាហកសង្ខាតំ វត្ថុំ បដិច្ច មហាវិបាកត្តេន វិសុជ្ឈតិ, តស្មា អចោទនា ឯសា “បដិគ្គាហកតោ ទានំ វិសុជ្ឈតី”តិ។

ទក្ខិណាវិសុទ្ធិកថាវណ្ណនា។

សត្តរសមោ វគ្គោ។

១៨. អដ្ឋារសមវគ្គោ

១. មនុស្សលោកកថាវណ្ណនា

៨០២-៨០៣. ឥទានិ មនុស្សលោកកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ "តថាគតោ លោកេ, ជាតោ លោកេ សំវឌ្ឍោ, លោកំ អភិភុយ្យ វិហរតិ អនុបលិត្តោ លោកេនា"តិ (សំ. និ. ៣.៩៤) សុត្តំ អយោនិសោ គហេត្វា "ភគវា តុសិតភវនេ និព្ពត្តោ តត្ថេវ វសតិ, ន មនុស្សលោកំ អាគច្ឆតិ, និម្មិតរូបមត្តកំ បនេត្ថ ទស្សេតី"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯតរហិ វេតុល្លកានំយេវ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ បុរ្ខោកាសេន ចេវ សុត្តសាធនេន ច សញ្ញាបេតុំ **ននុ អត្ថី**តិអាទិមាហ។ **លោកេ ជាតោ**តិ បរវាទី តុសិតបុរំ សន្ធាយ វទតិ។ សត្ថារា បនេតំ មនុស្សលោកញ្ញេវ សន្ធាយ លោកំ វុត្តំ។ **លោកំ អភិភុយ្យា**តិ បរវាទី មនុស្សលោកំ អភិភវិត្វាតិ ទិដ្ឋិយា វទតិ, សត្ថា បន អារម្មណលោកំ អភិភវិត្វា វិហាសិ។ **អនុបលិត្តោ លោកេនា**តិ បរវាទី មនុស្សលោកេន អនុបលិត្តតំ សន្ធាយ វទតិ, សត្ថា បន លោកធម្មេសុ កិលេសេហិ អនុបលិត្តោ វិហាសិ។ តស្មា អសាធកមេតន្តិ។

មនុស្សលោកកថាវណ្ណនា។

២. ធម្មទេសនាកថាវណ្ណនា

៨០៤-៨០៦. ឥទានិ ធម្មទេសនាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ "តុសិតបុរេ ឋិតោ ភគវា ធម្មទេសនត្ថាយ អភិនិម្មិតំ បេសេសិ, តេន ចេវ តស្ស ច ទេសនំ សម្បដិច្ឆិត្វា អាយស្មតា អានន្ទេន ធម្មោ ទេសិតោ, ន ពុទ្ធេន ភគវតា"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ វេតុល្លកានញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ "យទិ តេន ធម្មោ ទេសិតោ, ស្វេវ សត្ថា ភវេយ្យា"តិ ចោទេតុំ **អភិនិម្មិតោ ជិនោ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តថា អសម្បដិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ធម្មទេសនាកថាវណ្ណនា។

៣. ករុណាកថាវណ្ណនា

៨០៧-៨០៨. ឥទានិ ករុណាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ បិយាយិតានំ វត្ថូនំ វិបត្តិយា សរាគានំ រាគវសេន ករុណាបតិរូបិកំ បវត្តិំ ទិស្វា "រាគោវ ករុណា នាម, សោ ច ភគវតោ នត្ថិ, តស្មា នត្ថិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ករុណា"តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ "ករុណា នាមេសា និក្កិលេសតាយ ចេវ សត្តារម្មណតាយ ច ចេតោវិមុត្តិតាយ ច ឯកាទសានិសំសតាយ ច មេត្តាទីហិ សមានជាតិកា, តស្មា យទិ ភគវតោ ករុណា នត្ថិ, មេត្តាទយោបិស្ស ន សិយុ"ន្តិ ចោទនត្ថំ **នត្ថិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ មេត្តា**តិអាទិមាហ។ **អាការុណិកោ**តិ បញ្ហេ តថារូបំ វោហារំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ករុណាកថាវណ្ណនា។

៤. គន្ធជាតកថាវណ្ណនា

៨០៩. ឥទានិ គន្ធជាតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ ពុទ្ធេ ភគវតិ អយោនិសោ បេមវសេន "ភគវតោ ឧច្ចារបស្សាវោ អញ្ញេ គន្ធជាតេ អតិវិយ អធិគណ្ហាតិ, នត្ថិ តតោ ច សុគន្ធតរំ គន្ធជាត"ន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ អន្ធកានញ្ចេវ ឧត្តរាបថកានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

គន្ធជាតកថាវណ្ណនា។

៥. ឯកមគ្គកថាវណ្ណនា

៨១០-៨១១. ឥទានិ ឯកមគ្គកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ ពុទ្ធេ ភគវតិ អយោនិសោ បេមវសេនេវ “ភគវា សោតាបន្នោ ហុត្វា សកទាគាមី, សកទាគាមី ហុត្វា អនាគាមី, អនាគាមី ហុត្វា អរហត្តំ សច្ឆាកាសិ, ឯកេនេវ បន អរិយមគ្គេន ចត្តារិ ផលានិ សច្ឆាកាសី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ ចតូហិ ផលេហិ សទ្ធឹ ឧប្បន្នានំ ចតុន្នំ ផស្សាទីនំ ឯកតោ សមោធានវសេន ចោទេតុំ **ចតុន្នំ ផស្សានន្តិ**អាទិមាហ។ **សោតាបត្តិមគ្គេនា**តិអាទិ “កតរមគ្គេន សច្ឆិករោតី”តិ បុច្ឆនត្ថំ វុត្តំ។ **អរហត្តមគ្គេនា**តិ ច វុត្តេ តេន សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនំ បហានាភាវវសេន ចោទេតិ។ **ភគវា សោតាបន្នោ**តិ ពុទ្ធភូតស្ស សោតាបន្នភាវោ នត្ថីតិ បដិក្ខិបតិ។ បរតោ បញ្ហទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

ឯកមគ្គកថាវណ្ណនា។

៦. ឈានសង្កន្តិកថាវណ្ណនា

៨១៣-៨១៦. ឥទានិ ឈានសង្កន្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហិ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, វិតក្កវិចារានំ វូបសមា ទុតិយំ ឈានំ, តតិយំ ឈានំ, ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (សំ. និ. ៥.៩២៣-៩៣៤) ឥមំ បដិបាដិទេសនំ និស្សាយ “តស្ស តស្ស ឈានស្ស ឧបចារប្បវត្តិំ វិនាវ ឈានា ឈានំ សង្កមតី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហិសាសកានញ្ចេវ ឯកច្ចានញ្ច អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តេ ទុតិយជ្ឈានូបចារំ អប្បត្វា ឧប្បដិបាដិយា បឋមជ្ឈានា ទុតិយជ្ឈានមេវ សង្កមតិ, បឋមតោ តតិយំ, ទុតិយតោ ចតុត្ថម្បិ សង្កមេយ្យា”តិ ចោទេតុំ **បឋមា ឈានា**តិអាទិមាហ។ **យា បឋមស្សា**តិអាទិ “យទិ បឋមតោ អនន្តរំ ទុតិយំ, ទុតិយាទីហិ វា តតិយាទីនិ សមាបជ្ជតិ, ឯកាវជ្ជនេន សមាបជ្ជេយ្យា”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **កាមេ អាទីនវតោ**តិ បឋមំ កាមេ អាទីនវតោ មនសិ ករោតោ បច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ។ ឈានក្ខណេ បនេស និមិត្តមេវ មនសិ ករោតិ។ **តញ្ញេវ បឋមន្តិ** “យទិ បុរិមជវនតោ បច្ឆិមជវនំ វិយ អនន្តរំ ឧប្បជ្ជេយ្យ, ឋបេត្វា បុរិមបច្ឆិមភាវំ លក្ខណតោ តញ្ញេវ តំ ភវេយ្យា”តិ ចោទេតុំ បុច្ឆតិ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ***វិវិច្ចេវ កាមេហី***តិអាទីហិ បដិបាដិយា ឈានានំ ទេសិតភាវំ ទីបេតិ, ន អនន្តរុប្បត្តិំ, តស្មា អសាធកន្តិ។

ឈានសង្កន្តិកថាវណ្ណនា។

៧. ឈានន្តរិកកថាវណ្ណនា

៨១៧-៨១៨. ឥទានិ ឈានន្តរិកកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ សមយេ “បញ្ចកនយេ បញ្ច ឈានានិ វិភត្តានិ, កេវលំ តយោ សមាធី ឧទ្ទិដ្ឋា”តិ អវិតក្កវិចារមត្តស្ស សមាធិនោ ឱកាសំ អជានន្តានំ “បឋមស្ស ច ទុតិយស្ស ច ឈានស្ស អន្តរេ ឈានន្តរិកា នាម ឯសា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ សម្មិតិយានញ្ចេវ ឯកច្ចានញ្ច អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “ឈានម្បិ ចេតសិកា ធម្មា, ផស្សាទយោបិ, តស្មា យទិ ឈានន្តរិកា នាម ភវេយ្យ, ផស្សន្តរិកាទីហិបិ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទនត្ថំ **អត្ថិ ផស្សន្តរិកា**តិអាទិមាហ ។

ទុតិយស្ស ច ឈានស្សាតិ “យទិ ឈានន្តរិកា នាម ភវេយ្យ, ទុតិយតតិយាទីនិបិ ឈានានេវ, តេសម្បិ អន្តរិកាយ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ សោ កេវលំ លទ្ធិយា អភាវេន បដិក្ខិបតិ ចេវ បដិជានាតិ ច។ **បឋមស្ស ចា**តិ បុដ្ឋោ លទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។

៨១៩. **សវិតក្កោ សវិចារោ**តិអាទិ “តិណ្ណម្បិ សមាធីនំ សមាធិភាវេ សមានេ អវិតក្កោ វិចារមត្តោវ សមាធិ ឈានន្តរិកោ, ន ឥតរោតិ កោ ឯត្ថ វិសេសហេតូ”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។

៨២០-៨២២. **ទ្វិន្នំ ឈានានំ បដុប្បន្នាន**ន្តិ បឋមទុតិយានិ សន្ធាយ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ “តេសំ បច្ចុប្បន្នានំយេវ អន្តរេ អវិតក្កោ វិចារមត្តោ សមាធិ ឈានន្តរិកោ នាម ហោតី”តិ លទ្ធិយា បដិជានាតិ។ **បឋមំ ឈានំ និរុទ្ធ**ន្តិ បុដ្ឋោ តិណ្ណំ ឯកក្ខណេ បវត្តិ ន យុត្តាតិ បដិជានាតិ ។ **អវិតក្កោ វិចារមត្តោ សមាធិ បឋមំ ឈាន**ន្តិ ចតុក្កនយវសេន បុច្ឆតិ។ សកវាទី តស្មិំ នយេ តស្ស អភាវា បដិក្ខិបតិ។ **ននុ តយោ សមាធី**តិ ឯត្ថាយមធិប្បាយោ – យថា តេសុ តីសុ សមាធីសុ ទ្វេ សមាធី ឈានានេវ, ន ឈានន្តរិកា, ឯវំ ឥតរេនបិ ឈានេនេវ ភវិតព្ពំ, ន ឈានន្តរិកាយាតិ។

ឈានន្តរិកកថាវណ្ណនា។

៨. សមាបន្នោ សទ្ទំ សុណាតីតិកថាវណ្ណនា

៨២៣-៨២៥. ឥទានិ សមាបន្នោ សទ្ទំ សុណាតីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យស្មា បឋមស្ស ឈានស្ស សទ្ទោ កណ្ដកោ វុត្តោ ភគវតា, យទិ ច សមាបន្នោ តំ ន សុណេយ្យ, កថំ កណ្ដកោ សិយា។ តស្មា សមាបន្នោ សទ្ទំ, សុណាតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ចក្ខុនា រូបំ បស្សតី**តិអាទិ “សមាបន្នស្ស តាវ បញ្ចទ្វារប្បវត្តំ នត្ថិ, តស្មិំ អសតិ យទិ សោ សទ្ទំ សុណេយ្យ, រូបម្បិ បស្សេយ្យា”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **សទ្ទោ កណ្ដកោ**តិ វិក្ខេបករត្តា វុត្តំ។ ឱឡារិកេន ហិ សទ្ទេន សោតេ ឃដ្ដិតេ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋានំ ហោតិ, តេនេតំ វុត្តំ, តស្មា អសាធកំ។ **ទុតិយស្ស ឈានស្សា**តិអាទិ “យថា អញ្ញោបិ កណ្ដកោ អន្តោសមាបត្តិយំ នត្ថិ, ឯវំ សទ្ទស្សវនម្បី”តិ ពោធនត្ថំ វុត្តំ, តំ សព្ពំ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

សមាបន្នោ សទ្ទំ សុណាតីតិកថាវណ្ណនា។

៩. ចក្ខុនារូបំបស្សតីតិកថាវណ្ណនា

៨២៦-៨២៧. ឥទានិ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតីតិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា”តិ វចនំ និស្សាយ “បសាទចក្ខុមេវ រូបំ បស្សតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានំ , តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ ចក្ខុនា រូបំ បស្សេយ្យ, រូបេន រូបំ បស្សេយ្យាតី”តិ ចោទេតុំ **រូបេន រូបំ បស្សតី**តិ អាហ។ ឥតរោ រូបាយតនំ សន្ធាយ បដិក្ខិបិត្វា បុន បុដ្ឋោ ចក្ខុមេវ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **បដិវិជានាតី**តិ ឯត្ថ អយមធិប្បាយោ – បស្សតីតិ ហិ មយំ បដិជាននំ សន្ធាយ បុច្ឆាម, ន ចក្ខុបសំហារមត្តំ។ តស្មា វទេហិ តាវ “កិំ តេ ចក្ខុមា រូបេន រូបំ បដិវិជានាតី”តិ។ ឥតរោ បុរិមនយេនេវ បដិក្ខិបតិ ចេវ បដិជានាតិ ច។ អថ នំ “ឯវំ សន្តេ រូបំ មនោវិញ្ញាណំ អាបជ្ជតិ, តញ្ហិ បដិវិជានាតិ នាមា”តិ ចោទេតុំ **រូបំ មនោវិញ្ញាណ**ន្តិ អាហ។ ឥតរោ លេសំ អលភន្តោ បដិក្ខិបតេវ។ **អត្ថិ ចក្ខុស្ស អាវដ្ដនា**តិអាទិ “យទិ ចក្ខុ បដិវិជាននដ្ឋេន បស្សតិ, ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វិយ តស្សាបិ អាវជ្ជនាយ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ យស្មា ន អាវជ្ជនបដិពទ្ធំ ចក្ខុ, ន តំ អាវជ្ជនានន្តរំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ។ **សោតេន សទ្ទ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ចក្ខុនា រូបំ បស្សតី**តិ សសម្ភារកថានយេន វុត្តំ។ យថា ហិ ឧសុនា វិជ្ឈន្តោបិ “ធនុនា វិជ្ឈតី”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ ចក្ខុវិញ្ញាណេន បស្សន្តោបិ “ចក្ខុនា បស្សតី”តិ វុត្តោ, តស្មា អសាធកមេតំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោបិ។

ចក្ខុនា រូបំ បស្សតីតិកថាវណ្ណនា។

អដ្ឋារសមោ វគ្គោ។

១៩. ឯកូនវីសតិមវគ្គោ

១. កិលេសបជហនកថាវណ្ណនា

៨២៨-៨៣១. ឥទានិ កិលេសបជហនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យស្មា កិលេសបហានំ នាម អត្ថិ, បហីន កិលេសស្ស ច អតីតាបិ កិលេសា បហីនាវ ហោន្តិ, អនាគតាបិ, បច្ចុប្បន្នាបិ, តស្មា អតីតេបិ កិលេសេ បជហតិ, អនាគតេបិ, បច្ចុប្បន្នេបី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **អតីតេ**តិអាទិបុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ **នត្ថិ កិលេសេ ជហតី**តិ ឥមស្មឹ បន បរវាទិស្ស បញ្ហេ យស្មា កចវរំ បជហន្តស្ស កចវរេ ឆឌ្ឌនវាយាមោ វិយ កិលេសេ បជហន្តស្ស ន អតីតាទិភេទេសុ កិលេសេសុ វាយាមោ អត្ថិ, និព្ពានារម្មណេ បន អរិយមគ្គេ បវត្តិតេ កិលេសា អនុប្បន្នាយេវ នុប្បជ្ជន្តីតិ បហីនា នាម ហោន្តិ, តស្មា **ន ហេវន្តិ** បដិក្ខិបតិ។ **តេន ហិ អតីតេ កិលេសេ បជហតី**តិអាទិ បន យស្មា “នត្ថិ កិលេសបជហនា”តិ ន វត្តព្ពំ, តស្មា អតីតាទិភេទេ បជហតីតិ ឆលេន វុត្តំ។

កិលេសបជហនកថាវណ្ណនា។

២. សុញ្ញតកថាវណ្ណនា

៨៣២. ឥទានិ សុញ្ញតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ **សុញ្ញតា**តិ ទ្វេ សុញ្ញតា ខន្ធានញ្ច អនត្តលក្ខណំ និព្ពានញ្ច។ តេសុ អនត្តលក្ខណំ តាវ ឯកច្ចំ ឯកេន បរិយាយេន សិយា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នំ, និព្ពានំ, អបរិយាបន្នមេវ។ ឥមំ បន វិភាគំ អគ្គហេត្វា “សុញ្ញតា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អនិមិត្តន្តិ** សព្ពនិមិត្តរហិតំ និព្ពានំ។ “អប្បណិហិតោ”តិបិ តស្សេវ នាមំ។ កស្មា បនេតំ អាភតន្តិ? អវិភជ្ជវាទីវាទេ ទោសារោបនត្ថំ។ យស្ស ហិ អវិភជិត្វា “ឯកទេសេនេវ សុញ្ញតា សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា”តិ លទ្ធិ, តស្ស និព្ពានម្បិ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នន្តិ អាបជ្ជតិ។ ឥមស្ស ទោសស្សារោបនត្ថំ “អនិមិត្តំ អប្បណិហិត”ន្តិ អាភតំ។ ឥតរោ តស្ស បរិយាបន្នភាវំ អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **សង្ខារក្ខន្ធោ ន អនិច្ចោ**តិអាទិ និព្ពានសង្ខាតាយ សុញ្ញតាយ អនិច្ចភាវាបត្តិទោសទស្សនត្ថំ វុត្តំ។

៨៣៣. **សង្ខារក្ខន្ធស្ស សុញ្ញតា**តិ “យទិ អញ្ញស្ស ខន្ធស្ស សុញ្ញតា អញ្ញក្ខន្ធបរិយាបន្នា, សង្ខារក្ខន្ធសុញ្ញតាយបិ សេសក្ខន្ធបរិយាបន្នាយ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ **សង្ខារក្ខន្ធស្ស សុញ្ញតា ន វត្តព្ពា**តិអាទិ “យទិ សង្ខារក្ខន្ធសុញ្ញតា សេសក្ខន្ធបរិយាបន្នា ន ហោតិ, សេសក្ខន្ធសុញ្ញតាបិ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នា ន ហោតី”តិ បដិលោមទស្សនត្ថំ វុត្តំ។

៨៣៤. **សុញ្ញមិទំ, ភិក្ខវេ, សង្ខារា**តិ សុត្តំ បរសមយតោ អាភតំ។ តត្ថ **សង្ខារា**តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិ អាគតដ្ឋានេ វិយ បញ្ចក្ខន្ធា, តេ ច អត្តត្តនិយសុញ្ញត្តា សុញ្ញតាតិ សាសនាវចរំ ហោតិ, ន វិរុជ្ឈតិ, តស្មា អនុញ្ញាតំ។ យស្មា បនេតំ ន សុញ្ញតាយ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នភាវំ ទីបេតិ, តស្មា អសាធកន្តិ។

សុញ្ញតកថាវណ្ណនា។

៣. សាមញ្ញផលកថាវណ្ណនា

៨៣៥-៨៣៦. ឥទានិ សាមញ្ញផលកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ មគ្គវីថិយម្បិ ផលសមាបត្តិវីថិយម្បិ អរិយមគ្គស្ស វិបាកចិត្តំ សាមញ្ញផលំ នាមាតិ សកសមយេ សន្និដ្ឋានំ។ យេសំ បន តថា អគ្គហេត្វា “កិលេសបហានញ្ចេវ ផលុប្បត្តិ ច សាមញ្ញផលំ, តស្មា អសង្ខត”ន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា យថា បាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

សាមញ្ញផលកថាវណ្ណនា។

៤. បត្តិកថាវណ្ណនា

៨៣៧-៨៤០. ឥទានិ បត្តិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យំ យំ បដិលព្ភតិ, តស្ស តស្ស បដិលាភោ បត្តិ នាម។ សា ច អសង្ខតា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥត

វស្ស។ សេសមិធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ ។ **ន វត្តព្ព**ន្តិអាទិ យាយ លទ្ធិយា បត្តិ អសង្ខតាតិ មញ្ញតិ, តំ បកាសេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ សកវាទី “ន ហេវំ វត្តព្ពេ”តិ បដិក្ខិបន្តោ កេវលំ បត្តិយា រូបាទិភាវំ ន សម្បដិច្ឆតិ។ ន ហិ បត្តិ នាម កោចិ ធម្មោ អត្ថិ, ន បន អសង្ខតភាវំ អនុជានាតិ។ ឥតរោ បន បដិក្ខេបមត្តេនេវ អសង្ខតាតិ លទ្ធឹ បតិដ្ឋបេតិ, សា អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា អប្បតិដ្ឋិតាយេវាតិ។

បត្តិកថាវណ្ណនា។

៥. តថតាកថាវណ្ណនា

៨៤១-៨៤៣. ឥទានិ តថតាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “រូបាទីនំ សព្ពធម្មានំ រូបាទិសភាវតាសង្ខាតា តថតា នាម អត្ថិ, សា ច សង្ខតេសុ រូបាទីសុ អបរិយាបន្នត្តា អសង្ខតា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស , បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមិធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា បាកដមេវាតិ។

តថតាកថាវណ្ណនា។

៦. កុសលកថាវណ្ណនា

៨៤៤-៨៤៦. ឥទានិ កុសលកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ អនវជ្ជម្បិ កុសលំ ឥដ្ឋបាកម្បិ។ អនវជ្ជំ នាម កិលេសវិប្បយុត្តំ។ អយំ នយោ ឋបេត្វា អកុសលំ សព្ពធម្មេ ភជតិ។ ឥដ្ឋវិបាកំ នាម អាយតឹ ឧបបត្តិបវត្តេសុ ឥដ្ឋផលនិប្ផាទកំ បុញ្ញំ។ អយំ នយោ កុសលត្តិកេ អាទិបទមេវ ភជតិ។ យេសំ បន ឥមំ វិភាគំ អគ្គហេត្វា អនវជ្ជភាវមត្តេនេវ និព្ពានំ កុសលន្តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ, តេសំ ឥដ្ឋវិបាកដ្ឋេន និព្ពានស្ស កុសលតាភាវំ ទីបេតុំ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, អត្តនោ លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមិធាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

កុសលកថាវណ្ណនា។

៧. អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណនា

៨៤៧. ឥទានិ អច្ចន្តនិយាមកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “សកឹ និមុគ្គោ និមុគ្គោវ ហោតី”តិ (អ. និ. ៧.១៥) សុត្តំ និស្សាយ “អត្ថិ បុថុជ្ជនស្ស អច្ចន្តនិយាមតា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **មាតុឃាតកោ**តិអាទិ “និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកស្ស ច មាតុឃាតកាទីនញ្ច សមានេ មិច្ឆត្តនិយាមេ មាតុឃាតកាទីហិបិ តេ អច្ចន្តនិយតេហិ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ ឥតរោ “និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកោ សំសារខាណុកោ ភវន្តរេបិ និយតោវ ឥមេ បន ឯកស្មិញ្ញេវ អត្តភាវេ”តិ លទ្ធិយា **ន ហេវ**ន្តិ បដិក្ខិបតិ ។

៨៤៨. **វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជេយ្យា**តិ “អយំ និយតោ វា នោ វា”តិ ឯវំ ឧប្បជ្ជេយ្យាតិ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ អនុប្បត្តិការណំ អបស្សន្តោ បដិជានាតិ។ **នុប្បជ្ជេយ្យា**តិ បុដ្ឋោ បន យំ ទិដ្ឋឹ អាសេវន្តោ និយាមំ ឱក្កន្តោ, តត្ថ អនុប្បត្តឹ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ តតោ **បហីនា**តិ បុដ្ឋោ មគ្គេន អប្បហីនត្តា បដិក្ខិបតិ, តំ ទិដ្ឋឹ អារព្ភ អសមុទាចារតោ បដិជានាតិ។ អថ នំ យស្មា បហានំ នាម វិនា អរិយមគ្គេន នត្ថិ, តស្មា តស្ស វសេន ចោទេតុំ **សោតាបត្តិមគ្គេនា**តិអាទិមាហ។ សោ ឯកមគ្គេនាបិ អប្បហីនត្តា បដិក្ខិបតិ។ បុន **កតមេនា**តិ បុដ្ឋោ មិច្ឆាមគ្គំ សន្ធាយ **អកុសលេនា**តិអាទិមាហ។

៨៤៩. **ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជេយ្យា**តិ ទុតិយនិយាមុប្បត្តឹ បុច្ឆតិ។ ឥតរោ យស្មា “យេបិ តេ ឱក្កលា វយភិញ្ញា នត្ថិកវាទា អកិរិយវាទា អហេតុកវាទា”តិ (ម. និ. ៣.១៤៣) វចនតោ តិស្សោបិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយោ ឯកស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្មា បដិជានាតិ។

៨៥០. អថ នំ “ន ច នាម សោ អច្ចន្តនិយាមោ”តិ ចោទេតុំ **ហញ្ចី**តិអាទិមាហ។ អច្ចន្តនិយតស្ស ហិ ទុតិយនិយាមោ និរត្ថកោ។ **នុប្បជ្ជេយ្យា**តិ បញ្ហេ យំ សស្សតទិដ្ឋិយា សស្សតន្តិ គហិតំ, តទេវ ឧច្ឆិជ្ជិស្សតីតិ គហេត្វា អនុប្បត្តឹ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **បហីនា**តិ បុដ្ឋោ មគ្គេន អប្បហីនត្តា បដិក្ខិបតិ, វុត្តនយេន

អនុប្បជ្ជនតោ បដិជានាតិ។ **សស្សតទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជេយ្យា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សេសំ វិចិកិច្ឆាវារេ វុត្តនយមេវ។

៨៥១-៨៥២. **ន វត្តព្ព**ន្តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, សុត្តស្ស អត្ថិតាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ ន បន សោ ភវន្តរេបិ និមុត្តោវ។ តមត្ថំ ញោរេ ហិ ភវេ អភព្ពោ សោ តំ ទិដ្ឋឹ បជហិតុន្តិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ, តស្មា អសាធកមេតន្តិ។ **សព្ពកាលំ ឧម្មុជ្ជិត្វា និមុជ្ជតី**តិអាទិ វចនមត្តេ អភិនិវេសំ អកត្វា អត្ថោ បរិយេសិតព្ពោតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តន្តិ។

អច្ចន្តនិយាមកថាវណ្ណនា។

៨. ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា

៨៥៣-៨៥៦. ឥទានិ ឥន្ទ្រិយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ លោកិយា សទ្ធា សទ្ធា ឯវ នាម, ន សទ្ធិន្ទ្រិយំ។ តថា លោកិយំ វីរិយំ...បេ.... សតិ... សមាធិ... បញ្ញា បញ្ញាយេវ នាម, ន បញ្ញិន្ទ្រិយន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានញ្ចេវ មហិសាសកានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស ។ **នត្ថិ លោកិយា សទ្ធា**តិអាទិ យស្មា លោកិយាបិ សទ្ធាទយោវ ធម្មា អធិបតិយដ្ឋេន ឥន្ទ្រិយំ, ន សទ្ធាទីហិ អញ្ញំ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិ នាម អត្ថិ, តស្មា លោកិយានម្បិ សទ្ធាទីនញ្ញេវ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **អត្ថិ លោកិយោ មនោ**តិអាទិ យថា តេ លោកិយាបិ មនាទយោ ធម្មា មនិន្ទ្រិយាទីនិ, ឯវំ លោកិយា សទ្ធាទយោបិ សទ្ធិន្ទ្រិយានីតិ ឧបមាយ តស្សត្ថស្ស វិភាវនត្ថំ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

ឥន្ទ្រិយកថាវណ្ណនា។

ឯកូនវីសតិមោ វគ្គោ។

២០. វីសតិមវគ្គោ

១. អសញ្ចិច្ចកថាវណ្ណនា

៨៥៧-៨៦២. ឥទានិ អសញ្ចិច្ចកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “អានន្តរិយវត្ថូនិ នាម គរូនិ ភារិយានិ, តស្មា អសញ្ចិច្ចាបិ តេសុ វត្ថូសុ វិកោបិតេសុ អានន្តរិកោ ហោតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **អសញ្ចិច្ចា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, លទ្ធិវសេន បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យស្មា អានន្តរិយកម្មំ នាម កម្មបថប្បត្តំ។ យទិ ច អសញ្ចិច្ច កម្មបថភេទោ សិយា, អវសេសា បាណាតិបាតាទយោបិ អសញ្ចិច្ច ភវេយ្យុ”ន្តិ ចោទនត្ថំ **អសញ្ចិច្ចបាណំ ហន្ត្វា**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តថារូបាយ លទ្ធិយា អភាវេន បដិក្ខិបតិ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ **ន វត្តព្ពំ មាតុឃាតកោ**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, រោគបដិការាទិកាលេ អសញ្ចិច្ច ឃាតំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ **ននុ មាតា ជីវិតា វោរោបិតា**តិ បញ្ហេបិ អសញ្ចិច្ច វោរោបិតំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្សេវ។ ឯវំ អធិប្បាយំ បន អគ្គហេត្វា ហញ្ចីតិ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនំ ឥតរស្ស។ តំ អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា អប្បតិដ្ឋិតមេវ។ បិតុឃាតកាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សង្ឃភេទកេ បន ធម្មសញ្ញី សន្ធាយ **សង្ឃភេទោ អានន្តរិកោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, “សង្ឃំ សមគ្គំ ភេត្វាន, កប្បំ និរយម្ហិ បច្ចតី”តិ វចនំ អយោនិសោ គហេត្វា បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ បុន **សព្ពេ**តិ បុដ្ឋោ សកបក្ខេ ធម្មសញ្ញី សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, បរបក្ខេ ធម្មសញ្ញី សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **ធម្មសញ្ញី**តិ បញ្ហទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ **ននុ វុត្តំ ភគវតា**តិ សុត្តំ ឯកន្តេនេវ ធម្មវាទិស្ស អានន្តរិកភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **អាបាយិកោ នេរយិកោ**តិ គាថាយបិ អធម្មវាទីយេវ អធិប្បេតោ។ ឥតរោ បន អធិប្បាយំ អគ្គហេត្វា លទ្ធិំ បតិដ្ឋបេតិ។ សា អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា អប្បតិដ្ឋិតាយេវាតិ។

អសញ្ចិច្ចកថាវណ្ណនា។

២. ញាណកថាវណ្ណនា

៨៦៣-៨៦៥. ឥទានិ ញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ទុវិធំ ញាណំ – លោកិយញ្ច លោកុត្តរញ្ច។ លោកិយំ សមាបត្តិញាណម្បិ ហោតិ ទានាទិវសេន បវត្តំ កម្មស្សកតញាណម្បិ; លោកុត្តរំ សច្ចបរិច្ឆេទកំ មគ្គញាណម្បិ ផលញាណម្បិ។ ឥមំ បន វិភាគំ អកត្វា “សច្ចបរិច្ឆេទកមេវ ញាណំ ន ឥតរំ, តស្មា នត្ថិ បុថុជ្ជនស្ស ញាណ”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ហេតុវាទានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **បញ្ញា**តិអាទិ ញាណវេវចនទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តេនេតំ ទីបេតិ – យទិ តស្ស ញាណំ នត្ថិ, បញ្ញាទយោបិ នត្ថិ។ អថ បញ្ញាទយោ អត្ថិ, ញាណម្បិ អត្ថិ។ កស្មា? បញ្ញាទីនំ ញាណតោ អនញ្ញត្តាតិ។ **បឋមំ ឈាន**ន្តិអាទិ សមាបត្តិញាណស្ស ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ទានំ ទទេយ្យា**តិអាទិ កម្មស្សកតញាណស្ស។ **ទុក្ខំ បរិជានាតី**តិ លោកុត្តរមគ្គញាណមេវ ទីបេតិ, ន ច លោកុត្តរមេវ ញាណន្តិ។

ញាណកថាវណ្ណនា។

៣. និរយបាលកថាវណ្ណនា

៨៦៦. ឥទានិ និរយបាលកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “និរយេ នេរយិកកម្មានេវ និរយបាលរូបវសេន វធេន្តិ, នត្ថិ និរយបាលា នាម សត្តា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តត្ថ និរយបាលា ន សិយុំ, កម្មការណាបិ ន ភវេយ្យុំ។ ការណិកេសុ ហិ សតិ ការណា”តិ ចោទេតុំ **នត្ថិ និរយេសូ**តិអាទិមាហ។

៨៦៧-៨៦៨. **អត្ថិ មនុស្សេសូ**តិ បច្ចក្ខេន ញាបនត្ថំ។ យថា ហិ មនុស្សេសុ សតិ ការណិកេសុ ការណា, ឯវំ តត្ថាបីតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ **អត្ថិ និរយេសូ**តិ បុច្ឆា បរវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ន វេស្សភូ នោបិ ច បេត្តិរាជា**តិ បរវាទិនា សកសមយតោ សុត្តំ អាភតំ។ តំ បន សាសនាវចរិកន្តិ សកវាទិនា អនុញ្ញាតំ។ តត្ថ **វេស្សភូ**តិ ឯកោ ទេវោ។ **បេត្តិរាជា**តិ បេត្តិវិសយេ បេតមហិទ្ធិកោ។ **សោមា**ទយោ បាកដា ឯវ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អត្តនោ កម្មេហិ ឥតោ បណុន្នំ បរលោកំ បត្តំ បុរិសំ ន ឯតេ វេស្សភូអាទយោ ហនន្តិ។ យេហិ បន សោ កម្មេហិ តត្ថ បណុន្នោ, តានិ សកានិ កម្មានិយេវ នំ តត្ថ ហនន្តីតិ កម្មស្សកតំ ទីបេតិ, ន និរយបាលានំ អភាវំ។ សកវាទិនា បន **តមេនំ, ភិក្ខវេ**តិ អាភតានិ សុត្តបទានិ នីតត្ថានេវាតិ។

និរយបាលកថាវណ្ណនា។

៤. តិរច្ឆានកថាវណ្ណនា

៨៦៩-៨៧១. ឥទានិ តិរច្ឆានកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ទេវេសុ ឯរាវណាទយោ ទេវបុត្តា ហត្ថិវណ្ណំ អស្សវណ្ណំ វិកុព្ពន្តិ, នត្ថិ តត្ថ តិរច្ឆានគតា។ យេសំ បន តិរច្ឆានវណ្ណិនោ ទេវបុត្តេ ទិស្វា “អត្ថិ ទេវេសុ តិរច្ឆានគតា”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ ទេវយោនិយំ តិរច្ឆានគតា សិយុំ, តិរច្ឆានយោនិយម្បិ ទេវា សិយុ”ន្តិ ចោទេតុំ **អត្ថិ តិរច្ឆានគតេសូ**តិអាទិមាហ។ **កីដា**តិអាទិ យេសំ សោ អភាវោ ឥច្ឆតិ, តេ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **ឯរាវណោ**តិ បញ្ហេ តស្ស អត្ថិតាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស , ន តិរច្ឆានគតស្ស។ **ហត្ថិពន្ធា**តិអាទិ “យទិ តត្ថ ហត្ថិអាទយោ សិយុំ, ហត្ថិពន្ធាទយោបិ សិយុ”ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **យាវសិកា**តិ យវស្ស ទាយកា។ **ការណិកា**តិ ហត្ថាចរិយាទយោ, យេហិ តេ នានាវិធំ ការណំ ករេយ្យុំ។ **ភត្តការកា**តិ ហត្ថិអាទីនំ ភត្តរន្ធកា។ **ន ហេវ**ន្តិ តថា អនិច្ឆន្តោ បដិក្ខិបតីតិ។

តិរច្ឆានកថាវណ្ណនា។

៥. មគ្គកថាវណ្ណនា

៨៧២-៨៧៥. ឥទានិ មគ្គកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យេសំ “បុព្ពេវ ខោ បនស្ស កាយកម្មំ វចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៣.៤៣១) ឥទញ្ចេវ សុត្តំ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវានញ្ច ចិត្តវិប្បយុត្តតំ និស្សាយ “និប្បរិយាយេន បញ្ចង្គិកោវ មគ្គោ”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហិសាសកានំ, តេ សន្ធាយ **បញ្ចង្គិកោ**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សម្មាវាចា មគ្គង្គំ, សា ច ន មគ្គោតិ**អាទិ បរសមយវសេន វុត្តំ។ បរសមយស្មិញ្ហិ សម្មាវាចាទយោ មគ្គង្គន្តិ អាគតា។ រូបត្តា បន មគ្គោ ន ហោតីតិ វណ្ណិតា។ **សម្មាទិដ្ឋិ មគ្គង្គ**ន្តិអាទិ មគ្គង្គស្ស អមគ្គតា នាម នត្ថីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **បុព្ពេវ ខោ បនស្សា**តិ សុត្តេ បរិសុទ្ធសីលស្ស មគ្គភាវនា នាម ហោតិ, ន ឥតរស្សាតិ អាគមនិយបដិបទាយ វិសុទ្ធិភាវទស្សនត្ថំ “កាយកម្មំ វចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ ហោតី”តិ វុត្តំ, ន ឥមេហិ វិនា បញ្ចង្គិកភាវទស្សនត្ថំ។ តេនេវាហ “ឯវមស្សាយំ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆតី”តិ។ សកវាទិនា អាភតសុត្តំ នីតត្ថមេវាតិ។

មគ្គកថាវណ្ណនា។

៦. ញាណកថាវណ្ណនា

៨៧៦-៨៧៧. ឥទានិ ញាណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ធម្មចក្កប្បវត្តនេ ទ្វាទសាការញាណំ សន្ធាយ “ទ្វាទសវត្ថុកំ ញាណំ លោកុត្តរ”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “សចេ តំ ទ្វាទសវត្ថុកំ, ទ្វាទសហិ មគ្គញាណេហិ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **ទ្វាទសា**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ មគ្គស្ស ឯកត្តំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ, ឯកេកស្មិំ សច្ចេ សច្ចញាណកិច្ចញាណកតញាណានំ វសេន ញាណនានត្តំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **ទ្វាទស សោតាបត្តិមគ្គា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ននុ វុត្តំ ភគវតា**តិ សុត្តំ សទ្ធិំ បុព្ពភាគបរភាគេហិ ញាណនានត្តំ ទីបេតិ, ន អរិយមគ្គស្ស ទ្វាទស ញាណតំ។ តស្មា អសាធកន្តិ។

ញាណកថាវណ្ណនា។

វីសតិមោ វគ្គោ។

ចតុត្ថបណ្ណាសកោ សមត្តោ។

២១. ឯកវីសតិមវគ្គោ

១. សាសនកថាវណ្ណនា

៨៧៨. ឥទានិ សាសនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ តិស្សោ សង្គីតិយោ សន្ធាយ “សាសនំ នវំ កត”ន្តិ ច “អត្ថិ កោចិ តថាគតស្ស សាសនំ នវំ ករោតី”តិ ច “លព្ភា តថាគតស្ស សាសនំ នវំ កាតុ”ន្តិ ច យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ តីសុបិ កថាសុ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **សតិបដ្ឋានា**តិអាទិ សាសនំ នាម សតិបដ្ឋានាទយោ ចេវ អរិយធម្មា, កុសលាទីនញ្ច ទេសនា។ តត្ថ យេសំ ភគវតា ទេសិតា សតិបដ្ឋានាទយោ, ឋបេត្វា តេ អញ្ញេសំ វា សតិបដ្ឋានាទីនំ ករណេន អកុសលាទីនំ វា កុសលាទិភាវករណេន សាសនំ នវំកតំ នាម ភវេយ្យ, កឹ តំ ឯវំ កតំ កេនចិ, អត្ថិ វា កោចិ ឯវំ ករោតិ, លព្ភា វា ឯវំ កាតុន្តិ តីសុបិ បុច្ឆាសុ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ សេសំ សព្ពត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

សាសនកថាវណ្ណនា។

២. អវិវិត្តកថាវណ្ណនា

៨៧៩-៨៨០. ឥទានិ អវិវិត្តកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្ស បុគ្គលស្ស យោ ធម្មោ បច្ចុប្បន្នោ, សោ តេន អវិវិត្តោ នាមាតិ ឥទំ សកសមយេ សន្និដ្ឋានំ។ យស្មា បន បុថុជ្ជនេន តេធាតុកា ធម្មា អបរិញ្ញាតា, តស្មា សោ ឯកក្ខណេយេវ សព្ពេហិបិ តេធាតុកេហិ ធម្មេហិ អវិវិត្តោតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសញ្ញេវ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ផស្សេហី**តិអាទិ សព្ពេសំ ផស្សាទីនំ ឯកក្ខណេ បវត្តិទោសទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អវិវិត្តកថាវណ្ណនា។

៣. សញ្ញោជនកថាវណ្ណនា

៨៨១-៨៨២. ឥទានិ សញ្ញោជនកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា អរហា សព្ពំ ពុទ្ធវិសយំ ន ជានាតិ, តស្មា តស្ស តត្ថ អវិជ្ជាវិចិកិច្ឆាហិ អប្បហីនាហិ ភវិតព្ពន្តិ សញ្ញាយ “អត្ថិ កិញ្ចិ សញ្ញោជនំ អប្បហាយ អរហត្តប្បត្តី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **អត្ថិ កិញ្ចិ សក្កាយទិដ្ឋី**តិអាទិ អរហតោ សព្ពសំយោជនប្បហានទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **សព្ពំ ពុទ្ធវិសយ**ន្តិ បញ្ហទ្វយេ អរហតោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាភាវេន បដិសេធោ កតោ, ន អវិជ្ជាវិចិកិច្ឆានំ អប្បហានេន។ ឥតរោ បន តេសំ អប្បហីនតំ សន្ធាយ **តេន ហី**តិ លទ្ធឹ បតិដ្ឋបេតិ។ សា អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា អប្បតិដ្ឋិតាវ ហោតីតិ។

សញ្ញោជនកថាវណ្ណនា។

៤. ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា

៨៨៣-៨៨៤. ឥទានិ ឥទ្ធិកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ឥទ្ធិ នាមេសា កត្ថចិ ឥជ្ឈតិ, កត្ថចិ ន ឥជ្ឈតិ, អនិច្ចាទីនំ និច្ចាទិករណេ ឯកន្តេនេវ ន ឥជ្ឈតិ។ សភាគសន្តតី បន បរិវត្តេត្វា វិសភាគសន្តតិករណេ វា សភាគសន្តតិវសេនេវ ចិរតរប្បវត្តនេ វា យេសំ អត្ថាយ ករិយតិ, តេសំ បុញ្ញាទីនិ ការណានិ និស្សាយ កត្ថចិ ឥជ្ឈតិ, ភិក្ខូនំ អត្ថាយ បានីយស្ស សប្បិខីរាទិករណេ វិយ មហាធាតុនិធានេ ទីបាទីនំ ចិរសន្តានប្បវត្តនេ វិយ ចាតិ ឥទំ សកសមយេ សន្និដ្ឋានំ។ យំ បន អាយស្មា បិលិន្ទវច្ឆោ រញ្ញោ បាសាទំ សុវណ្ណន្តេវ អធិមុច្ចិ, តំ និស្សាយ យេសំ “អត្ថិ អធិប្បាយឥទ្ធី”តិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **អត្ថិ អធិប្បាយឥទ្ធី**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស។ តត្ថ **អធិប្បាយឥទ្ធី**តិ អធិប្បាយឥទ្ធិ, យថាធិប្បាយំ ឥជ្ឈនឥទ្ធីតិ អត្ថោ។ **អាមន្តា**តិ លទ្ធិមត្តេ ឋត្វា បដិញ្ញា បរវាទិស្ស។ អថ នំ អនិច្ចាទីនំ និច្ចាទិតាយ អនុយុញ្ជិតុំ **និច្ចបណ្ណា រុក្ខា ហោន្តូ**តិអាទិមាហ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។ លទ្ធិបតិដ្ឋាបនេ **សុវណ្ណោ ច បនាសី**តិ រញ្ញោ បុញ្ញូបនិស្សយេន អាសិ, ន កេវលំ ថេរស្ស អធិប្បាយេនេវ។ តស្មា អសាធកមេតន្តិ។

ឥទ្ធិកថាវណ្ណនា។

៥. ពុទ្ធកថាវណ្ណនា

៨៨៥. ឥទានិ ពុទ្ធកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ឞបេត្វា តស្មឹ តស្មឹ កាលេ សរីរវេមត្តតំ អាយុវេមត្តតំ បភាវេមត្តតញ្ច សេសេហិ ពុទ្ធធម្មេហិ ពុទ្ធានំ ពុទ្ធេហិ ហីនាតិរេកតា នាម នត្ថិ។ យេសំ បន អវិសេសេនេវ អត្ថីតិ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ **អត្ថិ ពុទ្ធាន**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ ពុទ្ធធម្មេហិ អនុយុញ្ជិតុំ **សតិបដ្ឋានតោ**តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តេសំ វសេន ហីនាតិរេកតំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិយេវាតិ។

ពុទ្ធកថាវណ្ណនា។

៦. សព្ពទិសាកថាវណ្ណនា

៨៨៦. ឥទានិ សព្ពទិសាកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ចតូសុ ទិសាសុ ហេដ្ឋា ឧបរីតិ សមន្តតោ លោកធាតុសន្និវាសំ, សព្ពលោកធាតូសុ ច ពុទ្ធា អត្ថីតិ អត្តនោ វិកប្បសិប្បំ ឧប្បាទេត្វា “សព្ពទិសាសុ ពុទ្ធា តិដ្ឋន្តី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ មហាសង្ឃិកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **បុរត្ថិមាយា**តិ បុដ្ឋោ សក្យមុនឹ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ បុន បុដ្ឋោ លទ្ធិវសេន អញ្ញលោកធាតុយំ ឞិតំ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ **កិន្នាមោ សោ ភគវា**តិអាទិ “សចេ ត្វំ ជានាសិ, នាមាទិវសេន នំ កថេហី”តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

សព្ពទិសាកថាវណ្ណនា។

៧. ធម្មកថាវណ្ណនា

៨៨៧-៨៨៨. ឥទានិ ធម្មកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា រូបាទយោ រូបាទិសភាវេន និយតា ន តំ សភាវំ វិជហន្តិ, តស្មា សព្ពធម្មា និយតាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ ឯកច្ចានញ្ច ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ **សព្ពេ ធម្មា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “សចេ តេ និយតា, មិច្ឆត្តនិយតា វា សិយុំ សម្មត្តនិយតា វា, ឥតោ អញ្ញោ និយាមោ នាម នត្ថី”តិ ចោទេតុំ **មិច្ឆត្តនិយតា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ បដិក្ខេបោ ច បដិញ្ញា ច បរវាទិស្ស។ **រូបំ រូបដ្ឋេនា**តិអាទិ យេនត្ថេន និយតាតិ វទតិ, តស្ស វសេន ចោទេតុំ វុត្តំ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – រូបញ្ហិ រូបដ្ឋេន និយតន្តិ រូបំ រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវន្តិ អធិប្បាយេន វត្តព្ពំ, ឥតោ អញ្ញថា ន វត្តព្ពំ។ កស្មា? រូបដ្ឋតោ អញ្ញស្ស រូបស្ស អភាវា។ រូបសភាវោ ហិ រូបដ្ឋោ, រូបសភាវោ ច រូបមេវ, ន រូបតោ អញ្ញោ។ វេទនាទីហិ បនស្ស នានត្តបញ្ញាបនត្ថំ ឯស វោហារោ ហោតីតិ។ តស្មា “រូបំ រូបដ្ឋេន និយត”ន្តិ វទន្តេន រូបំ និយតន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ និយតញ្ច នាម មិច្ឆត្តនិយតំ វា សិយា សម្មត្តនិយតំ វា, ឥតោ អញ្ញោ និយាមោ នាម នត្ថីតិ។ អថ កស្មា បដិជានាតីតិ? អត្ថន្តរវសេន។ **រូបំ រូបដ្ឋេន និយត**ន្តិ ឯត្ថ ហិ រូបំ រូបមេវ, ន វេទនាទិសភាវន្តិ អយមត្ថោ។ តស្មា បដិជានាតិ។ ឥតោ អញ្ញថា បនស្ស និយតត្តំ នត្ថីតិ បុន តេនេវ នយេន ចោទេតុំ **មិច្ឆត្តនិយត**ន្តិអាទិមាហ ។ តំ សព្ពំ ឧត្តានត្ថមេវ។ **តេន ហិ រូប**ន្តិ លទ្ធិបិ អយោនិសោ បតិដ្ឋាបិតត្តា អប្បតិដ្ឋិតាវ ហោតីតិ។

ធម្មកថាវណ្ណនា។

៨. កម្មកថាវណ្ណនា

៨៨៩-៨៩១. ឥទានិ កម្មកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យស្មា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទីនិ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយដ្ឋាទីហិ និយតានិ, តស្មា សព្ពេ កម្មា និយតា”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ទិដ្ឋធម្មវេទនីយដ្ឋេន និយត**ន្តិ ឯត្ថ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយដ្ឋមេវ។ សចេ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ វិបាកំ ទាតុំ សក្កោតិ ទេតិ, នោ ចេ អហោសិកម្មំ នាម ហោតីតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ បដិញ្ញា សកវាទិស្ស។ មិច្ឆត្តសម្មត្តនិយាមវសេន បនេតំ អនិយតមេវាតិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

កម្មកថាវណ្ណនា។

ឯកវីសតិមោ វគ្គោ។

២២. ពាវីសតិមវគ្គោ

១. បរិនិព្ពានកថាវណ្ណនា

៨៩២. ឥទានិ បរិនិព្ពានកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “យស្មា អរហា សព្ពញ្ញុវិសយេ អប្បហីនសំយោជនោវ បរិនិព្ពាយតិ, តស្មា អត្ថិ កិញ្ចិ សំយោជនំ អប្បហាយ បរិនិព្ពាន”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវាតិ។

បរិនិព្ពានកថាវណ្ណនា។

២. កុសលចិត្តកថាវណ្ណនា

៨៩៤-៨៩៥. ឥទានិ កុសលចិត្តកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា អរហា សតិវេបុល្លប្បត្តោ បរិនិព្ពាយន្តោបិ សតោ សម្បជានោវ បរិនិព្ពាតិ, តស្មា កុសលចិត្តោ បរិនិព្ពាយតីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យស្មា កុសលចិត្តោ នាម បុញ្ញាភិសង្ខារាភិសង្ខរណាទិវសេន ហោតិ, តស្មា តេនត្ថេន ចោទេតុំ **អរហា បុញ្ញាភិសង្ខារ**ន្តិអាទិមាហ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ **សតោ សម្បជានោ**តិ ឥទំ ជវនក្ខណេ កិរិយសតិសម្បជញ្ញានំ វសេន អសម្មោហមរណទីបនត្ថំ វុត្តំ, ន កុសលចិត្តទីបនត្ថំ។ តស្មា អសាធកន្តិ។

កុសលចិត្តកថាវណ្ណនា។

៣. អានេញ្ជកថាវណ្ណនា

៨៩៦. ឥទានិ អានេញ្ជកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ភគវា ចតុត្ថជ្ឈានេ ឋិតោ បរិនិព្ពាយីតិ សល្លក្ខេត្វា “អរហា អានេញ្ជេ ឋិតោ បរិនិព្ពាយតី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **បកតិចិត្តេ**តិ ភវង្គចិត្តេ។ សព្ពេ ហិ សញ្ញិនោ សត្តា ភវង្គចិត្តេ ឋត្វា ភវង្គបរិយោសានេន ចុតិចិត្តេន កាលំ ករោន្តិ។ ឥតិ នំ ឥមិនា អត្ថេន ចោទេតុំ ឯវមាហ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ចតុវោការភវេ អរហតោ បកតិចិត្តម្បិ អានេញ្ជំ ហោតិ, អយំ បន បញ្ហោ បញ្ចវោការភវវសេន ឧទ្ធដោ។ តស្មា **នោ ច វត រេ វត្តព្ពេ**តិ អាហ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អានេញ្ជកថាវណ្ណនា។

៤. ធម្មាភិសមយកថាវណ្ណនា

៨៩៧. ឥទានិ ធម្មាភិសមយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ អតីតភវេ សោតាបន្នំ មាតុកុច្ឆិយំ វសិត្វា និក្ខន្តំ ទិស្វា “អត្ថិ គព្ភសេយ្យាយ ធម្មាភិសមយោ”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “យទិ តត្ថ ធម្មាភិសមយោ អត្ថិ, ធម្មាភិសមយស្ស ការណេហិ ធម្មទេសនាទីហិ ភវិតព្ព”ន្តិ ចោទេតុំ **អត្ថិ គព្ភសេយ្យាយ ធម្មទេសនា**តិអាទិមាហ។ **សុត្តស្ស**តិអាទិ ភវង្គវារំ សន្ធាយ វុត្តំ។ គព្ភសេយ្យាយ ហិ យេភុយ្យេន ភវង្គមេវ បវត្តតិ។ តេនេវ សត្តោ កិរិយមយប្បវត្តាភាវា សុត្តោ, ភាវនានុយោគស្ស អភាវា បមត្តោ, កម្មដ្ឋានបរិគ្គាហកានំ សតិសម្បជញ្ញានំ អភាវា មុដ្ឋស្សតិ អសម្បជានោ នាម ហោតិ, តថារូបស្ស កុតោ ធម្មាភិសមយោតិ?

ធម្មាភិសមយកថាវណ្ណនា។

៥-៧. តិស្សោបិកថាវណ្ណនា

៨៩៨-៩០០. ឥទានិ តិស្សោបិកថា នាម ហោន្តិ។ តត្ថ អចិរជាតានំ បន សោតាបន្នានំ អរហត្តប្បត្តិំ សុប្បវាសាយ ច ឧបាសិកាយ សត្តវស្សិកំ គព្ភំ ទិស្វា “អត្ថិ គព្ភសេយ្យាយ អរហត្តប្បត្តី”តិ ច សុបិនេ អាកាសគមនាទីនិ ទិស្វា “អត្ថិ ធម្មាភិសមយោ”តិ ច “អត្ថិ តត្ថ អរហត្តប្បត្តី”តិ ច ឥធាបិ យេសំ លទ្ធិយោ, សេយ្យថាបិ តេសញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ បុរិមកថា សទិសមេវាតិ។

តិស្សោបិកថាវណ្ណនា។

៨. អព្យាកតកថាវណ្ណនា

៨០១-៨០២. ឥទានិ អព្យាកតកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ “អត្ថេសា, ភិក្ខវេ, ចេតនា, សា ច ខោ អព្ពោហារិកា”តិ (បារា. ២៣៥) វចនតោ “សព្ពំ សុបិនគតស្ស ចិត្តំ អព្យាកត”ន្តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានញ្ចេវ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថា បាឡិមេវ និយ្យាតិ។ **សុបិនគតស្ស ចិត្តំ អព្ពោហារិក**ន្តិ ឥទំ អាបត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សុបិនគតស្ស ហិ បាណាតិបាតាទិវសេន កិញ្ចាបិ អកុសលចិត្តំ បវត្តតិ, វត្ថុវិកោបនំ បន នត្ថីតិ ន សក្កា តត្ថ អាបត្តិំ បញ្ញបេតុំ។ ឥមិនា ការណេន តំ អព្ពោហារិកំ, ន អព្យាកតត្តាតិ។

អព្យាកតកថាវណ្ណនា។

៩. អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណនា

៨០៣-៨០៥. ឥទានិ អាសេវនបច្ចយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា សព្ពេ ធម្មា ខណិកា , ន កោចិ មុហុត្តម្បិ ឋត្វា អាសេវនបច្ចយំ អាសេវតិ នាម។ តស្មា នត្ថិ កិញ្ចិ អាសេវនបច្ចយតា។ អាសេវនបច្ចយតាយ ឧប្បន្នំ បន ន កិញ្ចិ អត្ថីតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ តេសញ្ញេវ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ សុត្តវសេនេវ បញ្ញាបេតុំ **ននុ វុត្តំ ភគវតា បាណាតិបាតោ**តិអាទិ អាភតំ។ តំ សព្ពំ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អាសេវនបច្ចយកថាវណ្ណនា។

១០. ខណិកកថាវណ្ណនា

៨០៦-៨០៧. ឥទានិ ខណិកកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ យស្មា សព្ពសង្ខតធម្មា អនិច្ចា, តស្មា ឯកចិត្តក្ខណិកាយេវ។ សមានាយ ហិ អនិច្ចតាយ ឯកោ លហុំ ភិជ្ជតិ, ឯកោ ចិរេនាតិ កោ ឯត្ថ និយាមោតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ បុព្ពសេលិយាបរសេលិយានំ; តេ សន្ធាយ **ឯកចិត្តក្ខណិកា**តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ **ចិត្តេ មហាបថវី**តិអាទីសុ តេសំ តថា សណ្ឋានំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ **ចក្ខាយតន**ន្តិអាទិ “យទិ សព្ពេ ឯកចិត្តក្ខណិកា ភវេយ្យុំ, ចក្ខាយតនាទីនិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ សទ្ធឹយេវ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈេយ្យុ”ន្តិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ ឥតរោ បន អន្តោមាតុកុច្ឆិគតស្ស វិញ្ញាណុប្បត្តិំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ , បវត្តំ សន្ធាយ លទ្ធិវសេន បដិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។ **តេន ហិ ឯកចិត្តក្ខណិកា**តិ យស្មា និច្ចា ន ហោន្តិ, តស្មា ឯកចិត្តក្ខណិកាតិ អត្តនោ រុចិយា ការណំ វទតិ។ តំ អវុត្តសទិសមេវាតិ។

ខណិកកថាវណ្ណនា។

ពាវីសតិមោ វគ្គោ។

២៣. តេវីសតិមវគ្គោ

១. ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណនា

៨០៨. ឥទានិ ឯកាធិប្បាយកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ការុញ្ញេន វា ឯកេន អធិប្បាយេន ឯកាធិប្បាយោ, សំសារេ វា ឯកតោ ភវិស្សាមាតិ ឥត្ថិយា សទ្ធឹ ពុទ្ធបូជាទីនិ កត្វា បណិធិវសេន ឯកោ អធិប្បាយោ អស្សាតិ ឯកាធិប្បាយោ។ ឯវរូបោ ទ្វិន្នម្បិ ជនានំ ឯកាធិប្បាយោ មេថុនោ ធម្មោ បដិសេវិតព្ពោតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានញ្ចេវ វេតុល្លកានញ្ច; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតីតិ។

ឯកាធិប្បាយកថាវណ្ណនា។

២. អរហន្តវណ្ណកថាវណ្ណនា

៨០៩. ឥទានិ អរហន្តវណ្ណកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ ឥរិយាបថសម្បន្នេ អាកប្បសម្បន្នេ បាបភិក្ខូ ទិស្វា “អរហន្តានំ វណ្ណេន អមនុស្សា មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានំ; តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អរហន្តវណ្ណកថាវណ្ណនា។

៣-៧. ឥស្សរិយកាមការិកាកថាវណ្ណនា

៨១០-៨១៤. ឥទានិ ឥស្សរិយកាមការិកាកថា នាម ហោតិ។ ឆទ្ទន្តជាតកាទីនិ សន្ធាយ “ពោធិសត្តោ ឥស្សរិយកាមការិកាហេតុ វិនិបាតំ គច្ឆតិ, គព្ភសេយ្យំ ឱក្កមតិ, ទុក្ករការិកំ អកាសិ, អបរន្តបំ អកាសិ, អញ្ញំ សត្ថារំ ឧទ្ទិសី”តិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ, តេ សន្ធាយ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ សេសំ បឋមកថាយំ ឧត្តានត្ថមេវ។ ទុតិយកថាយំ **ឥទ្ធិមា**តិ យទិ ឥស្សរិយកាមការិកាហេតុ គច្ឆេយ្យ, ឥទ្ធិយា គច្ឆេយ្យ, ន កម្មវសេនាតិ ចោទនត្ថំ វុត្តំ។ ឥតរោ បន បឋមបញ្ហេ ភាវនាមយំ សន្ធាយ បដិក្ខិបតិ។ ទុតិយបញ្ហេ បុញ្ញិទ្ធឹ សន្ធាយ បដិជានាតិ។ តតិយកថាយំ ឥស្សរិយកាមការិកាហេតុ នាម ទុក្ករការិកា មិច្ឆាទិដ្ឋិយា ករិយតិ។ យទិ ច សោ តំ ករេយ្យ, សស្សតាទីនិបិ គណ្ហេយ្យាតិ ចោទនត្ថំ **សស្សតោ លោកោ**តិអាទិ វុត្តំ។ ចតុត្ថកថាយម្បិ ឯសេវ នយោតិ។

ឥស្សរិយកាមការិកាកថាវណ្ណនា។

៨. បតិរូបកថាវណ្ណនា

៨១៥-៨១៦. ឥទានិ រាគបតិរូបកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ មេត្តាករុណាមុទិតាយោ សន្ធាយ “ន រាគោ រាគបតិរូបកោ”តិ ច ឥស្សាមច្ឆរិយកុក្កុច្ចានិ សន្ធាយ “ន ទោសោ ទោសបតិរូបកោ”តិ ច ហសិតុប្បាទំ សន្ធាយ “ន មោហោ មោហបតិរូបកោ”តិ ច ទុម្មង្កូនំ បុគ្គលានំ និគ្គហំ បេសលានំ ភិក្ខូនំ អនុគ្គហំ បាបគរហិតំ កល្យាណបសំសំ អាយស្មតោ បិលិន្ទវច្ឆស្ស វសលវាទំ ភគវតោ ខេឡាសកវាទំ មោឃបុរិសវាទញ្ច សន្ធាយ “ន កិលេសោ កិលេសបតិរូបកោ”តិ ច យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ អន្ធកានំ; តេ សន្ធាយ សព្ពកថាសុ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ យស្មា ផស្សាទិបតិរូបកា នផស្សាទយោ នាម នត្ថិ, តស្មា រាគាទិបតិរូបកា នរាគាទយោបិ នត្ថីតិ ចោទេតុំ **អត្ថិ ន ផស្សោ**តិអាទិមាហ ។ ឥតរោ តេសំ អភាវា បដិក្ខិបតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បតិរូបកថាវណ្ណនា។

៩. អបរិនិប្ផន្នកថាវណ្ណនា

៨១៧-៨១៨. ឥទានិ អបរិនិប្ផន្នកថា នាម ហោតិ។ តត្ថ –

“ទុក្ខមេវ ហិ សម្ភោតិ, ទុក្ខំ តិដ្ឋតិ វេតិ ច;
នាញ្ញត្រ ទុក្ខា សម្ភោតិ, នាញ្ញំ ទុក្ខា និរុជ្ឈតី”តិ។ (សំ. និ. ១.១៧១) –

វចនំ និស្សាយ ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្នំ, សេសា ខន្ធាយតនធាតុឥន្ទ្រិយធម្មា អបរិនិប្ផន្នាតិ យេសំ លទ្ធិ, សេយ្យថាបិ ឯកច្ចានំ ឧត្តរាបថកានញ្ចេវ ហេតុវាទានញ្ច; តេ សន្ធាយ **រូបំ អបរិនិប្ផន្ន**ន្តិ បុច្ឆា សកវាទិស្ស, បដិញ្ញា ឥតរស្ស។ អថ នំ “សចេ រូបំ អបរិនិប្ផន្នំ, ន អនិច្ចាទិសភាវំ សិយា”តិ ចោទេតុំ **រូបំ ន អនិច្ច**ន្តិអាទិមាហ។ ឥតរោ តថារូបំ រូបំ អបស្សន្តោ បដិក្ខិបតិ។ សកវាទី **ននុ រូបំ អនិច្ច**ន្តិអាទិ វចនេន តស្ស ឯកំ លទ្ធឹ បដិសេធេត្វា ទុតិយំ បុច្ឆន្តោ **ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្ន**ន្តិអាទិមាហ។ អថស្ស តម្បិ លទ្ធឹ បដិសេធេតុំ **ន យទនិច្ច**ន្តិអាទិមាហ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – ន កេវលញ្ហិ បឋមសច្ចមេវ ទុក្ខំ។ យំ បន កិញ្ចិ អនិច្ចំ, តំ ទុក្ខមេវ។ រូបញ្ច អនិច្ចំ, តស្មា តម្បិ បរិនិប្ផន្នំ។ ឥតិ យំ ត្វំ វទេសិ “រូបំ អបរិនិប្ផន្នំ, ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្ន”ន្តិ, តំ នោ វត រេ វត្តព្ពេ “ទុក្ខញ្ញេវ បរិនិប្ផន្ន”ន្តិ។ វេទនាទិមូលិកាទីសុបិ យោជនាសុ ឯសេវ នយោ។ ធម្មាយតនធម្មធាតូសុ បន ឋបេត្វា និព្ពានំ សេសធម្មានំ វសេន អនិច្ចតា វេទិតព្ពា។ ឥន្ទ្រិយានិ អនិច្ចានេវាតិ។

អបរិនិប្ផន្នកថាវណ្ណនា។

តេវីសតិមោ វគ្គោ។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

បណ្ណាសកេហិ ចតូហិ, តីហិ វគ្គេហិ ចេវ ច;
សង្គហេត្វា កថា សព្ពា, ឩនតិសតភេទនា។

កថាវត្ថុប្បករណំ, កថាមគ្គេសុ កោវិទោ;
យំ ជិនោ ទេសយិ តស្ស, និដ្ឋិតា អត្ថវណ្ណនា។

ឥមំ តេរសមត្តេហិ, ភាណវារេហិ តន្តិយា;
ចិរដ្ឋិតត្ថំ ធម្មស្ស, សង្ខរោន្តេន យំ មយា។

យំ បត្តំ កុសលំ តេន, លោកោយំ សនរាមរោ;
ធម្មរាជស្ស សទ្ធម្ម-រសមេវាធិគច្ឆតូតិ។

កថាវត្ថុ-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

យមកប្បករណ-អដ្ឋកថា

សង្ខេបេនេវ ទេវានំ, ទេវទេវោ សុរាលយេ;
កថាវត្ថុប្បករណំ, ទេសយិត្វា រណញ្ជហោ។

យមស្ស វិសយាតីតោ, នានាយមកមណ្ឌិតំ;
អភិធម្មប្បករណំ, ឆដ្ឋំ ឆដ្ឋាន ទេសកោ។

យមកំ អយមាវត្ត-នីលាមលតនូរុហោ;
យំ ទេសយិ អនុប្បត្តោ, តស្ស សំវណ្ណនាក្កមោ;
ឥទានិ យស្មា តស្មាស្ស, ហោតិ សំវណ្ណនា អយន្តិ។

១. មូលយមកំ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. មូលយមកំ , ខន្ធយមកំ, អាយតនយមកំ, ធាតុយមកំ, សច្ចយមកំ, សង្ខារយមកំ, អនុសយយមកំ, ចិត្តយមកំ, ធម្មយមកំ, ឥន្ទ្រិយយមកន្តិ ឥមេសំ ទសន្នំ យមកានំ វសេន ឥទំ បករណំ ទសវិធេន វិភត្តន្តិ ហិ វុត្តំ។ តត្ថ យេសំ ទសន្នំ យមកានំ វសេន ឥទំ បករណំ ទសវិធេន វិភត្តំ, តេសញ្ញេវ ឥមស្ស ច បករណស្ស នាមត្ថោ តាវ ឯវំ វេទិតព្ពោ – កេនដ្ឋេន យមកន្តិ? យុគឡដ្ឋេន។ យុគឡញ្ហិ យមកន្តិ វុច្ចតិ – ‘យមកបាដិហារិយំ, យមកសាលា’តិអាទីសុ វិយ។ ឥតិ យុគឡសង្ខាតានំ យមកានំ វសេន ទេសិតត្តា ឥមេសុ ទសសុ ឯកេកំ យមកំ នាម។ ឥមេសំ បន យមកានំ សមូហភាវតោ សព្ពម្បេតំ បករណំ យមកន្តិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ មូលវសេន បុច្ឆាវិស្សជ្ជនំ កត្វា ទេសិតត្តា ទសន្នំ តាវ សព្ពបឋមំ មូលយមកន្តិ វុត្តំ។ តស្ស ឧទ្ទេសវារោ, និទ្ទេសវារោតិ ទ្វេ វារា ហោន្តិ ។ តេសុ ឧទ្ទិដ្ឋានុក្កមេន និទ្ទិសិតព្ពត្តា ឧទ្ទេសវារោ បឋមោ។ តស្ស **យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ កុសលមូលា; យេ វា បន កុសលមូលា, សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា**តិ ឥទំ យមកំ អាទិ ។ តស្ស កុសលាកុសលមូលសង្ខាតានំ ទ្វិន្នំ អត្ថានំ វសេន អត្ថយមកន្តិ វា, តេសញ្ញេវ អត្ថានំ វសេន អនុលោមបដិលោមតោ បវត្តបាឡិធម្មវសេន ធម្មយមកន្តិ វា, អនុលោមបដិលោមតោ បវត្ត បុច្ឆាវសេន បុច្ឆាយមកន្តិ វា តិធា យមកភាវោ វេទិតព្ពោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឥទានិ ឥមេសំ យមកានំ វសេន ទេសិតេ ឥមស្មិំ មូលយមកេ ឧទ្ទេសវារស្ស តាវ នយយមកបុច្ឆា អត្ថវារប្បភេទវសេន បាឡិវវត្ថានមេវ ឯវំ វេទិតព្ពំ – កុសលត្តិកមាតិកាយ ហិ ‘កុសលា ធម្មា’តិ ឥទំ អាទិបទំ និស្សាយ មូលនយោ, មូលមូលនយោ, មូលកនយោ, មូលមូលកនយោតិ ឥមេ ចត្តារោ នយា ហោន្តិ។ តេសំ ឯកេកស្មិំ នយេ មូលយមកំ, ឯកមូលយមកំ, អញ្ញមញ្ញមូលយមកន្តិ តីណិ តីណិ យមកានិ។ ឯវំ ចតូសុ នយេសុ ទ្វាទស យមកានិ, ឯកេកស្មិំ យមកេ អនុលោមបដិលោមវសេន ទ្វេ ទ្វេ បុច្ឆាតិ ចតុវីសតិ បុច្ឆា, ឯកេកាយ បុច្ឆាយ សន្និដ្ឋានសំសយវសេន ទ្វេ ទ្វេ អត្ថាតិ អដ្ឋចត្តាលីស អត្ថាតិ។

តត្ថ **យេ កេចិ កុសលា ធម្មា**តិ កុសលេសុ “កុសលា នុ ខោ, ន កុសលា នុ ខោ”តិ សន្ទេហាភាវតោ ឥមស្មិំ បទេ សន្និដ្ឋានត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សព្ពេ តេ កុសលមូលា**តិ “សព្ពេ តេ កុសលា ធម្មា កុសលមូលា នុ ខោ, ននុ ខោ”តិ ឯវំ វិមតិវសេន បុច្ឆិតត្តា ឥមស្មិំ បទេ សំសយត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សោ ច ខោ វេនេយ្យានំ សំសយដ្ឋានេ សំសយទីបនត្ថំ វុត្តោ, តថាគតស្ស បន សំសយោ នាម នត្ថិ។ ឥតោ បរេសុបិ បុច្ឆាបទេសុ ឯសេវ នយោ។

យថា ច កុសលបទំ និស្សាយ ឥមេ ចត្តារោ នយា, ឯកេកស្មិំ នយេ តិណ្ណំ តិណ្ណំ យមកានំ វសេន ទ្វាទស យមកានិ, ឯកេកស្មិំ យមកេ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ បុច្ឆានំ វសេន ចតុវីសតិ បុច្ឆា; ឯកេកាយ បុច្ឆាយ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ អត្ថានំ វសេន អដ្ឋចត្តាលីស អត្ថា ច ហោន្តិ។ អកុសលបទំ និស្សាយបិ តថេវ។ អព្យាកតបទំ និស្សាយបិ តថេវ។ តីណិបិ បទានិ ឯកតោ កត្វា និទ្ទិដ្ឋំ នាមបទំ និស្សាយបិ តថេវាតិ កុសលត្តិកមាតិកាយ ចតូសុ បទេសុ សព្ពេបិ សោឡស នយា, អដ្ឋចត្តាលីស យមកានិ , ឆន្នវុតិ បុច្ឆា, ទ្វេនវុតិសតំ អត្ថា ច ឧទ្ទេសវសេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ ឯត្តាវតា មូលវារោ នាម បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋោ ហោតិ។

តតោ បរំ **យេ កេចិ កុសលា ធម្មា, សព្ពេ តេ កុសលហេតូ**តិអាទយោ តស្សេវ មូលវារស្ស វេវចនវសេន នវ វារា ឧទ្ទិដ្ឋា។ ឥតិ មូលវារោ, ហេតុវារោ, និទានវារោ, សម្ភវវារោ, បភវវារោ, សមុដ្ឋានវារោ, អាហារវារោ, អារម្មណវារោ, បច្ចយវារោ, សមុទយវារោតិ សព្ពេបិ ទស វារា ហោន្តិ។ តត្ថ មូលវារេ អាគតបរិច្ឆេទនេវ សេសេសុបិ នយាទយោ វេទិតព្ពាតិ សព្ពេសុបិ ទសសុ វារេសុ សដ្ឋិសតនយា, អសីតិអធិកានិ ចត្តារិ យមកសតានិ, សដ្ឋិអធិកានិ នវបុច្ឆាសតានិ, វីសាធិកានិ ឯកូនវីសតិ អត្ថសតានិ ច ឧទ្ទិដ្ឋានីតិ វេទិតព្ពានិ។ ឯវំ តាវ ឧទ្ទេសវារេ នយយមកបុច្ឆាអត្ថវារប្បភេទវសេន បាឡិវវត្ថានមេវ វេទិតព្ពំ។

មូលំ ហេតុ និទានញ្ចតិ គាថា ទសន្នម្បិ វារានំ ឧទ្ទានគាថា នាម។ តត្ថ មូលាទីនិ សព្ពានិបិ ការណវេវចនានេវ។ ការណញ្ហិ បតិដ្ឋានដ្ឋេន មូលំ។ អត្តនោ ផលនិប្ផាទនត្ថំ ហិនោតិ បវត្តតីតិ ហេតុ។ ‘ហន្ទ, នំ គណ្ហថា’តិ ទស្សេន្តំ វិយ អត្តនោ ផលំ និទេតីតិ និទានំ។ ឯតស្មា ផលំ សម្ភោតីតិ សម្ភវោ។ បភវតីតិ បភវោ។ សមុដ្ឋាតិ ឯត្ថ ផលំ, ឯតេន វា សមុដ្ឋាតីតិ សមុដ្ឋានំ។ អត្តនោ ផលំ អាហរតីតិ អាហារោ។ អប្បដិក្ខិបិតព្ពេន

អត្ថនោ ផលេន អាលម្ពិយតីតិ អាលម្ពណំ។ ឯតំ បដិច្ច អប្បដិក្ខិបិត្វា ផលំ ឯតិ បវត្តតីតិ បច្ចយោ។ ឯតស្មា ផលំ សមុទេតីតិ សមុទយោ។ ឯវមេតេសំ បទានំ វចនត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា។

និទ្ទេសវារវណ្ណនា

៥០. ឥទានិ **យេកេចិ កុសលា ធម្មា**តិអាទិនា នយេន និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ **យេ កេចី**តិ អនវសេសវចនំ។ **កុសលា ធម្មា**តិ កុសលត្តិកស្ស បទភាជនេ វុត្តលក្ខណា អនវជ្ជសុខវិបាកា កុសលសភាវា។ **សព្ពេ តេ កុសលមូលា**តិ កឹ តេ សព្ពេយេវ កុសលមូលាតិ បុច្ឆតិ។ **តីណេវ កុសលមូលានី**តិ ន តេ សព្ពេ កុសលមូលានិ, អលោភាទីនិ បន តីណិ ឯវ កុសលមូលានីតិ អត្ថោ។ **អវសេសា កុសលា ធម្មា ន កុសលមូលា**តិ អវសេសា ផស្សាទយោ កុសលា ធម្មា កុសលមូលានិ នាម ន ហោន្តិ។ អថ វា អវសេសា ផស្សាទយោ កុសលា ធម្មាយេវ នាម, ន កុសលមូលានីតិបិ អត្ថោ។ **យេ វា បន កុសលមូលា**តិ យេ វា បន បឋមបុច្ឆាយ ទុតិយបទេន កុសលមូលាតិ តយោ អលោភាទយោ គហិតា។ **សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា**តិ កឹ តេ សព្ពេ តយោបិ ធម្មា កុសលាតិ បុច្ឆតិ។ **អាមន្តា**តិ សព្ពេសម្បិ កុសលមូលានំ កុសលភាវំ សម្បដិច្ឆន្តោ អាហ។ អយំ តាវ មូលនយេ មូលយមកស្ស អត្ថោ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពបុច្ឆាសុ វិស្សជ្ជននយោ វេទិតព្ពោ។ យំ បន យត្ថ វិសេសមត្តំ អត្ថិ, តទេវ វណ្ណយិស្សាម។

៥១. ឯកមូលយមកេ តាវ **សព្ពេ តេ កុសលមូលេន ឯកមូលា**តិ គណនដ្ឋេន ឯកមូលកំ អគ្គហេត្វា សមានដ្ឋេន គហេតព្ពា។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – សព្ពេ តេ កុសលមូលេន សមានមូលា។ យំ ផស្សស្ស មូលំ, តទេវ វេទនាទីនន្តិ។ អថ នេសំ តថាភាវំ សម្បដិច្ឆន្តោ **អាមន្តា**តិ អាហ។ **កុសលសមុដ្ឋាន**ន្តិ កុសលចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ ទស្សិតំ។ **ឯកមូល**ន្តិ អលោភាទិនា កុសលមូលេន សមានមូលំ ។ យថេវ ហិ ផស្សាទីនំ អលោភាទយោ ហេតុបច្ចយត្ថា មូលំ, តថា តំ សមុដ្ឋានរូបស្សាបិ, កុសលលក្ខណាភាវេន បន តំ ន កុសលំ។

៥២. អញ្ញមញ្ញយមកេ ‘យេកេចិ កុសលា’តិ អបុច្ឆិត្វា **យេកេចិ កុសលមូលេន ឯកមូលា**តិ បុច្ឆា កតា។ កស្មា? ឥមិនាបិ ព្យញ្ជនេន តស្សេវត្ថស្ស សម្ភវតោ។ **កុសលមូលានី**តិ ឥទំ បុរិមស្ស វិសេសនំ។ ‘មូលានិ យានិ ឯកតោ ឧប្បជ្ជន្តី’តិ ហិ វុត្តំ, តានិ បន កុសលមូលានិបិ ហោន្តិ អកុសលអព្យាកតមូលានិបិ, ឥធ កុសលមូលានីតិ វិសេសទស្សនត្ថមិទំ វុត្តំ។ **អញ្ញមញ្ញមូលានិ ចា**តិ អញ្ញមញ្ញំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយា ហោន្តីតិ អត្ថោ។ តស្សេវ បដិលោមបុច្ឆាយ ‘សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលមូលេន ឯកមូលា’តិ អវត្វា **សព្ពេ តេ ធម្មា កុសលា**តិ វុត្តំ។ កស្មា? អត្ថវិសេសាភាវតោ។ កុសលមូលេន ឯកមូលាតិ ហិ បុច្ឆាយ កតាយ ‘មូលានិ យានិ ឯកតោ ឧប្បជ្ជន្តី’តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វិស្សជ្ជនំ កាតព្ពំ ភវេយ្យ, ឯវញ្ច សតិ អត្ថវិសេសាភាវោ ហោតិ។ តស្មា តថា អកត្វា ឯវំ បុច្ឆា កតា។ ឥមិនា ឧបាយេន មូលមូលនយាទីសុបិ អញ្ញមញ្ញមូលយមកេ បុច្ឆាវិសេសោ វេទិតព្ពោ។

៥៣-៥៥. មូលមូលនយេ **សព្ពេ តេ កុសលមូលមូលា**តិ សព្ពេ តេ កុសលមូលសង្ខាតា មូលាតិ បុច្ឆតិ។ **ឯកមូលមូលា**តិ សមានដ្ឋេន ឯកមេវ មូលមូលំ ឯតេសន្តិ ឯកមូលមូលា។ **អញ្ញមញ្ញមូលមូលា**តិ អញ្ញមញ្ញស្ស មូលំ អញ្ញមញ្ញមូលំ, អញ្ញមញ្ញមូលំ ហេតុបច្ចយដ្ឋេន មូលំ ឯតេសន្តិ អញ្ញមញ្ញមូលមូលា។

៥៦. មូលកនយេ **កុសលមូលកា**តិ ហេតុបច្ចយដ្ឋេន កុសលំ មូលំ ឯតេសន្តិ កុសលមូលកា។

៥៧-៦១. មូលមូលកនយេ **កុសលមូលមូលកា**តិ កុសលានំ មូលំ កុសលមូលំ។ ហេតុបច្ចយដ្ឋេនេវ កុសលមូលំ មូលំ ឯតេសន្តិ កុសលមូលមូលកាតិ។ អយំ តាវ កុសលបទំ និស្សាយ នយយមកបុច្ឆាសុ វិសេសត្ថោ។

៦២-៧៣. **អកុសលបទា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ, **អហេតុកំ អកុសល**ន្តិ វិចិកិច្ឆាយ ចេវ ឧទ្ធច្ចេន ច សម្បយុត្តំ មោហំ សន្ធាយ វុត្តំ។

៧៤-៨៥. **អហេតុកំ អព្យាកត**ន្តិ អដ្ឋារស ចិត្តុប្បាទា រូបំ, និព្ពានញ្ច។ **អព្យាកតមូលេន ន ឯកមូល**ន្តិ ឥធ បន ឋបេត្វា សហេតុកអព្យាកតសមុដ្ឋានំ រូបំ, សេសំ លព្ភតិ។ សហេតុកអព្យាកតសមុដ្ឋានំ រូបំ អព្យាកតមូលេន ឯកមូលំ ហោតិ, តំ អព្ពោហារិកំ កត្វា ឯកតោ លព្ភមានកវសេនេវ ចេតំ វិស្សជ្ជនំ កតំ។

៨៦-៨៧. **នាមា ធម្មា**តិ នាមសង្ខាតា ធម្មា។ តេ អត្ថតោ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា, និព្ពានញ្ច។ **នវេវ នាមមូលានី**តិ កុសលាកុសលអព្យាកតមូលវសេន នវ មូលានិ។ **អហេតុកំ នាមំ នាមមូលេន ន ឯកមូល**ន្តិ អហេតុកំ សព្ពម្បិ អដ្ឋារស ចិត្តុប្បាទវិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសម្បយុត្តមោហនិព្ពានសង្ខាតំ នាមំ នាមមូលេន ន ឯកមូលំ ។ ន ហិ តំ តេន សទ្ធឹ ឧប្បជ្ជតិ។ **សហេតុកំ នាមំ នាមមូលេនា**តិ បទេបិ សហេតុកំ នាមំ នាមមូលេនាតិ អត្ថោ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

មូលវារវណ្ណនា។

៨៨-៨៩. ហេតុវារាទីសុបិ ឥមិនាវុបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **មូលំ ហេតុ និទានញ្ចា**តិគាថា យថានិទ្ទិដ្ឋានំ ទសន្នម្បិ វារានំ បុន ឧទ្ទានវសេនេវ វុត្តាតិ។

មូលយមកវណ្ណនា។

២. ខន្ធយមកំ

១. បណ្ណត្តិឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. ឥទានិ មូលយមកេ ទេសិតេយេវ កុសលាទិធម្មេ ខន្ធវសេន សង្គណ្ហិត្វា មូលយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស ខន្ធយមកស្ស វណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ បាឡិវវត្ថានំ តាវ ឯវំ វេទិតព្ពំ – ឥមស្មិញ្ហិ ខន្ធយមកេ តយោ មហាវារា ហោន្តិ – បណ្ណត្តិវារោ, បវត្តិវារោ, បរិញ្ញាវារោតិ។ តេសុ បណ្ណត្តិវារោ ខន្ធានំ នាមាភិធានសោធនវសេនេវ គតត្តា បណ្ណត្តិវារោតិ វុច្ចតិ។ បវត្តិវារោ តេន សោធិតនាមាភិធានានំ ខន្ធានំ ឧប្បាទនិរោធវសេន បវត្តឹ សោធយមានោ គតោ, តស្មា បវត្តិវារោតិ វុច្ចតិ។ បរិញ្ញាវារោ ឥមិនានុក្កមេន បវត្តានំ ខន្ធានំ សង្ខេបេនេវ តិស្សោ បរិញ្ញា ទីបយមានោ គតោ, តស្មា បរិញ្ញាវារោតិ វុច្ចតិ។ តត្ថ បណ្ណត្តិវារោ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសវសេន ទ្វីហាការេហិ វវត្ថិតោ។ ឥតរេសុ វិសុំ ឧទ្ទេសវារោ នត្ថិ។ អាទិតោ បដ្ឋាយ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវសេន ឯកធា វវត្ថិតា។ តត្ថ **បញ្ចក្ខន្ធា**តិបទំ អាទឹ កត្វា យាវ **ន ខន្ធា, ន សង្ខារា**តិ បទំ តាវ បណ្ណត្តិវារស្ស ឧទ្ទេសវារោ វេទិតព្ពោ។ បុច្ឆាវារោតិបិ តស្សេវ នាមំ។ តត្ថ **បញ្ចក្ខន្ធា**តិ អយំ យមកវសេន បុច្ឆិតព្ពានំ ខន្ធានំ ឧទ្ទេសោ។ **រូបក្ខន្ធោ... បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ**តិ តេសញ្ញេវ បភេទតោ នាមវវត្ថានំ។

២-៣. ឥទានិ ឥមេសំ ខន្ធានំ វសេន បទសោធនវារោ, បទសោធនមូលចក្កវារោ, សុទ្ធខន្ធវារោ, សុទ្ធខន្ធមូលចក្កវារោតិ ចត្តារោ នយវារា ហោន្តិ។ តត្ថ **រូបំ រូបក្ខន្ធោ, រូបក្ខន្ធោ រូប**ន្តិអាទិនា នយេន បទមេវ សោធេត្វា គតោ បទសោធនវារោ នាម។ សោ អនុលោមបដិលោមវសេន ទុវិធោ ហោតិ។ តត្ថ អនុលោមវារេ 'រូបំ រូបក្ខន្ធោ, រូបក្ខន្ធោ រូប'ន្តិអាទីនិ បញ្ច យមកានិ។ បដិលោមវារេបិ 'ន រូបំ, ន រូបក្ខន្ធោ; ន រូបក្ខន្ធោ ន រូប'ន្តិអាទីនិ បញ្ចេវ។ តតោ បរំ តេសញ្ញេវ បទសោធនវារេ សោធិតានំ ខន្ធានំ 'រូបំ រូបក្ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ'តិអាទិនា នយេន ឯកេកខន្ធមូលកានិ ចត្តារិ ចត្តារិ ចក្កានិ ពន្ធិត្វា គតោ បទសោធនមូលកានំ ចក្កានំ អត្ថិតាយ បទសោធនមូលចក្កវារោ នាម។ សោបិ អនុលោមបដិលោមវសេន ទុវិធោ ហោតិ។ តត្ថ អនុលោមវារេ 'រូបំ រូបក្ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ'តិអាទីនិ ឯកេកខន្ធមូលកានិ ចត្តារិ ចត្តារិ កត្វា វីសតិ យមកានិ។ បដិលោមវារេបិ 'ន រូបំ, ន រូបក្ខន្ធោ; ន ខន្ធា ន វេទនាក្ខន្ធោ'តិអាទីនិ វីសតិមេវ។

តតោ បរំ **រូបំ ខន្ធោ ខន្ធា រូប**ន្តិអាទិនា នយេន សុទ្ធខន្ធវសេនេវ គតោ សុទ្ធខន្ធវារោ នាម។ តត្ថ **ខន្ធា រូប**ន្តិអាទីសុ ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោតិ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ កស្មា? និទ្ទេសវារេ ឯវំ ភាជិតត្តា។ តត្ថ ហិ 'រូបំ ខន្ធោតិ អាមន្តា។ ខន្ធា រូបក្ខន្ធោតិ រូបក្ខន្ធោ ខន្ធោ ចេវ រូបក្ខន្ធោ ច, អវសេសា ខន្ធា ន រូបក្ខន្ធោ'តិ ឯវំ 'ខន្ធា រូប'ន្តិអាទីនំ ខន្ធា រូបក្ខន្ធោតិអាទិនា នយេន បទំ ឧទ្ធរិត្វា អត្ថោ វិភត្តោ។ តេនេវ ច ការណេនេសេ សុទ្ធខន្ធវារោតិ វុត្តោ។ វចនសោធនេ វិយ ហិ ឯត្ថ ន វចនំ បមាណំ។ យថា យថា បន សុទ្ធខន្ធា លព្ភន្តិ, តថា តថា អត្ថោវ បមាណំ។ បរតោ អាយតនយមកាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯសោបិ ច សុទ្ធខន្ធវារោ អនុលោមបដិលោមវសេន ទុវិធោ ហោតិ។ តត្ថ អនុលោមវារេ 'រូបំ ខន្ធោ ខន្ធា រូប'ន្តិអាទីនិ បញ្ច យមកានិ។ បដិលោមវារេបិ 'ន រូបំ ន ខន្ធោ, ន ខន្ធា ន រូប'ន្តិអាទីនិ បញ្ចេវ។

តតោ បរំ តេសញ្ញេវ សុទ្ធខន្ធានំ **រូបំ ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនា**តិអាទិនា នយេន ឯកេកខន្ធមូលកានិ ចត្តារិ ចត្តារិ ចក្កានិ ពន្ធិត្វា គតោ សុទ្ធខន្ធមូលកានំ ចក្កានំ អត្ថិតាយ សុទ្ធខន្ធមូលចក្កវារោ នាម។ តត្ថ **ខន្ធា វេទនា**តិអាទីសុ ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោតិអាទិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥតរថា និទ្ទេសវារេន សទ្ធឹ វិរោធោ ហោតិ។ សោបិ អនុលោមបដិលោមវសេន ទុវិធោ ហោតិ។ តត្ថ អនុលោមវារេ 'រូបំ ខន្ធោ, ខន្ធា វេទនា'តិអាទីនិ ឯកេកខន្ធមូលកានិ ចត្តារិ ចត្តារិ កត្វា វីសតិ យមកានិ។ បដិលោមវារេបិ 'ន រូបំ, ន ខន្ធោ, ន ខន្ធា ន វេទនា'តិអាទីនិ វីសតិមេវ។ ឯវំ តាវ ឯកេន យមកសតេន ទ្វីហិ បុច្ឆាសតេហិ ឯកេកបុច្ឆាយ សន្និដ្ឋានសំសយវសេន ទ្វេ ទ្វេ អត្ថេ កត្វា ចតូហិ ច អត្ថសតេហិ បដិមណ្ឌិតោ បណ្ណត្តិវារស្ស ឧទ្ទេសវារោ វេទិតព្ពោតិ។

បណ្ណត្តិឧទ្ទេសវារវណ្ណនា។

១. បណ្ណត្តិនិទ្ទេសវារវណ្ណនា

២៦. ឥទានិ **រូបំ រូបក្ខន្ធោ**តិអាទិនា នយេន និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ **រូបំ រូបក្ខន្ធោ**តិ យំកិញ្ចិ រូបន្តិ វុច្ចតិ។ សព្ពំ តំ រូបំ រូបក្ខន្ធោតិ វចនសោធនត្ថំ បុច្ឆតិ។ **បិយរូបំ សាតរូបំ, រូបំ, ន រូបក្ខន្ធោ**តិ យំ 'បិយរូបំ សាត

រូប’ន្តិ ឯត្ថ រូបន្តិ វុត្តំ, តំ រូបមេវ, ន រូបក្ខន្ធោតិ អត្ថោ។ **រូបក្ខន្ធោ រូបញ្ចេវ រូបក្ខន្ធោ ចា**តិ យោ បន រូបក្ខន្ធោ, សោ រូបន្តិបិ រូបក្ខន្ធោតិបិ វត្តុំ វដ្តតីតិ អត្ថោ។ **រូបក្ខន្ធោ រូប**ន្តិ ឯត្ថ បន យស្មា រូបក្ខន្ធោ និយមេនេវ រូបន្តិ វត្តព្ពោ។ តស្មា **អាមន្តា**តិ អាហ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យោ បន យត្ថ វិសេសោ ភវិស្សតិ, តថេវ តំ វណ្ណយិស្សាម ។ សញ្ញាយមកេ តាវ **ទិដ្ឋិសញ្ញា**តិ ‘បបញ្ចសញ្ញា’តិអាទីសុ អាគតា ទិដ្ឋិសញ្ញា។ សង្ខារយមកេ **អវសេសា សង្ខារា**តិ ‘អនិច្ចា វត សង្ខារា’តិអាទីសុ អាគតា សង្ខារក្ខន្ធតោ អវសេសា សង្ខតធម្មា។ បដិលោមវារេបិ ឯសេវ នយោតិ។

បទសោធនវារោ និដ្ឋិតោ។

២៨. បទសោធនមូលចក្កវារេ **ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធោ**តិ យេកេចិ ខន្ធា, សព្ពេ តេ វេទនាក្ខន្ធោតិ បុច្ឆតិ។ សេសបុច្ឆាសុបិ ឯសេវ នយោ។ បដិលោមេ **ន ខន្ធា ន វេទនាក្ខន្ធោ**តិ ឯត្ថ យេ បញ្ញត្តិនិព្ពានសង្ខាតា ធម្មា ខន្ធា ន ហោន្តិ, តេ យស្មា វេទនាក្ខន្ធោបិ ន ហោន្តិ, តស្មា **អាមន្តា**តិ អាហ។ សេសវិស្សជ្ជនេសុបិ ឯសេវ នយោតិ។

បទសោធនមូលចក្កវារោ និដ្ឋិតោ។

៣៨. សុទ្ធខន្ធវារេ **រូបំ ខន្ធោ**តិ យំកិញ្ចិ រូបន្តិ វុត្តំ, សព្ពំ តំ ខន្ធោតិ បុច្ឆតិ។ តត្ថ យស្មា បិយរូបសាតរូបសង្ខាតំ វា រូបំ ហោតុ, ភូតុបាទារូបំ វា, សព្ពំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ សង្គហំ គច្ឆតេវ។ តស្មា **អាមន្តា**តិ បដិជានាតិ។ ទុតិយបទេ ‘ខន្ធា រូប’ន្តិ បុច្ឆិតព្ពេ យស្មា រូបន្តិវចនេន រូបក្ខន្ធោវ អធិប្បេតោ, តស្មា វចនំ អនាទិយិត្វា អត្ថវសេន បុច្ឆន្តោ **ខន្ធា រូបក្ខន្ធោ**តិ អាហ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បរតោ អាយតនយមកាទីនំ និទ្ទេសវារេបិ ឯសេវ នយោ។ **សញ្ញា ខន្ធោ**តិ ឯត្ថាបិ ទិដ្ឋិសញ្ញា វា ហោតុ, សញ្ញា ឯវ វា, សព្ពាបិ ខន្ធភាវតោ អាមន្តាតិ វុត្តំ។ **សង្ខារា ខន្ធោ**តិ បទេបិ ឯសេវ នយោ។ ខន្ធវិនិមុត្តកោ ហិ សង្ខារោ នាម នត្ថិ។

៣៩. បដិលោមេ **ន រូបំ ន ខន្ធោ**តិ យំ ធម្មជាតំ រូបំ ន ហោតិ, តំ ខន្ធោបិ ន ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ វិស្សជ្ជនេ បនស្ស **រូបំ ឋបេត្វា អវសេសា ខន្ធា ន រូបំ, ខន្ធា**តិ រូបតោ អញ្ញេ វេទនាទយោ ខន្ធា រូបមេវ ន ហោន្តិ, ខន្ធា បន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ **រូបញ្ច ខន្ធេ ច ឋបេត្វា អវសេសា**តិ បញ្ចក្ខន្ធវិនិមុត្តំ និព្ពានញ្ចេវ បញ្ញត្តិ ច។ ឥតោ បរេសុបិ ‘អវសេសា’តិ បទេសុ ឯសេវ នយោតិ។

សុទ្ធខន្ធវារោ និដ្ឋិតោ។

៤០-៤៤. សុទ្ធខន្ធមូលចក្កវារេ **រូបំ ខន្ធោ**តិអាទីនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

សុទ្ធខន្ធមូលចក្កវារោ និដ្ឋិតោ។

បណ្ណត្តិនិទ្ទេសវារវណ្ណនា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

៥០-២០៥. ឥទានិ **យស្ស រូបក្ខន្ធោ**តិអាទិនា នយេន បវត្តិវារោ អារទ្ធោ។ កស្មា បនេត្ថ ឧទ្ទេសវារោ ន វុត្តោតិ? ហេដ្ឋា ទស្សិតនយត្តា។ បណ្ណត្តិវារស្មិញ្ហិ ឧទ្ទេសវារេ នយោ ទស្សិតោ។ តេន បន នយេន សក្កា សោ ឥធ អវុត្តោបិ ជានិតុន្តិ តំ អវត្វា និទ្ទេសវារោវ អារទ្ធោ។ ឥមស្មិំ បន បវត្តិវារសង្ខាតេ មហាវារេ ឧប្បាទវារោ, និរោធវារោ, ឧប្បាទនិរោធវារោតិ តយោ អន្តរវារា ហោន្តិ។ តេសុ បឋមោ ធម្មានំ ឧប្បាទលក្ខណស្ស ទីបិតត្តា **ឧប្បាទវារោ**តិ វុច្ចតិ។ ទុតិយោ តេសញ្ញេវ និរោធលក្ខណស្ស ទីបិតត្តា **និរោធវារោ**តិ វុច្ចតិ។ តតិយោ ឧភិន្នម្បិ លក្ខណានំ ទីបិតត្តា **ឧប្បាទនិរោធវារោ**តិ វុច្ចតិ។ ឧប្បាទវារេន ចេត្ថ ធម្មានំ ឧប្បជ្ជនាការោវ ទីបិតោ។ និរោធវារេន ‘ឧប្បន្នំ នាម និច្ចំ នត្ថី’តិ តេសញ្ញេវ អនិច្ចតា ទីបិតា។ ឧប្បាទនិរោធវារេន តទុភយំ។

តត្ថ ឧប្បាទវារេ តាវ តិណ្ណំ អទ្ធានំ វសេន ឆ កាលភេទា ហោន្តិ – បច្ចុប្បន្នោ, អតីតោ, អនាគតោ, បច្ចុប្បន្នេនាតីតោ, បច្ចុប្បន្នេនានាគតោ, អតីតេនានាគតោតិ។ តេសុ **‘យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី’**តិ បច្ចុប្បន្នាភិធានវសេន បច្ចុប្បន្នោ វេទិតព្ពោ។ សោ បច្ចុប្បន្នានំ ធម្មានំ បច្ចក្ខតោ គហេតព្ពត្តា អតិវិយ សុវិញ្ញេយ្យោតិ បឋមំ វុត្តោ។ **យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថា**តិ អតីតាភិធានវសេន អតីតោ វេទិតព្ពោ។ សោ បច្ចក្ខតោ

អនុភូតបុព្ពានំ អតីតធម្មានំ អនុមានេន អនាគតេហិ សុវិញ្ញេយ្យត្តា ទុតិយំ វុត្តោ។ **យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ** អនាគតាភិធានវសេន អនាគតោ វេទិតព្ពោ។ សោ បច្ចក្ខតោ ច អនុភូតបុព្ពវសេន ច គហិតធម្មានុមានេន ‘អនាគតេបិ ឯវរូបា ធម្មា ឧប្បជ្ជិស្សន្តី’តិ គហេតព្ពតោ តតិយំ វុត្តោ។

យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថាតិ បច្ចុប្បន្នេន សទ្ធិំ អតីតាភិធានវសេន បច្ចុប្បន្នេនាតីតោ វេទិតព្ពោ។ សោ មិស្សកេសុ តីសុ សុវិញ្ញេយ្យត្តា ចតុត្ថំ វុត្តោ។ **យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ** បច្ចុប្បន្នេន សទ្ធិំ អនាគតាភិធានវសេន បច្ចុប្បន្នេនានាគតោ វេទិតព្ពោ។ សោ បច្ចក្ខតោ គហេតព្ពានំ ធម្មានំ អត្ថិតាយ អត្ថតោ សុវិញ្ញេយ្យតរោតិ បញ្ចមំ វុត្តោ។ **យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ** អតីតេន សទ្ធិំ អនាគតាភិធានវសេន អតីតេនានាគតោ វេទិតព្ពោ។ សោ បុរិមេហិ ទុវិញ្ញេយ្យោតិ ឆដ្ឋំ វុត្តោ។

ឯវមេតេសុ ឆសុ កាលភេទេសុ យ្វាយំ បឋមោ បច្ចុប្បន្នោ, តត្ថ បុគ្គលតោ, ឱកាសតោ, បុគ្គលោកាសតោតិ តយោ វារា ហោន្តិ។ តេសុ **យស្សាតិ** បុគ្គលវសេន ខន្ធានំ ឧប្បត្តិទីបនោ **បុគ្គលវារោ**។ **យត្ថាតិ** ឱកាសវសេន ខន្ធានំ ឧប្បត្តិទីបនោ **ឱកាសវារោ**។ **យស្ស យត្ថាតិ** បុគ្គលោកាសវសេន ខន្ធានំ ឧប្បត្តិទីបនោ **បុគ្គលោកាសវារោ**។ ឥមេ បន តយោបិ វារា បឋមំ អនុលោមនយេន និទ្ទិសិត្វា បច្ឆា បដិលោមនយេន និទ្ទិដ្ឋា។ តេសុ ‘ឧប្បជ្ជតិ’ ‘ឧប្បជ្ជិត្ថ,’ ‘ឧប្បជ្ជិស្សតី’តិ វចនតោ ឧប្បត្តិទីបនោ អនុលោមនយោ។ ‘នុប្បជ្ជតិ’, ‘នុប្បជ្ជិត្ថ,’ ‘នុប្បជ្ជិស្សតី’តិ វចនតោ អនុប្បត្តិទីបនោ បដិលោមនយោ។

តត្ថ បច្ចុប្បន្នកាលេ តាវ បុគ្គលវារស្ស អនុលោមនយេ “យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ។ យស្ស វា បន វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ។ យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ, វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, ឧប្បជ្ជតិ។ យស្ស វា បន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯវំ រូបក្ខន្ធមូលកានិ ចត្តារិ យមកានិ; “យស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សញ្ញាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា នយេន វេទនាក្ខន្ធមូលកានិ តីណិ; សញ្ញាក្ខន្ធមូលកានិ ទ្វេ; សង្ខារក្ខន្ធមូលកំ ឯកន្តិ អគ្គហិតគ្គហណេន ទស យមកានិ ហោន្តិ។

តត្ថ រូបក្ខន្ធមូលកេសុ ចតូសុ អាទិតោ ឯកមេវ វិស្សជ្ជិតំ។ សេសានិ តេន សទិសវិស្សជ្ជនានីតិ តន្តិយា លហុភាវត្ថំ សង្ខិត្តានិ។ វេទនាក្ខន្ធាទិមូលកេសុបិ ‘អាមន្តា’តិ ឯកសទិសមេវ វិស្សជ្ជនំ។ តស្មា តានិបិ តន្តិយា លហុភាវត្ថំ សង្ខិត្តានេវាតិ ឯវមេតានិ បច្ចុប្បន្នកាលេ បុគ្គលវារេ អនុលោមនយេ ឯកយមកវិស្សជ្ជនេនេវ ទស យមកានិ វិស្សជ្ជិតានិ នាម ហោន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ យថា ច បុគ្គលវារេ ទស, ឯវំ ឱកាសវារេ ទស, បុគ្គលោកាសវារេ ទសាតិ បច្ចុប្បន្នកាលេ តីសុ វារេសុ អនុលោមនយេ តីស យមកានិ ហោន្តិ។ យថា ច អនុលោមនយេ, ឯវំ បដិលោមនយេបីតិ សព្ពានិបិ បច្ចុប្បន្នកាលេ សដ្ឋិ យមកានិ ហោន្តិ។ តេសុ វីសបុច្ឆាសតំ, ចត្តារីសានិ ច ទ្វេ អត្ថសតានិ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ ឯវំ សេសេសុបិ បញ្ចសុ កាលភេទេសុ បុគ្គលាទិភេទតោ អនុលោមបដិលោមនយវសេន ឆ ឆ វារា។ ឯកេកស្មឹ វារេ ទស ទស កត្វា សដ្ឋិ សដ្ឋិ យមកានីតិ តីណិ យមកសតានិ។ តានិ បុរិមេហិ សទ្ធឹ សដ្ឋាធិកានិ តីណិ យមកសតានិ, វីសាធិកានិ សត្តបុច្ឆាសតានិ, ចត្តារីសានិ ច ចុទ្ទស អត្ថសតានិ ហោន្តិ។ ឥទំ តាវ ឧប្បាទវារេ បាឡិវវត្ថានំ។ យថា ច ឧប្បាទវារេ, តថា និរោធវារេបិ, ឧប្បាទនិរោធវារេបីតិ សព្ពស្មិម្បិ បវត្តិមហាវារេ អសីតិ យមកសហស្សំ, សដ្ឋិសតាធិកានិ ទ្វេ បុច្ឆាសហស្សានិ, វីសំ តិសតាធិកានិ ច ចត្តារិ អត្ថសហស្សានិ វេទិតព្ពានិ។

បាឡិ បន ឧប្បាទវារេ និរោធវារេ ច តីសុ អសម្មិស្សកកាលភេទេសុ តស្មឹ តស្មឹ វារេ ឯកេកមេវ យមកំ វិស្សជ្ជេត្វា សង្ខិត្តា។ តីសុ មិស្សកកាលភេទេសុ ‘យស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សញ្ញាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថា’តិអាទិនា នយេន វេទនាក្ខន្ធាទិមូលកេសុបិ ឯកំ យមកំ វិស្សជ្ជិតំ។ ឧប្បាទនិរោធវារេ បន ឆសុបិ កាលភេទេសុ តំ វិស្សជ្ជិតមេវ។ សេសានិ តេន សមានវិស្សជ្ជនត្តា សង្ខិត្តានីតិ។ ឥទំ សកលេបិ បវត្តិមហាវារេ បាឡិវវត្ថានំ។

អត្ថវិនិច្ឆយត្ថំ បនស្ស ឥទំ លក្ខណំ វេទិតព្ពំ – ឥមស្មិញ្ហិ បវត្តិមហាវារេ ចតុន្នំ បញ្ហានំ បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ សត្តវីសតិយា ឋានេសុ បក្ខិបិត្វា អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ បុរេបញ្ហោ, បច្ឆាបញ្ហោ, បរិបុណ្ណបញ្ហោ, មោឃបញ្ហោតិ ឥមេ ចត្តារោ បញ្ហា នាម។ ឯកេកស្មិញ្ហិ យមកេ ទ្វេ ទ្វេ បុច្ឆា។ ឯកេកបុច្ឆាយបិ ទ្វេ ទ្វេ បទានិ។ តត្ថ យាយ បុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនេ ឯកេនេវ បទេន គហិតក្ខន្ធស្ស ឧប្បាទោ វា និរោធោ វា លព្ភតិ , អយំ **បុរេបញ្ហោ** នាម។ យាយ បន បុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនេ ទ្វីហិបិ បទេហិ គហិតក្ខន្ធានំ ឧប្បាទោ វា និរោធោ វា លព្ភតិ, អយំ **បច្ឆាបញ្ហោ** នាម។ យាយ បន បុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនេ ឯកេនបិ បទេន គហិតក្ខន្ធស្ស ទ្វីហិបិ បទេហិ គហិតក្ខន្ធានំ

ឧប្បាទោ វា, និរោធោ វា លព្ភតិ, អយំ **បរិបុណ្ណបញ្ហោ** នាម។ យាយ បន បុច្ឆាយ វិស្សជ្ជនេ បដិក្ខេបោ វា, បដិសេធោ វា លព្ភតិ, អយំ **មោឃបញ្ហោ** នាម។ យស្មា បនេស អទស្សិយមានោ ន សក្កា ជានិតុំ, តស្មា នំ ទស្សយិស្សាម។

'យត្ថ រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជតិ, តត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជតី'តិ បុច្ឆាយ តាវ ឧប្បជ្ជតីតិ ឥមស្មិំ វិស្សជ្ជនេ ឯកេនេវ បទេន គហិតស្ស វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧប្បាទោ លព្ភតិ, ឥតិ អយញ្ចេវ អញ្ញោ ច ឯវរូបោ បញ្ហោ បុរេបញ្ហោតិ វេទិតព្ពោ។ 'យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថា'តិ បុច្ឆាយ បន 'អាមន្តា'តិ ឥមស្មិំ វិស្សជ្ជនេ ទ្វីហិ បទេហិ គហិតានំ រូបវេទនាក្ខន្ធានំ យស្ស កស្សចិ សត្តស្ស អតីតេ ឧប្បាទោ លព្ភតិ។ ឥតិ អយញ្ចេវ អញ្ញោ ច ឯវរូបោ បញ្ហោ បច្ឆាបញ្ហោតិ វេទិតព្ពោ។

'យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី'តិ ឥមាយ បន បឋមបុច្ឆាយ 'អសញ្ញសត្តំ ឧបបជ្ជន្តាន'ន្តិអាទិកេ ឥមស្មិំ វិស្សជ្ជនេ 'អសញ្ញសត្តំ ឧបបជ្ជន្តានំ តេសំ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច តេសំ វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី'តិ ឥមស្មិំ កោដ្ឋាសេ ឯកេនេវ បទេន គហិតស្ស រូបក្ខន្ធស្សបិ ឧប្បាទោ លព្ភតិ។ 'បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តានំ តេសំ រូបក្ខន្ធោ ច ឧប្បជ្ជតិ វេទនាក្ខន្ធោ ច ឧប្បជ្ជតី'តិ ឥមស្មិំ កោដ្ឋាសេ ទ្វីហិបិ បទេហិ សង្គហិតានំ រូបវេទនាក្ខន្ធានម្បិ ឧប្បាទោ លព្ភតិ។ ឥតិ អយញ្ចេវ អញ្ញោ ច ឯវរូបោ បញ្ហោ បរិបុណ្ណបញ្ហោតិ វេទិតព្ពោ។ បុរេបច្ឆាបញ្ហោតិបិ ឯតស្សេវ នាមំ។ ឯតស្ស ហិ វិស្សជ្ជនេ បុរិមកោដ្ឋាសេ ឯកេន បទេន សង្គហិតស្ស រូបក្ខន្ធស្សេវ ឧប្បាទោ ទស្សិតោ។ ទុតិយកោដ្ឋាសេ ទ្វីហិ បទេហិ សង្គហិតានំ រូបវេទនាក្ខន្ធានំ។ ឥមិនាយេវ ច លក្ខណេន យត្ថ ឯកេន បទេន សង្គហិតស្ស ខន្ធស្ស ឧប្បាទោ វា និរោធោ វា លព្ភតិ, សោ បុរេបញ្ហោតិ វុត្តោ។ យត្ថ ទ្វីហិបិ បទេហិ សង្គហិតានំ ខន្ធានំ ឧប្បាទោ វា និរោធោ វា លព្ភតិ, សោ បច្ឆាបញ្ហោតិ វុត្តោ។

'យស្ស រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថា'តិ ឥមាយ បន បុច្ឆាយ 'នត្ថី'តិ ឥមស្មិំ វិស្សជ្ជនេ បដិក្ខេបោ លព្ភតិ។ 'យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ និរុជ្ឈតី'តិ បុច្ឆាយ 'នោ'តិ ឥមស្មិំ វិស្សជ្ជនេ បដិសេធោ លព្ភតិ។ តស្មា អយញ្ចេវ ទុវិធោ អញ្ញោ ច ឯវរូបោ បញ្ហោ មោឃបញ្ហោតិ វេទិតព្ពោ។ តុច្ឆបញ្ហោតិបិ វុច្ចតិ។ ឯវំ តាវ ចត្តារោ បញ្ហា វេទិតព្ពា។

បាឡិគតិយា វិស្សជ្ជនំ, បដិវចនវិស្សជ្ជនំ, សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ, បដិក្ខេបេន វិស្សជ្ជនំ, បដិសេធេន វិស្សជ្ជនន្តិ ឥមានិ បន បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ នាម ។ តត្ថ យំ វិស្សជ្ជនំ បាឡិបទមេវ ហុត្វា អត្ថំ វិស្សជ្ជេតិ, ឥទំ **បាឡិគតិយា វិស្សជ្ជនំ** នាម។ តំ បុរេបញ្ហេ លព្ភតិ។ 'យត្ថ រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជតិ តត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជតី'តិ ហិ បញ្ហេ 'ឧប្បជ្ជតី'តិ ឥទំ វិស្សជ្ជនំ បាឡិបទមេវ ហុត្វា អត្ថំ វិស្សជ្ជយមានំ គតំ, តស្មា ឯវរូបេសុ ឋានេសុ បាឡិគតិយា វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ យំ បន វិស្សជ្ជនំ បដិវចនភាវេន អត្ថំ វិស្សជ្ជេតិ, ឥទំ **បដិវចនវិស្សជ្ជនំ** នាម។ តំ បច្ឆាបញ្ហេ លព្ភតិ។ 'យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជិត្ថា'តិ ហិ បញ្ហេ 'អាមន្តា'តិ ឥទំ វិស្សជ្ជនំ បដិវចនវសេនេវ អត្ថំ វិស្សជ្ជយមានំ គតំ, តស្មា ឯវរូបេសុ ឋានេសុ បដិវចនវិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ យំ វិស្សជ្ជនំ សរូបេន ទស្សេត្វា អត្ថំ វិស្សជ្ជេតិ; ឥទំ **សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ** នាម។ តំ បរិបុណ្ណបញ្ហេ លព្ភតិ។ 'យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ; តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី'តិ ហិ បញ្ហេ 'អសញ្ញសត្តំ ឧបបជ្ជន្តាន'ន្តិ ឥទំ វិស្សជ្ជនំ 'ឥមេសំ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច វេទនាក្ខន្ធោ, ឥមេសំ រូបក្ខន្ធោ ច ឧប្បជ្ជតិ, វេទនាក្ខន្ធោ ចា'តិ សរូបទស្សនេនេវ អត្ថំ វិស្សជ្ជយមានំ គតំ។ តស្មា ឯវរូបេសុ ឋានេសុ សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ យំ បន វិស្សជ្ជនំ គថារូបស្ស អត្ថស្សាភាវតោ អត្ថបដិក្ខេបេន បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតិ, ឥទំ **បដិក្ខេបេន វិស្សជ្ជនំ** នាម។ យំ គថារូបស្ស អត្ថស្ស ឯកក្ខណេ អលាភតោ អត្ថបដិសេធនេន បញ្ហំ វិស្សជ្ជេតិ, ឥទំ **បដិសេធេន វិស្សជ្ជនំ** នាម។ តំ មោឃបញ្ហេ លព្ភតិ។ 'យស្ស រូបក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជិត្ថា'តិ ហិ បញ្ហេ 'នត្ថី'តិ ឥទំ វិស្សជ្ជនំ; ឯវរូបោ នាម សត្តោ នត្ថីតិ អត្ថបដិក្ខេបេន បញ្ហំ វិស្សជ្ជយមានំ គតំ; តស្មា ឯវរូបេសុ ឋានេសុ បដិក្ខេបេន វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ 'យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ និរុជ្ឈតី'តិ បញ្ហេ បន 'នោ'តិ ឥទំ វិស្សជ្ជនំ ឯកស្មិំ បដិសន្ធិក្ខណេ ឧប្បាទេន សទ្ធិំ និរោធោ នាម ន លព្ភតីតិ អត្ថបដិសេធនេន បញ្ហំ វិស្សជ្ជយមានំ គតំ, តស្មា ឯវរូបេសុ ឋានេសុ បដិសេធេន វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ ឥមេ ចត្តារោ បញ្ហា, ឥមានិ ច បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ, យេសុ សត្តវីសតិយា ឋានេសុ បក្ខិបិតព្ពានិ, តានិ ឯវំ វេទិតព្ពានិ – អសញ្ញសត្តំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ ឯកំ ឋានំ, អសញ្ញសត្តេ តត្ថាតិ ឯកំ, អសញ្ញសត្តានន្តិ ឯកំ; អសញ្ញសត្តា ចវន្តានន្តិ ឯកំ; អរូបំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ ឯកំ, អរូបេ តត្ថាតិ ឯកំ, អរូបានន្តិ ឯកំ, អរូបា ចវន្តានន្តិ ឯកំ , អរូបេ បច្ឆិមភវិកានន្តិ ឯកំ, អរូបេ បរិនិព្ពន្តានន្តិ ឯកំ; យេ ច អរូបំ ឧបបជ្ជិត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តីតិ ឯកំ; បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ ឯកំ, បញ្ចវោការេ តត្ថាតិ ឯកំ, បញ្ចវោការានន្តិ ឯកំ បញ្ចវោការា ចវន្តានន្តិ

ឯកំ, បញ្ចវោការេ បច្ឆិមភវិកានន្តិ ឯកំ, បញ្ចវោការេ បរិនិព្ពន្តានន្តិ ឯកំ; សុទ្ធាវាសំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ ឯកំ, សុទ្ធាវាសេ តត្ថាតិ ឯកំ, សុទ្ធាវាសានន្តិ ឯកំ, សុទ្ធាវាសេ បរិនិព្ពន្តានន្តិ ឯកំ; សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ ឯកំ, សព្ពេសំ ចវន្តានន្តិ ឯកំ; សព្ពសាធារណវសេន បច្ឆិមភវិកានន្តិ ឯកំ, បរិនិព្ពន្តានន្តិ ឯកំ, ចតុវោការំ បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ ឯកំ, ចវន្តានន្តិ ឯកំ។ ឯវំ ឥមេសំ ចតុន្នំ បញ្ហានំ ឥមានិ បញ្ច វិស្សជ្ជនានិ ឥមេសុ សត្តរសតិយា ឋានេសុ បក្ខិបិត្វា ឥមស្មិំ បវត្តិមហាវារេ អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។ ឯវំ វិទិត្វា ហិ បញ្ហំ វិស្សជ្ជនេន្តេន សុវិស្សជ្ជិតោ ហោតិ, អត្ថញ្ច វិនិច្ឆយន្តេន សុវិនិច្ឆិតោ ហោតិ។

តត្ថាយំ នយោ – **យស្ស រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី**តិ យស្ស បុគ្គលស្ស ឧប្បាទក្ខណសមង្គិតាយ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិ។ **តស្ស វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី**តិ វេទនាក្ខន្ធោបិ តស្ស តស្មិញ្ញេវ ខណេ ឧប្បជ្ជតីតិ បុច្ឆតិ។ **អសញ្ញសត្តំ ឧបបជ្ជន្តាន**ន្តិ អចិត្តកបដិសន្ធិវសេន អសញ្ញសត្តភវំ ឧបបជ្ជន្តានំ។ **តេសំ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី**តិ តេសំ ឯកន្តេន រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិយេវ។ បវត្តេ ឧប្បន្នានំ រូបក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតិបិ និរុជ្ឈតិបិ, តស្មា ‘អសញ្ញសត្តាន’ន្តិ អវត្វា’អសញ្ញសត្តំ ឧបបជ្ជន្តាន’ន្តិ វុត្តំ។ **នោ ច តេសំ វេទនាក្ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតី**តិ អចិត្តកត្តា បន តេសំ វេទនាក្ខន្ធោ នុប្បជ្ជតេវ។ ឥទំ សត្តរសតិយា ឋានេសុ បឋមេ ឋានេ បរិបុណ្ណបញ្ហស្ស បុរិមកោដ្ឋាសេ សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ។ **បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តាន**ន្តិ រូបារូបមិស្សកបដិសន្ធិវសេន បញ្ចវោការភវំ ឧបបជ្ជន្តានំ។ **តេសំ រូបក្ខន្ធោ ច ឧប្បជ្ជតិ, វេទនាក្ខន្ធោ ចា**តិ តេសំ ឯកន្តេន រូបវេទនាក្ខន្ធសង្ខាតា ទ្វេបិ ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តិយេវ។ បវត្តេ បន តត្ថ ឧប្បន្នានំ តេ ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តិបិ និរុជ្ឈន្តិបិ, តស្មា ‘បញ្ចវោការាន’ន្តិ អវត្វា ‘បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តាន’ន្តិ វុត្តំ។ ឥទំ បញ្ចវោការំ ឧបបជ្ជន្តានន្តិ ឋានេ បរិបុណ្ណបញ្ហស្ស បច្ឆិមកោដ្ឋាសេ សរូបទស្សនេន វិស្សជ្ជនំ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពានិ វិស្សជ្ជនានិ វេទិតព្ពានិ។

ឥទំ បនេត្ថ ឧប្បាទនិរោធេសុ និយមលក្ខណំ – សកលេបិ ហិ ឥមស្មិំ ខន្ធយមកេ តត្ថ តត្ថ ឧប្បន្នានំ បវត្តេ យាវ មរណា ខន្ធានំ អបរិយន្តេសុ ឧប្បាទនិរោធេសុ វិជ្ជមានេសុបិ លហុបរិវត្តានំ ធម្មានំ វិនិព្ភោគំ កត្វា ឧប្បាទនិរោធេ ទស្សេតុំ ន សុករន្តិ បវត្តិយំ ឧប្បាទនិរោធេ អនាមសិត្វា អភិនវំ វិបាកវដ្ដំ និប្ផាទយមានេន នានាកម្មេន និព្ពត្តានំ បដិសន្ធិខន្ធានំ ឧប្បាទំ ទស្សេតុំ សុខន្តិ បដិសន្ធិកាលេ ឧប្បាទវសេនេវ ឧប្បាទវារោ កថិតោ។ ឧប្បន្នស្ស បន វិបាកវដ្ដស្ស បរិយោសានេន និរោធំ ទស្សេតុំ សុខន្តិ មរណកាលេ និរោធវសេន និរោធវារោ កថិតោ។

កឹ បនេត្ថ បវត្តិយំ ឧប្បាទនិរោធានំ អនាមដ្ឋភាវេ បមាណន្តិ? បាឡិយេវ។ បាឡិយញ្ហិ វិសេសេន ឧប្បាទវារស្ស អនាគតកាលវារេ ‘បច្ឆិមភវិកានំ តេសំ រូបក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិស្សតិ, វេទនាក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិស្សតី’តិ អយំ បាឡិ អតិបមាណមេវ។ បច្ឆិមភវិកានញ្ហិ បវត្តេ រូបារូបធម្មានំ ឧប្បជ្ជិតុំ យុត្តភាវេ សតិបិ ‘រូបក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិស្សតិ, វេទនាក្ខន្ធោ ច នុប្បជ្ជិស្សតី’តិ សន្និដ្ឋានំ កត្វា វុត្តភាវេន បវត្តេ ឧប្បាទោ ន គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។ ‘សុទ្ធាវាសេ បរិនិព្ពន្តានំ តេសំ តត្ថ សញ្ញាក្ខន្ធោ ន និរុជ្ឈិត្ថ, នោ ច តេសំ តត្ថ វេទនាក្ខន្ធោ ន និរុជ្ឈតី’តិ អយំ បន បាឡិ បវត្តេ និរោធស្ស អនាមដ្ឋភាវេ អតិវិយ បមាណំ។ សុទ្ធាវាសេ បរិនិព្ពន្តានញ្ហិ ចុតិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ ឋិតានំ បដិសន្ធិតោ បដ្ឋាយ បវត្តេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធសញ្ញាក្ខន្ធានំ គណនបថោ នត្ថិ។ ‘ឯវំ សន្តេបិ តេសំ តត្ថ សញ្ញាក្ខន្ធោ ន និរុជ្ឈិត្ថា’តិ សន្និដ្ឋានំ កត្វា វុត្តភាវេន បវត្តេ និរោធោ ន គហិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ឯវមេត្ថ ឧប្បាទនិរោធេសុ និយមលក្ខណំ វិទិត្វា បដិសន្ធិឧប្បាទមេវ ចុតិនិរោធមេវ ច គហេត្វា តេសុ តេសុ ឋានេសុ អាគតានំ វិស្សជ្ជនានំ អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។ សោ បន សក្កា អាទិវិស្សជ្ជនេ វុត្តនយេន សព្ពត្ថ វិទិតុន្តិ វិស្សជ្ជនបដិបាដិយា ន វិត្ថារិតោ។ ឥមិនា បន ឯវំ ទិន្នេនបិ នយេន យោ ឯតេសំ អត្ថវិនិច្ឆយំ ជានិតុំ ន សក្កោតិ, តេន អាចរិយេ បយិរុបាសិត្វា សាធុកំ សុត្វាបិ ជានិតព្ពោ។

ឧប្បាទស្ស និរោធស្ស, ឧប្បន្នញ្ចាបិ ឯកតោ;
នយស្ស អនុលោមស្ស, បដិលោមនយស្ស ច។

វសេន យានិ ខន្ធេសុ, យមកានិ ច បញ្ចសុ;
បុគ្គលំ អថ ឱកាសំ, បុគ្គលោកាសមេវ ច។

អាមសិត្វា បវត្តេសុ, ឋានេសុ កថយី ជិនោ;
តេសំ បាឡិវវត្ថានំ, ទស្សិតំ អនុបុព្ពតោ។

វិនិច្ឆយត្ថំ អត្ថស្ស, បញ្ហាវិស្សជ្ជនានិ ច;
វិស្សជ្ជនានំ ឋានានិ, យានិ តានិ ច សព្ពសោ។

ទស្សេត្វា ឯកបញ្ហស្មឹ, យោជនាបិ បកាសិតា;
វិត្ថារេន គតេ ឯត្ថ, បញ្ហាវិស្សជ្ជនក្កមេ។

អត្ថំ វណ្ណយតា កាតុំ, កឹ នុ សក្កា ឥតោ បរំ;
នយេន ឥមិនា តស្មា, អត្ថំ ជានន្តុ បណ្ឌិតាតិ។

បវត្តិមហាវារវណ្ណនា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

២០៦-២០៨. តទនន្តរេ បរិញ្ញាវារេបិ ឆឡេវ កាលភេទា។ អនុលោមបដិលោមតោ ទ្វេយេវ នយា។ បុគ្គលវារោ, ឱកាសវារោ, បុគ្គលោកាសវារោតិ ឥមេសុ បន តីសុ បុគ្គលវារោវ លព្ភតិ, ន ឥតរេ ទ្វេ។ កឹ ការណា? សទិសវិស្សជ្ជនតាយ។ យោ ហិ កោចិ បុគ្គលោ យត្ថ កត្ថចិ ឋានេ រូបក្ខន្ធំ ចេ បរិជានាតិ, វេទនាក្ខន្ធម្បិ បរិជានាតិយេវ។ វេទនាក្ខន្ធំ ចេ បរិជានាតិ, រូបក្ខន្ធម្បិ បរិជានាតិយេវ។ រូបក្ខន្ធំ ចេ ន បរិជានាតិ, វេទនាក្ខន្ធម្បិ ន បរិជានាតិយេវ។ វេទនាក្ខន្ធំ ចេ ន បរិជានាតិ, រូបក្ខន្ធម្បិ ន បរិជានាតិយេវ។ តស្មា តេសុបិ 'យត្ថ រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតិ, តត្ថ វេទនាក្ខន្ធំ បរិជានាតី'តិ អាទិវសេន បុច្ឆំ កត្វា 'អាមន្តា'ត្វេវ វិស្សជ្ជនំ កាតព្ពំ ។ សិយាតិ សទិសវិស្សជ្ជនតាយ តេ ឥធ ន លព្ភន្តីតិ វេទិតព្ពា។

អថ វា បរិញ្ញាកិច្ចំ នាម បុគ្គលស្សេវ ហោតិ, នោ ឱកាសស្ស, បុគ្គលោវ បរិជានិតុំ សមត្ថោ, នោ ឱកាសោតិ បុគ្គលវារោវេត្ថ គហិតោ, ន ឱកាសវារោ។ តស្ស បន អគ្គហិតត្តា តទនន្តរោ បុគ្គលោកាសវារោ លព្ភមានោបិ ន គហិតោ។ យោ បនេស បុគ្គលវារោ គហិតោ, តត្ថ បច្ចុប្បន្នកាលេ រូបក្ខន្ធមូលកានិ ចត្តារិ, វេទនាក្ខន្ធមូលកានិ តីណិ, សញ្ញាក្ខន្ធមូលកានិ ទ្វេ, សង្ខារក្ខន្ធមូលកំ ឯកន្តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អនុលោមនយេ អគ្គហិតគ្គហណេន ទស យមកានិ។ បដិលោមនយេ ទសាតិ វីសតិ។ តថា សេសេសុបីតិ ឯកេកស្មឹ កាលេ វីសតិ វីសតិ កត្វា ឆសុ កាលេសុ វីសំ យមកសតំ, ចត្តារីសានិ ទ្វេ បុច្ឆាសតានិ, អសីត្យាធិកានិ ចត្តារិ អត្ថសតានិ ច ហោន្តីតិ ឥទមេត្ថ បាឡិវវត្ថានំ។

អត្ថវិនិច្ឆយេ បនេត្ថ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នសង្ខាតា តយោ អទ្ធា បវត្តិវារេ វិយ ចុតិបដិសន្ធិវសេន ន លព្ភន្តិ។ បវត្តេ ចិត្តក្ខណវសេនេវ លព្ភន្តិ។ តេនេវេត្ថ 'យោ រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតិ, សោ វេទនាក្ខន្ធំ បរិជានាតី'តិអាទីសុ បុច្ឆាសុ 'អាមន្តា'តិ វិស្សជ្ជនំ កតំ។ លោកុត្តរមគ្គក្ខណស្មិញ្ហិ និព្ពានារម្មណេន ចិត្តេន បញ្ចសុ ខន្ធេសុ បរិញ្ញាកិច្ចនិព្ពត្តិយា យំ កិញ្ចិ ឯកំ ខន្ធំ បរិជានន្តោ ឥតរម្បិ បរិជានាតីតិ វុច្ចតិ។ ឯវមេត្ថ 'បរិជានាតី'តិ បញ្ហេសុ អនុលោមនយេ បរិញ្ញាកិច្ចស្ស មត្ថកប្បត្តំ អគ្គមគ្គសមង្គឹ សន្ធាយ 'អាមន្តា'តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ បដិលោមនយេ បន 'ន បរិជានាតី'តិ បញ្ហេសុ បុថុជ្ជនាទយោ សន្ធាយ 'អាមន្តា'តិ វុត្តំ។ 'បរិជានិត្ថា'តិ ឥមស្មឹ បន អតីតកាលវារេ មគ្គានន្តរអគ្គផលេ ឋិតោបិ បរិញ្ញាកិច្ចស្ស និដ្ឋិតត្តា បរិជានិត្ថយេវ នាម។

២០៩. **យោ រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតិ, សោ វេទនាក្ខន្ធំ បរិជានិត្ថា**តិ បញ្ហេន អគ្គមគ្គសមង្គឹ បុច្ឆតិ។ យស្មា បនេស ខន្ធបញ្ចកំ បរិជានាតិយេវ នាម, ន តាវ និដ្ឋិតបរិញ្ញាកិច្ចោ; តស្មា 'នោ'តិ បដិសេធោ កតោ។ ទុតិយបញ្ហេ បន **បរិជានិត្ថា**តិ អរហន្តំ បុច្ឆតិ។ យស្មា បនេសោ និដ្ឋិតបរិញ្ញាកិច្ចោ។ នត្ថិ តស្ស បរិញ្ញេយ្យំ នាម; តស្មា 'នោ'តិ បដិសេធោ កតោ។ បដិលោមនយវិស្សជ្ជនេ បនេត្ថ **អរហា រូបក្ខន្ធំ ន បរិជានាតី**តិ អរហតោ បរិញ្ញាយ អភាវេន វុត្តំ។ **អគ្គមគ្គសមង្គី វេទនាក្ខន្ធំ ន បរិជានិត្ថា**តិ អរហត្តមគ្គដ្ឋស្ស អនិដ្ឋិតបរិញ្ញាកិច្ចតាយ វុត្តំ។ ន កេវលញ្ច វេទនាក្ខន្ធមេវ, ឯកធម្មម្បិ សោ ន បរិជានិត្ថេវ។ ឥទំ បន បុច្ឆាវសេន វុត្តំ។ **នោ ច រូបក្ខន្ធ**ន្តិ ឥទម្បិ បុច្ឆាវសេនេវ វុត្តំ។ អញ្ញម្បិ បន សោ ខន្ធំ បរិជានាតិ។

២១០-២១១. **យោ រូបក្ខន្ធំ បរិជានាតិ, សោ វេទនាក្ខន្ធំ បរិជានិស្សតី**តិ ឯត្ថ យស្មា មគ្គដ្ឋបុគ្គលោ ឯកចិត្តក្ខណិកោ, តស្មា សោ បរិជានិស្សតីតិ សង្ខំ ន គច្ឆតិ។ តេន វុត្តំ 'នោ'តិ។ **តេ រូបក្ខន្ធញ្ច ន បរិជានិត្ថា**តិ បុច្ឆាសភាគេន វុត្តំ, ន បរិជានីសូតិ បនេត្ថ អត្ថោ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា។

ឧទ្ទយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. អាយតនយមកំ

១. បណ្ណត្តិឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-៩. ឥទានិ មូលយមកេ ទេសិតេយេវ កុសលាទិធម្មេ អាយតនវសេនាបិ សង្គណ្ហិត្វា ខន្ធយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស អាយតនយមកស្ស វណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ ខន្ធយមកេ វុត្តនយេនេវ បាឡិវវត្ថានំ វេទិតព្ពំ។ យថេវ ហិ តត្ថ បណ្ណត្តិវារោ, បវត្តិវារោ, បរិញ្ញាវារោតិ តយោ មហាវារា ហោន្តិ, តថា ឥធាបិ។ វចនត្ថោបិ នេសំ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ ឥធាបិ ច បណ្ណត្តិវារោ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសវសេន ទ្វិធា វវត្ថិតោ។ ឥតរេ និទ្ទេសវសេនេវ។ ‘តត្ថ ទ្វាទសាយតនានី’តិ បទំ អាទឹ កត្វា យាវ **នាយតនា ន មនោ**តិ, តាវ បណ្ណត្តិវារស្ស ឧទ្ទេសវារោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **ទ្វាទសាយតនានី**តិ អយំ យមកវសេន បុច្ឆិតព្ពានំ អាយតនានំ ឧទ្ទេសោ។ **ចក្ខាយតនំ…បេ.… ធម្មាយតន**ន្តិ តេសញ្ញេវ បភេទតោ នាមវវត្ថានំ។ យមកវសេន បុច្ឆាសុខត្ថញ្ចេត្ថ បឋមំ បដិបាដិយា អជ្ឈត្តរូបាយតនានិ វុត្តានិ។ បច្ឆា ពាហិររូបាយតនានិ។ បរិយោសានេ មនាយតនធម្មាយតនានិ។

យថា បន ហេដ្ឋា ខន្ធវសេន, ឯវមិធ ឥមេសំ អាយតនានំ វសេន បទសោធនវារោ, បទសោធនមូលចក្កវារោ, សុទ្ធាយតនវារោ, សុទ្ធាយតនមូលចក្កវារោតិ, ចត្តារោ នយវារា ហោន្តិ។ ឯកេកោ ចេត្ថ អនុលោមបដិលោមវសេន ទុវិធោយេវ។ តេសមត្ថោ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ យថា បន ខន្ធយមកេ បទសោធនវារស្ស អនុលោមវារេ ‘រូបំ រូបក្ខន្ធោ, រូបក្ខន្ធោ រូប’ន្តិអាទីនិ បញ្ច យមកានិ, តថា ឥធ ‘ចក្ខុ, ចក្ខាយតនំ; ចក្ខាយតនំ; ចក្ខូ’តិអាទីនិ ទ្វាទស។ បដិលោមវារេបិ ‘ន ចក្ខុ, ន ចក្ខាយតនំ; ន ចក្ខាយតនំ, ន ចក្ខូ’តិអាទីនិ ទ្វាទស , បទសោធនមូលចក្កវារស្ស បនេត្ថ អនុលោមវារេ ឯកេកាយតនមូលកានិ ឯកាទស ឯកាទស កត្វា ទ្វត្តឹសសតំ យមកានិ។ បដិលោមវារេបិ ទ្វត្តឹសសតមេវ។ សុទ្ធាយតនវារស្សាបិ អនុលោមវារេ ទ្វាទស, បដិលោមវារេ ទ្វាទស, សុទ្ធាយតនមូលចក្កវារស្សាបិ អនុលោមវារេ ឯកេកាយតនមូលកានិ ឯកាទស ឯកាទស កត្វា ទ្វត្តឹសសតំ យមកានិ។ បដិលោមវារេបិ ទ្វត្តឹសសតមេវាតិ ឯវមិធ ឆសត្តតាធិកេហិ បញ្ចហិ យមកសតេហិ, ទ្វិបញ្ញាសាធិកេហិ ឯកាទសហិ បុច្ឆាសតេហិ, ចតុរាធិកេហិ តេវីសាយ អត្ថសតេហិ ច បដិមណ្ឌិតោ បណ្ណត្តិវារស្ស ឧទ្ទេសវារោ វេទិតព្ពោ។

បណ្ណត្តិឧទ្ទេសវារវណ្ណនា។

១. បណ្ណត្តិនិទ្ទេសវារវណ្ណនា

១០-១៧. និទ្ទេសវារេ បន ហេដ្ឋា ខន្ធយមកស្ស បណ្ណត្តិវារនិទ្ទេសេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អញ្ញត្រ វិសេសា។ តត្រាយំ វិសេសោ – **ទិព្ពចក្ខូ**តិ ទុតិយវិជ្ជាញាណំ។ **បញ្ញាចក្ខូ**តិ តតិយវិជ្ជាញាណំ។ **ទិព្ពសោត**ន្តិ ទុតិយអភិញ្ញាញាណំ។ **តណ្ហាសោត**ន្តិ តណ្ហាវ។ **អវសេសោ កាយោ**តិ នាមកាយោ, រូបកាយោ, ហត្ថិកាយោ, អស្សកាយោតិ ឯវមាទិ។ **អវសេសំ រូប**ន្តិ រូបាយតនតោ សេសំ ភូតុបាទាយរូបញ្ចេវ បិយរូបសាតរូបញ្ច។ **សីលគន្ធោ**តិអាទីនិ វាយនដ្ឋេន សីលាទីនំយេវ នាមានិ។ **អត្ថរសោ**តិអាទីនិបិ សាធុមធុរដ្ឋេន អត្ថាទីនញ្ញេវ នាមានិ។ **អវសេសោ ធម្មោ**តិ បរិយត្តិធម្មាទិអនេកប្បភេទោតិ អយមេត្ថ វិសេសោ។

បណ្ណត្តិនិទ្ទេសវារវណ្ណនា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

១៨-២១. ឥធាបិ ច បវត្តិវារស្ស ឧប្បាទវារាទីសុ តីសុ អន្តរវារេសុ ឯកេកស្មឹ ឆឡេវ កាលភេទា។ តេសំ ឯកេកស្មឹ កាលេ បុគ្គលវារាទយោ តយោ វារា។ តេ សព្ពេបិ អនុលោមបដិលោមនយវសេន ទុវិធាវ ហោន្តិ។ តត្ថ បច្ចុប្បន្នកាលេ បុគ្គលវារស្ស អនុលោមនយេ យថា ខន្ធយមកេ រូបក្ខន្ធមូលកានិ ចត្តារិ, វេទនាក្ខន្ធមូលកានិ តីណិ, សញ្ញាក្ខន្ធមូលកានិ ទ្វេ, សង្ខារក្ខន្ធមូលកំ ឯកន្តិ អគ្គហិតគ្គហណេន ទស យមកានិ ហោន្តិ។ ឯវំ “យស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សោតាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ; យស្ស វា បន សោតាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ; យស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ឃាណាយតនំ, ជិវ្ហាយតនំ, កាយាយតនំ, រូបាយតនំ, សទ្ទាយតនំ, គន្ធាយតនំ, រសាយតនំ, ផោដ្ឋព្ពាយតនំ, មនាយតនំ, ធម្មាយតនំ, ឧប្បជ្ជតិ; យស្ស វា បន ធម្មាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជតី”តិ ឯវំ ចក្ខាយតនមូលកានិ ឯកាទស។ “យស្ស សោតាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ឃានាយតនំ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិនា នយេន សោតាយតនមូលកានិ ទស; ឃានាយតនមូលកានិ នវ,

ជិវ្ហាយតនមូលកានិ អដ្ឋ; កាយាយតនមូលកានិ សត្ត; រូបាយតនមូលកានិ ឆ; សទ្ទាយតនមូលកានិ បញ្ច; គន្ធាយតនមូលកានិ ចត្តារិ; រសាយតនមូលកានិ តីណិ; ផោដ្ឋព្ពាយតនមូលកានិ ទ្វេ; មនាយតនមូលកំ ឯកន្តិ អគ្គហិតគ្គហណេន ឆសដ្ឋិ យមកានិ ហោន្តិ។

តត្ថ ចក្ខាយតនមូលកេសុ ឯកាទសសុ "យស្ស ចក្ខាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សោតាយតនំ, ឃានាយតនំ, រូបាយតនំ, មនាយតនំ, ធម្មាយតនំ ឧប្បជ្ជតី"តិ ឥមានិ បញ្ចេវ វិស្សជ្ជិតានិ។ តេសុ បឋមំ វិស្សជ្ជេតព្ពំ តាវ វិស្សជ្ជិតំ។ ទុតិយំ កិញ្ចាបិ បឋមេន សទិសវិស្សជ្ជនំ, ចក្ខុសោតាយតនានំ បវត្តិដ្ឋានេ បន ឃានាយតនស្ស ន ឯកន្តេន បវត្តិតោ "កថំ នុ ខោ ឯតំ វិស្សជ្ជេតព្ព"ន្តិ វិមតិនិវារណត្ថំ វិស្សជ្ជិតំ។ រូបាយតនមនាយតនធម្មាយតនេហិ សទ្ធឹ តីណិ យមកានិ អសទិសវិស្សជ្ជនត្តា វិស្សជ្ជិតានិ។ សេសេសុ ជិវ្ហាយតនកាយាយតនេហិ តាវ សទ្ធឹ ទ្វេ យមកានិ បុរិមេហិ ទ្វីហិ សទ្ធឹ សទិសវិស្សជ្ជនានិ។ សទ្ទាយតនស្ស បដិសន្ធិក្ខណេ អនុប្បត្តិតោ តេន សទ្ធឹ យមកស្ស វិស្សជ្ជនមេវ នត្ថិ។ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនេហិបិ សទ្ធឹ តីណិ យមកានិ បុរិមេហិ ទ្វីហិ សទិសវិស្សជ្ជនានេវ ហោន្តីតិ តន្តិយា លហុភាវត្ថំ សង្ខិត្តានិ។ សោតាយតនមូលកេសុ យំ លព្ភតិ , តំ បុរិមេហិ សទិសវិស្សជ្ជនមេវាតិ ឯកម្បិ បាឡឹ នារុឡ្ហំ។ ឃានាយតនមូលកេសុ រូបាយតនេន សទ្ធឹ ឯកំ, មនាយតនធម្មាយតនេហិ សទ្ធឹ ទ្វេតិ តីណិ យមកានិ បាឡឹ អារុឡ្ហានិ។ សេសានិ ឃានាយតនយមកេន សទិសវិស្សជ្ជនត្តា នារុឡ្ហានិ។ តថា ជិវ្ហាយតនកាយាយតនមូលកានិ។ រូបាយតនមូលកេសុ មនាយតនធម្មាយតនេហិ សទ្ធឹ ទ្វេយេវ វិស្សជ្ជិតានិ។ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពេហិ បន សទ្ធឹ តីណិ រូបាយតនមនាយតនេហិ សទ្ធឹ សទិសវិស្សជ្ជនានិ។ យថេវ ហេត្ថ "សរូបកានំ អចិត្តកាន"ន្តិអាទិ វុត្តំ, តថា ឥធាបិ "សរូបកានំ អគន្ធកានំ, អរសកានំ អផោដ្ឋព្ពកាន"ន្តិ យោជនា វេទិតព្ពា។ គន្ធាទីនិ ចេត្ថ អាយតនភូតានេវ អធិប្បេតានិ។ តស្មា "សរូបកានំ សគន្ធាយតនាន"ន្តិ អាយតនវសេនេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សទ្ទាយតនមូលកានិ អត្ថាភាវតោ បាឡឹ នារុឡ្ហានេវ។ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពមូលកានិ ចត្តារិ តីណិ ទ្វេ ច ហេដ្ឋិមេហិ សទិសវិស្សជ្ជនត្តា បាឡឹ នារុឡ្ហានិ។ មនាយតនមូលកំ វិស្សជ្ជិតមេវាតិ ឯវមេតានិ បច្ចុប្បន្នកាលេ បុគ្គលវារស្ស អនុលោមនយេ គតិបយយមកវិស្សជ្ជនេនេវ ឆសដ្ឋិយមកានិ វិស្សជ្ជិតានិ នាម ហោន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ យថា ច បុគ្គលវារេ, ឯវំ ឱកាសវារេបិ បុគ្គលោកាសវារេបិ ឆសដ្ឋីតិ បច្ចុប្បន្នកាលេ តីសុ វារេសុ អនុលោមនយេ អដ្ឋនវុតិសតំ យមកានិ ហោន្តិ។ យថា ច អនុលោមនយេ, ឯវំ បដិលោមនយេបីតិ សព្ពានិបិ បច្ចុប្បន្នកាលេ ឆន្នវុតាធិកានិ តីណិ យមកសតានិ ហោន្តិ។ តេសុ ទ្វានវុតាធិកានិ សត្ត បុច្ឆាសតានិ, ចតុរាសីតាធិកានិ ច បន្នរស អត្ថសតានិ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ ឯវំ សេសេសុបិ បញ្ចសុ កាលភេទេសូតិ សព្ពានិបិ ឆសត្តតាធិកានិ តេវីសតិ យមកសតានិ។ តតោ ទិគុណា បុច្ឆា, តតោ ទិគុណា អត្ថាតិ ឥទមេត្ថ ឧប្បាទវារេ បាឡិវវត្ថានំ។ និរោធវារឧប្បាទនិរោធវារេសុបិ ឯសេវ នយោតិ។ សព្ពស្មិម្បិ បវត្តិវារេ អដ្ឋវីសានិ ឯកសត្តតិ យមកសតានិ។ តតោ ទិគុណា បុច្ឆា, តតោ ទិគុណា អត្ថា វេទិតព្ពា។ បាឡិ បន មនាយតនំ ធម្មាយតនញ្ច ឯកសទិសំ, នានំ នត្ថិ។ ឧបរិ បន "វារសង្ខេបោ ហោតី"តិអាទីនិ វត្វា តត្ថ តត្ថ សង្ខិត្តា។ តស្មា យំ តត្ថ តត្ថ សង្ខិត្តំ, តំ សព្ពំ អសម្មុយ្ហន្តេហិ សល្លក្ខេតព្ពំ។

អត្ថវិនិច្ឆយេ បនេត្ថ ឥទំ នយមុខំ។ **សចក្ខុកានំ អសោតកាន**ន្តិ អបាយេ ជាតិពធិរឱបបាតិកំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោ ហិ សចក្ខុកោ អសោតកោ ហុត្វា ឧបបជ្ជតិ។ យថាហ – "កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ កស្សចិ អបរានិ ទសាយតនានិ បាតុភវន្តិ។ ឱបបាតិកានំ បេតានំ , ឱបបាតិកានំ អសុរានំ, ឱបបាតិកានំ តិរច្ឆានគតានំ, ឱបបាតិកានំ នេរយិកានំ; ជច្ចពធិរានំ ឧបបត្តិក្ខណេ ទសាយតនានិ បាតុភវន្តិ, ចក្ខាយតនំ រូបឃានគន្ធជិវ្ហារសកាយផោដ្ឋព្ពាយតនំ មនាយតនំ ធម្មាយតន"ន្តិ។ **សចក្ខុកានំ សសោតកាន**ន្តិ សុគតិទុគ្គតីសុ បរិបុណ្ណាយតនេ ច ឱបបាតិកេ រូបីព្រហ្មានោ ច សន្ធាយ វុត្តំ។ តេ ហិ សចក្ខុកា សសោតកា ហុត្វា ឧបបជ្ជន្តិ។ យថាហ – "កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ កស្សចិ ឯកាទសាយតនានិ បាតុភវន្តិ; កាមាវចរានំ ទេវានំ, បឋមកប្បិកានំ មនុស្សានំ, ឱបបាតិកានំ បេតានំ, ឱបបាតិកានំ អសុរានំ, ឱបបាតិកានំ តិរច្ឆានគតានំ, ឱបបាតិកានំ នេរយិកានំ, បរិបុណ្ណាយតនានំ។ រូបធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណេ បញ្ចាយតនានិ បាតុភវន្តិ, ចក្ខាយតនំ រូបសោតមនាយតនំ ធម្មាយតន"ន្តិ។

អឃានកានន្តិ ព្រហ្មបារិសជ្ជាទយោ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេ ហិ សចក្ខុកា អឃានកា ហុត្វា ឧបបជ្ជន្តិ។ កាមធាតុយំ បន អឃានកោ ឱបបាតិកោ នត្ថិ។ យទិ ភវេយ្យ "កស្សចិ អដ្ឋាយតនានិ បាតុភវន្តី"តិ វទេយ្យ។ យោ គព្ភសេយ្យកោ បន អឃានកោ សិយា, សោ "សចក្ខុកាន"ន្តិ វចនតោ ឥធ អនធិប្បេតោ។ **សចក្ខុកានំ សឃានកាន**ន្តិ ជច្ចពធិរម្បិ បរិបុណ្ណាយតនម្បិ ឱបបាតិកំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សឃានកានំ អចក្ខុកាន**ន្តិ ជច្ចន្ធម្បិ ជច្ចពធិរម្បិ ឱបបាតិកំ សន្ធាយ វុត្តមេវ។ **សឃានកានំ សចក្ខុកាន**ន្តិ បរិបុណ្ណាយតនមេវ ឱបបាតិកំ សន្ធាយ វុត្តំ។

សរូបកានំ អចក្ខុកានន្តិ ឯត្ថ ជច្ចន្ធជច្ចពធិរឱបបាតិកេសុ អញ្ញតរោបិ គព្ភសេយ្យកោបិ លព្ភតិយេវ។ **សចិត្តកានំ អចក្ខុកាន**ន្តិ ឯត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តេហិ ជច្ចន្ធាទីហិ តីហិ សទ្ធិំ អរូបិនោបិ លព្ភន្តិ។ **អចក្ខុកាន**ន្តិ ឯត្ថ បុរិមបទេ វុត្តេហិ ចតូហិ សទ្ធិំ អសញ្ញសត្តាបិ លព្ភន្តិ។ **សរូបកានំ អឃានកាន**ន្តិ ឯត្ថ គព្ភសេយ្យកា ច អសញ្ញសត្តា ច សេសរូបីព្រហ្មានោ ច លព្ភន្តិ។ **សចិត្តកានំ អឃានកាន**ន្តិ ឯត្ថ គព្ភសេយ្យកា ច រូបារូបព្រហ្មានោ ច លព្ភន្តិ។ **អចិត្តកានំ អរូបកាន**ន្តិបទេសុ បន ឯកវោការចតុវោការសត្តាវ លព្ភន្តីតិ ឥមិនា នយេន សព្ពេសុ បុគ្គលវារេសុ បុគ្គលវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

២២-២៥៤. ឱកាសវារេ **យត្ថ ចក្ខាយតន**ន្តិ រូបីព្រហ្មលោកំ បុច្ឆតិ។ តេនេវ **អាមន្តា**តិ វុត្តំ ។ តស្មិញ្ហិ តលេ និយមតោ តានិ អាយតនានិ បដិសន្ធិយំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឥទមេត្ថ នយមុខំ។ ឥមិនា នយមុខេន សកលេបិ បវត្តិវារេ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បរិញ្ញាវារោ ខន្ធយមកេ វុត្តនយោយេវាតិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា។

អាយតនយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ធាតុយមកំ

១-១៩. ឥទានិ តេយេវ មូលយមកេ ទេសិតេ កុសលាទិធម្មេ ធាតុវសេន សង្គណ្ហិត្វា អាយតនយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស ធាតុយមកស្ស វណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ អាយតនយមកេ វុត្តនយេនេវ បាឡិវវត្ថានំ វេទិតព្ពំ។ ឥធាបិ ហិ បណ្ណត្តិវារាទយោ តយោ មហាវារា, អវសេសា អន្តរវារា ច សទ្ធឹ កាលប្បភេទាទីហិ អាយតនយមកេ អាគតសទិសាយេវ។ ឥធាបិ ច យមកបុច្ឆាសុខត្ថំ បដិបាដិយា អជ្ឈត្តិកពាហិរា រូបធាតុយោវ វត្វា វិញ្ញាណធាតុយោ វុត្តា។ ធាតូនំ បន ពហុត្តា ឥធ អាយតនយមកតោ ពហុតរានិ យមកានិ, យមកទិគុណា បុច្ឆា, បុច្ឆាទិគុណា ច អត្ថា ហោន្តិ។ តត្ថ ចក្ខុធាតុមូលកាទីសុ យមកេសុ លព្ភមានានំ យមកានំ អត្ថវិនិច្ឆយោ អាយតនយមកេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ តំសទិសាយេវ ហេត្ថ អត្ថគតិ, តេនេវ ច ការណេន បាឡិបិ សង្ខិត្តា។ បរិញ្ញាវារោ បាកតិកោយេវាតិ។

ធាតុយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. សច្ចយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា

១-៨. ឥទានិ តេយេវ មូលយមកេ ទេសិតេ កុសលាទិធម្មេ សច្ចវសេន សង្គណ្ហិត្វា ធាតុយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស សច្ចយមកស្ស វណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ បណ្ណត្តិវារាទយោ តយោ មហាវារា អន្តរវារាទយោ ច អវសេសប្បភេទា វេទិតព្ពា។ បណ្ណត្តិវារេ បនេត្ថ ចតុន្នំ សច្ចានំ វសេន បទសោធនវារោ, បទសោធនមូលចក្កវារោ, សុទ្ធសច្ចវារោ, សុទ្ធសច្ចមូលចក្កវារោតិ ឥមេសុ ចតូសុ វារេសុ យមកគណនា វេទិតព្ពា។

១០-២៦. បណ្ណត្តិវារនិទ្ទេសេ បន **អវសេសំ ទុក្ខសច្ច**ន្តិ ទុក្ខវេទនាយ ចេវ តណ្ហាយ ច វិនិមុត្តា តេភូមកធម្មា វេទិតព្ពា។ **អវសេសោ សមុទយោ**តិ សច្ចវិភង្គេ និទ្ទិដ្ឋកាមាវចរកុសលាទិភេទោ ទុក្ខសច្ចស្ស បច្ចយោ។ **អវសេសោ និរោធោ**តិ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទបដិបស្សទ្ធិនិរោធោ ចេវ ខណភង្គនិរោធោ ច។ **អវសេសោ មគ្គោ**តិ “តស្មិំ ខោ បន សមយេ បញ្ចង្គិកោ មគ្គោ ហោតិ, អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, មិច្ឆាមគ្គោ, ជង្ឃមគ្គោ, សកដមគ្គោ”តិ ឯវមាទិកោ។

បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

២៧-១៦៤. បវត្តិវារេ បនេត្ថ បច្ចុប្បន្នកាលេ បុគ្គលវារស្ស អនុលោមនយេ “យស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ; យស្ស វា បន សមុទយសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតី”តិ ទុក្ខសច្ចមូលកេហិ តីហិ, សមុទយសច្ចមូលកេហិ ទ្វីហិ, និរោធសច្ចមូលកេន ឯកេនាតិ លព្ភមានញ្ច អលព្ភមានញ្ច គហេត្វា បាឡិវសេន ឆហិ យមកេហិ ភវិតព្ពំ។ តេសុ យស្មា និរោធស្ស នេវ ឧប្បាទោ, ន និរោធោ យុជ្ជតិ, តស្មា ទុក្ខសច្ចមូលកានិ សមុទយសច្ចមគ្គសច្ចេហិ សទ្ធឹ ទ្វេ, សមុទយសច្ចមូលកំ មគ្គសច្ចេន សទ្ធឹ ឯកន្តិ តីណិ យមកានិ អាគតានិ។ តស្ស បដិលោមនយេបិ ឱកាសវារាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេត្ថ សព្ពវារេសុ តិណ្ណំ តិណ្ណំ យមកានំ វសេន យមកគណនា វេទិតព្ពា។ អត្ថវិនិច្ឆយេ បនេត្ថ ឥទំ លក្ខណំ – ឥមស្ស ហិ សច្ចយមកស្ស បវត្តិវារេ និរោធសច្ចំ តាវ ន លព្ភតេវ។ សេសេសុ បន តីសុ សមុទយសច្ចមគ្គសច្ចានិ ឯកន្តេន បវត្តិយំយេវ លព្ភន្តិ។ ទុក្ខសច្ចំ ចុតិបដិសន្ធីសុបិ បវត្តេបិ លព្ភតិ។ បច្ចុប្បន្នាទយោ បន តយោ កាលា ចុតិបដិសន្ធីនម្បិ បវត្តិយាបិ វសេន លព្ភន្តិ។ ឯវមេត្ថ យំ យំ លព្ភតិ, តស្ស តស្ស វសេន អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

តត្រិទំ នយមុខំ – **សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តាន**ន្តិ អន្តមសោ សុទ្ធាវាសានម្បិ។ តេបិ ហិ ទុក្ខសច្ចេនេវ ឧបបជ្ជន្តិ។ **តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តស្សា**តិ ឥទំ ទុក្ខសច្ចសមុទយសច្ចេសុ ឯកកោដ្ឋាសស្ស ឧប្បត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តស្មា បញ្ចវោការវសេនេវ គហេតព្ពំ។ ចតុវោការេ បន តណ្ហាវិប្បយុត្តស្ស ផលសមាបត្តិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឯកម្បិ សច្ចំ នុប្បជ្ជតិ។ ឥទំ ឥធ ន គហេតព្ពំ។ **តេសំ ទុក្ខសច្ចញ្ចា**តិ តស្មិញ្ហិ ខណេ តណ្ហំ ឋបេត្វា សេសំ ទុក្ខសច្ចំ នាម ហោតីតិ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ មគ្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ បន រូបមេវ ទុក្ខសច្ចំ នាម។ សេសា មគ្គសម្បយុត្តកា ធម្មា សច្ចវិនិមុត្តា។ តេនេវ ការណេន “អរូបេ មគ្គស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ មគ្គសច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ, នោ ច តេសំ ទុក្ខសច្ចំ ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្តំ។ **សព្ពេសំ ឧបបជ្ជន្តានំ បវត្តេ តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ តត្ថា**តិ តេសំ តស្មិំ ឧបបត្តិក្ខណេ តណ្ហាវិប្បយុត្តចិត្តុប្បត្តិក្ខណេ ចាតិ ឯវមេត្ថ ខណវសេន ឱកាសោ វេទិតព្ពោ។ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសុ ឯសេវ នយោ។ **អនភិសមេតាវីន**ន្តិ ចតុសច្ចបដិវេធសង្ខាតំ អភិសមយំ អប្បត្តសត្តានំ។ **អភិសមេតាវីន**ន្តិ អភិសមិតសច្ចានន្តិ។ ឥមិនា នយមុខេន សព្ពត្ថ អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

បវត្តិវារវណ្ណនា។

៣. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

១៦៥-១៧០. បរិញ្ញាវារេ បន ញាតបរិញ្ញា, តីរណបរិញ្ញា, បហានបរិញ្ញាតិ តិស្សោបេត្ថ បរិញ្ញាយោ លព្ភន្តិ។ យស្មា ច លោកុត្តរធម្មេសុ បរិញ្ញា នាម នត្ថិ; តស្មា ឥធ ទ្វេ សច្ចានិ គហិតានិ។ តត្ថ **ទុក្ខសច្ចំ បរិជានាតី**តិ ញាតតីរណបរិញ្ញាវសេនេវ វុត្តំ។ **សមុទយសច្ចំ បជហតី**តិ ញាតបហានបរិញ្ញាវសេន។ ឥតិ ឥមាសំ បរិញ្ញានំ វសេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា។

សច្ចយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. សង្ខារយមកំ

១. បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា

១. ឥទានិ តេសញ្ញេវ មូលយមកេ ទេសិតានំ កុសលាទិធម្មានំ លព្ភមានវសេន ឯកទេសំ សង្គណ្ហិត្វា សច្ចយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស សង្ខារយមកស្ស វណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ បណ្ណត្តិវារាទយោ តយោ មហាវារា, អន្តរវារាទយោ ច អវសេសបភេទា វេទិតព្ពា។ អយំ បនេត្ថ វិសេសោ – បណ្ណត្តិវារេ តាវ យថា ហេដ្ឋា ខន្ធាទយោ ធម្មេ ឧទ្ទិសិត្វា “រូបំ រូបក្ខន្ធោ; ចក្ខុ ចក្ខាយតនំ; ចក្ខុ ចក្ខុធាតុ; ទុក្ខំ ទុក្ខសច្ច”ន្តិ បទសោធនវារោ អារទ្ធោ។ តថា អនារភិត្វា “អស្សាសបស្សាសា កាយសង្ខារោ”តិ បឋមំ តយោបិ សង្ខារា វិភជិត្វា ទស្សិតា។

តត្ថ កាយស្ស សង្ខារោ **កាយសង្ខារោ**។ “អស្សាសបស្សាសា កាយិកា, ឯតេ ធម្មា កាយប្បដិពទ្ធា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៣; សំ. និ. ៤.៣៤៨ អត្ថតោ សមានំ) ហិ វចនតោ ការណភូតស្ស ករជកាយស្ស ផលភូតោ ឯវ សង្ខារោតិ កាយសង្ខារោ។ អបរោ នយោ – សង្ខរិយតីតិ សង្ខារោ។ កេន សង្ខរិយតីតិ? កាយេន។ អយញ្ហិ វាតោ វិយ ភស្តាយ ករជកាយេន សង្ខរិយតីតិ។ ឯវម្បិ កាយស្ស សង្ខារោតិ កាយសង្ខារោ។ កាយេន កតោ អស្សាសបស្សាសវាតោតិ អត្ថោ។ “បុព្ពេ ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា បច្ឆា វាចំ ភិន្ទតិ, តស្មា វិតក្កវិចារា វចីសង្ខារោ”តិ (ម. និ. ១.៤៦៣; សំ. និ. ៤.៣៤៨) វចនតោ បន សង្ខរោតីតិ សង្ខារោ។ កិំ សង្ខរោតិ? វចិំ។ វចិយា សង្ខារោតិ **វចីសង្ខារោ**។ វចីភេទសមុដ្ឋាបកស្ស វិតក្កវិចារទ្វយស្សេតំ នាមំ។ “សញ្ញា ច វេទនា ច ចេតសិកា ឯតេ ធម្មា ចិត្តបដិពទ្ធា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៣; សំ. និ. ៤.៣៤៨) វចនតោយេវ បន តតិយបទេបិ សង្ខរិយតីតិ សង្ខារោ។ កេន សង្ខរិយតិ? ចិត្តេន។ ករណត្ថេ សាមិវចនំ កត្វា ចិត្តស្ស សង្ខារោតិ **ចិត្តសង្ខារោ**។ សព្ពេសម្បិ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ ចេតសិកធម្មានមេតំ អធិវចនំ។ វិតក្កវិចារានំ បន វចីសង្ខារភាវេន វិសុំ គហិតត្តា “ឋបេត្វា វិតក្កវិចារេ”តិ វុត្តំ។

២-៧. ឥទានិ **កាយោ កាយសង្ខារោ**តិ បទសោធនវារោ អារទ្ធោ។ តស្ស អនុលោមនយេ តីណិ, បដិលោមនយេ តីណីតិ ឆ យមកានិ។ បទសោធនមូលចក្កវារេ ឯកេកសង្ខារមូលកានិ ទ្វេ ទ្វេ កត្វា អនុលោមនយេ ឆ, បដិលោមនយេ ឆាតិ ទ្វាទស យមកានិ។ សុទ្ធសង្ខារវារេ បន យថា សុទ្ធខន្ធវារាទីសុ “រូបំ ខន្ធោ, ខន្ធា រូបំ; ចក្ខុ អាយតនំ, អាយតនា ចក្ខូ”តិអាទិនា នយេន យមកានិ វុត្តានិ។ ឯវំ “កាយោ សង្ខារោ, សង្ខារា កាយោ”តិ អវត្វា “កាយសង្ខារោ វចីសង្ខារោ, វចីសង្ខារោ កាយសង្ខារោ”តិអាទិនា នយេន កាយសង្ខារមូលកានិ ទ្វេ, វចីសង្ខារមូលកំ ឯកន្តិ អនុលោមេ តីណិ, បដិលោមេ តីណីតិ សព្ពានិបិ សុទ្ធិកវារេ ឆ យមកានិ វុត្តានិ។ កិំ ការណា? សុទ្ធិកឯកេកបទវសេន អត្ថាភាវតោ។ យថា ហិ ខន្ធយមកាទីសុ រូបាទិវិសិដ្ឋានំ ខន្ធានំ ចក្ខាទិវិសិដ្ឋានញ្ច អាយតនាទីនំ អធិប្បេតត្តា “រូបំ ខន្ធោ , ខន្ធា រូបំ, ចក្ខុ អាយតនំ, អាយតនា ចក្ខូ”តិ សុទ្ធិកឯកេកបទវសេន អត្ថោ អត្ថិ។ ឯវមិធ “កាយោ សង្ខារោ, សង្ខារា កាយោ”តិ នត្ថិ។ កាយសង្ខារោតិ បន ទ្វីហិបិ បទេហិ ឯកោវ អត្ថោ លព្ភតិ។ អស្សាសោ វា បស្សាសោ វាតិ សុទ្ធិកឯកេកបទវសេន អត្ថាភាវតោ “កាយោ សង្ខារោ, សង្ខារា កាយោ”តិ ន វុត្តំ។ “កាយោ កាយសង្ខារោ”តិអាទិ បន វត្តព្ពំ សិយា។ តម្បិ កាយវចីចិត្តបទេហិ ឥធ អធិប្បេតានំ សង្ខារានំ អគ្គហិតត្តា ន យុជ្ជតិ។ សុទ្ធសង្ខារវារោ ហេស។ បទសោធនេ បន វិនាបិ អត្ថេន វចនំ យុជ្ជតីតិ តត្ថ សោ នយោ គហិតោវ។ ឥធ បន កាយសង្ខារស្ស វចីសង្ខារាទីហិ, វចីសង្ខារស្ស ច ចិត្តសង្ខារាទីហិ, ចិត្តសង្ខារស្ស ច កាយសង្ខារាទីហិ, អញ្ញត្តា “កាយសង្ខារោ វចីសង្ខារោ, វចីសង្ខារោ, កាយសង្ខារោ”តិ ឯកេកសង្ខារមូលកានិ ទ្វេ ទ្វេ កត្វា ឆ យមកានិ យុជ្ជន្តិ។ តេសុ អគ្គហិតគ្គហណេន តីណេវ លព្ភន្តិ។ តស្មា តានេវ ទស្សេតុំ អនុលោមនយេ តីណិ, បដិលោមនយេ តីណីតិ ឆ យមកានិ វុត្តានិ។ សុទ្ធសង្ខារមូលចក្កវារោ បនេត្ថ ន គហិតោតិ។ ឯវំ បណ្ណត្តិវារស្ស ឧទ្ទេសវារោ វេទិតព្ពោ។

៨-១៨. និទ្ទេសវារេ បទស្ស អនុលោមេ តាវ យស្មា ន កាយាទយោវ កាយសង្ខារាទីនំ នាមំ, តស្មា **នោ**តិ បដិសេធោ កតោ។ បដិលោមេ **ន កាយោ ន កាយសង្ខារោ**តិ យោ ន កាយោ សោ កាយសង្ខារោបិ ន ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ **កាយសង្ខារោ ន កាយោ កាយសង្ខារោ**តិ កាយសង្ខារោ កាយោ ន ហោតិ, កាយសង្ខារោយេវ បនេសោតិ អត្ថោ។ **អវសេស**ន្តិ ន កេវលំ សេសសង្ខារទ្វយមេវ។ កាយសង្ខារវិនិមុត្តំ បន សេសំ សព្ពម្បិ សង្ខតាសង្ខតបណ្ណត្តិភេទំ ធម្មជាតំ នេវ កាយោ, ន កាយសង្ខារោតិ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

១៩. បវត្តិវារេ បនេត្ថ បច្ចុប្បន្នកាលេ បុគ្គលវារស្ស អនុលោមនយេ “យស្ស កាយសង្ខារោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វចីសង្ខារោ ឧប្បជ្ជតី”តិ កាយសង្ខារមូលកានិ ទ្វេ, វចីសង្ខារមូលកំ ឯកន្តិ តីណេវ យមកានិ លព្ភន្តិ; តានិ គហិតានេវ។ តស្ស បដិលោមនយេបិ ឱកាសវារាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេត្ថ សព្ពវារេសុ តិណ្ណំ តិណ្ណំ យមកានំ វសេន យមកគណនា វេទិតព្ពា។

អត្ថវិនិច្ឆយេ បនេត្ថ ឥទំ លក្ខណំ – ឥមស្មិញ្ហិ សង្ខារយមកេ “អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បាទក្ខណេ វិតក្កវិចារានំ ឧប្បាទក្ខណេ”តិអាទិវចនតោ បច្ចុប្បន្នាទិកាលភេទោ បវត្តិវសេនាបិ គហេតព្ពោ, ន ចុតិបដិសន្ធិវសេនេវ។ “ទុតិយជ្ឈានេ តតិយជ្ឈានេ តត្ថ កាយសង្ខារោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិវចនតោ ច ឈានម្បិ ឱកាសវសេន គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯវមេត្ថ យំ យំ លព្ភតិ, តស្ស តស្ស វសេន អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

តត្រិទំ នយមុខំ – ***វិនា វិតក្កវិចារេហី***តិ ទុតិយតតិយជ្ឈានវសេន វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ តេសំ ទុតិយតតិយជ្ឈានសមង្គីនំ។ **កាមាវចរាន**ន្តិ កាមាវចរេ ឧប្បន្នសត្តានំ។ រូបាវចរទេវានំ បន អស្សាសបស្សាសា នត្ថិ។ អរូបាវចរានំ រូបមេវ នត្ថិ។ ***វិនា អស្សាសបស្សាសេហី***តិ រូបារូបភវេសុ និព្ពត្តសត្តានំ វិតក្កវិចារុប្បត្តិសន្ធាយ វុត្តំ។

២១. **បឋមជ្ឈានេ កាមាវចរេ**តិ កាមាវចរភូមិយំ ឧប្បន្នេ បឋមជ្ឈានេ។ អង្គមត្តវសេន ចេត្ថ បឋមជ្ឈានំ គហេតព្ពំ, ន អប្បនាវសេនេវ។ អនប្បនាបត្តេបិ ហិ សវិតក្កសវិចារចិត្តេ ឥទំ សង្ខារទ្វយំ ឧប្បជ្ជតេវ។

២៤. **ចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ**តិ ឥទំ កាយសង្ខារស្ស ឯកន្តចិត្តសមុដ្ឋានត្តា វុត្តំ។ ឧប្បជ្ជមានមេវ ហិ ចិត្តំ រូបំ វា អរូបំ វា សមុដ្ឋាបេតិ, ន ភិជ្ជមានំ។

៣៧. ***សុទ្ធាវាសានំ ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ***តិ បដិសន្ធិតោ ទុតិយេ ភវង្គចិត្តេ។ កាមញ្ចេតំ បដិសន្ធិចិត្តេបិ វត្តមានេ តេសំ តត្ថ នុប្បជ្ជិត្ថេវ។ យាវ បន អញ្ញោកិណ្ណំ វិបាកចិត្តំ វត្តតិ, តាវ នុប្បជ្ជិត្ថេវ នាមាតិ ទស្សនត្ថមេតំ វុត្តំ។ យស្ស វា ឈានស្ស វិបាកចិត្តេន តេ និព្ពត្តា, តំ សតសោបិ សហស្សសោបិ ឧប្បជ្ជមានំ បឋមចិត្តមេវ។ វិបាកចិត្តេន បន វិសទិសំ ភវនិកន្តិយា អាវជ្ជនចិត្តំ ទុតិយចិត្តំ នាម។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

៤៤. **បច្ឆិមចិត្តសមង្គីន**ន្តិ សព្ពបច្ឆិមេន អប្បដិសន្ធិកចិត្តេន សមង្គីភូតានំ ខីណាសវានំ។ **អវិតក្កអវិចារំ បច្ឆិមចិត្ត**ន្តិ រូបាវចរានំ ទុតិយជ្ឈានិកាទិចុតិចិត្តវសេន, អរូបាវចរានញ្ច ចតុត្ថជ្ឈានិកចុតិចិត្តវសេនេតំ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ តេសំ បច្ឆិមចិត្តសមង្គីអាទីនំ។

៧៩. **យស្ស កាយសង្ខារោ និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចិត្តសង្ខារោ និរុជ្ឈតី**តិ ឯត្ថ និយមតោ កាយសង្ខារស្ស ចិត្តសង្ខារេន សទ្ធឹ ឯកក្ខណេ និរុជ្ឈនតោ អាមន្តាតិ បដិវចនំ ទិន្នំ។ ន ចិត្តសង្ខារស្ស កាយសង្ខារេន សទ្ធឹ។ កឹការណា? ចិត្តសង្ខារោ ហិ កាយសង្ខារេន វិនាបិ ឧប្បជ្ជតិ ច និរុជ្ឈតិ ច។ កាយសង្ខារោ បន ចិត្តសមុដ្ឋានោ អស្សាសបស្សាសវាតោ។ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ច ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បជ្ជិត្វា យាវ អញ្ញានិ សោឡសចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តាវ តិដ្ឋតិ។ តេសំ សោឡសន្នំ សព្ពបច្ឆិមេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈតីតិ យេន ចិត្តេន សទ្ធឹ ឧប្បជ្ជតិ, តតោ បដ្ឋាយ សត្តរសមេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈតិ។ ន កស្សចិ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ វា ឋិតិក្ខណេ វា និរុជ្ឈតិ, នាបិ ឋិតិក្ខណេ វា ភង្គក្ខណេ វា ឧប្បជ្ជតិ។ ឯសា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ធម្មតាតិ និយមតោ ចិត្តសង្ខារេន សទ្ធឹ ឯកក្ខណេ និរុជ្ឈនតោ អាមន្តាតិ វុត្តំ។ យំ បន វិភង្គប្បករណស្ស សីហឡដ្ឋកថាយំ “ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ សត្តរសមស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ និរុជ្ឈតី”តិ វុត្តំ, តំ ឥមាយ បាឡិយា វិរុជ្ឈតិ។ អដ្ឋកថាតោ ច បាឡិយេវ ពលវតរាតិ បាឡិយំ វុត្តមេវ បមាណំ។

១២៨. **យស្ស កាយសង្ខារោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស វចីសង្ខារោ និរុជ្ឈតី**តិ ឯត្ថ យស្មា កាយសង្ខារោ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បជ្ជតិ, ន ច តស្មឹ ខណេ វិតក្កវិចារា និរុជ្ឈន្តិ, តស្មា នោតិ បដិសេធោ កតោតិ។ ឥមិនា នយមុខេន សព្ពត្ថ អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។ បរិញ្ញាវារោ បាកតិកោយេវាតិ។

បវត្តិវារវណ្ណនា។

សង្ខារយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. អនុសយយមកំ

បរិច្ឆេទបរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារវណ្ណនា

១. ឥទានិ តេសញ្ញេវ មូលយមកេ ទេសិតានំ កុសលាទិធម្មានំ លព្ភមានវសេន ឯកទេសំ សង្គណ្ហិត្វា សង្ខារយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស អនុសយយមកស្ស អត្ថវណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ បាឡិវវត្ថានំ តាវ វេទិតព្ពំ – ឥម ស្មិញ្ហិ អនុសយយមកេ ខន្ធយមកាទីសុ វិយ ទេសនំ អកត្វា អញ្ញេន នយេន បាឡិទេសនា កតា។ កថំ? បឋមំ តាវ បរិច្ឆេទតោ, ឧទ្ទេសតោ, ឧប្បត្តិដ្ឋានតោតិ តីហាការេហិ អនុសយេ គហាបេតុំ បរិច្ឆេទវារោ, បរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារោ, ឧប្បត្តិដ្ឋានវារោតិ, តយោ វារា ទេសិតា។ តតោ សត្តន្នំ មហាវារានំ វសេន អនុសយេ យោជេត្វា យមកទេសនា កតា។ តត្ថ **សត្តានុសយាតិ** អយំ "សត្តេវ, ន តតោ ឧទ្ធំ, ន ហេដ្ឋា"តិ គណនបរិច្ឆេទេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា អនុសយានំ ទេសិតត្តា បរិច្ឆេទវារោ នាម។ **កាមរាគានុសយោ…បេ…. អវិជ្ជានុសយោ**តិ អយំ បរិច្ឆេទវារេន បរិច្ឆិន្នានំ នាមមត្តំ ឧទ្ទិសិត្វា "ឥមេ នាម តេ"តិ ទេសិតត្តា បរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារោ នាម។ **កត្ថ កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ…បេ…. ឯត្ថ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតី**តិ អយំ "ឥមេសុ នាម ឋានេសុ ឥមេ អនុសយា អនុសេន្តិ"តិ ឯវំ តេសំយេវ ឧប្បត្តិដ្ឋានស្ស ទេសិតត្តា ឧប្បត្តិដ្ឋានវារោ នាម។

យេសំ បន សត្តន្នំ មហាវារានំ វសេន អនុសយេ យោជេត្វា យមកទេសនា កតា, តេសំ ឥមានិ នាមានិ – អនុសយវារោ, សានុសយវារោ, បជហនវារោ, បរិញ្ញាវារោ, បហីនវារោ, ឧប្បជ្ជនវារោ ធាតុវារោតិ។ តេសុ បឋមោ អនុសយវារោ។ សោ អនុលោមបដិលោមនយវសេន ទុវិធោ ហោតិ។

តត្ថ អនុលោមនយេ "យស្ស អនុសេតិ, យត្ថ អនុសេតិ, យស្ស យត្ថ អនុសេតី"តិ បុគ្គលោកាសតទុភយវសេន តយោ អន្តរវារា ហោន្តិ។ តេសុ បឋមេ បុគ្គលវារេ "យស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ អនុសេតិ; យស្ស វា បន បដិឃានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ; យស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស មានានុសយោ, ទិដ្ឋានុសយោ, វិចិកិច្ឆានុសយោ, ភវរាគានុសយោ, អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតិ។ យស្ស វា បន អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតី"តិ កាមរាគានុសយមូលកានិ ឆ យមកានិ។ បុន អគហិតគ្គហណវសេន បដិឃានុសយមូលកានិ បញ្ច, មានានុសយមូលកានិ ចត្តារិ, ទិដ្ឋានុសយមូលកានិ តីណិ, វិចិកិច្ឆានុសយមូលកានិ ទ្វេ, ភវរាគានុសយមូលកំ ឯកន្តិ ឯវំ សព្ពានិបិ ឯកមូលកានិ ឯកវីសតិ។ បុន "យស្ស កាមរាគានុសយោ ច បដិឃានុសយោ ច អនុសេន្តី"តិ ឯវំ អាគតានិ ទុកមូលកានិ បញ្ច, តិកមូលកានិ ចត្តារិ, ចតុក្កមូលកានិ តីណិ, បញ្ចកមូលកានិ ទ្វេ, ឆក្កមូលកំ ឯកន្តិ អបរានិបិ បន្នរស ហោន្តិ។ តានិ បុរិមេហិ ឯកវីសតិយា សទ្ធឹ ឆត្តឹសាតិ បុគ្គលវារេ ឆត្តឹស យមកានិ។ តថា ឱកាសវារេ, តថា បុគ្គលោកាសវារេតិ សព្ពានិបិ អនុលោមនយេ អដ្ឋសតំ យមកានិ។ តថា បដិលោមនយេតិ អនុសយវារេ សោឡសាធិកានិ ទ្វេ យមកសតានិ, តតោ ទិគុណា បុច្ឆា, តតោ ទិគុណា អត្ថា ច វេទិតព្ពា។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ សានុសយវារោ, បជហនវារោ, បរិញ្ញាវារោ, បហីនវារោ, ឧប្បជ្ជនវារោតិ ឥមេ សម្បិ បញ្ចន្នំ វារានំ, ឯកេកស្មឹ យមកគណនា; យមកទិគុណា បុច្ឆា, បុច្ឆាទិគុណា ច អត្ថា វេទិតព្ពា។ អយំ បនេត្ថ បុរិមេសុ តីសុ វារេសុ វិសេសោ។ ឱកាសវារេ "យត្ថ តត្ថា"តិ អវត្វា **យតោ តតោ**តិ និស្សក្កវចនេន ទេសនា កតា។ សេសំ តាទិសមេវ។

យោ បនាយំ សព្ពបច្ឆិមោ ធាតុវារោ នាម, សោ បុច្ឆាវារោ, វិស្សជ្ជនាវារោតិ ទ្វិធា ឋិតោ។ តស្ស បុច្ឆាវារេ **កាមធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្សា**តិ វត្វា "កាមធាតុំ វា បន ឧបបជ្ជន្តស្ស កាមធាតុយា ចុតស្សា"តិ ន វុត្តំ។ កឹ ការណា? អត្ថវិសេសាភាវតោ។ ទ្វេបិ ហិ ឯតា បុច្ឆា ឯកត្ថាយេវ, តស្មា ឯកេកស្មា យមកា ឯកេកមេវ បុច្ឆំ បុច្ឆិត្វា សព្ពបុច្ឆាវសានេ បុច្ឆានុក្កមេនេវ "កាមធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្ស កស្សចិ សត្ត អនុសយា អនុសេន្តិ"តិអាទិនា នយេន វិស្សជ្ជនំ កតំ។

តត្ថ "កាមធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្ស, រូបធាតុំ, អរូបធាតុំ, នកាមធាតុំ, នរូបធាតុំ ន អរូបធាតុំ , ឧបបជ្ជន្តស្សា"តិ ឆ សុទ្ធិកបុច្ឆា; "នកាមធាតុំ, នអរូបធាតុំ, នរូបធាតុំ; នអរូបធាតុំ, នកាមធាតុំ, នរូបធាតុំ, ឧបបជ្ជន្តស្សា"តិ តិស្សោ មិស្សកា បុច្ឆា ចាតិ កាមធាតុមូលកា នវ អនុលោមបុច្ឆា ហោន្តិ។ តថា រូបធាតុមូលកា នវ, អរូបធាតុមូលកា នវាតិ សត្តវីសតិ អនុលោមបុច្ឆា ហោន្តិ។ តថា នកាមធាតុនរូបធាតុនអរូបធាតុមូលកា សត្តវីសតិ បដិលោមបុច្ឆា។ បុន "នកាមធាតុយា, នអរូបធាតុយា, នរូបធាតុយា, ន អរូបធាតុយា, នកាមធាតុយា, នអរូបធាតុយា"តិ សត្តវីសតិ ទុកមូលកា បុច្ឆាតិ សព្ពាបិ សម្បិណ្ឌិតា

ឯកាសីតិ បុច្ឆា ហោន្តិ។ តាសំ វសេនេត្ថ វិស្សជ្ជនំ កតន្តិ ឥទំ ធាតុវារេ បាឡិវវត្ថានំ។ ឯវំ តាវ សកលេបិ អនុសយយមកេ បាឡិវវត្ថានមេតំ វេទិតព្ពំ។

អាទិតោ បដ្ឋាយ បនេត្ថ យំ យំ អនុត្តានំ, តត្ថ តត្ថ អយំ វិនិច្ឆយកថា – **អនុសយា**តិ កេនដ្ឋេន អនុសយា? អនុសយនដ្ឋេន។ កោ ឯស អនុសយនដ្ឋោ នាមាតិ? អប្បហីនដ្ឋោ។ ឯតេ ហិ អប្បហីនដ្ឋេន តស្ស តស្ស សន្តានេ អនុសេន្តិ នាម, តស្មា អនុសយាតិ វុច្ចន្តិ។ **អនុសេន្តី**តិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ អថាបិ សិយា – អនុសយនដ្ឋោ នាម អប្បហីនាការោ។ អប្បហីនាការោ ច ឧប្បជ្ជតីតិ វត្តុំ ន យុជ្ជតិ, តស្មា ន អនុសយា ឧប្បជ្ជន្តីតិ ។ តត្រិទំ បដិវចនំ – អប្បហីនាការោ អនុសយោ, អនុសយោតិ បន អប្បហីនដ្ឋេន ថាមគតកិលេសោ វុច្ចតិ។ សោ ចិត្តសម្បយុត្តោ សារម្មណោ សប្បច្ចយដ្ឋេន សហេតុកោ ឯកន្តាកុសលោ អតីតោបិ ហោតិ អនាគតោបិ បច្ចុប្បន្នោបិ, តស្មា ឧប្បជ្ជតីតិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។

តត្រិទំ បមាណំ – អភិធម្មេ តាវ កថាវត្ថុស្មិំ (កថា. ៥៥៤ អាទយោ) “អនុសយា អព្យាកតា, អនុសយា អហេតុកា, អនុសយា ចិត្តវិប្បយុត្តា”តិ សព្ពេ វាទា បដិសេធិតា។ បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ៣.២១) “បច្ចុប្បន្នេ កិលេសេ បជហតី”តិ បុច្ឆំ កត្វា អនុសយានំ បច្ចុប្បន្នភាវស្ស អត្ថិតាយ “ថាមគតានុសយំ បជហតី”តិ វុត្តំ។ ធម្មសង្គហេ បន មោហស្ស បទភាជនេ “អវិជ្ជានុសយោ អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានំ អវិជ្ជាលង្គី មោហោ អកុសលមូលំ, អយំ តស្មិំ សមយេ មោហោ ហោតី”តិ (ធ. ស. ៣៩០) អកុសលចិត្តេន សទ្ធិំ អវិជ្ជានុសយស្ស ឧប្បន្នភាវោ វុត្តោ។ ឥមស្មិំយេវ អនុសយយមកេ សត្តន្នំ មហាវារានំ អញ្ញតរស្មិំ ឧប្បជ្ជនវារេ “យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិ វុត្តំ។ តស្មា “អនុសេន្តីតិ អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ យំ វុត្តំ, តំ ឥមិនា តន្តិប្បមាណេន សុវុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ យម្បិ “ចិត្តសម្បយុត្តោ សារម្មណោ”តិអាទិ វុត្តំ, តម្បិ សុវុត្តមេវ។ អនុសយោ ហិ នាមេស បរិនិប្ផន្នោ ចិត្តសម្បយុត្តោ អកុសលធម្មោតិ និដ្ឋមេត្ថ គន្តព្ពំ។ **កាមរាគានុសយោ**តិអាទីសុ កាមរាគោ ច សោ អប្បហីនដ្ឋេន អនុសយោ ចាតិ កាមរាគានុសយោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។

បរិច្ឆេទបរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារវណ្ណនា។

ឧប្បត្តិដ្ឋានវារវណ្ណនា

២. ឥទានិ តេសំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ បកាសេតុំ **កត្ថ កាមរាគានុសយោ អនុសេតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសូ**តិ កាមាវចរភូមិយំ សុខាយ ច ឧបេក្ខាយ ចាតិ ទ្វីសុ វេទនាសុ។ **ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ អនុសេតី**តិ ឥមាសុ ទ្វីសុ វេទនាសុ ឧប្បជ្ជតិ។ សោ បនេស អកុសលវេទនាសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ចាតិ ទ្វីហាការេហិ អនុសេតិ។ អកុសលាយ សុខាយ វេទនាយ ចេវ ឧបេក្ខាយ វេទនាយ ច សហជាតោបិ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ តា វេទនា អារម្មណំ កត្វាបិ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ អវសេសា បន កាមាវចរកុសលវិបាកកិរិយវេទនា អារម្មណមេវ កត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសយមានោ ចេស តាហិ វេទនាហិ សម្បយុត្តេសុ សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណេសុបិ អនុសេតិយេវ។ ន ហិ សក្កា វេទនាសុ អនុសយមានេន តំសម្បយុត្តេហិ សញ្ញាទីហិ សទ្ធិំ អសហជាតេន វា ភវិតុំ, តំសម្បយុត្តេ វា សញ្ញាទយោ អារម្មណំ អកត្វា ឧប្បជ្ជិតុំ។ ឯវំ សន្តេបិ បន យស្មា ឥមា ទ្វេ វេទនាវ សាតសន្តសុខត្តា អស្សាទដ្ឋេន កាមរាគានុសយស្ស ឧប្បត្តិយា សេសសម្បយុត្តធម្មេសុ បធានា, តស្មា “ទ្វីសុ វេទនាសុ ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ អនុសេតី”តិ វុត្តំ, ឱឡារិកវសេន ហិ ពោធនេយ្យេ សុខំ ពោធេតុន្តិ។

ននុ ចេស អារម្មណវសេន អនុសយមានោ ន កេវលំ ឥមាសុ ទ្វីសុ វេទនាសុ ចេវ វេទនាសម្បយុត្តធម្មេសុ ច អនុសេតិ, ឥដ្ឋេសុ បន រូបាទីសុបិ អនុសេតិយេវ។ វុត្តម្បិ ចេតំ វិភង្គប្បករណេ (វិភ. ៨១៦) “យំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថ សត្តានំ កាមរាគានុសយោ អនុសេតី”តិ ឥមស្មិម្បិ បករណេ អនុសយវារស្ស បដិលោមនយេ វុត្តំ។ “យត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ តត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ នានុសេតីតិ ទុក្ខាយ វេទនាយ រូបធាតុយា អរូបធាតុយា ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ, នោ ច តត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ នានុសេតិ។ អបរិយាបន្នេ ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ ច នានុសេតិ, ទិដ្ឋានុសយោ ច នានុសេតី”តិ។ ឯត្ថ ហិ ទុក្ខវេទនាយ ចេវ រូបធាតុអាទីសុ ច នានុសេតីតិ វុត្តត្តា សសម្បយុត្តធម្មំ ទុក្ខវេទនំ សឱកាសេ រូបារូបាវចរធម្មេ នវ ច, លោកុត្តរធម្មេ បបេត្វា អវសេសេសុ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពេសុ អនុសេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តំ ឥធ កស្មា ន វុត្តន្តិ? អនោឡារិកត្តា។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ហិ វេទនានញ្ញេវ ឱឡារិកត្តា ឥមេសំ បន អនោឡារិកត្តា ឯតេសុ រូបាទីសុ អនុសេតីតិ ន វុត្តំ, អត្ថតោ បន លព្ភតិ។ តស្មា ឯតេសុបិ កាមរាគានុសយោ អនុសេតិយេវាតិ វេទិតព្ពោ។ ន ហិ សត្ថា សព្ពំ សព្ពត្ថ កថេតិ។ ពោធនេយ្យសត្តានំ បន វសេន កត្ថចិ យំ លព្ភតិ, តំ សព្ពំ កថេតិ, កត្ថចិ ន កថេតិ។ តថា ហិ អនេន កត្ថចិ ទិដ្ឋានុសយោ អនុសេតីតិ បុច្ឆិត្វា “សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសុ ឯត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ អនុសេតី”តិ

យំ លព្ភតិ តំ សព្ពំ កថិតំ។ អបរស្មឹ ឋានេ វិស្សជ្ជន្តេន “រូបធាតុយា អរូបធាតុយា ឯត្ថ វិចិកិច្ឆានុសយោ ច មានានុសយោ ច ទិដ្ឋានុសយោ ច អនុសេន្តិ, កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ ឯត្ថ វិចិកិច្ឆានុសយោ ច កាមរាគានុសយោ ច មានានុសយោ ច ទិដ្ឋានុសយោ ច អនុសេន្តិ, ទុក្ខាយ វេទនាយ ឯត្ថ វិចិកិច្ឆានុសយោ ច បដិឃានុសយោ ច ទិដ្ឋានុសយោ ច អវិជ្ជានុសយោ ច អនុសេន្តី”តិ យំ លព្ភតិ តំ សព្ពំ អកថេត្វា រូបធាតុអរូបធាតូហិ សទ្ធឹ តិស្សោ វេទនាវ កថិតា។ វេទនាសម្បយុត្តា បន អរូបធម្មា, សព្ពញ្ច រូបំ ន កថិតំ។ កិញ្ចាបិ ន កថិតំ, ទិដ្ឋានុសយោ បនេត្ថ អនុសេតិយេវ។ ឯវមេវ កិញ្ចាបិ ឥធ រូបាទិឥដ្ឋារម្មណំ ន កថិតំ, កាមរាគានុសយោ បនេត្ថ អនុសេតិយេវាតិ។ ឯវំ តាវ កាមរាគានុសយស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។

បដិឃានុសយស្ស បន “ទុក្ខាយ វេទនាយា”តិ វចនតោ ទ្វេ ទោមនស្សវេទនា កាយវិញ្ញាណសម្បយុត្តា ទុក្ខវេទនាតិ តិស្សោ វេទនា អនុសយនដ្ឋានំ។ សោ បនេស ទោមនស្សវេទនាសុ សហជាតវសេន អារម្មណវសេន ចាតិ ទ្វីហាការេហិ អនុសេតិ។ អវសេសទុក្ខវេទនាយ បន អារម្មណវសេនេវ អនុសេតិ។ តាសុ វេទនាសុ អនុសយមានោ ចេស តាហិ សម្បយុត្តេសុ សញ្ញាក្ខន្ធាទីសុបិ អនុសេតិយេវ។ យាយ ហិ វេទនាយ ឯស សហជាតោ, តំសម្បយុត្តេហិ សញ្ញាទីហិបិ សហជាតោវ។ យា ច វេទនា អារម្មណំ ករោតិ, តាហិ សម្បយុត្តេ សញ្ញាទយោបិ ករោតិយេវ។ ឯវំ សន្តេបិ បន យស្មា ទុក្ខវេទនាវ អសាតទុក្ខវេទយិតត្តា និរស្សាទដ្ឋេន បដិឃានុសយស្ស ឧប្បត្តិយា សេសសម្បយុត្តធម្មេសុ អធិកា; តស្មា “ទុក្ខាយ វេទនាយ ឯត្ថ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ វុត្តំ, ឱឡារិកវសេន ហិ ពោធនេយ្យា សុខំ ពោធេតុន្តិ។

ននុ ចេស អារម្មណវសេន អនុសយមានោ ន កេវលំ ទុក្ខវេទនាយ ចេវ តំសម្បយុត្តធម្មេសុ ច អនុសេតិ, អនិដ្ឋេសុ បន រូបាទីសុបិ អនុសេតិយេវ? វុត្តម្បិ ចេតំ វិភង្គប្បករណេ (វិភ. ៨១៦) “យំ លោកេ អប្បិយរូបំ អសាតរូបំ, ឯត្ថ សត្តានំ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ ឥមស្មិម្បិ បករណេ អនុសយវារស្ស បដិលោមនយេ វុត្តំ – “កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ ឯត្ថ បដិឃានុសយោ នានុសេតិ, នោ ច តត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតិ។ រូបធាតុយា អរូបធាតុយា អបរិយាបន្នេ ឯត្ថ បដិឃានុសយោ ច នានុសេតិ, កាមរាគានុសយោ ច នានុសេតី”តិ។ ឯត្ថ ហិ ទ្វីសុ កាមាវចរវេទនាសុ ចេវ រូបធាតុអាទីសុ ច នានុសេតីតិ វុត្តត្តា សសម្បយុត្តធម្មា ទ្វេ វេទនា សឱកាសេ រូបារូបាវចរធម្មេ នវ ច, លោកុត្តរធម្មេ ឋបេត្វា អវសេសេសុ រូបាទីសុ អនុសេតីតិ វុត្តំ ហោតិ ។ តំ ឥធ កស្មា ន វុត្តន្តិ? អនោឡារិកត្តា។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន ហិ ទុក្ខវេទនាយ ឯវ ឱឡារិកត្តា ឥមេសំ បន អនោឡារិកត្តា ឯតេសុ រូបាទីសុ អនុសេតីតិ ន វុត្តំ។ អត្ថតោ បន លព្ភតិ, តស្មា ឯតេសុបិ បដិឃានុសយោ អនុសេតិយេវាតិ វេទិតព្ពោ។

កឹ បន ឥតរា ទ្វេ វេទនា ឥដ្ឋារម្មណំ វា បដិឃស្ស អារម្មណំ ន ហោន្តីតិ? នោ ន ហោន្តិ។ បរិហីនជ្ឈានស្ស វិប្បដិសារវសេន សសម្បយុត្តធម្មា តា វេទនា អារព្ភ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥដ្ឋារម្មណស្ស ច បដិលទ្ធស្ស វិបរិណាមំ វា អប្បដិលទ្ធស្ស អប្បដិលាភំ វា សមនុស្សរតោបិ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ទោមនស្សមត្តមេវ បន តំ ហោតិ, ន បដិឃានុសយោ។ បដិឃានុសយោ ហិ អនិដ្ឋារម្មណេ បដិហញ្ញនវសេន ឧប្បន្នោ ថាមគតោ កិលេសោ, តស្មា ឯត្ថ ទោមនស្សេន សទ្ធឹ បដិឃោ ឧប្បន្នោបិ អត្តនោ បដិឃកិច្ចំ អករណភាវេន ឯវ បដិឃានុសយោ ន ហោតិ អព្ពោហារិកត្តំ គច្ឆតិ។ យថា ហិ បាណាតិបាតចេតនាយ សទ្ធឹ ឧប្បន្នោបិ ព្យាបាទោ មនោកម្មំ នាម ន ហោតិ អព្ពោហារិកត្តំ គច្ឆតិ, ឯវំ បដិឃានុសយោ ន ហោតិ, អព្ពោហារិកត្តំ គច្ឆតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ឯកច្ចំ ឥដ្ឋារម្មណំ នេក្ខម្មសិតម្បិ វា ទោមនស្សំ សន្ធាយ “យំ ឯវរូបំ ទោមនស្សំ បដិឃំ តេន បជហតិ ន តត្ថ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥)។ ឯវំ បដិឃានុសយស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។

មានានុសយស្ស បន “កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសូ”តិអាទិវចនតោ ទ្វេ កាមាវចរវេទនា រូបារូបធាតុយោ ចាតិ ឥទំ តិវិធំ អនុសយនដ្ឋានំ។ តស្ស អកុសលាសុ វេទនាសុ កាមរាគានុសយស្ស វិយ សហជាតានុសយតា វេទិតព្ពា។ សសម្បយុត្តធម្មាសុ បន សព្ពាសុបិ កាមាវចរាសុ សុខអទុក្ខមសុខវេទនាសុ រូបារូបធាតូសុ ច អារម្មណវសេនេវ អនុសេតិ។ អនុសយវារស្ស បន បដិលោមនយេ “ទុក្ខាយ វេទនាយ អបរិយាបន្នេ ឯត្ថ កាមរាគានុសយោ ច នានុសេតិ, មានានុសយោ ច នានុសេតី”តិ វុត្តត្តា ឋបេត្វា ទុក្ខវេទនញ្ចេវ នវវិធំ លោកុត្តរធម្មញ្ច សេសរូបារូបធម្មេសុបិ អយំ អនុសេតិយេវាតិ។ ឯវំ មានានុសយស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។

ទិដ្ឋានុសយវិចិកិច្ឆានុសយា បន កេវលំ លោកុត្តរធម្មេស្វេវ នានុសេន្តិ។ តេភូមកេសុ បន សព្ពេសុបិ អនុសេន្តិយេវ។ តេន វុត្តំ – “សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសុ ឯត្ថ ទិដ្ឋានុសយោ អនុសេតិ, ឯត្ថ វិចិកិច្ឆានុសយោ អនុសេតី”តិ។ តត្ថ **សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នេសូ**តិ សំសារវដ្ដនិស្សិតដ្ឋេន សក្កាយបរិយាបន្នេសុ សព្ពធម្មេសូតិ អត្ថោ។ តត្ថ បនេតេ បញ្ចសុ ចិត្តុប្បាទេសុ សហជាតានុសយនវសេន អនុសេន្តិ។ តេ វា បន

បញ្ច ចិត្តុប្បាទេ អញ្ញេ វា តេភូមកធម្មេ អារព្ភ បវត្តិកាលេ អារម្មណានុសយនវសេន អនុសេន្តីតិ។ ឯវំ ទិដ្ឋានុសយវិចិកិច្ឆានុសយានំ អនុសយនដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។

ភវរាគានុសយោ បន កិញ្ចាបិ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេសុ ចតូសុ ចិត្តេសុ ឧប្បជ្ជនតោ សហជាតានុសយនវសេន "កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសេតី"តិ វត្តព្ពោ ភវេយ្យ។ កាមធាតុយំ បនេស ទ្វីហិ វេទនាហិ សទ្ធឹ ឧប្បជ្ជមានោបិ រូបារូបាវចរធម្មមេវ បដិលភតិ។ កាមធាតុយា បរិយាបន្នំ ឯកធម្មម្បិ អារម្មណំ ន ករោតិ, តស្មា អារម្មណានុសយនវសេន និយមំ កត្វា "រូបធាតុយា អរូបធាតុយា ឯត្ថ ភវរាគានុសយោ អនុសេតី"តិ វុត្តំ។ អបិច រាគោ នាមេស កាមរាគភវរាគវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ កាមរាគោ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសេតីតិ វុត្តោ។ សចេ បន ភវរាគោបិ កាមរាគោ វិយ ឯវំ វុច្ចេយ្យ, កាមរាគេន សទ្ធឹ ទេសនា សំកិណ្ណា វិយ ភវេយ្យាតិ រាគកិលេសំ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា កាមរាគតោ ភវរាគស្ស វិសេសទស្សនត្ថម្បិ ឯវំ ទេសនា កតាតិ។ ឯវំ ភវរាគានុសយស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។

អវិជ្ជានុសយោ បន សព្ពេសុបិ តេភូមកធម្មេសុ អនុសេតិ។ តេន វុត្តំ "សព្ពសក្កាយបរិយាបន្នេសុ ធម្មេសុ ឯត្ថ អវិជ្ជានុសយោ អនុសេតី"តិ។ តស្ស ទ្វាទសសុ ចិត្តុប្បាទេសុ សហជាតានុសយតា វេទិតព្ពា។ អារម្មណករណវសេន បន ន កិញ្ចិ តេភូមកធម្មំ អារព្ភ ន បវត្តតីតិ។ ឯវំ អវិជ្ជានុសយស្ស អនុសយនដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។ អយំ តាវ បរិច្ឆេទវារបរិច្ឆិន្នុទ្ទេសវារឧប្បត្តិដ្ឋានវារេសុ វិនិច្ឆយកថា។

ឧប្បត្តិដ្ឋានវារវណ្ណនា។

មហាវារោ

១. អនុសយវារវណ្ណនា

៣. សត្តន្នំ បន មហាវារានំ បឋមេ អនុសយវារេ **យស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ អនុសេតី**តិ ឯត្ថ យទេតំ "**អាមន្តា**"តិ បដិវចនំ ទិន្នំ, តំ ទុទ្ទិន្នំ វិយ ខាយតិ។ កស្មា? កាមរាគបដិឃានំ ឯកក្ខណេ អនុប្បត្តិតោ។ យថា ហិ "យស្ស មនាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស ធម្មាយតនំ ឧប្បជ្ជតីតិ 'អាមន្តា', អស្សាសបស្សាសានំ ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ កាយសង្ខារោ ច ឧប្បជ្ជតិ, វចីសង្ខារោ ច ឧប្បជ្ជតី"តិអាទីសុ មនាយតនធម្មាយតនានិ កាយសង្ខារវចីសង្ខារា ច ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន តថា កាមរាគបដិឃា។ កាមរាគោ ហិ អដ្ឋសុ លោភសហគតចិត្តុប្បាទេសុ ឧប្បជ្ជតិ។ បដិឃោ ទ្វីសុ ទោមនស្សសហគតេសូតិ, នត្ថិ នេសំ ឯកក្ខណេ ឧប្បត្តិ; តស្មា ឯត្ថ 'នោ'តិ បដិសេធោ កត្តព្ពោ សិយា។ តំ អកត្វា បន 'អាមន្តា'តិ បដិវចនស្ស ទិន្នត្តា ហេដ្ឋាយមកេសុ វិយ ឯត្ថ ខណបច្ចុប្បន្នវសេន វត្តមានវោហារំ អគ្គហេត្វា អញ្ញថា គហេតព្ពោ។

កថំ? អប្បហីនវសេន។ អប្បហីនតញ្ហិ សន្ធាយ អយំ "អនុសេតី"តិ វត្តមានវោហារោ វុត្តោ, ន ខណបច្ចុប្បន្នតំ។ យស្មា ច អប្បហីនតំ សន្ធាយ វុត្តោ, តស្មា "យស្ស កាមរាគានុសយោ អនុសេតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ អនុសេតី"តិ បុច្ឆាយ យស្ស កាមរាគានុសយោ អប្បហីនោ, ន អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទិតោ, តស្ស បដិឃានុសយោបិ អប្បហីនោតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា ច តេសុ យស្សេកោ អប្បហីនោ, តស្ស ឥតរោបិ អប្បហីនោវ ហោតិ, តស្មា "អាមន្តា"តិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ, យំ ឧបរិ ឧប្បជ្ជនវារេ 'យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតី'តិ បុច្ឆិត្វា 'អាមន្តា'តិ វុត្តំ; តត្ថ កថំ អត្ថោ គហេតព្ពោតិ? តត្ថាបិ អប្បហីនវសេនេវ ឧប្បត្តិបច្ចយេ សតិ ឧប្បត្តិយា អនិវារិតវសេន វា។ យថា ហិ ចិត្តកម្មាទីនិ អារភិត្វា អបរិនិដ្ឋិតកម្មន្តា ចិត្តការាទយោ តេសំ កម្មន្តានំ អករណក្ខណេបិ មិត្តសុហជ្ជាទីហិ ទិដ្ឋទិដ្ឋដ្ឋានេ "ឥមេសុ ទិវសេសុ កឹ ករោថា"តិ វុត្តា, "ចិត្តកម្មំ ករោម, កដ្ឋកម្មំ ករោមា"តិ វទន្តិ។ តេ កិញ្ចាបិ តស្មឹ ខណេ ន ករោន្តិ អវិច្ឆិន្នកម្មន្តត្តា បន កតខណញ្ច កត្តព្ពខណញ្ច ឧបាទាយ ករោន្តិយេវ នាម ហោន្តិ។ ឯវមេវ យម្ហិ សន្តានេ អនុសយា អប្បហីនា, យម្ហិ វា បន នេសំ សន្តានេ ឧប្បត្តិបច្ចយេ សតិ ឧប្បត្តិ អនិវារិតា, តត្ថ អនុប្បជ្ជនក្ខណេបិ ឧប្បន្នបុព្ពញ្ចេវ កាលន្តរេ ឧប្បជ្ជនកញ្ច ឧបាទាយ យស្ស កាមរាគានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតិយេវ នាមាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯវរូបេសុ វិស្សជ្ជនេសុ ឯសេវ នយោ។ **នោ ច តស្សា**តិ ឥទំ អនាគាមិស្ស កាមរាគព្យាបាទានំ អនវសេសតោ បហីនត្តា វុត្តំ។ **តិណ្ណំ បុគ្គលាន**ន្តិ បុថុជ្ជនសោតាបន្នសកទាគាមីនំ។ **ទ្វិន្នំ បុគ្គលាន**ន្តិ សោតាបន្នសកទាគាមីនំ។ បរតោបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ ឯសេវ នយោ។

១៩. ឱកាសវារស្ស បឋមទុតិយបុច្ឆាសុ យស្មា កាមរាគានុសយោ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសេតិ, បដិឃានុសយោ ទុក្ខវេទនាយ; តស្មា ‘**នោ**’តិ បដិសេធោ កតោ។ តតិយបុច្ឆាយំ ឧភិន្នម្បិ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសយនតោ ‘**អាមន្តា**’តិ បដិវចនំ ទិន្នំ។ រូបធាតុអរូបធាតុយា បន មានានុសយស្ស កាមរាគានុសយេន សទ្ធឹ អសាធារណំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ។ តស្មា **នោ ច តត្ថ កាមរាគានុសយោ**តិ វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពេសំ ឧប្បត្តិដ្ឋានវារំ ឱលោកេត្វា សាធារណាសាធារណំ ឧប្បត្តិដ្ឋានំ វេទិតព្ពំ។

២០. ទុកមូលកបុច្ឆាយំ យស្មា កាមរាគបដិឃានុសយា នាបិ ឯកស្មឹ ឋានេ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ឯកំ ធម្មំ អារម្មណំ ករោន្តិ, តស្មា **នត្ថី**តិ បដិក្ខេបោ កតោ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ។ យស្មឹ ឥមេ ទ្វេ អនុសយា អនុសយេយ្យុំ, តំ ឋានមេវ នត្ថិ។ តស្មា “កត្ថ មានានុសយោ អនុសេតី”តិ អយំ បុច្ឆា អបុច្ឆាយេវាតិ។ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសុ ឯសេវ នយោ។

២៧. បុគ្គលោកាសវារេ **ចតុន្ន**ន្តិ បុថុជ្ជនសោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមីនំ។

៣៦. បដិលោមនយេ **យស្ស កាមរាគានុសយោ នានុសេតី**តិ អយំ បុច្ឆា អនាគាមឹ គហេត្វា បុច្ឆតិ។

៥៦. **ទ្វិន្នំ បុគ្គលានំ សព្ពត្ថ កាមរាគានុសយោ នានុសេតី**តិ អនាគាមិអរហន្តានំ។ **កាមធាតុយា តីសុ វេទនាសូ**តិ ច វេទនាគ្គហណេន វេទនាសម្បយុត្តកានម្បិ តេសំ វត្ថារម្មណានម្បីតិ សព្ពេសម្បិ កាមាវចរធម្មានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ អយំ អនុសយវារេ វិនិច្ឆយកថា។

អនុសយវារវណ្ណនា។

២. សានុសយវារវណ្ណនា

៦៦-១៣១. សានុសយវារេ បន **យោ កាមរាគានុសយេន សានុសយោ**តិ យថា ឯកន្តរិកជរាទិរោគេន អាពាធិកោ យាវ តម្ហា រោគា ន មុច្ចតិ, តាវ តស្ស រោគស្ស អនុប្បត្តិក្ខណេបិ សរោគោយេវ នាម ហោតិ។ ឯវំ សសំកិលេសស្ស វដ្ដគាមិសត្តស្ស យាវ អរិយមគ្គេន អនុសយា សមុគ្ឃាតំ ន គច្ឆន្តិ, តាវ តេសំ អនុសយានំ អនុប្បត្តិក្ខណេបិ សានុសយោយេវ នាម ហោតិ។ ឯវរូបំ សានុសយតំ សន្ធាយ ‘**អាមន្តា**’តិ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ អនុសយវារសទិសមេវ។

ឱកាសវារេ បន “រូបធាតុយា អរូបធាតុយា ឯត្ថ មានានុសយេន សានុសយោ”តិ វុត្តេ តាសុ ធាតូសុ បុគ្គលស្ស សានុសយតា បញ្ញាយេយ្យ, អនុសយស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ ន បញ្ញាយេយ្យ។ អនុសយស្ស ច ឧប្បត្តិដ្ឋានទស្សនត្ថំ អយំ វារោ អារទ្ធោ, តស្មា **តតោ មានានុសយេន សានុសយោ**តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ សតិ តតោ ធាតុទ្វយតោ ឧប្បន្នេន មានានុសយេន សានុសយោតិ អនុសយស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ ឥមស្ស បន បញ្ហស្ស អត្ថេ អវុត្តេ អាទិបញ្ហស្ស អត្ថោ បាកដោ ន ហោតីតិ បឋមំ ន វុត្តោ, តស្មា សោ ឯវំ វេទិតព្ពោ។ **យតោ កាមរាគានុសយេនា**តិ យតោ ឧប្បន្នេន កាមរាគានុសយេន សានុសយោ, កឹ សោ តតោ ឧប្បន្នេន បដិឃានុសយេនបិ សានុសយោតិ? យស្មា បនេតេ ទ្វេ ឯកស្មា ឋានា នុប្បជ្ជន្តិ; តស្មា “នោ”តិ បដិសេធោ កតោ។ **អរហា សព្ពត្ថា**តិ អរហា សព្ពធម្មេសុ ឧប្បជ្ជនកេន កេនចិ អនុសយេន និរានុសយោតិ។ ឥមិនា អត្ថវសេន និប្បទេសដ្ឋានេសុ ភុម្មវចនមេវ កតន្តិ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោតិ។

សានុសយវារវណ្ណនា។

៣. បជហនវារវណ្ណនា

១៣២-១៩៧. បជហនវារេ **បជហតី**តិ តេន តេន មគ្គេន បហានបរិញ្ញាវសេន បជហតិ, អាយតឹ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេតិ។ **អាមន្តា**តិ អនាគាមិមគ្គដ្ឋំ សន្ធាយ បដិវចនំ។ **តទេកដ្ឋំ បជហតី**តិ បហានេកដ្ឋតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **នោ**តិ អរហត្តមគ្គដ្ឋំ សន្ធាយ បដិសេធោ។

យតោ កាមរាគានុសយំ បជហតីតិ យតោ ឧប្បជ្ជនកំ កាមរាគានុសយំ បជហតីតិ អត្ថោ។ **អដ្ឋមកោ**តិ អរហត្តផលដ្ឋតោ បដ្ឋាយ បច្ចោរោហនគណនាយ គណិយមានោ សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋោ អដ្ឋមកោ នាម។ ទក្ខិណេយ្យគណនាយ ហិ អរហា អគ្គទក្ខិណេយ្យត្តា បឋមោ, អរហត្តមគ្គដ្ឋោ ទុតិយោ, អនាគាមី តតិយោ… បេ…. សោតាបត្តិមគ្គដ្ឋោ អដ្ឋមោ។ សោ ឥធ “អដ្ឋមកោ”តិ វុត្តោ។ នាមសញ្ញាយេវ វា ឯសា តស្សាតិ។ **អ**

នាគាមិមគ្គសមង្គិញ្ច អដ្ឋមកញ្ច ឋបេត្វា អវសេសាតិ សទ្ធិំ បុថុជ្ជនេន សេក្ខាសេក្ខា។ តេសុ ហិ បុថុជ្ជនោ បហានបរិញ្ញាយ អភាវេន នប្បជហតិ។ សេសា តេសំ អនុសយានំ បហីនត្តា។ **ទ្វិន្នំ មគ្គសមង្គីន**ន្តិ ទ្វេ មគ្គសមង្គិនោ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោតិ។

បជហនវារវណ្ណនា។

៤. បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

១៩៨-២៦៣. បរិញ្ញាវារេ **បរិជានាតី**តិ តីហិ បរិញ្ញាហិ បរិជានាតិ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ អយម្បិ ហិ វារោ បជហនវារោ វិយ មគ្គដ្ឋានញ្ញេវ វសេន វិស្សជ្ជិតោតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា។

៥. បហីនវារវណ្ណនា

២៦៤-២៧៤. បហីនវារេ ផលដ្ឋវសេនេវ ទេសនា អារទ្ធា។ អនាគាមិស្ស ហិ ឧភោបេតេ អនុសយា បហីនា, តស្មា “អាមន្តា”តិ វុត្តំ។

២៧៥-២៨៦. ឱកាសវារេ **យត្ថ កាមរាគានុសយោ បហីនោ តត្ថ បដិឃានុសយោ បហីនោ**តិ បុច្ឆិត្វា **ន វត្តព្ពោ បហីនោតិ វា អប្បហីនោតិ វា**តិ វុត្តំ តំ កស្មាតិ? ឧប្បត្តិដ្ឋានស្ស អសាធារណត្តា។ អញ្ញំ ហិ កាមរាគានុសយស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ, អញ្ញំ បដិឃានុសយស្ស។ អភាវិតមគ្គស្ស ច យត្ថ អនុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, មគ្គេ ភាវិតេ តត្ថេវ សោ បហីនោ នាម ហោតិ ។ តត្ថ យស្មា នេវ កាមរាគានុសយដ្ឋានេ បដិឃានុសយោ ឧប្បជ្ជតិ, ន បដិឃានុសយដ្ឋានេ កាមរាគានុសយោ, តស្មា តត្ថ សោ បហីនោតិ វា អប្បហីនោតិ វា ន វត្តព្ពោ។ សោ ហិ យស្មិំ អត្តនោ ឧប្បត្តិដ្ឋានេ កាមរាគានុសយោ បហីនោ, តស្មិំ អប្បហីនត្តា តត្ថ បហីនោតិ ន វត្តព្ពោ។ យំ កាមរាគានុសយស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានំ, តស្មិំ អដ្ឋិតត្តា តត្ថ អប្បហីនោតិ ន វត្តព្ពោ។

យត្ថ កាមរាគានុសយោ បហីនោ, តត្ថ មានានុសយោ បហីនោតិ ឯត្ថ បន សាធារណដ្ឋានំ សន្ធាយ អាមន្តាតិ វុត្តំ។ កាមរាគានុសយោ ហិ កាមធាតុយា ទ្វីសុ វេទនាសុ អនុសេតិ។ មានានុសយោ តាសុ ចេវ រូបារូបធាតូសុ ច។ សោ ឋបេត្វា អសាធារណដ្ឋានំ សាធារណដ្ឋានេ តេន សទ្ធិំ បហីនោ នាម ហោតិ។ តស្មា ‘អាមន្តា’តិ វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពស្មិម្បិ ឱកាសវារេ បហីនតា ច នវត្តព្ពតា ច វេទិតព្ពា។ ‘នត្ថី’តិ អាគតដ្ឋានេសុ បន ហេដ្ឋា វុត្តសទិសោវ វិនិច្ឆយោ។ បុគ្គលោកាសវារោ, ឱកាសវារគតិកោយេវ។

២៨៧-៣០៧. បដិលោមនយេ **យស្ស កាមរាគានុសយោ អប្បហីនោ**តិ បុថុជ្ជន សោតាបន្នសកទាគាមិវសេន បុច្ឆតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ ឥមេ ទ្វេ អនុសយា បុថុជ្ជនតោ បដ្ឋាយ យាវ អនាគាមិមគ្គដ្ឋា ឆន្នំ បុគ្គលានំ អប្បហីនា។ ឥធ បន បរតោ “តិណ្ណំ បុគ្គលានំ ទ្វិន្នំ បុគ្គលាន”ន្តិអាទិវចនតោ មគ្គដ្ឋា អនធិប្បេតា, តស្មា បុថុជ្ជនសោតាបន្នសកទាគាមិនោវ សន្ធាយ ‘អាមន្តា’តិ វុត្តំ។ **ទ្វិន្នំ បុគ្គលាន**ន្តិ សោតាបន្នសកទាគាមីនំ។ ឥមិនា នយេន បុគ្គលវារេ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

៣០៨-៣២៩. ឱកាសវារបុគ្គលោកាសវារា បន ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពាតិ។

បហីនវារវណ្ណនា។

៦. ឧប្បជ្ជនវារវណ្ណនា

៣៣០. ឧប្បជ្ជនវារោ អនុសយវារសទិសោយេវ។

៧. ធាតុបុច្ឆាវារវណ្ណនា

៣៣២-៣៤០. ធាតុវារស្ស បុច្ឆាវារេ តាវ **កតិ អនុសយា អនុសេន្តី**តិ កតិ អនុសយា សន្តានំ អនុគតា ហុត្វា សយន្តិ។ **កតិ អនុសយា នានុសេន្តី**តិ កតិ អនុសយា សន្តានំ ន អនុគតា ហុត្វា សយន្តិ។ **កតិ អនុសយា**

ភង្គាតិ កតិ អនុសយា អនុសេន្តិ នានុសេន្តីតិ ឯវំ វិភជិតព្ពាតិ អត្ថោ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ ហេដ្ឋា បាឡិវណ្ណនាយ វុត្តមេវ។

៧. ធាតុវិស្សជ្ជនាវារវណ្ណនា

៣៩១-៣៩៩. និទ្ទេសវារេ បនស្ស **កស្សចិ សត្ត អនុសយា អនុសេន្តី**តិ បុថុជ្ជនវសេន វុត្តំ។ **កស្សចិ បញ្ចា**តិ សោតាបន្នសកទាគាមិវសេន វុត្តំ។ តេសញ្ហិ ទិដ្ឋានុសយោ ច វិចិកិច្ឆានុសយោ ច បហីនាតិ បញ្ចេវ អនុសេន្តិ។ តត្ថ យថា អនុសយវារេ “អនុសេន្តី”តិ បទស្ស ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ គហិតោ, ឯវមិធ ន គហេតព្ពោ។ កស្មា? តស្មិំ ខណេ អនុប្បជ្ជនតោ។ កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្ស ហិ វិបាកចិត្តញ្ចេវ កម្មសមុដ្ឋានរូបញ្ច ឧប្បជ្ជតិ, អកុសលចិត្តំ នត្ថិ។ អនុសយា ច អកុសលចិត្តក្ខណេ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន វិបាកចិត្តក្ខណេតិ តស្មិំ ខណេ អនុប្បជ្ជនតោ តថា អត្ថោ ន គហេតព្ពោ។ កថំ បន គហេតព្ពោតិ? យថា លព្ភតិ តថា គហេតព្ពោ។ កថញ្ច លព្ភតិ? អប្បហីនដ្ឋេន។ យថា ហិ រាគទោសមោហានំ អប្បហីនត្តា។ កុសលាព្យាកតចិត្តសមង្គី បុគ្គលោ “សរាគោ សទោសោ សមោហោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ មគ្គភាវនាយ អប្បហីនត្តា បដិសន្ធិក្ខណេបិ តស្ស តស្ស បុគ្គលស្ស តេ តេ អនុសយា អនុសេន្តីតិ វុច្ចន្តិ។ ន កេវលញ្ច វុច្ចន្តិ, អប្បហីនត្តា បន តេ អនុសេន្តិយេវ នាមាតិ វេទិតព្ពា។

អនុសយា ភង្គា នត្ថីតិ យស្ស ហិ យោ អនុសេតិ, សោ អនុសេតិយេវ; យោ នានុសេតិ, សោ នានុសេតិយេវ។ អយំ អនុសេតិ ច នានុសេតិ ច, អយំ សិយា អនុសេតិ សិយា នានុសេតីតិ, ឯវំ វិភជិតព្ពោ អនុសយោ នាម នត្ថិ។ **រូបធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្ស កស្សចិ តយោ**តិ អនាគាមិវសេន វុត្តំ។ តស្ស ហិ កាមរាគបដិឃទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆានុសយា ចត្តារោបិ អនវសេសតោ បហីនា។ ឥតរេ តយោវ អប្បហីនា។ តេន វុត្តំ – “កស្សចិ តយោ អនុសយា អនុសេន្តី”តិ។

ន កាមធាតុន្តិ កាមធាតុយា បដិសិទ្ធត្តា សេសា ទ្វេ ធាតុយោ ឧបបជ្ជន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **សត្តេ វា**តិ យស្មា អរិយសាវកស្ស រូបធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុយំ ឧបបត្តិ នាម នត្ថិ, បុថុជ្ជនស្សេវ ហោតិ, តស្មា សត្តេវាតិ និយមេត្វា វុត្តំ។ “អរូបធាតុយា ចុតស្ស កាមធាតុំ ឧបបជ្ជន្តស្ស សត្តេវា”តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **រូបធាតុយា ឧបបត្តិ នត្ថី**តិ កស្មា នត្ថិ? ឧបបត្តិនិប្ផាទកស្ស រូបាវចរជ្ឈានស្ស អភាវា។ សោ ហិ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា តំ ធាតុំ ឧបបន្នោតិ នាស្ស តត្ថ រូបាវចរជ្ឈានំ អត្ថិ។ តទភាវា រូបធាតុយំ ឧបបត្តិ នត្ថីតិ វេទិតព្ពា។ **អរូបធាតុយា ចុតស្ស ន កាមធាតុ**ន្តិ ឯត្ថ អរូបធាតុយេវ អធិប្បេតា។ ឥមិនា នយេន សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

ធាតុវារវណ្ណនា។

អនុសយយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ចិត្តយមកំ

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-៦២. ឥទានិ តេសញ្ញេវ មូលយមកេ ទេសិតានំ កុសលាទិធម្មានំ លព្ភមានវសេន ឯកទេសមេវ សង្គណ្ហិត្វា អនុសយយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស ចិត្តយមកស្ស អត្ថវណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ បាឡិវវត្ថានំ តាវ វេទិតព្ពំ។ ឥមស្មិញ្ហិ ចិត្តយមកេ មាតិកាឋបនំ, ឋបិតមាតិកាយ វិស្សជ្ជនន្តិ ទ្វេ វារា ហោន្តិ។ តត្ថ មាតិកាឋបនេ បុគ្គលវារោ, ធម្មវារោ, បុគ្គលធម្មវារោតិ អាទិតោវ តយោ សុទ្ធិកមហាវារា ហោន្តិ។

តត្ថ "យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតី"តិ ឯវំ បុគ្គលវសេន ចិត្តស្ស ឧប្បជ្ជននិរុជ្ឈនាទិភេទំ ទីបេន្តោ គតោ បុគ្គលវារោ នាម។ "យំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតី"តិ ឯវំ ធម្មវសេនេវ ចិត្តស្ស ឧប្បជ្ជននិរុជ្ឈនាទិភេទំ ទីបេន្តោ គតោ ធម្មវារោ នាម។ "យស្ស យំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតី"តិ ឯវំ ឧភយវសេន ចិត្តស្ស ឧប្បជ្ជននិរុជ្ឈនាទិភេទំ ទីបេន្តោ គតោ បុគ្គលធម្មវារោ នាម។ តតោ "យស្ស សរាគំ ចិត្ត"ន្តិ សោឡសន្នំ បទានំ វសេន អបរេ សរាគាទិបទវិសេសិតា សោឡស បុគ្គលវារា, សោឡស ធម្មវារា, សោឡស បុគ្គលធម្មវារាតិ អដ្ឋចត្តាលីសំ មិស្សកវារា ហោន្តិ។ តេ សរាគាទិបទមត្តំ ទស្សេត្វា សង្ខិត្តា។ តតោ "យស្ស កុសលំ ចិត្ត"ន្តិអាទិនា នយេន ឆសដ្ឋិទ្វិសតសង្ខានំ អភិធម្មមាតិកាបទានំ វសេន អបរេ កុសលាទិបទវិសេសិតា ឆសដ្ឋិទ្វិសតបុគ្គលវារា, ឆសដ្ឋិទ្វិសតធម្មវារា ឆសដ្ឋិទ្វិសតបុគ្គលធម្មវារាតិ អដ្ឋនវុតិសត្តសតា មិស្សកវារា ហោន្តិ។ តេបិ កុសលាទិបទមត្តំ ទស្សេត្វា សង្ខិត្តាយេវ។ យានិបេត្ថ សនិទស្សនាទីនិ បទានិ ចិត្តេន សទ្ធឹ ន យុជ្ជន្តិ, តានិ មោឃបុច្ឆាវសេន ឋបិតានិ។

តេសុ បន តីសុ វារេសុ សព្ពបឋមេ សុទ្ធិកបុគ្គលមហាវារេ ឧប្បាទនិរោធកាលសម្ភេទវារោ, ឧប្បាទុប្បន្នវារោ, និរោធុប្បន្នវារោ, ឧប្បាទវារោ, និរោធវារោ, ឧប្បាទនិរោធវារោ ឧប្បជ្ជមាននិរោធវារោ, ឧប្បជ្ជមានុប្បន្នវារោ, និរុជ្ឈមានុប្បន្នវារោ, ឧប្បន្នុប្បាទវារោ, អតីតានាគតវារោ, ឧប្បន្នុប្បជ្ជមានវារោ, និរុទ្ធនិរុជ្ឈមានវារោ, អតិក្កន្តកាលវារោតិ ចុទ្ទស អន្តរវារា។ តេសុ ឧប្បាទវារោ, និរោធវារោ, ឧប្បាទនិរោធវារោតិ ឥមេសុ តីសុ វារេសុ អនុលោមបដិលោមវសេន ឆ ឆ កត្វា អដ្ឋារស យមកានិ។ ឧប្បន្នុប្បាទវារេ អតីតានាគតកាលវសេន អនុលោមតោ ទ្វេ, បដិលោមតោ ទ្វេតិ ចត្តារិ យមកានិ។ សេសេសុ អាទិតោ និទ្ទិដ្ឋេសុ តីសុ, អនន្តរេ និទ្ទិដ្ឋេសុ តីសុ; អវសានេ និទ្ទិដ្ឋេសុ ចតូសូតិ ទសសុ វារេសុ អនុលោមតោ ឯកំ, បដិលោមតោ ឯកន្តិ ទ្វេ ទ្វេ កត្វា វីសតិ យមកានិ។ ឯវំ សព្ពេសុបិ ចុទ្ទសសុ អន្តរវារេសុ ទ្វាចត្តាលីស យមកានិ, ចតុរាសីតិ បុច្ឆា អដ្ឋសដ្ឋិអត្ថសតំ ហោតិ។ យថា ច ឯកស្មឹ សុទ្ធិកបុគ្គលមហាវារេ, តថា សុទ្ធិកធម្មវារេបិ សុទ្ធិកបុគ្គលធម្មវារេបិតិ តីសុ មហាវារេសុ ឆព្ពីសតិយមកសតំ, តតោ ទិគុណា បុច្ឆា, តតោ ទិគុណា អត្ថា ច វេទិតព្ពា។ ឥទំ បន វារត្តយំ សរាគាទិវសេន សោឡសគុណំ, កុសលាទិវសេន ឆសដ្ឋិទ្វិសតគុណំ កត្វា ឥមស្មឹ ចិត្តយមកេ អនេកានិ យមកសហស្សានិ, តតោ ទិគុណា បុច្ឆា, តតោ ទិគុណា អត្ថា ច ហោន្តីតិ ។ បាឡិ បន សំខិត្តោតិ។ ឯវំ តាវ ឥមស្មឹ ចិត្តយមកេ បាឡិវវត្ថានំ វេទិតព្ពំ។

មាតិកាឋបនវណ្ណនា។

និទ្ទេសោ

១. បុគ្គលវារវណ្ណនា

៦៣. ឥទានិ ឋបិតានុក្កមេន មាតិកំ វិស្សជ្ជេតុំ **យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឧប្បជ្ជតី**តិ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិតាយ ឧប្បជ្ជតិ **ន និរុជ្ឈតី**តិ និរោធក្ខណំ អប្បត្តតាយ ន និរុជ្ឈតិ។ **តស្ស ចិត្ត**ន្តិ តស្ស បុគ្គលស្ស តតោ បដ្ឋាយ ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ បុច្ឆតិ។ **តេសំ ចិត្ត**ន្តិ យេសំ បរិច្ឆិន្នវដ្ដទុក្ខានំ ខីណាសវានំ សព្ពបច្ឆិមស្ស ចុតិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណោ វត្តតិ, ឯតេសំ តទេវ ចុតិចិត្តំ ឧប្បាទប្បត្តតាយ ឧប្បជ្ជតិ នាម, ភង្គំ អប្បត្តតាយ ន និរុជ្ឈតិ។ ឥទានិ បន ភង្គំ បត្វា តំ តេសំ ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តតោ អប្បដិសន្ធិកត្តា អញ្ញំ នុប្បជ្ជិស្សតិ។ **ឥតរេស**ន្តិ បច្ឆិមចិត្តសមង្គី ខីណាសវំ ឋបេត្វា អវសេសានំ សេក្ខាសេក្ខបុថុជ្ជនានំ **និរុជ្ឈិស្សតិ ចេវ ឧប្បជ្ជិស្សតិ ចា**តិ យំ តំ ឧប្បាទក្ខណប្បត្តំ តំ និរុជ្ឈិស្សតេវ។ អញ្ញំ បន តស្មឹ វា អញ្ញស្មឹ វា អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជិស្សតិ ចេវ និរុជ្ឈិស្សតិ ច។ ទុតិយបុច្ឆាវិស្សជ្ជនេបិ តថារូបស្សេវ ខីណាសវស្ស ចិត្តំ សន្ធាយ 'អាមន្តា'តិ វុត្តំ។ **នុប្បជ្ជតិ និរុជ្ឈតី**តិ ភង្គក្ខណេ អរហតោ បច្ឆិមចិត្តម្បិ សេសានំ ភិជ្ជមានចិត្តម្បិ។

តតោ បដ្ឋាយ បន អរហតោ ចិត្តំ ន និរុជ្ឈិស្សតីតិ សក្កា វត្តុំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ បន ន សក្កា។ សេសានំ ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ សក្កា វត្តុំ, ន និរុជ្ឈិស្សតីតិ ន សក្កា។ តស្មា ‘នោ’តិ បដិសេធោ កតោ។ ទុតិយបញ្ហេ យស្ស ចិត្តំ ន និរុជ្ឈិស្សតិ, ឧប្បជ្ជិស្សតីតិ សោ បុគ្គលោយេវ នត្ថិ, តស្មា នត្ថីតិ បដិក្ខេបោ កតោ។

៦៥-៨២. **ឧប្បន្ន**ន្តិ ឧប្បាទសមង្គិនោបេតំ នាមំ។ ឧប្បាទំ បត្វា អនិរុទ្ធស្សាបិ។ តត្ថ ឧប្បាទសមង្គិតំ សន្ធាយ ‘អាមន្តា’តិ, ឧប្បាទំ បត្វា អនិរុទ្ធភាវំ សន្ធាយ “តេសំ ចិត្តំ ឧប្បន្ន”ន្តិ វុត្តំ។ **អនុប្បន្ន**ន្តិ ឧប្បាទំ អប្បត្តំ។ **តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជិត្ថា**តិ ឯត្ថាបិ សព្ពេសំ តាវ ចិត្តំ ខណបច្ចុប្បន្នមេវ ហុត្វា ឧប្បាទក្ខណំ អតីតត្តា ឧប្បជ្ជិត្ថ នាម, និរោធសមាបន្នានំ និរោធតោ បុព្ពេ ឧប្បន្នបុព្ពត្តា, អសញ្ញសត្តានំ សញ្ញីភវេ ឧប្បន្នបុព្ពត្តា។ **ឧប្បជ្ជិត្ថ ចេវ ឧប្បជ្ជតិ ចា**តិ ឧប្បាទំ បត្តត្តា ឧប្បជ្ជិត្ថ, អនតីតត្តា ឧប្បជ្ជតិ នាមាតិ អត្ថោ។

ឧប្បាទក្ខណេ អនាគតញ្ចាតិ ឧប្បាទក្ខណេ ច ចិត្តំ អនាគតញ្ច ចិត្តន្តិ អត្ថោ។

៨៣. អតិក្កន្តកាលវារេ **ឧប្បជ្ជមានំ ខណ**ន្តិ ឧប្បាទក្ខណំ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ឧប្បាទក្ខណោ ឧប្បជ្ជមានោ នាម ន ហោតិ, ឧប្បជ្ជមានស្ស បន ខណត្តា ឯវំ វុត្តោ។ **ខណំ វីតិក្កន្តំ អតិក្កន្តកាល**ន្តិ ន ចិរំ វីតិក្កន្តំ តមេវ បន ឧប្បាទក្ខណំ វីតិក្កន្តំ ហុត្វា អតិក្កន្តកាលន្តិ សង្ខំ គច្ឆតិ។ **និរុជ្ឈមានំ ខណ**ន្តិ និរោធក្ខណំ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ និរោធក្ខណោ និរុជ្ឈមានោ នាម ន ហោតិ, និរុជ្ឈមានស្ស បន ខណត្តា ឯវំ វុត្តោ។ **ខណំ វីតិក្កន្តំ អតិក្កន្តកាល**ន្តិ កឹ តស្ស ចិត្តំ ឯវំ និរោធក្ខណម្បិ វីតិក្កន្តំ ហុត្វា អតិក្កន្តកាលំ នាម ហោតីតិ បុច្ឆតិ។ តត្ថ យស្មា ភង្គក្ខណេ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ ខណំ វីតិក្កន្តំ ហុត្វា អតិក្កន្តកាលំ ហោតិ, និរោធក្ខណំ ខណំ វីតិក្កន្តំ ហុត្វា អតិក្កន្តកាលំ នាម ន ហោតិ។ អតីតំ បន ចិត្តំ ឧភោបិ ខណេ ខណំ វីតិក្កន្តំ ហុត្វា អតិក្កន្តកាលំ នាម, តស្មា “ភង្គក្ខណេ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណំ វីតិក្កន្តំ, ភង្គក្ខណំ អវីតិក្កន្តំ, អតីតំ ចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណញ្ច វីតិក្កន្តំ ភង្គក្ខណញ្ច វីតិក្កន្តន្តិ វិស្សជ្ជនមាហ។ ទុតិយបញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនេ យស្មា អតីតំ ចិត្តំ ឧភោបិ ខណេ វីតិក្កន្តំ ហុត្វា អតិក្កន្តកាលំ នាម ហោតិ, តស្មា អតីតំ ចិត្តន្តិ វុត្តំ។ បដិលោមបញ្ហស្ស វិស្សជ្ជនេ យស្មា ឧប្បាទក្ខណេ ច ចិត្តំ អនាគតញ្ច ចិត្តំ ឧភោបិ ខណេ ខណំ វីតិក្កន្តំ ហុត្វា អតិក្កន្តកាលំ នាម ន ហោតិ, តេសំ ខណានំ អវីតិក្កន្តត្តា។ តស្មា “ឧប្បាទក្ខណេ ចិត្តំ អនាគតំ ចិត្ត”ន្តិ វុត្តំ។ ទុតិយវិស្សជ្ជនំ បាកដមេវ។

៨៤-១១៣. ធម្មវារេបិ ឥមិនាវុបាយេន សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ បុគ្គលធម្មវារោ ធម្មវារគតិកោយេវ។

១១៤-១១៦. សព្ពេបិ មិស្សកវារា **យស្ស សរាគំ ចិត្ត**ន្តិអាទិនា នយេន មុខមត្តំ ទស្សេត្វា សង្ខិត្តា។ វិត្ថារោ បន នេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ តេសុ បន “យស្ស សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតិ; តស្ស ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ, នុប្បជ្ជិស្សតី”តិ ឯវំ វិត្ថារេតព្ពតាយ បុច្ឆាវ សទិសា ហោតិ។ យស្មា បន សរាគំ ចិត្តំ បច្ឆិមចិត្តំ ន ហោតិ, តស្មា “យស្ស សរាគំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន និរុជ្ឈតិ; តស្ស ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ, នុប្បជ្ជិស្សតីតិ នោ”តិ ឯវំ វិស្សជ្ជិតព្ពត្តា វិស្សជ្ជនំ អសទិសំ ហោតិ។ តំ តំ តស្សា តស្សា បុច្ឆាយ អនុរូបវសេន វេទិតព្ពន្តិ។

ចិត្តយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ធម្មយមកំ

១. បណ្ណត្តិឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

១-១៦. ឥទានិ តេសញ្ញេវ មូលយមកេ ទេសិតានំ កុសលាទិធម្មានំ មាតិកំ ឋបេត្វា ចិត្តយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស ធម្មយមកស្ស វណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ ខន្ធយមកេ វុត្តនយេនេវ បាឡិវវត្ថានំ វេទិតព្ពំ។ យថា ហិ តត្ថ បណ្ណត្តិវារាទយោ តយោ មហាវារា, អវសេសា អន្តរវារា ច ហោន្តិ, តថា ឥធាបិ។ “យោ កុសលំ ធម្មំ ភាវេតិ, សោ អកុសលំ ធម្មំ បជហតី”តិ អាគតត្ថា បនេត្ថ បរិញ្ញាវារោ, ភាវនាវារោ នាមាតិ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ យស្មា អព្យាកតោ ធម្មោ នេវ ភាវេតព្ពោ, ន បហាតព្ពោ, តស្មា តំ បទមេវ ន ឧទ្ធដំ។ បណ្ណត្តិវារេ បនេត្ថ តិណ្ណំ កុសលាទិធម្មានំ វសេន បទសោធនវារោ, បទសោធនមូលចក្កវារោ, សុទ្ធធម្មវារោ, សុទ្ធធម្មមូលចក្កវារោតិ ឥមេសុ ចតូសុ វារេសុ យមកគណនា វេទិតព្ពា។

១. បណ្ណត្តិនិទ្ទេសវារវណ្ណនា

១៧-៣២. បណ្ណត្តិវារនិទ្ទេសេ បន **កុសលា កុសលធម្មា**តិ កុសលានំ ឯកន្តេន កុសលធម្មត្តា “អាមន្តា”តិ វុត្តំ។ សេសវិស្សជ្ជនេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អវសេសា ធម្មា ន អកុសលា ធម្មា**តិ អវសេសា ធម្មា អកុសលា ន ហោន្តិ, ធម្មា បន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ ឥមិនា នយេន សព្ពវិស្សជ្ជនានិ វេទិតព្ពានិ។

បណ្ណត្តិវារវណ្ណនា។

២. បវត្តិវារវណ្ណនា

៣៣-៣៤. បវត្តិវារេ បនេត្ថ បច្ចុប្បន្នកាលេ បុគ្គលវារស្ស អនុលោមនយេ “យស្ស កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស អកុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ; យស្ស វា បន អកុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ កុសលធម្មមូលកានិ ទ្វេ យមកានិ, អកុសលធម្មមូលកំ ឯកន្តិ តីណិ យមកានិ ហោន្តិ។ តស្ស បដិលោមនយេបិ ឱកាសវារាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេត្ថ សព្ពវារេសុ តិណ្ណំ តិណ្ណំ យមកានំ វសេន យមកគណនា វេទិតព្ពា។ អត្ថវិនិច្ឆយេ បនេត្ថ ឥទំ លក្ខណំ – ឥមស្ស ហិ ធម្មយមកស្ស បវត្តិមហាវារេ “ឧប្បជ្ជន្តិ និរុជ្ឈន្តី”តិ ឥមេសុ ឧប្បាទនិរោធេសុ កុសលាកុសលធម្មា តាវ ឯកន្តេន បវត្តិយំយេវ លព្ភន្តិ, ន ចុតិបដិសន្ធីសុ។ អព្យាកតធម្មា បន បវត្តេ ច ចុតិបដិសន្ធីសុ ចាតិ តីសុបិ កាលេសុ លព្ភន្តិ។ ឯវមេត្ថ យំ យត្ថ យត្ថ លព្ភតិ, តស្ស វសេន តត្ថ តត្ថ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

តត្រិទំ នយមុខំ – កុសលាកុសលានំ តាវ ឯកក្ខណេ អនុប្បជ្ជនតោ “នោ”តិ បដិសេធោ កតោ។ **អព្យាកតា ចា**តិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបវសេន វុត្តំ។

៣៥-៣៦. **យត្ថ កុសលា ធម្មា នុប្បជ្ជន្តី**តិ អសញ្ញភវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនេវេត្ថ “អាមន្តា”តិ វិស្សជ្ជនំ កតំ។ **ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ឥទម្បិ អសញ្ញភវំយេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ អព្យាកតានំ បន អនុប្បត្តិដ្ឋានស្ស អភាវា “នត្ថី”តិ បដិក្ខេបោ កតោ។

៤៩. **ទុតិយេ អកុសលេ**តិ ភវំ អស្សាទេត្វា ឧប្បន្នេសុ និកន្តិជវនេសុ ទុតិយេ ជវនចិត្តេ។ **ទុតិយេ ចិត្តេ វត្តមានេ**តិ បដិសន្ធិតោ ទុតិយេ ភវង្គចិត្តេ វត្តមានេ សហ វា បដិសន្ធិយា ភវង្គំ វិបាកវសេន ឯកមេវ កត្វា ភវនិកន្តិយា អាវជ្ជនចិត្តេ។ តញ្ហិ កិរិយចិត្តត្តា អព្យាកតជាតិយំ វិបាកតោ ទុតិយំ នាម ហោតិ។

៥៧. **យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អគ្គមគ្គន្តិ** គោត្រភុចិត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជិស្សន្តី**តិ តេ អគ្គមគ្គធម្មេយេវ សន្ធាយ វុត្តំ។

៧៩. **យស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អគ្គមគ្គំ បដិលភិស្សន្តិ, តស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ**តិ ឥទំ ចិត្តជាតិវសេន វុត្តំ។ តជ្ជាតិកស្ស ហិ ឯកាវជ្ជនេន ឧប្បន្នស្ស តតោ ឱរិមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេបិ ឯតំ លក្ខណំ លព្ភតេវ។

៩៩. និរោធវារេបិ កុសលាកុសលានំ ឯកតោ អនិរុជ្ឈនតោ “នោ”តិ វុត្តំ។ ឥមិនា នយមុខេន សព្ពត្ថ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោតិ។

ផម្ហយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ឥន្ទ្រិយយមកំ

ឥទានិ តេសញ្ញេវ មូលយមកេ ទេសិតានំ កុសលាទិធម្មានំ លព្ភមានវសេន ឯកទេសំ សំគណ្ហិត្វា ធម្មយមកានន្តរំ ទេសិតស្ស ឥន្ទ្រិយយមកស្ស វណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ ខន្ធយមកាទីសុ វុត្តនយេនេវ បាឡិវវត្ថានំ វេទិតព្ពំ។ ឥធាបិ ហិ បណ្ណត្តិវារាទយោ តយោ មហាវារា អវសេសា អន្តរវារា ច សទ្ធិំ កាលប្បភេទាទីហិ ខន្ធយមកាទីសុ អាគតសទិសាវ។ ឥន្ទ្រិយានំ បន ពហុតាយ ធាតុយមកតោបិ ពហុតរានិ យមកានិ ហោន្តិ។ យថា បន ហេដ្ឋា បុគ្គលវារាទីសុ ចក្ខាយតនចក្ខុធាតុមូលកេ នយេ ចក្ខាយតនចក្ខុធាតូហិ សទ្ធិំ ជិវ្ហាយតនកាយាយតនានិ ន យោជិតានិ។ ជិវ្ហាយតនកាយាយតនមូលកានិ ច យមកានេវ ន គហិតានិ, តថា ឥធាបិ ចក្ខុន្ទ្រិយមូលកេ នយេ ជិវ្ហិន្ទ្រិយកាយិន្ទ្រិយានិ ន យោជិតានិ, ជិវ្ហិន្ទ្រិយកាយិន្ទ្រិយមូលកានិ ច យមកានេវ ន គហិតានិ។ តេសំ អគ្គហណេ ការណំ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ មនិន្ទ្រិយំ បន យថា ចក្ខុន្ទ្រិយាទិមូលកេហិ តថេវ ឥត្ថិន្ទ្រិយាទិមូលកេហិបិ សទ្ធិំ យស្មា យោជនំ គច្ឆតិ, តស្មា និក្ខិត្តបដិបាដិយា អយោជេត្វា សព្ពេហិបិ ចក្ខុន្ទ្រិយមូលកាទីហិ សទ្ធិំ បរិយោសានេ យោជិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ចក្ខុន្ទ្រិយេន សទ្ធិំ ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយានិ យោជិតានិ សុខិន្ទ្រិយទុក្ខិន្ទ្រិយទោមនស្សិន្ទ្រិយានិ បដិសន្ធិយំ នត្ថីតិ ន គហិតានិ។ សោមនស្សិន្ទ្រិយឧបេក្ខិន្ទ្រិយានិ បដិសន្ធិយំ ឧប្បត្តិសព្ភាវតោ គហិតានិ។ តថា សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនិ បញ្ច។ លោកុត្តរានិ តីណិ បដិសន្ធិយំ អភាវេនេវ ន គហិតានិ។ ឥតិ យានិ គហិតានិ, តេសំ វសេនេត្ថ ចក្ខុន្ទ្រិយមូលកេ នយេ យមកគណនា វេទិតព្ពា។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ សព្ពត្ថ។ យានិ បន ន គហិតានិ, តេសំ វសេន យមកានិ ន គណេតព្ពានិ។ គណេន្តេន វា មោឃបុច្ឆាវសេន គណេតព្ពានីតិ ឯវំ តាវ សព្ពវារេសុ បាឡិវវត្ថានមេវ វេទិតព្ពំ។

បវត្តិវារវណ្ណនា

១-៨៦. អត្ថវិនិច្ឆយេ បនេត្ថ ឥទំ នយមុខំ – **សចក្ខុកានំ ន ឥត្ថីន**ន្តិ ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីនញ្ចេវ រូបីនំ បុរិសនបុំសកានញ្ច វសេន វុត្តំ។ តេសញ្ហិ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ នុប្បជ្ជតិ។ **សចក្ខុកានំ ន បុរិសាន**ន្តិ រូបីព្រហ្មានញ្ចេវ ឥត្ថិនបុំសកានញ្ច វសេន វុត្តំ។ តេសញ្ហិ បុរិសិន្ទ្រិយំ នុប្បជ្ជតិ។ **អចក្ខុកានំ ឧបបជ្ជន្តានំ តេសំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ឯកវោការចតុវោការកាមធាតុសត្តេ សន្ធាយ វុត្តំ។ **សចក្ខុកានំ វិនា សោមនស្សេនា**តិ ឧបេក្ខាសហគតានំ ចតុន្នំ មហាវិបាកបដិសន្ធីនំ វសេន វុត្តំ។ **សចក្ខុកានំ វិនា ឧបេក្ខាយា**តិ សោមនស្សសហគតបដិសន្ធិកានំ វសេន វុត្តំ។ **ឧបេក្ខាយ អចក្ខុកាន**ន្តិ អហេតុកបដិសន្ធិវសេន វុត្តំ។ **អហេតុកាន**ន្តិ អហេតុកបដិសន្ធិចិត្តេន សទ្ធិំ សទ្ធិន្ទ្រិយាទីនំ អភាវតោ វុត្តំ។ តត្ថ ហិ ឯកន្តេនេវ សទ្ធាសតិបញ្ញាយោ នត្ថិ។ សមាធិវីរិយានិ បន ឥន្ទ្រិយប្បត្តានិ ន ហោន្តិ។ **សហេតុកានំ អចក្ខុកាន**ន្តិ គព្ភសេយ្យកវសេន ចេវ អរូបីវសេន ច វុត្តំ។ អញ្ញោ ហិ សហេតុកោ អចក្ខុកោ នាម នត្ថិ។ **សចក្ខុកានំ អហេតុកាន**ន្តិ អបាយេ ឱបបាតិកវសេន វុត្តំ។ **សចក្ខុកានំ ញាណវិប្បយុត្តាន**ន្តិ កាមធាតុយំ ទុហេតុកបដិសន្ធិកានំ វសេន វុត្តំ។ **សចក្ខុកានំ ញាណសម្បយុត្តាន**ន្តិ រូបីព្រហ្មានោ ចេវ កាមាវចរទេវមនុស្សេ ច សន្ធាយ វុត្តំ។ **ញាណសម្បយុត្តានំ អចក្ខុកាន**ន្តិ អរូបិនោ ច តិហេតុកគព្ភសេយ្យកេ ច សន្ធាយ វុត្តំ។

១៩០. ជីវិតិន្ទ្រិយមូលកេ **វិនា សោមនស្សេន ឧបបជ្ជន្តាន**ន្តិ ទ្វេបិ ជីវិតិន្ទ្រិយានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ **បវត្តេ សោមនស្សវិប្បយុត្តចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ**តិ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថាបិ បដិសន្ធិបវត្តិវសេន ជីវិតិន្ទ្រិយយោជនា វេទិតព្ពា។ សោមនស្សិន្ទ្រិយាទិមូលកេសុបិ បដិសន្ធិបវត្តិវសេនេវត្ថោ គហេតព្ពោ។ បដិលោមនយេ បន និរោធវារេ ច ឯតេសញ្ចេវ អញ្ញេសញ្ច ធម្មានំ យថាលាភវសេន ចុតិបដិសន្ធិបវត្តេសុ តីសុបិ អនុប្បាទនិរោធា វេទិតព្ពា។

២៨១. អនាគតវារេ **ឯតេនេវ ភាវេនា**តិ ឯតេន បុរិសភាវេនេវ, អន្តរា ឥត្ថិភាវំ អនាបជ្ជិត្វា បុរិសបដិសន្ធិគ្គហណេនេវាតិ អត្ថោ។ **កតិចិ ភវេ ទស្សេត្វា បរិនិព្ពាយិស្សន្តី**តិ កតិចិ បដិសន្ធិយោ គហេត្វា ឥត្ថិភាវំ អប្បត្វាវ បរិនិព្ពាយិស្សន្តីតិ អត្ថោ។ ទុតិយបុច្ឆាយបិ ឯសេវ នយោ។

៣៦១. បច្ចុប្បន្នេន អតីតវារេ **សុទ្ធាវាសានំ ឧបបត្តិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ មនិន្ទ្រិយញ្ច នុប្បជ្ជិត្ថា**តិ ចិត្តយមកេ វិយ ឧប្បាទក្ខណាតិក្កមវសេន អត្ថំ អគ្គហេត្វា តស្មិំ ភវេ អនុប្បន្នបុព្ពវសេន គហេតព្ពោតិ។ ឥមិនា នយមុខេន សព្ពស្មិម្បិ បវត្តិវារេ អត្ថវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

បវត្តិវារវណ្ណនា។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា

៤៣៥-៤៨២. បរិញ្ញាវារេ បន ចក្ខុមូលកាទីសុ ឯកមេវ ចក្ខុសោតយមកំ ទស្សិតំ។ យស្មា បន សេសានិបិ លោកិយអព្យាកតានិ ថេវ លោកិយអព្យាកតមិស្សកានិ ច បរិញ្ញេយ្យានេវ, តស្មា តានិ អនុបទិដ្ឋានិបិ ឥមិនាវ ទស្សិតានិ ហោន្តិ។ យស្មា បន អកុសលំ ឯកន្តតោ បហាតព្ពមេវ, ឯកន្តំ កុសលំ ភាវេតព្ពមេវ, លោកុត្តរាព្យាកតំ សច្ឆិកាតព្ពំ, តស្មា "ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ បជហតី"តិ "អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ ភាវេតី"តិ "អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ សច្ឆិករោតី"តិ វុត្តំ។ អញ្ញិន្ទ្រិយំ បន ភាវេតព្ពម្បិ អត្ថិ សច្ឆិកាតព្ពម្បិ, តំ ភាវនាវសេនេវ គហិតំ។ តត្ថ **ទ្វេ បុគ្គលា**តិ សកទាគាមិមគ្គសមង្គី ច, អរហត្តមគ្គសមង្គី ច។ តេសុ ឯកោ សមុច្ឆិន្ទិតុំ អសមត្ថត្តា ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ន បជហតិ នាម។ ឯកោ បហីនទោសត្តា **ចក្ខុន្ទ្រិយំ ន បរិជានាតី**តិ អនុប្បាទំ អាបាទេតុំ អសមត្ថតាយ ន បរិជានាតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

បរិញ្ញាវារវណ្ណនា។

ឥន្ទ្រិយយមកវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

យស្សេវាទេ បត្វា, និដ្ឋិតកិច្ចស្ស កិច្ចសម្បន្នោ;
យុវតិជនោបិ អតីតោ, សុវិហិតនិយមោ យមស្សាណំ។

ទេវបរិសាយ មជ្ឈេ, ទេវបុរេ សព្ពទេវទេវេន;
យមកំ នាម បកាសិតំ, យមាមលលោមេន យំ តេន។

បាឡិវវត្ថានវិធី, បុច្ឆាវិស្សជ្ជនេ ច អត្ថនយំ;
ទស្សេតុំ អារទ្ធា, យមកអដ្ឋកថា មយា តស្ស។

សា សុពហុអន្តរាយេ, លោកម្ហិ យថា អនន្តរាយេន;
អយមជ្ជ បញ្ចមត្តេហិ, តន្តិយា ភាណវារេហិ។

និដ្ឋំ បត្តា ឯវំ, និដ្ឋានំ បាបុណន្តុ សព្ពេបិ;
ហិតសុខនិព្ពត្តិករា, មនោរថា សព្ពសត្តានន្តិ។

យមកប្បករណ-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។

។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

បដ្ឋានប្បករណ-អដ្ឋកថា

ទេវាតិទេវោ ទេវានំ, ទេវទានវបូជិតោ,
ទេសយិត្វា បករណំ, យមកំ សុទ្ធសំយមោ។

អត្ថតោ ធម្មតោ ចេវ, គម្ភីរស្សាថ តស្ស យំ,
អនន្តរំ មហាវីរោ, សត្តមំ ភសិសត្តមោ។

បដ្ឋានំ នាម នាមេន, នាមរូបនិរោធនោ,
ទេសេសិ អតិគម្ភីរ-នយមណ្ឌិតទេសនំ។

ភទានិ តស្ស សម្បត្តោ, យស្មា សំវណ្ណនាក្កមោ,
តស្មា នំ វណ្ណយិស្សាមិ, តំ សុណាថ សមាហិតាតិ។

បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា

សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ អនុលោមបដ្ឋានេ ទ្វាវីសតិ តិកេ និស្សាយ តិកបដ្ឋានំ នាម និទ្ទិដ្ឋំ, សតំ ទុកេ និស្សាយ ទុកបដ្ឋានំ នាម និទ្ទិដ្ឋំ។ តតោ បរំ ទ្វាវីសតិ តិកេ គហេត្វា ទុកសតេ បក្ខិបិត្វា ទុកតិកបដ្ឋានំ នាម ទស្សិតំ។ តតោ បរំ ទុកសតំ គហេត្វា ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ បក្ខិបិត្វា តិកទុកបដ្ឋានំ នាម ទស្សិតំ។ តិកេ បន តិកេសុយេវ បក្ខិបិត្វា តិកតិកបដ្ឋានំ នាម ទស្សិតំ។ ទុកេ ច ទុកេសុយេវ បក្ខិបិត្វា ទុកទុកបដ្ឋានំ នាម ទស្សិតំ។ ឯវំ –

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ **អនុលោមម្ហិ** នយា សុគម្ភីរាតិ។

បច្ចនីយបដ្ឋានេបិ ទ្វាវីសតិ តិកេ និស្សាយ តិកបដ្ឋានំ នាម។ ទុកសតំ និស្សាយ ទុកបដ្ឋានំ នាម។ ទ្វាវីសតិ តិកេ ទុកសតេ បក្ខិបិត្វា ទុកតិកបដ្ឋានំ នាម។ ទុកសតំ ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ បក្ខិបិត្វា តិកទុកបដ្ឋានំ នាម។ តិកេ តិកេសុយេវ បក្ខិបិត្វា តិកតិកបដ្ឋានំ នាម។ ទុកេ ទុកេសុយេវ បក្ខិបិត្វា ទុកទុកបដ្ឋានំ នាមាតិ ឯវំ បច្ចនីយេបិ ឆហិ នយេហិ បដ្ឋានំ និទ្ទិដ្ឋំ។ តេន វុត្តំ –

“តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ **បច្ចនីយម្ហិ** នយា សុគម្ភីរា”តិ។

តតោ បរំ អនុលោមបច្ចនីយេបិ ឯតេនេវុបាយេន ឆ នយា ទស្សិតា។ តេនាហ –

“តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ **អនុលោមបច្ចនីយម្ហិ** នយា សុគម្ភីរា”តិ។

តទនន្តរំ បច្ចនីយានុលោមម្ហិ ឯតេហេវ ឆហិ នយេហិ និទ្ទិដ្ឋំ។ តេនាហ –

“តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ **បច្ចនីយានុលោមម្ហិ** នយា សុគម្ភីរា”តិ។

ឯវំ អនុលោមេ ឆ បដ្ឋានានិ, បច្ចនីយេ ឆ, អនុលោមបច្ចនីយេ ឆ, បច្ចនីយានុលោមេ ឆ បដ្ឋានានីតិ ឥទំ “ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានសមោធានបដ្ឋានមហាបករណំ នាមា”តិ ហិ វុត្តំ។

តត្ថ យេសំ ចតុវីសតិយា សមន្តបដ្ឋានានំ សមោធានវសេនេតំ ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានសមោធានំ បដ្ឋានមហាបករណំ នាមាតិ វុត្តំ, តេសញ្ចេវ ឥមស្ស ច បករណស្ស នាមត្ថោ តាវ ឯវំ វេទិតព្ពោ។ កេនដ្ឋេន **បដ្ឋាន**ន្តិ? នានប្បការបច្ចយដ្ឋេន។ ‘ប-ការោ’ ហិ នានប្បការត្ថំ ទីបេតិ, ឋានសទ្ទោ បច្ចយត្ថំ។ ឋានាដ្ឋានកុសលតាតិអាទីសុ ហិ បច្ចយោ ឋានន្តិ វុត្តោ។ ឥតិ នានប្បការានំ បច្ចយានំ វសេន ទេសិតត្តា ឥមេសុ ចតុវីសតិយា បដ្ឋានេសុ ឯកេកំ បដ្ឋានំ នាម។ ឥមេសំ បន បដ្ឋានានំ សមូហតោ សព្ពម្បេតំ បករណំ បដ្ឋានន្តិ វេទិតព្ពំ។

អបរោ នយោ – កេនដ្ឋេន បដ្ឋានន្តិ? វិភជនដ្ឋេន។ “បញ្ញាបនា បដ្ឋបនា វិវរណា វិភជនា ឧត្តានីកម្ម”ន្តិ (ម. និ. ១.៣៧១) អាគតដ្ឋានស្មិញ្ហិ វិភជនដ្ឋេន បដ្ឋានំ បញ្ញាយតិ។ ឥតិ កុសលាទីនំ ធម្មានំ ហេតុ

បច្ចយាទិវសេន វិភត្តត្តា ឥមេសុ ចតុវីសតិយា បដ្ឋានេសុ ឯកេកំ បដ្ឋានំ នាម។ ឥមេសំ បន បដ្ឋានានំ សមូហតោ សព្ពម្បេតំ បករណំ បដ្ឋានំ នាមាតិ វេទិតព្ពំ។

អបរោ នយោ – កេនដ្ឋេន បដ្ឋានន្តិ? បដ្ឋិតដ្ឋេន។ គមនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ “គោដ្ឋា បដ្ឋិតគាវោ”តិ (ម. និ. ១.១៥៦) អាគតដ្ឋានស្មិញ្ហិ យេន បដ្ឋានេន បដ្ឋិតគាវោតិ វុត្តោ, តំ អត្ថតោ គមនំ ហោតិ។ ឥតិ នាតិ វិត្ថារិតនយេសុ ធម្មសង្គណីអាទីសុ អនិស្សង្គគមនស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស ហេតុបច្ចយាទិភេទភិន្នេសុ កុសលាទីសុ វិត្ថារិតនយលាភតោ និស្សង្គវសេន បវត្តគមនត្តា ឥមេសុ ចតុវីសតិយា បដ្ឋានេសុ ឯកេកំ បដ្ឋានំ នាម។ ឥមេសំ បន បដ្ឋានានំ សមូហតោ សព្ពម្បេតំ បករណំ បដ្ឋានំ នាមាតិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ អនុលោមម្ហិ តាវ បឋមំ តិកវសេន ទេសិតត្តា តិកបដ្ឋានំ នាម។ តស្ស បទច្ឆេទោ – តិកានំ បដ្ឋានំ ឯត្ថ អត្ថីតិ **តិកបដ្ឋានំ**។ តិកានំ នានប្បការកា បច្ចយា ឯតិស្សា ទេសនាយ អត្ថីតិ អត្ថោ។ ទុតិយវិកប្បេបិ តិកានំ បដ្ឋានន្ទេវ តិកបដ្ឋានំ។ ហេតុបច្ចយាទិវសេន តិកានំ វិភជនាតិ អត្ថោ។ តតិយវិកប្បេ ហេតុបច្ចយាទិភេទភិន្នតាយ លទ្ធវិត្ថារា តិកា ឯវ បដ្ឋានំ តិកបដ្ឋានំ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស និស្សង្គគមនភូមីតិ អត្ថោ។ ទុកបដ្ឋានាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ អនុលោមេ ឆបដ្ឋានានិ វិទិត្វា បច្ចនីយាទីសុបិ ឥមិនាវុបាយេន វេទិតព្ពានិ។

យស្មា បនេតានិ អនុលោមេ, បច្ចនីយេ, អនុលោមបច្ចនីយេ, បច្ចនីយានុលោមេតិ សមន្តា ឆ ឆ ហុត្វា ចតុវីសតិ ហោន្តិ; តស្មា “ចតុវីសតិ សមន្តបដ្ឋានានី”តិ វុច្ចន្តិ។ ឥតិ ឥមេសំ ចតុវីសតិយា ខុទ្ទកបដ្ឋានសង្ខាតានំ សមន្តបដ្ឋានានំ សមោធានវសេនេតំ ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានសមោធានំ បដ្ឋានមហាបករណំ នាម។

តំ បនេតំ យេ តិកាទយោ និស្សាយ និទ្ទិដ្ឋត្តា “តិកបដ្ឋានំ ទុកបដ្ឋានំ…បេ…. ទុកទុកបដ្ឋាន”ន្តិ វុត្តំ, តេ អនាមសិត្វា យេសំ បច្ចយានំ វសេន តេ តិកាទយោ វិភត្តា តេ បច្ចយេ ទស្សេតុំ អាទិតោ តាវស្ស មាតិកានិក្ខេបវារោ នាម វុត្តោ; បច្ចយវិភង្គវារោតិបិ តស្សេវ នាមំ។ សោ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសតោ ទុវិធោ។ តស្ស **ហេតុបច្ចយោ…បេ…. អវិគតបច្ចយោ**តិ អយំ ឧទ្ទេសោ។

តត្ថ ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចាតិ **ហេតុបច្ចយោ**។ ហេតុ ហុត្វា បច្ចយោ, ហេតុភាវេន បច្ចយោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ **ហេតូ**តិ វចនាវយវការណមូលានមេតំ អធិវចនំ។ “បដិញ្ញា ហេតូ”តិអាទីសុ ហិ លោកេ វចនាវយវោ ហេតូតិ, វុច្ចតិ។ សាសនេ បន “យេ ធម្មា ហេតុប្បភវា”តិអាទីសុ (មហាវ. ៦០) ការណំ។ “តយោ កុសលា ហេតូ, តយោ អកុសលា ហេតូ”តិអាទីសុ (ធ. ស. ១០៥៩) មូលំ ហេតូតិ វុច្ចតិ។ តំ ឥធ អធិប្បេតំ។ **បច្ចយោ**តិ ឯត្ថ បន អយំ វចនត្ថោ – បដិច្ច ឯតស្មា ឯតីតិ បច្ចយោ, អប្បច្ចក្ខាយ នំ វត្តតីតិ អត្ថោ។ យោ ហិ ធម្មោ យំ ធម្មំ អប្បច្ចក្ខាយ តិដ្ឋតិ វា ឧប្បជ្ជតិ វា, សោ តស្ស បច្ចយោតិ វុត្តំ ហោតិ។

លក្ខណតោ បន ឧបការកលក្ខណោ បច្ចយោ, យោ ហិ ធម្មោ យស្ស ធម្មស្ស ឋិតិយា វា ឧប្បត្តិយា វា ឧបការកោ ហោតិ, សោ តស្ស បច្ចយោតិ វុច្ចតិ។ បច្ចយោ, ហេតុ; ការណំ និទានំ សម្ភវោ, បភវោតិ អត្ថតោ ឯកំ, ព្យញ្ជនតោ នានំ។ ឥតិ មូលដ្ឋេន ហេតុ, ឧបការកដ្ឋេន បច្ចយោតិ សង្ខេបតោ មូលដ្ឋេន ឧបការកោ ធម្មោ ហេតុបច្ចយោ។ សោ ហិ សាលិអាទីនំ សាលិពីជាទីនិ វិយ, មណិប្បភាទីនំ វិយ ច មណិវណ្ណាទយោ កុសលាទីនំ កុសលាទិភាវសាធកោតិ អាចរិយានំ អធិប្បាយោ។ ឯវំ សន្តេ បន តំសមុដ្ឋានរូបេសុ ហេតុបច្ចយតា ន សម្បជ្ជតិ។ ន ហិ សោ តេសំ កុសលាទិភាវំ សាធេតិ, ន ច បច្ចយោ ន ហោតីតិ។ វុត្តញ្ហេតំ “ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។ អហេតុកចិត្តានញ្ច វិនា ឯតេន អព្យាកតភាវោ សិទ្ធោ។

សហេតុកានម្បិ ច យោនិសោមនសិការាទិបដិពទ្ធោ កុសលាទិភាវោ ន សម្បយុត្តហេតុបដិពទ្ធោ។ យទិ ច សម្បយុត្តហេតូសុ សភាវតោវ កុសលាទិភាវោ សិយា, តំសម្បយុត្តេសុ ហេតុបដិពទ្ធោ អលោភោ កុសលោ វា សិយា អព្យាកតោ វា។ យស្មា បន ឧភយថាបិ ហោតិ, តស្មា យថា សម្បយុត្តេសុ, ឯវំ ហេតូសុបិ កុសលាទិតា បរិយេសិតព្ពា។ កុសលាទិភាវសាធនវសេន បន ហេតូនំ មូលដ្ឋំ អគ្គហេត្វា សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនវសេន គយ្ហមានេ ន កិញ្ចិ វិរុជ្ឈតិ។ លទ្ធហេតុបច្ចយា ហិ ធម្មា វិរូឡ្ហមូលា វិយ បាទបា ថិរា ហោន្តិ សុប្បតិដ្ឋិតា, អហេតុកា បន តិលពីជកាទិសេវាលា វិយ ន សុប្បតិដ្ឋិតា។ ឥតិ មូលដ្ឋេន ឧបការកោតិ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនេន ឧបការកោ ធម្មោ ហេតុបច្ចយោតិ វេទិតព្ពោ។

តតោ បរេសុ អារម្មណវសេន ឧបការកោ ធម្មោ **អារម្មណបច្ចយោ**។ សោ “រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា”តិ អារភិត្វាបិ “យំ យំ ធម្មំ អារព្ភ យេ យេ ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, តេ តេ ធម្មា តេសំ តេសំ ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឱសាបិតត្តា ន កោចិ ធម្មោ ន ហោតិ។ យថា ហិ ទុព្ពលោ បុរិសោ ទណ្ឌំ វា រជ្ជុំ វា អាលម្ពិត្វាវ ឧដ្ឋហតិ ចេវ តិដ្ឋតិ ច, ឯវំ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា រូបាទិអារម្មណំ អារព្ភេវ ឧប្បជ្ជន្តិ ចេវ តិដ្ឋន្តិ ច។ តស្មា សព្ពេបិ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ អារម្មណភូតា ធម្មា អារម្មណបច្ចយោតិ វេទិតព្ពា។

ជេដ្ឋកដ្ឋេន ឧបការកោ ធម្មោ **អធិបតិបច្ចយោ**។ សោ សហជាតារម្មណវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ “ឆន្ទាធិបតិ ឆន្ទសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិវចនតោ ឆន្ទវីរិយចិត្តវីមំសសង្ខាតា ចត្តារោ ធម្មា សហជាតាធិបតិបច្ចយោតិ វេទិតព្ពា, នោ ច ខោ ឯកតោ។ យទា ហិ ឆន្ទំ ធុរំ ជេដ្ឋកំ កត្វា ចិត្តំ បវត្តតិ, តទា ឆន្ទោវ អធិបតិ, ន ឥតរេ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ យំ បន ធម្មំ គរុំ កត្វា អរូបធម្មា បវត្តន្តិ, សោ នេសំ អារម្មណាធិបតិ។ តេន វុត្តំ – “យំ យំ ធម្មំ គរុំ កត្វា យេ យេ ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, តេ តេ ធម្មា តេសំ តេសំ ធម្មានំ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។

អនន្តរភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **អនន្តរបច្ចយោ**។ សមនន្តរភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **សមនន្តរបច្ចយោ**។ ឥទញ្ច បច្ចយទ្វយំ ពហុធា បបញ្ចយន្តិ។ អយំ បនេត្ថ សារោ – យោ ហិ ឯស ចក្ខុវិញ្ញាណានន្តរា មនោធាតុ, មនោធាតុអនន្តរា មនោវិញ្ញាណធាតូតិអាទិ ចិត្តនិយមោ, សោ យស្មា បុរិមចិត្តវសេនេវ ឥជ្ឈតិ, ន អញ្ញថា។ តស្មា អត្តនោ អត្តនោ អនន្តរំ អនុរូបស្ស ចិត្តុប្បាទស្ស ឧប្បាទនសមត្ថោ ធម្មោ អនន្តរបច្ចយោ។ តេនេវាហ – “អនន្តរបច្ចយោតិ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ តំសម្បយុត្តកា ច ធម្មា មនោធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិ។

យោ អនន្តរបច្ចយោ, ស្វេវ សមនន្តរបច្ចយោ។ ព្យញ្ជនមត្តមេវ ហេត្ថ នានំ, ឧបចយសន្តតិអាទីសុ វិយ, អធិវចននិរុត្តិទុកាទីសុ វិយ ច, អត្ថតោ បន នានំ នត្ថិ។ យម្បិ “អទ្ធានន្តរតាយ អនន្តរបច្ចយោ, កាលានន្តរតាយ សមនន្តរបច្ចយោ”តិ អាចរិយានំ មតំ , តំ “និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលំ ផលសមាបត្តិយា សមនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទីហិ វិរុជ្ឈតិ។ យម្បិ តត្ថ វទន្តិ – “ធម្មានំ សមុដ្ឋាបនសមត្ថតា ន បរិហាយតិ, ភាវនាពលេន បន វារិតត្តា ធម្មា សមនន្តរំ នុប្បជ្ជន្តី”តិ, តម្បិ កាលានន្តរតាយ អភាវមេវ សាធេតិ។ ភាវនាពលេន ហិ តត្ថ កាលានន្តរតា នត្ថីតិ, មយម្បិ ឯតទេវ វទាម។ យស្មា ច កាលានន្តរតា នត្ថិ, តស្មា សមនន្តរបច្ចយតា ន យុជ្ជតិ។ កាលានន្តរតាយ ហិ តេសំ សមនន្តរបច្ចយោ ហោតីតិ លទ្ធិ។ តស្មា អភិនិវេសំ អកត្វា ព្យញ្ជនមត្តតោវេត្ថ នានាករណំ បច្ចេតព្ពំ, ន អត្ថតោ។ កថំ? នត្ថិ ឯតេសំ អន្តរន្តិ ហិ អនន្តរា។ សណ្ឋានាភាវតោ សុដ្ឋុ អនន្តរាតិ សមនន្តរា។

ឧប្បជ្ជមានោ សហ ឧប្បជ្ជមានភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **សហជាតបច្ចយោ**, បកាសស្ស បទីបោ វិយ។ សោ អរូបក្ខន្ធាទិវសេន ឆព្ពិធោ ហោតិ។ យថាហ – ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ។ ចត្តារោ មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ…បេ… ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូបំ អញ្ញមញ្ញំ…បេ… ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ…បេ… មហាភូតា ឧបាទារូបានំ…បេ… រូបិនោ ធម្មា អរូបីនំ ធម្មានំ កិញ្ចិកាលេ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ; កិញ្ចិ កាលេ ន សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ ឥទំ ហទយវត្ថុមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។

អញ្ញមញ្ញំ ឧប្បាទនុបត្ថម្ភនភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ**។ អញ្ញមញ្ញុបត្ថម្ភកំ តិទណ្ឌំ វិយ។ សោ អរូបក្ខន្ធាទិវសេន តិវិធោ ហោតិ។ យថាហ – ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ។ ចត្តារោ មហាភូតា…បេ… ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូបំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

អធិដ្ឋានាការេន និស្សយាការេន ច ឧបការកោ ធម្មោ **និស្សយបច្ចយោ**, តរុចិត្តកម្មាទីនំ បថវីបដាទយោ វិយ។ សោ “ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ អញ្ញមញ្ញំ និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវំ សហជាតេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ ឆដ្ឋោ បនេត្ថ កោដ្ឋាសោ “ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា, សោតឃានជិវ្ហាកាយាយតនំ កាយវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ។ យំ រូបំ និស្សាយ មនោធាតុ ច មនោវិញ្ញាណធាតុ ច វត្តន្តិ , តំ រូបំ មនោធាតុយា ច មនោវិញ្ញាណធាតុយា ច តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវំ វិភត្តោ។

ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ ឥធ បន អយំ តាវ វចនត្ថោ – តទធីនវុត្តិតាយ អត្តនោ ផលេន និស្សិតោ, ន បដិក្ខិត្តោតិ និស្សយោ។ យថា បន ភុសោ អាយាសោ ឧបាយាសោ, ឯវំ ភុសោ និស្សយោ ឧបនិស្សយោ។ ពលវ

ការណស្សេតំ អធិវចនំ។ តស្មា ពលវការណភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ វេទិតព្ពោ។ សោ អារម្មណូបនិស្សយោ, អនន្តរូបនិស្សយោ បកតូបនិស្សយោតិ តិវិធោ ហោតិ។ តត្ថ “ទានំ ទត្វា សីលំ សមាទិយិត្វា ឧបោសថកម្មំ កត្វា តំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខតិ, បុព្ពេ សុចិណ្ណានិ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខតិ, ឈានា វុដ្ឋហិត្វា ឈានំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខតិ, សេក្ខា គោត្រភុំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តិ, វោទានំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តិ, សេក្ខា មគ្គា វុដ្ឋហិត្វា មគ្គំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តី”តិ ឯវមាទិនា នយេន **អារម្មណូបនិស្សយោ** តាវ អារម្មណាធិបតិនា សទ្ធឹ នានត្តំ អកត្វា វិភត្តោ។ តត្ថ យំ អារម្មណំ គរុំ កត្វា ចិត្តចេតសិកា ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ និយមតោ តេសំ អារម្មណេសុ ពលវារម្មណំ ហោតិ ។ ឥតិ គរុកាតព្ពមត្តដ្ឋេន អារម្មណាធិបតិ, ពលវការណដ្ឋេន អារម្មណូបនិស្សយោតិ ឯវមេតេសំ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

អនន្តរូបនិស្សយោបិ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ខន្ធា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ កុសលានំ ខន្ធានំ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា នយេន អនន្តរបច្ចយេន សទ្ធឹ នានត្តំ អកត្វាវ វិភត្តោ។ មាតិកានិក្ខេបេ បន នេសំ “ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ តំសម្បយុត្តកា ច ធម្មា មនោធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា នយេន អនន្តរស្ស ច “បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា នយេន ឧបនិស្សយស្ស ច អាគតត្តា និក្ខេបវិសេសោ អត្ថិ, សោបិ អត្ថតោ ឯកីភាវមេវ គច្ឆតិ។ ឯវំ សន្តេបិ អត្តនោ អត្តនោ អនន្តរំ អនុរូបស្ស ចិត្តុប្បាទស្ស បវត្តនសមត្ថតាយ អនន្តរតា បុរិមចិត្តស្ស ច បច្ឆិមចិត្តុប្បាទនេ ពលវតាយ អនន្តរូបនិស្សយតា វេទិតព្ពា។ យថា ហិ ហេតុបច្ចយាទីសុ កញ្ចិ ធម្មំ វិនាបិ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ, ន ឯវំ អនន្តរចិត្តំ, វិនា ចិត្តស្ស ឧប្បត្តិ នាម អត្ថិ, តស្មា ពលវបច្ចយោ ហោតិ។ ឥតិ អត្តនោ អត្តនោ អនន្តរំ អនុរូបចិត្តុប្បាទវសេន អនន្តរបច្ចយោ, ពលវការណវសេន អនន្តរូបនិស្សយោតិ ឯវមេតេសំ នានត្តំ វេទិតព្ពំ។

បកតូបនិស្សយោ បន បកតោ ឧបនិស្សយោ បកតូបនិស្សយោ។ បកតោ នាម អត្តនោ សន្តានេ និប្ផាទិតោ វា សទ្ធាសីលាទិ; ឧបសេវិតោ វា ឧតុភោជនាទិ។ បកតិយាយេវ វា ឧបនិស្សយោ បកតូបនិស្សយោ, អារម្មណានន្តរេហិ អសម្មិស្សោតិ អត្ថោ។ តស្ស “បកតូបនិស្សយោ – សទ្ធំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតិ, សីលំ សមាទិយតិ, ឧបោសថកម្មំ ករោតិ, ឈានំ ឧប្បាទេតិ, វិបស្សនំ ឧប្បាទេតិ, មគ្គំ ឧប្បាទេតិ, អភិញ្ញំ ឧប្បាទេតិ, សមាបត្តឹ ឧប្បាទេតិ, សីលំ... សុតំ... ចាគំ... បញ្ញំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតិ...បេ.... សមាបត្តឹ ឧប្បាទេតិ។ សទ្ធា... សីលំ... សុតំ... ចាគោ... បញ្ញា សទ្ធាយ... សីលស្ស... សុតស្ស... ចាគស្ស... បញ្ញាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា នយេន អនេកប្បការកោ បភេទោ វេទិតព្ពោ។ ឥតិ ឥមេ សទ្ធាទយោ បកតា ចេវ ពលវការណដ្ឋេន ឧបនិស្សយា ចាតិ បកតូបនិស្សយោតិ។

បឋមតរំ ឧប្បជ្ជិត្វា វត្តមានភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **បុរេជាតបច្ចយោ**។ សោ បញ្ចទ្វារេ វត្ថារម្មណហទយវត្ថុវសេន ឯកាទសវិធោ ហោតិ ។ យថាហ – ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ។ សោត... ឃាន... ជិវ្ហា... កាយាយតនំ, រូបាយតនំ, សទ្ទ... គន្ធ... រស... ផោដ្ឋព្ពាយតនំ, កាយវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ។ រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពាយតនំ មនោធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ។ យំ រូបំ និស្សាយ មនោធាតុ ច មនោវិញ្ញាណធាតុ ច វត្តន្តិ, តំ រូបំ មនោធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ, មនោវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ កិញ្ចិ កាលេ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ, កិញ្ចិ កាលេ ន បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

បុរេជាតានំ រូបធម្មានំ ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន ឧបការកោ អរូបធម្មោ **បច្ឆាជាតបច្ចយោ,** គិជ្ឈបោតកសរីរានំ អាហារាសាចេតនា វិយ។ តេន វុត្តំ – “បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។

អាសេវនដ្ឋេន អនន្តរានំ បគុណពលវភាវាយ ឧបការកោ ធម្មោ **អាសេវនបច្ចយោ,** គន្ថាទីសុ បុរិមាបុរិមាភិយោគោ វិយ។ សោ កុសលាកុសលកិរិយជវនវសេន តិវិធោ ហោតិ។ យថាហ – បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ កុសលានំ ធម្មានំ អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ ។ បុរិមា បុរិមា អកុសលា... បេ.... កិរិយាព្យាកតា ធម្មា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ កិរិយាព្យាកតានំ ធម្មានំ អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

ចិត្តបយោគសង្ខាតេន កិរិយាភាវេន ឧបការកោ ធម្មោ **កម្មបច្ចយោ។** សោ នានាក្ខណិកាយ ចេវ កុសលាកុសលចេតនាយ សហជាតាយ ច សព្ពាយបិ ចេតនាយ វសេន ទុវិធោ ហោតិ។ យថាហ – កុសលា

កុសលំ កម្មំ វិបាកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ ចេតនា សម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

និរុស្សាហសន្តភាវេន និរុស្សាហសន្តភាវាយ ឧបការកោ វិបាកធម្មោ **វិបាកបច្ចយោ**។ សោ បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ, បដិសន្ធិយំ កដត្តា ច រូបានំ, សព្ពត្ថ ច សម្បយុត្តធម្មានំ វិបាកបច្ចយោ ហោតិ។ យថាហ – វិបាកាព្យាកតោ ឯកោ ខន្ធោ តិណ្ណំ ខន្ធានំ, ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ, វិបាកបច្ចយេន បច្ចយោ...បេ.... បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតោ ឯកោ ខន្ធោ...បេ.... ទ្វេ ខន្ធា ទ្វិន្នំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ វិបាកបច្ចយេន បច្ចយោ។ ខន្ធា វត្ថុស្ស វិបាកបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

រូបារូបានំ ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន ឧបការកា ចត្តារោ អាហារា **អាហារបច្ចយោ**។ យថាហ – កពឡីការោ អាហារោ ឥមស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ។ អរូបិនោ អាហារា សម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ បញ្ហាវារេ បន “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា អាហារា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វុត្តំ។

អធិបតិយដ្ឋេន ឧបការកា ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយវជ្ជា វីសតិន្ទ្រិយា **ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ**។ តត្ថ ចក្ខុន្ទ្រិយាទយោ បញ្ច អរូបធម្មានំយេវ, សេសា រូបារូបានំ បច្ចយា ហោន្តិ។ យថាហ – ចក្ខុន្ទ្រិយំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា, សោត... ឃាន... ជិវ្ហា... កាយិន្ទ្រិយំ កាយវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ កដត្តារូបានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ។ អរូបិនោ ឥន្ទ្រិយា សម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ បញ្ហាវារេ បន “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា ឥន្ទ្រិយា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វុត្តំ។

ឧបនិជ្ឈាយនដ្ឋេន ឧបការកានិ ឋបេត្វា ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ កាយិកសុខទុក្ខវេទនាទ្វយំ សព្ពានិបិ កុសលាទិភេទានិ សត្ត ឈានង្គានិ **ឈានបច្ចយោ**។ យថាហ – ឈានង្គានិ ឈានសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ឈានបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ បញ្ហាវារេ បន បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតានិ ឈានង្គានិ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ ឈានបច្ចយេន បច្ចយោ”តិបិ វុត្តំ។

យតោ តតោ វា និយ្យានដ្ឋេន ឧបការកានិ កុសលាទិភេទានិ ទ្វាទស មគ្គង្គានិ **មគ្គបច្ចយោ**។ យថាហ – “មគ្គង្គានិ មគ្គសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ មគ្គបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។ បញ្ហាវារេ បន “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតានិ មគ្គង្គានិ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ មគ្គបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តំ។ ន ឯតេ បន ទ្វេបិ ឈានមគ្គបច្ចយា យថាសង្ខ្យំ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាហេតុកចិត្តេសុ លព្ភន្តីតិ វេទិតព្ពា។

ឯកវត្ថុកឯការម្មណឯកុប្បាទេកនិរោធសង្ខាតេន សម្បយុត្តភាវេន ឧបការកា អរូបធម្មា **សម្បយុត្តបច្ចយោ**។ យថាហ – “ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ អញ្ញមញ្ញំ សម្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។

ឯកវត្ថុកាទិភាវានុបគមេន ឧបការកា រូបិនោ ធម្មា អរូបីនំ, អរូបិនោ ធម្មា រូបីនំ **វិប្បយុត្តបច្ចយេន** បច្ចយោ។ សោ សហជាតបច្ឆាជាតបុរេជាតវសេន តិវិធោ ហោតិ។ វុត្តញ្ចេតំ – សហជាតា កុសលា ខន្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ បច្ឆាជាតា កុសលា ខន្ធា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ អព្យាកតបទស្ស បន សហជាតវិភង្គេ “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា ខន្ធា កដត្តារូបានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ ខន្ធា វត្ថុស្ស, វត្ថុ ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វុត្តំ។ បុរេជាតំ បន ចក្ខុន្ទ្រិយាទិវត្ថុវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ យថាហ – បុរេជាតំ ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស...បេ.... កាយាយតនំ កាយវិញ្ញាណស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ វត្ថុ វិបាកាព្យាកតានំ កិរិយាព្យាកតានំ ខន្ធានំ វត្ថុ កុសលានំ ខន្ធានំ, វត្ថុ អកុសលានំ ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

បច្ចុប្បន្នលក្ខណេន អត្ថិភាវេន តាទិសស្សេវ ធម្មស្ស ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន ឧបការកោ ធម្មោ **អត្ថិបច្ចយោ** ។ តស្ស អរូបក្ខន្ធមហាភូតនាមរូបចិត្តចេតសិកមហាភូតាយតនវត្ថុវសេន សត្តធា មាតិកា និក្ខិត្តា។ យថាហ – ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ អញ្ញមញ្ញំ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ; ចត្តារោ មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ, ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូបំ អញ្ញមញ្ញំ, ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ មហាភូតា ឧបាទារូបានំ, ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា...បេ.... កាយាយតនំ...បេ.... រូបាយតនំ...បេ.... ផោដ្ឋព្ពាយតនំ កាយវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ រូបាយតនំ...បេ.... ផោដ្ឋព្ពាយតនំ មនោធាតុយា តំ

សម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ យំ រូបំ និស្សាយ មនោធាតុ ច មនោវិញ្ញាណធាតុ ច វត្តន្តិ, តំ រូបំ មនោធាតុយា ច មនោវិញ្ញាណធាតុយា ច តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ បញ្ហាវារេ បន សហជាតំ, បុរេជាតំ, បច្ឆាជាតំ, អាហារំ, ឥន្ទ្រិយន្តិបិ និក្ខិបិត្វា សហជាតេ តាវ "ឯកោ ខន្ធោ តិណ្ណំ ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ"តិអាទិនា នយេន និទ្ទេសោ កតោ។ បុរេជាតេ បុរេជាតានំ ចក្ខាទីនំ វសេន និទ្ទេសោ កតោ។ បច្ឆាជាតេ បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស បច្ឆាជាតានំ ចិត្តចេតសិកានំ បច្ចយវសេន និទ្ទេសោ កតោ។ អាហារិន្ទ្រិយេសុ បន "កពឡីការោ អាហារោ ឥមស្ស កាយស្ស អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ កដត្តារូបានំ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ ឯវំ និទ្ទេសោ កតោតិ។

អត្តនោ អនន្តរំ ឧប្បជ្ជមានានំ អរូបធម្មានំ បវត្តិឱកាសស្ស ទានេន ឧបការកា សមនន្តរនិរុទ្ធា អរូបធម្មា **នត្ថិបច្ចយោ**។ យថាហ – សមនន្តរនិរុទ្ធា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បដុប្បន្នានំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ នត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

តេ ឯវ វិគតភាវេន ឧបការកត្តា **វិគតបច្ចយោ**។ យថាហ – សមនន្តរវិគតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បដុប្បន្នានំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ វិគតបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

អត្ថិបច្ចយធម្មា ឯវ អវិគតភាវេន ឧបការកត្តា **អវិគតបច្ចយោ**តិ វេទិតព្ពា។ ទេសនាវិលាសេន បន តថា វិនេតព្ពវេនេយ្យវសេន វា អយំ ទុកោ វុត្តោ; សហេតុកទុកំ វត្វាបិ ហេតុសម្បយុត្តទុកោ វិយាតិ។

ឥមេសុ បន ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ អសម្មោហត្ថំ –

ធម្មតោ កាលតោ ចេវ, នានប្បការភេទតោ;
បច្ចយុប្បន្នតោ ចេវ, វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

តត្ថ **ធម្មតោ**តិ – ឥមេសុ ហិ បច្ចយេសុ ហេតុបច្ចយោ តាវ នាមរូបធម្មេសុ នាមធម្មេកទេសោ។ អារម្មណបច្ចយោ សទ្ធឹ បញ្ញត្តិយា ច អភាវេន សព្ពេបិ នាមរូបធម្មា។ អធិបតិបច្ចយេ សហជាតាធិបតិ នាមធម្មេកទេសោ, តថា កម្មឈានមគ្គបច្ចយា។ អារម្មណាធិបតិ សព្ពេបិ គរុកាតព្ពា អារម្មណធម្មា។ អនន្តរសមនន្តរបច្ឆាជាតអាសេវនវិបាកសម្បយុត្តនត្ថិវិគតបច្ចយា នាមធម្មាវ។ និព្ពានស្ស អសង្ខតត្តា នាមធម្មេកទេសោតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ បុរេជាតបច្ចយោ រូបេកទេសោ។ សេសា យថាលាភវសេន នាមរូបធម្មាតិ ឯវំ តាវេត្ថ ធម្មតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

កាលតោតិ –

បច្ចុប្បន្នាវ ហោន្តេត្ថ, បច្ចយា ទស បញ្ច ច;
អតីតា ឯវ បញ្ចេកោ, តេ កាលេ ទ្វេបិ និស្សិតោ;
តយោ តិកាលិកា ចេវ, វិមុត្តា ចាបិ កាលតោតិ។

ឯតេសុ ហិ ហេតុបច្ចយោ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយបុរេជាតបច្ឆាជាតវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយឈានមគ្គសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ បន្នរស បច្ចយា បច្ចុប្បន្នធម្មាវ ហោន្តិ។ អនន្តរបច្ចយោ សមនន្តរអាសេវននត្ថិវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ បញ្ច អតីតាយេវ ហោន្តិ។ ឯកោ បន កម្មបច្ចយោ, សោ បច្ចុប្បន្នាតីតេ ទ្វេបិ កាលេ និស្សិតោ ហោតិ។ សេសា អារម្មណបច្ចយោ អធិបតិបច្ចយោ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ ឥមេ តយោ បច្ចយា តេកាលិកាបិ ហោន្តិ, បញ្ញត្តិយា សទ្ធឹ និព្ពានស្ស សង្ខតត្តា កាលវិមុត្តាបីតិ។ ឯវមេត្ថ កាលតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

នានប្បការភេទតោ បច្ចយុប្បន្នតោតិ ឥមេសំ បន ទ្វិន្នំ បទានំ អត្ថោ និទ្ទេសវារេ អាវិភវិស្សតីតិ។

បច្ចយុទ្ទេសវណ្ណនា។

បច្ចយនិទ្ទេសោ

១. ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១. ឥទានិ សព្ពេបិ តេ បច្ចយេ ឧទ្ទិដ្ឋបដិបាដិយា និទ្ទិសិត្វា ទស្សេតុំ **ហេតុបច្ចយោតិ ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ហេតុបច្ចយោ**តិ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ និក្ខិត្តបដិបាដិយា សព្ពបឋមំ ភាជេតព្ពស្ស បទុទ្ធារោ។ សេសបច្ចយេសុបិ ឥមិនាវ នយេន បឋមំ ភាជេតព្ពបទំ ឧទ្ធរិត្វា វិស្សជ្ជនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ អយំ បនេត្ថ សម្ពន្ធោ – យោ បច្ចយុទ្ទេសេ ហេតុបច្ចយោតិ ឧទ្ទិដ្ឋោ, សោ និទ្ទេសតោ “ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវំ វេទិតព្ពោ ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពបច្ចយេសុ ភាជេតព្ពស្ស បទស្ស វិស្សជ្ជនេន សទ្ធិំ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ **ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកាន**ន្តិ ឯត្ថ “ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិ អវត្វា “ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិ កស្មា វុត្តន្តិ? បច្ចយស្ស ចេវ បច្ចយុប្បន្នានញ្ច វវត្ថាបនតោ។ ហេតុសម្បយុត្តកានន្តិ ហិ វុត្តេ ហេតុនា សម្បយុត្តកានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ អត្ថោ ភវេយ្យ។ ឯវំ សន្តេ អសុកោ នាម ធម្មោ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ បច្ចយវវត្ថានំ ន បញ្ញាយេយ្យ។ អថាបិ ហេតុនា សម្បយុត្តកានំ ហេតុសម្បយុត្តកានន្តិ អត្ថំ អគ្គហេត្វាវ យេសំ កេសញ្ចិ សម្បយុត្តកានំ ហេតូ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ អត្ថោ ភវេយ្យ, ឯវំ សន្តេ ហេតុនា វិប្បយុត្តា ចក្ខុវិញ្ញាណាទយោបិ សម្បយុត្តកាយេវ, ហេតុនា សម្បយុត្តា កុសលាទយោបិ។ តត្ថ អយំ ហេតុ អសុកស្ស នាម សម្បយុត្តកធម្មស្ស បច្ចយោតិ បច្ចយុប្បន្នវវត្ថានំ ន បញ្ញាយេយ្យ។ តស្មា បច្ចយញ្ចេវ បច្ចយុប្បន្នញ្ច វវត្ថាបេន្តោ “ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិ អាហ។ តស្សត្ថោ – ហេតុសម្បយុត្តកានំ កុសលាទិធម្មានំ យោ ហេតុ សម្បយុត្តកោ, សោ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ តត្រាបិ “បច្ចយោ”តិ អវត្វា “ហេតុបច្ចយេនា”តិ វចនំ ហេតុនោ អញ្ញថា បច្ចយភាវបដិសេធនត្ថំ។ អយញ្ហិ ហេតុ ហេតុបច្ចយេនាបិ បច្ចយោ ហោតិ, សហជាតាទិបច្ចយេនាបិ។ តត្រាស្ស ឃ្វាយំ សហជាតាទិបច្ចយវសេន អញ្ញថាបិ បច្ចយភាវោ, តស្ស បដិសេធនត្ថំ ហេតុបច្ចយេនាតិ វុត្តំ។ ឯវំ សន្តេបិ “តំសម្បយុត្តកាន”ន្តិ អវត្វា កស្មា “ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិ វុត្តន្តិ? និទ្ទិសិតព្ពស្ស អបាកដត្តា។ តំសម្បយុត្តកានន្តិ ហិ វុត្តេ យេន តេ តំសម្បយុត្តកា នាម ហោន្តិ , អយំ នាម សោតិ និទ្ទិសិតព្ពោ អបាកដោ។ តស្ស អបាកដត្តា យេន សម្បយុត្តា តេ តំសម្បយុត្តកាតិ វុច្ចន្តិ, តំ សរូបតោវ ទស្សេតុំ “ហេតុសម្បយុត្តកាន”ន្តិ វុត្តំ។

តំសមុដ្ឋានានន្តិ ឯត្ថ បន និទ្ទិសិតព្ពស្ស បាកដត្តា តំ-គហណំ កតំ។ អយញ្ចេត្ថ អត្ថោ – តេ ហេតូ ចេវ ហេតុសម្បយុត្តកា ច ធម្មា សមុដ្ឋានំ ឯតេសន្តិ តំសមុដ្ឋានានិ។ តេសំ តំសមុដ្ឋានានំ, ហេតុតោ ចេវ ហេតុសម្បយុត្តធម្មេហិ ច និព្ពត្តានន្តិ អត្ថោ។ ឥមិនា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ គណ្ហាតិ ។ កិំ បន តំ ចិត្តតោ អញ្ញេនបិ សមុដ្ឋាតីតិ? អាម, សមុដ្ឋាតិ។ សព្ពេបិ ហិ ចិត្តចេតសិកា ឯកតោ ហុត្វា រូបំ សមុដ្ឋាបេន្តិ។ លោកិយធម្មទេសនាយំ បន ចិត្តស្ស អធិកភាវតោ តថាវិធំ រូបំ ចិត្តសមុដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ តេនេវាហ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

យទិ ឯវំ ឥធាបិ “តំសមុដ្ឋានាន”ន្តិ អវត្វា ចិត្តសមុដ្ឋានានន្តិ កស្មា ន វុត្តន្តិ? អចិត្តសមុដ្ឋានានម្បិ សង្គណ្ហនតោ។ បញ្ហាវារស្មិញ្ហិ “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា ហេតូ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ អាគតំ”។ តស្ស សង្គណ្ហនត្ថំ ឥធ ចិត្តសមុដ្ឋានានន្តិ អវត្វា តំសមុដ្ឋានានន្តិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ – ចិត្តជរូបំ អជនយមានាបិ តេ ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកា ធម្មា សហជាតាទិបច្ចយវសេន សមុដ្ឋានំ ឯតេសន្តិ តំសមុដ្ឋានានិ។ តេសំ តំសមុដ្ឋានានំ បវត្តេ ចិត្តជានំ បដិសន្ធិយញ្ច កដត្តារូបានម្បិ ហេតូ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ ឥមិនា ឧបាយេន អញ្ញេសុបិ តំសមុដ្ឋានានន្តិ អាគតដ្ឋានេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

កស្មា បនាយំ ហេតុ បដិសន្ធិយមេវ កដត្តារូបានំ ហេតុបច្ចយោ ហោតិ, ន បវត្តេតិ? បដិសន្ធិយំ កម្មជរូបានំ ចិត្តបដិពទ្ធវុត្តិតាយ។ បដិសន្ធិយញ្ហិ កម្មជរូបានំ ចិត្តបដិពទ្ធា បវត្តិ, ចិត្តវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ ចេវ តិដ្ឋន្តិ ច។ តស្មិញ្ហិ ខណេ ចិត្តំ ចិត្តជរូបំ ជនេតុំ ន សក្កោតិ, តានិបិ វិនា ចិត្តេន ឧប្បជ្ជិតុំ វា ឋាតុំ វា ន សក្កោន្តិ។ តេនេវាហ – “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ, តស្មឹ បតិដ្ឋិតេ វិញ្ញាណេ នាមរូបស្ស អវក្កន្តិ ហោតី”តិ (សំ. និ. ២.៣៩)។ បវត្តិយំ បន តេសំ ចិត្តេ វិជ្ជមានេបិ កម្មបដិពទ្ធាវ បវត្តិ, ន ចិត្តបដិពទ្ធា។ អវិជ្ជមានេ ចាបិ ចិត្តេ និរោធសមាបន្នានំ ឧប្បជ្ជន្តិយេវ។

កស្មា បន បដិសន្ធិក្ខណេ ចិត្តំ ចិត្តជរូបំ ជនេតុំ ន សក្កោតីតិ? កម្មវេគក្ខិត្តតាយ ចេវ អប្បតិដ្ឋិតវត្ថុតាយ ច ទុព្ពលត្តា។ តញ្ហិ តទា កម្មវេគក្ខិត្តំ អបុរេជាតវត្ថុកត្តា ច អប្បតិដ្ឋិតវត្ថុកន្តិ ទុព្ពលំ ហោតិ។ តស្មា បបាតេ បតិតមត្តោ បុរិសោ កិញ្ចិ សិប្បំ កាតុំ វិយ រូបំ ជនេតុំ ន សក្កោតិ; កម្មជរូបមេវ បនស្ស ចិត្តសមុដ្ឋានរូបដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ។ តញ្ច កម្មជរូបស្សេវ ពីជដ្ឋានេ តិដ្ឋតិ។ កម្មំ បនស្ស ខេត្តសទិសំ, កិលេសា អាបសទិសា។ តស្មា សន្តេបិ ខេត្តេ អាបេ ច បឋមុប្បត្តិយំ ពីជានុភាវេន រុក្ខុប្បត្តិ វិយ បដិសន្ធិក្ខណេ ចិត្តានុភាវេន រូបកាយស្ស ឧប្បត្តិ។ ពីជេ បន វិគតេបិ បថវីអាបានុភាវេន រុក្ខស្ស ឧបរូបរិ បវត្តិ វិយ; វិនា ចិត្តេន កម្មតោវ កដត្តារូបានំ បវត្តិ ហោតីតិ វេទិតព្ពា។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “កម្មំ ខេត្តំ វិញ្ញាណំ ពីជំ តណ្ហា ស្នេហោ”តិ (អ. និ. ៣.៧៧)។

អយញ្ច បនត្ថោ ឱកាសវសេនេវ គហេតព្ពោ។ តយោ ហិ ឱកាសា – នាមោកាសោ, រូបោកាសោ, នាមរូបោកាសោតិ។ តត្ថ អរូបភវោ នាមោកាសោ នាម។ តត្រ ហិ ហទយវត្ថុមត្តម្បិ រូបបច្ចយំ វិនា អរូបធម្មាវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អសញ្ញភវោ រូបោកាសោ នាម។ តត្រ ហិ បដិសន្ធិចិត្តមត្តម្បិ អរូបបច្ចយំ វិនា រូបធម្មាវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ បញ្ចវោការភវោ នាមរូបោកាសោ នាម។ តត្រ ហិ វត្ថុរូបមត្តម្បិ វិនា បដិសន្ធិយំ អរូបធម្មា, បដិសន្ធិចិត្តញ្ច វិនា កម្មជាបិ រូបធម្មា នុប្បជ្ជន្តិ។ យុគនទ្ធាវ រូបារូបានំ ឧប្បត្តិ។ យថា ហិ សស្សាមិកេ សរាជកេ គេហេ សទ្វារបាលកេ រាជាណត្តឹ វិនា បឋមប្បវេសោ នាម នត្ថិ, អបរភាគេ បន វិនាបិ អាណត្តឹ បុរិមាណត្តិអានុភាវេនេវ ហោតិ, ឯវមេវ បញ្ចវោការេ បដិសន្ធិវិញ្ញាណរាជស្ស សហជាតាទិបច្ចយតំ វិនា រូបស្ស បដិសន្ធិវសេន បឋមុប្បត្តិ នាម នត្ថិ។ អបរភាគេ បន វិនាបិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស សហជាតាទិបច្ចយានុភាវំ បុរិមានុភាវវសេន លទ្ធប្បវេសស្ស កម្មតោ បវត្តិ ហោតិ។ អសញ្ញភវោ បន យស្មា អរូបោកាសោ ន ហោតិ, តស្មា តត្ថ វិនាវ អរូបបច្ចយា អសញ្ញោកាសត្តា រូបំ បវត្តតិ, អស្សាមិកេ សុញ្ញគេហេ អត្តនោ គេហេ ច បុរិសស្ស បវេសោ វិយ។ អរូបភវោបិ យស្មា រូបោកាសោ ន ហោតិ, តស្មា តត្ថ វិនាវ រូបបច្ចយា អញ្ញោកាសត្តា អរូបធម្មា បវត្តន្តិ។ បញ្ចវោការភវោ បន រូបារូបោកាសោតិ នត្ថេត្ថ អរូបបច្ចយំ វិនា បដិសន្ធិក្ខណេ រូបានំ ឧប្បត្តីតិ។ ឥតិ អយំ ហេតុ បដិសន្ធិយមេវ កដត្តារូបានំ បច្ចយោ ហោតិ, ន បវត្តេតិ។

ននុ “ហេតូ សហជាតានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ វុត្តេ សព្ពោបិ អយមត្ថោ គហិតោ ហោតិ, អថ កស្មា “ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ តំសមុដ្ឋានានញ្ច រូបាន”ន្តិ ឥទំ គហិតន្តិ? បវត្តិយំ កដត្តារូបាទីនំ បច្ចយភាវបដិពាហនតោ។ ឯវញ្ហិ សតិ យានិ បវត្តិយំ ហេតុនា សហ ឯកក្ខណេ កដត្តារូបានិ ចេវ ឧតុអាហារសមុដ្ឋានានិ ច ជាយន្តិ, តេសម្បិ ហេតូ ហេតុបច្ចយោតិ អាបជ្ជេយ្យ, ន ច សោ តេសំ បច្ចយោ។ តស្មា តេសំ បច្ចយភាវស្ស បដិពាហនត្ថមេតំ គហិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ “នានប្បការភេទតោ បច្ចយុប្បន្នតោ”តិ ឥមេសំ បទានំ វសេនេត្ថ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ តេសុ **នានប្បការភេទតោ**តិ អយញ្ហិ ហេតុ នាម ជាតិតោ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយភេទតោ ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ កុសលហេតុ ភូមន្តរតោ កាមាវចរាទិភេទេន ចតុព្ពិធោ, អកុសលហេតុ កាមាវចរោវ វិបាកហេតុ កាមាវចរាទិភេទេន ចតុព្ពិធោ, កិរិយហេតុ កាមាវចរោ រូបាវចរោ អរូបាវចរោតិ តិវិធោ។ តត្ថ កាមាវចរកុសលហេតុ នាមតោ អលោភាទិវសេន តិវិធោ។ រូបាវចរាទិកុសលហេតូសុបិ ឯសេវ នយោ។ អកុសលហេតុ លោភាទិវសេន តិវិធោ។ វិបាកកិរិយហេតូ បន អលោភាទិវសេន តយោ តយោ ហោន្តិ។ តំតំចិត្តសម្បយោគវសេន បន តេសំ តេសំ ហេតូនំ នានប្បការភេទោយេវាតិ ឯវំ តាវេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

បច្ចយុប្បន្នតោតិ ឥមិនា បច្ចយេន ឥមេ ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឥមេសំ នាម ធម្មានំ អយំ បច្ចយោតិ ឯវម្បិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ អត្ថោ។ តត្ថ ឥមស្មឹ តាវ ហេតុបច្ចយេ កាមាវចរកុសលហេតុ កាមភវរូបភវេសុ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច ហេតុបច្ចយោ ហោតិ, អរូបភវេ សម្បយុត្តធម្មានំយេវ។ រូបាវចរកុសលហេតុ កាមភវរូបភវេសុយេវ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច ហេតុបច្ចយោ។ អរូបាវចរកុសលហេតុ កាមាវចរកុសលហេតុសទិសោវ។ តថា អបរិយាបន្នកុសលហេតុ, តថា អកុសលហេតុ។ កាមាវចរវិបាកហេតុ បន កាមភវស្មឹយេវ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានំ, បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានំ, បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច ហេតុបច្ចយោ។ រូបាវចរវិបាកហេតុ រូបភវេ វុត្តប្បការានញ្ញេវ ហេតុបច្ចយោ។ អរូបាវចរវិបាកហេតុ អរូបភវេ សម្បយុត្តកានញ្ញេវ ហេតុបច្ចយោ។ អបរិយាបន្នវិបាកហេតុ កាមភវរូបភវេសុ សម្បយុត្តកានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច អរូបភវេ អរូបធម្មានញ្ញេវ ហេតុបច្ចយោ។ កិរិយហេតូសុ បន តេភូមកេសុបិ កុសលហេតុសទិសោវ បច្ចយោតិ។ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២. អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២. អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសេ **រូបាយតន**ន្តិ រូបសង្ខាតំ អាយតនំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណសង្ខាតាយ ធាតុយា។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **តំសម្បយុត្តកាន**ន្តិ តាយ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា សម្បយុត្តកានំ តិណ្ណំ ខន្ធានំ, សព្ពេសម្បិ ចក្ខុបសាទវត្ថុកានំ ចតុន្នំ ខន្ធានំ រូបាយតនំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោតិ អត្ថោ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មនោធាតុយា**តិ សសម្បយុត្តធម្មាយ តិវិធាយបិ មនោធាតុយា រូបាយតនាទីនិ បញ្ច អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, នោ ច ខោ ឯកក្ខណេ។ **សព្ពេ ធម្មា**តិ ឯតានិ ច រូបាយតនាទីនិ បញ្ច អវសេសា ច សព្ពេបិ ញេយ្យធម្មា ឥមា ឆ ធាតុយោ បបេត្វា សេសាយ សសម្បយុត្តធម្មាយ មនោវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោតិ អត្ថោ។ **យំ យំ ធម្មំ អារព្ភា**តិ ឥមិនា យេ ឯតេ ឯតាសំ សត្តន្នំ វិញ្ញាណធាតូនំ អារម្មណធម្មា វុត្តា, តេ តាសំ ធាតូនំ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជនក្ខណេយេវ អារម្មណបច្ចយោ ហោន្តីតិ ទីបេតិ។ ឯវំ ហោន្តាបិ ច ន ឯកតោ ហោន្តិ, យំ យំ អារព្ភ យេ យេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តេសំ តេសំ តេ តេ វិសុំ វិសុំ អារម្មណបច្ចយោ ហោន្តីតិបិ ទីបេតិ។ **ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ឥទំ យថា នជ្ជោ សន្ទន្តិ, បព្ពតា តិដ្ឋន្តីតិ សព្ពកាលសង្គហវសេន, ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ តេន យេបិ អារព្ភ យេ ឧប្បជ្ជឹសុ, យេបិ ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ, តេ សព្ពេ អារម្មណបច្ចយេនេវ ឧប្បជ្ជឹសុ ច ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ ចាតិ សិទ្ធំ ហោតិ។ **ចិត្តចេតសិកា ធម្មា**តិ ឥទំ “យេ យេ ធម្មា”តិ វុត្តានំ សរូបតោ និទស្សនំ។ **តេ តេ ធម្មា**តិ តេ តេ អារម្មណធម្មា។ **តេសំ តេស**ន្តិ តេសំ តេសំ ចិត្តចេតសិកធម្មានំ។ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

ឥទំ បន អារម្មណំ នាម រូបារម្មណំ សទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពធម្មារម្មណន្តិ កោដ្ឋាសតោ ឆព្ពិធំ ហោតិ។ តត្ថ បបេត្វា បញ្ញត្តឹ អវសេសំ ភូមិតោ កាមាវចរំ...បេ.... អបរិយាបន្នន្តិ ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ តត្ថ កាមាវចរំ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយរូបភេទតោ បញ្ចវិធំ; រូបាវចរំ កុសលវិបាកកិរិយតោ តិវិធំ, តថា អរូបាវចរំ, អបរិយាបន្នំ កុសលវិបាកនិព្ពានវសេន តិវិធំ ហោតិ។ សព្ពមេវ វា ឯតំ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយរូបនិព្ពានបញ្ញត្តិភេទតោ សត្តវិធំ ហោតិ។ តត្ថ កុសលំ ភូមិភេទតោ ចតុព្ពិធំ ហោតិ, អកុសលំ កាមាវចរមេវ, វិបាកំ ចតុភូមកំ, កិរិយំ តិភូមកំ, រូបំ ឯកភូមកំ កាមាវចរមេវ, និព្ពានម្បិ ឯកភូមកំ អបរិយាបន្នមេវ, បញ្ញត្តិ ភូមិវិនិមុត្តាតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេតស្មឹ អារម្មណេ កាមាវចរកុសលារម្មណំ កាមាវចរកុសលស្ស, រូបាវចរកុសលស្ស, អកុសលស្ស, កាមាវចរវិបាកស្ស, កាមាវចរកិរិយស្ស, រូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកុសលារម្មណំ តេសុ ឆសុ រាសីសុ កាមាវចរវិបាកវជ្ជានំ បញ្ចន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរកុសលារម្មណំ កាមាវចរកុសលស្ស, រូបាវចរកុសលស្ស, អរូបាវចរកុសលស្ស, អកុសលស្ស, អរូបាវរចរវិបាកស្ស, កាមាវចរកិរិយស្ស, រូបាវចរកិរិយស្ស, អរូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ អដ្ឋន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ អបរិយាបន្នកុសលារម្មណំ កាមាវចររូបាវចរតោ កុសលកិរិយានមេវ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ អកុសលារម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលស្ស, អកុសលស្ស, កាមាវចរវិបាកស្ស, កាមាវចររូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។

កាមាវចរវិបាការម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលស្ស, អកុសលស្ស, កាមាវចរវិបាកស្ស, កាមាវចររូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរវិបាការម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលស្ស, អកុសលស្ស, កាមាវចររូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរវិបាការម្មណម្បិ ឥមេសំយេវ បញ្ចន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ អបរិយាបន្នវិបាការម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលកិរិយានញ្ញេវ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។

កាមាវចរកិរិយារម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលស្ស, អកុសលស្ស, កាមាវចរវិបាកស្ស, កាមាវចររូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកិរិយារម្មណំ ឥមេសុ ឆសុ រាសីសុ កាមាវចរវិបាកវជ្ជានំ បញ្ចន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរកិរិយារម្មណំ តេសំ បញ្ចន្នំ អរូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ ចតុសមុដ្ឋានំ រូបក្ខន្ធសង្ខាតំ រូបារម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលស្ស អកុសលស្ស កាមាវចរវិបាកស្ស កាមាវចររូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ និព្ពានារម្មណំ កាមាវចររូបាវចរកុសលស្ស, អបរិយាបន្នតោ កុសលវិបាកស្ស, កាមាវចររូបាវចរកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកុសលកិរិយានំ កេចិ និច្ឆន្តិ, តំ យុត្តិតោ ឧបធារេតព្វំ។ នានប្បការកំ បន បញ្ញត្តិអារម្មណំ តេភូមកកុសលស្ស, អកុសលស្ស, រូបាវចរវិបាកស្ស, អរូបាវចរវិបាកស្ស, តេភូមកកិរិយស្ស ចាតិ ឥមេសំ នវន្នំ រាសីនំ អារម្មណបច្ចយោ ហោតិ។ តត្ថ យំ យំ

អារម្មណំ យេសំ យេសំ បច្ចយោ, តេ តេ តំតំបច្ចយុប្បន្នា នាម ហោន្តីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

អារម្មណបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៣. អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣. អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសេ **ឆន្ទាធិបតី**តិ ឆន្ទសង្ខាតោ អធិបតិ។ ឆន្ទំ ធុរំ កត្វា ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ កត្វា ចិត្តប្បវត្តិកាលេ ឧប្បន្នស្ស កត្តុកម្យតាឆន្ទស្សេតំ នាមំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ កស្មា បន យថា ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសេ ហេតូ ហេតុសម្បយុត្តកានន្តិ វុត្តំ, ឯវមិធ “អធិបតី អធិបតិសម្បយុត្តកានន្តិ អវត្វា “ឆន្ទាធិបតិ ឆន្ទសម្បយុត្តកាន”ន្តិអាទិនា នយេន ទេសនា កតាតិ? ឯកក្ខណេ អភាវតោ។ បុរិមនយស្មិញ្ហិ ទ្វេ តយោ ហេតូ ឯកក្ខណេបិ ហេតុបច្ចយោ ហោន្តិ មូលដ្ឋេន។ ឧបការកភាវស្ស អវិជហនតោ។ អធិបតិ បន ជេដ្ឋកដ្ឋេន ឧបការកោ, ន ច ឯកក្ខណេ ពហូ ជេដ្ឋកា នាម ហោន្តិ។ តស្មា ឯកតោ ឧប្បន្នានម្បិ នេសំ ឯកក្ខណេ អធិបតិបច្ចយភាវោ នត្ថិ។ តស្ស អធិបតិបច្ចយភាវស្ស ឯកក្ខណេ អភាវតោ ឥធ ឯវំ ទេសនា កតាតិ។

ឯវំ សហជាតាធិបតី ទស្សេត្វា ឥទានិ អារម្មណាធិបតី ទស្សេតុំ **យំ យំ ធម្មំ គរុំ កត្វា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **យំ យំ ធម្ម**ន្តិ យំ យំ អារម្មណធម្មំ។ **គរុំ កត្វា**តិ គរុការចិត្តីការវសេន វា អស្សាទវសេន វា គរុំ ភារិយំ លទ្ធព្ពំ អវិជហិតព្ពំ អនវញ្ញាតំ កត្វា។ **តេ តេ ធម្មា**តិ តេ តេ គរុកាតព្ពធម្មា។ **តេសំ តេសន្តិ** តេសំ តេសំ គរុការកធម្មានំ។ **អធិបតិបច្ចយេនា**តិ អារម្មណាធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតីតិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន អធិបតិ នាម សហជាតារម្មណវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ សហជាតោ ឆន្ទាទិវសេន ចតុព្ពិធោ។ តេសុ ឯកេកោ កាមាវចរាទិវសេន ភូមិតោ ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ កាមាវចរោ កុសលាកុសលកិរិយវសេន តិវិធោ។ អកុសលំ បត្វា បនេត្ថ វីមំសាធិបតិ ន លព្ភតិ។ រូបារូបាវចរោ កុសលកិរិយវសេន ទុវិធោ, អបរិយាបន្នោ កុសលវិបាកវសេន ទុវិធោ។ អារម្មណាធិបតិ បន ជាតិភេទតោ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយរូបនិព្ពានានំ វសេន ឆព្ពិធោតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ សហជាតាធិបតិម្ហិ តាវ កាមាវចរកុសលកិរិយសង្ខាតោ អធិបតិ ទុហេតុកតិហេតុកេសុ ចិត្តុប្បាទេសុ ឆន្ទាទីនំ អញ្ញតរំ ជេដ្ឋកំ កត្វា ឧប្បត្តិកាលេ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច អធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកុសលកិរិយសង្ខាតេបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន ឯកន្តេនេវ លព្ភតិ។ ន ហិ តេ ធម្មា សហជាតាធិបតី វិនា ឧប្បជ្ជន្តិ។ អរូបាវចរកុសលកិរិយសង្ខាតោ បន បញ្ចវោការេ រូបាវចរអធិបតិសទិសោវ ចតុវោការេ បន សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ អធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ តថា តត្ថុប្បន្នោ សព្ពោបិ កាមាវចរាធិបតិ។ អបរិយាបន្នោ កុសលតោបិ វិបាកតោបិ បញ្ចវោការេ ឯកន្តេនេវ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច អធិបតិបច្ចយោ ហោតិ, ចតុវោការេ អរូបធម្មានញ្ញេវ។ អកុសលោ កាមភវេ មិច្ឆត្តនិយតចិត្តេសុ ឯកន្តេនេវ សម្បយុត្តកានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច អធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ អនិយតោ កាមភវរូបភវេសុ អត្តនោ អធិបតិកាលេ តេសញ្ញេវ។ អរូបភវេ អរូបធម្មានញ្ញេវ អធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ អយំ តាវ សហជាតាធិបតិម្ហិ នយោ។

អារម្មណាធិបតិម្ហិ បន កាមាវចរកុសលោ អារម្មណាធិបតិ កាមាវចរកុសលស្ស លោភសហគតាកុសលស្សាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ រាសីនំ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចររូបាវចរេបិ កុសលារម្មណាធិបតិម្ហិ ឯសេវ នយោ។ អបរិយាបន្នកុសលោ បន អារម្មណាធិបតិ កាមាវចរតោ ញាណសម្បយុត្តកុសលស្ស ចេវ ញាណសម្បយុត្តកិរិយស្ស ច អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ អកុសលោ បន អារម្មណាធិបតិ នាម លោភសហគតចិត្តុប្បាទោ វុច្ចតិ។ សោ លោភសហគតាកុសលស្សេវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ កាមាវចរោ បន វិបាការម្មណាធិបតិ លោភសហគតាកុសលស្សេវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ តថា រូបាវចររូបាវចរវិបាការម្មណាធិបតិ។ លោកុត្តរោ បន វិបាការម្មណាធិបតិ កាមាវចរតោ ញាណសម្បយុត្តកុសលកិរិយានញ្ញេវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ កាមាវចរាទិភេទតោ បន តិវិធោបិ កិរិយារម្មណាធិបតិ លោភសហគតាកុសលស្សេវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ ចតុសមុដ្ឋានិករូបសង្ខាតោ រូបក្ខន្ធោ អារម្មណាធិបតិ លោភសហគតាកុសលស្សេវ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតិ។ និព្ពានំ កាមាវចរតោ ញាណសម្បយុត្តកុសលស្ស ញាណសម្បយុត្តកិរិយស្ស លោកុត្តរកុសលស្ស លោកុត្តរវិបាកស្ស ចាតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ រាសីនំ អារម្មណាធិបតិបច្ចយោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

អធិបតិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៤. អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤. អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសេ **មនោធាតុយា**តិ វិបាកមនោធាតុយា។ **មនោវិញ្ញាណធាតុយា**តិ សន្តីរណកិច្ចាយ អហេតុកវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយា។ តតោ បរំ បន វោដ្ឋព្ពនជវនតទារម្មណភវង្គកិច្ចា មនោវិញ្ញាណធាតុយោ វត្តព្ពា សិយុំ, តា អវុត្តាបិ ឥមិនាវ នយេន វេទិតព្ពាតិ នយំ ទស្សេត្វា ទេសនា សង្ខិត្តា។ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា”តិអាទិកេ ច ឆដ្ឋនយេ តា សង្គហិតាតិបិ ឥធ ន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ **បុរិមា បុរិមា**តិ ឆសុ ទ្វារេសុបិ អនន្តរាតីតា កុសលជវនធម្មា ទដ្ឋព្ពា។ **បច្ឆិមានំ បច្ឆិមាន**ន្តិ អនន្តរឧប្បជ្ជមានានញ្ចេវ។ **កុសលាន**ន្តិ សទិសកុសលានំ។ **អព្យាកតាន**ន្តិ ឥទំ បន កុសលានន្តរំ តទារម្មណភវង្គផលសមាបត្តិវសេន វុត្តំ។ អកុសលមូលកេ **អព្យាកតាន**ន្តិ តទារម្មណភវង្គសង្ខាតានញ្ចេវ។ អព្យាកតមូលកេ **អព្យាកតាន**ន្តិ អាវជ្ជនជវនវសេន វា ភវង្គវសេន វា បវត្តានំ កិរិយវិបាកាព្យាកតានំ កិរិយមនោធាតុតោ បដ្ឋាយ បន យាវ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចា មនោវិញ្ញាណធាតុ, តាវ បវត្តេសុ វីថិចិត្តេសុបិ អយំ នយោ លព្ភតេវ។ **កុសលាន**ន្តិ បញ្ចទ្វារេ វោដ្ឋព្ពានន្តរានំ មនោទ្វារេ អាវជ្ជនានន្តរានំ បឋមជវនកុសលានំ។ **អកុសលាន**ន្តិ បទេបិ ឯសេវ នយោ។ **យេសំ យេស**ន្តិ ឥទំ សព្ពេសម្បិ អនន្តរបច្ចយធម្មានំ។ សង្ខេបលក្ខណន្តិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន អនន្តរបច្ចយោ នាម ឋបេត្វា និព្ពានំ ចតុភូមកោ អរូបធម្មរាសិយេវាតិ វេទិតព្ពោ។ សោ ជាតិវសេន កុសលាកុសលវិបាកកិរិយតោ ចតុធា ភិជ្ជតិ។ តត្ថ កុសលោ កាមាវចរាទិភេទតោ ចតុព្ពិធោ ហោតិ, អកុសលោ កាមាវចរោវ វិបាកោ ចតុភូមកោ, កិរិយានន្តរបច្ចយោ បន តេ ភូមកោតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ កាមាវចរកុសលោ អត្តនា សទិសស្សេវ កាមាវចរកុសលស្ស អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរកុសលោ បន រូបាវចរកុសលស្ស អរូបាវចរកុសលស្ស លោកុត្តរកុសលស្សាតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ កាមាវចរកុសលោ ច កាមាវចរវិបាកស្ស, រូបាវចរារូបាវចរវិបាកស្ស, ញាណសម្បយុត្តោ លោកុត្តរវិបាកស្សាបីតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកុសលោ រូបាវចរកុសលស្ស, ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរវិបាកស្ស, រូបាវចរវិបាកស្សាតិ ឥមេសំ តិណ្ណំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរកុសលោ តេសំ ទ្វិន្នំ វិបាកានំ អត្តនោ កុសលស្ស វិបាកស្ស ចាតិ អវិសេសេន ចតុន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ វិសេសេន បនេត្ថ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលោ អនាគាមិផលសង្ខាតស្ស លោកុត្តរវិបាកស្សាបិ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ លោកុត្តរកុសលោ លោកុត្តរវិបាកស្សេវ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ អកុសលោ អវិសេសេន អកុសលស្ស ចេវ កុសលាកុសលវិបាកស្ស ច។ វិសេសេន បនេត្ថ សុខមជ្ឈត្តវេទនាសម្បយុត្តោ អកុសលោ រូបាវចរារូបាវចរវិបាកស្សាបីតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។

កាមាវចរវិបាកស្ស ញាណសម្បយុត្តោ វា ញាណវិប្បយុត្តោ វា វិបាកោ កាមាវចរកិរិយាវជ្ជនស្ស, ញាណសម្បយុត្តវិបាកោ បនេត្ថ បដិសន្ធិវសេន ឧប្បជ្ជមានស្ស រូបាវចរារូបាវចរវិបាកស្សាបីតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរវិបាកោ សហេតុកកាមាវចរវិបាកស្ស រូបាវចរារូបាវចរវិបាកស្ស កាមាវចរកិរិយាវជ្ជនស្សាតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរវិបាកោ តិហេតុកកាមាវចរវិបាកស្ស អរូបាវចរវិបាកស្ស កាមាវចរកិរិយាវជ្ជនស្សាតិ តិណ្ណំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ លោកុត្តរវិបាកោ តិហេតុកកាមាវចរវិបាកស្ស រូបាវចរារូបាវចរលោកុត្តរវិបាកស្សាតិ ចតុន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។

កាមាវចរកិរិយំ កាមាវចរកុសលាកុសលស្ស ចតុភូមកវិបាកស្ស តេភូមកកិរិយស្សាតិ នវន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកិរិយំ តិហេតុកកាមាវចរវិបាកស្ស រូបាវចរវិបាកស្ស រូបាវចរកិរិយស្សាតិ តិណ្ណំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរកិរិយំ តិហេតុកកាមាវចរវិបាកស្ស រូបាវចរារូបាវចរលោកុត្តរវិបាកស្ស អរូបាវចរកិរិយស្សាតិ បញ្ចន្នំ រាសីនំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតីតិ។ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

អនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៥. សមនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥. សមនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសោបិ ឥមិនា សមានគតិកោវ។ ឥមេ បន ទ្វេ បច្ចយា មហាវិត្ថារា, តស្មា សព្ពចិត្តប្បវត្តិវសេន តេសំ ឧបបរិក្ខិត្វា វិត្ថារោ គហេតព្ពោតិ។

សមនន្តរបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៦. សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦. សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសេ **អញ្ញមញ្ញន្តិ** អញ្ញោ អញ្ញស្ស។ ឥមិនា ឯតេសំ ធម្មានំ ឯកក្ខណេ បច្ចយភាវញ្ចេវ បច្ចយុប្បន្នភាវញ្ច ទីបេតិ។ **ឱក្កន្តិក្ខណេ**តិ បញ្ចវោការភវេ បដិសន្ធិក្ខណេ។ តស្មិញ្ហិ ខណេ នាមរូបំ ឱក្កន្តំ វិយ បក្ខន្ទន្តំ វិយ បរលោកតោ ឥមំ លោកំ អាគន្ត្វា បវិសន្តំ វិយ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា សោ ខណោ “ឱក្កន្តិក្ខណោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯត្ថ ច **រូប**ន្តិ ហទយវត្ថុមត្តមេវ អធិប្បេតំ។ តញ្ហិ នាមស្ស, នាមញ្ច តស្ស អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយង្គំ ផរតិ។ **ចិត្តចេតសិកា**តិ បវត្តិយំ ចត្តារោ ខន្ធា។ **សហជាតបច្ចយេនា**តិ ឯត្ថ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបា ចិត្តចេតសិកានំ បច្ចយង្គំ ន ផរន្តិ, តស្មា “អញ្ញមញ្ញា”ន្តិ ន វុត្តំ។ តថា ឧបាទារូបា ភូតានំ។ **រូបិនោ ធម្មា អរូបិនំ ធម្មាន**ន្តិ ហទយវត្ថុ ចតុន្នំ ខន្ធានំ។ **កិញ្ចិ កាលេ**តិ កិស្មិញ្ចិ កាលេ។ **សហជាតបច្ចយេនា**តិ បដិសន្ធិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ន សហជាតបច្ចយេនា**តិ បវត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។

អយំ បន ‘ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ អញ្ញមញ្ញំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ’តិ ឯវំ ឆហិ កោដ្ឋាសេហិ ឋិតោ។ តត្ថ តយោ កោដ្ឋាសា អញ្ញមញ្ញវសេន វុត្តា, តយោ ន អញ្ញមញ្ញវសេន។ តត្ថ បឋមកោដ្ឋាសេ អរូបមេវ បច្ចយោ ចេវ បច្ចយុប្បន្នញ្ច, ទុតិយេ រូបមេវ, តតិយេ នាមរូបំ, ចតុត្ថេ បច្ចយោ អរូបំ, បច្ចយុប្បន្នំ រូបំ; បញ្ចមេ បច្ចយោបិ បច្ចយុប្បន្នម្បិ រូបមេវ; ឆដ្ឋេ បច្ចយោ រូបំ, បច្ចយុប្បន្នំ អរូបន្តិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន សហជាតបច្ចយោ ជាតិវសេន កុសលោ អកុសលោ វិបាកោ កិរិយំ រូបន្តិ បញ្ចធា ភិជ្ជតិ។ តត្ថ កុសលោ ភូមិតោ ចតុព្ពិធោ ហោតិ, អកុសលោ ឯកវិធោវ វិបាកោ ចតុព្ពិធោ, កិរិយសង្ខាតោ តិវិធោ, រូបំ ឯកវិធំ កាមាវចរមេវាតិ ឯវំ តាវេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកម្បិ កុសលំ បញ្ចវោការភវេ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច សហជាតបច្ចយោ ហោតិ, តថា អកុសលំ។ យំ បនេត្ថ អរូបេ ឧប្បជ្ជតិ, តំ អរូបធម្មានំយេវ សហជាតបច្ចយោ ហោតិ។

កាមាវចររូបាវចរវិបាកំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ចេវ សម្បយុត្តធម្មានញ្ច សហជាតបច្ចយោ ហោតិ។ យំ បនេត្ថ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ, តំ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ។ យំ បដិសន្ធិយំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ កដត្តារូបានញ្ចាបិ សហជាតបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរវិបាកំ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ។ លោកុត្តរវិបាកំ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច, ចតុវោការេ អរូបានញ្ញេវ។ កាមាវចរអរូបាវចរកិរិយា បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តកានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច សហជាតបច្ចយោ ហោតិ, ចតុវោការេ អរូបានញ្ញេវ។ រូបាវចរកិរិយា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច ឯកន្តេន សហជាតបច្ចយោ ហោតិ។

ចតុសមុដ្ឋានិកស្ស រូបស្ស កម្មសមុដ្ឋានរូបេ ឯកំ មហាភូតំ តិណ្ណំ, តីណិ ឯកស្ស, ទ្វេ ទ្វិន្នំ មហាភូតានំ, មហាភូតា ឧបាទារូបស្ស សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ។ កាមាវចររូបាវចរបដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុរូបំ វិបាកក្ខន្ធានំ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ។ ឧតុចិត្តាហារសមុដ្ឋានេសុ បន មហាភូតានិ អញ្ញមញ្ញញ្ចេវ ឧបាទារូបស្ស ច សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៧. អញ្ញមញ្ញបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧. អញ្ញមញ្ញបច្ចយនិទ្ទេសេ សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសស្ស បុរិមានំ តិណ្ណំ កោដ្ឋាសានំ វសេន បាឡិ អាគតា។ តស្សា តត្ថ វុត្តសទិសាវ វណ្ណនាតិ បុន ន គហិតា។ អយម្បិ ច អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ជាតិវសេន កុសលោ អកុសលោ វិបាកោ កិរិយំ រូបន្តិ បញ្ចធា ភិន្នោ។ តត្ថ កុសលោ ភូមិតោ ចតុព្ពិធោ។ សព្ពំ បុរិមសទិសមេវាតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ សព្ពម្បិ ចតុភូមកំ កុសលំ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ។ តថា អកុសលំ។ វិបាកេ បន កាមាវចររូបាវចរវិបាកំ បដិសន្ធិយំ វត្ថុរូបស្ស, បវត្តេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ។ អរូបាវចរលោកុត្តរវិបាកំ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ។ សព្ពម្បិ កិរិយំ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ។ ចតុសមុដ្ឋានិករូបស្ស កម្មសមុដ្ឋានេ ឯកំ មហាភូតំ តិណ្ណំ, តីណិ ឯកស្ស, ទ្វេ ទ្វិន្នំ មហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ។ កាមាវចររូបាវចរបដិសន្ធិយំ វត្ថុរូបំ វិបាកក្ខន្ធានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ។ ឧតុចិត្តាហារសមុដ្ឋានេសុ មហាភូតានេវ មហាភូតានំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

អញ្ញមញ្ញបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៨. និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨. និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសេ សហជាតបច្ចយនិទ្ទេសស្ស បុរិមានំ បញ្ចន្នំ កោដ្ឋាសានំ វសេន សហជាតនិស្សយនយំ ទស្សេត្វា បុន ឆដ្ឋេន កោដ្ឋាសេន បុរេជាតនិស្សយនយំ ទស្សេតុំ **ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **យំ រូបំ និស្សាយា**តិ វត្ថុរូបំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តញ្ហិ និស្សាយ តិវិធា មនោធាតុ, ឋបេត្វា អរូបវិបាកំ ទ្វាសត្តតិវិធា មនោវិញ្ញាណធាតូតិ ឥមានិ បញ្ចសត្តតិ ចិត្តានិ វត្តន្តីតិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។ អយម្បិ និស្សយបច្ចយោ ជាតិវសេន កុសលាទិភេទតោ បញ្ចធាវ ភិជ្ជតិ។ តត្ថ កុសលោ ភូមិតោ ចតុព្ពិធោវ អកុសលោ ឯកវិធោ វិបាកោ ចតុព្ពិធោ, កិរិយសង្ខាតោ តិវិធោ, រូបំ ឯកវិធមេវាតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកម្បិ កុសលំ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ តថា អកុសលំ ។ យំ បនេត្ថ អារុប្បេ ឧប្បជ្ជតិ, តំ អរូបធម្មានញ្ញេវ និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ កាមាវចររូបាវចរវិបាកំ បវត្តេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបស្សាបិ និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរវិបាកំ សម្បយុត្តក្ខន្ធានំយេវ ហោតិ។ លោកុត្តរវិបាកំ បញ្ចវោការេ; សម្បយុត្តកានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, ចតុវោការេ អរូបស្សេវ និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ កាមាវចរអរូបាវចរកិរិយា បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តកានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច និស្សយបច្ចយោ ហោតិ, ចតុវោការេ អរូបានញ្ញេវ។ រូបាវចរកិរិយា សម្បយុត្តកានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច ឯកន្តេន និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។

ចតុសមុដ្ឋានិករូបស្ស ច កម្មសមុដ្ឋានរូបេ ឯកំ មហាភូតំ តិណ្ណំ, តីណិ ឯកស្ស, ទ្វេ ទ្វិន្នំ មហាភូតានំ, មហាភូតា ឧបាទារូបានំ, វត្ថុរូបំ បញ្ចវោការភវេ ចតុភូមកកុសលស្ស, អកុសលស្ស, ឋបេត្វា អារុប្បវិបាកញ្ចេវ ទ្វេ បញ្ចវិញ្ញាណានិ ច សេសតេភូមកវិបាកស្ស, តេភូមកកិរិយស្សាតិ ឥមេសំ ចតុន្នំ ធម្មរាសីនំ និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ ចក្ខាយតនាទីនិ បញ្ច សសម្បយុត្តានំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ ឧតុចិត្តាហារសមុដ្ឋានេសុ បន មហាភូតា មហាភូតានញ្ចេវ ឧបាទារូបស្ស ច និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

និស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៩. ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩. ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសេ **បុរិមា បុរិមា**តិ អនន្តរូបនិស្សយេ សមនន្តរាតីតា លព្ភន្តិ, អារម្មណូបនិស្សយបកតូបនិស្សយេសុ នានាវីថិវសេន បុរិមតរា។ តេ តយោបិ រាសយោ កុសលវសេន កុសលបទេ លព្ភន្តិ, កុសលេន បន អកុសលេ សមនន្តរាតីតា ន លព្ភន្តិ។ តេនេវ វុត្តំ – “អកុសលានំ ធម្មានំ កេសញ្ចិ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ។ ឥទញ្ហិ – “កុសលោ ធម្មោ អកុសលស្ស ធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ; អារម្មណូបនិស្សយោ បកតូបនិស្សយោ។ អារម្មណូបនិស្សយោ – ទានំ ទត្វា សីលំ សមាទិយិត្វា ឧបោសថកម្មំ កត្វា តំ គរុំ កត្វា អស្សាទេតិ អភិនន្ទតិ, តំ គរុំ កត្វា រាគោ ឧប្បជ្ជតិ, ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ, បុព្ពេ សុចិណ្ណានិ គរុំ កត្វា អស្សាទេតិ អភិនន្ទតិ, តំ គរុំ កត្វា រាគោ ឧប្បជ្ជតិ, ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឈានា វុដ្ឋហិត្វា ឈានំ គរុំ កត្វា អស្សាទេតិ អភិនន្ទតិ, តំ គរុំ កត្វា រាគោ ឧប្បជ្ជតិ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ។ បកតូបនិស្សយោ – សទ្ធំ ឧបនិស្សាយ មានំ ជប្បេតិ, ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ សីលំ សុតំ ចាគំ បញ្ញំ ឧបនិស្សាយ មានំ ជប្បេតិ, ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។

សទ្ធា សីលំ សុតំ ចាគោ បញ្ញា រាគស្ស ទោសស្ស មោហស្ស មានស្ស ទិដ្ឋិយា បត្ថនាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឥមំ នយំ សន្ធាយ វុត្តំ។ កុសលេន អព្យាកតោ តយោបិ លព្ភន្តិ, តថា អកុសលេន អកុសលេ។

អកុសលេន បន កុសលេ សមនន្តរាតីតា ន លព្ភន្តិ។ តេន វុត្តំ – “កុសលានំ ធម្មានំ កេសញ្ចិ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។ ឥទម្បិ ហិ – “អកុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ។ បកតូបនិស្សយោ – រាគំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតិ, សីលំ សមាទិយតិ, ឧបោសថកម្មំ ករោតិ, ឈានំ ឧប្បាទេតិ វិបស្សនំ ឧប្បាទេតិ, មគ្គំ ឧប្បាទេតិ, អភិញ្ញំ ឧប្បាទេតិ, សមាបត្តិំ ឧប្បាទេតិ; ទោសំ មោហំ មានំ ទិដ្ឋិំ បត្ថនំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតិ...បេ.... សមាបត្តិំ ឧប្បាទេតិ។ រាគោ ទោសោ មោហោ មានោ ទិដ្ឋិ បត្ថនា សទ្ធាយ សីលស្ស សុតស្ស ចាគស្ស បញ្ញាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ។ បាណំ ហន្ត្វា តស្ស បដិឃាតត្ថាយ ទានំ ទេតី”តិអាទិនា នយេន បញ្ហាវារេ អាគតំ បកតូបនិស្សយមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ អកុសលំ បន កុសលស្ស អារម្មណូបនិស្សយោ ន ហោតិ។ កស្មា? តំ គរុំ កត្វា តស្ស អប្បវត្តនតោតិ យថា អនន្តរូបនិស្សយោ, ឯវំ អារម្មណូបនិស្សយោបេត្ថ ន លព្ភតីតិ វេទិតព្ពោ។ អកុសលេន អព្យាកតបទេ អារម្មណូបនិស្សយោវ ន លព្ភតិ។ ន ហិ អព្យាកតា ធម្មា អកុសលំ គរុំ ករោន្តិ ។ យស្មា បន អនន្តរតា លព្ភតិ, តស្មា ឯត្ថ “កេសញ្ចី”តិ ន វុត្តំ។ អព្យាកតេន បន អព្យាកតេ កុសលេ អកុសលេតិ តីសុ នយេសុ តយោបិ ឧបនិស្សយា លព្ភន្តេវ។ **បុគ្គលោបិ សេនាសនម្បី**តិ ឥទំ ទ្វយំ បកតូបនិស្សយវសេន វុត្តំ។ ឥទញ្ហិ ទ្វយំ កុសលាកុសលបវត្តិយា ពលវបច្ចយោ ហោតិ។ បច្ចយភាវោ ចស្ស បនេត្ថ បរិយាយវសេន វេទិតព្ពោតិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន ឧបនិស្សយបច្ចយោ នាម សទ្ធិំ ឯកច្ចាយ បញ្ញត្តិយា សព្ពេបិ ចតុភូមកធម្មា។ វិភាគតោ បន អារម្មណូបនិស្សយាទិវសេន តិវិធោ ហោតិ។ តត្ថ អារម្មណូបនិស្សយោ អារម្មណាធិបតិនា និន្នានាករណោតិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ នានប្បការភេទតោ គហេតព្ពោ។ អនន្តរូបនិស្សយោ អនន្តរបច្ចយេន និន្នានាករណោ, សោបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ នានប្បការភេទតោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចយុប្បន្នតោបិ នេសំ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។ បកតូបនិស្សយោ បន ជាតិវសេន កុសលាកុសលវិបាកកិរិយរូបភេទតោ បញ្ចវិធោ ហោតិ, កុសលាទីនំ បន ភូមិភេទតោ អនេកវិធោតិ ឯវំ តាវេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ តេភូមកកុសលោ ចតុភូមកស្សាបិ កុសលស្ស អកុសលស្ស វិបាកកិរិយស្សាតិ ចតុន្នំ រាសីនំ បកតូបនិស្សយោ ហោតិ។ លោកុត្តរោ អកុសលស្សេវ ន ហោតិ។ អម្ហាកំ អាចរិយេន “លោកុត្តរធម្មោ និព្ពត្តិតោ”តិ ឥមិនា បន នយេន អញ្ញេសំ អកុសលស្សាបិ ហោតិ។ យស្ស វា ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្សាបិ អនុត្តរេសុ វិមោក្ខេសុ បិហំ ឧបដ្ឋាបយតោ ឥមិនា នយេន ហោតិយេវ។ អកុសលោ សព្ពេសម្បិ ចតុភូមកានំ ខន្ធានំ បកតូបនិស្សយោ ហោតិ, តថា តេភូមកវិបាកោ។ លោកុត្តរវិបាកេ ហេដ្ឋិមានិ តីណិ ផលានិ អកុសលស្សេវ ន ហោន្តិ, ឧបរិដ្ឋិមំ កុសលស្សាបិ។ បុរិមនយេន បន អញ្ញេសំ វា យស្ស វា ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស សន្តានេ សព្ពោបិ លោកុត្តរវិបាកោ សព្ពេសំ កុសលាទីនំ អរូបក្ខន្ធានំ បកតូបនិស្សយោ ហោតិ។ កិរិយសង្ខាតោបិ បកតូបនិស្សយោ ចតុភូមកានំ អកុសលាទិខន្ធានំ ហោតិយេវ, តថា រូបសង្ខាតោ។ សយំ បន រូបំ ឥមស្មិំ បដ្ឋានមហាបករណេ អាគតនយេន ឧបនិស្សយបច្ចយំ ន លភតិ, សុត្តន្តិកបរិយាយេន បន លភតីតិ វត្តុំ វដ្តតិ។ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

ឧបនិស្សយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១០. បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១០. បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសេ **បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ**តិ ឯត្ថ បុរេជាតំ នាម យស្ស បច្ចយោ ហោតិ, តតោ បុរិមតរំ ជាតំ ជាតិក្ខណំ អតិក្កមិត្វា ឋិតិក្ខណប្បត្តំ។ **ចក្ខាយតនន្តិ**អាទិ វត្ថុបុរេជាតវសេន វុត្តំ។ **រូបាយតនន្តិ**អាទិ អារម្មណបុរេជាតវសេន។ **កិញ្ចិកាលេ បុរេជាតបច្ចយេនា**តិ បវត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **កិញ្ចិកាលេ ន បុរេជាតបច្ចយេនា**តិ បដិសន្ធិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវំ សព្ពថាបិ បញ្ចទ្វារេ វត្ថារម្មណវសេន, មនោទ្វារេ វត្ថុវសេនេវាយំ បាឡិ អាគតា, បញ្ហាវារេ បន “អារម្មណបុរេជាតំ – សេក្ខា វា បុថុជ្ជនា វា ចក្ខុំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តី”តិ អាគតត្តា មនោទ្វារេបិ អារម្មណបុរេជាតំ លព្ភតេវ។ ឥធ បន សាវសេសវសេន ទេសនា កតាតិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន បុរេជាតបច្ចយោ សុទ្ធរូបមេវ ហោតិ។ តញ្ច ខោ ឧប្បាទក្ខណំ អតិក្កមិត្វា ឋិតិប្បត្តំ អដ្ឋារសវិធំ រូបរូបមេវ។ តំ សព្ពម្បិ វត្ថុបុរេជាតំ អារម្មណបុរេជាតន្តិ ទ្វិធា ឋិតំ។ តត្ថ ចក្ខាយតនំ...បេ.... កាយាយតនំ វត្ថុរូបន្តិ ឥទំ វត្ថុបុរេជាតំ នាម។ សេសំ ឥមាយ បាឡិយា អាគតញ្ច អនាគតញ្ច វណ្ណោ សទ្ទោ គន្ធោ រសោ ចតស្សោ

ធាតុយោ តីណិ ឥន្ទ្រិយានិ កពឡីការោ អាហារោតិ ទ្វាទសវិធំ រូបំ អារម្មណបុរេជាតបច្ចយោ នាមាតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចក្ខាយតនំ ទ្វិន្នំ ចក្ខុវិញ្ញាណានំ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ, តថា ឥតរានិ ចត្តារិ សោតវិញ្ញាណាទីនំ។ វត្ថុរូបំ បន ឋបេត្វា ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានិ ចត្តារោ ច អារុប្បវិបាកេ សេសានំ សព្ពេសម្បិ ចតុភូមកានំ កុសលាកុសលាព្យាកតានំ ចិត្តចេតសិកានំ បុរេជាតបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាទីនិ បន បញ្ចារម្មណានិ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានញ្ចេវ មនោធាតូនញ្ច ឯកន្តេនេវ បុរេជាតបច្ចយា ហោន្តិ។ អដ្ឋារសវិធម្បិ បនេតំ រូបរូបំ កាមាវចរកុសលស្ស រូបាវចរតោ អភិញ្ញាកុសលស្ស អកុសលស្ស តទារម្មណភាវិនោ កាមាវចរវិបាកស្ស កាមាវចរកិរិយស្ស រូបាវចរតោ អភិញ្ញាកិរិយស្សាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ រាសីនំ បុរេជាតបច្ចយោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

បុរេជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១១. បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១១. បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសេ **បច្ឆាជាតា**តិ យស្ស កាយស្ស បច្ចយា ហោន្តិ, តស្មិំ ឧប្បជ្ជិត្វា ឋិតេ ជាតា។ **បុរេជាតស្សា**តិ តេសំ ឧប្បាទតោ បឋមតរំ ជាតស្ស ជាតិក្ខណំ អតិក្កមិត្វា ឋិតិប្បត្តស្ស។ **ឥមស្ស កាយស្សា**តិ ឥមស្ស ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកភូតឧបាទារូបសង្ខាតស្ស កាយស្ស។ ឯត្ថ ច តិសមុដ្ឋានិកកាយោតិ អាហារសមុដ្ឋានស្ស អភាវតោ ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីនំ កាយោ វេទិតព្ពោ។ អយមេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។ អយំ បន បច្ឆាជាតបច្ចយោ នាម សង្ខេបតោ ឋបេត្វា អារុប្បវិបាកេ អវសេសា ចតុភូមកា អរូបក្ខន្ធា។ សោ ជាតិវសេន កុសលាកុសលវិបាកកិរិយភេទេន ចតុធា ភិជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ បញ្ចវោការភវេ ឧប្បន្នំ ចតុភូមកកុសលញ្ច អកុសលញ្ច ឧប្បាទក្ខណំ អតិក្កមិត្វា ឋិតិប្បត្តស្ស ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិករូបកាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយោ ហោតិ។ វិបាកេបិ ឋបេត្វា បដិសន្ធិវិបាកំ អវសេសោ កាមាវចររូបាវចរវិបាកោ តស្សេវ ឯកន្តេន បច្ឆាជាតបច្ចយោ ហោតិ។ លោកុត្តរោបិ បញ្ចវោការេ ឧប្បន្នវិបាកោ តស្សេវ បច្ឆាជាតបច្ចយោ ហោតិ។ តេភូមកកិរិយាបិ បញ្ចវោការេ ឧប្បន្នាវ វុត្តប្បការស្ស កាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

បច្ឆាជាតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២. អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២. អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសេ **បុរិមា បុរិមា**តិ សព្ពនយេសុ សមនន្តរាតីតាវ ទដ្ឋព្ពា។ កស្មា បនេត្ថ អនន្តរបច្ចយេ វិយ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ អព្យាកតានំ ធម្មាន”ន្តិអាទិនា នយេន ភិន្នជាតិកេហិ សទ្ធិំ និទ្ទេសោ ន កតោតិ? អត្តនោ គតិំ គាហាបេតុំ អសមត្ថតាយ។ ភិន្នជាតិកា ហិ ភិន្នជាតិកានំ អរូបធម្មានំ អាសេវនគុណេន បគុណពលវភាវំ សាធយមានា អត្តនោ កុសលាទិភាវសង្ខាតំ គតិំ គាហាបេតុំ ន សក្កោន្តិ។ តស្មា តេហិ សទ្ធិំ និទ្ទេសំ អកត្វា យេ យេសំ វាសនាសង្ខាតេន អាសេវនេន បគុណតរពលវតរភាវវិសិដ្ឋំ អត្តនោ កុសលាទិភាវសង្ខាតំ គតិំ គាហាបេតុំ សក្កោន្តិ, តេសំ តេហិ សមានជាតិកេហេវ សទ្ធិំ និទ្ទេសោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។ អថ វិបាកាព្យាកតំ កស្មា ន គហិតន្តិ? អាសេវនាភាវេន។ វិបាកញ្ហិ កម្មវសេន វិបាកភាវប្បត្តំ កម្មបរិណាមិតំ ហុត្វា វត្តតិ និរុស្សាហំ ទុព្ពលន្តិ តំ អាសេវនគុណេន អត្តនោ សភាវំ គាហាបេត្វា បរិភាវេត្វា នេវ អញ្ញំ វិបាកំ ឧប្បាទេតុំ សក្កោតិ, ន បុរិមវិបាកានុភាវំ គហេត្វា ឧប្បជ្ជិតុន្តិ។ កម្មវេគក្ខិត្តំ បន បតិតំ វិយ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតីតិ សព្ពថាបិ វិបាកេ អាសេវនំ នត្ថីតិ អាសេវនាភាវេន វិបាកំ ន គហិតំ។ កុសលាកុសលកិរិយានន្តរំ ឧប្បជ្ជមានម្បិ ចេតំ កម្មបដិពទ្ធវុត្តិតាយ អាសេវនគុណំ ន គណ្ហាតីតិ កុសលាទយោបិស្ស អាសេវនបច្ចយា ន ហោន្តិ។ អបិច នានាជាតិកត្តាបេតេ ន ហោន្តិយេវ។ ភូមិតោ បន អារម្មណតោ វា នានាជាតិកត្តំ នាម នត្ថិ។ តស្មា កាមាវចរកុសលកិរិយាមហគ្គតកុសលកិរិយានម្បិ, សង្ខារារម្មណញ្ច អនុលោមកុសលំ និព្ពានារម្មណស្ស គោត្រភុកុសលស្ស អាសេវនបច្ចយោ ហោតិយេវាតិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។ អយំ បន អាសេវនបច្ចយោ ជាតិតោ តាវ កុសលោ អកុសលោ កិរិយាព្យាកតោតិ តិធា ឋិតោ។ តត្ថ កុសលោ ភូមិតោ កាមាវចរោ រូបាវចរោ អរូបាវចរោតិ តិវិធោ ហោតិ, អកុសលោ កាមាវចរោវ កិរិយាព្យាកតោ កាមាវចរោ រូបាវចរោ អរូបាវចរោតិ តិវិធោវ, លោកុត្តរោ អាសេវនបច្ចយោ នាម នត្ថីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្ទេ បនេត្ថ កាមាវចរកុសលំ អត្តនោ អនន្តរស្ស កាមាវចរកុសលស្សេវ។ យំ បនេត្ថ ញាណសម្បយុត្តំ, តំ អត្តនា សទិសវេទនស្ស រូបាវចរកុសលស្ស អរូបាវចរកុសលស្ស លោកុត្តរកុសលស្សាតិ ឥមេសំ រាសីនំ អាសេវនបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកុសលំ បន រូបាវចរកុសលស្សេវ។ អរូបាវចរកុសលំ អរូបាវចរកុសលស្សេវ។ អកុសលំ បន អកុសលស្សេវ អាសេវនបច្ចយោ ហោតិ។ កិរិយតោ បន កាមាវចរកិរិយសង្ខាតោ តាវ កាមាវចរកិរិយស្សេវ។ យោ បនេត្ថ ញាណសម្បយុត្តោ, សោ អត្តនា សទិសវេទនស្ស រូបាវចរកិរិយស្ស អរូបាវចរកិរិយស្សាតិ ឥមេសំ រាសីនំ អាសេវនបច្ចយោ ហោតិ។ រូបាវចរកិរិយសង្ខាតោ បន រូបាវចរកិរិយស្សេវ, អរូបាវចរកិរិយសង្ខាតោ អរូបាវចរកិរិយស្សេវ អាសេវនបច្ចយោ ហោតិ។ វិបាកោ បន ឯកធម្មស្សាបិ ឯកធម្មោបិ វា កោចិ វិបាកស្ស អាសេវនបច្ចយោ នត្ថីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

អាសេវនបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៣. កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៣. កម្មបច្ចយនិទ្ទេសេ **កម្ម**ន្តិ ចេតនាកម្មមេវ។ **កដត្តា ច រូបាន**ន្តិ កម្មស្ស កដត្តា ឧប្បន្នរូបានំ។ **កម្មបច្ចយេនា**តិ អនេកានម្បិ កប្បកោដីនំ មត្ថកេ អត្តនោ ផលំ ឧប្បាទេតុំ សមត្ថេន នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេនាតិ អត្ថោ។ កុសលាកុសលញ្ហិ កម្មំ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេ ផលំ ន ទេតិ។ យទិ ទទេយ្យ, យំ មនុស្សោ ទេវលោកូបគំ កុសលកម្មំ ករោតិ, តស្សានុភាវេន តស្មិំយេវ ខណេ ទេវោ ភវេយ្យ។ យស្មា បន ខណេ តំ កតំ, តតោ អញ្ញស្មិំ ខណេ អវិជ្ជមានម្បិ កេវលំ កដត្តាយេវ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ឧបបជ្ជេ វា អបរេ វា បរិយាយេ អវសេសបច្ចយសមាយោគេ សតិ ផលំ ឧប្បាទេតិ និរុទ្ធាបិ បុរិមសិប្បាទិកិរិយា វិយ កាលន្តរេ បច្ឆិមសិប្បាទិកិរិយាយ។ តស្មា នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយោតិ វុច្ចតិ។ **ចេតនា សម្បយុត្តកានំ ធម្មាន**ន្តិ យា កាចិ ចេតនា អត្តនា សម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ។ **តំសមុដ្ឋានាន**ន្តិ ឥមិនា បដិសន្ធិក្ខណេ កដត្តារូបម្បិ គណ្ហាតិ។ **កម្មបច្ចយេនា**តិ ឥទំ សហជាតចេតនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ កុសលាទីសុ ហិ យា កាចិ សហជាតចេតនា សេសធម្មានំ ចិត្តបយោគសង្ខាតេន កិរិយាភាវេន ឧបការិកា ហោតិ។ តស្មា សហជាតកម្មបច្ចយោតិ វុច្ចតិ។ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន កម្មបច្ចយោ អត្ថតោ ចតុភូមិកចេតនាមត្តមេវ។ សោ ហិ ជាតិភេទតោ កុសលោ អកុសលោ វិបាកោ កិរិយាតិ ចតុធា ភិជ្ជតិ។ តត្ថ កុសលោ ភូមិតោ កាមាវចរាទិវសេន ចតុធា ភិជ្ជតិ។ អកុសលោ ឯកធាវ វិបាកោ ចតុធា, កិរិយា តិធាវាតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្ទេ បនេត្ថ សហជាតា កាមាវចរកុសលចេតនា បញ្ចវោការេ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, ចតុវោការេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ញេវ សហជាតកម្មបច្ចយោ ហោតិ។ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា បន អត្តនោ វិបាកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ សា ច ខោ បញ្ចវោការេយេវ, ន អញ្ញត្ថ។ សហជាតា រូបាវចរកុសលចេតនា អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច ឯកន្តេនេវ សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា បន អត្តនោ វិបាកានញ្ចេវ កដត្តារូបានញ្ច នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ អរូបាវចរា បន លោកុត្តរា ច សហជាតា កុសលចេតនា បញ្ចវោការេ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច, ចតុវោការេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ញេវ សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា បនេសា ទុវិធាបិ អត្តនោ អត្តនោ វិបាកក្ខន្ធានញ្ញេវ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ សហជាតា អកុសលចេតនា បញ្ចវោការេ អត្តនា សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានញ្ច ចតុវោការេ អរូបក្ខន្ធានញ្ញេវ សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា បន វិបាកក្ខន្ធានញ្ចេវ កដត្តារូបានញ្ច នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។

កាមាវចររូបាវចរតោ វិបាកចេតនា អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានំ បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ, បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានញ្ច សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ អរូបាវចរវិបាកចេតនា អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ លោកុត្តរវិបាកចេតនា បញ្ចវោការេ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, ចតុវោការេ អរូបស្សេវ សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ តេភូមិកា កិរិយចេតនា បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោ។ យា បនេត្ថ អារុប្បេ ឧប្បជ្ជតិ, សា អរូបធម្មានញ្ញេវ សហជាតកម្មបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

កម្មបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៤. វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៤. វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសេ **វិបាកា ចត្តារោ ខន្ធា**តិ យស្មា កម្មសមុដ្ឋានាបិ រូបា វិបាកា ន ហោន្តិ, តស្មា "វិបាកា"តិ វត្វា "ចត្តារោ ខន្ធា"តិ វុត្តំ។ ឯវំ អយំ បាឡិ អរូបធម្មានញ្ញេវ វិបាកបច្ចយវសេន អាគតា។ បញ្ហាវារេ បន "វិបាកាព្យាកតោ ឯកោ ខន្ធោ តិណ្ណំ ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ វិបាកបច្ចយេន បច្ចយោ។ បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតោ ឯកោ ខន្ធោ តិណ្ណន្នំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ វិបាកបច្ចយេន បច្ចយោ"តិ អាគតត្តា ចិត្តសមុដ្ឋានកម្មសមុដ្ឋានរូបានម្បិ វិបាកបច្ចយោ លព្ភតិ។ ឥធ បន សាវសេសវសេន ទេសនា កតាតិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។ អយំ បន វិបាកបច្ចយោ វិបាកភាវេន ជាតិតោ ឯកវិធោ, ភូមិភេទតោ កាមាវចរាទិវសេន ចតុធា ភិជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ កាមាវចររូបាវចរវិបាកោ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានំ បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបានញ្ច វិបាកបច្ចយោ ហោតិ។ អរូបាវចរវិបាកោ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ។ លោកុត្តរវិបាកោ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, ចតុវោការេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ញេវ វិបាកបច្ចយោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

វិបាកបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៥. អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៥. អាហារបច្ចយនិទ្ទេសេ **កពឡីការោ អាហារោ**តិ ចតុសន្តតិសមុដ្ឋានេ រូបេ ឱជា អាហារោ នាម។ សោ បន យស្មា កពឡំ ករិត្វា អជ្ឈោហរិតោវ អាហារកិច្ចំ ករោតិ, ន ពហិ ឋិតោ, តស្មា អាហារោតិ អវត្វា "កពឡីការោ អាហារោ"តិ វុត្តំ។ កពឡំ ករិត្វា អជ្ឈោហរិតព្ពវត្ថុកត្តា វា កពឡីការោតិ នាមមេតំ តស្ស។ **អរូបិនោ អាហារា**តិ ផស្សចេតនាវិញ្ញាណាហារា ។ **តំសមុដ្ឋានាន**ន្តិ ឥធាបិ កម្មសមុដ្ឋានានិ គហិតានេវ។ វុត្តញ្ហេតំ បញ្ហាវារេ – បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា អាហារា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន អាហារបច្ចយោ សង្ខេបតោ កពឡីការោ អាហារោ, ផស្សោ, ចេតនា, វិញ្ញាណន្តិ ចត្តារោវ ធម្មា ហោន្តិ។ តត្ថ ឋបេត្វា កពឡីការាហារំ សេសា តយោ អរូបាហារា ជាតិវសេន កុសលាកុសលវិបាកកិរិយភេទតោ ចតុធា ភិជ្ជន្តិ។ បុន ភូមិភេទេន កុសលោ ចតុធា, អកុសលោ ឯកធា, វិបាកោ ចតុធា, កិរិយា តិធាតិ ឯវំ អនេកធា ភិជ្ជន្តិ។ កពឡីការាហារោ បន ជាតិតោ អព្យាកតោ, ភូមិតោ កាមាវចរោវាតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកាបិ តយោ កុសលាហារា បញ្ចវោការេ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ, ឋបេត្វា បន រូបាវចរំ អវសេសា អារុប្បេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ។ អកុសលាហារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ចតុភូមកវិបាកាហារា បន សព្ពត្ថ សម្បយុត្តកានំ អាហារបច្ចយា ហោន្តិ។ កាមាវចររូបាវចរវិបាកា បនេត្ថ បញ្ចវោការេ ឧប្បជ្ជមានា បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបស្សាបិ អាហារបច្ចយា ហោន្តិ។ លោកុត្តរា បន ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្សេវ, អារុប្បេ ឧប្បន្នា រូបស្ស បច្ចយា ន ហោន្តិ។ តេភូមកាបិ តយោ កិរិយាហារា បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, កាមាវចរារូបាវចរា បន អារុប្បេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ ។ ចតុសន្តតិសមុដ្ឋានោ កពឡីការាហារោ កិញ្ចាបិ "ឥមស្ស កាយស្សា"តិ អវិសេសតោ វុត្តោ, វិសេសតោ បនាយមេត្ថ អាហារសមុដ្ឋានរូបស្ស ជនកោ ចេវ អនុបាលកោ ច ហុត្វា អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, សេសតិសន្តតិសមុដ្ឋានស្ស អនុបាលកោវ ហុត្វា អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

អាហារបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៦. ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៦. ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសេ **ចក្ខុន្ទ្រិយ**ន្តិ ចក្ខុសង្ខាតំ ឥន្ទ្រិយំ។ **ឥន្ទ្រិយបច្ចយេនា**តិ សយំ បុរេជាតោ ហុត្វា អរូបធម្មានំ ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ យាវ ភង្គា ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ សោតិន្ទ្រិយាទីសុបិ ឯសេវ

នយោ។ **អរូបិនោ ឥន្ទ្រិយា**តិ ឯត្ថ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ សង្គហិតំ។ **តំសមុដ្ឋានានន្តិ** ឯត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ កដត្តារូបម្បិ សង្គហិតំ។ វុត្តញ្ហេតំ បញ្ហាវារេ – បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា ឥន្ទ្រិយា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ ឯវំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា វេទិតព្វា។

អយំ បន ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយវជ្ជានំ សមវីសតិយា ឥន្ទ្រិយានំ វសេន ឋិតោ។ ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយានិ ហិ កិញ្ចាបិ ឥត្ថិលិង្គបុរិសលិង្គាទីនំ ពីជភូតានិ, កលលាទិកាលេ បន វិជ្ជមានេសុបិ តេសុ ឥត្ថិលិង្គបុរិសលិង្គាទីនំ អភាវា តានិ នេវ តេសំ, ន អញ្ញេសំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ ផរន្តិ។ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ហិ អត្តនោ វិជ្ជមានក្ខណេ អវិនិព្ភុត្តធម្មានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ អផរន្តោ នាម នត្ថិ, តស្មា តានិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយា ន ហោន្តិ។ យេសំ បនេតានិ ពីជភូតានិ, តេសំ តានិ សុត្តន្តិកបរិយាយេន បកតូបនិស្សយភាវំ ភជន្តិ។ ឥតិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ សមវីសតិយា ឥន្ទ្រិយានំ វសេន ឋិតោតិ វេទិតព្វោ។ សោ ជាតិតោ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយរូបវសេន បញ្ចធា ភិជ្ជតិ។ តត្ថ កុសលោ ភូមិវសេន ចតុធា, អកុសលោ កាមាវចរោវ វិបាកោ ចតុធាវ កិរិយាសង្ខាតោ តិធា, រូបំ កាមាវចរមេវាតិ ឯវំ អនេកធា ភិជ្ជតីតិ ឯវំ តាវេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្វោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកោបិ កុសលិន្ទ្រិយបច្ចយោ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ, តថា អកុសលោ។ ឋបេត្វា បន រូបាវចរកុសលំ អវសេសា កុសលាកុសលា អារុប្បេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ។ ចតុភូមកោ វិបាកិន្ទ្រិយបច្ចយោ ឯកន្តេនេវ សម្បយុត្តកានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ។ កាមាវចររូបាវចរា បនេត្ថ បញ្ចវោការេ ឧប្បជ្ជនតោ បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស, បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបស្សាបិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយា ហោន្តិ។ លោកុត្តរា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្សេវ។ អារុប្បេ ឧប្បន្នា លោកុត្តរវិបាកា ឥន្ទ្រិយា រូបស្ស បច្ចយា ន ហោន្តិ។ តេភូមកា កិរិយិន្ទ្រិយា បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, កាមាវចររូបាវចរា បន អារុប្បេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ ផរន្តិ។ ចក្ខុន្ទ្រិយាទិវសេន ឆព្ពិធេ រូបិន្ទ្រិយេ ចក្ខុន្ទ្រិយំ កុសលាកុសលវិបាកតោ សម្បយុត្តធម្មានំ ទ្វិន្នំ ចក្ខុវិញ្ញាណានំ, សោតិន្ទ្រិយាទីនិ តថាវិធានញ្ញេវ សោតវិញ្ញាណាទីនំ, រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ អត្តនា សហជាតរូបានំ ឋិតិក្ខណេ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ។ សហជាតបច្ចយតា បន តស្ស នត្ថីតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្វោ វិនិច្ឆយោតិ។

ឥន្ទ្រិយបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៧. ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៧. ឈានបច្ចយនិទ្ទេសេ **ឈានង្គានី**តិ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជេសុ សេសចិត្តេសុ ឧប្បន្នានិ វិតក្កវិចារបីតិសោមនស្សទោមនស្សុបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាសង្ខាតានិ សត្ត អង្គានិ។ បញ្ចន្នំ បន វិញ្ញាណកាយានំ អភិនិបាតមត្តត្តា តេសុ វិជ្ជមានានិបិ ឧបេក្ខាសុខទុក្ខានិ ឧបនិជ្ឈានាការស្ស អភាវតោ ឈានង្គានីតិ ន ឧទ្ធដានិ។ តត្ថ បច្ចិន្នត្តា បន សេសាហេតុកេសុបិ ឈានង្គំ ន ឧទ្ធដមេវ។ **តំសមុដ្ឋានាន**ន្តិ ឥធាបិ កដត្តារូបំ សង្គហិតន្តិ វេទិតព្វំ។ វុត្តញ្ហេតំ បញ្ហាវារេ – “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតានិ ឈានង្គានិ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ ឈានបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។ អយំ បន ឈានបច្ចយោ សត្តន្នំ ឈានង្គានំ វសេន ឋិតោបិ ជាតិភេទតោ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយវសេន ចតុធា ភិជ្ជតិ, បុន ភូមិវសេន ចតុធា; ឯកធា, ចតុធា, តិធាតិ ទ្វាទសធា ភិជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្វោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកម្បិ កុសលឈានង្គំ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, ឋបេត្វា រូបាវចរំ អវសេសំ អារុប្បេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ ឈានបច្ចយេន បច្ចយោ។ អកុសលេបិ ឯសេវ នយោ។ កាមាវចររូបាវចរវិបាកំ បវត្តេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, បដិសន្ធិយំ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ កដត្តារូបស្ស ច, អារុប្បវិបាកំ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ, យញ្ច អារុប្បេ លោកុត្តរវិបាកំ ឧប្បជ្ជតិ, តញ្ច។ បញ្ចវោការេ បន តំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្សាបិ ឈានបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ តេភូមកម្បិ កិរិយឈានង្គំ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច។ យំ បនេត្ថ អារុប្បេ ឧប្បជ្ជតិ, តំ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ ឈានបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្វោ វិនិច្ឆយោតិ។

ឈានបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៨. មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨. មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសេ **មគ្គង្គានី**តិ អហេតុកចិត្តុប្បាទវជ្ជេសុ សេសចិត្តេសុ ឧប្បន្នានិ បញ្ញា, វិតក្កោ, សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវា, វីរិយំ, សតិ, សមាធិ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ, មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវាតិ ឥមានិ ទ្វាទសង្គានិ។ មគ្គស្ស បន ហេតុបច្ឆិមកត្តា អហេតុកចិត្តេសុ មគ្គង្គានិ ន ឧទ្ធដានិ។ **តំសមុដ្ឋានាន**ន្តិ ឥធាបិ កដត្តារូបំ សង្គហិតមេវ។ វុត្តញ្ហេតំ បញ្ហាវារេ – “បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតានិ មគ្គង្គានិ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ កដត្តា ច រូបានំ មគ្គបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ។ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន មគ្គបច្ចយោ ទ្វាទសន្នំ មគ្គង្គានំ វសេន ឋិតោបិ ជាតិភេទតោ កុសលាទិវសេន ចតុធា, កុសលាទីនញ្ច កាមាវចរាទិភូមិភេទតោ ទ្វាទសធា ភិជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ ។ ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកម្បិ កុសលមគ្គង្គំ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, ឋបេត្វា រូបាវចរំ អវសេសំ អារុប្បេ សម្បយុត្តធម្មានញ្ញេវ មគ្គបច្ចយេន បច្ចយោតិ សព្ពំ ឈានបច្ចយេ វិយ វិត្ថារេតព្ពន្តិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

មគ្គបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៩. សម្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៩. សម្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសេ បាឡិ ឧត្តានត្ថា ឯវ។ អយំ បន សម្បយុត្តបច្ចយោ នាម សង្ខេបតោ សព្ពេបិ អរូបិនោ ខន្ធា។ បភេទតោ បនេស ជាតិតោ កុសលាទីនំ, ភូមិតោ ច កាមាវចរាទីនំ វសេន អនេកធា ភិជ្ជតីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកេសុបិ កុសលក្ខន្ធេសុ ឯកោ ខន្ធោ តិណ្ណំ ខន្ធានំ, តយោ ឯកស្ស, ទ្វេ ទ្វិន្នន្តិ ឯវំ សព្ពេបិ អញ្ញមញ្ញំ សម្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ អកុសលវិបាកកិរិយក្ខន្ធេសុបិ ឯសេវ នយោតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

សម្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២០. វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០. វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសេ **រូបិនោ ធម្មា អរូបីន**ន្តិ ឥទំ តាវ ហទយវត្ថុនោ ចេវ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនញ្ច វសេន វេទិតព្ពំ។ រូបធម្មេសុ ហិ ឯតេយេវ ឆ កោដ្ឋាសា អរូបក្ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយា ហោន្តិ។ រូបាយតនាទយោ បន អារម្មណធម្មា កិញ្ចាបិ វិប្បយុត្តធម្មា, វិប្បយុត្តបច្ចយា បន ន ហោន្តិ។ កិំ ការណា? សម្បយោគាសង្កាយ អភាវតោ។ អរូបិនោ ហិ ខន្ធា ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ អព្ភន្តរតោ និក្ខមន្តា វិយ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តត្ថ អាសង្កា ហោតិ – “កិំ នុ ខោ ឯតេ ឯតេហិ សម្បយុត្តា, ឧទាហុ វិប្បយុត្តា”តិ។ អារម្មណធម្មា បន វត្ថុនិស្សយេន ឧប្បជ្ជមានានំ អារម្មណមត្តា ហោន្តីតិ នត្ថិ តេសុ សម្បយោគាសង្កា។ ឥតិ សម្បយោគាសង្កាយ អភាវតោ ន តេ វិប្បយុត្តបច្ចយា។ ហទយវត្ថុអាទីសុ ឯវំ បនាយំ វិប្បយុត្តបច្ចយតា វេទិតព្ពា។ វុត្តម្បិ ចេតំ បញ្ហាវារេ – វត្ថុ កុសលានំ ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ វត្ថុ អកុសលានំ ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ សោត... ឃាន... ជិវ្ហា... កាយាយតនំ កាយវិញ្ញាណស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ វត្ថុ វិបាកាព្យាកតានំ កិរិយាព្យាកតានំ ខន្ធានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោតិ។

អរូបិនោ ធម្មា រូបីនន្តិ ឥទំ បន ចតុន្នំ ខន្ធានំ វសេន វេទិតព្ពំ។ អរូបធម្មេសុ ហិ ចត្តារោ ខន្ធាវ សហជាតបុរេជាតានំ រូបធម្មានំ វិប្បយុត្តបច្ចយា ហោន្តិ, និព្ពានំ បន អរូបម្បិ សមានំ រូបស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយោ ន ហោតិ។ “ចតូហិ សម្បយោគោ ចតូហិ វិប្បយោគោ”តិ ហិ វុត្តំ។ ឥតិ ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំយេវ វិប្បយុត្តបច្ចយតា វេទិតព្ពា។ វុត្តម្បិ ចេតំ បញ្ហាវារេ – សហជាតា កុសលា ខន្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ បច្ឆាជាតា កុសលា ខន្ធា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតា ខន្ធា កដត្តារូបានំ វិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ, ខន្ធា វត្ថុស្សាតិ។ ឯវំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា វេទិតព្ពា។

អយំ បន វិប្បយុត្តបច្ចយោ នាម សង្ខេបតោ បញ្ចវោការភវេ វត្តមានា រូបារូបធម្មា។ តេសុ រូបំ វត្ថុនោ ចក្ខាទីនញ្ច វសេន ឆធា ភិន្នំ, អរូបំ បញ្ចវោការភវេ ឧប្បន្នកុសលាកុសលវិបាកកិរិយវសេន ចតុធា ភិន្នំ។ តស្ស ភូមិតោ កាមាវចរាទិវសេន ចតុធា, ឯកធា, តិធា, តិធាតិ ឯកទសធា ភេទោ ហោតិ។ អារុប្បវិបាកញ្ហិ វិប្បយុត្តបច្ចយោ ន ហោតីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ បញ្ចវោការភវេ ឧប្បន្នំ ចតុភូមកម្បិ កុសលំ អកុសលញ្ច អត្តនា សមុដ្ឋាបិតចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស សហជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ ឧប្បាទក្ខណំ បន អតិក្កមិត្វា ឋិតិក្ខណំ បត្តស្ស បុរេជាតស្ស ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិករូបកាយស្ស បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ ឯត្ថ ច តិសមុដ្ឋានិកកាយោតិ អាហារសមុដ្ឋានស្ស អភាវតោ ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីនំ កាយោ វេទិតព្ពោ។ កាមាវចររូបាវចរវិបាកំ បន បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស, បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបស្ស ច សហជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ លោកុត្តរវិបាកំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្សេវ។ តិវិធម្បិ បនេតំ បុរេជាតស្ស ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ តេភូមកម្បិ កិរិយំ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស សហជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ, បុរេជាតស្ស ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ ឆធា ឋិតេសុ បន រូបេសុ វត្ថុរូបំ បដិសន្ធិក្ខណេ កាមាវចររូបាវចរវិបាកានំ សហជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ, បវត្តេ ឧប្បជ្ជមានានំ ចតុភូមកកុសលានំ អកុសលានំ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណវជ្ជានំ តេភូមកវិបាកានំ តេភូមកកិរិយានញ្ច បុរេជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោ។ ចក្ខាយតនាទីនិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ បុរេជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

វិប្បយុត្តបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២១. អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២១. អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសេ **ចត្តារោ ខន្ធា**តិអាទីហិ សហជាតវសេន អត្ថិបច្ចយោ និទ្ទិដ្ឋោ។ **ចក្ខាយតន**ន្តិអាទីហិ បុរេជាតវសេន។ **យំ រូបំ និស្សាយា**តិ ឯត្ថ សហជាតបុរេជាតវសេន អត្ថិបច្ចយោ និទ្ទិដ្ឋោ។ ឯវមេយំ បាឡិ សហជាតបុរេជាតានញ្ញេវ អត្ថិបច្ចយានំ វសេន អាគតា។ បញ្ហាវារេ បន សហជាតំ, បុរេជាតំ, បច្ឆាជាតំ, អាហារំ, ឥន្ទ្រិយន្តិ ឥមេសំ វសេន អាគតត្តា បច្ឆាជាតអាហារិន្ទ្រិយវសេនាបិ អត្ថិបច្ចយោ លព្ភតិ។ ឥធ បន សាវសេសវសេន ទេសនា កតាតិ អយំ តាវេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បន អត្ថិបច្ចយោ នាម ទុវិធោ – អញ្ញមញ្ញតោ, ន អញ្ញមញ្ញតោ។ តត្ថ អញ្ញមញ្ញំ តិវិធំ – អរូបំ អរូបេន, រូបំ រូបេន, រូបារូបំ រូបារូបេន។ “ចត្តារោ ខន្ធា អរូបិនោ”តិ ឯត្ថ ហិ សព្ពចិត្តុប្បាទវសេន អរូបំ អរូបេន វុត្តំ។ “ចត្តារោ មហាភូតា”តិ ឯត្ថ សព្ពសន្តតិវសេន រូបំ រូបេន។ “ឱក្កន្តិក្ខណេ នាមរូប”ន្តិ ឯត្ថ បដិសន្ធិខន្ធានញ្ចេវ វត្ថុនោ ច វសេន រូបារូបំ រូបារូបេន វុត្តំ។ ន អញ្ញមញ្ញម្បិ តិវិធំ – “អរូបំ រូបស្ស, រូបំ រូបស្ស, រូបំ អរូបស្ស ចិត្តចេតសិកា ធម្មា”តិ ឯត្ថ ហិ បញ្ចវោការវសេន អរូបំ រូបស្ស វុត្តំ។ “មហាភូតា ឧបាទារូបាន”ន្តិ ឯត្ថ សព្ពសន្តតិវសេន រូបំ រូបស្ស។ “ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា”តិអាទីសុ វត្ថារម្មណវសេន រូបំ អរូបស្ស អត្ថិបច្ចយោតិ វុត្តំ។

អបិចេស អត្ថិបច្ចយោ នាម សង្ខេបតោ ខណត្តយប្បត្តំ នាមញ្ចេវ រូបញ្ច, វត្តមានា បញ្ចក្ខន្ធាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ សោ ជាតិភេទតោ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយរូបវសេន បញ្ចធា ភិជ្ជតិ ។ តត្ថ កុសលោ សហជាតបច្ឆាជាតវសេន ទុវិធោ ហោតិ, តថា អកុសលោ វិបាកកិរិយសង្ខាតោ ច។ តេសុ កុសលោ កាមាវចរាទិភេទេន ចតុធា ភិជ្ជតិ, អកុសលោ កាមាវចរោវ វិបាកោ ចតុភូមកោ, កិរិយាសង្ខាតោ តិភូមកោ។ រូបសង្ខាតោ អត្ថិបច្ចយោ កាមាវចរោវ។ សោ បន សហជាតបុរេជាតវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ បញ្ច វត្ថូនិ អារម្មណានិ ច បុរេជាតានេវ, ហទយវត្ថុ សហជាតំ វា ហោតិ បុរេជាតំ វា។ បញ្ហាវារេ បន អាគតោ អាហារោ ឥន្ទ្រិយញ្ច សហជាតាទិភេទំ ន លភតីតិ ឯវមេត្ថ នានប្បការភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯវំ ភិន្នេ បនេត្ថ ចតុភូមកកុសលោបិ សហជាតោ អត្ថិបច្ចយោ បញ្ចវោការេ “ឯកោ ខន្ធោ តិណ្ណន្នំ ខន្ធាន”ន្តិអាទិនា នយេន អញ្ញមញ្ញំ ខន្ធានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច ឋបេត្វា បន រូបាវចរកុសលំ អវសេសោ អារុប្បេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ញេវ សហជាតកុសលោ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ ចតុភូមកោ បនេស បញ្ចវោការេ ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតោ កុសលោ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ អកុសលេបិ ឯសេវ នយោ។ សោបិ ហិ បញ្ចវោការេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច, ចតុវោការេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ញេវ សហជាតាកុសលោ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ បញ្ចវោការេ ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតាកុសលោ អត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។

វិបាកតោ បន កាមាវចររូបាវចរោ អត្ថិបច្ចយោ និយមេនេវ បដិសន្ធិក្ខណេ ខន្ធានញ្ចេវ កដត្តារូបស្ស ច សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ បវត្តេ បន សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ, ឋិតិប្បត្តស្ស ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ អរូបាវចរ

វិបាកោ បន អារុប្បេ ឧប្បន្នលោកុត្តរវិបាកោ ច អត្តនា សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ បញ្ចវោការេ លោកុត្តរវិបាកោ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ, ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ កិរិយតោ រូបាវចរោ អត្ថិបច្ចយោ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ, ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ។ កាមាវចរារូបាវចរោ បន អារុប្បេ សម្បយុត្តក្ខន្ធានញ្ចេវ, បញ្ចវោការេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្សាបិ សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ, ចតុសមុដ្ឋានិកតិសមុដ្ឋានិកកាយស្ស បច្ឆាជាតត្ថិ បច្ចយេន បច្ចយោ។

រូបសង្ខាតោ បន អត្ថិបច្ចយោ សហជាតោ, បុរេជាតោ, អាហារោ, ឥន្ទ្រិយន្តិ ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ សហជាតរូបត្ថិបច្ចយោ ចតុសមុដ្ឋានវសេន ចតុធា ឋិតោ។ តត្ថ កម្មសមុដ្ឋានោ ឯកំ មហាភូតំ តិណ្ណន្នំ មហាភូតានំ, តីណិ ឯកស្ស, ទ្វេ ទ្វិន្នំ, មហាភូតា ឧបាទារូបានន្តិ ឯវំ សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុរូបំ កាមាវចររូបាវចរវិបាកក្ខន្ធានំ សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ តេសម្បិ តិសមុដ្ឋានិករូបំ ឯកំ មហាភូតំ តិណ្ណន្នំ មហាភូតានំ, តីណិ ឯកស្ស, ទ្វេ ទ្វិន្នំ, មហាភូតា ឧបាទារូបានន្តិ ឯវំ សហជាតត្ថិបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ បុរេជាតត្ថិបច្ចយោ បន វត្ថុបុរេជាតអារម្មណបុរេជាតវសេន ទុវិធោ ហោតិ។ សោ ទុវិធោបិ ហេដ្ឋា បុរេជាតបច្ចយេ វុត្តនយេនេវ យោជេត្វា គហេតព្ពោ។ អាហារត្ថិបច្ចយោបិ ហេដ្ឋា កពឡីការាហារបច្ចយេ យោជិតនយេនេវ យោជេតព្ពោ។ ឥធ បនេស អត្តនោ អនិរុទ្ធក្ខណេ បច្ចយភាវេន អត្ថិបច្ចយោតិ វុត្តោ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ ហេដ្ឋា ឥន្ទ្រិយបច្ចយេ រូបជីវិតិន្ទ្រិយយោជនាយំ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ ឥធ បនេតម្បិ អត្តនោ អនិរុទ្ធក្ខណេយេវ បច្ចយភាវេន អត្ថិបច្ចយោតិ វុត្តន្តិ ឯវមេត្ថ បច្ចយុប្បន្នតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២២. នត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា

២២. នត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសេ **សមនន្តរនិរុទ្ធា**តិ អញ្ញេន ចិត្តុប្បាទេន អនន្តរិកា ហុត្វា សមនន្តរនិរុទ្ធា។ **បដុប្បន្នាន**ន្តិ បច្ចុប្បន្នានំ។ ឥមិនា នត្ថិបច្ចយស្ស ឱកាសទានដ្ឋេន នត្ថិបច្ចយភាវំ សាធេតិ។ បុរិមេសុ ហិ និរោធវសេន បច្ចិមានំ បវត្តនោកាសំ អទេន្តេសុ តេសំ បដុប្បន្នភាវោ ន សិយាតិ អយមេត្ថ បាឡិវណ្ណនា។ សេសំ សព្ពំ អនន្តរបច្ចយេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ បច្ចយលក្ខណមេវ ហេត្ថ នានំ, បច្ចយានំ បន បច្ចយុប្បន្នានញ្ច នានាករណំ នត្ថិ។ កេវលំ បន តត្ថ “ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ តំសម្បយុត្តកា ច ធម្មា មនោធាតុយា”តិអាទិនា នយេន បច្ចយា ច បច្ចយុប្បន្នា ច សរូបតោ ទស្សិតា។ ឥធ បន “សមនន្តរនិរុទ្ធា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បដុប្បន្នានំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មាន”ន្តិ សព្ពេបិ តេ និរោធុប្បាទវសេន សាមញ្ញតោ ទស្សិតាតិ។

នត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២៣. *វិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា*

២៣. វិគតបច្ចយនិទ្ទេសេ ***សមនន្តរវិគតា***តិ សមនន្តរមេវ វិគតា។ ឥមិនា វិគតបច្ចយស្ស វិគច្ឆមានភាវេនេវ បច្ចយភាវំ ទស្សេតិ។ ឥតិ នត្ថិបច្ចយស្ស ច ឥមស្ស ច ព្យញ្ជនមត្តេយេវ នានត្តំ, ន អត្ថេតិ។

វិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

២៤. *អវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា*

២៤. អវិគតបច្ចយនិទ្ទេសេ **ចត្តារោ ខន្ធា**តិអាទីនំ សព្ពាការេន អត្ថិបច្ចយនិទ្ទេសេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្សាបិ ហិ បច្ចយស្ស អត្ថិបច្ចយេន សទ្ធឹ ព្យញ្ជនមត្តេយេវ នានត្តំ, ន អត្ថេតិ។

អវិគតបច្ចយនិទ្ទេសវណ្ណនា។

បច្ចយនិទ្ទេសបកិណ្ណកវិនិច្ឆយកថា

ឥទានិ ឯវំ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសតោ ទស្សិតេសុ ឥមេសុ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ ញាណចារស្ស វិសទភាវត្ថំ អនេកធម្មានំ ឯកបច្ចយភាវតោ, ឯកធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវតោ, ឯកបច្ចយស្ស អនេកបច្ចយភាវតោ, បច្ចយសភាគតោ, បច្ចយវិសភាគតោ, យុគឡកតោ, ជនកាជនកតោ, សព្ពដ្ឋានិកាសព្ពដ្ឋានិកតោ, រូបំ រូបស្សាតិអាទិវិកប្បតោ, ភវភេទតោតិ ឥមេសំ ទសន្នំ បទានំ វសេន បកិណ្ណកវិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **អនេកធម្មានំ ឯកបច្ចយភាវតោ**តិ ឯតេសុ ហិ ឋបេត្វា កម្មបច្ចយំ អវសេសេសុ តេវីសតិយា បច្ចយេសុ អនេកធម្មា ឯកតោ បច្ចយា ហោន្តិ។ កម្មបច្ចយោ បន ឯកោ ចេតនាធម្មោយេវាតិ ឯវំ តាវេត្ថ អនេកធម្មានំ ឯកបច្ចយភាវតោ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

ឯកធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវតោតិ ហេតុបច្ចយេ តាវ អមោហោ ឯកោ ធម្មោ។ សោ បុរេជាតកម្មាហារឈានបច្ចយោវ ន ហោតិ, សេសានំ វីសតិយា បច្ចយានំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ អលោភាទោសា ឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយាបិ ន ហោន្តិ, សេសានំ អដ្ឋារសន្នំ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយា ហោន្តិ។ លោភមោហា វិបាកបច្ចយាបិ ន ហោន្តិ, សេសានំ សត្តរសន្នំ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយា ហោន្តិ។ ទោសោ អធិបតិបច្ចយោបិ ន ហោតិ, សេសានំ សោឡសន្នំ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ អារម្មណបច្ចយេ រូបាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា អារម្មណបុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន ចតុធា បច្ចយោ; តថា មនោធាតុយា អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយា ច។ សហេតុកាយ បន អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយវសេនាបិ បច្ចយោ ហោតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពេសំ អារម្មណបច្ចយធម្មានំ អនេកបច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។

អធិបតិបច្ចយេ អារម្មណាធិបតិនោ អារម្មណបច្ចយេ វុត្តនយេនេវ អនេកបច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។ សហជាតាធិបតីសុ វីមំសា អមោហហេតុ វិយ វីសតិធា បច្ចយោ ហោតិ។ ឆន្ទោ ហេតុបុរេជាតកម្មអាហារឥន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ សត្តរសន្នំ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ ចិត្តំ ហេតុបុរេជាតកម្មឈានមគ្គបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ ឯកូនវីសតិយា បច្ចយានំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ វីរិយំ ហេតុបុរេជាតកម្មាហារឈានបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ ឯកូនវីសតិយា វសេន បច្ចយោ ហោតិ។

អនន្តរបច្ចយេ "ចក្ខុវិញ្ញាណធាតូ"តិអាទិនា នយេន វុត្តេសុ ចតូសុ ខន្ធេសុ វេទនាក្ខន្ធោ ហេតុបុរេជាតកម្មាហារមគ្គបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ ឯកូនវីសតិយា វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ សញ្ញាក្ខន្ធោ ឥន្ទ្រិយឈានបច្ចយោបិ ន ហោតិ, សេសានំ សត្តរសន្នំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ សង្ខារក្ខន្ធេ ហេតូ ហេតុបច្ចយេ វុត្តនយេន, ឆន្ទវីរិយានិ អធិបតិបច្ចយេ វុត្តនយេនេវ បច្ចយា ហោន្តិ។ ផស្សោ ហេតុបុរេជាតកម្មឥន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ អដ្ឋារសន្នំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ ចេតនា ហេតុបុរេជាតឥន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយោ ន ហោតិ។ សេសានំ ឯកូនវីសតិយា វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ វិតក្កោ ហេតុបុរេជាតកម្មាហារិន្ទ្រិយបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ ឯកូនវីសតិយា វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ វិចារោ មគ្គបច្ចយោបិ ន ហោតិ, សេសានំ អដ្ឋារសន្នំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ បីតិ តេសញ្ញេវ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ ចិត្តេកគ្គតា ហេតុបុរេជាតកម្មាហារបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ វីសតិយា វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ សទ្ធា ហេតុបុរេជាតកម្មាហារឈានមគ្គបច្ចយោ ន ហោតិ, សេសានំ អដ្ឋារសន្នំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ សតិ តេហិ ចេវ មគ្គបច្ចយេន ចាតិ ឯកូនវីសតិយា វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ ជីវិតិន្ទ្រិយំ សទ្ធាយ វុត្តានំ អដ្ឋារសន្នំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ ហិរោត្តប្បំ តតោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយំ អបនេត្វា សេសានំ សត្តរសន្នំ វសេន បច្ចយោ ហោតិ។ តថា កាយបស្សទ្ធាទីនិ យុគឡកានិ, យេវាបនកេសុ អធិមោក្ខមនសិការតត្រមជ្ឈត្តតា ករុណាមុទិតា ច។ វិរតិយោ បន តេហិ ចេវ មគ្គបច្ចយេន ចាតិ អដ្ឋារសធា បច្ចយា ហោន្តិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិ តតោ វិបាកបច្ចយំ អបនេត្វា សត្តរសធា, មិច្ឆាវាចាកម្មន្តាជីវា តេហិ ចេវ កម្មាហារបច្ចយេហិ ចាតិ ឯកូនវីសតិធា។ អហិរិកំ អនោត្តប្បំ មានោ ថិនំ មិទ្ធំ ឧទ្ធច្ចន្តិ ឥមេ ហេតុបុរេជាតកម្មវិបាកាហារិន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយា ន ហោន្តិ, សេសានំ បន សោឡសន្នំ បច្ចយានំ វសេន បច្ចយា ហោន្តិ។ វិចិកិច្ឆាឥស្សាមច្ឆរិយកុក្កុច្ចានិ តតោ អធិបតិបច្ចយំ អបនេត្វា បន្នរសធា វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស។ អធិបតិបច្ចយេ វុត្តនយេនេវ អនេកបច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។ សមនន្តរបច្ចយេបិ ឯសេវ នយោ។

សហជាតបច្ចយេ ចតូសុ តាវ ខន្ធេសុ ឯកេកស្ស ធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ ចត្តារិ មហាភូតានិ អារម្មណអារម្មណាធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយឧបនិស្សយបុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន នវធា បច្ចយា ហោន្តិ។ ហទយវត្ថុ តេសញ្ចេវ វិប្បយុត្តស្ស ច វសេន ទសធា បច្ចយោ ហោតិ។ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ អបុព្ពំ នត្ថិ។ និស្សយបច្ចយេ ចក្ខាយតនាទីនិ អារម្មណអារម្មណាធិបតិនិស្សយឧបនិស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន នវធា បច្ចយា ហោន្តិ។ ឧបនិស្សយេ អបុព្ពំ នត្ថិ។ បុរេជាតបច្ចយេ រូបសទ្ទគន្ធរសាយតនានិ អារម្មណអារម្មណាធិបតិឧបនិស្សយបុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន ឆធា បច្ចយា ហោន្តិ។ ឯត្តកមេវេត្ថ អបុព្ពំ។ បច្ឆាជាតាទីសុ អបុព្ពំ នត្ថិ។ អាហារបច្ចយេ កពឡីការាហារោ អារម្មណ

អារម្មណាធិបតិឧបនិស្សយអាហារអត្ថិអវិគតវសេន ឆធា បច្ចយោ ហោតិ។ ឥន្ទ្រិយាទីសុ អបុព្ពំ នត្ថិ។ ឯវមេត្ថ ឯកធម្មស្ស អនេកបច្ចយភាវតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯកបច្ចយស្ស អនេកបច្ចយភាវតោតិ ហេតុបច្ចយាទីសុ យស្ស កស្សចិ ឯកស្ស បច្ចយស្ស យេនាការេន យេនត្ថេន យោ បច្ចយុប្បន្នានំ បច្ចយោ ហោតិ, តំ អាការំ តំ អត្ថំ អវិជហិត្វាវ អញ្ញេហិបិ យេហាការេហិ យេហិ អត្ថេហិ សោ តស្មិញ្ញេវ ខណេ តេសំ ធម្មានំ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ, តតោ អនេកបច្ចយភាវតោ តស្ស វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោតិ អត្ថោ។ សេយ្យថិទំ – អមោហោ ហេតុបច្ចយោ, សោ ហេតុបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកឥន្ទ្រិយមគ្គសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ឯកាទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អលោភាទោសា តតោ អធិបតិឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយេ តយោ អបនេត្វា សេសានំ វសេន អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆន្តិ។ ឥទំ វិបាកហេតូសុយេវ លព្ភតិ, កុសលកិរិយេសុ បន វិបាកបច្ចយតា បរិហាយតិ។ លោភទោសមោហា តេ តយោ វិបាកញ្ចាតិ ចត្តារោ អបនេត្វា សេសានំ វសេន អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆន្តិ។

អារម្មណបច្ចយោ តំ អារម្មណបច្ចយត្តំ អវិជហន្តំយេវ អារម្មណាធិបតិនិស្សយឧបនិស្សយបុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ សត្តហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អយមេត្ថ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោ, អរូបធម្មានំ បន អតីតានាគតានំ វា រូបធម្មានំ អារម្មណបច្ចយភាវេ សតិ អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយមត្តញ្ញេវ ឧត្តរិ លព្ភតិ។ អធិបតិបច្ចយេ វីមំសា អមោហសទិសា។ ឆន្ទោ អធិបតិបច្ចយោ អធិបតិបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ អដ្ឋហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ វីរិយំ តេសញ្ញេវ ឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយានញ្ចាតិ ឥមេសំ វសេន អបរេហិបិ ទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ ចិត្តំ តតោ មគ្គបច្ចយំ អបនេត្វា អាហារបច្ចយំ បក្ខិបិត្វា ឥមេសំ វសេន អធិបតិបច្ចយតោ ឧត្តរិ ទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អារម្មណាធិបតិនោ បន ហេដ្ឋា អារម្មណបច្ចយេ វុត្តនយេនេវ អនេកបច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។

អនន្តរសមនន្តរបច្ចយា អនន្តរសមនន្តរបច្ចយត្តំ អវិជហន្តាវ ឧបនិស្សយកម្មអាសេវននត្ថិវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ បញ្ចហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆន្តិ។ អរិយមគ្គចេតនាយេវ ចេត្ថ កម្មបច្ចយតំ លភតិ, ន សេសធម្មា។ សហជាតបច្ចយោ សហជាតបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ ហេតុអធិបតិអញ្ញមញ្ញនិស្សយកម្មវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយឈានមគ្គសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិ ចុទ្ទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អយម្បិ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោ វត្ថុសហជាតាទីនំ បន វសេនេត្ថ ហេតុបច្ចយាទីនំ អភាវោបិ វេទិតព្ពោ។ អញ្ញមញ្ញបច្ចយេបិ ឯសេវ នយោ។

និស្សយបច្ចយោ និស្សយបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ អត្តនោ និស្សយបច្ចយត្តញ្ចេវ អនន្តរសមនន្តរបច្ឆាជាតអាសេវននត្ថិវិគតបច្ចយេ ច ឆ អបនេត្វា សេសានំ វសេន អបរេហិបិ សត្តរសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អយម្បិ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទោវ វត្ថុនិស្សយាទីនំ បន វសេនេត្ថ ហេតុបច្ចយាទីនំ អាភាវោបិ វេទិតព្ពោ។

ឧបនិស្សយបច្ចយេ អារម្មណូបនិស្សយោ អារម្មណាធិបតិសទិសោ។ អនន្តរូបនិស្សយោ អនន្តរូបនិស្សយបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អនន្តរសមនន្តរកម្មអាសេវននត្ថិវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ឆហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អរិយមគ្គចេតនាយេវ ចេត្ថ កម្មបច្ចយតំ លភតិ, ន សេសធម្មា។ បកតូបនិស្សយោ បកតូបនិស្សយោវ។ បុរេជាតបច្ចយោ អត្តនោ បុរេជាតបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អារម្មណអារម្មណាធិបតិនិស្សយឧបនិស្សយឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ អដ្ឋហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អយម្បិ ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសោវ អារម្មណបុរេជាតេ បនេត្ថ និស្សយឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តបច្ចយតា ន លព្ភតិ។ ឥតោ ឧត្តរិបិ លព្ភមានាលព្ភមានំ វេទិតព្ពំ។ បច្ឆាជាតបច្ចយោ អត្តនោ បច្ឆាជាតបច្ចយភាវំ អវិជហន្តោវ វិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ តីហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អាសេវនបច្ចយោ អាសេវនបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អនន្តរសមនន្តរឧបនិស្សយនត្ថិវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ បញ្ចហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។

កម្មបច្ចយោ កម្មបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ ឯកក្ខណិកោ តាវ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ នវហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ នានាក្ខណិកោ ឧបនិស្សយអនន្តរសមនន្តរនត្ថិវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ បញ្ចហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ វិបាកបច្ចយោ វិបាកបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ ហេតុអធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយកម្មអាហារឥន្ទ្រិយឈានមគ្គ

សម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ចុទ្ទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អាហារបច្ចយេ កពឡីការោ អាហារោ អាហារបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ទ្វីហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ សេសា តយោ អាហារបច្ចយត្តំ អវិជហន្តាវ យថានុរូបំ អធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយកម្មវិបាកឥន្ទ្រិយសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ឯកាទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆន្តិ។

ឥន្ទ្រិយបច្ចយេ រូបិនោ បញ្ចិន្ទ្រិយា ឥន្ទ្រិយបច្ចយត្តំ អវិជហន្តាវ និស្សយបុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ បញ្ចហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆន្តិ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយត្តំ អវិជហន្តញ្ញេវ អត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ទ្វីហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ អរូបិនោ ឥន្ទ្រិយានិបិ យថានុរូបំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយត្តំ អវិជហន្តានេវ ហេតុអធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារឈានមគ្គសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ តេរសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆន្តិ។ ឈានបច្ចយោ ឈានបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ យថានុរូបំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកឥន្ទ្រិយមគ្គសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ ទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ មគ្គបច្ចយោ មគ្គបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ យថានុរូបំ ឈានបច្ចយេ វុត្តានំ ទសន្នំ ហេតុអធិបតីនញ្ចាតិ ឥមេសំ វសេន អបរេហិបិ ទ្វាទសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។

សម្បយុត្តបច្ចយោ សម្បយុត្តបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ យថានុរូបំ ហេតុអធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយកម្មវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយឈានមគ្គអត្ថិអវិគតានំ វសេន អបរេហិបិ តេរសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ វិប្បយុត្តបច្ចយោ វិប្បយុត្តបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អនន្តរសមនន្តរអាសេវនសម្បយុត្តនត្ថិវិគតសង្ខាតេ ឆ បច្ចយេ អបនេត្វា សេសានំ វសេន យថានុរូបំ អបរេហិបិ សត្តរសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ តត្ថ រូបស្ស ច អរូបស្ស ច បច្ចយវិភាគោ វេទិតព្ពោ។ អត្ថិបច្ចយោ អត្ថិបច្ចយត្តំ អវិជហន្តោវ អនន្តរសមនន្តរអាសេវននត្ថិវិគតសង្ខាតេ បញ្ច បច្ចយេ អបនេត្វា សេសានំ វសេន យថានុរូបំ អបរេហិ អដ្ឋារសហាការេហិ អនេកបច្ចយភាវំ គច្ឆតិ។ នត្ថិបច្ចយវិគតបច្ចយា អនន្តរបច្ចយសទិសា ។ អវិគតបច្ចយោ អត្ថិបច្ចយសទិសោយេវាតិ ឯវមេត្ថ ឯកបច្ចយស្ស អនេកបច្ចយភាវតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

បច្ចយសភាគតោតិ ឯតេសុ ហិ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយអាសេវននត្ថិវិគតា សភាគា, តថា អារម្មណអារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយាតិ ឥមិនា ឧបាយេនេត្ថ បច្ចយសភាគតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

បច្ចយវិសភាគតោតិ បុរេជាតបច្ចយោ បនេត្ថ បច្ឆាជាតបច្ចយេន វិសភាគោ, តថា សម្បយុត្តបច្ចយោ វិប្បយុត្តបច្ចយេន, អត្ថិបច្ចយោ នត្ថិបច្ចយេន, វិគតបច្ចយោ អវិគតបច្ចយេនាតិ ឥមិនា ឧបាយេនេត្ថ បច្ចយវិសភាគតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

យុគឡកតោតិ ឯតេសុ ច អត្ថសរិក្ខតាយ, សទ្ទសរិក្ខតាយ, កាលបដិបក្ខតាយ, ហេតុផលតាយ, អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខតាយាតិ ឥមេហិ ការណេហិ យុគឡកតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ អនន្តរសមនន្តរា ហិ អត្ថសរិក្ខតាយ ឯកំ យុគឡកំ នាម; និស្សយូបនិស្សយា សទ្ទសរិក្ខតាយ, បុរេជាតបច្ឆាជាតា កាលបដិបក្ខតាយ, កម្មបច្ចយវិបាកបច្ចយា ហេតុផលតាយ, សម្បយុត្តវិប្បយុត្តបច្ចយា អញ្ញមញ្ញបដិបក្ខតាយ ឯកំ យុគឡកំ នាម, តថា អត្ថិនត្ថិបច្ចយា, វិគតាវិគតបច្ចយា ចាតិ ឯវមេត្ថ យុគឡកតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ **ជនកាជនកតោ**តិ ឯតេសុ ច អនន្តរសមនន្តរានន្តរូបនិស្សយបកតូបនិស្សយាសេវនបច្ចយា នានាក្ខណិកោ, កម្មបច្ចយោ, នត្ថិវិគតបច្ចយាតិ ឥមេ បច្ចយា ជនកាយេវ, ន អជនកា។ បច្ឆាជាតបច្ចយោ កេវលំ ឧបត្ថម្ភកោយេវ, ន ជនកោ។ សេសា ជនកា ច អជនកា ច ឧបត្ថម្ភកា ចាតិ អត្ថោ។ ឯវមេត្ថ ជនកាជនកតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

សព្ពដ្ឋានិកាសព្ពដ្ឋានិកតោតិ ឯតេសុ ច សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយា សព្ពដ្ឋានិកា នាម, សព្ពេសំ សង្ខតានំ រូបារូបធម្មានំ ឋានភូតា ការណភូតាតិ អត្ថោ។ ឯតេហិ វិនា ឧប្បជ្ជមានោ ឯកធម្មោបិ នត្ថីតិ។ អារម្មណអារម្មណាធិបតិអនន្តរសមនន្តរានន្តរូបនិស្សយបកតូបនិស្សយាសេវនសម្បយុត្តនត្ថិវិគតបច្ចយា អសព្ពដ្ឋានិកា នាម។ ន សព្ពេសំ រូបារូបធម្មានំ ឋានភូតា, អរូបក្ខន្ធានញ្ញេវ បន ឋានភូតា ការណភូតាតិ អត្ថោ។ អរូបធម្មាយេវ ហិ ឯតេហិ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន រូបធម្មា។ បុរេជាតបច្ឆាជាតាបិ អសព្ពដ្ឋានិកា អរូបរូបានញ្ញេវ យថាក្កមេន បច្ចយភាវតោ។ វុត្តាវសេសាបិ ឯកច្ចានំ រូបារូបធម្មានំ ឧប្បត្តិហេតុតោ ន សព្ពដ្ឋានិកាតិ ឯវមេត្ថ សព្ពដ្ឋានិកា សព្ពដ្ឋានិកតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

រូបំ រូបស្សាតិអាទិវិកប្បតោតិ ឯតេសុ ច ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកបច្ចយោបិ ឯកន្តេន រូបមេវ ហុត្វា រូបស្សេវ បច្ចយោ នាម នត្ថិ, ឯកន្តេន បន រូបំ ហុត្វា អរូបស្សេវ បច្ចយោ នាម អត្ថិ។ កតរោ បនេសោតិ? បុរេជាតបច្ចយោ។ បុរេជាតបច្ចយោ ហិ ឯកន្តេន រូបមេវ ហុត្វា អរូបស្សេវ បច្ចយោ ហោតិ។ ឯកន្តេន រូបមេវ ហុត្វា រូបារូបស្សេវ បច្ចយោ នាមាតិបិ នត្ថិ, ឯកន្តេន បន អរូបំ ហុត្វា អរូបស្សេវ បច្ចយោ នាម អត្ថិ។ កតរោ បនេសោតិ? អនន្តរសមនន្តរអាសេវនសម្បយុត្តនត្ថិវិគតវសេន ឆព្ពិធោ។ សោ ហិ សព្ពោបិ ឯកន្តេន អរូបមេវ ហុត្វា អរូបស្សេវ បច្ចយោ ហោតិ។ ឯកន្តេន អរូបមេវ ហុត្វាបិ ឯកន្តេន រូបស្សេវ បច្ចយោ នាមាតិបិ អត្ថិ។ កតរោ បនេសោតិ? បច្ឆាជាតបច្ចយោ។ សោ ហិ ឯកន្តេន អរូបំ ហុត្វា រូបស្សេវ បច្ចយោ ហោតិ; ឯកន្តេន បន អរូបធម្មោវ ហុត្វា រូបារូបានំ បច្ចយោបិ អត្ថិ។ កតរោ បនេសោតិ? ហេតុកម្មវិបាកឈានមគ្គវសេន បញ្ចវិធោ។ សោ ហិ សព្ពោបិ ឯកន្តេន អរូបមេវ ហុត្វា រូបធម្មានំ អរូបធម្មានម្បិ បច្ចយោ ហោតិ។ ឯកន្តេន បន រូបារូបមេវ ហុត្វា រូបស្សេវ បច្ចយោ នាមាតិបិ នត្ថិ, អរូបស្សេវ បន ហោតិ។ កតរោ បនេសោតិ? អារម្មណបច្ចយោ ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ច។ ឥទញ្ហិ ទ្វយំ ឯកន្តេន រូបារូបមេវ ហុត្វា អរូបស្សេវ បច្ចយោ ហោតិ។ ឯកន្តេន រូបារូបមេវ ហុត្វា បន រូបារូបស្សេវ បច្ចយោ នាមាតិបិ អត្ថិ។ កតរោ បនេសោតិ? អធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយអាហារឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន នវវិធោ។ សោ ហិ សព្ពោបិ ឯកន្តេន រូបារូបមេវ ហុត្វា រូបារូបស្សេវ បច្ចយោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ រូបំ រូបស្សាតិអាទិវិកប្បតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ភវភេទតោតិ ឥមេសុ បន ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ បញ្ចវោការភវេ តាវ ន កោចិ បច្ចយោ ន លព្ភតិ នាម។ ចតុវោការភវេ បន តយោ បុរេជាតបច្ឆាជាតវិប្បយុត្តបច្ចយេ អបនេត្វា សេសា ឯកវីសតិមេវ លព្ភន្តិ។ ឯកវោការភវេ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយកម្មឥន្ទ្រិយអត្ថិអវិគតវសេន សត្តេវ លព្ភន្តិ។ ពាហិរេ បន អនិន្ទ្រិយពទ្ធរូបេ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយអត្ថិអវិគតវសេន បញ្ចេវ លព្ភន្តីតិ ឯវមេត្ថ ភវភេទតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

បច្ចយនិទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បុច្ឆាវារោ

១. បច្ចយានុលោមវណ្ណនា

ឯវំ អនុលោមបដ្ឋានាទីសុ តិកបដ្ឋានាទិវសេន ចតុវីសតិសមន្តបដ្ឋានសមោធានេ បដ្ឋានមហាបករណេ យេ តិកាទយោ និស្សាយ និទ្ទិដ្ឋត្តា ឯតំ តិកបដ្ឋានំ, ទុកបដ្ឋានំ...បេ.... ទុកទុកបដ្ឋានន្តិ វុត្តំ។ តេ អនាមសិត្វា យេសំ បច្ចយានំ វសេន តេ តិកាទយោ វិភត្តា, តេ បច្ចយេ ឯវ តាវ ឥមិនា មាតិកានិក្ខេបបច្ចយវិភង្គសង្ខាតេន វារេន ឧទ្ទេសតោ ច និទ្ទេសតោ ច ទស្សេត្វា, ឥទានិ យេ តិកាទយោ និស្សាយ និទ្ទិដ្ឋត្តា ឯតំ តិកបដ្ឋានំ, ទុកបដ្ឋានំ...បេ.... ទុកទុកបដ្ឋានន្តិ វុត្តំ។ តេ តិកាទយោ ឥមេសំ បច្ចយានំ វសេន វិត្ថារេត្វា ទស្សេតុំ ឯកេកំ តិកទុកំ និស្សាយ សត្តហិ មហាវារេហិ ទេសនា កតា។ តេសំ ឥមានិ នាមានិ – បដិច្ចវារោ, សហជាតវារោ, បច្ចយវារោ, និស្សយវារោ, សំសដ្ឋវារោ, សម្បយុត្តវារោ, បញ្ហាវារោតិ។

តត្ថ "កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ"តិ ឯវំ បដិច្ចាភិធានវសេន វុត្តោ **បដិច្ចវារោ** នាម។ កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ កុសលោ ធម្មោ"តិ ឯវំ សហជាតាភិធានវសេន វុត្តោ **សហជាតវារោ** នាម។ សោ បុរិមេន បដិច្ចវារេន អត្ថតោ និន្នានាករណោ។ បដិច្ចាភិធានវសេន ពុជ្ឈនកានំ វសេន បន បឋមោ វុត្តោ, សហជាតាភិធានវសេន ពុជ្ឈនកានំ វសេន ទុតិយោ។ ទ្វីសុបិ ចេតេសុ រូបារូបធម្មវសេន បច្ចយា ចេវ បច្ចយុប្បន្នធម្មា ច វេទិតព្ពា។ តេ ច ខោ សហជាតាវ, ន បុរេជាតបច្ឆាជាតា លព្ភន្តិ។ "កុសលំ ធម្មំ បច្ចយា កុសលោ ធម្មោ"តិ ឯវំ បច្ចយាភិធានវសេន វុត្តោ បន **បច្ចយវារោ** នាម។ សោបិ បុរិមវារទ្វយំ វិយ រូបារូបធម្មវសេនេវ វេទិតព្ពោ។ បច្ចយោ បនេត្ថ បុរេជាតោបិ លព្ភតិ។ អយមស្ស បុរិមវារទ្វយតោ វិសេសោ។ តទនន្តរោ "កុសលំ ធម្មំ និស្សាយ កុសលោ ធម្មោ"តិ ឯវំ និស្សយាភិធានវសេន វុត្តោ **និស្សយវារោ** នាម។ សោ បុរិមេន បច្ចយវារេន អត្ថតោ និន្នានាករណោ។ បច្ចយាភិធានវសេន ពុជ្ឈនកានំ វសេន បន បឋមោ វុត្តោ, និស្សយាភិធានវសេន ពុជ្ឈនកានំ វសេន ទុតិយោ។ តតោ បរំ "កុសលំ ធម្មំ សំសដ្ឋោ កុសលោ ធម្មោ"តិ ឯវំ សំសដ្ឋាភិធានវសេន វុត្តោ **សំសដ្ឋវារោ** នាម។ "កុសលំ ធម្មំ សម្បយុត្តោ កុសលោ ធម្មោ"តិ ឯវំ សម្បយុត្តាភិធានវសេន វុត្តោ **សម្បយុត្តវារោ** នាម។ សោ បុរិមេន សំសដ្ឋវារេន អត្ថតោ និន្នានាករណោ។ សំសដ្ឋាភិធានវសេន ពុជ្ឈនកានំ វសេន បន បឋមោ វុត្តោ, សម្បយុត្តាភិធានវសេន ទុតិយោ។ ទ្វីសុបិ ចេតេសុ អរូបធម្មវសេនេវ បច្ចយា បច្ចយុប្បន្នា ច វេទិតព្ពា។ សត្តមវារេ បន យស្មា "កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ"តិអាទិនា នយេន តេ តេ បញ្ហេ ឧទ្ធរិត្វា បុន "កុសលា ហេតូ សម្បយុត្តកានំ

ខន្ធាន”ន្តិអាទិនា នយេន សព្ពេបិ តេ បញ្ហា និដ្ឋដា និក្ខម្ពា ច កត្វា វិភត្តា, តស្មា សោ វារោ បញ្ហានំ សាធុកំ វិភត្តត្តា **បញ្ហាវារោ**ត្វេវ សង្ខ្យំ គតោ។ រូបារូបធម្មវសេនេវ បនេត្ថ បច្ចយាបិ បច្ចយុប្បន្នាបិ វេទិតព្ពា។

តត្ថ យោ តាវ ឯស សព្ពបឋមោ បដិច្ចវារោ នាម, សោ ឧទ្ទេសតោ និទ្ទេសតោ ច ទុវិធោ ហោតិ។ តត្ថ ឧទ្ទេសវារោ បឋមោ, បុច្ឆាវារោតិបិ វុច្ចតិ។ បណ្ណត្តិវារោតិបិ តស្សេវ នាមំ។ សោ ហិ កុសលាទយោ បដិច្ច កុសលាទីនំ ហេតុបច្ចយាទីនំ វសេន ឧទ្ទិដ្ឋត្តា ឧទ្ទេសវារោ, កុសលាទយោ បដិច្ច ហេតុបច្ចយាទិវសេន កុសលាទីនំ ឧប្បត្តិយា បុច្ឆិតត្តា បុច្ឆាវារោ, កុសលាទយោ បដិច្ច ហេតុបច្ចយាទិវសេន កុសលាទីនំ ឧប្បត្តិយា បញ្ញាបិតត្តា បណ្ណត្តិវារោតិបិ វុត្តោ។

២៥-៣៤. តត្ថ **សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា**តិ បរិកប្បបុច្ឆា។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – យោ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា, កឹ សោ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច សិយាតិ អថ វា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច យោ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សោ ហេតុបច្ចយា សិយាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ តត្ថ **បដី**តិ សទិសត្ថេ វត្តតិ។ សទិសបុគ្គលោ ហិ បដិបុគ្គលោ, សទិសភាគោ ច បដិភាគោតិ វុច្ចតិ។ **ឥច្ចា**តិ គមនុស្សក្កវចនមេតំ។ ឧភយំ ឯកតោ កត្វា **បដិច្ចា**តិ បដិគន្ត្វា សហុប្បត្តិសង្ខាតេន សទិសភាវេន បត្វា, តេន សទ្ធឹ ឯកតោ ឧប្បត្តិភាវំ ឧបគន្ត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កុសលោ ធម្មោ**តិ ឯវំ សហុប្បត្តិភាវេន កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយាតិ បុច្ឆតិ។ អថ វា **បដិច្ចា**តិ បច្ចយំ កត្វា។ តំ បន បច្ចយករណំ បុរេជាតេបិ បច្ចយេ លព្ភតិ សហជាតេបិ។ ឥធ សហជាតំ អធិប្បេតំ។ **សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ សហជាតវសេន កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ នត្ថិ, តមត្ថិ បន បុច្ឆាវារេ យម្បិ វិស្សជ្ជិយមានំ អត្ថតោ លព្ភតិ, យម្បិ ន លព្ភតិ, តំ សព្ពំ បុច្ឆាវសេន ឧទ្ធដំ។ បរតោ បន វិស្សជ្ជនេ យំ ន លព្ភតិ, តំ បហាយ យំ លព្ភតិ, តទេវ វិស្សជ្ជិតំ។

ឯវមេត្ថ បុច្ឆានំ អត្ថញ្ចេវ បុច្ឆាគតិញ្ច ញត្វា ឥទានិ គណនវសេន បុច្ឆាបរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ ។ ឯត្ថ ហិ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា”តិ កុសលបទំ អាទឹ កត្វា កុសលាកុសលាព្យាកតគន្តា តិស្សោ បុច្ឆា, បុន តទេវាទឹ កត្វា កុសលាព្យាកតាទិវសេន ទុកប្បភេទន្តា តិស្សោ, បុន តទេវាទឹ កត្វា តិកន្តា ច ឯកា, ឯវំ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ចាតិ កុសលាទិកា សត្ត បុច្ឆា, តថា អកុសលាទិកា, តថា អព្យាកតាទិកា, តថា កុសលាព្យាកតាទិកា, អកុសលាព្យាកតាទិកា, កុសលាកុសលាទិកា, កុសលាកុសលាព្យាកតាទិកាតិ សព្ពាបិ សត្តន្នំ សត្តកានំ វសេន កុសលត្តិកំ និស្សាយ ហេតុបច្ចយេ ឯកូនបញ្ញាសំ បុច្ឆា។

តត្ថ ឯកមូលការសានា នវ, ឯកមូលទុការសានា នវ, ឯកមូលតិការសានា តិស្សោ, ទុកមូលឯការសានា នវ, ទុកមូលទុការសានា នវ, ទុកមូលតិការសានា តិស្សោ, តិកមូលឯការសានា តិស្សោ, តិកមូលទុការសានា តិស្សោ, តិកមូលតិការសានា ឯកាតិ ឯវមេតា មូលវសេនាបិ វេទិតព្ពា។ យថា ច ហេតុបច្ចយេ ឯកូនបញ្ញាសំ, អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ តថេវាតិ សព្ពេសុបិ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ –

> សហស្សមេកញ្ច សតំ, ឆសត្តតិ បុនាបរា;
> បុច្ឆា សម្បិណ្ឌិតា ហោន្តិ, នយម្ហិ ឯកមូលកេ។

៣៥-៣៦. តតោ បរំ **ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា**តិ ទុមូលកនយោ អារទ្ធោ។ តត្ថ ហេតារម្មណទុកោ... បេ.... ហេតុអវិគតទុកោតិ ហេតុបច្ចយេន សទ្ធឹ តេវីសតិ ទុកា ហោន្តិ។ តេសុ ហេតុបច្ចយេ វិយ ហេតារម្មណទុកេបិ ឯកូនបញ្ញាសំ បុច្ឆា, តាសុ បាឡិយំ ទ្វេយេវ ទស្សិតា។ យថា ច ហេតារម្មណទុកេ ឯកូនបញ្ញាសំ តថា ហេតាធិបតិទុកាទីសុបិ។ តត្ថ បឋមបុច្ឆាវសេន ហេតាធិបតិទុកោ, ហេតានន្តរទុកោ, ហេតុសមនន្តរទុកោតិ បដិបាដិយា តយោ ទុកេ ទស្សេត្វា បរិយោសានេ ហេតុអវិគតទុកោ ទស្សិតោ, សេសំ សង្ខិត្តំ។ បុច្ឆាបរិច្ឆេទោ បនេត្ថ ឯវំ វេទិតព្ពោ។

> សហស្សមេកញ្ច សតំ, សត្តវីសតិមេវ ច;
> ទុកេសុ តេវីសតិយា, បុច្ឆា ហោន្តិ ទុមូលកេ។

៣៧. តតោ បរំ **ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា អធិបតិបច្ចយា**តិ តិមូលកនយោ អារទ្ធោ។ តត្ថ ហេតារម្មណទុកេន សទ្ធឹ អធិបតិបច្ចយាទីសុ ពាវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ពាវីសតិ តិកា ហោន្តិ។ តេសុ បឋមបុច្ឆាវសេន បឋមត្តិកញ្ច ទុតិយត្តិកញ្ច ទស្សេត្វា បរិយោសានតិកោ ទស្សិតោ, សេសំ

សង្ខិត្តំ។ យថា បន ទុកេសុ, ឯវំ តិកេសុបិ ឯកមេកស្មឹ តិកេ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា សព្ពេសុបិ ពាវីសតិយា តិកេសុ –

សហស្សមេកំ បុច្ឆានំ, អដ្ឋសត្តតិមេវ ច;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ តិកមូលកេ។

៣៨. តតោ បរំ **ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា អធិបតិបច្ចយា អនន្តរបច្ចយា**តិ ចតុមូលកនយោ អារទ្ធោ។ តត្ថ បឋមត្តិកេន សទ្ធឹ អនន្តរបច្ចយាទីសុ ឯកវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ឯកវីសតិ ចតុក្កា ហោន្តិ។ តេសុ ទ្វេ ចតុក្កេ ទស្សេត្វា សេសំ សង្ខិត្តំ។ ឥធាបិ ឯកមេកស្មឹ ចតុក្កេ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា សព្ពេសុបិ ឯកវីសតិយា ចតុក្កេសុ –

សហស្សមេកំ បុច្ឆានំ, ឯកូនតឹស បុនាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ ចតុមូលកេ។

តតោ បរំ បញ្ចមូលកំ អាទឹ កត្វា យាវ សព្ពមូលកា ទេសនា កតា, តំ សព្ពំ សង្ខិបិត្វា ហេដ្ឋា វុត្តញ្ច ឧបរិ វត្តព្ពញ្ច ឯកតោ កត្វា បាឡិយំ “ឯកមូលកំ, ទុមូលកំ, តិមូលកំ, ចតុមូលកំ, បញ្ចមូលកំ, សព្ពមូលកំ អសម្មុយ្ហន្តេន វិត្ថារេតព្ព”ន្តិ នយោ ទស្សិតោ។ តត្ថ ឯកមូលកាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ វុត្តមេវ។ បញ្ចមូលកេ បន បឋមចតុក្កេន សទ្ធឹ សមនន្តរបច្ចយាទីសុ សមវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន សមវីសតិ បញ្ចកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ នវ បុច្ឆានំ, អសីតិ ច បុនាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ បញ្ចមូលកេ។

ឆមូលកេ បឋមបញ្ចកេន សទ្ធឹ សហជាតបច្ចយាទីសុ ឯកូនវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ឯកូនវីសតិ ឆក្កា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ នវ បុច្ឆានំ, ឯកតឹស តតោបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ ឆក្កមូលកេ។

សត្តមូលកេ បឋមឆក្កេន សទ្ធឹ អញ្ញមញ្ញបច្ចយាទីសុ អដ្ឋារសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន អដ្ឋារស សត្តកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ អដ្ឋ បុច្ឆានំ, ទ្វាសីតិ ច តតោបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ សត្តមូលកេ។

អដ្ឋមូលកេ បឋមសត្តកេន សទ្ធឹ និស្សយបច្ចយាទីសុ សត្តរសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន សត្តរស អដ្ឋកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ អដ្ឋ បុច្ឆានំ, តេត្តឹសា ច តតោបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ អដ្ឋមូលកេ។

នវមូលកេ បឋមអដ្ឋកេន សទ្ធឹ ឧបនិស្សយបច្ចយាទីសុ សោឡសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន សោឡស នវកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ សត្ត បុច្ឆានំ, ចតុរាសីតិ តតោបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ នវមូលកេ។

ទសមូលកេ បឋមនវកេន សទ្ធឹ បុរេជាតបច្ចយាទីសុ បន្នរសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន បន្នរស ទសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ សត្ត បុច្ឆានំ, បញ្ចតឹស តតោបរា;

បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយម្ហិ ទសមូលកេ។

ឯកាទសមូលកេ បឋមទសកេន សទ្ធិំ បច្ឆាជាតបច្ចយាទីសុ ចុទ្ទសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ចុទ្ទស ឯកាទសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

ឆ សតានិ ច បុច្ឆានំ, ឆឡាសីតិ តតោបរា;
នយម្ហិ បុច្ឆា គណិតា, ឯកាទសកមូលកេ។

ទ្វាទសមូលកេ បឋមឯកាទសកេន សទ្ធិំ អាសេវនបច្ចយាទីសុ តេរសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន តេរស ទ្វាទសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

ឆ សតានិ ច បុច្ឆានំ, សត្តតឹស តតោបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ ទ្វាទសមូលកេ។

តេរសមូលកេ បឋមទ្វាទសកេន សទ្ធិំ កម្មបច្ចយាទីសុ ទ្វាទសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ទ្វាទស តេរសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ បញ្ច បុច្ឆានំ, អដ្ឋាសីតិ បុនាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ តេរសមូលកេ។

ចុទ្ទសមូលកេ បឋមតេរសកេន សទ្ធិំ វិបាកបច្ចយាទីសុ ឯកាទសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ឯកាទស ចុទ្ទសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ បញ្ច បុច្ឆានំ, តឹស ចាថ នវាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ ចុទ្ទសមូលកេ។

បន្នរសមូលកេ បឋមចុទ្ទសកេន សទ្ធិំ អាហារបច្ចយាទីសុ ទសសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ទស បន្នរសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ ចត្តារិ បុច្ឆានំ, នវុតិ ច តតោបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ បន្នរសមូលកេ។

សោឡសមូលកេ បឋមបន្នរសកេន សទ្ធិំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយាទីសុ នវសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន នវ សោឡសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ ចត្តារិ ចត្តា-លីសេកា ចេវ បុនាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ សោឡសមូលកេ។

សត្តរសមូលកេ បឋមសោឡសកេន សទ្ធិំ ឈានបច្ចយាទីសុ អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន អដ្ឋ សត្តរសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ តីណិ បុច្ឆានំ, នវុតិ ទ្វេ បុនាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ សត្តរសមូលកេ។

អដ្ឋារសមូលកេ បឋមសត្តរសកេន សទ្ធិំ មគ្គបច្ចយាទីសុ សត្តសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន សត្ត អដ្ឋារសកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មិំ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតានិ តីណិ បុច្ឆានំ, តេចត្តារីសមេវ ច;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ អដ្ឋារសមូលកេ។

ឯកូនវីសតិមូលកេ បឋមអដ្ឋារសកេន សទ្ធឹ សម្បយុត្តបច្ចយាទីសុ ឆសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ឆ ឯកូនវីសតិកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

ទ្វេ សតា នវុតិ ចេវ, ចតស្សោ ច បុនាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ ឯកូនវីសតិកេ។

វីសតិមូលកេ បឋមឯកូនវីសតិកេន សទ្ធឹ វិប្បយុត្តបច្ចយាទីសុ បញ្ចសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន បញ្ចវីសតិកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

ទ្វេ សតា ហោន្តិ បុច្ឆានំ, ចត្តាលីសា ច បញ្ច ច;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ វីសតិមូលកេ។

ឯកវីសតិមូលកេ បឋមវីសតិកេន សទ្ធឹ អត្ថិបច្ចយាទីសុ ចតូសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ចត្តារោ ឯកវីសតិកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

សតំ ឆនវុតិ ចេវ, បុច្ឆា ហោន្តិ សម្បិណ្ឌិតា;
គណិតា លក្ខណញ្ញូហិ, ឯកវីសតិកេ នយេ។

ទ្វាវីសតិមូលកេ បឋមឯកវីសតិកេន សទ្ធឹ នត្ថិបច្ចយាទីសុ តីសុ បច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន តយោ ទ្វាវីសតិកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

ចត្តាលីសាធិកំ សតំ, សត្ត ចេវ បុនាបរា;
បុច្ឆា គណនតោ ហោន្តិ, នយេ ទ្វាវីសតិមូលកេ។

តេវីសតិមូលកេ បឋមទ្វាវីសតិកេន សទ្ធឹ ទ្វីសុ វិគតាវិគតបច្ចយេសុ ឯកមេកស្ស យោជនាវសេន ទ្វេ តេវីសតិកា ហោន្តិ។ តេសុ ឯកមេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា –

អដ្ឋនវុតិមេវេធ, បុច្ឆា គណនតោ មតា;
នយម្ហិ តេវីសតិមេ, តេវីសតិកមូលកេ។

ចតុវីសតិមូលកោ បន សព្ពបច្ចយានំ សមោធានវសេន វេទិតព្ពោ, តេនេវ សព្ពមូលកោតិ វុត្តោ។ តត្ថ ឯកូនបញ្ញាសមេវ បុច្ឆា ហោន្តីតិ សព្ពាបេតា ហេតុបច្ចយបទមេវ គហេត្វា ឯកមូលកាទីនំ សព្ពមូលកបរិយោសានានំ វសេន សត្តារា ទេវបរិសតិ វិត្ថារតោ វិភត្តា បុច្ឆា ឥធ សង្ខេបេន ទស្សិតា។

តាសំ បន សព្ពាសម្បិ អយំ គណនបិណ្ឌោ – ឯកមូលកនយស្មិញ្ហិ ឯកាទស សតានិ ឆសត្តតិ ច បុច្ឆា អាគតា។ ហេតុបច្ចយនយេ តេនេវ មូលកេន ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា ឥមស្មឹ ហេតុបច្ចយមូលកេ គហេតព្ពា, សេសា សេសបច្ចយមូលកេសុ បក្ខិបិតព្ពា។ ទុមូលកេ សត្តវីសានិ ឯកាទស សតានិ, តិមូលកេ សហស្សំ អដ្ឋសត្តតិ ច, ចតុមូលកេ សហស្សំ ឯកូនតីសញ្ច, បញ្ចមូលកេ អសីតាធិកានិ នវ សតានិ, ឆមូលកេ ឯកតីសានិ នវ សតានិ, សត្តមូលកេ ទ្វាសីតានិ អដ្ឋ សតានិ, អដ្ឋមូលកេ តេត្តឹសានិ អដ្ឋ សតានិ, នវមូលកេ ចតុរាសីតានិ សត្ត សតានិ, ទសមូលកេ បញ្ចតឹសានិ សត្ត សតានិ, ឯកាទសមូលកេ ឆាសីតានិ ឆ សតានិ, ទ្វាទសមូលកេ សត្តតឹសានិ ឆ សតានិ, តេរសមូលកេ អដ្ឋាសីតានិ បញ្ច សតានិ, ចុទ្ទសមូលកេ ឯកូនចត្តាលីសានិ បញ្ច សតានិ, បន្នរសមូលកេ នវុតានិ ចត្តារិ សតានិ, សោឡសមូលកេ ឯកចត្តាលីសានិ ចត្តារិ សត្តានិ, សត្តរសមូលកេ ទ្វានវុតានិ តីណិ សតានិ, អដ្ឋារសមូលកេ តេចត្តាលីសានិ តីណិ សតានិ, ឯកូនវីសតិមូលកេ ចតុនវុតានិ ទ្វេ សតានិ, វីសតិមូលកេ បញ្ចចត្តាលីសានិ ទ្វេ សតានិ, ឯកវីសតិមូលកេ ឆនវុតិសតំ, ទ្វាវីសតិមូលកេ សត្តចត្តាលីសសតំ, តេវីសតិមូលកេ អដ្ឋនវុតិ, សព្ពមូលកេ ឯកូនបញ្ញាសាតិ ឯវំ ហេតុបទំ អាទឹ កត្វា វិភត្តេសុ ឯកមូលកាទីសុ –

ចុទ្ទសេវ សហស្សានិ, បុន សត្ត សតានិ ច;
បុច្ឆា ហេតុបទស្សេវ, ឯកមូលាទិភេទតោតិ។

៣៩-៤០. ឯវំ ហេតុបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ឯកមូលកតោ បដ្ឋាយ យាវ សព្ពមូលកនយា បុច្ឆាភេទំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អារម្មណបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ទស្សេតុំ **សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា**តិ ឯត្តាវតា អារម្មណបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ហេតុបច្ចយបរិយោសានោ ឯកមូលកនយោ ទស្សិតោ។ តតោ បរំ **អារម្មណបច្ចយា អធិបតិបច្ចយា**តិ ទុកមូលកំ អារទ្ធំ។ តត្ថ ឥមំ បឋមទុកញ្ញេវ អារម្មណាវិគតទុកញ្ច ទស្សេត្វា សេសំ សង្ខិត្តំ។ **អារម្មណបច្ចយា ហេតុបច្ចយា**តិ អយំ ឱសានទុកោបិ ន ទស្សិតោ។ សចេ បន កត្ថចិ វាចនាមគ្គេ សន្ទិស្សតិ, ស្វេវ វាចនាមគ្គោ គហេតព្ពោ។ តតោ បរំ អារម្មណបច្ចយវសេន តិកមូលកាទយោ អទស្សេត្វាវ អធិបតិបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ឯកកាទយោ ទស្សេតុំ **អធិបតិបច្ចយា, អនន្តរបច្ចយា, សមនន្តរបច្ចយា, សហជាតបច្ចយា, អញ្ញមញ្ញបច្ចយា**តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ, តំ ឯកមូលកវសេន វា សព្ពមូលកវសេន វា វេទិតព្ពំ។

៤១. តតោ បរំ អវិគតបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ទុមូលកមេវ ទស្សេតុំ – **អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ អវិគតហេតុទុកោ, អវិគតារម្មណទុកោ, អវិគតាធិបតិទុកោតិ បដិបាដិយា តយោ ទុកេ វត្វា បរិយោសានេ ច អវិគតវិគតទុកោ ឯកោ ទុកោ ទស្សិតោ។ តតោ អវិគតបច្ចយវសេនេវ តិមូលកំ ទស្សេតុំ – “អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា, អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា អធិបតិបច្ចយា, អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា អនន្តរបច្ចយា”តិ ឯវំ បដិបាដិយា តយោ តិកេ វត្វា “អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា វិគតបច្ចយា”តិ បរិយោសានត្តិកោ វុត្តោ។ តតោ អវិគតបច្ចយវសេនេវ ចតុមូលកំ ទស្សេតុំ “អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា អធិបតិបច្ចយា, អវិគតបច្ចយា ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា អនន្តរបច្ចយា”តិ ទ្វេ ចតុក្កេ វត្វា “វិគតបច្ចយា”តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា ឋបិតំ, សេសំ សព្ពំ សង្ខិត្តំ។ តស្ស សង្ខិត្តភាវំ ទស្សេតុំ “ឯកេកស្ស បទស្ស ឯកមូលកំ, ទុមូលកំ, តិមូលកំ, សព្ពមូលកំ អសម្មុយ្ហន្តេន វិត្ថារេតព្ព”ន្តិ វុត្តំ។ តស្មា យថា ហេតុបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ហេតុអាទិបទវសេន ឯកមូលកេ ឯកាទស បុច្ឆាសតានិ ឆសត្តតិ ច បុច្ឆា…បេ…. សព្ពមូលកេ ឯកូនបញ្ញាសំ, ឯវំ អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ ឯកមេកំ អាទឹ កត្វា អារម្មណាទិបទវសេន ឯកមេកស្ស បទស្ស ឯកមូលកេ ឯកាទស បុច្ឆាសតានិ ឆសត្តតិ ច បុច្ឆា…បេ…. សព្ពមូលកេ ឯកូនបញ្ញាសាតិ ឯកេកស្ស បទស្ស ឯកមូលកាទិភេទេ សត្តសតាធិកានិ ចុទ្ទស បុច្ឆា សហស្សានិ ហោន្តិ។ តាសំ សព្ពេសុបិ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ អយំ គណនបរិច្ឆេទោ –

ទ្វាបញ្ញាសសហស្សាន-ដ្ឋសតានិ តីណិ សតសហស្សានិ;
កុសលត្តិកស្ស បុច្ឆា, អនុលោមនយម្ហិ សុវិភត្តា។

យថា ច កុសលត្តិកស្ស, ឯវំ វេទនាត្តិកាទីនម្បីតិ សព្ពេសុបិ ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ –

ឯកសដ្ឋិសហស្សានិ, ឆ សតានិ សត្តសត្តតិ;
សតសហស្សានិ បុច្ឆានំ, តិកភេទេ បភេទតោ។

សង្ខិត្តា វាចនាមគ្គេ។

ទុកេសុ បន “សិយា ហេតុំ ធម្មំ បដិច្ច ហេតុធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯវំ ហេតុំ បដិច្ច ហេតុ, ហេតុំ បដិច្ច នហេតុ, ហេតុំ បដិច្ច ហេតុ ច នហេតុ ច, នហេតុំ បដិច្ច នហេតុ, នហេតុំ បដិច្ច ហេតុ, នហេតុំ បដិច្ច ហេតុ ច នហេតុ ច, ហេតុញ្ច នហេតុញ្ច បដិច្ច ហេតុ, ហេតុញ្ច នហេតុញ្ច បដិច្ច នហេតុ, ហេតុញ្ច នហេតុញ្ច បដិច្ច ហេតុ ច នហេតុ ចាតិ ឯកមេកស្មឹ ទុកេ ហេតុបច្ចយាទីសុ ឯកមេកស្មឹ បច្ចយេ នវ បុច្ឆា ហោន្តិ។ តាសុ ហេតុបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ឯកមូលកេ ទ្វេសតានិ សោឡស ច បុច្ឆា ហោន្តិ។ តាសុ ហេតុបច្ចយស្សេវ អញ្ញេន អសម្មិស្សា នវ បុច្ឆា គហេតព្ពា, សេសា អដ្ឋ វារេន គហិតា។

តាសំ ទុកមូលកាទីសុ តេវីសតិយា វារេសុ ឯកេកំ នវកំ អបនេត្វា យាវ សព្ពមូលកា អយំ គណនបរិច្ឆេទោ – ទុកមូលកេ តាវ ឯកមូលកេ ទស្សិតេសុ ទ្វីសុ សោឡសាធិកេសុ បុច្ឆាសតេសុ នវ អបនេត្វា ទ្វេសតានិ សត្ត ច បុច្ឆា ហោន្តិ, តតោ នវ អបនេត្វា តិមូលកេ អដ្ឋនវុតិសតំ។ ឯវំ បុរិមបុរិមតោ នវ នវ អបនេត្វា ចតុមូលកេ ឯកូននវុតិសតំ, បញ្ចមូលកេ អសីតិសតំ, ឆមូលកេ ឯកសត្តតិសតំ, សត្តមូលកេ ទ្វាសដ្ឋិសតំ, អដ្ឋមូលកេ តេបណ្ណាសសតំ, នវមូលកេ ចតុចត្តាលីសសតំ, ទសមូលកេ បញ្ចតឹសសតំ, ឯកាទសមូលកេ ឆព្ពីសសតំ, ទ្វាទសមូលកេ សត្តរសាធិកសតំ, តេរសមូលកេ អដ្ឋាធិកសតំ, ចុទ្ទសមូលកេ នវនវុតិ, បន្នរសមូលកេ នវុតិ, សោឡសមូលកេ ឯកាសីតិ, សត្តរសមូលកេ ទ្វាសត្តតិ, អដ្ឋារសមូលកេ តេសដ្ឋិ, ឯកូនវីសតិមូលកេ ចតុបញ្ញាសំ, វីសតិមូលកេ បញ្ចចត្តាលីសំ, ឯកវីសតិមូលកេ ឆត្តឹសំ, ទ្វាវីសតិមូលកេ សត្តវីស, តេវី

សតិមូលកេ អដ្ឋារស, សព្ពមូលកេ នវាតិ។ យថា បនេតានិ ហេតុបច្ចយវសេន ឯកមូលកេ សោឡសាធិកានិ ទ្វេ បុច្ឆាសតានិ...បេ.... សព្ពមូលកេ នវ, ឯវំ អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ ឯកមេកំ អាទិំ កត្វា អារម្មណាទិបទវសេន ឯកេកស្ស បទស្ស ឯកមូលកេ សោឡសាធិកានិ ទ្វេ បុច្ឆាសតានិ...បេ.... សព្ពមូលកេ នវាតិ ឯកេកស្ស បទស្ស ឯកមូលកាទិភេទេ ទ្វេ បុច្ឆា សហស្សានិ សត្តសតានិ ច បុច្ឆា ហោន្តិ។ តាសំ សព្ពេសុបិ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ អយំ គណនបរិច្ឆេទោ –

ចតុសដ្ឋិសហស្សានិ, បុន អដ្ឋសតានិ ច;
បុច្ឆា ហេតុទុកស្សេវ, អនុលោមនយេ មតា។

យថា ច ហេតុទុកស្ស, ឯវំ សហេតុកទុកាទីនម្បីតិ សព្ពស្មិម្បិ ទុកសតេ –

សដ្ឋិ សតសហស្សានិ, ចត្តារិ ច តតោបរំ;
អសីតិ ច សហស្សានិ, បុច្ឆា ទុកសតេ វិទូ។

អយំ តាវ សុទ្ធិកេ តិកបដ្ឋានេ ចេវ ទុកបដ្ឋានេ ច បុច្ឆានំ គណនបរិច្ឆេទោ។

យំ បន តតោ បរំ ទ្វាវីសតិ តិកេ គហេត្វា ទុកសតេ បក្ខិបិត្វា **ទុកតិកបដ្ឋានំ** នាម ទេសិតំ, តត្ថ “សិយា ហេតុំ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ហេតុ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯវំ ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ ឯកេកំ តិកំ ទុកានំ សតេន សតេន សទ្ធិំ យោជេត្វា ទស្សេតព្ពានំ បុច្ឆានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សព្ពេសំ ឯកមូលកាទីនំ វសេន គហេត្វា បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។

យម្បិ តតោ បរំ ទុកសតំ គហេត្វា ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ បក្ខិបិត្វា **តិកទុកបដ្ឋានំ** នាម ទេសិតំ, តត្ថាបិ “សិយា កុសលំ ហេតុំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ហេតុធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯវំ ទុកសតេ ឯកេកំ ទុកំ ទ្វាវីសតិយា តិកេហិ សទ្ធិំ យោជេត្វា ទស្សេតព្ពានំ បុច្ឆានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សព្ពេសំ ឯកមូលកាទីនំ វសេន គហេត្វា បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។

យម្បិ តតោ បរំ តិកេ តិកេសុយេវ បក្ខិបិត្វា **តិកតិកបដ្ឋានំ** នាម ទេសិតំ, តត្ថាបិ “សិយា កុសលំ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯវំ ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ ឯកេកំ តិកំ សេសេហិ ឯកវីសតិយា តិកេហិ សទ្ធិំ យោជេត្វា ទស្សេតព្ពានំ បុច្ឆានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សព្ពេសំ ឯកមូលកាទីនំ វសេន គហេត្វា បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។

យម្បិ តតោ បរំ ទុកេ ទុកេសុយេវ បក្ខិបិត្វា **ទុកទុកបដ្ឋានំ** នាម ទេសិតំ, តត្ថាបិ “សិយា ហេតុំ សហេតុកំ ធម្មំ បដិច្ច ហេតុ សហេតុកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯវំ ទុកសតេ ឯកេកំ ទុកំ សេសេហិ នវនវុតិយា ទុកេហិ សទ្ធិំ យោជេត្វា ទស្សេតព្ពានំ បុច្ឆានំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សព្ពេសំ ឯកមូលកាទីនំ វសេន គហេត្វា បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។ តថាគតេន ហិ សព្ពម្បេតំ បភេទំ ទស្សេត្វាវ ទេវបរិសាយ ធម្មោ ទេសិតោ, ធម្មសេនាបតិស្ស បន តេន “អជ្ជ ឥទញ្ចិទញ្ច ទេសិត”ន្តិ សង្ខិបិត្វា នយទស្សនមត្តេនេវ ទេសនា អក្ខាតា។ ថេរេនាបិ សង្ខិបិត្វាវ វាចនាមគ្គោ បវត្តិតោ, សោ ថេរេន បវត្តិតនយេនេវ សង្គីតិកាលេ សង្គហំ អារោបិតោ។

តំ បនស្ស សង្ខេបនយំ ទស្សេតុំ **តិកញ្ច បដ្ឋានវរ**ន្តិ អយំ គាថា ឋបិតា។ តស្សត្ថោ – **តិកញ្ច បដ្ឋានវរ**ន្តិ បវរំ តិកបដ្ឋានញ្ច។ **ទុកុត្តម**ន្តិ ឧត្តមំ សេដ្ឋំ ទុកបដ្ឋានញ្ច។ **ទុកតិកញ្ចេវា**តិ ទុកតិកបដ្ឋានញ្ច។ **តិកទុកញ្ចា**តិ តិកទុកបដ្ឋានញ្ច។ **តិកតិកញ្ចេវា**តិ តិកតិកបដ្ឋានញ្ច។ **ទុកទុកញ្ចា**តិ ទុកទុកបដ្ឋានញ្ច។ **ឆ អនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា**តិ ឯតេ តិកបដ្ឋានាទយោ សុដ្ឋុ គម្ភីរា ឆ នយា អនុលោមម្ហិ វេទិតព្ពាតិ។ តត្ថ ទ្វេ អនុលោមានិ – ធម្មានុលោមញ្ច បច្ចយានុលោមញ្ច។ តត្ថ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ”តិ ឯវំ អភិធម្មមាតិកាបទេហិ សង្គហិតានំ ធម្មានំ អនុលោមទេសនាវសេន បវត្តំ **ធម្មានុលោមំ** នាម។ “ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា”តិ ឯវំ ចតុវីសតិយា បច្ចយានំ អនុលោមទេសនាវសេន បវត្តំ **បច្ចយានុលោមំ** នាម។

តត្ថ ហេដ្ឋា អដ្ឋកថាយំ “តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ...បេ.... ឆ អនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អយំ គាថា ធម្មានុលោមំ សន្ធាយ វុត្តា។ ឥធ បន អយំ គាថា តស្មិំ ធម្មានុលោមេ បច្ចយានុលោមំ សន្ធាយ វុត្តា។ តស្មា “ឆ អនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អដ្ឋកថាគាថាយ ធម្មានុលោមេ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា សុគម្ភីរាតិ

ឯវមេត្ថ វេទិតព្វោ។ ឥមស្មឹ បនោកាសេ “ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា”តិ ឯវំ បវត្តេ បច្ចយានុលោមេ ឯតេ ធម្មានុលោមេ តិកបដ្ឋានាទយោ “ឆ នយា សុគម្ភីរា”តិ ឯវមេត្ថ វេទិតព្វោ។ តេសុ អនុលោមេ តិកបដ្ឋានេ កុសលត្តិកមត្តស្សេវ វសេន អយំ ឥមស្មឹ បដិច្ចវារស្ស បណ្ណត្តិវារេ សង្ខិបិត្វា បុច្ឆាបភេទោ ទស្សិតោ។ សេសេសុ បន តិកេសុ សេសបដ្ឋានេសុ ច ឯកាបិ បុច្ឆា ន ទស្សិតា។ តតោ បរេសុ បន សហជាតវារាទីសុ កុសលត្តិកស្សាបិ វសេន បុច្ឆំ អនុទ្ធរិត្វា លព្ភមានកវសេន វិស្សជ្ជនមេវ ទស្សិតំ។ “ឆ អនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ វចនតោ បន ឥមស្មឹ បច្ចយានុលោមេ ឆបិ ឯតេ បដ្ឋាននយា បុច្ឆាវសេន ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតព្ពា។ បដ្ឋានំ វណ្ណយន្តានញ្ហិ អាចរិយានំ ភារោ ឯសោតិ។

២. បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា

៤២-៤៤. ឥទានិ បច្ចនីយំ ហោតិ។ តំ ទស្សេតុំ **សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ នហេតុបច្ចយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ អនុលោមបុច្ឆាហិ សមប្បមាណោវ បុច្ឆាបរិច្ឆេទោ។ តេនេវេត្ថ “យថា អនុលោមេ ហេតុបច្ចយោ វិត្ថារិតោ, ឯវំ បច្ចនីយេបិ នហេតុបច្ចយោ វិត្ថារេតព្វោ”តិ វត្វា បុន បរិយោសានេ “យថា អនុលោមេ ឯកេកស្ស បទស្ស ឯកមូលកំ, ទុមូលកំ, តិមូលកំ, ចតុមូលកំ យាវ តេវីសតិមូលកំ, ឯវំ បច្ចនីយេបិ វិត្ថារេតព្ព”ន្តិ វុត្តំ។ **តេវីសតិមូលក**ន្តិ ឥទញ្ចេត្ថ ទុមូលកំយេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ បរិយោសានេ បន សព្ពមូលកំ ចតុវីសតិមូលកម្បិ ហោតិយេវ។ តំ សព្ពំ សង្ខិត្តមេវាតិ។

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ…បេ… ឆ បច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯត្ថាបិ ទ្វេ បច្ចនីយានិ – ធម្មបច្ចនីយញ្ច បច្ចយបច្ចនីយញ្ច។ តត្ថ “កុសលា ធម្មា”តិ ឯវំ អភិធម្មមាតិកាបទេហិ សង្គហិតានំ ធម្មានំ “ន កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ន កុសលោ ធម្មោ”តិ បច្ចនីយទេសនាវសេន បវត្តំ **ធម្មបច្ចនីយំ** នាម។ “នហេតុបច្ចយា នារម្មណបច្ចយា”តិ ឯវំ ចតុវីសតិយា បច្ចយានំ បច្ចនីយទេសនាវសេន បវត្តំ **បច្ចយបច្ចនីយំ** នាម។ តត្ថ ហេដ្ឋា អដ្ឋកថាយំ “តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ…បេ… ឆ បច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អយំ គាថា ធម្មបច្ចនីយំ សន្ធាយ វុត្តា។ ឥធ បន អយំ គាថា ធម្មានុលោមេយេវ បច្ចយបច្ចនីយំ សន្ធាយ វុត្តា។ តស្មា “ឆ បច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អដ្ឋកថាគាថាយ ធម្មបច្ចនីយេ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯវមេត្ថ វេទិតព្វោ។ ឥមស្មឹ បនោកាសេ ន ហេតុបច្ចយា នារម្មណបច្ចយាតិ ឯវំ បវត្តេ បច្ចយបច្ចនីយេ ឯតេ ធម្មានុលោមេយេវ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯវមេត្ថ វេទិតព្វោ។

តេសុ អនុលោមតិកបដ្ឋានេយេវ កុសលត្តិកមត្តស្ស វសេន អយំ ឥមស្មឹ បដិច្ចវារស្ស បណ្ណត្តិវារេ សង្ខិបិត្វា បុច្ឆាបភេទោ ទស្សិតោ។ សេសេសុ បន តិកេសុ សេសបដ្ឋានេសុ ច ឯកាបិ បុច្ឆា ន ទស្សិតា។ តតោ បរេសុ បន សហជាតវារាទីសុ កុសលត្តិកស្សាបិ វសេន បុច្ឆំ អនុទ្ធរិត្វា លព្ភមានកវសេន វិស្សជ្ជនមេវ ទស្សិតំ។ “ឆ បច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ វចនតោ បន ឥមស្មឹ បច្ចយបច្ចនីយេ ឆបិ ឯតេ បដ្ឋាននយា បុច្ឆាវសេន ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតព្ពា។ បដ្ឋានំ វណ្ណយន្តានញ្ហិ អាចរិយានំ ភារោ ឯសោតិ។

៣. អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

៤៥-៤៨. ឥទានិ អនុលោមបច្ចនីយំ ហោតិ។ តំ ទស្សេតុំ **សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ ហេតុបច្ចយា នអារម្មណបច្ចយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ “ហេតុបច្ចយា នអារម្មណបច្ចយា…បេ… ហេតុបច្ចយា នអវិគតបច្ចយា”តិ ហេតុបទស្ស សេសេសុ តេវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកេកេន សទ្ធឹ យោជនាវសេន ហេតុបទាទិកេ ឯកមូលកេ តេវីសតិ អនុលោមបច្ចនីយានិ។ តេសុ ឯកេកស្មឹ ឯកូនបញ្ញាសំ កត្វា សត្តវីសាធិកានិ ឯកាទស បុច្ឆាសតានិ ហោន្តិ។ ទុមូលកេ បន ហេតារម្មណបទានំ សេសេសុ ទ្វាវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកេកេន សទ្ធឹ យោជនាវសេន ទ្វាវីសតិ អនុលោមបច្ចនីយានីតិ ឯវំ អនុលោមេ វុត្តេសុ សព្ពេសុ ឯកមូលកាទីសុ ឯកេកំ បទំ បរិហាបេត្វា អវសេសានំ វសេន បុច្ឆាគណនា វេទិតព្ពា។ ឯកមូលកាទីសុ ចេត្ថ យា បុច្ឆា បាឡិយំ អាគតា, យា ច ន អាគតា, តា សព្ពា ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេនេវ វេទិតព្ពា។

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ…បេ… ឆ អនុលោមបច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯត្ថ បន ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ទ្វេ អនុលោមបច្ចនីយានិ – ធម្មានុលោមបច្ចនីយំ បច្ចយានុលោមបច្ចនីយញ្ច។ តត្ថ “កុសលា ធម្មា”តិ ឯវំ អភិធម្មមាតិកាបទេហិ សង្គហិតានំ ធម្មានំ “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ន កុសលោ ធម្មោ”តិ អនុលោមបច្ចនីយទេសនាវសេន បវត្តំ **ធម្មានុលោមបច្ចនីយំ** នាម។ “ហេតុបច្ចយា នអារម្មណបច្ចយា”តិ ឯវំ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ លព្ភមានបទានំ អនុលោមបច្ចនីយទេសនាវសេន បវត្តំ **បច្ចយានុលោមបច្ចនីយំ** នាម។ តត្ថ ហេដ្ឋា អដ្ឋកថាយំ “តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ…បេ… ឆ អនុលោមបច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អយំ គាថា

ធម្មានុលោមបច្ចនីយំ សន្ធាយ វុត្តា។ ឥធ បន អយំ គាថា ធម្មានុលោមេយេវ បច្ចយានុលោមបច្ចនីយំ សន្ធាយ វុត្តា។ តស្មា “ឆ អនុលោមបច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អដ្ឋកថាគាថាយ ធម្មានុលោមបច្ចនីយេ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្វោ។ ឥមស្មឹ បនោកាសេ ហេតុបច្ចយា នារម្មណបច្ចយាតិ ឯវំ បវត្តេ បច្ចយានុលោមបច្ចនីយេ ឯតេ ធម្មានុលោមេយេវ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្វោ។

តេសុ អនុលោមេ តិកបដ្ឋានេយេវ កុសលត្តិកមត្តស្ស វសេន អយំ ឥមស្មឹ បដិច្ចវារស្ស បណ្ណត្តិវារេ សង្ខិបិត្វា បុច្ឆាបភេទោ ទស្សិតោ។ សេសេសុ បន តិកេសុ សេសបដ្ឋានេសុ ច ឯកាបិ បុច្ឆា ន ទស្សិតា។ តតោ បរេសុ បន សហជាតវារាទីសុ កុសលត្តិកស្សាបិ វសេន បុច្ឆំ អនុទ្ធរិត្វា លព្ភមានកវសេន វិស្សជ្ជនមេវ ទស្សិតំ។ “ឆ អនុលោមបច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ វចនតោ បន ឥមស្មឹ បច្ចយានុលោមបច្ចនីយេ ឆបិ ឯតេ បដ្ឋាននយា បុច្ឆាវសេន ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតព្វា។ បដ្ឋានំ វណ្ណយន្តានញ្ហិ អាចរិយានំ ភារោ ឯសោតិ។

៤. បច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា

៤៩-៥២. ឥទានិ បច្ចនីយានុលោមំ ហោតិ។ តំ ទស្សេតុំ **សិយា កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជេយ្យ នហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ អនុលោមបច្ចនីយបុច្ឆាហិ សមប្បមាណោ ឯវ បុច្ឆាបរិច្ឆេទោ។ ឯកមូលកាទីសុ ចេត្ថ យា បុច្ឆា បាឡិយំ អាគតា, យា ច ន អាគតា, តា សព្ពា ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេនេវ វេទិតព្វា។

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ…បេ…. ឆ បច្ចនីយានុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯត្ថាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ទ្វេ បច្ចយានុលោមានិ – ធម្មបច្ចនីយានុលោមំ បច្ចយបច្ចនីយានុលោមញ្ច។ តត្ថ “កុសលា ធម្មា”តិ ឯវំ អភិធម្មមាតិកាបទេហិ សង្គហិតានំ ធម្មានំ “នកុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ”តិ បច្ចនីយានុលោមទេសនាវសេន បវត្តំ **ធម្មបច្ចនីយានុលោមំ** នាម។ “នហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា”តិ ឯវំ ចតុវីសតិយា បច្ចយេសុ លព្ភមានបទានំ បច្ចយបច្ចនីយានុលោមទេសនាវសេន បវត្តំ **បច្ចយបច្ចនីយានុលោមំ** នាម។ តត្ថ ហេដ្ឋា អដ្ឋកថាយំ “តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ…បេ…. ឆ បច្ចនីយានុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អយំ គាថា ធម្មបច្ចនីយានុលោមំ សន្ធាយ វុត្តា។ ឥធ បន អយំ គាថា ធម្មានុលោមេយេវ បច្ចយបច្ចនីយានុលោមំ សន្ធាយ វុត្តា។ តស្មា “ឆ បច្ចនីយានុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ អដ្ឋកថាយ ធម្មបច្ចនីយានុលោមេ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្វោ។ ឥមស្មឹ បនោកាសេ នហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយាតិ ឯវំ បវត្តេ បច្ចយបច្ចនីយានុលោមេ ឯតេ ធម្មានុលោមេយេវ តិកបដ្ឋានាទយោ ឆ នយា សុគម្ភីរាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្វោ។

តេសុ អនុលោមតិកបដ្ឋានេយេវ កុសលត្តិកមត្តស្សាបិ វសេន អយំ ឥមស្មឹ បដិច្ចវារស្ស បណ្ណត្តិវារេ សង្ខិបិត្វា បុច្ឆាបភេទោ ទស្សិតោ។ សេសេសុ បន តិកេសុ សេសបដ្ឋានេសុ ច ឯកាបិ បុច្ឆា ន ទស្សិតា។ តតោ បរេសុ បន សហជាតវារាទីសុ កុសលត្តិកស្សាបិ វសេន បុច្ឆំ អនុទ្ធរិត្វា លព្ភមានកវសេន វិស្សជ្ជនមេវ ទស្សិតំ។ “ឆ បច្ចនីយានុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរា”តិ វចនតោ បន ឥមស្មឹ បច្ចយបច្ចនីយានុលោមេ ឆបិ ឯតេ បដ្ឋាននយា បុច្ឆាវសេន ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតព្វា។ បដ្ឋានំ វណ្ណយន្តានញ្ហិ អាចរិយានំ ភារោ ឯសោតិ។

បុច្ឆាវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. កុសលត្តិកវណ្ណនា

១. បដិច្ចវារវណ្ណនា

១. បច្ចយានុលោមំ

(១.) វិភង្គវារោ

៥៣. ឥទានិ យា ឯតា បណ្ណត្តិវារេ កុសលត្តិកំ និស្សាយ ហេតុបច្ចយាទិវសេន ឯកូនបញ្ញាសំ អាទឹ កត្វា នយមគ្គំ ទស្សេន្តេន អបរិមាណា បុច្ឆា ទស្សិតា។ តត្ថ កុសលាកុសលាទីនំ សហុប្បត្តិយា អភាវតោ យា បុច្ឆា “កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា”តិ ឯវំ វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ។ តា បហាយ យា វិស្សជ្ជនំ លភន្តិ, តាយេវ វិស្សជ្ជេតុំ អយំ **កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិអាទិនា នយេន បដិច្ចវារស្ស និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។

តត្ថ សិយា – សចេ ឥមា ហេតុបច្ចយាទិវសេន ឯកូនបញ្ញាសំ បុច្ឆា សព្ពសោ វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ, អថ កស្មា ទស្សិតា? ននុ យា លភន្តិ, តាយេវ ទស្សេតព្ពាតិ? អាម, ទស្សេតព្ពា សិយុំ។ តថា ទស្សិយមានា បន សព្ពេសុ តិកទុកបដ្ឋានាទីសុ ឯកេកស្មិំ តិកេ, ទុកេ, ទុកតិកេ, តិកទុកេ, តិកតិកេ, ទុកទុកេ ច សង្ខេបំ អកត្វា ទស្សេតព្ពាយេវ ភវេយ្យុំ។ កស្មា? យស្មា យា កុសលត្តិកេ លភន្តិ, ន តាយេវ វេទនាត្តិកាទីសុ។ ធម្មានុលោមបច្ចនីយេ ច តិកបដ្ឋានេ វិតក្កត្តិកបីតិត្តិកានំ វិស្សជ្ជនេ សព្ពាបេតា វិស្សជ្ជនំ លភន្តិ, តស្មា ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទេន ឯកេកស្មិំ តិកេ យត្តកាហិ បុច្ឆាហិ ភវិតព្ពំ សព្ពា កុសលត្តិកេ ទស្សិតា។ ឯវំ ទស្សិតាសុ ហិ យា តត្ថ វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ, តា បហាយ យា លភន្តិ, តា វុច្ចមានា សក្កា សុខេន វិជានិតុន្តិ សុខេន វិជាននត្ថំ សព្ពាបិ កុសលត្តិកេ ទស្សិតា។ យា បនេត្ថ វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ, តា បហាយ យា លភន្តិ, តាយេវ វិស្សជ្ជិតាតិ វេទិតព្ពា។

តត្ថ **កុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា**តិ ចតុភូមកកុសលធម្មេសុ វេទនាក្ខន្ធាទិភេទំ ឯកំ ធម្មំ បដិច្ច បដិគន្ត្វា សហុប្បត្តិសង្ខាតេន សទិសភាវេន បត្វា, តេន សទ្ធឹ ឯកតោ ឧប្បត្តិភាវំ ឧបគន្ត្វាតិ អត្ថោ។ **កុសលោ ធម្មោ**តិ ចតុភូមកកុសលធម្មេសុយេវ សញ្ញាក្ខន្ធាទិភេទោ ឯកោ ធម្មោ។ **ឧប្បជ្ជតី**តិ ឧប្បាទតោ យាវ និរោធគមនា ឧទ្ធំ បជ្ជតិ, និព្ពត្តតីតិបិ អត្ថោ ។ អត្តានំ លភតិ, ឧប្បាទាទយោ តយោបិ ខណេ បាបុណាតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ហេតុបច្ចយា**តិ កុសលហេតុនា ហេតុបច្ចយភាវំ សាធេន្តេន។

ឯវំ “ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ បុច្ឆាយ “ឧប្បជ្ជតី”តិ វិស្សជ្ជនំ វត្វា ឥទានិ យំ ធម្មំ បដិច្ច យោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, តំ ធម្មំ ខន្ធវសេន ទស្សេតុំ **កុសលំ ឯកំ ខន្ធ**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯក**ន្តិ វេទនាទីសុ ចតូសុ យំកិញ្ចិ ឯកំ។ **តយោ ខន្ធា**តិ យោ យោ បច្ចយភាវេន គហិតោ, តំ តំ ឋបេត្វា អវសេសា តយោ ខន្ធា។ **តយោ ខន្ធេ**តិ វេទនាទីសុ យោ ឯកោ ខន្ធោ ឧប្បជ្ជតីតិ គហិតោ, តំ ឋបេត្វា សេសេ តយោ។ **ទ្វេ ខន្ធេ**តិ វេទនាសញ្ញាទុកាទីសុ ឆសុ ទុកេសុ យេកេចិ ទ្វេ ខន្ធេ បដិច្ច។ **ទ្វេ ខន្ធា**តិ យេ យេ បច្ចយភាវេន គហិតា, តេ តេ ឋបេត្វា អវសេសា ទ្វេ ខន្ធា កុសលហេតុនា ហេតុបច្ចយភាវំ សាធេន្តេន ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។

យស្មា បន ឯកោ ខន្ធោ ឯកស្សេវ ទ្វិន្នំយេវ វា, ទ្វេ វា បន ឯកស្សេវ បច្ចយោ នាម នត្ថិ, តស្មា “ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ឯកោ ខន្ធោ, ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា, ទ្វេ ខន្ធេ បដិច្ច ឯកោ ខន្ធោ”តិ ន វុត្តំ។ **កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី**តិអាទីសុបិ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូប**ន្តិ ឥទំ បដិច្ចត្ថស្ស សហជាតត្ថត្តា យំ កុសលេន សហជាតញ្ចេវ ហេតុបច្ចយញ្ច លភតិ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ បរតោបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ អយមេវ នយោ។

វិបាកាព្យាកតំ កិរិយាព្យាកតន្តិ ឯត្ថ ហេតុបច្ចយាភាវតោ អហេតុកំ, រូបេន សទ្ធឹ អនុប្បត្តិតោ អារុប្ប វិបាកញ្ច ន គហេតព្ពំ។ **បដិសន្ធិក្ខណេ**តិ កដត្តារូបសង្ខាតស្ស អព្យាកតស្ស អព្យាកតំ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **វិបាកាព្យាកត**ន្តិ តស្មិំ ខណេ វិជ្ជមានាព្យាកតវសេន វុត្តំ។ **ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា**តិ ឥទំ កដត្តារូបគ្គហណេន វត្ថុម្ហិ គហិតេបិ វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធានំ ឧប្បត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។

ឯកំ មហាភូតន្តិអាទិ រូបាព្យាកតំ បដិច្ច រូបាព្យាកតស្ស ឧប្បត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **ឯកំ ខន្ធ**ន្តិអាទីសុ វុត្តនយេនេវ បនេត្ថ អត្ថយោជនា វេទិតព្ពា។ ឯវំ រូបាព្យាកតម្ហិ ភូតេ បដិច្ច ភូតានំ ឧប្បត្តឹ វត្វា ឥទានិ ភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូបានំ ឧប្បត្តឹ ទស្សេតុំ **មហាភូតេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋាន**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ឯវំ សន្តេ ឧបាទារូបន្តិ ឯត្តកមេវ វត្តព្ពំ, ឥតរទ្វយំ កស្មា វុត្តន្តិ? មហាភូតេបិ បដិច្ច ឧប្បត្តិទស្សនត្ថំ។ យញ្ហិ ហេដ្ឋា "ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូបំ កដត្តា ច រូប"ន្តិ ទស្សិតំ, តំ ន កេវលំ ខន្ធេយេវ ច បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ, មហាភូតេបិ បន បដិច្ច ឧប្បជ្ជតីតិ ទស្សនត្ថមិទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ ចិត្តសមុដ្ឋានំ បវត្តេយេវ, កដត្តារូបំ បដិសន្ធិយម្បិ។ **ឧបាទារូប**ន្តិ តស្សេវ ឧភយស្ស វិសេសនំ។

កុសលេ ខន្ធេ ច មហាភូតេ ច បដិច្ចាតិ ឯត្ថ ចិត្តសមុដ្ឋានាវ មហាភូតា គហិតា។ **ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូប**ន្តិ ឯត្ថ បន ភូតរូបម្បិ ឧបាទារូបម្បិ គហិតំ។ "ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តយោ មហាភូតា"តិអាទិនា នយេន ហិ ភូតរូបម្បិ ខន្ធេ ច មហាភូតេ ច បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ។ **មហាភូតេ បដិច្ច ឧបាទារូប**ន្តិ វុត្តនយេន ឧបាទារូបម្បិ។ **អកុសលញ្ច អព្យាកតញ្ចា**តិ បញ្ហាវិស្សជ្ជនេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ ហេតុបច្ចយេ នវ បុច្ឆា វិស្សជ្ជិតា។ ឯតាយេវ ហិ ឯត្ថ លព្ភន្តិ, សេសា ចត្តាលីស មោឃបុច្ឆាតិ ន វិស្សជ្ជិតា។ ឥមិនា ឧបាយេន អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ តត្ថ បន វិចារេតព្ពយុត្តកមេវ វិចារយិស្សាម។

៥៤. អារម្មណបច្ចយេ តាវ រូបស្ស អារម្មណបច្ចយវសេន អនុប្បត្តិតោ តាសុ នវសុ រូបមិស្សកា បហាយ តិស្សោវ បុច្ឆា វិស្សជ្ជិតា។ តេនេវ ច ការណេន "វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា"តិ វត្វា "ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថូ"តិ ន វុត្តំ។ ន ហិ តំ អារម្មណបច្ចយេន ឧប្បជ្ជតិ។

៥៥. អធិបតិបច្ចយេ **វិបាកាព្យាកត**ន្តិ លោកុត្តរមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនេវេត្ថ "បដិសន្ធិក្ខណេ"តិ ន គហិតំ។ សេសំ ហេតុបច្ចយសទិសមេវ។

៥៦. អនន្តរសមនន្តរេសុបិ រូបំ ន លព្ភតីតិ អារម្មណបច្ចយេ វិយ តិស្សោវ បុច្ឆា។

៥៧. សហជាតបច្ចយេ **បដិសន្ធិក្ខណេ**តិ បញ្ចវោការេ បដិសន្ធិវសេន វុត្តំ។ ហេដ្ឋា បន បច្ចយវិភង្គេ "ឱក្កន្តិក្ខណេ"តិ អាគតំ តម្បិ ឥមិនា សទ្ធឹ អត្ថតោ ឯកំ, ព្យញ្ជនមត្តមេវ ហេត្ថ នានន្តិ។ អបិច "តិណ្ណំ សន្និបាតា គព្ភស្ស អវក្កន្តិ ហោតី"តិ (ម. និ. ១.៤០៨) វចនតោ **ឱក្កន្តី**តិ បញ្ចវោការបដិសន្ធិយាវេតំ នាមំ។ **បដិសន្ធី**តិ សព្ពភវសាធារណំ។ ឥធ បន "កដត្តា ច រូប"ន្តិអាទិវចនតោ បញ្ចវោការបដិសន្ធិយេវ អធិប្បេតា។ សា ហិ រូបស្សបិ អរូបស្សបិ បច្ចយភាវញ្ចេវ បច្ចយុប្បន្នភាវញ្ច សង្គណ្ហាតិ, តស្មា បរិបុណ្ណវិស្សជ្ជនា ហោតីតិ គហិតា។ **ពាហិរំ ឯកំ មហាភូត**ន្តិ អនិន្ទ្រិយពទ្ធេសុ បថវិបាសាណាទីសុ មហាភូតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បច្ចយវិភង្គវារេ ស្មិញ្ហិ ចត្តារោ មហាភូតាតិ អជ្ឈត្តិកញ្ច ពាហិរញ្ច ឯកតោ កត្វា គហិតំ។ សង្ខេបទេសនា ហិ សា។ អយំ បន វិត្ថារទេសនា, តស្មា សព្ពំ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ "ពាហិរំ ឯកំ មហាភូត"ន្តិអាទិមាហ។ **អសញ្ញសត្តានំ ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ចា**តិ ទ្វិសន្តតិសមុដ្ឋានភូតវសេន វុត្តំ។ មហាភូតេ បដិច្ច **កដត្តារូប**ន្តិ ឥទំ បន កម្មសមុដ្ឋានវសេនេវ វុត្តំ។ **ឧបាទារូប**ន្តិ ឧតុសមុដ្ឋានវសេនេវ។

៥៨. អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ **ខន្ធេ បដិច្ច វត្ថុ, វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា**តិ ចតុន្នម្បិ ខន្ធានំ ឯកតោ វត្ថុនា អញ្ញមញ្ញបច្ចយតំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។

៥៩. និស្សយបច្ចយេ យស្មា បដិច្ចត្ថោ នាម សហជាតត្ថោ, តស្មា យា ហេដ្ឋា បច្ចយវិភង្គវារេ ចក្ខាយតនាទីនំ និស្សយបច្ចយតា ទស្សិតា, ន សា គហិតា។ ចក្ខាយតនាទីនិ ហិ បុរេជាតានិ ហុត្វា បច្ចយា ហោន្តិ, ឥធ សហជាតមេវ លព្ភតិ។ តេនេវ វុត្តំ – "និស្សយបច្ចយោ សហជាតបច្ចយសទិសោ"តិ។

៦០. ឧបនិស្សយបច្ចយេ រូបស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយាភាវា តីណេវ វិស្សជ្ជនានិ លព្ភន្តិ, តេន វុត្តំ "អារម្មណបច្ចយសទិស"ន្តិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ន សព្ពេ កុសលាកុសលាព្យាកតា អារម្មណូបនិស្សយំ លភន្តិ, យេ បន លភន្តិ, តេសំ វសេនេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

៦១. បុរេជាតបច្ចយេ **វត្ថុំ បុរេជាតបច្ចយា**តិ វត្ថុំ បដិច្ច វត្ថុនា បុរេជាតបច្ចយតំ សាធេន្តេន ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ **វិបាកាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធ**ន្តិ ឯត្ថ យំ វិបាកាព្យាកតស្ស វត្ថុ ឱក្កន្តិក្ខណេ សហជាតបច្ចយោ ហោតិ, តំ បុរេជាតបច្ចយភាជនិយត្តា ឥធ ន គហេតព្ពំ។ យេបិ កុសលាទយោ អារុប្បេ បុរេជាតបច្ចយំ ន លភន្តិ, តេបិ បុរេជាតបច្ចយភាជនិយតោយេវ ឥធ ន គហេតព្ពា។ អារម្មណំ បន និយមតោ បុរេជាតបច្ចយភាវំ ន លភតិ។

រូបាយតនាទីនិ ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំយេវ បុរេជាតបច្ចយតំ សាធេន្តិ, មនោវិញ្ញាណធាតុយា អតីតានាគតានិបិ អារម្មណំ ហោន្តិយេវ។ តស្មា តេ ច ន គហិតំ។ ខន្ធវសេន ហិ អយំ ទេសនា, ន វិញ្ញាណធាតុវសេន។ “វិបាកាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធ”ន្តិ ទេសនាយ ច សព្ពាបិ វិញ្ញាណធាតុយោ គហិតា, ន ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទយោ ឯវាតិ។

បច្ឆាជាតោ កុសលាកុសលានំ បច្ចយោ ន ហោតិ, អព្យាកតស្សបិ ឧបត្ថម្ភកោវ ន ជនកោ, តស្មា “ឧប្បជ្ជតិ បច្ឆាជាតបច្ចយា”តិ ឯវំ វត្តព្ពោ ឯកធម្មោបិ នត្ថីតិ បច្ឆាជាតបច្ចយវសេន វិស្សជ្ជនំ ន កតំ។

៦២. អាសេវនបច្ចយេ កាមំ សព្ពា កិរិយា អាសេវនបច្ចយំ ន លភន្តិ, លព្ភមានវសេន បន “កិរិយាព្យាកត”ន្តិ វុត្តំ។ តស្មា ជវនកិរិយាវេត្ថ គហិតាតិ វេទិតព្ពា។

៦៣. កម្មបច្ចយេ កុសលាកុសលេសុ ឯកក្ខណិកោ កម្មបច្ចយោ វេទិតព្ពោ, តថា កិរិយាព្យាកតេ។ វិបាកាព្យាកតេ បន នានាក្ខណិកោបិ, តថា បដិសន្ធិក្ខណេ មហាភូតានំ។ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ បន ឯកក្ខណិកោ។ កដត្តារូបានំ នានាក្ខណិកោវ តថា អសញ្ញសត្តរូបានំ។ កដត្តារូបំ បនេត្ថ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ សេសំ ន ឯកន្តតោ កម្មសមុដ្ឋានត្តា ឧបាទារូបន្តិ វុត្តំ។ ឯវំ សន្តេបិ តេ ច កម្មសមុដ្ឋានមេវ អធិប្បេតំ។

៦៤. វិបាកបច្ចយេ កុសលាកុសលំ កិរិយញ្ច ន លព្ភតីតិ អព្យាកតវសេនេវ វិស្សជ្ជនំ កតំ។ **ចិត្តសមុដ្ឋាន**ន្តិ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានមេវ។ **កដត្តារូប**ន្តិ យថាលាភវសេន ឥន្ទ្រិយរូបញ្ច វត្ថុរូបញ្ច។ **ឧបាទារូប**ន្តិ តទេវសេសំ តស្មិំ សមយេ វិជ្ជមានកំ ឧបាទារូបំ។

៦៥. អាហារបច្ចយេ សព្ពេសម្បិ កុសលាទីនំ ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច អរូបាហារវសេន ឧប្បត្តិ វេទិតព្ពា, តថា បដិសន្ធិក្ខណេ មហាភូតានំ។ **ចិត្តសមុដ្ឋាន**ន្តិ ភវង្គាទិចិត្តសមុដ្ឋានំ។ **អាហារសមុដ្ឋាន**ន្តិ កពឡីការាហារសមុដ្ឋានំ ។ **ចិត្តសមុដ្ឋាន**ន្តិ កុសលាកុសលចិត្តសមុដ្ឋានមេវ។ បច្ចយវិភង្គវារេ អាហារបដិបាដិយា បឋមំ កពឡីការោ អាហារោ ទស្សិតោ, តេ ច បន កុសលំ ធម្មន្តិ បុច្ឆាវសេន បឋមំ អរូបាហារា ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។

៦៦. ឥន្ទ្រិយបច្ចយេ បច្ចយវិភង្គេ ឥន្ទ្រិយបដិបាដិយា បឋមំ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនិ ទស្សិតានិ, តេ ច បន កុសលាទិបុច្ឆាវសេន បឋមំ អរូបិន្ទ្រិយានំ បច្ចយតា ទស្សិតា។ តត្ថ កុសលាទីសុ យថាលាភវសេន អរូបិន្ទ្រិយា គហេតព្ពា។ អសញ្ញសត្តានំ ភូតរូបេសុបិ ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ។

៦៧. ឈានមគ្គបច្ចយេសុ ហេតុបច្ចយសទិសមេវ វិស្សជ្ជនំ, តេនេវេត្ថ “ហេតុបច្ចយសទិស”ន្តិ វុត្តំ។

៦៨. សម្បយុត្តបច្ចយេ វិស្សជ្ជនំ អារម្មណបច្ចយគតិកំ, តេនេវេត្ថ “អារម្មណបច្ចយសទិស”ន្តិ វុត្តំ។

៦៩. វិប្បយុត្តបច្ចយេ ***វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយា***តិ វត្ថុំ បដិច្ច វិប្បយុត្តបច្ចយា, វត្ថុនា វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធេន្តេន ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ **ខន្ធេ *វិប្បយុត្តបច្ចយា***តិ ខន្ធេ បដិច្ច វិប្បយុត្តបច្ចយា, ខន្ធេហិ វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធេន្តេហិ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **ខន្ធា *វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយា***តិ វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា វិប្បយុត្តបច្ចយា។ វត្ថុនា វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធេន្តេន ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ **ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ ខន្ធេ *វិប្បយុត្តបច្ចយា***តិ ខន្ធេ បដិច្ច វិប្បយុត្តបច្ចយា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ ខន្ធេហិ វិប្បយុត្តបច្ចយតំ សាធេន្តេហិ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ សេសវិស្សជ្ជនេសុបិ ***វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយា***តិអាទីសុបិ វុត្តនយេនេវត្ថោ វេទិតព្ពោ។ វិបាកាព្យាកតេ ចេត្ថ វត្ថុគ្គហណេន ចក្ខាទីនិ សង្គហិតព្ពានិ។ **ឯកំ មហាភូត**ន្តិអាទិ រូបាព្យាកតស្ស បច្ចយភាវំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **ចិត្តសមុដ្ឋាន**ន្តិ អព្យាកតចិត្តសមុដ្ឋានម្បិ កុសលាកុសលចិត្តសមុដ្ឋានម្បិ។

៧០. អត្ថិបច្ចយេ សព្ពំ សហជាតបច្ចយគតិកំ។ តេនេវេត្ថ “សហជាតបច្ចយសទិស”ន្តិ វុត្តំ។

៧១-៧២. នត្ថិវិគតា អារម្មណបច្ចយគតិកា, អវិគតំ សហជាតគតិកំ។ តេនេវេត្ថ “អារម្មណបច្ចយសទិសំ, សហជាតបច្ចយសទិស”ន្តិ វុត្តំ ។ **ឥមេ តេវីសតិ បច្ចយា**តិ សង្ខិបិត្វា ទស្សិតានំ វសេនេតំ វុត្តំ។ ***វិត្ថារេតព្ពា***តិ យា បុច្ឆា វិស្សជ្ជនំ លភន្តិ, តាសំ វសេន វិត្ថារេតព្ពា។ អយំ ហេតុបច្ចយំ អាទិ កត្វា ឯកមូលកេ បច្ចយានុលោមេ បដិច្ចវារស្ស កុសលត្តិកវិស្សជ្ជនេ អត្ថវណ្ណនា។

(២.) សង្ខ្យាវារោ

៧៣. ឥទានិ យេ ឯត្ថ ហេតុបច្ចយាទីសុ ឯកេកស្មឹ បច្ចយេ វិស្សជ្ជនវារា លទ្ធា, តេ គណនវសេន ទស្សេតុំ **ហេតុយា នវា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ ហេតុយា នវាតិ ហេតុបច្ចយេ នវ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនវារា ហោន្តិ។ សេយ្យថិទំ – កុសលេន កុសលំ, កុសលេន អព្យាកតំ, កុសលេន កុសលាព្យាកតំ; អកុសលេន អកុសលំ, អកុសលេន អព្យាកតំ, អកុសលេន អកុសលាព្យាកតំ, អព្យាកតេន អព្យាកតំ, កុសលាព្យាកតេន អព្យាកតំ, អកុសលាព្យាកតេន អព្យាកតន្តិ។

អារម្មណេ តីណីតិ កុសលេន កុសលំ, អកុសលេន អកុសលំ, អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ **អធិបតិយា នវា**តិ ហេតុយា វុត្តសទិសាវ។ ទ្វាទសសុ ហិ បច្ចយេសុ នវ នវាតិ វុត្តំ។ សព្ពេសុបិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ ហេតុបច្ចយសទិសានេវ។ វិភង្គេ បន អត្ថិ វិសេសោ។ ទសសុ បច្ចយេសុ តីណិ តីណីតិ វុត្តំ។ សព្ពេសុបិ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនានិ អារម្មណសទិសានេវ។ វិភង្គេ បន អត្ថិ វិសេសោ។ អញ្ញមញ្ញបច្ចយស្មិញ្ហិ អព្យាកតបទស្ស វិស្សជ្ជនេ រូបម្បិ លព្ភតិ, តថា បុរេជាតបច្ចយេ។ អាសេវនបច្ចយេ វិបាកានិ ចេវ វីថិចិត្តានិ ច ន លព្ភន្តិ។ **វិបាកេ ឯក**ន្តិ អព្យាកតមេវ។ ឯវមេត្ថ សង្ខេបតោ នវ តីណិ ឯកន្តិ, តិវិធោវ វារបរិច្ឆេទោ។ វិត្ថារតោ ទ្វាទស នវកា, ទស តិកា, ឯកំ ឯកកន្តិ សព្ពេសុបិ តេវីសតិយា បច្ចយេសុ ឯកូនចត្តាលីសាធិកំ វារសតំ ហោតិ, ឯកូនចត្តាលីសាធិកញ្ច បុច្ឆាសតំ។ ឯកូនចត្តាលីសាធិកំ បុច្ឆាវិស្សជ្ជនសតន្តិបិ តស្សេវ នាមំ។

៧៤. ឯវំ ហេតុបច្ចយាទិកេ ឯកមូលកេ គណនំ ទស្សេត្វា ឥតោ បរេសុ ទុមូលកាទីសុ វិត្ថារទេសនំ សង្ខិបិត្វា ឯកមូលកេ ទស្សិតាយ ទេសនាយ លព្ភមានគណនញ្ញេវ អាទាយ វារបរិច្ឆេទំ ទស្សេតុំ ទុមូលកេ តាវ **ហេតុបច្ចយា អារម្មណេ តីណី**តិអាទិមាហ។ តត្រិទំ លក្ខណំ – ពហុគណនោបិ បច្ចយោ អពហុគណនេន សទ្ធឹ យុត្តោ តេន សមានគណនោវ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “ហេតុបច្ចយា អារម្មណេ តីណី”តិ។ ហេតុអារម្មណទុកេ អារម្មណេ វុត្តានិ តីណេវ វិស្សជ្ជនានិ លព្ភន្តីតិ អត្ថោ។ សមានគណនោ បន សមានគណនេន សទ្ធឹ យុត្តោ អបរិហីនគណនោវ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “ហេតុបច្ចយា អធិបតិយា នវា”តិ។ ហេតាធិបតិទុកេ នវេវ វិស្សជ្ជនានិ លព្ភន្តីតិ អត្ថោ។ **វិបាកេ ឯក**ន្តិ ហេតុវិបាកទុកេ វិបាកេ វុត្តំ ឯកមេវ វិស្សជ្ជនំ លព្ភតីតិ ឯវំ តាវ ទុមូលកេ វារបរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។

៧៥. តិមូលកាទីសុបិ ឥទមេវ លក្ខណំ។ តេនេវាហ – **ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា អធិបតិយា តីណី**តិ។ ហេតារម្មណាធិបតិ តិកេ អារម្មណេ វុត្តានិ តីណេវ វិស្សជ្ជនានិ លព្ភន្តីតិ អត្ថោ។ ឯវំ សព្ពត្ថ នយោ នេតព្ពោ។

៧៦-៧៩. ទ្វាទសមូលកេ បន វិបាកបច្ចយោ ន លព្ភតិ, តស្មា **អាសេវនបច្ចយា កម្មេ តីណី**តិ វត្វា វិបាកំ អបរាមសិត្វា **អាហារេ តីណី**តិ វុត្តំ។ តេរសមូលកាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តេ បន សង្ខិបិត្វា តេវីសតិមូលកោវេត្ថ ទស្សិតោ។ សោ ទុវិធោ ហោតិ – សាសេវនោ វា សវិបាកោ វា។ តត្ថ បឋមំ សាសេវនោ ទស្សិតោ, សោ តីណេវ វិស្សជ្ជនានិ លភតិ។ តេន វុត្តំ “អាសេវនបច្ចយា អវិគតេ តីណី”តិ។ សវិបាកោ បន អាសេវនំ ន លភតិ, តស្មា តំ បហាយ វិបាកវសេន គណនាយ ទស្សនត្ថំ អនន្តរាយេវ “ហេតុបច្ចយា…បេ.… វិបាកបច្ចយា អាហារេ ឯក”ន្តិ ឯកំ នយំ ទស្សេត្វា បច្ឆា តេវីសតិមូលកោវ ទស្សិតោ។ ឯតេសុ បន ទ្វីសុ តេវីសតិមូលកេសុ កិញ្ចាបិ ឯកស្មឹ វិបាកបច្ចយោ នត្ថិ, ឯកស្មឹ អាសេវនបច្ចយោ, បច្ឆាជាតបច្ចយោ បន ឧភយត្ថាបិ។ វុទ្ធិសទ្ទេន បនេតេ តេវីសតិមូលកាត្វេវ វេទិតព្ពា។ តេសុ សាសេវនេ អាសេវនស្ស វសេន សព្ពត្ថ តីណេវ វិស្សជ្ជនានិ, សវិបាកេ វិបាកបច្ចយស្ស វសេន ឯកមេវាតិ អយំ ហេតុបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ឯកមូលកាទីសុ គណនា។

យំ បនេតំ ហេតុមូលកានន្តរំ “អារម្មណេ បិតេន សព្ពត្ថ តីណេវ បញ្ហា”តិ វុត្តំ, តំ អារម្មណបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ឯកមូលកេបិ ទុមូលកាទីសុបិ សព្ពត្ថ អារម្មណបទេ ចេវ អារម្មណេន សទ្ធឹ សេសបច្ចយយោជនាសុ ច យត្ថ នវហិ ភវិតព្ពំ, តត្ថ តយោវ បញ្ហា ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ វិបាកបទេ បន វិបាកបទេន សទ្ធឹ សេសបច្ចយយោជនាសុ ច ឯកោវ បញ្ហោ ហោតីតិ។ ឥតិ យំ ហេដ្ឋា អវោចុម្ហ “ពហុគណនោបិ បច្ចយោ អពហុគណនេន សទ្ធឹ យុត្តោ តេន សមានគណនោ ហោតី”តិ, តំ សុវុត្តមេវ។

៨០-៨៥. ឥទានិ យេ អារម្មណាទីនំ បច្ចយានំ វសេន ឯកមូលកានយោ ទស្សេតព្ពា, តេសុ ឯកមូលកោ តាវ ហេតុឯកមូលកេនេវ សទិសោតិ ឯកស្មិម្បិ បច្ចយេ ន ទស្សិតោ។ អារម្មណបច្ចយវសេន បន ទុមូលកេ គណនំ ទស្សេតុំ **អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណិ, អធិបតិយា តីណិ…បេ.… អវិគតេ តីណី**តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច “អារម្មណបច្ចយា អធិបតិយា តីណិ…បេ.… អវិគតេ តីណី”តិ វត្តព្ពេ យេ ហេតុបច្ចយាទយោ បច្ចយា ពហុគណនា, តេសំ ឩនតរគណនេហិ ច សមានគណនេហិ ច សទ្ធឹ សំសន្ទនេ យា គណនា លព្ភតិ, តំ ទស្សេតុំ អារម្មណបច្ចយស្ស បុរិមភាគេ ឋិតម្បិ ហេតុបច្ចយំ បច្ឆិមភាគេវ ឋបេត្វា “អារម្មណបច្ចយា ហេតុយា តីណី”តិ

វុត្តំ។ តេនេតំ អាវិ ករោតិ – អារម្មណបច្ចយោ យេន យេន ពហុតរគណនេន វា សមានគណនេន វា បច្ចយេន សទ្ធិំ ទុកតិកាទិភេទំ គច្ឆតិ, សព្ពត្ថ តីណេវ បញ្ហាវិស្សជ្ជនានិ វេទិតព្ពានិ។ វិបាកបច្ចយេន បន សទ្ធិំ សំសន្ទនេ ឯកមេវ លព្ភតិ, តំ វិបាកបច្ចយាទិកាយ គណនាយ អាវិ ភវិស្សតីតិ ឥធ ន ទស្សិតំ។ យា ចេសា ទុមូលកេ គណនា ទស្សិតា, តិមូលកាទីសុបិ ឯសាវ គណនាតិ អារម្មណបច្ចយវសេន តិមូលកាទយោ ន វិត្ថារិតា។

ឥទានិ អធិបតិបច្ចយាទិវសេន ទុមូលកាទីសុ គណនំ ទស្សេតុំ **អធិបតិបច្ចយា ហេតុយា នវា**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថាបិ វុត្តនយេនេវ បច្ចយសន្និវេសោ វេទិតព្ពោ។ យថា ច អធិបតិបច្ចយា ហេតុយា នវ, ឯវំ សេសេសុបិ ហេតុនា សមានគណនាសុ នវេវ។ ឥតិ យោ យោ បច្ចយោ អាទិម្ហិ តិដ្ឋតិ, តេន តេន សទ្ធិំ សមានគណនានំ សំសន្ទនេ អាទិម្ហិ ឋិតស្ស វសេន គណនា ហោតិ។ តេន បន សទ្ធិំ ឩនតរគណនានំ សំសន្ទនេ ឩនតរគណនានំយេវ វសេន គណនា ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។ យថា ច អារម្មណបច្ចយវសេន ឯវំ អធិបតិបច្ចយវសេនាបិ តតោ បរេសំ អនន្តរាទីនំ វសេនាបិ តិមូលកាទយោ ន វិត្ថារិតា។ តស្មា ទុមូលកេ ទស្សិតគណនាវសេនេវ សព្ពត្ថ សាធេតព្ពា។ តេនេវ វុត្តំ “ឯកេកំ បច្ចយំ មូលកំ កាតុន សជ្ឈាយមគ្គេន គណេតព្ពា”តិ។

បច្ចយានុលោមវណ្ណនា។

បដិច្ចវារោ

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា

៨៦-៨៧. បច្ចយបច្ចនីយំ បន យស្មា កុសលបទេ ន លព្ភតិ កុសលធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន វិនា អនុប្បត្តិតោ, តស្មា **អកុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **នហេតុបច្ចយា**តិ ហេតុបច្ចយបដិក្ខេបោ ហេតុបច្ចយំ វិនា អញ្ញេន បច្ចយេន ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **វិចិកិច្ឆាសហគតោ ឧទ្ធច្ចសហគតោ មោហោ**តិ អយញ្ហិ សម្បយុត្តធម្មានញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ច សយំ ហេតុបច្ចយោ ហោតិ, អញ្ញស្ស បន សម្បយុត្តហេតុនោ អភាវា ន ហេតុបច្ចយា ឧប្បជ្ជតីតិ បបេត្វា ហេតុបច្ចយំ សេសេហិ អត្តនោ អនុរូបបច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបច្ចយបដិក្ខេបេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អហេតុកំ វិបាកាព្យាកត**ន្តិ ឥទំ រូបសមុដ្ឋាបកវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសុ ឯសេវ នយោ។

៨៨. នអធិបតិបច្ចយេ កាមំ អធិបតិបិ អត្តនា សទ្ធិំ ទុតិយស្ស អធិបតិនោ អភាវា នអធិបតិបច្ចយំ លភតិ, យថា បន វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហគតោ មោហោ អហេតុកោ, ន តថា អធិបតយោ ឯវ និរាធិបតិ។ ឆន្ទាទីសុ បន អញ្ញតរំ អធិបតិំ អកត្វា កុសលាទីនំ ឧប្បត្តិកាលេ សព្ពេបិ កុសលាទយោ និរាធិបតិនោ។ តស្មា មោហំ វិយ វិសុំ អធិបតិមត្តមេវ អនុទ្ធរិត្វា សព្ពសង្គាហិកវសេន ឯសា “ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា”តិអាទិកា ទេសនា កតាតិ វេទិតព្ពា។

៨៩. នានន្តរនសមនន្តរេសុ នារម្មណេ វិយ រូបមេវ បច្ចយុប្បន្នំ។ តេន វុត្តំ “នារម្មណបច្ចយសទិស”ន្តិ។ សហជាតបច្ចយោ បរិហីនោ។ យថា ចេស, តថា និស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយាបិ។ កិំ ការណា? ឯតេហិ វិនា កស្សចិ អនុប្បត្តិតោ។ សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយេបិ ហិ បច្ចក្ខាយ ឯកោបិ រូបារូបធម្មោ នុប្បជ្ជតិ, តស្មា តេ បរិហីនា។

៩០. នអញ្ញមញ្ញបច្ចយវិភង្គេ **បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកាព្យាកតេ ខន្ធេ បដិច្ច កដត្តារូប**ន្តិ ហទយវត្ថុវជ្ជំ វេទិតព្ពំ។

៩១. នឧបនិស្សយបច្ចយវិភង្គេ រូបមេវ បច្ចយុប្បន្នំ, តញ្ហិ ឧបនិស្សយំ ន លភតិ។ អរូបំ បន កិញ្ចាបិ អារម្មណូបនិស្សយបកតូបនិស្សយេ ន លភេយ្យ, អនន្តរូបនិស្សយមុត្តកំ បន នត្ថិ។ តេន វុត្តំ “នារម្មណបច្ចយសទិស”ន្តិ។

៩២. នបុរេជាតេ **ចិត្តសមុដ្ឋានរូប**ន្តិ បញ្ចវោការវសេន វុត្តំ។

៩៣. **នបច្ឆាជាតបច្ចយា**តិ ឯត្ថ សហជាតបុរេជាតបច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ តស្មា សហជាតបច្ចយសទិសា ឯត្ថ បាឡិ, សា នអធិបតិបច្ចយេ វិត្ថារិតាតិ ឥធ សង្ខិត្តា។ នាសេវនបច្ចយេ កុសលាកុសលា បឋមជវនវសេន

វេទិតព្ពា, តថា កិរិយាព្យាកតំ។ បាឡិ បន ឥធាបិ នអធិបតិបច្ចយេ វិត្ថារិតវសេន វេទិតព្ពា។ តេនេវាហ – “ន បច្ឆាជាតបច្ចយម្បិ នាសេវនបច្ចយម្បិ នាធិបតិបច្ចយសទិស”ន្តិ។

៩៤-៩៧. នកម្មបច្ចយេ វិបាកចេតនា នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយំ លភតីតិ ន គហិតា។ នាហារបច្ចយេ ឯកច្ចំ រូបមេវ បច្ចយុប្បន្នំ, តថា នឥន្ទ្រិយបច្ចយេ។

៩៨. នឈានបច្ចយេ បញ្ចវិញ្ញាណធម្មា ចេវ ឯកច្ចញ្ច រូបំ បច្ចយុប្បន្នំ។ បញ្ចវិញ្ញាណសហិតា វេទនា ច ចិត្តេកគ្គតា ច ទុព្ពលត្តា ឧបនិជ្ឈានលក្ខណំ ន បាបុណន្តីតិ ឈានបច្ចយេ ន គហិតា។

៩៩-១០២. នមគ្គបច្ចយេ អហេតុកវិបាកកិរិយាចេវ ឯកច្ចញ្ច រូបំ បច្ចយុប្បន្នំ។ ន សម្បយុត្តនោនត្ថិនោវិគតេសុ រូបមេវ បច្ចយុប្បន្នំ។ តេន វុត្តំ “នារម្មណបច្ចយសទិស”ន្តិ។

១០៣. **នហេតុយា ទ្វេ**តិ ឯកមូលកគណនាយ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។

១០៤. ទុមូលកេ **នហេតុបច្ចយា នារម្មណេ ឯក**ន្តិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ ពហុគណនេន សទ្ធឹ ឧនតរគណនស្ស សំសន្ទនេ ឧនតរគណនវសេន នហេតុយា វិយ ទ្វីហិ ភវិតព្ពំ។ នារម្មណវសេន បន អរូបធម្មានំ បរិហីនត្តា អព្យាកតំ បដិច្ច រូបាព្យាកតស្ស ឧប្បត្តឹ សន្ធាយ “ឯក”ន្តិ វុត្តំ ។ សព្ពេសុ ឯកកេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ទ្វេតិ វុត្តដ្ឋានេ បន នហេតុយា លទ្ធវសេន វារទ្វយំ វេទិតព្ពំ។

១០៥-១០៦. តិមូលកាទីសុ បន សព្ពេសុ នារម្មណបច្ចយស្ស អបរិហីនត្តា ឯកមេវ វិស្សជ្ជនន្តិ អយំ បច្ចនីយេ នហេតុបច្ចយំ អាទឹ កត្វា ឯកមូលកាទីសុ គណនា។

១០៧-១៣០. នារម្មណបច្ចយាទយោ បន ឯកមូលកេ តាវ បុរិមេន សទិសត្តា ឥធាបិ ន ទស្សិតាយេវ។ នារម្មណបច្ចយវសេន ទុមូលកេ **នារម្មណបច្ចយា, នហេតុយា ឯក**ន្តិ នហេតុទុមូលកេ វុត្តមេវ។ **នាធិបតិយា បញ្ចា**តិ នារម្មណបច្ចយេ លទ្ធវសេន វេទិតព្ពាតិ ឯវំ សព្ពសំសន្ទនេសុ ឧនតរគណនស្សេវ បច្ចយស្ស វសេន គណនា វេទិតព្ពា។ យត្ថ យត្ថ ច នារម្មណបច្ចយោ បវិសតិ, តត្ថ តត្ថ រូបមេវ បច្ចយុប្បន្នំ។ នានន្តរនសមនន្តរនអញ្ញមញ្ញនឧបនិស្សយនាហារនឥន្ទ្រិយនសម្បយុត្តនោនត្ថិនោវិគតបច្ចយានំ បវិដ្ឋដ្ឋានេបិ ឯសេវ នយោ។ នាហារនឥន្ទ្រិយនឈាននមគ្គបច្ចយា សព្ពត្ថ សទិសវិស្សជ្ជនា។ នសហជាតាទិចតុក្កំ ឥធាបិ បរិហីនមេវាតិ ឥទមេត្ថ លក្ខណំ។ ឥមិនា បន លក្ខណេន សព្ពេសុ ទុមូលកាទីសុ “អយំ បច្ចយោ មូលំ, អយមេត្ថ ទុមូលកោ, អយំ តិមូលកោ, អយំ សព្ពមូលកោ”តិ សល្លក្ខេត្វា ឧនតរគណនស្ស បច្ចយស្ស វសេន គណនា វេទិតព្ពាតិ។

បច្ចយបច្ចនីយវណ្ណនា។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

១៣១-១៨៩. ឥទានិ អនុលោមបច្ចនីយេ គណនំ ទស្សេតុំ **ហេតុបច្ចយា នារម្មណេ បញ្ចា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ ហេតាធិបតិមគ្គបច្ចយេសុ អនុលោមតោ ឋិតេសុ សហជាតាទយោ ចត្តារោ សព្ពដ្ឋានិកបច្ចយា, អាហារិន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយា ចត្តារោតិ ឥមេ អដ្ឋ បច្ចនីយតោ ន លព្ភន្តិ។ ហេតុបច្ចយាទិវសេន ហិ ឧប្បជ្ជមានោ ធម្មោ ឥមេ អដ្ឋ បច្ចយេ អលភន្តោ នាម នត្ថិ។ អារម្មណអនន្តរសមនន្តរឧបនិស្សយសម្បយុត្តនត្ថិវិគតបច្ចយេសុ បន អនុលោមតោ ឋិតេសុ អរូបដ្ឋានិកា បច្ចនីកតោ ន លព្ភន្តិ។ ន ហិ អារម្មណបច្ចយាទីហិ ឧប្បជ្ជមានា អនន្តរសមនន្តរបច្ចយាទយោ ន លភន្តិ។ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយកម្មាហារិន្ទ្រិយអត្ថិអវិគតបច្ចយេសុ បន អនុលោមតោ ឋិតេសុ ចត្តារោ សព្ពដ្ឋានិកាយេវ, បច្ចនីកតោ ន លព្ភន្តិ។ ឯតេសញ្ហិ បច្ចយានំ វសេន ឧប្បជ្ជមានោ សព្ពដ្ឋានិកេ អលភន្តោ នាម នត្ថិ។ បច្ឆាជាតបច្ចយស្ស អនុលោមតោ ឋានំ នាម នត្ថិ។ ឯវំ សេសេសុ អនុលោមតោ ឋិតេសុ យេ ច លព្ភន្តិ, យេ ច ន លព្ភន្តិ, តេ សល្លក្ខេត្វា សព្ពេសុបិ ទុមូលកាទីសុ នយេសុ តេសំ តេសំ បច្ចយានំ សំសន្ទនេ ឧនតរគណនានំយេវ វសេន គណនា វេទិតព្ពាតិ។

បច្ចយានុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា

១៩០. ឥទានិ បច្ចនីយានុលោមេ គណនំ ទស្សេតុំ **នហេតុបច្ចយា អារម្មណេ ទ្វេ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ ហេតុម្ហិ បច្ចនីកតោ ឋិតេ ឋបេត្វា អធិបតឹ អវសេសា អនុលោមតោ លព្ភន្តិ។ បច្ឆាជាតោ បន អនុលោមតោ សព្ពត្ថេវ ន លព្ភតិ, យេ នវ បច្ចយា "អរូបានញ្ញេវា"តិ វុត្តា, តេសុ បុរេជាតញ្ច អាសេវនញ្ច ឋបេត្វា អវសេសេសុ សត្តសុ បច្ចនីកតោ ឋិតេសុ សេសា អរូបដ្ឋានិកា អនុលោមតោ ន លព្ភន្តិ។ យោ ហិ អារម្មណាទីហិ នុប្បជ្ជតិ, ន សោ អនន្តរាទយោ លភតិ។ បដិសន្ធិវិបាកោ បន បុរេជាតតោ, សព្ពវិបាកោ ច សទ្ធឹ កិរិយមនោធាតុយា អាសេវនតោ អនុប្បជ្ជមានោបិ អនន្តរាទយោ លភតិ, តស្មា "បុរេជាតញ្ច អាសេវនញ្ច ឋបេត្វា"តិ វុត្តំ។

បុរេជាតបច្ឆាជាតអាសេវនវិបាកវិប្បយុត្តេសុ បច្ចនីកតោ ឋិតេសុ ឯកំ ឋបេត្វា អវសេសា អនុលោមតោ លព្ភន្តិ។ កម្មបច្ចយេ បច្ចនីកតោ ឋិតេ ឋបេត្វា វិបាកបច្ចយំ អវសេសា អនុលោមតោ លព្ភន្តិ។ អាហារិន្ទ្រិយេសុ បច្ចនីកតោ ឋិតេសុ ឋបេត្វា សព្ពដ្ឋានិកេ ចេវ អញ្ញមញ្ញកម្មាហារិន្ទ្រិយបច្ចយេ ច អវសេសា អនុលោមតោ ន លព្ភន្តិ, ឥតរេ យុជ្ជមានកវសេន លព្ភន្តិ។ ឈានបច្ចយេ បច្ចនីកតោ ឋិតេ។ ហេតាធិបតិអាសេវនមគ្គបច្ចយា អនុលោមតោ ន លព្ភន្តិ។ មគ្គបច្ចយេ បច្ចនីកតោ ឋិតេ ហេតាធិបតិបច្ចយា អនុលោមតោ ន លព្ភន្តិ។ វិប្បយុត្តបច្ចយេ បច្ចនីកតោ ឋិតេ បុរេជាតបច្ចយំ ឋបេត្វា អវសេសា អនុលោមតោ លព្ភន្តិ។ ឯវំ តេសុ តេសុ បច្ចយេសុ បច្ចនីកតោ ឋិតេសុ យេ យេ អនុលោមតោ ន លព្ភន្តិ, តេ តេ ញត្វា តេសំ តេសំ បច្ចយានំ សំសន្ទនេ ឩនតរគណនានំ វសេន គណនា វេទិតព្ពា។

១៩១-១៩៥. ទុមូលកាទីសុ ច នយេសុ យំ យំ បច្ចយំ អាទឹ កត្វា យេ យេ ទុកាទយោ ទស្សិតា, តេ តេ លព្ភមានាលព្ភមានបច្ចយវសេន យថា យថា ទស្សិតា, តថា តថា សាធុកំ សល្លក្ខេតព្ពា។ តត្ថ យំ នហេតុវសេន ទុមូលកាទយោ នយេ ទស្សេន្តេន **នហេតុបច្ចយា នារម្មណបច្ចយា...បេ.... នាសេវនបច្ចយា**តិ វត្វា "យាវ អាសេវនា សព្ពំ សទិស"ន្តិ វុត្តំ។ តស្ស, "នអញ្ញមញ្ញបច្ចយា សហជាតេ ឯក"ន្តិអាទីហិ សទិសតា វេទិតព្ពា។ យំ បន "នកម្មេ គណិតេ បញ្ច គណ្ឋាតី"តិ សីហឡភាសាយ លិខិតំ, តស្សត្ថោ – នហេតុបច្ចយំ អាទឹ កត្វា នកម្មបច្ចយាតិ ឯវំ នកម្មបច្ចយេន ឃដិតេ សហជាតេ ឯកន្តិ ឯវំ ទស្សិតា បញ្ចេវ បច្ចយា អនុលោមតោ លព្ភន្តិ, ន អញ្ញេតិ។ ឯវំ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ ព្យញ្ជនំ អនាទិយិត្វា អធិប្បេតត្ថោយេវ គហេតព្ពោ។ ឯវរូបញ្ហិ ព្យញ្ជនំ អត្តនោ សញ្ញានិពន្ធនត្ថំ បោរាណេហិ សកសកភាសាយ លិខិតំ។

អបិច ឥមស្មឹ បច្ចនីយានុលោមេ បច្ចយុប្បន្នធម្មេសុបិ អត្ថិ ធម្មោ កម្មបច្ចយំ លភតិ, ន ឥន្ទ្រិយបច្ចយំ។ សោ អសញ្ញេសុ ចេវ បញ្ចវោការេ បវត្តេ ច រូបជីវិតិន្ទ្រិយវសេន វេទិតព្ពោ។ អត្ថិ ធម្មោ មគ្គបច្ចយំ លភតិ, ន ហេតុបច្ចយំ។ សោ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហជាតមោហវសេន វេទិតព្ពោ។ អត្ថិ ធម្មោ ឈានបច្ចយំ លភតិ, នមគ្គបច្ចយំ។ សោ មនោធាតុអហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុវសេន វេទិតព្ពោ។ យត្ថ កដត្តារូបានិ នានាក្ខណិកកម្មវសេនេវ កម្មបច្ចយំ លភន្តិ, តត្ថ រូបធម្មា ហេតាធិបតិវិបាកិន្ទ្រិយឈានមគ្គបច្ចយេ ន លភន្តិ, សព្ពដ្ឋានិកា បច្ចនីយា ន ហោន្តិ។ អហេតុកេ អធិបតិបច្ចយោ នត្ថីតិ ឥមេសម្បិ បកិណ្ណកានំ វសេនេត្ថ គណនវារោ អសម្មោហតោ វេទិតព្ពោ។

តត្រាយំ នយោ – **នហេតុបច្ចយា អារម្មណេ ទ្វេ**តិ ឯត្ថ តាវ អហេតុកមោហោ ចេវ អហេតុកវិបាកកិរិយា ច បច្ចយុប្បន្នំ, តស្មា អកុសលេនាកុសលំ, អព្យាកតេន អព្យាកតំ សន្ធាយេត្ថ ទ្វេតិ វុត្តំ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អាសេវនេ បន វិបាកំ ន លព្ភតិ, តថា កិរិយមនោធាតុ។ តស្មា កិរិយាហេតុមនោវិញ្ញាណធាតុវសេនេត្ថ អព្យាកតេន អព្យាកតំ វេទិតព្ពំ។ **វិបាកេ ឯក**ន្តិ អព្យាកតេន អព្យាកតមេវ។ **មគ្គេ ឯក**ន្តិ អកុសលេន អកុសលមេវ។

១៩៦-១៩៧. **នារម្មណមូលកេ ហេតុយា បញ្ចា**តិ រូបមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តញ្ហិ កុសលំ អកុសលំ អព្យាកតំ កុសលាព្យាកតំ អកុសលាព្យាកតញ្ចាតិ បញ្ច កោដ្ឋាសេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ។ សព្ពបញ្ចកេសុ ឯសេវ នយោ។ **អញ្ញមញ្ញេ ឯក**ន្តិ ភូតរូបានិ ចេវ វត្ថុញ្ច សន្ធាយ វុត្តំ។ តានិ ហិ នារម្មណបច្ចយា អញ្ញមញ្ញបច្ចយា ឧប្បជ្ជន្តិ។ តិមូលកេបិ ឯសេវ នយោ។

១៩៨-២០២. នាធិបតិមូលកេ **ហេតុយា នវា**តិ អនុលោមេ ហេតុម្ហិ វុត្តានេវ។ **តីណី**តិអាទីនិបិ ហេដ្ឋា អនុលោមេ វុត្តសទិសានេវ។ តិមូលកេ **ទ្វេ**តិ ហេដ្ឋា នហេតុបច្ចយា អារម្មណេ វុត្តសទិសានេវ។

២០៣-២៣៣. នបុរេជាតមូលកេ **ហេតុយា សត្តា**តិ ហេដ្ឋា "អារុប្បេ កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ចា"តិអាទិនា នយេន បុរេជាតេ ទស្សិតានេវ។ សព្ពសត្តកេសុ ឯសេវ នយោ។ នកម្មមូលកេ **ហេតុយា តីណី**តិអាទីសុ ចេតនាវ បច្ចយុប្បន្នា។ តស្មា កុសលំ អកុសលំ អព្យាកតញ្ច បដិច្ច ឧប្បត្តឹ សន្ធាយ តីណីតិ វុត្តំ។ ឥមិនា នយេន "ឯកំ

ទ្វេ តីណិ បញ្ច សត្ត នវា”តិ អាគតដ្ឋានេសុ គណនា វេទិតព្វា។ “ចត្តារិ ឆ អដ្ឋា”តិ ឥមា បន តិស្សោ គណនា នត្ថេវាតិ។

បច្ចយបច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា។

និដ្ឋិតា ច បដិច្ចវារស្ស អត្ថវណ្ណនា។

២. សហជាតវារវណ្ណនា

២៣៤-២៤២. សហជាតវារេ **កុសលំ ធម្មំ សហជាតោ**តិ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច តេន សហជាតោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ សេសមេត្ថ បដិច្ចវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្វំ។ អវសានេ បនស្ស “បដិច្ចត្តំ នាម សហជាតត្តំ, សហជាតត្តំ នាម បដិច្ចត្ត”ន្តិ ឥទំ ឧភិន្នម្បិ ឯតេសំ វារានំ អត្ថតោ និន្នានាករណភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ អត្ថតោ ហិ ឯតេ ទ្វេបិ និន្នានាករណា។ ឯវំ សន្តេបិ អញ្ញមញ្ញស្ស អត្ថនិយមនត្ថំ វុត្តា។ “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ចា”តិអាទីសុ ហិ អសហជាតម្បិ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតីតិ វុច្ចតិ។ សហជាតម្បិ ច ឧបាទារូបំ ភូតរូបស្ស បច្ចយោ ន ហោតិ។ ឥតិ បដិច្ចវារេន សហជាតបច្ចយភាវំ, សហជាតវារេន ច បដិច្ចាតិ វុត្តស្ស សហជាតភាវំ និយមេតុំ ឧភោបេតេ វុត្តា។ អបិច តថា ពុជ្ឈនកានំ អជ្ឈាសយវសេន ទេសនាវិលាសេន និរុត្តិបដិសម្ភិទាប្បភេទជាននវសេន ចាបិ ឯតេ ឧភោបិ វុត្តាតិ។

សហជាតវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បច្ចយវារវណ្ណនា

២៤៣. បច្ចយវារេ **កុសលំ ធម្មំ បច្ចយា**តិ កុសលធម្មេ បតិដ្ឋិតោ ហុត្វា កុសលំ ធម្មំ និស្សយង្គេន បច្ចយំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ បច្ចយា**តិ កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ និស្សយបច្ចយំ កត្វា តយោ ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តិ ហេតុបច្ចយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមិនាវុបាយេន សព្វបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ **វត្ថុំ បច្ចយា វិបាកាព្យាកតា កិរិយាព្យាកតា ខន្ធា**តិ ឥទំ បញ្ចវោការេ បវត្តិវសេន វុត្តំ។ បញ្ចវោការេ បវត្តិយញ្ហិ ខន្ធានំ បុរេជាតំ វត្ថុ និស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ បដិច្ចដ្ឋស្ស បន សហជាតដ្ឋត្តា បដិច្ចវារេ ឯស នយោ ន លព្ភតីតិ បដិសន្ធិយំ សហជាតមេវ វត្ថុំ សន្ធាយ “វត្ថុំ បដិច្ច ខន្ធា”តិ វុត្តំ។ **កុសលំ ឯកំ ខន្ធញ្ច វត្ថុញ្ច បច្ចយា តយោ ខន្ធា**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្វោ។

អព្យាកតំ ធម្មំ បច្ចយា កុសលោ ច អព្យាកតោ ចាតិ កុសលាព្យាកតានំ ហេតុបច្ចយវសេន ឯកតោ ឧប្បត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ កុសលុប្បត្តិក្ខណស្មិញ្ហិ វត្ថុំ និស្សាយ កុសលា ខន្ធា, ចិត្តសមុដ្ឋានេ ច មហាភូតេ និស្សាយ ចិត្តសមុដ្ឋានំ ឧបាទារូបំ ហេតុបច្ចយវសេន ឯកតោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ បច្ចយភូតស្ស អព្យាកតស្ស នានត្តេបិ បច្ចយុប្បន្នានំ ហេតុបច្ចយវសេន ឯកតោ ឧប្បត្តិំ សន្ធាយេតំ វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ អញ្ញេសុបិ ឯវរូបេសុ ឋានេសុ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ ឥមស្មិំ ហេតុបច្ចយេ សហជាតញ្ច បុរេជាតញ្ច និស្សយង្គេន បច្ចយំ កត្វា សត្តរស បញ្ហា វិស្សជ្ជិតា។ តត្ថ ខន្ធា ចេវ ភូតា ច សហជាតវសេន, វត្ថុ សហជាតបុរេជាតវសេន គហិតំ។ បដិច្ចវារេ បន សហជាតវសេន បច្ចយោ លព្ភតិ, តស្មា តត្ថ នវេវ បញ្ហា វិស្សជ្ជិតា។ យេ បនេតេ ឯត្ថ សត្តរស បញ្ហា វិស្សជ្ជិតា, តេសុ ឯកាទិកេ ឯកាវសានេ វិស្សជ្ជនេ កុសលាទីសុ ឯកបច្ចយតោ ឯកោ បច្ចយុប្បន្នោ។ ឯកាទិកេ ទុកាវសានេ ឯកបច្ចយតោ នានាបច្ចយុប្បន្នោ។ ទុកាទិកេ ឯកាវសានេ នានាបច្ចយតោ ឯកោ បច្ចយុប្បន្នោ។ ទុកាទិកេ ទុកាវសានេ នានាបច្ចយតោ នានាបច្ចយុប្បន្នោ។

២៤៨-២៥២. អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ ឥមិនាវុបាយេន បញ្ហាវិស្សជ្ជនប្បភេទោ វេទិតព្វោ។ យំ បនេតំ អារម្មណបច្ចយេ **វត្ថុំ បច្ចយា ខន្ធា**តិ វុត្តំ, តំ បដិសន្ធិក្ខណេ វិបាកក្ខន្ធេយេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ អព្យាកតំ និស្សាយ អារម្មណបច្ចយេន ឧប្បជ្ជន្តានំ បភេទទស្សនត្ថំ វុត្តានិ។ បុន **វត្ថុំ បច្ចយា**តិ បវត្តេ វិបាកកិរិយាព្យាកតានំ ឧប្បត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ សេសំ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្វំ។ ឯវំ ឥមស្មិំ អារម្មណបច្ចយេ សហជាតញ្ច បុរេជាតញ្ច បច្ចយំ កត្វា សត្ត បញ្ហា វិស្សជ្ជិតា។ តត្ថ ខន្ធា សហជាតវសេន, វត្ថុ សហជាតបុរេជាតវសេន, ចក្ខាយតនាទីនិ បុរេជាតវសេនេវ គហិតានិ។ បដិច្ចវារេ បន សហជាតវសេនេវ បច្ចយោ លព្ភតិ។ តស្មា តត្ថ តយោវ បញ្ហា វិស្សជ្ជិតា។

២៥៣-២៥៤. អធិបតិបច្ចយេ វិបាកាព្យាកតំ លោកុត្តរមេវ វេទិតព្វំ។ អនន្តរសមនន្តរា រូបាភាវេន អារម្មណសទិសា។ បរតោ អាសេវនេនត្ថិវិគតេសុបិ ឯសេវ នយោ។

២៥៥. សហជាតបច្ចយេ **កដត្តារូបំ ឧបាទារូប**ន្តិ ឧបាទារូបសង្ខាតំ កដត្តារូបំ។ ឥទំ អសញ្ញសត្តានញ្ចេវ រូបំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ចក្ខាយតនាទីនិ បញ្ចវោការវសេន វុត្តានិ។

២៥៦-២៥៧. អញ្ញមញ្ញបច្ចយេ ច **យថា អារម្មណបច្ចយា ឯវ**ន្តិ វិស្សជ្ជនសមតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បច្ចយុប្បន្នេសុ បន នានត្តំ អត្ថិ។

២៥៨. ឧបនិស្សយបច្ចយេ **អារម្មណបច្ចយសទិស**ន្តិ រូបាភាវតោបិ វិស្សជ្ជនសមតាយបិ វុត្តំ។

២៥៩-២៦០. **វត្ថុំ បុរេជាតបច្ចយា**តិអាទីនំ បដិច្ចវារេ វុត្តនយេនេវត្ថោ គហេតព្វោ។

២៦១-២៦៦. កម្មបច្ចយេ **តីណី**តិ កុសលំ បច្ចយា កុសលោ អព្យាកតោ កុសលាព្យាកតោ ចាតិ ឯវំ តីណិ វេទិតព្វានិ។ អកុសលេបិ ឯសេវ នយោ។

២៦៧-២៦៨. វិប្បយុត្តបច្ចយេ **ខន្ធេ វិប្បយុត្តបច្ចយា**តិ ខន្ធេ និស្សាយ វិប្បយុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ **ខន្ធា វត្ថុំ វិប្បយុត្តបច្ចយា**តិ ខន្ធា វត្ថុំ និស្សាយ វិប្បយុត្តបច្ចយា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្វំ។

២៦៩-២៧៦. ឥទានិ យថាលទ្ធានិ វិស្សជ្ជនានិ គណនវសេន ទស្សេតុំ **ហេតុយា សត្តរសា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ហេតុយា សត្តរសា**តិ កុសលេន កុសលំ, កុសលេន អព្យាកតំ, កុសលេន កុសលាព្យាកតន្តិ ឯវំ កុសលវសេន ឯកាទិកានិ ឯកាវសានានិ ទ្វេ, ទុកាវសានំ ឯកន្តិ តីណិ វុត្តានិ ហោន្តិ, តថា អកុសលវសេន។ អព្យាកតេន អព្យាកតំ, តេនេវ កុសលំ, អកុសលំ, កុសលាព្យាកតំ អកុសលាព្យាកតញ្ច; កុសលាព្យាកតេហិ កុសលំ, អព្យាកតំ, កុសលាព្យាកតំ; អកុសលាព្យាកតេហិ អកុសលំ, អព្យាកតំ, អកុសលាព្យាកតន្តិ ឯវំ សត្តរស វេទិតព្វានិ។

អារម្មណេ សត្តាតិ កុសលេន កុសលំ; អកុសលេន អកុសលំ, អព្យាកតេន អព្យាកតំ, កុសលំ, អកុសលំ; កុសលាព្យាកតេន កុសលំ; អកុសលាព្យាកតេន អកុសលន្តិ ឯវំ សត្ត។

វិបាកេ ឯកន្តិ អព្យាកតេន អព្យាកតមេវ។ ឯវមេត្ថ សត្តរស, សត្ត, ឯកន្តិ តយោ វារបរិច្ឆេទា ហោន្តិ។ តេសុ ទ្វាទស សត្តរសកា, ទស សត្តកា, ឯកំ ឯកកន្តិ តេ សព្ពេ សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា បរតោ ទុកតិកាទិវសេន បច្ចយសំសន្ទនេ ឩនតរគណនស្ស វសេន គណនា វេទិតព្វា។ សក្កា ហិ ឥមាយ គណនាយ ទុកមូលាទីសុ វារបរិច្ឆេទេ ជានិតុន្តិ បុន “កុសលំ ធម្មំ បច្ចយា កុសលោ ធម្មោ”តិ អនាមសិត្វា គណនវសេនេវ វារបរិច្ឆេទំ ទស្សេតុំ **ហេតុបច្ចយា អារម្មណេ សត្តា**តិអាទិ អារទ្ធំ។

តត្ថ កុសលំ ធម្មំ បច្ចយា កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា អារម្មណបច្ចយា។ កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ បច្ចយា តយោ ខន្ធាតិ ឥមិនា នយេន អារម្មណេ លទ្ធវិស្សជ្ជនានិ វិត្ថារេតព្វានិ។ អយំ តាវ អនុលោមេ នយោ។

២៧៧-២៨៥. បច្ចនីយេ បន កុសលំ ន លព្ភតីតិ **អកុសលំ ធម្មំ បច្ចយា**តិ អកុសលមេវ អាទឹ កត្វា វិស្សជ្ជនំ អារទ្ធំ។ តំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ យញ្ចេត្ថ វត្តព្វំ សិយា, តំ បដិច្ចវារស្ស បច្ចនីយេ វុត្តមេវ។

២៨៦-២៨៧. យំ បនេតំ បច្ចនីយេ លទ្ធវិស្សជ្ជនបរិច្ឆេទំ គណនតោ ទស្សេតុំ **នហេតុយា ចត្តារី**តិអាទិ វុត្តំ, តត្ថ ចត្តារិ, សត្តរស, សត្ត, បញ្ច, តីណិ, ឯកន្តិ ឆ បរិច្ឆេទា។ តេសំ វសេន ទុកតិកាទីសុ បច្ចយសំសន្ទនេ គណនា វេទិតព្វា។ យោ ហិ បច្ចយោ សត្តរស វិស្សជ្ជនានិ លភតិ, តេន សទ្ធឹ សទិសសំសន្ទនេ សត្តរស, ឩនតរសំសន្ទនេ សេសា ឆបិ បរិច្ឆេទា លព្ភន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបិ អធិកបរិច្ឆេទំ ឋបេត្វា សមសមា ឩនតរា ច លព្ភន្តីតិ។

ឯត្ថ ច អធិកតរា ន លព្ភន្តីតិ អយមេត្ថ និយមោ។ សមសមា បន ឩនតរា ច អត្ថា វិរោធេ សតិ លព្ភន្តិ។ តេនេត្ថ “នហេតុបច្ចយា នារម្មណេ ឯក”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ហិ នហេតុយា ចតុន្នំ, នារម្មណេ បញ្ចន្នំ អាគតត្តា នហេតុវសេន ចត្តារីតិ វត្តព្វំ សិយា, នារម្មណេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា បន អារម្មណធម្មោ វិរុជ្ឈតីតិ អកុសលំ ធម្មំ

បច្ចយា អកុសលោ ធម្មោ, អព្យាកតំ ធម្មំ បច្ចយា អកុសលោ, អកុសលញ្ច អព្យាកតញ្ច ធម្មំ បច្ចយា អកុសលោតិ តីណិ វិស្សជ្ជនានិ បរិហីនានិ។ អព្យាកតំ ធម្មំ បច្ចយា អព្យាកតោតិ រូបវសេន ឯកមេវ វុត្តំ។ ឯវំ សព្ពត្ថ វិរុទ្ធាវិរុទ្ធំ ញត្វា លព្ភមានបរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។ អបិចេត្ថ ឥទំ នយមត្តទស្សនំ។ **នាធិបតិយា ចត្តារី**តិ ន ហេតុយា លទ្ធានេវ។ សេសចតុក្កេសុបិ ឯសេវ នយោ។

នានន្តរេ ឯកន្តិ អហេតុកចិត្តសមុដ្ឋានស្ស ចេវ សេសរូបស្ស ច វសេន អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ ឯវំ សព្ពេសុ ឯកកេសុ យុជ្ជមានករូបំ ជានិតព្ពំ។ **នបុរេជាតេ ទ្វេ**តិ ឥធាបិ នហេតុវសេន ចត្តារីតិ វត្តព្ពំ សិយា, នបុរេជាតេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា បន អព្យាកតំ ធម្មំ បច្ចយា អកុសលោ, អកុសលញ្ច អព្យាកតញ្ច ធម្មំ បច្ចយា អកុសលោតិ វត្ថុបុរេជាតវសេន ទ្វេ វិស្សជ្ជនានិ បរិហីនានិ។ អារុប្បេ បន អហេតុកមោហស្ស អហេតុកកិរិយស្ស ច វសេន ទ្វេ វុត្តានិ។ **នវិប្បយុត្តេ ទ្វេ**តិ អារុប្បេ អហេតុកាកុសលកិរិយវសេន ទ្វេ។ នោនត្ថិ នោវិគតេសុ ឯកន្តិ សព្ពស្ស រូបស្ស វសេន អព្យាកតេន អព្យាកតំ ទដ្ឋព្ពំ។ តិកាទីសុ អបុព្ពំ នត្ថិ។

២៨៨. នារម្មណមូលកេ បន **នអធិបតិយា បញ្ចា**តិ នារម្មណេ លទ្ធានេវ។ **នកម្មេ ឯក**ន្តិ ឯត្ថ ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច កដត្តារូបញ្ច អគ្គហេត្វា សេសរូបវសេន អព្យាកតេន អព្យាកតំ វេទិតព្ពំ។

២៨៩-២៩៦. នាធិបតិមូលកេ **នបុរេជាតេ សត្តា**តិ នបុរេជាតេ លទ្ធានេវ។ **នបច្ឆាជាតេ សត្តរសា**តិ ឥមានិបិ តត្ថ លទ្ធានិ សត្តរសេវ។ នានន្តរនសមនន្តរនអញ្ញមញ្ញនឧបនិស្សយនសម្បយុត្តនោនត្ថិនោវិគតមូលកានិ នារម្មណមូលកសទិសានេវ។ ឥមិនាវ នយមត្តទស្សនេន សព្ពត្ថ អាគតានាគតំ លព្ភមានាលព្ភមានញ្ច វេទិតព្ពន្តិ។

បច្ចនីយវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២៩៧-៣២៨. ឥមិនាយេវ បន លក្ខណេន អនុលោមំ បុរតោ កត្វា អនុលោមបច្ចនីយេ បច្ចនីយំ បុរតោ កត្វា បច្ចនីយានុលោមេ ច គណនបរិច្ឆេទោ អាគតានាគតំ លព្ភមានាលព្ភមានញ្ច វេទិតព្ពន្តិ។

បច្ចយវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. និស្សយវារវណ្ណនា

៣២៩-៣៣៧. និស្សយវារេ **កុសលំ ធម្មំ និស្សាយា**តិ កុសលំ ធម្មំ បតិដ្ឋង្គេន និស្សយំ កត្វាតិ អត្ថោ។ សេសមេត្ថ បច្ចយវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ អវសានេ បនស្ស “បច្ចយត្តំ នាម និស្សយត្តំ, និស្សយត្តំ នាម បច្ចយត្ត”ន្តិ ឥទំ ឧភិន្នម្បិ ឯតេសំ វារានំ អត្ថតោ និន្នានាករណភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ អត្ថតោ ហិ ឯតេបិ បដិច្ចសហជាតា វិយ និន្នានាករណា។ ឯវំ សន្តេបិ អញ្ញមញ្ញស្ស អត្ថនិយមនត្ថំ វុត្តា។ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិអាទីសុ ហិ អនិស្សាយ វត្តមានំ នានាក្ខណិកម្បិ “បច្ចយា ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្តំ។ អញ្ញមញ្ញំ អល្លីយិត្វា ឋិតកដ្ឋាទីសុ ច ឯកំ ឯកស្ស និស្សយបច្ចយោ ន ហោតិ, តថា ឧបាទារូបំ មហាភូតស្ស និស្សយបច្ចយោ ន ហោតិយេវ។ ឥតិ បច្ចយវារេន និស្សយបច្ចយភាវំ និស្សយវារេន ច បច្ចយាតិ វុត្តស្ស សហជាតបុរេជាតភាវំ និយមេតុំ ឧភោបេតេ វុត្តា។ អបិច តថា ពុជ្ឈនកានំ អជ្ឈាសយវសេន ទេសនាវិលាសេន និរុត្តិបដិសម្ភិទាបភេទជាននវសេន ចាបិ ឯតេ ឧភោបិ វុត្តាតិ។

និស្សយវារវណ្ណនា។

៥. សំសដ្ឋវារវណ្ណនា

៣៣៨-៣៤៦. សំសដ្ឋវារេ **កុសលំ ធម្មំ សំសដ្ឋោ**តិ កុសលំ ធម្មំ ឯកុប្បាទាទិលក្ខណេន សម្បយោគង្គេន បច្ចយំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ សំសដ្ឋោ**តិ កុសលំ ឯកំ ខន្ធំ សម្បយុត្តបច្ចយំ កត្វា តយោ ខន្ធា ឧប្បជ្ជន្តិ ហេតុបច្ចយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មឹ បន ហេតុបច្ចយេ អរូបធម្មស្សេវ សម្បយោគង្គេន បច្ចយំ កត្វា តយោ បញ្ហា វិស្សជ្ជិតា។ យថា ច ហេតុបច្ចយេ, តថា អារម្មណបច្ចយាទីសុបិ, កេវលំ វិបាកបច្ចយេ ឯកមេវ វិស្សជ្ជនំ។

៣៤៧-៣៥០. ឥទានិ យថាលទ្ធានិ វិស្សជ្ជនានិ គណនវសេន ទស្សេតុំ **ហេតុយា តីណី**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សព្ពតិកេសុ កុសលេន កុសលំ, អកុសលេន អកុសលំ, អព្យាកតេន អព្យាកតន្តិ អយមេវ និយមោ។ ឯកកេ

បន អព្យាកតេន អព្យាកតមេវ លព្ភតីតិ ឯវមេត្ថ ពាវីសតិយា បច្ចយេសុ តីណិ, វិបាកេ ឯកន្តិ ទ្វេ បរិច្ឆេទា។ បច្ឆាជាតេ អនុលោមំ នត្ថិ។ តស្មា តីណិ ឯកន្តិ ឥមេសញ្ញេវ វសេន ទុកតិកាទីសុ បច្ចយសំសន្ទនេ យត្ថ វិបាកបច្ចយោ បវិសតិ; តត្ថ ឯកំ, សេសេសុ តីណីតិ ឯវំ គណនា វេទិតព្ពា។ សេសមេត្ថ អនុលោមេ ឧត្តានត្ថមេវ។

៣៥១-៣៥៤. បច្ចនីយេ បន កុសលំ ន លព្ភតីតិ អកុសលមេវ អាទិំ កត្វា វិស្សជ្ជនំ កតំ, តំ ឧត្តានត្ថមេវ។

៣៥៩. យំ បនេត្ថ បច្ចនីយេ វិស្សជ្ជនបរិច្ឆេទំ គណនតោ ទស្សេតុំ **នហេតុយា ទ្វេ**តិអាទិ វុត្តំ, តត្ថ ទ្វេ តីណិ ឯកន្តិ តយោ បរិច្ឆេទា។ តេសំ វសេន ទុកតិកាទីសុ បច្ចយសំសន្ទនេ គណនា វេទិតព្ពា។ ឥធាបិ អធិកតរគណនានំ ឩនតរគណនេន សទ្ធឹ សំសន្ទនេ ឩនតរគណនមេវ លព្ភតិ, សមគណនេន សទ្ធឹ សមគណនំ។ យស្មា ចេត្ថ អរូបធម្មាយេវ បច្ចយុប្បន្នា, តស្មា នហេតុនាធិបតិនបុរេជាតនបច្ឆាជាតនាសេវននកម្មនវិបាកនឈាននមគ្គនវិប្បយុត្តវសេន ទសេវ បច្ចយា បច្ចនីកតោ ទស្សិតា, សេសា ចុទ្ទស ន លព្ភន្តិ។ យេបិ លព្ភន្តិ, តេសុបិ វិបាកេ បច្ចយុប្បន្នេ នកម្មនវិបាកា ន លព្ភន្តិ។

៣៦០-៣៦៨. **នហេតុបច្ចយា នាធិបតិយា ទ្វេ**តិ នហេតុយា លទ្ធំ ទ្វយមេវ។ សេសទ្វយេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **នកម្មេ ឯក**ន្តិ អហេតុកកិរិយចេតនំ បច្ចយុប្បន្នំ កត្វា អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ **នវិបាកេ ទ្វេ**តិ អហេតុកមោហកិរិយវសេន ទ្វេ។ **នឈានេ ឯក**ន្តិ អហេតុកបញ្ចវិញ្ញាណវសេន អព្យាកតវិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ **នមគ្គេ ឯក**ន្តិ អហេតុកវិបាកកិរិយវសេន អព្យាកតវិស្សជ្ជនំ។ ឥមិនាវុបាយេន សព្ពសំសន្ទនេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោតិ។

៣៦៩-៣៨៣. អនុលោមបច្ចនីយេ ហេដ្ឋា វុត្តា នហេតុអាទយោ ទសេវ បច្ចនីយតោ លព្ភន្តិ, ន សេសា។ យេបិ លព្ភន្តិ, តេសុ ហេតុម្ហិ អនុលោមតោ ឋិតេ ឈានមគ្គា បច្ចនីយតោ ន លព្ភន្តីតិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

៣៨៤-៣៩១. បច្ចនីយានុលោមេ នហេតុបច្ចយុប្បន្នេសុ អហេតុកមោហោវ ឈានមគ្គបច្ចយំ លភតិ, សេសា ន លភន្តិ។ នឈានបច្ចយេ អដ្ឋហេតុកចិត្តានិបិ។ **នកម្មបច្ចយា នហេតុបច្ចយា នាធិបតិបច្ចយា នបុរេជាតបច្ចយា អារម្មណេ ឯក**ន្តិ អារុប្បេ អហេតុកកិរិយចេតនាវសេន អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ ឥមិនា ឧបាយេន យំ លព្ភតិ, យញ្ច ន លព្ភតិ, តស្ស វសេន សព្ពត្ថ គណនា វេទិតព្ពាតិ។

សំសដ្ឋវារវណ្ណនា។

៦. សម្បយុត្តវារវណ្ណនា

៣៩២-៤០០. សម្បយុត្តវារេ **កុសលំ ធម្មំ សម្បយុត្តោ**តិ កុសលំ ធម្មំ សម្បយុត្តបច្ចយំ កត្វាតិ អត្ថោ។ សេសមេត្ថ សំសដ្ឋវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ អវសានេ បនស្ស "សំសដ្ឋត្តំ នាម សម្បយុត្តត្តំ, សម្បយុត្តត្តំ នាម សំសដ្ឋត្ត"ន្តិ ឥទំ ឧភិន្នម្បិ ឯតេសំ វារានំ អត្ថតោ និន្នានាករណភាវទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ អត្ថតោ ហិ ឯតេបិ បដិច្ចសហជាតា វិយ បច្ចយនិស្សយា វិយ ច និន្នានាករណា។ ឯវំ សន្តេបិ អញ្ញមញ្ញស្ស អត្ថនិយមនត្ថំ វុត្តា។ "សំសដ្ឋា យោជិតា ហយា"តិអាទីសុ (ជា. ២.២២.៧០) ហិ អសម្បយុត្តម្បិ សំសដ្ឋន្តិ វុច្ចតិ។ "យា សា វីមំសា កោសជ្ជសហគតា កោសជ្ជសម្បយុត្តា"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៨៣២) អសំសដ្ឋំ វោកិណ្ណម្បិ សម្បយុត្តន្តិ។ ឥតិ សំសដ្ឋវារេន ឯកុប្បាទលក្ខណស្ស សម្បយុត្តស្ស សំសដ្ឋភាវំ សម្បយុត្តវារេន ច សំសដ្ឋស្ស ឯកុប្បាទាទិលក្ខណស្ស សម្បយុត្តភាវំ និយមេតុំ ឧភោបេតេ វុត្តា។ អបិច តថា ពុជ្ឈនកានំ អជ្ឈាសយវសេន ទេសនាវិលាសេន និរុត្តិបដិសម្ភិទាបភេទជាននវសេន ចាបិ ឯតេ ឧភោបិ វុត្តាតិ។

សម្បយុត្តវារវណ្ណនា។

ឯតេសុ បន ឆសុ វារេសុ អត្ថិ កោចិ បច្ចយោ ឯកន្តំ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋតិ, បច្ចនីកតោវ តិដ្ឋតិ; អត្ថិ ឯកន្តំ បច្ចនីកតោ ន តិដ្ឋតិ, អនុលោមតោវ តិដ្ឋតិ; អត្ថិ អនេកន្តំ អនុលោមតោចេវ តិដ្ឋតិ, បច្ចនីកតោ ចាតិ ឥទំ បកិណ្ណកំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ បឋមោ បញ្ហោ បច្ឆាជាតស្ស, ទុតិយោ មហាចតុក្កស្ស, តតិយោ យុជ្ជមានកានំ សេសានំ វសេន វេទិតព្ពោតិ។

៧. បញ្ហាវារវិភង្គវណ្ណនា

៤០១-៤០៣. បញ្ហាវារេ "សិយា កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ"តិអាទិនា កុសលត្តិកេ ឧទ្ទរិតព្ពបុច្ឆានំ លព្ភមានវសេន វិស្សជ្ជនំ ទស្សេតុំ **កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ**តិអាទិ វុត្តំ។ កុសលោ ច នាមេស សយំ ឧប្បជ្ជន្តោ ឋបេត្វា បច្ឆាជាតញ្ច វិបាកញ្ច សេសេហិ ទ្វាវីសតិយា បច្ចយេហិ ឧប្បជ្ជតិ។ កុសលស្ស បច្ចយោ ហោន្តោ ឋបេត្វា បុរេជាតបច្ឆាជាតវិបាកវិប្បយុត្តេ សេសេហិ វីសតិយា បច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ តស្មា យេហិ បច្ចយេហិ កុសលោ កុសលស្ស បច្ចយោ ហោតិ, តេ បច្ចយេ បដិបាដិយា ទស្សេតុំ **ហេតុបច្ចយេនា**តិអាទិ អារទ្ធំ។

តត្ថ យា ឯសា បច្ចយវិភង្គវារេ វិយ "ហេតុសម្បយុត្តកានំ ធម្មានំ"ន្តិ អវត្វា "ហេតូ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ"ន្តិ ទេសនា កតា, តស្សា ឯវំ ករណេ ឥទំ បយោជនំ – តត្ថ ហិ សុញ្ញដំ ទីបេតុំ ធម្មានន្តិ វុត្តំ។ ឥធ បច្ចយតោ ឧប្បជ្ជមានា ធម្មា រាសិតោ ឧប្បជ្ជន្តិ, ន ឯកេកតោតិ រាសដ្ឋំ ទីបេតុំ ខន្ធានន្តិ វុត្តំ។ បដិច្ចវារាទីសុ វា ខន្ធវសេន បច្ចយុប្បន្នទេសនា អារុឡ្ហាតិ តេនេវានុក្កមេន ឥធាបិ អារុឡ្ហាតិ។ កស្មា បនេតេសុ ឯវំ អារុឡ្ហាតិ? អសង្ករតោ វិភាគទស្សនត្ថំ។ "ឯកំ ធម្មំ បដិច្ច សេសា ធម្មា"តិ ហិ អាទិនា នយេន វុច្ចមានេ អសុកធម្មំ នាម និស្សាយ អសុកធម្មាតិ ន សក្កា អសង្ករតោ បច្ចយេ បច្ចយុប្បន្នេ ច ជានិតុំ, ឯវំ សន្តេ ឧទ្ទេសនិទ្ទេសា និព្ពិសេសា សិយុំ។ តស្មា អសង្ករតោ វិភាគទស្សនត្ថំ ឯវំ អារុឡ្ហាតិ វេទិតព្ពា។ **ចិត្តសមុដ្ឋានាន**ន្តិ ឥទំ យស្ស អព្យាកតស្ស កុសលោ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, តមេវ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ បច្ចយវិភង្គេ បន កុសលាទិវសេន វិភាគំ អកត្វា សាមញ្ញតោ សព្ពេសំ ហេតូនំ វសេន ឧប្បន្នរូបទស្សនត្ថំ ចិត្តសមុដ្ឋានានន្តិ អវត្វា តំសមុដ្ឋានានន្តិ វុត្តំ។ តស្មា តត្ថ អព្យាកតហេតុសមុដ្ឋានរូបំ, ឱក្កន្តិក្ខណេ កដត្តារូបម្បិ សង្គហំ គតំ។ ឥមិនា ឧបាយេន សេសេសុបិ ឯវរូបេសុ វិស្សជ្ជនេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៤០៤. **ទានំ ទត្វា**តិ ទេយ្យធម្មំ ចជិត្វា។ យាយ វា ចេតនាយ សោ ទិយ្យតិ, សា ចេតនា ទានំ។ **ទត្វា**តិ តំ ចេតនំ បរិយោទាបេត្វា វិសុទ្ធំ កត្វា។ **សីលំ សមាទិយិត្វា**តិ បញ្ចង្គាទិវសេន និច្ចសីលំ គណ្ហិត្វា។ ឥមិនា សមាទានវិរតិយេវ ទស្សិតា។ សម្បត្តវិរតិសមុច្ឆេទវិរតិយោ បន លោកេ សីលន្តិ អបាកដត្តា ន វុត្តា។ កិញ្ចាបិ ន វុត្តា, អារម្មណបច្ចយា បន ហោន្តិយេវ។ តត្ថ សមុច្ឆេទវិរតិ សេក្ខានំយេវ កុសលស្ស អារម្មណំ ហោតិ, ន ឥតរេសំ។ **ឧបោសថកម្មំ កត្វា**តិ "បាណំ ន ហានេ, ន ចាទិន្នមាទិយេ"តិ (អ. និ. ៣.៧១) ឯវំ វុត្តំ ឧបោសថទិវសេសុ អដ្ឋង្គឧបោសថកិរិយំ កត្វា។ **តំ បច្ចវេក្ខតី**តិ តំ កុសលំ សេក្ខោបិ បុថុជ្ជនោបិ បច្ចវេក្ខតិ, អរហាបិ បច្ចវេក្ខតេវ។ អរហតោបិ ហិ បុព្ពេ កតំ កុសលំ កុសលមេវ, យេន បន ចិត្តេន បច្ចវេក្ខតិ, តំ កិរិយចិត្តំ នាម ហោតិ។ តស្មា "ឯតំ កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្សា"តិ ឥមស្មឹ អធិការេ ន លព្ភតិ។ **បុព្ពេ សុចិណ្ណានី**តិ "ទត្វា សមាទិយិត្វា កត្វា"តិ ហិ អាសន្នេ កតានិ វុត្តានិ, ឥមានិ ន អាសន្នេ កតានីតិ វេទិតព្ពានិ។ ទានាទីហិ វា សេសានិ កាមាវចរកុសលានិ ទស្សេតុំ ឥទំ វុត្តំ។ **ឈានា វុដ្ឋហិត្វា**តិ ឈានា វុដ្ឋហិត្វា។ អយមេវ វា បាឡិ។ **សេក្ខា គោត្រភុ**ន្តិ សោតាបន្នំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោ ហិ គោត្រភុំ បច្ចវេក្ខតិ។ **វោទាន**ន្តិ ឥទំ បន សកទាគាមិអនាគាមិនោ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេសញ្ហិ តំ ចិត្តំ វោទានំ នាម ហោតិ។ **សេក្ខា**តិ សោតាបន្នសកទាគាមិអនាគាមិនោ។ **មគ្គា វុដ្ឋហិត្វា**តិ មគ្គផលភវង្គាតិក្កមវសេន អត្តនា បដិលទ្ធា មគ្គា វុដ្ឋហិត្វា, សុទ្ធមគ្គតោយេវ បន វុដ្ឋាយ បច្ចវេក្ខណំ នាម នត្ថិ។

កុសលំ អនិច្ចតោតិ ឯត្ថ វិបស្សនូបគំ តេភូមកកុសលមេវ វេទិតព្ពំ, វិបស្សនាកុសលំ បន កាមាវចរមេវ។ **ចេតោបរិយញាណេនា**តិ រូបាវចរកុសលំ ទស្សេតិ។ **អាកាសានញ្ចាយតន**ន្តិអាទីហិ អរូបាវចរកុសលារម្មណវសេន ឧប្បជ្ជមានំ អរូបាវចរកុសលមេវ។ **កុសលា ខន្ធា ឥទ្ធិវិធញាណស្សា**តិអាទីហិ បុគ្គលំ អនាមសិត្វា ធម្មវសេន ទស្សេតិ។ តេនេវេត្ថ ហេដ្ឋា គហិតម្បិ ចេតោបរិយញាណំ បុន វុត្តំ។

៤០៥. **អស្សាទេតី**តិ សោមនស្សសហគតលោភសម្បយុត្តចិត្តេហិ អនុភវតិ ចេវ រជ្ជតិ ច ។ **អភិនន្ទតី**តិ សប្បីតិកតណ្ហាវសេន នន្ទតិ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ហោតិ, ទិដ្ឋាភិនន្ទនាយ វា អភិនន្ទតិ។ **រាគោ ឧប្បជ្ជតី**តិ អស្សាទេន្តស្ស រាគោ ឧប្បជ្ជតិ នាម។ ឥទំ អដ្ឋបិ លោភសហគតានិ គហេត្វា វុត្តំ។ **ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតី**តិ អភិនន្ទន្តស្ស អត្តា អត្តនិយន្តិអាទិវសេន ចតូហិបិ ចិត្តេហិ សម្បយុត្តា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ។ អសន្និដ្ឋានគតស្ស បនេត្ថ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ។ វិក្ខេបគតស្ស ឧទ្ធច្ចំ, អកតំ វត មេ កល្យាណន្តិ វិប្បដិសារិនោ ទោមនស្សំ។ **តំ អារព្ភា**តិ តានិ សុចិណ្ណានិ អារម្មណំ កត្វាតិ អត្ថោ។ ពហុវចនស្ស ហេស ឯកវចនាទេសោ, ជាតិវសេន វា ឯកវចនមេវេតំ។

៤០៦. **អរហា មគ្គា វុដ្ឋហិត្វា**តិ មគ្គវីថិយំ ផលានន្តរស្ស ភវង្គស្ស អតិក្កមវសេន វុដ្ឋហិត្វា។ បច្ចវេក្ខណចិត្តានិ បនស្ស កិរិយាព្យាកតានិ។ ឯវំ កិរិយាព្យាកតស្ស អារម្មណបច្ចយំ ទស្សេត្វា បុន វិបាកាព្យាកតស្ស

ទស្សេតុំ **សេក្ខា វា**តិអាទិមាហ។ **កុសលេ និរុទ្ធេ**តិ វិបស្សនាជវនវីថិយា បច្ឆិន្នាយ។ **វិបាកោ**តិ កាមាវចរវិបាកោ។ **តទារម្មណតា**តិ តទារម្មណតាយ, តំ កុសលស្ស ជវនស្ស អារម្មណភូតំ វិបស្សិតកុសលំ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ន កេវលញ្ច តទារម្មណវសេនេវ, បដិសន្ធិភវង្គចុតិវសេនាបិ។ វិបាកោ ហិ កម្មំ អារម្មណំ កត្វា គហិតបដិសន្ធិកស្ស កុសលារម្មណោ ហោតិយេវ, សោ បន ទុព្ពិញ្ញេយ្យត្តា ឥធ ន ទស្សិតោ។

កុសលំ អស្សាទេតីតិអាទិ អកុសលជវនាវសានេ កុសលារម្មណវិបាកំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **វិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាកស្សា**តិ ឥទំ ទុព្ពិញ្ញេយ្យម្បិ សមានំ មហគ្គតវិបាកស្ស តទារម្មណភាវេន អនុប្បត្តិតោ លព្ភមានកវសេន វុត្តំ។ **កិរិយស្សា**តិ អរហត្តំ បត្វា អសមាបន្នបុព្ពេ អាកាសានញ្ចាយតនេ បដិលោមតោ វា ឯកន្តរិកវសេន វា សមាបន្នកិរិយាយ។ **ចេតោបរិយញាណស្សា**តិអាទីនិ បរតោ អាវជ្ជនាយ យោជេតព្ពានិ។ យា ឯតេសំ អាវជ្ជនា, តស្សា កុសលា ខន្ធា អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។

៤០៧-៤០៩. **រាគ**ន្តិ អត្តនោ វា បរស្ស វា រាគំ។ អត្តនោ រាគវសេន បនេត្ថ វណ្ណនា បាកដា ហោតិ។ **អស្សាទេតី**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ វិចិកិច្ឆាទីសុ បន តីសុ អស្សាទេតព្ពតាយ អភាវេន “អស្សាទេតី”តិ ន វុត្តំ។ ទិដ្ឋិ បនេត្ថ ឧប្បជ្ជតិ, សា អស្សាទេតីតិ បទស្ស បរិហីនត្តា អាគតបដិបាដិយា បឋមំ ន វុត្តា។ វិចិកិច្ឆាទីសុយេវ តំ តំ សភាគំ បឋមំ វត្វា តស្ស តស្ស អនន្តរា វុត្តា។ ឥមេសុ ច បន រាគាទីសុ “កឹ មេ បាបធម្មា ឧប្បជ្ជន្តី”តិ អត្ថន្តិវសេន វា, “កតំ បាបំ កតំ លុទ្ទ”ន្តិ វិប្បដិសារាទិវសេន វា ទោមនស្សុប្បត្តិ វេទិតព្ពា។

៤១០. **ចក្ខុំ អនិច្ចតោ**តិ វិបស្សនានុក្កមេន ឱឡារិកាយតនានិ វត្ថុរូបញ្ចាតិ ឯកាទស រូបានិ បាកដត្តា គហិតានិ។ បុន រូបាយតនាទីនិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ អារម្មណត្តា គហិតានិ។ យស្មា បនេសា វិញ្ញាណកាយវសេន ទេសនា, ន ធាតុវសេន, តស្មា មនោធាតុ ន គហិតា។ ឯវំ សព្ពត្ថ គហិតាគហិតំ វេទិតព្ពំ។

៤១១. **ផលំ បច្ចវេក្ខន្តិ និព្ពានំ បច្ចវេក្ខន្តី**តិ បច្ចវេក្ខណកុសលស្ស អារម្មណទស្សនត្ថំ វុត្តំ។

៤១៣-៤១៦. អារម្មណាធិបតិនិទ្ទេសេ សេក្ខបុថុជ្ជនានំ វសេន ចតុភូមកកុសលំ ទស្សិតំ, តថា សហជាតាធិបតិនិទ្ទេសេ។ អរហតោ ឧត្តមធម្មំ អធិគតត្តា លោកិយកុសលេសុ គរុការោ នត្ថីតិ អគ្គមគ្គោវ ទស្សិតោ។

៤១៧. អនន្តរបច្ចយេ **បុរិមា បុរិមា**តិ ឯកភូមកាបិ នានាភូមកាបិ កុសលា ឯកតោ កត្វា វុត្តា។ **អនុលោមំ គោត្រភុស្ស, អនុលោមំ វោទានស្សា**តិ នានារម្មណវសេន។ **គោត្រភុ មគ្គស្ស, វោទានំ មគ្គស្សា**តិ នានាភូមិវសេន។ **កុសលំ វុដ្ឋានស្សា**តិ ឯត្ថ បន **កុសល**ន្តិ តេភូមកកុសលំ។ **វុដ្ឋាន**ន្តិ តេភូមកវិបាកំ។ តេហិ កុសលជវនវីថិតោ វុដ្ឋហន្តិ, តស្មា វុដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ តំ ទុវិធំ ហោតិ – តទារម្មណំ ភវង្គញ្ច។ តត្ថ កាមាវចរកុសលស្ស ឧភយម្បិ វុដ្ឋានំ ហោតិ, មហគ្គតស្ស ភវង្គមេវ។ **មគ្គោ ផលស្សា**តិ ឥទំ យស្មា លោកុត្តរវិបាកំ ជវនវីថិបរិយាបន្នត្តា វុដ្ឋានំ នាម ន ហោតិ, តស្មា វិសុំ វុត្តំ។ **អនុលោមំ សេក្ខាយា**តិ អសេក្ខាយ កុសលំ អនន្តរំ ន ហោតិ, តស្មា វិភាគំ ករោតិ។ **ផលសមាបត្តិយា**តិ សោតាបត្តិផលសកទាគាមិផលអនាគាមិផលសមាបត្តិយាបិ។ **ផលសមាបត្តិយា**តិ អនាគាមិផលសមាបត្តិយា។ អកុសលេ ទុវិធម្បិ វុដ្ឋានំ លព្ភតិ។ **វិបាកាព្យាកតា កិរិយាព្យាកតា**តិ ឯត្ថ វិបាកាព្យាកតា វិបាកាព្យាកតានំយេវ, កិរិយាព្យាកតា កិរិយាព្យាកតានំយេវ វេទិតព្ពា។ **ភវង្គំ អាវជ្ជនាយា**តិអាទិ វោមិស្សកវសេន វុត្តំ។ តត្ថ **កិរិយា**តិ កាមាវចរកិរិយា។ សា ទុវិធស្សាបិ វុដ្ឋានស្ស អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ, មហគ្គតា ភវង្គស្សេវ។ ឥតិ យេ ហេដ្ឋា បច្ចយវិភង្គនិទ្ទេសេ “បុរិមា បុរិមា កុសលា ធម្មា បច្ឆិមានំ បច្ឆិមានំ កុសលានំ ធម្មានំ អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ អារភិត្វា កុសលំ កុសលស្ស, កុសលំ អព្យាកតស្ស, អកុសលំ អកុសលស្ស, អកុសលំ អព្យាកតស្ស, អព្យាកតំ អព្យាកតស្ស, អព្យាកតំ កុសលស្ស, អព្យាកតំ អកុសលស្សាតិ សត្ត វារា ទស្សិតា; តេសំ វសេន ឥធ សង្ខេបតោ អនន្តរបច្ចយោ វិភត្តោ។

វិត្ថារតោ បនេត្ថ –

> ទសធា សត្តរសធា, សមសដ្ឋិវិធេន ច;
> ពហុធាបិ ច និទ្ទេសំ, សាធុកំ ឧបលក្ខយេ។

អយញ្ហិ អនន្តរបច្ចយោ ន កេវលំ សត្តធាវ និទ្ទេសំ លភតិ, កុសលំ បន កុសលស្ស វិបាកស្ស; អកុសលំ អកុសលស្ស វិបាកស្ស; វិបាកំ វិបាកស្ស កិរិយស្ស; កិរិយំ កុសលស្ស អកុសលស្ស វិបាកស្ស កិរិយស្សាតិ ឯវំ

ទសធាបិ និទ្ទេសំ លភតិ។ ន កេវលំ ទសធាយេវ, កុសលំ បន កុសលស្ស កុសលវិបាកស្ស អកុសលវិបាកស្ស; អកុសលំ អកុសលស្ស អកុសលវិបាកស្ស កុសលវិបាកស្ស; កុសលវិបាកំ កុសលវិបាកស្ស អកុសលវិបាកស្ស កិរិយស្ស; អកុសលវិបាកំ អកុសលវិបាកស្ស កុសលវិបាកស្ស កិរិយស្ស; កិរិយំ កិរិយស្ស កុសលស្ស អកុសលស្ស កុសលវិបាកស្ស អកុសលវិបាកស្សាតិ ឯវំ សត្តរសធា និទ្ទេសំ លភតិ។

ន កេវលញ្ច សត្តរសធាវ សមសដ្ឋិវិធេនាបិ និទ្ទេសំ លភតេវ។ កថំ? កាមាវចរកុសលញ្ហិ ភូមិភេទេន ចតុព្ពិធស្ស កុសលស្ស អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ, រូបាវចរារូបាវចរំ សកសកភូមិកស្សេវាតិ កុសលំ កុសលស្ស ឆព្ពិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ កាមាវចរកុសលំ បន កាមាវចរកុសលវិបាកស្ស អកុសលវិបាកស្ស រូបាវចរវិបាកស្ស អរូបាវចរវិបាកស្ស លោកុត្តរវិបាកស្ស; រូបាវចរកុសលំ រូបាវចរវិបាកស្ស កាមាវចរកុសលវិបាកស្ស; អរូបាវចរកុសលំ កាមាវចរកុសលវិបាកស្ស រូបាវចរអរូបាវចរលោកុត្តរវិបាកស្ស; លោកុត្តរកុសលំ លោកុត្តរវិបាកស្សាតិ កុសលំ វិបាកស្ស ទ្វាទសវិធេន អនន្តរបច្ចយោ ។ អកុសលំ អកុសលស្ស អកុសលវិបាកស្ស តេភូមកកុសលវិបាកស្សាតិ បញ្ចវិធេន អនន្តរបច្ចយោ។

កាមាវចរកុសលវិបាកំ កាមាវចរកុសលវិបាកស្ស អកុសលវិបាកស្ស រូបាវចរវិបាកស្ស អរូបាវចរវិបាកស្សាតិ កាមាវចរកុសលវិបាកំ វិបាកស្ស ចតុព្ពិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ រូបាវចរវិបាកំ តេភូមកកុសលវិបាកស្សាតិ តិវិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ អរូបាវចរវិបាកំ អរូបាវចរវិបាកស្ស កាមាវចរកុសលវិបាកស្សាតិ ទុវិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ លោកុត្តរវិបាកំ ចតុភូមកកុសលវិបាកស្សាតិ ចតុព្ពិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ ឯវំ កុសលវិបាកំ វិបាកស្ស តេរសធាបិ អនន្តរបច្ចយោ។ អកុសលវិបាកំ អកុសលវិបាកស្ស កាមាវចរកុសលវិបាកស្សាតិ ទុវិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ ឯវំ សព្ពថាបិ វិបាកំ វិបាកស្ស បញ្ចទសវិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ កាមាវចរកុសលវិបាកំ បន កាមាវចរកិរិយស្ស, តថា អកុសលវិបាកំ, តថា រូបាវចរវិបាកំ, តថា អរូបាវចរវិបាកញ្ចាតិ វិបាកំ កិរិយស្ស ច ចតុព្ពិធេន អនន្តរបច្ចយោ។

កាមាវចរកិរិយំ តេភូមកកិរិយស្ស, រូបាវចរារូបាវចរកិរិយំ រូបាវចរារូបាវចរានញ្ញេវាតិ កិរិយំ កិរិយស្ស បញ្ចវិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ កាមាវចរកិរិយំ អកុសលវិបាកស្ស ចេវ ចតុភូមកកុសលវិបាកស្ស ច, រូបាវចរកិរិយំ កាមាវចរកុសលវិបាករូបាវចរវិបាកានំ អរូបាវចរកិរិយំ ចតុភូមកកុសលវិបាកស្សាបីតិ កិរិយំ វិបាកស្ស ឯកាទសវិធេន អនន្តរបច្ចយោ។ កាមាវចរកិរិយំ បន កាមាវចរកុសលស្ស អកុសលស្សាតិ កុសលាកុសលានំ ទុវិធេន អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ ឯវំ សមសដ្ឋិវិធេនាបិ និទ្ទេសំ លភតិ។

ន កេវលញ្ច សមសដ្ឋិវិធេនេវ, ពហុវិធេនាបិ លភតេវ។ កថំ? កាមាវចរបឋមមហាកុសលចិត្តំ តាវ អត្តនោ, ចតុន្នញ្ច រូបាវចរកុសលានំ បាទកយោគេន សោឡសន្នំ សោមនស្សលោកុត្តរានន្តិ ឯកវីសតិយា ច កុសលានំ, ជវនបរិយោសានេ តទារម្មណភវង្គវសេន ឧប្បជ្ជមានានំ ឯកាទសន្នំ កាមាវចរវិបាកានំ, ភវង្គវសេនេវ បវត្តានំ រូបាវចរារូបាវចរវិបាកានំ, ផលសមាបត្តិវសេន បវត្តានំ ទ្វាទសន្នំ លោកុត្តរវិបាកានន្តិ ឯវំ ឯកវីសតិយា កុសលានំ; ទ្វត្តិំសាយ វិបាកានន្តិ តេបញ្ញាសាយ ចិត្តានំ អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ ។ តថា ទុតិយកុសលចិត្តំ។ តតិយចតុត្ថានិ បន បឋមេហិ ឧបរិភូមកកុសលានិ ច លោកុត្តរវិបាកានិ ច សេសឯកវីសតិចិត្តានំ។ បញ្ចមឆដ្ឋានិ អត្តនោ ច, នវន្នញ្ច ឧបរិភូមកឧបេក្ខាកុសលានំ, តេវីសតិយា ច វិបាកានន្តិ តេត្តិំសាយ។ សត្តមអដ្ឋមានិ ឯកវីសតិយាវ។

បញ្ច រូបាវចរកុសលានិ អត្តនោ អត្តនោ បច្ឆិមានំ រូបាវចរកុសលានំ, ចតុន្នម្បិ ញាណសម្បយុត្តមហាវិបាកានំ, បញ្ចន្នំ រូបាវចរវិបាកានញ្ចាតិ ទសន្នំ។ ឯតេនេវ ច នយេន អរូបាវចរកុសលេសុ បឋមំ អត្តនោ វិបាកេន សទ្ធិំ ឯកាទសន្នំ, ទុតិយំ ទ្វាទសន្នំ, តតិយំ តេរសន្នំ, ចតុត្ថំ ចុទ្ទសន្នំ ផលសមាបត្តិយា ចាតិ បន្នរសន្នំ លោកុត្តរកុសលំ អត្តនោ អត្តនោ វិបាកស្សេវ។ អដ្ឋសុ លោភសហគតេសុ ឯកេកំ អកុសលំ ឯកាទសន្នំ កាមាវចរវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូនំ នវន្នំ, មហគ្គតវិបាកានំ អត្តនោ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ ឯកវីសតិយា។ ទ្វេ ទោមនស្សសហគតានិ ឧបេក្ខាសហគតានំ ឆន្នំ កាមាវចរវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូនំ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ សត្តន្នំ។ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហគតទ្វយំ សោមនស្សសហគតាហេតុកវិបាកេន សទ្ធិំ ឯកាទសន្នំ កាមាវចរវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូនំ នវន្នំ រូបាវចរារូបាវចរវិបាកានំ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ ឯកវីសតិយា។

កុសលវិបាកបញ្ចវិញ្ញាណា កុសលវិបាកមនោធាតុយា, មនោធាតុ ទ្វិន្នំ វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូនំ។ តាសុ ទ្វីសុ សោមនស្សសហគតា ទសន្នំ វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូនំ ភវង្គភូតានំ តទារម្មណកាលេ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស វោដ្ឋព្ពនកិរិយស្ស ចាតិ ទ្វាទសន្នំ។ ឧបេក្ខាសហគតាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ បន អាវជ្ជនមនោធាតុយា ទ្វិ

ង្គានិកាយ អាវជ្ជនមនោវិញ្ញាណធាតុយា ទសន្នញ្ច វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូនន្តិ ទ្វាទសន្នមេវ។ តិហេតុកមហាវិបាកា សោមនស្សសហគតាហេតុករជ្ជានំ ទសន្នម្បិ កាមាវចរវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតូនំ រូបាវចរារូបាវចរវិបាកានំ អាវជ្ជនទ្វយស្ស ចាតិ ឯកវីសតិយា, ទុហេតុកវិបាកា បមេត្វា មហគ្គតវិបាកេ សេសានំ ទ្វាទសន្នំ។ បញ្ច រូបាវចរវិបាកា តេភូមកកុសលវិបាកសហេតុកបដិសន្ធិចិត្តានំ សត្តរសន្នំ អាវជ្ជនទ្វយស្ស ចាតិ ឯកូនវីសតិយា។ អរូបាវចរវិបាកេសុ បឋមំ កាមាវចរកុសលវិបាកតិហេតុកបដិសន្ធិចិត្តានំ, ចតុន្នំ អរូបាវចរវិបាកចិត្តានំ ចតុន្នំ មនោទ្វារាវជ្ជនស្ស ចាតិ នវន្នំ។ ទុតិយំ ហេដ្ឋិមវិបាកំ វជ្ជេត្វា អដ្ឋន្នំ, តតិយំ ទ្វេ ហេដ្ឋិមានិ វជ្ជេត្វា សត្តន្នំ, ចតុត្ថំ តីណិ ហេដ្ឋិមានិ វជ្ជេត្វា ឆន្នំ ចត្តារិ លោកុត្តរវិបាកានិ តិហេតុកវិបាកានំ តេរសន្នំ អត្តនោ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ ចុទ្ទសន្នំ។

អកុសលវិបាកបញ្ចវិញ្ញាណា អកុសលវិបាកមនោធាតុយា, មនោធាតុ អកុសលវិបាកាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយា។ សា តទារម្មណកាលេ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចុតិកាលេ បដិសន្ធិវសេន ភវង្គវសេន ច បវត្តានំ ឥតរេសម្បិ នវន្នំ កាមាវចរវិបាកានំ ឧបេក្ខាសហគតានំ ទ្វិន្នំ បរិត្តកិរិយានញ្ចាតិ ទ្វាទសន្នំ។ កិរិយមនោធាតុ ទសន្នំ វិញ្ញាណានំ ហសិតុប្បាទកិរិយា បញ្ចវោការេ ភវង្គវសេន បវត្តានំ នវន្នំ តិហេតុកវិបាកានំ, តទារម្មណវសេន បវត្តានំ បញ្ចន្នំ សោមនស្សសហគតវិបាកានំ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ អគ្គហិតគ្គហណេន តេរសន្នំ។ វោដ្ឋព្ពនកិរិយា ឋបេត្វា កិរិយមនោធាតុំ ទសន្នំ កាមាវចរកិរិយានំ, កាមាវចរកុសលាកុសលានំ បញ្ចវោការេ ភវង្គវសេន បវត្តានំ បន្នរសន្នំ វិបាកចិត្តានញ្ចាតិ បញ្ចចត្តាលីសាយ។

កាមាវចរតិហេតុកសោមនស្សសហគតកិរិយទ្វយំ ភវង្គវសេន បវត្តានំ តេរសន្នំ តិហេតុកវិបាកានំ តទារម្មណវសេន បញ្ចន្នំ សោមនស្សសហគតវិបាកានំ បរិកម្មវសេន បវត្តមានានំ ចតុន្នំ រូបាវចរកិរិយានំ អរហត្តផលសមាបត្តិយា អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ អគ្គហិតគ្គហណេន ទ្វាវីសតិយា ទុហេតុកសោមនស្សសហគតកិរិយទ្វយំ យថាវុត្តានំ តេរសន្នំ ភវង្គចិត្តានំ បញ្ចន្នំ តទារម្មណានំ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ អគ្គហិតគ្គហណេន សត្តរសន្នំ។ កាមាវចរតិហេតុកឧបេក្ខាសហគតកិរិយទ្វយំ តេសំយេវ តេរសន្នំ ភវង្គានំ, តទារម្មណវសេន បវត្តានំ ឆន្នំ ឧបេក្ខាសហគតវិបាកានំ, បរិកម្មវសេន បវត្តានំ ឯកិស្សា រូបាវចរកិរិយាយ ចតុន្នំ អរូបាវចរកិរិយានំ អរហត្តផលសមាបត្តិយា អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ អគ្គហិតគ្គហណេន ចតុវីសតិយា។ ទុហេតុកឧបេក្ខាសហគតកិរិយទ្វយំ តេសំយេវ តេរសន្នំ ភវង្គានំ ឆន្នំ តទារម្មណានំ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ អគ្គហិតគ្គហណេន អដ្ឋារសន្នំ។ រូបាវចរកិរិយេសុ ឯកេកំ នវន្នំ បញ្ចវោការេ តិហេតុកភវង្គានំ អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ ទសន្នំ។ អរូបាវចរកិរិយេសុ បឋមំ បញ្ចវោការេ នវន្នំ ភវង្គានំ, ចតុវោការេ ឯកស្ស អត្តនោ បច្ឆិមស្ស ចាតិ ឯកាទសន្នំ។ ទុតិយំ ចតុវោការេ ទ្វេ ភវង្គានិ លភតិ។ តតិយំ តីណិ, ចតុត្ថំ ចត្តារិ ផលសមាបត្តិញ្ចាតិ តេសុ ឯកេកំ យថាបដិបាដិយា ឯកាទសន្នំ ទ្វាទសន្នំ តេរសន្នំ បញ្ចទសន្នញ្ច អនន្តរបច្ចយោ ហោតិ។ ឯវំ ពហុវិធេនាបិ និទ្ទេសំ លភតិ។ តេន វុត្តំ –

“ទសធា សត្តរសធា, សមសដ្ឋិវិធេន ច;
ពហុធាបិ ច និទ្ទេសំ, សាធុកំ ឧបលក្ខយេ”តិ។

សមនន្តរបច្ចយានទយោ ឧត្តានត្ថាយេវ។

៤២៣. ឧបនិស្សយេ **សទ្ធំ ឧបនិស្សាយា**តិ កម្មកម្មផលឥធលោកបរលោកាទីសុ សទ្ធំ ឧបនិស្សយំ កត្វា។ យថា ហិ បុរិសោ ហេដ្ឋាបថវិយំ ឧទកំ អត្ថីតិ សទ្ទហិត្វា បថវិំ ខនតិ, ឯវំ សទ្ធោ កុលបុត្តោ ទានាទីនំ ផលញ្ច អានិសំសញ្ច សទ្ទហិត្វា ទានាទីនិ បវត្តេតិ។ តស្មា “សទ្ធំ ឧបនិស្សាយា”តិ វុត្តំ។

សីលំ ឧបនិស្សាយាតិអាទីសុបិ ឥមេ សីលាទយោ ធម្មេ ឧបនិស្សយំ កត្វាតិ អត្ថោ។ សីលវា ហិ សីលានុភាវេសុ សីលានិសំសេសុ ច កុសលោ សីលំ ឧបនិស្សាយ សីលវន្តានំ ទានំ ទេតិ, ឧបរូបរិ សីលំ សមាទិយតិ សុបរិសុទ្ធំ អខណ្ឌំ, ចាតុទ្ទសីអាទីសុ បក្ខទិវសេសុ ឧបោសថកម្មំ ករោតិ, សីលសម្បទំ និស្សាយ ឈានាទីនិ ឧប្បាទេតិ។ ពហុស្សុតោបិ ទានាទិបុញ្ញកិរិយាយត្តា សព្ពសម្បត្តិយោ ទានាទីនញ្ច សង្កិលេសវោទានាទិភេទំ សុតមយាយ បញ្ញាយ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតោ សុតំ ឧបនិស្សាយ ទានាទីនិ បវត្តេតិ។ ចាគវាបិ ចាគាធិមុត្តោ អត្តនោ ចាគសម្បទំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតិ, សីលវន្តោ ហុត្វា ទិន្នំ មហប្ផលន្តិ សីលំ សមាទិយតិ, ឧបោសថកម្មំ ករោតិ, តាយ បដិបត្តិយា បរិសុទ្ធចិត្តោ ឈានាទីនិ ឧប្បាទេតិ។ បញ្ញវាបិ ឥធលោកបរលោកហិតញ្ចេវ លោកសមតិក្កមនុបាយញ្ច ឧបបរិក្ខន្តោ “សក្កា ឥមាយ បដិបត្តិយា ឥធលោកហិតម្បិ បរលោកហិតម្បិ លោកសមតិក្កមនូបាយញ្ច សម្បាទេតុ”ន្តិ បញ្ញំ ឧបនិស្សាយ ទានាទីនិ បវត្តេតិ។ យស្មា បន ន កេវលំ សទ្ធាទយោ ទានាទីនំយេវ ឧបនិស្សយា, អត្តនោ អបរភាគេ ឧប្បជ្ជមានានំ

សទ្ធាទីនម្បិ ឧបនិស្សយា ឯវ, តស្មា **សទ្ធា សីលំ សុតំ ចាគោ បញ្ញា សទ្ធាយ សីលស្ស សុតស្ស ចាគស្ស បញ្ញាយា**តិ វុត្តំ។

បរិកម្មន្តិ អនន្តរំ អគ្គហេត្វា បុព្ពភាគេ បរិកម្មំ គហេតព្ពំ។ **យថាកម្មូបគញាណស្ស អនាគតំសញាណស្សា**តិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ទិព្ពចក្ខុបរិកម្មមេវ, បរិកម្មំ វិសុំ នត្ថិ។ ទិព្ពចក្ខុស្សេវ បរិភណ្ឌញាណានិ ឯតានិ, តស្មិំ ឥជ្ឈមានេ ឥជ្ឈន្តិ ឯវំ សន្តេបិ តទធិមុត្តតាយ សហិតំ ទិព្ពចក្ខុបរិកម្មំ តេសំ បរិកម្មន្តិ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ ឯតានិ សព្ពេសំ ទិព្ពចក្ខុកានំ សមគតិកានិ ហោន្តិ។ តស្មា ភវិតព្ពមេត្ថ បរិកម្មវិសេសេនាតិ។ **ទិព្ពចក្ខុ ទិព្ពាយ សោតធាតុយា**តិ ទូរេ រូបានិ ទិស្វា តេសំ សទ្ទំ សោតុកាមស្ស ទិព្ពចក្ខុ សោតធាតុវិសុទ្ធិយា ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ តេសំ បន សទ្ទំ សុត្វា តត្ថ គន្តុកាមតាទិវសេន ទិព្ពសោតធាតុ ឥទ្ធិវិធញាណស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ តស្ស តស្ស ឧបការកភាវវសេន ឧបនិស្សយបច្ចយតា វេទិតព្ពា។

មគ្គំ ឧបនិស្សាយ អនុប្បន្នំ សមាបត្តិន្តិ តេន តេន មគ្គេន សិថិលីកតបារិបន្ថកត្តា បហីនបារិបន្ថកត្តា ច តំ តំ សមាបត្តិំ ឧប្បាទេន្តីតិ តេសំ មគ្គោ សមាបត្តិយា ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ **វិបស្សន្តី**តិ ឧបរូបរិមគ្គត្ថាយ វិបស្សន្តិ។ **អត្ថបដិសម្ភិទាយា**តិអាទិ បដិសម្ភិទានំ មគ្គបដិលាភេនេវ ឥជ្ឈនតោ វុត្តំ។ ឯវំឥទ្ធានញ្ច បនេតាសំ បច្ឆា តេសុ តេសុ អារម្មណេសុ បវត្តិយា មគ្គោវ ឧបនិស្សយោ នាម ហោតិ។

សទ្ធំ ឧបនិស្សាយ មានំ ជប្បេតីតិ អហមស្មិ សទ្ធោ បសន្នោតិ មានំ បវត្តេតិ។ **ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតី**តិ តស្មិំ តស្មិំ វចនេ សទ្ធាវសេនេវ គន្ត្វា បញ្ញាយ អត្ថំ អនុបបរិក្ខន្តោ "អត្ថិ បុគ្គលោ"តិអាទិវសេន ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ **សីលំ សុតំ ចាគំ បញ្ញ**ន្តិ អហមស្មិ សីលវា សុតវា ចាគី បញ្ញាសម្បន្នោតិ មានំ ជប្បេតិ។ សីលសុតចាគបញ្ញាសុ បន មានមញ្ញនំ វិយ ទិដ្ឋិមញ្ញនំ ឧប្បាទេន្តោ ទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ **រាគស្សា**តិអាទីសុ សទ្ធាទិសម្បទំ ឧបនិស្សាយ អត្តុក្កំសនកាលេ តេសុ ឯកេកោ ធម្មោ រាគស្ស, បរវម្ភនកាលេ ទោសស្ស, ឧភយេន សម្បយុត្តស្ស មោហស្ស, វុត្តប្បការានំ មានទិដ្ឋីនំ, សទ្ធាទិសម្បទំ ឧបនិស្សាយ ភវភោគសម្បត្តិបត្ថនាយ ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ ឯវមេត្ថ លោកិយកុសលញ្ញេវ ទស្សិតំ។ លោកុត្តរំ បន សន្តំ បណីតំ ឧត្តមំ អកុសលវិទ្ធំសនំ។ តស្មា ចន្ទោ វិយ អន្ធការត មានំ ន អកុសលស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតីតិ ន គហិតំ។

អាតាបេតីតិអាទិ កាយិកទុក្ខវសេន អព្យាកតធម្មទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ សទ្ធោ ហិ សទ្ធំ និស្សាយ អតិសីតំ អតិឧណ្ហន្តិ អនោសក្កិត្វា នានប្បការានិ នវកម្មវេយ្យាវច្ចាទីនិ ករោន្តោ អត្តានំ អាតាបេតិ បរិតាបេតិ, ភោគំ ឧប្បាទេត្វា បុញ្ញានិ ករិស្សាមីតិ បរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតិ។ សីលវាបិ សីលានុរក្ខណត្ថំ អព្ភោកាសិកត្តាទិវសេន អត្តានំ អាតាបេតិ បរិតាបេតិ, បិណ្ឌចារិកត្តាទិវសេន បរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតិ។ សុតវាបិ ពាហុស្សច្ចានុរូបំ បដិបត្តិំ បដិបជ្ជិស្សាមីតិ វុត្តនយេនេវ បដិបជ្ជន្តោ អត្តានំ អាតាបេតិ បរិតាបេតិ, បរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតិ។ ចាគវាបិ ចាគាធិមុត្តតាយ អត្តនោ យាបនមត្តេបិ បច្ចយេ អនវសេសេត្វា បរិច្ចជន្តោ, អង្គាទិបរិច្ចាគំ វា បន ករោន្តោ អត្តានំ អាតាបេតិ បរិតាបេតិ, បរិច្ចជិតព្ពស្ស វត្ថុនោ ឧប្បាទនត្ថំ បរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតិ។ បញ្ញវាបិ ឧបរូបរិ បញ្ញំ វឌ្ឍេស្សាមីតិ សប្បញ្ញតំ និស្សាយ សីតុណ្ហាទីនិ អគណេត្វា សជ្ឈាយមនសិការេសុ យោគំ ករោន្តោ អត្តានំ អាតាបេតិ បរិតាបេតិ, មិច្ឆាជីវេ អាទីនវំ សម្មាជីវេ ច អានិសំសំ ទិស្វា មិច្ឆាជីវំ បហាយ បរិសុទ្ធេន អាជីវេន ជីវិតវុត្តិំ បរិយេសន្តោ បរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតិ។

កាយិកស្ស សុខស្សាតិ សទ្ធាទិសម្បត្តិំ ឧបនិស្សាយ ឧប្បន្នានិ សុខោបករណានិ បរិភុញ្ជនកាលេ សទ្ធាទិសមុដ្ឋានបណីតរូបផុដកាយស្ស ច តេសំ វសេន អវិប្បដិសារមូលកបាមោជ្ជបីតិសមុដ្ឋានរូបផុដកាយស្ស ច សុខុប្បត្តិកាលេ តេសំ កដត្តា ឧប្បន្នវិបាកសុខកាលេ ច កាយិកស្ស សុខស្ស, វុត្តនយេនេវ ទុក្ខុប្បត្តិកាលេ សទ្ធាទិគុណសម្បត្តិំ អសហមានេហិ បយុត្តវធពន្ធនាទិកាលេ ច កាយិកស្ស ទុក្ខស្ស, សទ្ធាទយោ ឧបនិស្សាយ បវត្តិតផលសមាបត្តិកាលេ បន ផលសមាបត្តិយា ឯតេសុ ឯកេកោ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។ **កុសលំ កម្ម**ន្តិ កុសលចេតនា អត្តនោ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ, សា បន ពលវចេតនាវ លព្ភតិ, ន ទុព្ពលា។ តត្រិទំ វត្ថុ – ឯកា កិរ ឥត្ថី ឧព្ពន្ទិតុកាមា រុក្ខេ រជ្ជុំ លគ្គេត្វា សំវិធាតព្ពំ សំវិទហតិ។ អថេកោ ចោរោ រត្តិភាគេ តំ គេហំ ឧបសង្កមិត្វា "ឥមាយ រជ្ជុយា កិញ្ចិទេវ ពន្ធិត្វា ហរិស្សាមី"តិ សត្ថេន ឆិន្ទិតុំ ឧបគតោ។ អថ សា រជ្ជុ អាសីវិសោ ហុត្វា សុសូតិ អកាសិ។ ចោរោ ភីតោ អបសក្កិ។ ឥត្ថី អត្តនោ និវេសនា និក្ខមិត្វា រជ្ជុបាសេ គីវំ បដិមុញ្ចិត្វា ឧព្ពន្ធា កាលមកាសិ។ ឯវំ ពលវចេតនា អន្តរាយេ និវារេត្វា អត្តនោ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ ន បនេតំ ឯកន្តតោ គហេតព្ពំ។ កតោកាសញ្ហិ កម្មំ ឯវំ វិបាកស្ស អន្តរាយំ បដិពាហិត្វា វិបច្ចតិ, វិបាកជនកំ បន កម្មំ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ ន ហោតីតិ ន វត្តព្ពំ។ **កម្ម**ន្តិ ឯត្ថ

ចតុភូមកម្បិ វេទិតព្ពំ។ យំ បន បរតោ “មគ្គោ ផលសមាបត្តិយា”តិ វុត្តំ, តំ អចេតនាវសេន។ តេនេតំ ទីបេតិ – យោ កោចិ វិបាកជនកោ ធម្មោ, សោ អត្តនោ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតីតិ។

រាគំ ឧបនិស្សាយ បាណំ ហនតីតិ យស្មឹ វត្ថុស្មឹ សារត្តោ ហោតិ, តស្មឹ វា វិរុទ្ធំ, តស្ស វា អត្ថាយ បាណំ ហនតិ។ អទិន្នាទានាទីសុបិ ឯតេនេវុបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សន្ធឹ ឆិន្ទតី**តិ អទិន្នាទានវសេន វុត្តំ។ តត្ថ **សន្ធិ**ន្តិ គេហសន្ធឹ។ **និល្លោបំ ហរតី**តិ និលីយិត្វា ហរតិ។ **ឯកាគារិកំ ករោតី**តិ ពហូហិ សទ្ធឹ ឯកមេវ គេហំ បរិវារេត្វា វិលុម្បតិ។ **បរិបន្ថេ តិដ្ឋតី**តិ បន្ថទូហនកម្មំ ករោតិ។ **ទោសំ ឧបនិស្សាយា**តិអាទីសុ “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិវសេន ឧប្បន្នំ ទោសំ ឧបនិស្សយំ កត្វា។ **មោហំ ឧបនិស្សាយា**តិ បាណាតិបាតាទីសុ អាទីនវបដិច្ឆាទកំ មោហំ ឧបនិស្សយំ កត្វា។ **មានំ ឧបនិស្សាយា**តិ អហំ កឹ ហនិតុំ ន សក្កោមិ, អាទាតុំ ន សក្កោមីតិ មានំ ឧបនិស្សយំ កត្វា។ កេនចិ វា បន អវញ្ញាតោ ហោតិ បរិភូតោ ហីឡិតោ, តំ ឱមានំ ឧបនិស្សយំ កត្វាតិបិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋឹ ឧបនិស្សាយា**តិ យញ្ញាទីសុ ព្រាហ្មណាទយោ វិយ បាទសិកមិលក្ខុអាទយោ វិយ ច ទិដ្ឋឹ ឧបនិស្សយំ កត្វា។ **បត្ថនំ ឧបនិស្សាយា**តិ “សចេ មេ ឥទំ នាម ឥជ្ឈិស្សតិ, ឯវរូបំ តេ ពលិកម្មំ ករិស្សាមីតិ ឯវំ ទេវតាយាចនសង្ខាតំ វា, អសុកំ នាម មេ ឃាតេត្វា ទេហិ, អសុកស្ស សន្តកំ អាហរ, ឯហិ វា មេ ឯតានិ កម្មានិ ករោន្តស្ស សហាយោ ហោហី”តិ ឯវមាទឹ វា បត្ថនំ ឧបនិស្សយំ កត្វា។ **រាគោ ទោសោ មោហោ មានោ ទិដ្ឋិ បត្ថនា រាគស្សា**តិ។ ឯត្ថ រាគោ រាគស្សាបិ ឧបនិស្សយោ ហោតិ ទោសាទីនម្បិ។ ទោសាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

បាណាតិបាតោ បាណាតិបាតស្សាតិ បាណាតិបាតី អសំវរេ ឋិតត្តា អញ្ញម្បិ បាណំ ហនតិ។ យោ វា ឯតេន ហតោ, តស្ស ញាតិមិត្តេហិ ឧបទ្ទុតោ តេសុ អញ្ញម្បិ ហនតិ។ ឯវំ បាណាតិបាតោ បាណាតិបាតស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ។ ភណ្ឌសាមិកំ បន គោបកំ វា ឃាតេត្វា បរភណ្ឌហរណេ, សាមិកំ ឃាតេត្វា តស្ស ទារាតិក្កមេ, នាហំ ហនាមីតិ មុសាភណនេ, កតស្ស បដិច្ឆាទនត្ថាយ អកតស្ស វា ករណត្ថាយ បេសុញ្ញំ ឧបសំហារេ, តេនេវ នយេន ផរុសវាចានិច្ឆារណេ, សម្ផប្បលាបភណនេ, បរំ ហនិត្វា អភិជ្ឈាយិតព្ពបរិវត្តូបករណាភិជ្ឈាយនេ, យោ តេន ឃាតិតោ ហោតិ; តស្ស មិត្តាមច្ចា ឧច្ឆិជ្ជន្តូតិអាទិចិន្តនេ “ឯវំ មេ បាណាតិបាតោ និជ្ជិណ្ណោ ភវិស្សតី”តិ ទុក្ករការិកាទិវសេន ទិដ្ឋិគ្គហណកាលេ បាណាតិបាតោ អទិន្នាទានាទីនម្បិ ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ ឥមិនា ឧបាយេន អទិន្នាទានាទិមូលកេសុបិ ចក្កេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

មាតុឃាតិកម្មំ មាតុឃាតិកម្មស្សាតិ អញ្ញំ មាតរំ ហនន្តំ ទិស្វា “វដ្តតិ ឯវំ កាតុ”ន្តិ អត្តនោ មាតរំ ហនន្តស្ស វា, ឯកស្មឹ ភវេ ហន្ត្វា អបរស្មិម្បិ ហននវសេន វា, ឯកស្មឹយេវ ភវេ “គច្ឆ, មេ មាតរំ ហនាហី”តិ បុនប្បុនំ អាណាបនវសេន វា, ទ្វីហិ បហារេហិ និយតមរណាយ ទុតិយបហារទានវសេន វា មាតុឃាតិកម្មំ មាតុឃាតិកម្មស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ សេសានិបិ យថាយោគំ ឥមិនាវ នយេន វេទិតព្ពានិ។ យស្មា បន ពលវាកុសលំ ទុព្ពលាកុសលស្ស ឧបនិស្សយោ ន ហោតិ, តស្មា កម្មបថានន្តរិយកម្មវសេនេវ ទេសនា កតាតិ វទន្តិ។ តំ ន ឯកន្តតោ គហេតព្ពំ។ បាណាតិបាតាទីនិ ហិ កត្វា “កស្មា ឯវមកាសី”តិ ចោទិយមានោ កោបមត្តកម្បិ ករោតិ។ វិប្បដិសារីបិ ហោតិ។ អប្បមត្តកេបិ ច កិលេសេ ឧប្បន្នេ តំ វឌ្ឍេត្វា វីតិក្កមំ ករោតិ។ តស្មា ពលវំ ទុព្ពលស្ស ទុព្ពលញ្ច ពលវស្សាបិ ឧបនិស្សយោ ហោតិយេវ។ យំ បន បច្ចយវិភង្គស្ស ឧទ្ទេសវណ្ណនាយំ វុត្តំ “ពលវការណដ្ឋេន ឧបនិស្សយោ ហោតី”តិ, តំ ការណភាវស្សេវ ពលវតាយ វុត្តំ, ន ឧបនិស្សយបច្ចយធម្មានំ។ កម្មកិលេសា ហិ ពលវន្តោបិ ទុព្ពលាបិ ពលវការណំ ហោន្តិយេវ។

រាគំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតីតិអាទីសុ អហោ វតាហំ ចាតុមហារាជិកានំ ទេវានំ សហព្យតំ ឧបបជ្ជេយ្យន្តិ ឧបបត្តិភវេ វា ភោគេសុ វា រាគំ ឧបនិស្សាយ ទានំ ទេតិ។ សីលសមាទានឧបោសថកម្មេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឈានំ បន រាគវិក្ខម្ភនត្ថាយ, វិបស្សនំ រាគស្ស បហានត្ថាយ, មគ្គំ សមុច្ឆេទនត្ថាយ ឧប្បាទេន្តោ រាគំ ឧបនិស្សាយ ឧប្បាទេតិ នាម។ វីតរាគភាវត្ថាយ បន អភិញ្ញំ សមាបត្តិញ្ច ឧប្បាទេន្តោ រាគំ ឧបនិស្សាយ ឧប្បាទេតិ នាម។ ឯត្តាវតា ហិ វីតរាគោ នាម ហោតិ។

សទ្ធាយាតិ ទានាទិវសេន បវត្តសទ្ធាយ សីលាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ យថេវ ហិ ទានាទិវសេន សទ្ធាទយោ ឧប្បាទេន្តោ រាគំ ឧបនិស្សាយ ឧប្បាទេតិ នាម, ឯវំ រាគាទយោបិ សទ្ធាទីនំ ឧបនិស្សយបច្ចយា នាម ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ **តស្ស បដិឃាតត្ថាយា**តិ តស្ស បដិពាហនត្ថាយ, វិបាកោកាសស្ស អនុប្បទានត្ថាយាតិ អត្ថោ។ សប្បដិឃាតេសុ តាវ ឯវំ ហោតុ, យានិ បន អប្បដិឃាតានិ អានន្តរិយកម្មានិ, តេសុ “តស្ស បដិឃាតត្ថាយា”តិ កស្មា វុត្តន្តិ? តស្ស អជ្ឈាសយវសេន។ តប្បដិឃាតត្ថាយ បវត្តេមីតិ ហិស្ស អជ្ឈាសយោ, តំ គហេត្វា ឯវំ វុត្តំ។

រាគំ ឧបនិស្សាយ អត្តានំ អាតាបេតីតិ យត្ថ រត្តោ, តស្ស ទុក្ករេន បត្តឹ សម្បស្សន្តោ ឯវំ ករោតីតិ សព្ពំ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **កាយិកស្ស សុខស្សា**តិ រាគាទិសមតិក្កមវសេន កុសលំ កត្វា បដិលទ្ធសុខស្ស វា រាគា

ទិវសេន អនាទីនវទស្សាវិនោ កាមេ បរិភុញ្ជនវសេន ឧប្បន្នសុខស្ស វា។ **ទុក្ខស្សា**តិ អាតាបនាទិវសេន ឧប្បន្នសុខស្ស វា រាគាទិហេតុ បវត្តវធពន្ធនាទិវសេន ឧប្បន្នទុក្ខស្ស វា។ **ផលសមាបត្តិយា**តិ រាគាទយោ សមុច្ឆិន្ទិត្វា វា ឧប្បាទិតាយ តេហិ វា អឌ្គីយមានេន សមាបន្នាយ។

កាយិកំ សុខន្តិអាទីសុ សុខេ ឧប្បន្នេ តំ អស្សាទេត្វា បុនប្បុនំ តថារូបេហេវ បច្ចយេហិ តំ ឧប្បាទេន្តស្ស បុរិមំ បច្ឆិមស្ស ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ សីតាទីសុ បន អគ្គិសន្តាបនាទីនិ អតិសេវន្តស្ស បុព្ពភាគេ សុខំ អបរភាគេ ទុក្ខស្ស, “សុខោ វតិ មិស្សា បរិព្ពាជិកាយ តរុណាយ លោមសាយ ពាហាយ សម្ផស្សោ”តិ កាមេសុ បាតព្យតំ អាបជ្ជន្តស្ស ឥធ កាយិកំ សុខំ នេរយិកស្ស កាយិកទុក្ខស្ស, អរោគភាវេន បន សុខិនោ ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តស្ស កាយិកំ សុខំ ផលសមាបត្តិយា ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ ទុក្ខបដិឃាតាយ បន សុខំ សេវន្តស្ស ទុក្ខបដិឃាតាយ ច ភគវតោ វិយ អាពាធំ វិក្ខម្ភេត្វា ផលសមាបត្តឹ សមាបជ្ជន្តស្ស កាយិកទុក្ខំ កាយិកសុខស្ស ចេវ ផលសមាបត្តិយា ច, ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ ឧតុសប្បាយោ សុខស្ស ចេវ ផលសមាបត្តិយា ច, អសប្បាយោ ទុក្ខស្ស។ ឧតុអសប្បាយំ វា អភិភវិត្វា សមាបត្តិសមុដ្ឋិតរូបវសេន ឧប្បន្នំ សុខំ អនុភវិតុកាមស្ស អសប្បាយោបិ ឧតុ ផលសមាបត្តិយា បច្ចយោវ។ ភោជនសេនាសនេសុបិ ឯសេវ នយោ។ បុន **កាយិកំ សុខ**ន្តិអាទីនិ កេវលំ ឯកតោ ទស្សិតានិ។ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ បនេសំ បច្ចយភាវោ វេទិតព្ពោ។ **ផលសមាបត្តិ កាយិកស្ស សុខស្សា**តិ សមាបត្តិសមុដ្ឋានរូបវសេន ឧប្បន្នស្ស សុខស្ស។ តំ ហេស សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ អនុភវតិ។

កាយិកំ សុខំ ឧបនិស្សាយ ទានន្តិអាទីសុ “អហោ វត មេ ឥទំ សុខំ ន បរិហាយេយ្យា”តិ បត្ថស្ស វា អបរិហាយនវសេន; “អហោ វតាហំ អាយតឹ ឯវរូបំ សុខំ បាបុណេយ្យ”ន្តិ អប្បត្តស្ស វា បត្តិវសេន; ទុក្ខេបិ “អហោ វត មេ ទុក្ខំ បរិហាយេយ្យា”តិ បត្តស្ស បរិហាយនវសេន វា; “អាយតឹ ឯវរូបំ នុប្បជ្ជេយ្យា”តិ អនុប្បាទបត្ថនាវសេន វា សុខទុក្ខានំ ឧបនិស្សយតា វេទិតព្ពា។ ឧតុភោជនសេនាសនានិ វុត្តនយានេវ។ បុន **កាយិកំ សុខ**ន្តិអាទីសុ យស្មា “សាធុ ខោ, មារិស, មោគ្គល្លាន, ពុទ្ធសរណគមនំ ហោតី”តិ សុខប្បត្តានម្បិ, “សម្មាសម្ពុទ្ធោ វត, សោ ភគវា, យោ ឯវរូបស្ស ទុក្ខស្ស បរិញ្ញាយ ធម្មំ ទេសេតី”តិ (ឧទា. ១៨) ទុក្ខប្បត្តានម្បិ សទ្ធា ឧប្បជ្ជតិ។ សុខទុក្ខេហិ ច សំយោគវិយោគត្ថាយ សីលាទិបរិបូរណំ ករេយ្យ, តស្មា សុខទុក្ខានិ សទ្ធាទីនំ ឧបនិស្សយភាវេន ទស្សិតានិ។ ឧតុអាទីនិបិ យថាយោគំ យោជេតព្ពានិ។ **កាយិកំ សុខំ ឧបនិស្សាយ បាណំ ហនតី**តិអាទីសុបិ វុត្តនយានុសារេនេវ សុខាទីនំ ឧបនិស្សយតា វេទិតព្ពា។

ឥមស្មឹ បន ឧបនិស្សយភាជនីយេ កុសលោ កុសលស្ស តិវិធេនាបិ ឧបនិស្សយោ, អកុសលស្ស ទុវិធេន, អព្យាកតស្ស តិវិធេន។ អកុសលោ អកុសលស្ស តិវិធេន, កុសលស្ស ឯកវិធេន, អព្យាកតស្ស ទុវិធេន។ អព្យាកតោបិ អព្យាកតស្ស តិវិធេន, តថា កុសលស្ស, តថា អកុសលស្សាតិ។ ឯវំ កុសលោ អដ្ឋវិធេន, អកុសលោ ឆព្ពិធេន, អព្យាកតោ នវវិធេនាតិ តេវីសតិវិធេន ឧបនិស្សយោ ភាជិតោតិ វេទិតព្ពោ។

៤២៤. បុរេជាតេ ចក្ខាទីនិ ឱឡារិកវសេន វុត្តានិ។ អាបោធាតុអាទីនិបិ បន បុរេជាតារម្មណានិ ហោន្តិយេវ។ **វត្ថុ បុរេជាតំ ចក្ខាយតន**ន្តិអាទិ យំ វត្ថុ ហុត្វា បុរេជាតំ ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ **វត្ថុ វិបាកាព្យាកតាន**ន្តិ បវត្តិយំ បុរេជាតបច្ចយំ សន្ធាយ វុត្តំ។

៤២៥. បច្ឆាជាតេ **ឥមស្ស កាយស្សា**តិ ចាតុមហាភូតិកកាយស្ស។ **បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ**តិ ឧបត្ថម្ភនវសេន បច្ឆាជាតោ ហុត្វា បច្ចយោ។ ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន បច្ចយត្តាយេវ ហេស បច្ឆាជាតបច្ចយោតិ ឥមស្មឹ បញ្ហាវារេ អនុលោមតោ អាគតោ។

៤២៦. អាសេវនបច្ចយេ **អនុលោមំ គោត្រភុស្សា**តិអាទីនំ វិសុំ គហណេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ ការណំ វេទិតព្ពំ។

៤២៧. កម្មបច្ចយេ **កុសលា ចេតនា សម្បយុត្តកាន**ន្តិ ឯត្ថ សហជាតនានាក្ខណិកវិភាគស្ស អភាវតោ សហជាតាតិ ន វុត្តា។ អព្យាកតវិស្សជ្ជនេ បន សោ វិភាគោ អត្ថិ, តស្មា តត្ថ វុត្តា។ បដិសន្ធិក្ខណេ កដត្តារូបានំ វសេន កតំ។ **ចេតនា វត្ថុស្សា**តិ កិញ្ចាបិ បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុបតិដ្ឋិតា អរូបធម្មា វត្ថុបច្ចយា វត្តន្តិ, ចេតនា បន វត្ថុស្សាបិ បច្ចយោតិ ទស្សេតុំ វុត្តំ។

៤២៨. វិបាកបច្ចយេ បដិសន្ធិវារេ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៤២៩-៤៣៨. អាហារបច្ចយេ **ឥមស្ស កាយស្សា**តិ ឥមស្មឹ ចតុសន្តតិវសេន បវត្តេ ចាតុមហាភូតិកកាយេ អាហារសមុដ្ឋានស្ស ជនកវសេន, សេសស្ស ឧបត្ថម្ភកវសេន អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ។ ឥន្ទ្រិយបច្ចយាទីសុបិ បដិសន្ធិវារោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បញ្ហាវារវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បញ្ហាវារស្ស ឃដនេ អនុលោមគណនា

៤៣៩. ឥទានេត្ថ យថាលទ្ធានិ វិស្សជ្ជនានិ គណនាវសេន ទស្សេតុំ **ហេតុយា សត្តា**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សត្តា**តិ កុសលេន កុសលំ, អព្យាកតំ, កុសលាព្យាកតន្តិ តីណិ។ តថា អកុសលេន; អព្យាកតេន អព្យាកតមេវាតិ ឯវំ សត្ត។ **អារម្មណេ នវា**តិ ឯកមូលកឯកាវសានានិ នវ។ **អធិបតិយា ទសា**តិ កុសលំ កុសលស្ស សហជាតតោ ចេវ អារម្មណតោ ច; អកុសលស្ស អារម្មណតោវ អព្យាកតស្ស សហជាតតោ ចេវ អារម្មណតោ ច; កុសលាព្យាកតស្ស សហជាតតោវាតិ កុសលមូលកានិ ចត្តារិ។ អកុសលំ អកុសលស្ស សហជាតតោ ចេវ អារម្មណតោ ច; អព្យាកតស្ស សហជាតតោវ តថា អកុសលាព្យាកតស្សាតិ អកុសលមូលកានិ តីណិ។ អព្យាកតោ អព្យាកតស្ស សហជាតតោ ចេវ អារម្មណតោ ច; កុសលស្ស អារម្មណតោវ តថា អកុសលស្សាតិ អព្យាកតមូលកានិ តីណីតិ ឯវំ ទស។ ឯត្ថ បន អារម្មណាធិបតិបិ សត្តធា, សហជាតាធិបតិបិ សត្តធាវ លព្ភតិ។

អនន្តរេ សត្តាតិ កុសលមូលកានិ ទ្វេ, តថា អកុសលមូលកានិ, អព្យាកតមូលកានិ តីណីតិ ឯវំ សត្ត។ សមនន្តរេបិ ឯតានេវ។ **សហជាតេ នវា**តិ កុសលមូលកានិ តីណិ, អកុសលមូលកានិ តីណិ, អព្យាកតមូលកំ ឯកំ, តថា កុសលាព្យាកតមូលកំ, អកុសលាព្យាកតមូលកញ្ចាតិ ឯវំ នវ។ **អញ្ញមញ្ញេ តីណី**តិ កុសលេន កុសលំ, អកុសលេន អកុសលំ , អព្យាកតេន អព្យាកតន្តិ ឯវំ តីណិ។ **និស្សយេ តេរសា**តិ សហជាតតោវ កុសលមូលកានិ តីណិ, តថា អកុសលមូលកានិ, តថា អព្យាកតមូលកានិ។ ឯត្ថ បន បុរេជាតម្បិ លព្ភតិ។ អព្យាកតញ្ហិ អព្យាកតស្ស សហជាតម្បិ ហោតិ បុរេជាតម្បិ; កុសលស្ស បុរេជាតមេវ តថា អកុសលស្ស។ បុន កុសលាព្យាកតោ សហជាតបុរេជាតតោ កុសលស្ស, សហជាតតោវ អព្យាកតស្ស, តថា អកុសលាព្យាកតោតិ ឯវំ តេរស។ **ឧបនិស្សយេ នវា**តិ ឯកមូលកេកាវសានា នវ។ តេសំ វិភង្គេ តេវីសតិ ភេទា ទស្សិតា។ តេសុ អារម្មណូបនិស្សយេ សត្ត, អនន្តរូបនិស្សយេ សត្ត, បកតូបនិស្សយេ នវ ហោន្តិ។ **បុរេជាតេ តីណី**តិ អព្យាកតោ អព្យាកតស្ស, កុសលស្ស, អកុសលស្សាតិ ឯវំ តីណិ។

បច្ឆាជាតេ តីណីតិ កុសលោ អព្យាកតស្ស, អកុសលោ អព្យាកតស្ស, អព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ឯវំ តីណិ។ **អាសេវនេ តីណិ** អញ្ញមញ្ញសទិសានិ។ **កម្មេ សត្ត** ហេតុសទិសានិ។ តត្ថ ទ្វីសុ វិស្សជ្ជនេសុ នានាក្ខណិកកម្មម្បិ អាគតំ, បញ្ចសុ សហជាតមេវ។ **វិបាកេ ឯកំ** អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ **អាហារឥន្ទ្រិយឈានមគ្គេសុ សត្ត** ហេតុសទិសានេវ។ ឥន្ទ្រិយំ បនេត្ថ សហជាតបុរេជាតវសេន អាគតំ។ **សម្បយុត្តេ តីណិ** អញ្ញមញ្ញសទិសានិ។ **វិប្បយុត្តេ បញ្ចា**តិ សហជាតបច្ឆាជាតតោ កុសលេន អព្យាកតំ, អកុសលេន អព្យាកតំ, សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតតោ អព្យាកតេន អព្យាកតំ, វត្ថុបុរេជាតតោ អព្យាកតេន កុសលំ, តថា អកុសលន្តិ ឯកំ កុសលមូលំ, ឯកំ អកុសលមូលំ, តីណិ អព្យាកតមូលានីតិ ឯវំ បញ្ច។

អត្ថិយា តេរសាតិ សហជាតតោ កុសលេន កុសលំ, សហជាតបច្ឆាជាតតោ កុសលេន អព្យាកតំ, សហជាតតោវ កុសលេន កុសលាព្យាកតន្តិ កុសលមូលានិ តីណិ, តថា អកុសលមូលានិ, សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយតោ បន អព្យាកតេន អព្យាកតំ, វត្ថារម្មណបុរេជាតតោ អព្យាកតេន កុសលំ, តថា អកុសលំ, សហជាតបុរេជាតតោ កុសលោ ច អព្យាកតោ ច អកុសលស្ស; ស្វេវ អព្យាកតស្ស សហជាតបច្ឆាជាតអាហារិន្ទ្រិយតោ សហជាតបុរេជាតតោ ច កុសលោ ច អព្យាកតោ ច កុសលស្ស; ស្វេវ អព្យាកតស្ស សហជាតបច្ឆាជាតអាហារិន្ទ្រិយតោតិ ឯវំ តេរស។ **នត្ថិវិគតេសុ សត្ត** អនន្តរសទិសានិ។ **អវិគតេ តេរស** អត្ថិសទិសានីតិ។ ឯវមេត្ថ សត្ត គណនបរិច្ឆេទា ឯកំ តីណិ បញ្ច សត្ត នវ ទស តេរសាតិ។ តេសុ វិបាកវសេន ឯកមេវ ឯកកំ, អញ្ញមញ្ញបុរេជាតបច្ឆាជាតាសេវនសម្បយុត្តវសេន បញ្ច តិកា, វិប្បយុត្តវសេន ឯកមេវ បញ្ចកំ, ហេតុអនន្តរសមនន្តរកម្មអាហារិន្ទ្រិយឈានមគ្គនត្ថិវិគតវសេន ទស សត្តកា, អារម្មណសហជាតឧបនិស្សយវសេន តយោ នវកា, អធិបតិវសេន ឯកំ ទសកំ, និស្សយអត្ថិអវិគតវសេន តយោ តេរសកាតិ ឯវំ តស្មឹ តស្មឹ បច្ចយេ និទ្ទិដ្ឋវារេ គណនវសេន សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា តេសំ វសេន ទុកតិកាទីសុ បច្ចយសំសន្ទនេ គណនា វេទិតព្ពា។

៤៤០. យេ បន បច្ចយា យេសំ បច្ចយានំ វិសភាគា វា វិរុទ្ធា វា ហោន្តិ, តេ តេហិ សទ្ធឹ ន យោជេតព្ពា។ សេយ្យថិទំ – ហេតុបច្ចយស្ស តាវ អារម្មណានន្តរសមនន្តរូបនិស្សយបុរេជាតបច្ឆាជាតកម្មាសេវនាហារឈានននត្ថិវិគតា អធិបតិបច្ចយេ ច ឋបេត្វា វីមំសំ សេសាធិបតិនោ វិសភាគា, សហជាតាទយោ សភាគា។ កស្មា? តថា ភាវាភាវតោ។ ហេតុបច្ចយោ ហិ យេសំ ហេតុបច្ចយោ ហោតិ, តេសំ សហជាតាទិបច្ចយោបិ ហោតិ, អារម្មណាទិបច្ចយោ បន ន ហោតីតិ អារម្មណាទយោ តស្ស វិសភាគា នាម។ តស្មា សោ តេហិ, តេ វា តេន សទ្ធឹ, ន យោជេតព្ពា។ បុរេជាតបច្ឆាជាតសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិនត្ថិវិគតាវិគតា ច អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធា, តេបិ អញ្ញមញ្ញំ ន យោជេតព្ពា។ តត្ថ អយោជនីយេ វជ្ជេត្វា យោជនីយេហិ យោគេ យេ វារា លព្ភន្តិ, តេ សង្ខេបតោ ទស្សេតុំ **ហេតុបច្ចយា អធិបតិយា ចត្តារី**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ កិញ្ចាបិ ហេតុបច្ចយស្ស អធិបតិនា សំសន្ទនេ ឧនតរគណនវសេន សត្តហិ វារេហិ ភវិតព្ពំ, យស្មា បន អធិបតីសុ វីមំសាវ ហេតុបច្ចយោ, ន ឥតរេ, តស្មា វិសភាគេ វជ្ជេត្វា សភាគវសេន “ចត្តារី”តិ វុត្តំ។ តានិ ឯវំ វេទិតព្ពានិ – កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ; កុសលា វីមំសា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ, កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ; កុសលា វីមំសា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ, កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ; កុសលា វីមំសា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានំ, អព្យាកតោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ អធិបតិបច្ចយេន បច្ចយោ; វិបាកាព្យាកតា កិរិយាព្យាកតា វីមំសា សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ ចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច រូបានន្តិ។ ឯត្ថ ច វិបាកាព្យាកតា លោកុត្តរតោវ គហេតព្ពា។ អារម្មណបច្ចយអនន្តរបច្ចយាទយោ បន វិសភាគត្តា ន យោជិតា។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ លព្ភមានញ្ច អលព្ភមានញ្ច ញត្វា លព្ភមានវសេន វារា ឧទ្ធរិតព្ពា។

សហជាតេ សត្តាតិ ហេតុយា លទ្ធានេវ។ **អញ្ញមញ្ញេ តីណី**តិ សុទ្ធិកអញ្ញមញ្ញេ លទ្ធានេវ។ **និស្សយេ សត្តា**តិ ហេតុយា លទ្ធានេវ។ **វិបាកេ ឯក**ន្តិ សុទ្ធិកវិបាកេ លទ្ធមេវ។ **ឥន្ទ្រិយមគ្គេសុ ចត្តារី**តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ ។ **សម្បយុត្តេ តីណី**តិ សុទ្ធិកសម្បយុត្តេ លទ្ធានេវ។ **វិប្បយុត្តេ តីណី**តិ កុសលាទិចិត្តសមុដ្ឋានំ រូបំ បច្ចុប្បន្នំ កត្វា វេទិតព្ពានិ។ **អត្ថិអវិគតេសុ សត្តា**តិ ហេតុយា លទ្ធានេវ។

៤៤១-៤៤៣. ឯវំ យេហិ អធិបតិបច្ចយាទីហិ ឯកាទសហិ បច្ចយេហិ សទ្ធឹ ហេតុបច្ចយោ យោជនំ លភតិ, តេសំ វសេន ទុមូលកនយេ គណនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តិមូលកាទីសុ តស្ស ទស្សនត្ថំ លក្ខណំ ឋបេន្តោ **ហេតុសហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតន្តិ សត្តា**តិអាទិមាហ។ បោត្ថកេសុ បន និស្សឧបនិស្សអធិបាតិ ឯវំ បរិហីនក្ខរានិ បច្ចយនាមានិ លិខន្តិ, តំ សញ្ញាករណមត្តវសេន លិខិតំ។ តស្មា តាទិសេសុ ឋានេសុ បរិបុណ្ណា បាឡិ កាតព្ពា។ យំ បនិទំ លក្ខណំ ឋបិតំ, តេន ឥទំ ទីបេតិ – អយំ ហេតុបច្ចយោ សហជាតាទីហិ ចតូហិ សទ្ធឹ សំសន្ទនេ អត្តនោ វិភង្គេ លទ្ធានិ សត្តេវ វិស្សជ្ជនានិ លភតិ។ សចេ បនេត្ថ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ បវិសតិ, អញ្ញមញ្ញេ លទ្ធានិ តីណិ លភតិ។ សចេ សម្បយុត្តបច្ចយោ បវិសតិ, តានេវ តីណិ លភតិ។ សចេ វិប្បយុត្តបច្ចយោ បវិសតិ, ហេតុវិប្បយុត្តទុកេ លទ្ធានិ តីណិ លភតិ។ សចេ វិបាកបច្ចយោ បវិសតិ, សព្ពេហិ វិបាកសភាគេហិ សទ្ធឹ សំសន្ទនេ ឯវមេវ វិស្សជ្ជនំ លភតិ។ សចេ បនេត្ថ ឥន្ទ្រិយមគ្គបច្ចយា បវិសន្តិ, តេហិ សទ្ធឹ ទុមូលកេ លទ្ធានិ ចត្តារិយេវ លភតិ។ សចេ តេហិ សទ្ធឹ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ បវិសតិ, ហេតាធិបតិទុកេ ទស្សិតេសុ ចតូសុ វិស្សជ្ជនេសុ “កុសលោ ធម្មោ អព្យាកតស្ស, កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ចា”តិ ទ្វេ អបនេត្វា សេសានិ ទ្វេ លភតិ។ សចេបិ តត្ថ សម្បយុត្តបច្ចយោ បវិសតិ, តានេវ ទ្វេ លភតិ។ សចេ បន វិប្បយុត្តបច្ចយោ បវិសតិ, ឥតរានិ ទ្វេ លភតិ។ សចេ បន តេសុ វិបាកបច្ចយោ បវិសតិ, សព្ពត្ថ ឯកមេវ លភតិ។ អធិបតិនា បន សទ្ធឹ ហេតាធិបតិទុកតោ ឧនតរគណនេសុ អប្បវិសន្តេសុ ចត្តារិយេវ លភតិ។ ឧនតរគណនេសុ បវិសន្តេសុ តេសំ វសេន ទ្វេ ឯកន្តិ លភតិ។ ឯវំ តេសំ តេសំ បច្ចយានំ សមាយោគេ លព្ភមានំ គណនំ វិទិត្វា តិមូលកាទីសុ គណនា ឧទ្ធរិតព្ពាតិ។

ឯតេសុ បន យុគនេសុ សព្ពបឋមានិ ចត្តារិ យុគនានិ សាមញ្ញតោ នវន្នម្បិ ហេតូនំ វសេន វុត្តានិ អវិបាកានិ។ អព្យាកតេន អព្យាកតវិស្សជ្ជនេ បនេត្ថ វិបាកហេតុបិ លព្ភតិ។

តតោ បរានិ បញ្ច យុគនានិ វិបាកហេតុវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ សព្ពេបិ សហជាតវិបាកា ចេវ វិបាកសហជាតរូបា ច។ តេសុ បឋមេ យុគនេ វិបាកា ចេវ តំសមុដ្ឋានរូបា ច លព្ភន្តិ, ទុតិយេ វិបាកា ចេវ បដិសន្ធិយញ្ច វត្ថុរូបំ។ តតិយេ អរូបធម្មាវ។ ចតុត្ថេ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ លព្ភតិ។ បញ្ចមេ វត្ថុរូបមេវ។

តតោ បរានិ បញ្ចទស យដនានិ ឥន្ទ្រិយមគ្គយុត្តានិ អមោហហេតុវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ បឋមានិ នវ និរាធិបតីនិ, បច្ឆិមានិ ឆ សាធិបតីនិ។ និរាធិបតិកេសុបិ បឋមានិ ចត្តារិ សាមញ្ញតោ សព្ពត្ថ អមោហវសេន វុត្តានិ, បច្ឆិមានិ បញ្ច វិបាកាមោហវសេន។ តត្ថ និរាធិបតិកេសុ បឋមេ **ចត្តារី**តិ ហេដ្ឋា ហេតាធិបតិទុកេ ទស្សិតានេវ។ ទុតិយេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ បរិហាយតិ។ តតិយេ វត្ថុរូបំ បរិហាយតិ។ ចតុត្ថេ កុសលោ ធម្មោ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ, អព្យាកតោ តំសមុដ្ឋានានន្តិ រូបមេវ លព្ភតិ។ តតោ បរានិ វិបាកយុត្តានិ បញ្ច ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។ សាធិបតិកេសុ បឋមានិ តីណិ យដនានិ សាមញ្ញតោ វិបាកាវិបាកហេតុវសេន វុត្តានិ។ តេសុ បឋមេ ចត្តារិ វុត្តនយានេវ។ ទុតិយេ រូបំ បរិហាយតិ, តតិយេ អរូបំ បរិហាយតិ។ តតោ បរានិ តីណិ វិបាកហេតុវសេន វុត្តានិ។ តេសុ បឋមេ រូបារូបំ លព្ភតិ, ទុតិយេ អរូបមេវ, តតិយេ រូបមេវ។ ឯវម្បិ តេសំ តេសំ បច្ចយានំ សមាយោគេ លព្ភមានំ គណនំ វិទិត្វា តិមូលកាទីសុ គណនា ឧទ្ធរិតព្ពាតិ។

ហេតុមូលកំ និដ្ឋិតំ។

៤៤៤. អារម្មណមូលកេបិ អធិបតិបច្ចយាទយោ សត្ត អារម្មណេន សភាគា, សេសា សោឡស វិសភាគាតិ តេ អយោជេត្វា សត្តេវ យោជិតា។ តេសុ **អធិបតិយា សត្តា**តិ កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស, អកុសលស្ស ធម្មស្ស, អព្យាកតស្សាតិ ឯវំ កុសលមូលានិ តីណិ, អកុសលមូលំ ឯកំ, អព្យាកតមូលានិ តីណីតិ សត្ត។ **និស្សយេ តីណី**តិ វត្ថុវសេន អព្យាកតមូលានេវ។ ឧបនិស្សយេ សត្ត ហេដ្ឋិមានិ ឯវ។ **បុរេជាតេ តីណី**តិ វត្ថារម្មណវសេន អព្យាកតមូលានិ។ **វិប្បយុត្តេ តីណី**តិ វត្ថុវសេនេវ។ **អត្ថិអវិគតេសុ តីណី**តិ វត្ថារម្មណវសេន។ យថា បន ហេតុមូលកេ លក្ខណទស្សនត្ថំ យដនានិ ឋបិតានិ, តថា អារម្មណមូលកាទីសុបិ។

៤៤៥. តត្ថ យានិ តាវ ឥមស្មិំ អារម្មណមូលកេ បញ្ច យដនានិ ឋបិតានិ។ តត្ថ បឋមំ អារម្មណាធិបតិវសេន សាធិបតិកំ។ តត្ថ **សត្តា**តិ អារម្មណាធិបតិទុកេ លទ្ធវិស្សជ្ជនានេវ។ ទុតិយំ និរាធិបតិកំ។ តត្ថ **តីណី**តិ វត្ថារម្មណវសេន អារម្មណវសេនេវ វា អព្យាកតមូលានិ។ តតិយំ និស្សយេន វុត្តំ។ តត្ថ **តីណី**តិ វត្ថុវសេន អព្យាកតមូលានិ។ ចតុត្ថបញ្ចមានិ សាធិបតិកានិ។ តេសុ ចតុត្ថេ **ឯក**ន្តិ វត្ថារម្មណវសេន អារម្មណវសេនេវ វា អព្យាកតមូលំ អកុសលំ។ បញ្ចមេ **ឯក**ន្តិ និស្សយតោ អព្យាកតមូលកំ អកុសលំ។ ឯវមិធាបិ លព្ភមានវសេន តិកាទីសុ គណនា វេទិតព្ពា។ តថា អធិបតិមូលកាទីសុ។ អារម្មណឥន្ទ្រិយវិបាកវសេន វិត្ថារយោជនំ បន អវត្វា តត្ថ តត្ថ វុត្តព្ពយុត្តកមេវ វទាមាតិ។

៤៤៦. អធិបតិមូលកេ **សហជាតេ សត្តា**តិ សហជាតាធិបតិវសេន កុសលមូលានិ តីណិ, អកុសលមូលានិ តីណិ, អព្យាកតមូលំ ឯកំ។ សហជាតេន បន សទ្ធិំ អារម្មណាធិបតិ, អារម្មណាធិបតិនា ច សទ្ធិំ សហជាតំ ន លព្ភតិ។ **អញ្ញមញ្ញេ តីណី**តិ សហជាតាធិបតិវសេនេវ។ **និស្សយេ អដ្ឋា**តិ កុសលមូលានិ តីណិ, អកុសលមូលានិ តីណិ, អព្យាកតមូលានិ ទ្វេ។ អព្យាកតោ ហិ អធិបតិ អព្យាកតស្ស សហជាតតោ ចេវ អារម្មណតោ ច និស្សយោ ហោតិ, អកុសលស្ស អារម្មណតោវ។ កុសលស្ស បន ឧភយថាបិ ន ហោតីតិ អព្យាកតមូលានិ ទ្វេយេវាតិ ឯវំ អដ្ឋ។ **ឧបនិស្សយេ សត្ត** អារម្មណសទិសានេវ។ **បុរេជាតេ ឯក**ន្តិ អព្យាកតាធិបតិ អារម្មណវសេន អកុសលស្ស។ **វិបាកេ ឯកំ** អព្យាកតេន អព្យាកតំ លោកុត្តរំ។ អាហារាទីសុ សត្ត ហេដ្ឋា ឯកមូលកេ លទ្ធានេវ។ **វិប្បយុត្តេ ចត្តារី**តិ កុសលេន អព្យាកតំ, តថា អកុសលេន, អព្យាកតេន អព្យាកតញ្ច កុសលញ្ច។ អត្ថិអវិគតេសុ អដ្ឋ និស្សយសទិសានេវ។

៤៤៧-៤៥២. យដនានិ បនេត្ថ បដិបាដិយា អារម្មណាទីហិ អយោជេត្វា បឋមំ អត្ថិអវិគតេហិ យោជិតានិ។ កិំ ការណាតិ? ឧភយាធិបតិមិស្សកត្តា។ តត្ថ បឋមេ យដនេ អារម្មណាធិបតិវសេន វត្ថារម្មណំ លព្ភតិ, ទុតិយេ និស្សយវសេន តរុំ កត្វា អស្សាទេន្តស្ស វត្ថុមេវ, តតិយេ សហជាតាធិបតិវសេន កុសលាទយោ រូបានំ, អារម្មណាធិបតិវសេន វត្ថុ អកុសលស្ស។ តតោ បរានិ តីណិ យដនានិ អារម្មណាធិបតិវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ បឋមេ **សត្តា**តិ ហេដ្ឋា វុត្តានេវ។ ទុតិយេ **ឯក**ន្តិ បុរេជាតានិ វត្ថារម្មណានិ អកុសលស្ស។ តតិយេ វត្ថុមេវ អកុសលស្ស។ តតោ បរានិ តីណិ យដនានិ វិបាកាវិបាកសាធារណានិ សហជាតាធិបតិវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ បឋមេ រូបារូបំ លព្ភតិ, ទុតិយេ អរូបមេវ, តតិយេ រូបមេវ។ តតោ បរានិ តីណិ វិបាកាធិបតិវសេន វុត្តានិ។ តេសុបិ បឋមេ រូបារូបំ លព្ភតិ, ទុតិយេ អរូបំ, តតិយេ រូបមេវ។ តតោ បរានិ ឆ យដនានិ អាហារិន្ទ្រិយយុត្តានិ ចិត្តាធិបតិវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ តីណិ អវិបាកានិ, តីណិ សវិបាកានិ។ តេសុ គណនា បាកដាយេវ។ តតោ បរានិ ឆ យដនានិ តថេវ វីរិយាធិបតិវសេន វុត្តានិ។ ននុ ច អធិបតិបដិបាដិយា បឋមំ វីរិយាធិបតិវសេន វត្តព្ពានិ សិយុំ, កស្មា តថា ន វុត្តានីតិ? បរតោ ហេតុវសេន វុត្តយដនេហិ សទិសត្តា។ បរតោ ហិ ហេតុវសេន យដនានិ អមោហស្ស វីមំសាធិបតិត្តា វីមំសាយ ច សម្មាទិដ្ឋិភាវតោ មគ្គសម្បយុត្តានិ។ វីរិយម្បិ ច សម្មាវាយាមមិច្ឆា

វាយាមភាវេន មគ្គោតិ តេន សទ្ធឹ យជនានិ បរតោ ហេតុវសេន វុត្តយជនេហិ សទិសានីតិ បរិវត្តេត្វា វុត្តានិ។ តេសុបិ គណនា បាកដាយេវ។

៤៥៣-៤៥៦. អនន្តរសមនន្តរមូលកេសុ **សត្តា**តិ កុសលោ កុសលស្ស អព្យាកតស្ស ច, តថា អកុសលោ, អព្យាកតោ តិណ្ណន្នម្បីតិ ឯវំ សត្ត។ **កម្មេ ឯក**ន្តិ កុសលា មគ្គចេតនា អត្តនោ វិបាកាព្យាកតស្ស។ យជនានិ បនេតេសុ តីណិ តីណិយេវ។ តានិ ពហុតរបដិបាឡិយា វុត្តានិ។

៤៥៧-៤៦០. សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយមូលកេសុ យេ យេ ទុកមូលកេ បច្ចយា វុត្តា តេ តេយេវ អាទិតោ បិតេន សភាគា។ តស្មា ទុកមូលកេ គណនំ ញត្វា យេ ឧបរិ បច្ចយា យដិតា, តេសុ ឩនតរគណនស្ស វសេន សព្ពយជនេសុ គណនា វេទិតព្ពា។ តត្ថ សហជាតមូលកេ ទស យជនានិ។ តេសុ បញ្ច អវិបាកានិ, បញ្ច សវិបាកានិ។ តត្ថ អវិបាកេសុ តាវ បឋមេ កុសលោ កុសលស្ស អព្យាកតស្ស , កុសលាព្យាកតស្ស, កុសលាព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ចត្តារិ, តថា អកុសលោ, អព្យាកតោ អព្យាកតស្សេវាតិ ឯវំ នវ។ តត្ថ កុសលាកុសលាទិកេសុ អដ្ឋសុ វិស្សជ្ជនេសុ អរូបញ្ចេវ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ច លព្ភតិ។ អព្យាកតេ វត្ថុរូបម្បិ។ ទុតិយេ យជនេ អព្យាកតវិស្សជ្ជនេ រូបេសុ វត្ថុមេវ លព្ភតិ, តតិយេ តីសុបិ អរូបមេវ, ចតុត្ថេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ, បញ្ចមេ បដិសន្ធិយំ វត្ថុនា សទ្ធឹ អរូបធម្មា។ សវិបាកេសុ បឋមេ វិបាកា ចេវ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ច, ទុតិយេ វិបាកា ចេវ វត្ថុរូបញ្ច, តតិយេ វិបាកមេវ, ចតុត្ថេ វិបាកចិត្តសមុដ្ឋានមេវ, បញ្ចមេ វត្ថុរូបមេវ លព្ភតិ។

អញ្ញមញ្ញមូលកេ ឆ យជនានិ។ តេសុ បឋមានិ តីណិ អវិបាកានិ, បច្ឆិមានិ តីណិ សវិបាកានិ។ តេសុ គណនា បាកដាយេវ។

៤៦១. និស្សយមូលកេ **និស្សយបច្ចយា អារម្មណេ តីណី**តិ វត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តកុសលាទិវសេន វេទិតព្ពានិ។ **ឧបនិស្សយេ ឯក**ន្តិ វត្ថុំ អារម្មណូបនិស្សយំ កត្វា ឧប្បន្នាកុសលំ។ សេសំ ទុមូលកេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

៤៦២-៤៦៤. ឥមស្មិំ បន និស្សយបច្ចយេ វីសតិ យជនានិ។ តេសុ បុរិមានិ ឆ យជនានិ បុរេជាតសហជាតវសេន វុត្តានិ, តតោ ចត្តារិ បុរេជាតវសេនេវ, តតោ ទស សហជាតវសេនេវ។ តត្ថ បឋមេ យជនេ **តេរសា**តិ និស្សយបច្ចយវិភង្គេ វុត្តានេវ។ ទុតិយេ **អដ្ឋា**តិ សហជាតាធិបតិវសេន សត្ត, វត្ថុំ គរុំ កត្វា អកុសលញ្ចាតិ អដ្ឋ។ តតិយេ សត្ត ឥន្ទ្រិយបច្ចយេ លទ្ធានេវ។ ចតុត្ថេ បញ្ច វិប្បយុត្តេ លទ្ធានិ។ បញ្ចមេ **ចត្តារី**តិ កុសលាទីនិ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ, វត្ថុ ច អកុសលស្ស។ ឆដ្ឋេ **តីណី**តិ កុសលាទីនិ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស។ បុរេជាតវសេន ចតូសុ បឋមេ **តីណី**តិ វត្ថុ កុសលាទីនំ, ចក្ខាទីនិ ច អព្យាកតស្ស។ ទុតិយេ វត្ថុមេវ កុសលាទីនំ។ តតិយេ **ឯក**ន្តិ វត្ថុ អកុសលស្ស។ ចតុត្ថេ ចក្ខាទីនិ វិញ្ញាណបញ្ចកស្ស។ សហជាតវសេន ទស សវិបាកាវិបាកវសេន ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា សហជាតមូលកេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

៤៦៥. ឧបនិស្សយមូលកេ **អារម្មណេ សត្តា**តិ អារម្មណូបនិស្សយេ លទ្ធានេវ។ **អធិបតិយា សត្តា**តិ តានេវ។ អនន្តរសមនន្តរេសុ អនន្តរូបនិស្សយេ លទ្ធានេវ។ **និស្សយេ ឯក**ន្តិ វត្ថុ អកុសលស្ស។ **បុរេជាតេ ឯក**ន្តិ តស្សេវ វត្ថុំ វា អារម្មណំ វា។ **អាសេវនេ តីណិ** អនន្តរូបនិស្សយវសេន។ **កម្មេ ទ្វេ** បកតូបនិស្សយវសេន។ លោកុត្តរកុសលចេតនា បន អនន្តរូបនិស្សយោបិ ហោតិ។ **វិប្បយុត្តេ ឯកំ** អារម្មណូបនិស្សយវសេន, តថា អត្ថិអវិគតេសុ។ នត្ថិវិគតេសុ សត្ត អនន្តរសមានេវ។

៤៦៦. ឧបនិស្សយមូលកានិ បន សត្ត យជនានិ ហោន្តិ។ តត្ថ បុរិមានិ តីណិ អារម្មណូបនិស្សយវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ បឋមេ **សត្តា**តិ កុសលោ កុសលាទីនំ, តថា អព្យាកតោ, អកុសលោ អកុសលស្សេវាតិ ឯវំ សត្ត។ ទុតិយេ **ឯក**ន្តិ ចក្ខាទិអព្យាកតំ អកុសលស្ស។ តតិយេ វត្ថុ អកុសលស្ស។ តតោ បរានិ ទ្វេ អនន្តរូបនិស្សយវសេន វុត្តានិ។ តេសុ គណនា បាកដាយេវ។ តតោ ទ្វេ អនន្តរបកតូបនិស្សយវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ បឋមេ លោកិយកុសលាកុសលចេតនាបច្ចយភាវតោ គហេតព្ពា, ទុតិយេ លោកុត្តរកុសលាវ។

៤៦៧-៤៦៨. បុរេជាតមូលកេ **អារម្មណេ តីណី**តិ អព្យាកតោ កុសលាទីនំ។ **អធិបតិយា ឯក**ន្តិ អព្យាកតោ អកុសលស្ស។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ បន សត្ត យជនានិ។ តេសុ បឋមំ វត្ថារម្មណវសេន វុត្តំ, ទុតិយំ វត្ថុវសេនេវ, តតិយំ អារម្មណវសេន, ចតុត្ថំ វត្ថុស្ស អារម្មណកាលវសេន, បញ្ចមំ អារម្មណាធិបតិវសេន, ឆដ្ឋំ វត្ថុនោ អារម្មណាធិបតិកាលវសេន, សត្តមំ ចក្ខាទិវសេន។

៤៦៩-៤៧២. បច្ឆាជាតមូលកេ វីសតិ បច្ចយា ន យុជ្ជន្តិ, តយោវ យោជនំ លភន្តិ។ ឯកមេវេត្ថ យដនំ, តំ កាយស្ស កុសលាទីនំ វសេន វេទិតព្ពំ។ អាសេវនមូលកេបិ ឯកមេវ យដនំ។

៤៧៣-៤៧៧. កម្មមូលកេ **អនន្តរេ ឯក**ន្តិ មគ្គចេតនាវសេន វុត្តំ។ **អញ្ញមញ្ញេ តីណី**តិ ឯត្ថ បដិសន្ធិយំ វត្ថុបិ គហេតព្ពំ។ **ឧបនិស្សយេ ទ្វេ**តិ អនន្តរបកតូបនិស្សយវសេន ហេដ្ឋា វុត្តានេវ។ ឯវំ សេសានិបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ ឯត្ថ បន ឯកាទស យដនានិ។ តត្ថ បឋមានិ ទ្វេ បកតូបនិស្សយានន្តរូបនិស្សយ វិភាគតោ នានាក្ខណិកកម្មវសេន វុត្តានិ។ តតោ បរានិ ចត្តារិ វិបាកាវិបាកតោ ឯកក្ខណិកកម្មវសេន វុត្តានិ។ តត្ថ បឋមេ អរូបេន សទ្ធឹ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបំ លព្ភតិ, ទុតិយេ អរូបេន សទ្ធឹ វត្ថុ, តតិយេ អរូបមេវ, ចតុត្ថេ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបមេវ។ បដិសន្ធិយំ បន កដត្តារូបម្បិ លព្ភតិ។ តតោ បរានិ បញ្ច សវិបាកានិ, តានិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។ វិបាកមូលកេ បញ្ច យដានានិ ឧត្តានត្ថានេវ។

៤៧៨-៤៨៣. អាហារមូលកេ **សត្តា**តិអាទីនិ វុត្តនយានេវ។ យដនានិ បនេត្ថ ចតុត្តឹស។ តេសុ បឋមានិ បញ្ច វិបាកាវិបាកសាមញ្ញតោ វុត្តានិ។ តត្ថ បឋមេ ចត្តារោបិ អាហារា លព្ភន្តិ; ទុតិយេ តយោ អរូបាហារាវ។ តតិយេ វត្ថុបិ បច្ចយុប្បន្នំ ហោតិ, ចតុត្ថេ តំ បរិហាយតិ។ បញ្ចមេ រូបមេវ បច្ចយុប្បន្នំ។ តតោ បរានិ បញ្ច សវិបាកយដនានិ, តានិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។ តតោ បរានិ នវ យដនានិ ចេតនាហារវសេន វុត្តានិ។ តតោ បរានិ នវ និរាធិបតិវិញ្ញាណាហារវសេន ។ តតោ បរានិ សាធិបតិវិញ្ញាណាហារវសេន ឆ យដនានិ វុត្តានិ។ តត្ថ តីណិ វិបាកាវិបាកសាមញ្ញវសេន វុត្តានិ។ តីណិ វិបាកវសេនេវ។ តត្ថ លោកិយានំ វិបាកានំ អភាវតោ វត្ថុ បរិហាយតិ។

៤៨៤-៤៩៥. ឥន្ទ្រិយមូលកេ **បុរេជាតេ ឯក**ន្តិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនំ វសេន អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ សេសំ ទុមូលកំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ យដនានិ បនេត្ថ ឆ សត្តតិ។ តត្ថ បឋមេ សព្ពានិបិ ឥន្ទ្រិយានិ បច្ចយង្គេន លព្ភន្តិ។ ទុតិយេ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ហាយតិ។ ន ហិ តំ និស្សយោ ហោតិ។ តតិយេ អរូបិន្ទ្រិយានិ រូបានំ។ ចតុត្ថេ ចក្ខាទីនិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ។ តតោ បរានិ នវ យដនានិ សហជាតអរូបិន្ទ្រិយវសេន វុត្តានិ, តតោ នវ មគ្គភូតានំ ឥន្ទ្រិយានំ វសេន, តតោ នវ ឈានង្គភូតានំ, តតោ នវ ឈានមគ្គភូតានំ, តតោ នវ មនិន្ទ្រិយវសេនេវ, តតោ សាធិបតីនិ ឆ, តតោ វីរិយវសេន មគ្គសម្បយុត្តានិ ឆ, តតោ អមោហហេតុវសេន និរាធិបតីនិ នវ, សាធិបតីនិ ឆ។ តេសុ សព្ពេសុ វិបាកបច្ចយេន អយុត្តានិ ច យុត្តានិ ច ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

៤៩៦-៥០០. ឈានមូលកេបិ ទុមូលកំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ យដនានិ បនេត្ថ ឆត្តឹស។ តេសុ បឋមានិ នវ ឥន្ទ្រិយមគ្គភាវំ អនាមសិត្វា សាធារណឈានង្គវសេនេវ វុត្តានិ។ តតោ បរានិ នវ ឥន្ទ្រិយភូតឈានង្គវសេន, តតោ នវ មគ្គភូតឈានង្គវសេន, តតោ នវ ឥន្ទ្រិយមគ្គភូតឈានង្គវសេន។ ចតូសុបិ ចេតេសុ នវកេសុ អាទិតោ ចត្តារិ ចត្តារិ វិបាកាវិបាកសាធារណានិ។ អវសានេ បញ្ច បញ្ច វិបាកានេវ, តានិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។

៥០១-៥០៨. មគ្គមូលកេបិ ទុមូលកំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ យដនានិ បនេត្ថ សត្តបញ្ញាស។ តេសុ បឋមានិ នវ ឥន្ទ្រិយឈានភាវំ អនាមសិត្វា សុទ្ធិកមគ្គវសេនេវ វុត្តានិ។ តតោ នវ ឥន្ទ្រិយភូតមគ្គវសេន, តតោ នវ ឈានភូតមគ្គវសេន, តតោ នវ ឥន្ទ្រិយឈានភូតមគ្គវសេន, តតោ ឆ អធិបតិភូតមគ្គវសេន, តតោ នវ និរាធិបតិមគ្គហេតុវសេន, តតោ ឆ សាធិបតិមគ្គហេតុវសេន, តត្ថ នវកេសុ បញ្ច បញ្ច ឆក្កេសុ តីណិ តីណិ វិបាកានិ។ សេសានិ សាធារណានិ, តានិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។

៥០៩-៥១០. សម្បយុត្តមូលកេ ទុមូលកំ ឧត្តានត្ថមេវ។ ឯត្ថ បន ទ្វេយេវ យដនានិ។ តត្ថ ឯកំ សាធារណវសេន, ឯកំ វិបាកវសេន វុត្តំ។

៥១១-៥១៤. វិប្បយុត្តមូលកេបិ ទុមូលកំ ឧត្តានត្ថមេវ។ យដនានិ បនេត្ថ តេរស។ តត្ថ បឋមេ **បញ្ចា**តិ កុសលោ អព្យាកតស្ស, តថា អកុសលោ, អព្យាកតោ តិណ្ណន្នម្បិ។ ឯត្ថ ច ឥមេ វិប្បយុត្តាទយោ សហជាតាបិ ហោន្តិ, បច្ឆាជាតបុរេជាតាបិ។ ទុតិយេ បុរេជាតសហជាតាវ តតិយេ តេយេវ អធិបតិវសេន។ តត្ថ កុសលោ អព្យាកតស្ស តថា អកុសលោ, អព្យាកតោ បន អព្យាកតស្ស ច អារម្មណាធិបតិវសេន អកុសលស្ស ចាតិ ឯវំ ចត្តារិ។ ចតុត្ថេ **តីណី**តិ កុសលាទីនិ អព្យាកតស្ស។ ឥន្ទ្រិយានិ បនេត្ថ រូបានិបិ អរូបានិបិ។ បញ្ចមេ បច្ចយា អរូបាវ ឆដ្ឋេ វត្ថុវសេន រូបាវ សត្តមេ កុសលាព្យាកតានំ វិបស្សនាវសេន, អកុសលស្ស អស្សាទនវសេន វត្ថុមេវ។ អដ្ឋមេ តទេវាកុសលស្ស, នវមេ ចក្ខាទីនិ អព្យាកតស្ស, ទសមេ កុសលាទយោ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ, ឯកាទសមេ បដិសន្ធិយំ វត្ថុ ខន្ធានំ, ទ្វាទសមេ បដិសន្ធិយំ ខន្ធា កដត្តារូបានំ, តេរសមេ បដិសន្ធិយំ ខន្ធា វត្ថុស្ស។

៥១៥-៥១៨. អត្ថិបច្ចយមូលកេ **ឧបនិស្សយេ ឯក**ន្តិ អារម្មណូបនិស្សយវសេន អព្យាកតំ អកុសលស្ស។ សេសំ ទុមូលកេ ឧត្តានមេវ។ យដនានិ បនេត្ថ ឯកូនតីស។ តេសុ បឋមេ អរូបវត្ថារម្មណមហាភូតឥន្ទ្រិយាហារានំ វសេន សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតបច្ចយា លព្ភន្តិ។ ទុតិយេ បច្ឆាជាតកពឡីការាហារា ន លព្ភន្តិ។ បឋមទុតិយយដនានេវ អធិបតិនា សទ្ធិំ ឧបរិ តតិយចតុត្ថានិ កតានិ។ បុន បឋមមេវ ចតូហិ អាហារេហិ សទ្ធិំ បញ្ចមំ, រូបិន្ទ្រិយេហិ សទ្ធិំ ឆដ្ឋំ, រូបារូបិន្ទ្រិយេហិ សទ្ធិំ សត្តមំ កតំ។ ទុតិយមេវ វា បន ឥន្ទ្រិយេហិ សទ្ធិំ សត្តមំ កតំ។ បឋមទុតិយានេវ វិប្បយុត្តបច្ចយេន សទ្ធិំ អដ្ឋមនវមានិ។ តេសុ នវមំ អធិបតិនា សទ្ធិំ ទសមំ កតំ។ តតោ ឯកាទសមេ បច្ចយវសេន វត្ថុ ហាយតិ។ ទ្វាទសមេ អរូបធម្មាយេវ បច្ចយា, តេរសមេ វត្ថារម្មណា, ចុទ្ទសមេ វត្ថុមេវ, បន្នរសមេ អារម្មណមេវ, សោឡសមេ វត្ថុមេវ អារម្មណំ, សត្តរសមេ បន តទេវ អារម្មណាធិបតិភាវេន, អដ្ឋារសមេបិ តទេវ អារម្មណូបនិស្សយវសេន, ឯកូនវីសតិមេ ចក្ខាទយោវ បច្ចយា។ ឥមានិ ឯកូនវីសតិ បកិណ្ណកយដនានិ នាម សហជាតំ អគ្គហេត្វា វុត្តានិ។ តតោ បរានិ ទស សហជាតវសេន វុត្តានិ។

៥១៩. នត្ថិវិគតមូលកេសុ អនន្តរសមនន្តរមូលកេសុ វិយ ឧបនិស្សយាសេវនកម្មវសេន តីណិយេវ យដនានិ, អវិគតមូលកំ អត្ថិមូលកសទិសមេវាតិ។

យានិ បនេតានិ ឥមស្មិំ បញ្ហាវារេ យដនានិ វុត្តានិ, តានិ សព្ពានិបិ ទុវិធានិយេវ – បកិណ្ណកតោ សហជាតតោ ច។ តត្ថ សព្ពេសម្បិ អារម្មណមូលកាទីនំ អាទិតោ សហជាតំ អគ្គហេត្វា វុត្តានិ **បកិណ្ណកានិ** នាម។ តានិ អារម្មណមូលកេ បញ្ចបិ, អធិបតិមូលកេ ឆ, អនន្តរមូលកេ តីណិបិ, តថា សមនន្តរមូលកេ, និស្សយមូលកេ ទស, ឧបនិស្សយមូលកេ សត្ត, បុរេជាតមូលកេ សត្ត, បច្ឆាជាតមូលកេ ឯកមេវ, តថា អាសេវនមូលកេ, កម្មមូលកេ ទ្វេ, អាហារមូលកេ ឯកំ, ឥន្ទ្រិយមូលកេ ចត្តារិ, វិប្បយុត្តមូលកេ នវ, អត្ថិមូលកេ ឯកូនវីសតិ, នត្ថិមូលកេ តីណិបិ, តថាវិគតមូលកេ។ អវិគតមូលកេ ឯកូនវីសតីតិ សព្ពានិបិ សតញ្ចេវ តីណិ ច ហោន្តិ។ សហជាតនិស្សយភាវេន បនេតានិ បកិណ្ណកានីតិ វុត្តានិ។

យានិ បន សហជាតំ លព្ភន្តិ, តានិ **សហជាតយដនានិ** នាមាតិ វុច្ចន្តិ។ តានិ អារម្មណមូលកេ អនន្តរសមនន្តរបុរេជាតបច្ឆាជាតអាសេវននត្ថិវិគតមូលកេសុ ន លព្ភន្តិ។ ន ហិ តេ បច្ចយា សហជាតានំ បច្ចយា ហោន្តិ។ យថា ច សហជាតានំ ន ហោន្តិ, តថា ហេតុសហជាតអញ្ញមញ្ញវិបាកឈានមគ្គសម្បយុត្តបច្ចយា។ អសហជាតានន្តិ ហេតុមូលកេ សព្ពានិ ចតុវីសតិបិ យដនានិ សហជាតយដនានេវ។ តថា អធិបតិមូលកេ ចតុវីសតិ, សហជាតមូលកេ ទសបិ, អញ្ញមញ្ញមូលកេ ឆបិ, និស្សយមូលកេ ទស, កម្មមូលកេ នវ, វិបាកមូលកេ បញ្ចបិ, អាហារមូលកេ តេត្តឹស, ឥន្ទ្រិយមូលកេ ទ្វាសត្តតិ ឈានមូលកេ ឆត្តឹសាបិ, មគ្គមូលកេ សត្តបញ្ញាសម្បិ, សម្បយុត្តមូលកេ ទ្វេបិ, វិប្បយុត្តមូលកេ ចត្តារិ, អត្ថិមូលកេ ទស, អវិគតមូលកេ ទសាតិ សព្ពានិបិ តីណិ សតានិ ទ្វាទស ច ហោន្តិ។ ឥតិ បុរិមានិ សតំ តីណិ ច ឥមានិ ច ទ្វាទសុត្តរានិ តីណិ សតានីតិ សព្ពានិបិ បញ្ចទសាធិកានិ ចត្តារិ យដនសតានិ បញ្ហាវារេ អាគតានិ។ តេសុ យេ យេ បច្ចយធម្មា នាមវសេន ន បាកដា ហុត្វា បញ្ញាយន្តិ, តេបិ ហេតុមូលកាទីនំ នយានំ អាទិតោ វិបាកាវិបាកសាមញ្ញតោ វុត្តេសុ យដនេសុ ទស្សេតព្ពា។ ទ្វាទសេវ ហិ ហេតូ ឆ អារម្មណា ចត្តារោ អធិបតយោ ចត្តារោ អាហារា វីសតិ ឥន្ទ្រិយានិ សត្ត ឈានង្គានិ ទ្វាទស មគ្គង្គានីតិ ឯតេ បច្ចយធម្មា នាម។ តេសុ យេ យេ ធម្មា ឯកន្តេន កុសលា, ឯកន្តេនេវ អកុសលា, ឯកន្តេន កុសលវិបាកា, ឯកន្តេនេវាកុសលវិបាកា, ឯកន្តេនេវ វិបាកា, ឯកន្តេនេវ អវិបាកា តេ តេ សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា យេ តត្ថ វិបាកា, តេ វិបាកយដនេសុ, យេ អវិបាកា, តេ អវិបាកយដនេសុ យថាយោគំ យោជេតព្ពាតិ។

បញ្ហាវារស្ស យដនេ អនុលោមគណនា។

បច្ចនីយុទ្ធារវណ្ណនា

៥២៧. ឥទានិ បច្ចនីយំ ហោតិ។ តត្ថ យថា បដិច្ចវារាទីសុ "អកុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នហេតុបច្ចយា"តិអាទិនា នយេន លព្ភមានា បញ្ហា លព្ភមានានំ បច្ចយានំ វសេន សរូបតោវ វិត្ថារិតា។ ឯវំ អវិត្ថារេត្វា ឯកេន លក្ខណេន សង្ខេបតោ បច្ចនីយំ ទស្សេតុំ ធម្មសង្គាហកេហិ **កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ**តិអាទិនា នយេន អនុលោមតោ កុសលាទីនំ បច្ចយា ឧទ្ធដា។ តេ ច ខោ បច្ចយា សមូហវសេន, នោ ឯកេកបច្ចយវសេនេវ; តស្មា យេ យត្ថ សមូហតោ ទស្សិតា, តេ វិភជិត្វា វេទិតព្ពា។ សព្ពេបិ ហិ ឥមេ ចតុវីសតិ បច្ចយា អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ កតរេសុ អដ្ឋសុ? អារម្មណេ, សហជាតេ, ឧបនិស្សយេ, បុរេជាតេ, បច្ឆាជាតេ, កម្មេ, អាហារេ, ឥន្ទ្រិយេតិ។ កថំ? បឋេត្វា ហិ ឥមេ អដ្ឋ

បច្ចយេ សេសេសុ សោឡសសុ ហេតុបច្ចយោ អញ្ញមញ្ញវិបាកឈានមគ្គសម្បយុត្តបច្ចយោតិ ឥមេ ឆ បច្ចយា ឯកន្តេន សហជាតា ហុត្វា សហជាតានញ្ញេវ បច្ចយភាវតោ សហជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ អនន្តរបច្ចយោ សមនន្តរអាសេវននត្ថិវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ បន បញ្ច ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា អត្តនោ អនន្តរំ ឧប្បជ្ជមានានញ្ញេវ បច្ចយភាវតោ អនន្តរូបនិស្សយលក្ខណេន ឧបនិស្សយេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ និស្សយបច្ចយោ សហជាតបុរេជាតភេទតោ ទុវិធោ។ តត្ថ សហជាតនិស្សយោ សហជាតានញ្ញេវ និស្សយបច្ចយភាវតោ សហជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតិ, បុរេជាតនិស្សយោ បុរេជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។

អធិបតិបច្ចយោបិ សហជាតាធិបតិអារម្មណាធិបតិវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ សហជាតាធិបតិ សហជាតានំយេវ អធិបតិបច្ចយភាវតោ សហជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។ អារម្មណាធិបតិ អារម្មណូបនិស្សយោ ហោតិយេវាតិ អារម្មណូបនិស្សយលក្ខណេន ឧបនិស្សយបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។ វិប្បយុត្តបច្ចយោ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតភេទតោ តិវិធោ។ តត្ថ សហជាតវិប្បយុត្តោ សហជាតានញ្ញេវ វិប្បយុត្តបច្ចយភាវតោ សហជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។ បុរេជាតវិប្បយុត្តោ បុរេ ឧប្បជ្ជិត្វា បច្ឆា ឧប្បជ្ជមានានំ បច្ចយភាវតោ បុរេជាតេ សង្គហិតោ។ បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តោ បច្ឆា ឧប្បជ្ជិត្វា បុរេ ឧប្បន្នានំ ឧបត្ថម្ភនវសេន បច្ចយភាវតោ បច្ឆាជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។ អត្ថិបច្ចយអវិគតបច្ចយា សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតអាហារិន្ទ្រិយានញ្ចេវ អត្ថិអវិគតេសុ ច ឯកេកស្ស វសេន ឆហិ ភេទេហិ ឋិតា។ តត្ថ សហជាតអត្ថិអវិគតា សហជាតានញ្ញេវ អត្ថិអវិគតបច្ចយភាវតោ។ សហជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ បុរេជាតា បុរេ ឧប្បជ្ជិត្វា បច្ឆា ឧប្បជ្ជមានានំ បច្ចយភាវតោ បុរេជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ បច្ឆាជាតា បច្ឆា ឧប្បជ្ជិត្វា បុរេ ឧប្បន្នានំ ឧបត្ថម្ភនវសេន បច្ចយភាវតោ បច្ឆាជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ អាហារភូតា កពឡីការាហារបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ ឥន្ទ្រិយភូតា រូបជីវិតិន្ទ្រិយបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ ឯវំ ឥមេ សោឡស បច្ចយា ឥមេសុ អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ វេទិតព្ពា។

ឥមេសម្បិ បន អដ្ឋន្នំ បច្ចយានំ អញ្ញមញ្ញំ សង្គហោ អត្ថិយេវ។ អាទិតោ និទ្ទិដ្ឋោ ហិ អារម្មណបច្ចយោ អធិបតិអនធិបតិភេទេន ទុវិធោ។ តត្ថ អធិបតិភូតោ អារម្មណូបនិស្សយលក្ខណេន ឧបនិស្សយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។ អនធិបតិភូតោ សុទ្ធោ អារម្មណបច្ចយោវ។ កម្មបច្ចយោបិ សហជាតនានាក្ខណិកវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ សហជាតកម្មំ អត្តនា សហជាតានញ្ញេវ កម្មបច្ចយភាវតោ សហជាតេយេវ សង្គហំ គច្ឆតិ។ នានាក្ខណិកកម្មំ ពលវទុព្ពលវសេន ទុវិធំ។ តត្ថ ពលវកម្មំ វិបាកធម្មានំ ឧបនិស្សយោវ ហុត្វា បច្ចយោ ហោតីតិ ឧបនិស្សយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។ ពលវម្បិ បន រូបានំ ទុព្ពលញ្ច អរូបានំ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេនេវ បច្ចយោ។ អាហារបច្ចយោបិ រូបារូបតោ ទុវិធោ។ តត្ថ អរូបាហារោ អត្តនា សហជាតានញ្ញេវ បច្ចយោ ហោតីតិ សហជាតបច្ចយេ សង្គហំ គច្ឆតិ។ រូបាហារោ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតានំ បច្ចយោ ន ហោតិ។ អត្តនោ បន ឧប្បាទក្ខណំ អតិក្កមិត្វា ឋិតិប្បត្តោ អាហារបច្ចយតំ សាធេតីតិ អាហារបច្ចយោវ ហោតិ។ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោបិ រូបារូបតោ ទុវិធោ។ តត្ថ អរូបិន្ទ្រិយបច្ចយោ អត្តនា សហជាតានញ្ញេវ ឥន្ទ្រិយបច្ចយតំ សាធេតីតិ សហជាតេយេវ សង្គហំ គច្ឆតិ។ រូបិន្ទ្រិយបច្ចយោ បន អជ្ឈត្តពហិទ្ធាភេទតោ ទុវិធោ។ តត្ថ អជ្ឈត្តំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ បុរេ ឧប្បជ្ជិត្វា បច្ឆា ឧប្បជ្ជមានានំ សសម្បយុត្តធម្មានំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ហោតីតិ បុរេជាតេយេវ សង្គហំ គច្ឆតិ។ ពាហិរោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ នាម រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ, តំ សហជាតានំ បច្ចយោ ហោន្តម្បិ អនុបាលនមត្តវសេនេវ ហោតិ, ន ជនកវសេនាតិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោវ ហោតិ។ ឯវំ ឥមេ អដ្ឋ បច្ចយា អញ្ញមញ្ញម្បិ សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ វេទិតព្ពា។ អយំ តាវ អដ្ឋសុ បច្ចយេសុ អវសេសានំ សោឡសន្នញ្ចេវ តេសំយេវ ច អដ្ឋន្នំ អញ្ញមញ្ញវសេន សង្គហនយោ។

ឥទានិ ឥមេសំ អដ្ឋន្នំ បច្ចយានំ ឯកេកស្មិំ ចតុវីសតិយាបិ បច្ចយេសុ យេ យេ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, តេ តេ វេទិតព្ពា។ តត្ថ អដ្ឋន្នំ តាវ សព្ពបឋមេ អារម្មណបច្ចយេ អារម្មណបច្ចយោវ សង្គហំ គច្ឆតិ, ន សេសា តេវីសតិ។ ទុតិយេ សហជាតបច្ចយេ ហេតុបច្ចយោ សហជាតាធិបតិបច្ចយោ សហជាតបច្ចយោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ សហជាតនិស្សយបច្ចយោ សហជាតកម្មបច្ចយោ វិបាកបច្ចយោ សហជាតអាហារបច្ចយោ សហជាត ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ឈានបច្ចយោ មគ្គបច្ចយោ សម្បយុត្តបច្ចយោ សហជាតវិប្បយុត្តបច្ចយោ សហជាតត្ថិបច្ចយោ សហជាតាវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ បន្នរស បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ តតិយេ ឧបនិស្សយបច្ចយេ អធិបតិភូតោ អារម្មណបច្ចយោ អារម្មណភូតោ អធិបតិបច្ចយោ អនន្តរសមនន្តរឧបនិស្សយអាសេវនបច្ចយា នានាក្ខណិកោ ពលវកម្មបច្ចយោ នត្ថិបច្ចយោ វិគតបច្ចយោតិ ឥមេ នវ បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ ចតុត្ថេ បុរេជាតបច្ចយេ បុរេជាតនិស្សយបច្ចយោ បុរេជាតបច្ចយោ បុរេជាតិន្ទ្រិយបច្ចយោ បុរេជាតវិប្បយុត្តបច្ចយោ បុរេជាតត្ថិបច្ចយោ បុរេជាតាវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ ឆ បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ បញ្ចមេ បច្ឆាជាតបច្ចយេ បច្ឆាជាតបច្ចយោ បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តបច្ចយោ បច្ឆាជាតត្ថិបច្ចយោ បច្ឆាជាតាវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ ចត្តារោ បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ ឆដ្ឋេ កម្មបច្ចយេ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយោវ

សង្គហិតោ។ សត្តមេ អាហារបច្ចយេ កពឡីការាហារវសេនេវ អាហារបច្ចយោ អាហារត្ថិបច្ចយោ អាហារាវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ តយោ បច្ចយា សង្គហិតា។ អដ្ឋមេ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេ រូបជីវិតិន្ទ្រិយបច្ចយោ ឥន្ទ្រិយត្ថិបច្ចយោ ឥន្ទ្រិយាវិគតបច្ចយោតិ ឥមេ តយោ បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ ឯវំ ឥមេសំ អដ្ឋន្នំ បច្ចយានំ ឯកេកស្មិំ ឥមេ ចិមេ ច បច្ចយា សង្គហំ គតាតិ ញត្វា យេ យត្ថ សង្គហំ គតា, តេ តស្ស គណនេន គហិតាវ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។

ឯវំ សព្ពបច្ចយសង្គាហកានំ ឥមេសំ អដ្ឋន្នំ បច្ចយានំ វសេន ឯកូនបញ្ញាសាយ បញ្ហេសុ ឥមស្មិំ បច្ចនីយេ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទយោ ឥមេ បន្នរស បញ្ហា ឧទ្ធរិត្វា វិស្សជ្ជិតា។ តត្ថ កុសលោ កុសលស្ស, កុសលោ អកុសលស្ស, កុសលោ អព្យាកតស្ស, កុសលោ កុសលាព្យាកតស្សាតិ កុសលាទិកា ចត្តារោ បញ្ហា; តថា អកុសលាទិកា; អព្យាកតោ បន អព្យាកតស្ស, អព្យាកតោ កុសលស្ស, អព្យាកតោ អកុសលស្សាតិ អព្យាកតាទិកា តយោ; កុសលោ ច អព្យាកតោ ច កុសលស្ស; តថា អព្យាកតស្ស; អកុសលោ ច អព្យាកតោ ច អកុសលស្ស; តថា អព្យាកតស្សាតិ ទុមូលកេ ការសានា ចត្តារោ ហោន្តិ។ តេសុ បឋមេ បញ្ហេ យេហិ ភវិតព្ពំ, តេ សព្ពេ សង្គហេត្វា តយោ បច្ចយា វុត្តា។ ទុតិយេ ទ្វេ, តតិយេ បញ្ច, ចតុត្ថេ ឯកោវ បញ្ចមេ តយោ, ឆដ្ឋេ ទ្វេ, សត្តមេ បញ្ច, អដ្ឋមេ ឯកោវ នវមេ សត្ត, ទសមេ តយោ, ឯកាទសមេ តយោ, ទ្វាទសមេ ទ្វេ, តេរសមេ ចត្តារោ, ចុទ្ទសមេ ទ្វេ, បន្នរសមេបិ ចត្តារោវ។ តេ “សហជាតបច្ចយេនា”តិ អវត្វា “សហជាតំ បច្ឆាជាត”ន្តិ វុត្តា។ តត្ថ ការណំ បរតោ វក្ខាម។

សមាសតោ បនេត្ថ ឯកោ ទ្វេ តយោ ចត្តារោ បញ្ច សត្តាតិ ឆឡេវ បច្ចយបរិច្ឆេទា ហោន្តិ។ អយំ បញ្ហាវារស្ស បច្ចនីយេ ឧក្កដ្ឋវសេន បញ្ហាបរិច្ឆេទោ ចេវ តេ តេ បច្ចយេ សង្គហេត្វា ទស្សិតបច្ចយបរិច្ឆេទោ ច។ “ន ហេតុបច្ចយោ”តិអាទីសុ ហិ ចតុវីសតិយាបិ បច្ចយបច្ចនីយេសុ ឯកបច្ចនីយេបិ ឥតោ ឧទ្ធំ បញ្ហា វា បច្ចយា វា ន លព្ភន្តិ, ហេដ្ឋា លព្ភន្តិ។ តស្មា យេសុ បញ្ហេសុ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច ធម្មស្ស សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវំ ឯកោវ បច្ចយោ អាគតោ, តស្មិំ បច្ចយេ បដិក្ខិត្តេ តេ បញ្ហា បរិហាយន្តិ។ យស្មិំ បន បញ្ហេ “កុសលោ ធម្មោ អកុសលស្ស ធម្មស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ ឯវំ ទ្វេ បច្ចយា អាគតា។ តត្ថ នារម្មណបច្ចយាតិ ឯវំ ឯកស្មិំ បច្ចយេ បដិក្ខិត្តេបិ ឥតរស្ស បច្ចយស្ស វសេន សោ បញ្ហោ លព្ភតេវ។ តេសុ បន ទ្វីសុបិ បច្ចយេសុ បដិក្ខិត្តេសុ សោ វារោ បច្ឆិជ្ជតិ។ ឯវមេវ យេសុ បញ្ហេសុ តយោ ចត្តារោ បញ្ច សត្ត វា លព្ភន្តិ, តេសុ ឋបេត្វា បដិក្ខិត្តេ បច្ចយេ អវសេសានំ វសេន តេ បញ្ហា លព្ភន្តិយេវ។ សព្ពេសុ បន បច្ចយេសុ បដិក្ខិត្តេសុ សព្ពេបិ តេ វារា បច្ឆិជ្ជន្តីតិ ឥទមេវ ចេត្ថ លក្ខណំ។ ឥមិនា លក្ខណេន អាទិតោ បដ្ឋាយ តេសុ តេសុ បញ្ហេសុ សង្ខិបិត្វា វុត្តបច្ចយានំ បភេទោ ច តស្មិំ តស្មិំ បច្ចនីយេ តេសំ តេសំ បញ្ហានំ បរិហានិ ច វេទិតព្ពា។

តត្រាយំ វិត្ថារកថា – បឋមបញ្ហេ តាវ តីហិ បច្ចយេហិ ឯកូនវីសតិ បច្ចយា ទស្សិតា។ កថំ? កុសលោ ហិ កុសលស្ស បុរេជាតបច្ឆាជាតវិបាកវិប្បយុត្តេហេវ បច្ចយោ ន ហោតិ , សេសេហិ វីសតិយា ហោតិ, តេសុ អារម្មណបច្ចយោ ឯកោវ សហជាតេ បន សព្ពសង្គាហិកវសេន បន្នរស បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ វុត្តា។ តេសុ ហេតុបច្ចយេ បដិក្ខិត្តេ ចុទ្ទស ហោន្តិ។ កុសលោ បន កុសលស្ស នេវ វិបាកបច្ចយោ ន, វិប្បយុត្តបច្ចយោតិ តេ ទ្វេ អបនេត្វា សេសេ ទ្វាទស សន្ធាយ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោតិ វុត្តំ។ ឧបនិស្សយបច្ចយេបិ សព្ពសង្គាហិកវសេន នវ បច្ចយា សង្គហំ គច្ឆន្តីតិ វុត្តា។ តេសុ អធិបតិភូតោ អារម្មណបច្ចយោ អារម្មណភូតោ ច អធិបតិបច្ចយោ អារម្មណូបនិស្សយវសេន ឧបនិស្សយមេវ អនុបវិដ្ឋោ។ កុសលោ បន កុសលស្ស នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយោ ន ហោតីតិ តំ អបនេត្វា សេសេ ឆ សន្ធាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោតិ វុត្តំ។ ឯវំ បឋមបញ្ហេ តីហិ បច្ចយេហិ ឯកូនវីសតិបច្ចយា ទស្សិតាតិ វេទិតព្ពា។ តេសុ ឥមស្មិំ ហេតុបច្ចនីយេ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស នហេតុបច្ចយេន បច្ចយោតិ ទានំ ទត្វា សីលំ សមាទិយិត្វា ឧបោសថកម្មំ កត្វា តំ បច្ចវេក្ខតិ, បុព្ពេ សុចិណ្ណានិ បច្ចវេក្ខតី”តិ ឯវមាទិនា អារម្មណបច្ចយាទីសុ វុត្តនយេនេវ ឧទ្ធរិត្វា បាឡិ ទស្សេតព្ពា។

អារម្មណបច្ចយេ បន បដិក្ខិត្តេ តស្ស វិត្ថារំ អបនេត្វា ហេតុបច្ចយវិត្ថារំ បក្ខិបិត្វា សាយេវ បាឡិ ទស្សេតព្ពា, សេសបច្ចយបដិក្ខេបេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មិំ បន បច្ចយេ បដិក្ខិត្តេ យេ វារា បរិហាយន្តិ, តេ បរតោ វក្ខាម។

ទុតិយបញ្ហេ បន ទ្វីហិ បច្ចយេហិ តយោ បច្ចយា ទស្សិតា។ កថំ? កុសលោ ហិ អកុសលស្ស អនន្តរាទិវសេន បច្ចយោ ន ហោតិ។ តស្មា តេ អបនេត្វា អារម្មណូបនិស្សយវសេន សង្គហិតំ អារម្មណាធិបតិញ្ចេវ បកតូបនិស្សយញ្ច សន្ធាយ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោតិ វុត្តំ។ តស្មា សុទ្ធោ អារម្មណបច្ចយោ

អារម្មណាធិបតិវសេន អធិបតិបច្ចយោ ឧបនិស្សយបច្ចយោតិ ទុតិយបញ្ហេ ទ្វីហិ បច្ចយេហិ ឥមេ តយោ បច្ចយា ទស្សិតាតិ វេទិតព្វា។

តតិយបញ្ហេ បន បញ្ចហិ បច្ចយេហិ អដ្ឋារស បច្ចយា ទស្សិតា។ កថំ? កុសលោ ហិ អព្យាកតស្ស អញ្ញមញ្ញបុរេជាតាសេវនវិបាកសម្បយុត្តេហិយេវ បច្ចយោ ន ហោតិ, សេសេហិ ឯកូនវីសតិយា ហោតិ។ តេសុ អារម្មណបច្ចយោ ឯកោ។ យស្មា បន កុសលោ អព្យាកតស្ស អញ្ញមញ្ញវិបាកសម្បយុត្តវសេន បច្ចយោ ន ហោតិ, ហេតុបច្ចយោ បដិក្ខិត្តោ, កម្មបច្ចយោ វិសុំ គហិតោ, តស្មា ឥមេ បញ្ច អបនេត្វា សហជាតេន ទស បច្ចយា ទស្សិតា។ ឧបនិស្សយេន ហេដ្ឋា វុត្តេសុ ឆសុ ឋបេត្វា អាសេវនំ សេសា បញ្ច។ បច្ឆាជាតោ ឯកោវ តថា សហជាតនានាក្ខណិកវសេន ទុវិធោបិ កម្មបច្ចយោតិ ឯវំ តតិយបញ្ហេ បញ្ចហិ បច្ចយេហិ ឥមេ អដ្ឋារស បច្ចយា ទស្សិតាតិ វេទិតព្វា។

ចតុត្ថបញ្ហេ បន ឯកេន បច្ចយេន ទស។ កថំ? កុសលោ ហិ កុសលាព្យាកតស្ស សហជាតេ វុត្តេសុ បន្នរសសុ អញ្ញមញ្ញវិបាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្តេហិ បច្ចយោ ន ហោតិ, ហេតុបច្ចយោ បដិក្ខិត្តោ។ ឥតិ ឥមេ បញ្ច អបនេត្វា សេសា ទស បច្ចយា ឯត្ថ ឯកេន បច្ចយេន ទស្សិតាតិ វេទិតព្វា។

៥២៨. យថា ច ឥមេសុ កុសលាទិកេសុ ចតូសុ, តថា អកុសលាទិកេសុបិ ចតូសុ បញ្ហេសុ តេហិ តេហិ បច្ចយេហិ តេ តេយេវ បច្ចយា ទស្សិតាតិ វេទិតព្វា។

៥២៩. តតោ បរានំ អព្យាកតាទីនំ តិណ្ណំ បញ្ហានំ បឋមបញ្ហេ សត្តហិ បច្ចយេហិ តេវីសតិ បច្ចយា ទស្សិតា។ កថំ? អព្យាកតោ ហិ អព្យាកតស្ស ចតុវីសតិយាបិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ ហេតុបច្ចយេ បន បដិក្ខិត្តេ តេវីសតិ ហោន្តិ។ តេសុ អារម្មណបច្ចយោ ឯកោវ។ យស្មា បនេត្ថ អសហជាតានម្បិ សង្គហណត្ថំ អាហារិន្ទ្រិយបច្ចយា វិសុំ គហិតា។ តស្មា ឥមេ តយោ អបនេត្វា សហជាតេន ទ្វាទស បច្ចយា ទស្សិតា។ ឧបនិស្សយេន ហេដ្ឋា វុត្តា ឆ, បុរេជាតោ ឯកោវ តថា បច្ឆាជាតអាហារិន្ទ្រិយបច្ចយាតិ ឯវមេត្ថ សត្តហិ បច្ចយេហិ ឥមេ តេវីសតិ បច្ចយា ទស្សិតាតិ វេទិតព្វា។ ទុតិយេ តីហិ បច្ចយេហិ ទ្វាទស ទស្សិតា។ កថំ? អារម្មណបច្ចយោ ឯកោ, ឧបនិស្សយេន បន អារម្មណូបនិស្សយវសេន អារម្មណាធិបតិ អនន្តរសមនន្តរនត្ថិវិគតឧបនិស្សយបច្ចយោតិ ឆ ទស្សិតា។ បុរេជាតេន បុរេជាតនិស្សយវិប្បយុត្ត អត្ថិអវិគតា បញ្ចាតិ ឯវមេត្ថ តីហិ បច្ចយេហិ ឥមេ ទ្វាទស បច្ចយា ទស្សិតាតិ វេទិតព្វា។ តតិយេបិ ឯសេវ នយោ។

៥៣០. តតោ បរានំ ទុកមូលកានំ ចតុន្នំ បញ្ហានំ បឋមបញ្ហេ “សហជាតបច្ចយេន បុរេ ជាតបច្ចយេនា”តិ អវត្វា “សហជាតំ បុរេជាត”ន្តិ វុត្តេហិ ទ្វីហិ និស្សយអត្ថិអវិគតវសេន តយោ បច្ចយា ទស្សិតា។ កុសលា ហិ ខន្ធា វត្ថុនា សទ្ធឹ ឯកតោ កុសលស្ស បច្ចយភាវំ សាធយមានា កិញ្ចាបិ សហជាតា, សហជាតបច្ចយា បន ន ហោន្តិ វត្ថុមិស្សកត្តា ។ តស្មា តេសំ សហជាតានំ និស្សយអត្ថិអវិគតានំ វសេន សហជាតន្តិ វុត្តំ។ វត្ថុម្ហិបិ ឯសេវ នយោ។ តម្បិ ហិ កិញ្ចាបិ បុរេជាតំ, ខន្ធមិស្សកត្តា បន បុរេជាតបច្ចយោ ន ហោតិ។ កេវលំ បុរេជាតានំ និស្សយាទីនំ វសេន បុរេជាតន្តិ វុត្តំ។

ទុតិយបញ្ហេ “សហជាតំ បច្ឆាជាតំ អាហារំ ឥន្ទ្រិយ”ន្តិ វុត្តេហិ ចតូហិបិ សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតវសេន ចត្តារោ បច្ចយា ទស្សិតា។ ឥមស្មិញ្ហិ វារេ សហជាតបច្ចយោ លព្ភតិ, បច្ឆាជាតបច្ចយាទយោ ន លព្ភន្តិ។ បច្ឆាជាតានំ បន អាហារិន្ទ្រិយសង្ខាតានញ្ច អត្ថិអវិគតានំ វសេនេតំ វុត្តំ។ កុសលា ហិ ខន្ធា អព្យាកតា ច មហាភូតា ឧបាទារូបានំ សហជាតបច្ចយេន និស្សយបច្ចយេន អត្ថិអវិគតបច្ចយេហីតិ ចតុធា បច្ចយា ហោន្តិ។ បច្ឆាជាតា បន កុសលា តេហិយេវ ភូតេហិ សទ្ធឹ តេសញ្ញេវ ឧបាទារូបានំ អត្ថិអវិគតវសេន បច្ចយោ។ កពឡីការាហារោបិ បច្ឆាជាតេហិ កុសលេហិ សទ្ធឹ បុរេជាតស្ស កាយស្ស អត្ថិអវិគតវសេនេវ បច្ចយោ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយម្បិ បច្ឆាជាតេហិ កុសលេហិ សទ្ធឹ កដត្តារូបានំ អត្ថិអវិគតបច្ចយេនេវ បច្ចយោ។ ឥតិ ឥមំ ចតុធា បច្ចយភាវំ សន្ធាយ “សហជាតំ បច្ឆាជាតំ, អាហារំ ឥន្ទ្រិយ”ន្តិ ឥទំ វុត្តំ។ បច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយបច្ចយា បនេត្ថ ន លព្ភន្តិយេវ។ បរតោ អកុសលមិស្សកបញ្ហាទ្វយេបិ ឯសេវ នយោតិ។ ឯវមេត្ថ តេសុ តេសុ បញ្ហេសុ សង្ខិបិត្វា វុត្តបច្ចយានំ បភេទោ វេទិតព្វោ។ តស្មឹ តស្មឹ បន បច្ចយេ តេសំ តេសំ បញ្ហានំ បរិហានាបរិហានី បរតោ អាវិភវិស្សមាតិ។

បច្ចនីយុទ្ធារស្ស អត្ថវណ្ណនា។

បច្ចនីយគណនវណ្ណនា

៥៣២. ឥទានិ ឯតេ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្សា”តិអាទយោ អនុលោមវសេន បន្នរស វារា ទស្សិតា។ យស្មា បច្ចនីយេបិ ឯតេយេវ, ន តតោ ឧទ្ធំ; ហេដ្ឋា បន ហោន្តិ, តស្មា យស្ស យស្ស បច្ចយស្ស បច្ចនីយេ យេ យេ វារា លព្ភន្តិ, តេ តេ អាទិតោ បដ្ឋាយ គណនវសេន ទស្សេតុំ **នហេតុយា បន្នរសា**តិអាទិ អារទ្ធំ។

តត្ថ **នហេតុយា** សព្ពេសម្បិ យថាទស្សិតានំ បច្ចយានំ វសេន បន្នរស លព្ភន្តិ។ **នារម្មណេ** សហជាតេ ហេតុបច្ចយោ បវិសតិ។ តស្មិំ តស្មិំ វារេ សុទ្ធោ អារម្មណបច្ចយោ បរិហាយតិ, សេសបច្ចយវសេន តេ វារា វិស្សជ្ជនំ លភន្តិ។ យថា ច នារម្មណេ, ឯវំ សេសេសុបិ។ សហជាតេ ហេតុបច្ចយោ បវិសតិ។ តស្មិំ តស្មិញ្ច វារេ នឧបនិស្សយេ នអនន្តរេតិ ឯវំ បច្ចនីយតោ ឋិតា បច្ចយា បរិហាយន្តិ, អវសេសបច្ចយវសេន តេ តេ វារា វិស្សជ្ជនំ លភន្តិ។ **នសហជាតេ** បន “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច, អកុសលោ ធម្មោ អកុសលស្ស ច អព្យាកតស្ស ច, កុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា កុសលស្ស, អកុសលោ ច អព្យាកតោ ច ធម្មា អកុសលស្សា”តិ ឥមេ ចត្តារោ វារា បរិហាយន្តិ។ ឯតេសញ្ហិ ចតុន្នំ បុរិមេសុ ទ្វីសុ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯកាទសន្នំ បច្ចយានំ វសេន ឯកោវ បច្ចយសង្គហោ វុត្តោ។ តេ តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ អញ្ញេនាការេន វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ។ បច្ឆិមេសុ ទ្វីសុ និស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយេ សន្ធាយ “សហជាតំ បុរេជាត”ន្តិ វុត្តំ។ តេ សហជាតេ បដិក្ខិត្តេ អវសេសានំ ហេតុអាទីនញ្ច បុរេជាតានញ្ចេវ និស្សយអត្ថិអវិគតានំ វសេន វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ, តស្មា ឥមេ ចត្តារោបិ វារា បរិហាយន្តិ។ អវសេសានំ វសេន “ឯកាទសា”តិ វុត្តំ។

តត្ថ សិយា – យថា ហេតុម្ហិ បដិក្ខិត្តេ សេសានំ អធិបតិអាទីនំ វសេន តេ វារា លទ្ធា, ឯវំ សហជាតេ បដិក្ខិត្តេ អវសេសានំ ហេតុអាទីនំ វសេន កស្មា ន លព្ភន្តីតិ? និប្បទេសត្តា។ ហេតុអាទយោ ហិ សហជាតានំ ឯកទេសមត្តតោ សប្បទេសា, តស្មា តេសុ បដិក្ខិត្តេសុ អញ្ញេសំ វសេន តេ វារា លព្ភន្តិ។ សហជាតោ បន និប្បទេសោ សព្ពេបិ ហេតុអាទយោ គណ្ហាតិ, តស្មា តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ សព្ពេបិ តេ បដិក្ខិត្តា ហោន្តិ។ ន ហិ អសហជាតា ហេតុបច្ចយាទយោ នាម អត្ថិ ។ ឥតិ សហជាតស្ស និប្បទេសត្តា តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ សព្ពេបិ តេ ឧភោបិ វារា ន លព្ភន្តិ។ “សហជាតំ បុរេជាត”ន្តិ វិស្សជ្ជិតវារេសុ បន កិញ្ចាបិ សហជាតបច្ចយោយេវ នត្ថិ, យស្មា បនេត្ថ សហជាតាវ អរូបក្ខន្ធា និស្សយអត្ថិអវិគតវសេន បច្ចយា, សហជាតេ ច បដិក្ខិត្តេ ឯកន្តេន សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតា បដិក្ខិត្តា ហោន្តិ, តស្មា តស្ស បដិក្ខិត្តត្តា តេបិ វារា ន លព្ភន្តីតិ ឯវំ សព្ពថាបេត្ថ ឥមេ ចត្តារោ វារា បរិហាយន្តិ។ អវសេសានញ្ញេវ វសេន ឯកាទសាតិ វុត្តំ។

នអញ្ញមញ្ញេននិស្សយេនសម្បយុត្តេបិ តេយេវ វារា បរិហាយន្តិ។ កស្មា? សហជាតគតិកត្តា។ យថេវ ហិ អរូបធម្មភូតោ សហជាតបច្ចយោ និប្បទេសេន ចត្តារោ អរូបក្ខន្ធេ គណ្ហាតិ, តថា អញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តាបីតិ សហជាតគតិកត្តា ឯតេសុបិ បដិក្ខិត្តេសុ តេ វារា ន លព្ភន្តីតិ វេទិតព្ពា។ តេន វុត្តំ **នអញ្ញមញ្ញេ ឯកាទស, ននិស្សយេ ឯកាទស, នសម្បយុត្តេ ឯកាទសា**តិ។

តត្ថ សិយា – កិញ្ចាបិ ឥមេ អវិសេសេន កុសលាទិភេទានំ ចតុន្នំ ខន្ធានំ សង្គាហកត្តា សហជាតគតិកា, កុសលោ បន កុសលាព្យាកតស្ស ឋបេត្វា សហជាតបច្ចយំ អញ្ញថា បច្ចយោវ ន ហោតិ, តស្មា តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ សោ វារោ បរិហាយតុ។ កុសលោ បន កុសលាព្យាកតានំ នេវ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ហោតិ, តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ សោ វារោ កស្មា បរិហាយតីតិ? អញ្ញមញ្ញបច្ចយធម្មវសេន បវត្តិសព្ភាវតោ។ យថេវ ហិ កុសលាព្យាកតា កុសលស្ស សហជាតបច្ចយោវ ន ហោន្តិ។ សហជាតធម្មវសេន បន និស្សយបច្ចយាទីហិ បវត្តិសព្ភាវតោ តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ សោ វារោ បរិហាយតិ, ឯវមិធាបិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយធម្មវសេន សហជាតាទីហិ បវត្តិសព្ភាវតោ តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ សោ វារោ បរិហាយតិ។ **នអញ្ញមញ្ញបច្ចយេន បច្ចយោ**តិ បទស្ស ហិ អយមត្ថោ – យេ ធម្មា អញ្ញមញ្ញបច្ចយសង្គហំ គតា, ន តេហិ បច្ចយោ។ កុសលោ ច កុសលាព្យាកតានំ សហជាតាទិវសេន បច្ចយោ ហោន្តោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយធម្មេហេវ បច្ចយោ ហោតិ, តស្មា តស្មិំ បដិក្ខិត្តេ សោ វារោ បរិហាយតិ។ យថា ច សោ វារោ, តថា សេសាបិ តយោតិ ចត្តារោបិ តេ វារា បរិហាយន្តិ។

ននិស្សយេ ឯកាទសាតិ ឯត្ថាបិ យស្មា តេសំ វារានំ ឯកន្តេន សហជាតបច្ចយធម្មាវ និស្សយភូតា, តស្មា និស្សយេ បដិក្ខិត្តេ បរិហាយន្តិ។ **នបុរេជាតេ តេរសា**តិ សហជាតំ បុរេជាតន្តិ វុត្តវិស្សជ្ជនេ ទ្វិមូលកេ ទ្វេ អបនេត្វា តេរស។ យថា ហិ តេ សហជាតេ បដិក្ខិត្តេ បុរេជាតានញ្ចេវ និស្សយអត្ថិអវិគតានំ វសេន វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ, តថា បុរេជាតេបិ បដិក្ខិត្តេ សហជាតានញ្ចេវ និស្សយអត្ថិអវិគតានំ វសេន វិស្សជ្ជនំ ន លភន្តិ, តស្មា តេ អបនេត្វា តេរសាតិ វេទិតព្ពា។

នបច្ឆាជាតេ បន្នរសាតិ ឯត្ថ “បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វា “សហជាតំ បច្ឆាជាតំ អាហារំ ឥន្ទ្រិយ”ន្តិ វា អាគតដ្ឋានេសុ បបេត្វា បច្ឆាជាតំ អវសេសវសេនបិ តេ បញ្ហា លព្ភន្តិ, តស្មា បន្នរសេវ វុត្តា។ **នកម្មេ**តិអាទីសុ យស្មា កម្មវិបាកាហារិន្ទ្រិយឈានមគ្គាបិ កុសលាទិភេទានំ ចតុន្នំ ខន្ធានំ ឯកទេសោវ តស្មា បបេត្វា តេ ធម្មេ អវសេសធម្មវសេន សហជាតធម្មា បច្ចយា ហោន្តីតិ ឯកម្បិ បញ្ហាវិស្សជ្ជនំ ន បរិហីនំ ។ **នសម្បយុត្តេ ឯកាទសា**តិ យស្មា តេសុ ចតូសុ វារេសុ សម្បយុត្តធម្មា សហជាតាទិបច្ចយេន បច្ចយា ហោន្តិ, តស្មា សម្បយុត្តបច្ចយបដិក្ខេបេន តេយេវ វារា បរិហាយន្តីតិ វេទិតព្ពា។ **នវិប្បយុត្តេ នវា**តិ ទុមូលកឯកាវសានា ចត្តារោ ឯកមូលកទុកាវសានា ទ្វេ ចាតិ ឥមេ ឆ វារា ឯកន្តេន វិប្បយុត្តបច្ចយធម្មេហិ យុត្តា។ តេហិ សហជាតាទិវសេន បច្ចយា ហោន្តិ, តស្មា វិប្បយុត្តេ បដិក្ខិត្តេ សព្ពេបិ តេ បរិហាយន្តីតិ នវេវ លព្ភន្តិ។ តេន វុត្តំ “នវិប្បយុត្តេ នវា”តិ។ នោអត្ថិនោអវិគតេសុបិ តេយេវ វេទិតព្ពា។ ឯកន្តេន ហិ តេ វារា អត្ថិអវិគតបច្ចយធម្មយុត្តា, តស្មា តេ តេសំ បដិក្ខេបេ បរិហាយន្តិ។ យេបិ លព្ភន្តិ, តេសុ អារម្មណវសេន អនន្តរាទិវសេន វា វិស្សជ្ជនានិ កាតព្ពានិ។ សហជាតបុរេជាតបច្ឆាជាតអាហារិន្ទ្រិយភេទតោ បញ្ចន្នំ អត្ថិអវិគតានំ វិប្បយុត្តធម្មានំ វា វសេន ន កាតព្ពានីតិ។

៥៣៣. ឯវំ បច្ចនីយេ លទ្ធវារេ គណនតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ ទុមូលកាទិវសេន បច្ចយគណនំ ទស្សេតុំ **នហេតុបច្ចយា នារម្មណេ បន្នរសា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ នហេតុមូលកទុកេសុ អតិរេកគណនោ ឩនតរគណនេន សទ្ធឹ យោជិតោ ឩនតរគណនោវ ហោតិ។

តិមូលកេ **នឧបនិស្សយេ តេរសា**តិ កុសលោ អកុសលស្ស, អកុសលោ កុសលស្សាតិ ទ្វេ វារា បរិហាយន្តិ។ កស្មា? នារម្មណេន សទ្ធឹ នឧបនិស្សយស្ស ឃដិតត្តា។ អារម្មណវសេន ហិ ឧបនិស្សយវសេន ច ឥមេសំ បវត្តិ។ តញ្ច ឧភយំ បដិក្ខិត្តំ។ អារម្មណាធិបតិ ច អារម្មណូបនិស្សយគ្គហណេន គហិតោ ហោតិយេវ។

ឆមូលកេបិ **នឧបនិស្សយេ តេរសា**តិ តេយេវ តេរស។ សត្តមូលកេ បន **នឧបនិស្សយេ សត្តា**តិ នសហជាតេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា តត្ថ បរិហីនេហិ ចតូហិ សទ្ធឹ “កុសលោ កុសលស្ស, កុសលោ អកុសលស្ស, អកុសលោ អកុសលស្ស, អកុសលោ កុសលស្សា”តិ ឥមេ អនន្តរូបនិស្សយបកតូបនិស្សយវសេន បវត្តមានា ចត្តារោតិ អដ្ឋ បរិហាយន្តិ, តស្មា អវសេសានំ វសេន សត្តាតិ វុត្តំ។ **នបុរេជាតេ ឯកាទសា**តិ នសហជាតេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា ឯកាទស។ **នបច្ឆាជាតេ នវា**តិ តេសុ ឯកាទសសុ សហជាតំ បច្ឆាជាតំ អាហារំ ឥន្ទ្រិយន្តិ លទ្ធវិស្សជ្ជនេសុ ទុមូលកេ អព្យាកតន្តេ ទ្វេ វារេ អបនេត្វា។ តេ ហិ សហជាតេ បដិក្ខិត្តេបិ បច្ឆាជាតវសេន អបរិហីនា។ សហជាតេន បន សទ្ធឹ បច្ឆាជាតេ បដិក្ខិត្តេ បរិហាយន្តីតិ សេសានំ វសេន នវាតិ វុត្តំ។ អដ្ឋមូលកេ **ននិស្សយេ ឯកាទសា**តិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសមេវ។ នវមូលកេ **នឧបនិស្សយេ បញ្ចា**តិ កុសលាទយោ អព្យាកតន្តា តយោ ទុមូលកា អព្យាកតន្តា ទ្វេ ចាតិ បញ្ច។ តេសុ នានាក្ខណិកកម្មកពឡីការាហាររូបជីវិតិន្ទ្រិយបច្ឆាជាតធម្មវសេន វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។

ទសមូលកេ **នបុរេជាតេ បញ្ចា**តិអាទីសុបិ តេយេវ។ **នបច្ឆាជាតេ តីណី**តិ បច្ឆាជាតវសេន លព្ភមានេ ទុមូលកេ អព្យាកតន្តេ ទ្វេ អបនេត្វា អវសេសា។ នវិប្បយុត្តេបិ តេយេវ តយោ។ **នោអត្ថិយា ទ្វេ**តិ នានាក្ខណិកកម្មវសេន កុសលញ្ច អកុសលញ្ច កដត្តារូបស្ស។ វិបាកំ បនេត្ថ នឧបនិស្សយេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា ន លព្ភតិ។ ឯកាទសមូលកេ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសាវ គណនា។ ទ្វាទសមូលកេ **នកម្មេ ឯក**ន្តិ អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ តត្ថ ច អាហារិន្ទ្រិយវសេន វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ តេរសមូលកាទីសុបិ សព្ពត្ថ **ឯក**ន្តិ អាគតដ្ឋានេ ឥទមេវ គហេតព្ពំ។ នាហារេ បន ឥន្ទ្រិយវសេន វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្ពំ។ នឥន្ទ្រិយេ អាហារវសេន។ ចុទ្ទសមូលកាទីសុ នកម្មេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា នោអត្ថិនោអវិគតា ន លព្ភន្តីតិ ន វុត្តា។ **នាហារបច្ចយា នឈានបច្ចយា**តិ នឥន្ទ្រិយំ អបនេត្វា វុត្តំ។ តស្មា តត្ថ ឥន្ទ្រិយវសេន ឯកំ វេទិតព្ពំ។ **នវិបាកបច្ចយា នឥន្ទ្រិយបច្ចយា**តិ នាហារំ អបនេត្វា វុត្តំ, តស្មា តត្ថ អាហារវសេន ឯកំ វេទិតព្ពំ។ ឥមេសុ បន ទ្វីសុ បច្ចនីយតោ ឋិតេសុ គណនា នាម នត្ថិ, តស្មា ឯកតោ ន ទស្សិតាតិ។

នហេតុមូលកំ។

៥៣៤. នារម្មណមូលកាទីសុបិ បន្នរសតេរសឯកាទសនវាតិ សព្ពទុកេសុ ចត្តារោវ មូលគណនបរិច្ឆេទា។ តិកាទីសុ បន ពហុបច្ចយសមាយោគេ ឥតរានិបិ សត្ត បញ្ច តីណិ ទ្វេ ឯកន្តិ បរិច្ឆិន្នគណនានិ វិស្សជ្ជនានិ លព្ភន្តិយេវ។ តេសុ យេសំ បច្ចយានំ សមាយោគេ យំ យំ លព្ភតិ, តំ តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា ឧទ្ធរិតព្ពំ។ សព្ពេសុ ចេតេសុ នារម្មណមូលកាទីសុ នារម្មណាទីនិ បទានិ អតិក្កន្តេន ហេតុបទេន សទ្ធឹ បឋមំ ពន្ធិត្វាវ ចក្កានិ កតានិ។ យស្មា បន តានិ នហេតុមូលកេ វុត្តសទិសានេវ ហោន្តិ, តស្មា វិត្ថារេន អទស្សេត្វា

សង្ខេបំ កត្វា ទស្សិតានិ។ តត្ថ យថា នហេតុមូលកេ នារម្មណនឧបនិស្សយា វិសុំ វិសុំ បន្នរស វារេ លភន្តាបិ សមាយោគេ តេរស លភីសុ, ឯវំ សព្ពត្ថ តេរសេវ លភន្តិ។ យថា ច នារម្មណនសហជាតេហិ សទ្ធឹ នឧបនិស្សយេ សត្ត វារា ហោន្តិ, ឯវំ នឧបនិស្សយនារម្មណេហិ សទ្ធឹ នសហជាតេបិ សត្ត។

៥៣៨. ននិស្សយបច្ចយា នឧបនិស្សយបច្ចយា នបច្ឆាជាតេ តីណីតិ កុសលាទីនិ អព្យាកតន្តានិ។ តេសុ កដត្តារូបញ្ច អាហារសមុដ្ឋានញ្ច បច្ចយុប្បន្នំ។

៥៤៣-៥៤៤. នាហារនឥន្ទ្រិយមូលកេសុ ចតុក្កេសុ នកម្មេន សទ្ធឹ អឃដិតត្តា នហេតុមូលកេ វិយ ឯកេនេ្ខន លព្ភន្តិ។ នឥន្ទ្រិយមូលកេ នឧបនិស្សយេ ច នបុរេជាតេ ច ឋបេត្វា **នាហារេ តីណីតិ កាតព្ពន្តិ** ន ឥន្ទ្រិយបច្ចយតោ បដ្ឋាយ ឥមេ ទ្វេ បច្ចយេ ឃដេត្វា នឥន្ទ្រិយបច្ចយា...បេ.... នឧបនិស្សយបច្ចយា នាហារេ តីណិ។ នឥន្ទ្រិយបច្ចយា...បេ.... នបុរេជាតបច្ចយា នាហារេ តីណីតិ ឯវំ ឥមេហិ បច្ចយេហិ សទ្ធឹ នាហារបច្ចយេ ច គណនា កាតព្ពាតិ អត្ថោ។ តត្ថ **តីណី**តិ កុសលាទីនេវ អព្យាកតស្ស។ តត្ថ កុសលាកុសលា កដត្តារូបានំ បុរេជាតស្ស ច កាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយេន, អព្យាកតា បន ចិត្តចេតសិកា បច្ឆាជាតបច្ចយេនេវាតិ ឥមេសំ វសេន តីណិ វិស្សជ្ជនានិ កាតព្ពានិ។ បរតោ បន នបច្ឆាជាតេន សទ្ធឹ ឃដិតត្តា នាហារេ **ទ្វេ**តិ វុត្តំ។ តត្ថ កដត្តារូបវសេន កុសលំ អព្យាកតស្ស, តថា អកុសលន្តិ ឯត្តកមេវ លព្ភតិ។ អាហារស្ស បន បដិក្ខិត្តត្តា កពឡីការាហារោ អត្ថិអវិគតវសេនាបិ បច្ចយភាវំ ន លភតិ។

៥៤៥. នវិប្បយុត្តមូលកស្ស ចតុមូលកេ **នឧបនិស្សយេ បញ្ចា**តិ កុសលោ សហជាតកុសលស្ស, កុសលោ កដត្តារូបសង្ខាតស្ស អព្យាកតស្ស, អកុសលោ សហជាតអកុសលស្ស, តថា កដត្តារូបសង្ខាតស្ស អព្យាកតស្ស, អព្យាកតោ សហជាតអព្យាកតស្សាតិ ឯវំ បញ្ច។ **នវិប្បយុត្តបច្ចយា...បេ.... នឧបនិស្សយេ តីណី**តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ កុសលាទយោ តយោ អព្យាកតស្ស។

៥៤៦. **នោអត្ថិបច្ចយា នហេតុយា នវា**តិ នហេតុបច្ចយា នោអត្ថិយា វុត្តា នវេវ។ សព្ពេបិ ហិ តេ ឯកមូលកេការសានា អនន្តរបកតូបនិស្សយវសេន លព្ភន្តិ។ **នារម្មណេ នវា**តិបិ តេយេវ នារម្មណេ ឋត្វា នឧបនិស្សយេ ទ្វេ កាតព្ពា។ **យាវ និស្សយម្បី**តិ នោអត្ថិមូលកេ នយេ "នោអត្ថិបច្ចយា នហេតុបច្ចយា នារម្មណបច្ចយា"តិ ឯវំ ចក្កពន្ធគមនេន នារម្មណបច្ចយេ ឋត្វា ឥមេហិ វា តីហិ, ឥតោ បរេសុ នាធិបតិអាទីសុ អញ្ញតរញ្ញតរេន វា សទ្ធឹ យាវ និស្សយបច្ចយំ ជាបុណាតិ, តាវ គន្ត្វា នឧបនិស្សយេ ទ្វេ វិស្សជ្ជនានិ កាតព្ពានីតិ អត្ថោ។

ឯវំ លក្ខណំ ឋបេត្វា បុន នារម្មណតោ បដ្ឋាយ យាវ និស្សយា សត្ត បច្ចយេ គហេត្វា **នឧបនិស្សយេ ទ្វេ**តិ អាហ។ តត្ថ នោអត្ថិបច្ចយា នហេតុបច្ចយា នារម្មណបច្ចយា នឧបនិស្សយេ ទ្វេ, នោអត្ថិបច្ចយា ន ហេតុនារម្មណនាធិបតិបច្ចយា នឧបនិស្សយេ ទ្វេតិ ឯវំ នារម្មណតោ បុរិមបច្ឆិមេហិ និស្សយបរិយោសានេហិ សព្ពបទេហិ សទ្ធឹ យោជនា កាតព្ពា។ **ទ្វេ**តិ បនេត្ថ កុសលោ អព្យាកតស្ស, អកុសលោ អព្យាកតស្សាតិ នានាក្ខណិកកម្មវសេន កដត្តារូបស្ស បច្ចយវសេន វេទិតព្ពានិ។ នឧបនិស្សយបទេន សទ្ធឹ នបុរេជាតាទីសុ សព្ពត្ថ ទ្វេ។ កម្មបច្ចយោ បនេត្ថ ន គហិតោ។ តស្មិញ្ហិ គហិតេ តេបិ ទ្វេ វារា ឆិជ្ជន្តិ, វិស្សជ្ជនមេវ ន លព្ភតិ។ ឯវំ យេន យេន សទ្ធឹ យស្ស យស្ស សំសន្ទនេ។ យំ លព្ភតិ, យញ្ច បរិហាយតិ, តំ សព្ពំ សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា សព្ពបច្ចនីយេសុ គណនា ឧទ្ធរិតព្ពាតិ។

បច្ចនីយគណនវណ្ណនា។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា

៥៥០. អនុលោមបច្ចនីយេ "ហេតុយា សត្ត, អារម្មណេ នវា"តិ ឯវំ អនុលោមេ "នហេតុយា បន្នរស, នារម្មណេ បន្នរសា"តិ ឯវំ បច្ចនីយេ ច លទ្ធគណនេសុ បច្ចយេសុ យោ បច្ចយោ អនុលោមតោ ឋិតោ, តស្ស អនុលោមេ លទ្ធវារេហិ សទ្ធឹ យេ បច្ចនីយតោ ឋិតស្ស បច្ចនីយេ លទ្ធវារេសុ សទិសវារា, តេសំ វសេន គណនា វេទិតព្ពា។ អនុលោមស្មិញ្ហិ ហេតុបច្ចយេ "ហេតុយា សត្តា"តិ សត្ត វារា លទ្ធា, បច្ចនីយេ នារម្មណបច្ចយេ "នារម្មណេ បន្នរសា"តិ បន្នរស លទ្ធា។ តេសុ យេ ហេតុយា សត្ត វុត្តា, តេហិ សទ្ធឹ នារម្មណេ វុត្តេសុ បន្នរសសុ "កុសលោ កុសលស្ស, អព្យាកតស្ស, កុសលាព្យាកតស្ស, អកុសលោ អកុសលស្ស, អព្យាកតស្ស, អកុសលាព្យាកតស្ស, អព្យាកតោ អព្យាកតស្សា"តិ ឥមេ សត្ត សទិសា។ តេ សន្ធាយ **ហេតុបច្ចយា នអារម្មណេ សត្តា**តិ វុត្តំ។ **នអធិបតិយា សត្តា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

នសហជាតស្ស បន ហេតុបច្ចយស្ស អភាវា នសហជាតេ ឯកោបិ ន លព្ភតិ, តស្មា តេន សទ្ធឹ យោជនា ន កតា។ **នអញ្ញមញ្ញេ** កុសលាទយោ តយោ រូបាព្យាកតស្ស លព្ភន្តិ, តេ សន្ធាយ **តីណី**តិ វុត្តំ។ តថា **នសម្បយុត្តេ**។ **នវិប្បយុត្តេ** បន កុសលំ កុសលស្ស, អកុសលំ អកុសលស្ស, អព្យាកតំ អព្យាកតស្សាតិ អរូបធម្មវសេន តីណិ វេទិតព្ពានិ។ ននិស្សយនោអត្ថិនោអវិគតា នសហជាតោ វិយ ន លព្ភន្តិយេវាតិ តេហិបិ សទ្ធឹ យោជនា ន កតា។ ឯវមេត្ថ សត្ត តីណីតិ ទ្វេយេវ គណនបរិច្ឆេទា, តេសំ វសេន ឩនតរគណនេន សទ្ធឹ អតិរេកគណនស្សាបិ គណនំ បរិហាបេត្វា បច្ចយឃដនេសុ គណនា វេទិតព្ពា។

៥៥១. តត្ថ **ហេតុសហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតន្តិ នារម្មណេ សត្តា**តិ កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយេន បច្ចយោ, នារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ។ កុសលា ហេតូ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយេន បច្ចយោ, នារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឥមិនា នយេន សត្ត វារា ឧទ្ធរិតព្ពា។ **នាធិបតិយា សត្តា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ទុតិយេ ឃដនេ អញ្ញមញ្ញស្ស បវិដ្ឋត្តា ឋបេត្វា នសម្បយុត្តំ សេសេសុ **តីណី**តិ វុត្តំ។ នសម្បយុត្តេ បន អញ្ញមញ្ញវិប្បយុត្តំ បដិសន្ធិនាមរូបំ សន្ធាយ ឯកន្តិ វុត្តំ។ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ចេត្ថ អនុលោមឃដនេ បវិដ្ឋត្តា បច្ចនីយតោ ន លព្ភតិ, តស្មា “នអញ្ញមញ្ញេ”តិ ន វុត្តំ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ សេសឃដនេសុបិ បវិដ្ឋបច្ចយា បច្ចនីយតោ ន លព្ភន្តីតិ ន វុត្តា។ តតិយឃដនេ សម្បយុត្តស្ស បវិដ្ឋត្តា សព្ពត្ថ តីណិយេវ។ ចតុត្ថឃដនេ វិប្បយុត្តស្ស បវិដ្ឋត្តា តីណិ កុសលាទីនិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស។ បញ្ចមេ វិបាកស្ស បវិដ្ឋត្តា សព្ពត្ថ ឯកំ អព្យាកតេន អព្យាកតំ។ ឥតោ បរេសុបិ វិបាកសម្បយុត្តេសុ ឯសេវ នយោ។

៥៥២. **ហេតុសហជាតនិស្សយឥន្ទ្រិយមគ្គអត្ថិអវិគតន្តិ នារម្មណេ ចត្តារី**តិ កុសលោ កុសលស្ស, អព្យាកតស្ស, កុសលាព្យាកតស្ស; អព្យាកតោ អព្យាកតស្សាតិ ឥមេសំ វសេន វេទិតព្ពានិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **នអញ្ញមញ្ញេ ទ្វេ**តិ កុសលោ អព្យាកតស្ស, តថា អព្យាកតោ។ បរតោបិ ទ្វីសុ ឯសេវ នយោ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពឃដនេសុ លព្ភមានវសេន គណនា វេទិតព្ពា។ សព្ពានិបិ ចេតានិ ឥមស្មឹ អនុលោមបច្ចនីយេ សហជាតវសេន ចេវ បកិណ្ណកវសេន ច បន្នរសាធិកានិ ចត្តារិ ឃដនសតានិ វុត្តានិ។ តេសុ តស្មឹ តស្មឹ ឃដនេ យេ អនុលោមតោ ឋិតា បច្ចយា, តេសំ ឯកោបិ បច្ចនីយតោ ន លព្ភតិ។ ហេតុមូលកេ ចេត្ថ បឋមេ ឃដនេ អនុលោមតោ បញ្ចន្នំ បច្ចយានំ ឋិតត្តា បច្ចនីយតោ ឯកូនវីសតិ បច្ចយា អាគតា។ ឯវំ សេសេសុបិ អនុលោមតោ ឋិតាវសេសា បច្ចនីយតោ អាគតា។ អនុលោមតោ ចេត្ថ ពហូសុបិ ឋិតេសុ បច្ចនីយតោ ឯកេកោវ អាគតោតិ វេទិតព្ពោ។ យថា ច ហេតុមូលកេ, ឯវំ អារម្មណាទិមូលកេសុបិ សព្ពមេតំ វិធានំ យថានុរូបតោ វេទិតព្ពន្តិ។

អនុលោមបច្ចនីយវណ្ណនា។

បច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា

៦៣១. បច្ចនីយានុលោមេបិ “ហេតុយា សត្ត, អារម្មណេ នវា”តិ ឯវំ អនុលោមេ “នហេតុយា បន្នរស, នារម្មណេ បន្នរសា”តិ ឯវំ បច្ចនីយេ ច លទ្ធគណនេសុ បច្ចយេសុ យោ បច្ចនីយតោ ឋិតោ, តស្ស បច្ចនីយតោ លទ្ធវារេសុ យេ អនុលោមតោ ឋិតស្ស អនុលោមតោ លទ្ធវារេហិ សទិសា វារា, តេសំ វសេន គណនា វេទិតព្ពា។ បច្ចនីយស្មិញ្ហិ នហេតុបច្ចយេ “នហេតុយា បន្នរសា”តិ បន្នរស វារា លទ្ធា, អនុលោមេ អារម្មណបច្ចយេ “អារម្មណេ នវា”តិ នវ វារា លទ្ធា។ តត្ថ យេ នហេតុយា បន្នរស វុត្តា, តេសុ យេ វារា អារម្មណេ វុត្តេហិ នវហិ សទិសា, តេសំ វសេន គណនា វេទិតព្ពា។ តត្ថ យេ អារម្មណេ នវ វុត្តា, តេ នហេតុយា វុត្តេសុ បន្នរសសុ កុសលោ “កុសលាកុសលាព្យាកតានំ, អកុសលោ អកុសលកុសលាព្យាកតានំ, អព្យាកតោ អព្យាកតកុសលាកុសលាន”ន្តិ ឥមេហិ នវហិ សទិសា, តេ សន្ធាយ **នហេតុយា អារម្មណេ នវា**តិ វុត្តំ។ **អធិបតិយា ទសា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អារម្មណាទីនញ្ហិ អនុលោមគណនាយ យេ វារា វុត្តា នហេតុបច្ចយេន សទ្ធឹ សំសន្ទនេបិ តេ សព្ពេ លព្ភន្តីតិ វេទិតព្ពា។ “កុសលោ ធម្មោ កុសលស្ស ធម្មស្ស នហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ, ទានំ ទត្វា សីលំ សមាទិយិត្វា ឧបោសថកម្មំ កត្វា តំ បច្ចវេក្ខតិ, បុព្ពេ សុចិណ្ណានិ បច្ចវេក្ខតី”តិ ឥមិនា ឧបាយេន តេសំ បាឡិ ឧទ្ធរិតព្ពា។

នហេតុបច្ចយា អធិបតិយា ទសាតិ ឯត្ថ ឋបេត្វា វីមំសាធិបតី សេសាធិបតិវសេន អនុលោមវិភង្គេ អាគតវារា ឧទ្ធរិតព្ពា។ ឯវមេត្ថ នវ ទសសត្តតីណិតេរសឯកន្តិ ឆ គណនបរិច្ឆេទា, តេសំ វសេន ឩនតរគណនេន សទ្ធឹ អតិរេកគណនស្សាបិ គណនំ បរិហាបេត្វា នហេតុមូលកាទីនំ នយានំ តិមូលកាទីសុ សព្ពសំសន្ទនេសុ គណនា វេទិតព្ពា។ ឥទំ តាវ សាធារណលក្ខណំ ។ ន បនេតំ សព្ពសំសន្ទនេសុ គច្ឆតិ, យេហិ

បន បច្ចយេហិ សទ្ធឹ យេសំ បច្ចយានំ សំសន្ទនេ យេ វារា វិរុជ្ឈន្តិ, តេ អបនេត្វា អវសេសានំ វសេនបេត្ថ គណនា វេទិតព្ពា។

នហេតុបច្ចយា នអារម្មណបច្ចយា អធិបតិយា សត្តាតិ ឯត្ថ ហិ កុសលោ អកុសលស្ស; អព្យាកតោ កុសលស្ស, អកុសលស្សាតិ ឥមេ អារម្មណាធិបតិវសេន លព្ភមានា តយោ វារា វិរុជ្ឈន្តិ។ កស្មា? នអារម្មណបច្ចយាតិ វុត្តត្តា។ តស្មា តេ អបនេត្វា សហជាតាធិបតិនយេនេវេត្ថ “កុសលោ កុសលស្ស, អព្យាកតស្ស, កុសលាព្យាកតស្ស; អកុសលោ អកុសលស្ស, អព្យាកតស្ស, អកុសលាព្យាកតស្ស; អព្យាកតោ អព្យាកតស្សា”តិ សត្ត វារា វេទិតព្ពា។ តេបិ នហេតុបច្ចយាតិ វចនតោ ឋបេត្វា វីមំសាធិបតឹ សេសាធិបតីនំ វសេន។ ឯវំ សព្ពត្ថ ឩនតរគណនបច្ចយវសេន អវិរុជ្ឈមានគណនវសេន ច គណនា វេទិតព្ពា។

យេសុ ច បច្ចយេសុ បច្ចនីយតោ ឋិតេសុ យេ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋន្តិ, តេបិ វេទិតព្ពា។ សេយ្យថិទំ – អនន្តរេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ សមនន្តរាសេវននត្ថិវិគតា អនុលោមតោ ន តិដ្ឋន្តិ, សហជាតេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ ហេតុអញ្ញមញ្ញវិបាកឈានមគ្គសម្បយុត្តា អនុលោមតោ ន តិដ្ឋន្តិ, និស្សយេ បច្ចនីយតោ ឋិតេ វត្ថុបុរេជាតោ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋតិ។ អាហារេ វា ឥន្ទ្រិយេ វា បច្ចនីយតោ ឋិតេ ហេតុអញ្ញមញ្ញវិបាកឈានមគ្គសម្បយុត្តា អនុលោមតោ ន តិដ្ឋន្តិ។ អារម្មណេ បន បច្ចនីយតោ ឋិតេ អធិបតិឧបនិស្សយា អនុលោមតោ ន តិដ្ឋន្តិ, អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយា បន ន លព្ភន្តិ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ យំ លព្ភតិ, យញ្ច ន លព្ភតិ, តំ ជានិត្វា លព្ភមានវសេន វារា ឧទ្ធរិតព្ពា។

តត្ថ សព្ពេសុបិ តិមូលកាទីសុ **អនន្តរេ សត្តា**តិអាទយោ ទុមូលកេ លទ្ធវារាយេវ សត្តមូលកាទីសុ បន **នសហជាតបច្ចយា និស្សយេ តីណី**តិ បុរេជាតវសេន វត្ថុនិស្សយេ តីណិ។ **កម្មេ ទ្វេ** នានាក្ខណិកវសេនេវ។ **អាហារេ ឯកំ** កពឡីការាហារវសេន។ **ឥន្ទ្រិយេ ឯកំ** រូបិន្ទ្រិយវសេន។ កមេន គន្ត្វា **វិប្បយុត្តេ តីណី**តិ កុសលាទីនំ អព្យាកតន្តានិ បច្ឆាជាតវសេន។ **អត្ថិអវិគតេសុ បញ្ចា**តិ តានិ ចេវ តីណិ, កុសលាព្យាកតា អព្យាកតស្ស, អកុសលាព្យាកតា អព្យាកតស្សាតិ ឥមានិ ច ទ្វេ បច្ឆាជាតាហារិន្ទ្រិយវសេនាតិ។ បច្ឆាជាតបច្ចយស្ស បច្ចនីកភាវតោ បដ្ឋាយ បន **អត្ថិអវិគតេសុ ឯក**ន្តិ អព្យាកតោ អព្យាកតស្ស អាហារិន្ទ្រិយវសេន។ នាហារេ គហិតេ នឥន្ទ្រិយបច្ចយាតិ ន គហេតព្ពំ។ តថា នឥន្ទ្រិយេ គហិតេ នាហារបច្ចយាតិ។ កស្មា? ទ្វីសុ ឯកតោ គហិតេសុ គណេតព្ពវារស្ស អភាវតោ។ ឈានមគ្គាទីសុបិ បច្ចនីកតោ ឋិតេសុ អាហារតោ វា ឥន្ទ្រិយតោ វា ឯកំ អនុលោមំ អកត្វាវ អវសានេ **ឥន្ទ្រិយេ ឯកំ, អត្ថិយា ឯកំ, អវិគតេ ឯកំ, អាហារេ ឯកំ, អត្ថិយា ឯកំ, អវិគតេ ឯក**ន្តិ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

នហេតុមូលកំ។

៦៣៦. នារម្មណមូលកាទីសុ នអញ្ញមញ្ញមូលកេ **នអញ្ញមញ្ញបច្ចយា ហេតុយា តីណី**តិ កុសលាទីនិ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ។ **អធិបតិយា អដ្ឋា**តិ អធិបតិយា វុត្តេសុ ទសសុ “កុសលោ កុសលាព្យាកតស្ស, អកុសលោ អកុសលាព្យាកតស្សា”តិ ទ្វេ អបនេត្វា សេសានិ អដ្ឋ។ **សហជាតេ បញ្ចា**តិ ហេតុយា វុត្តេហិ តីហិ សទ្ធឹ “កុសលោ ច អព្យាកតោ ច អព្យាកតស្ស, អកុសលោ ច អព្យាកតោ ច អព្យាកតស្សា”តិ ឥមេ ទ្វេ។ **និស្សយេ សត្តា**តិ តេហិ បញ្ចហិ សទ្ធឹ “អព្យាកតោ កុសលស្ស, អព្យាកតោ អកុសលស្សា”តិ ឥមេ ទ្វេ វត្ថុវសេន។ **កម្មេ តីណី**តិ ហេតុយា វុត្តានេវ។ សេសតិកេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អធិបតិយា តីណី**តិ ហេដ្ឋា វុត្តានេវ។

៦៤៤. នាហារមូលកេ **អញ្ញមញ្ញេ តីណី**តិ ឋបេត្វា អាហារេ សេសចេតសិកវសេន វេទិតព្ពានិ។ យថា ច ហេដ្ឋា, តថា ឥធាបិ នាហារនឥន្ទ្រិយេសុ ឯកេកមេវ គហិតំ, ន ទ្វេ ឯកតោ។

៦៤៨. **នសម្បយុត្តបច្ចយា ហេតុយា តីណី**តិ ហេដ្ឋា នអញ្ញមញ្ញេ វុត្តានេវ។ **អធិបតិយា អដ្ឋា**តិ វុត្តានេវ។ នវិប្បយុត្តមូលកេ **កម្មេ បញ្ចា**តិ កុសលាទិចេតនា សហជាតកុសលាទីនំ, នានាក្ខណិកា កុសលាកុសលចេតនា កម្មសមុដ្ឋានរូបស្សាតិ ឯវំ បញ្ច។ **អាហារិន្ទ្រិយេសុ តីណិ** សហជាតសទិសានិ។ **ឈានមគ្គាទីសុ តីណិ** ហេតុសទិសានិ។

៦៥០. នោអត្ថិមូលកេ យស្មា ហេតុ នោអត្ថិ នាម ន ហោតិ, និយមតោ អត្ថិយេវ, តស្មា តំ អគ្គហេត្វា **នារម្មណេ នវា**តិ វុត្តំ។ យថា ច ហេតុ, តថា អញ្ញេបិ អត្ថិបច្ចយលក្ខណយុត្តា ឯត្ថ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋន្តិ។ **កម្មេ ទ្វេ**តិ ឥទំ បន នានាក្ខណិកកម្មវសេន វុត្តំ។ បច្ចនីយតោ សព្ពេ លព្ភន្តិ។ យំ បន អនុលោមតោ លព្ភមានម្បិ អគ្គហេត្វា តតោ បុរេតរា បច្ចយា បច្ចនីយតោ គយ្ហន្តិ, សោ បច្ឆា យោជនំ លភតិ។ តេនេវេត្ថ “នោ

អត្ថិបច្ចយា នហេតុបច្ចយា...បេ.... នោអវិគតបច្ចយា កម្មេ ទ្វេ’’តិ វុត្តំ។ កស្មា បនេស សកដ្ឋានេយេវ ន គហិតោតិ ? យស្មា អវសេសេសុបិ បច្ចនីយតោ ឋិតេសុ ឯកោវ អនុលោមតោ លព្ភតិ។ តទញ្ញំ តមស្មិំ បច្ចយានុលោមេ លក្ខណំ – យោ សព្ពេសុ បច្ចនីយតោ ឋិតេសុ ឯកោវ អនុលោមតោ លព្ភតិ, សោ បច្ឆា វុច្ចតីតិ។ **នោអត្ថិបច្ចយា នោហេតុបច្ចយា...បេ.... នោអវិគតបច្ចយា ឧបនិស្សយេ នវា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ តទំ បន បកតូបនិស្សយវសេន វុត្តំ។ តមិនា ឧបាយេន សព្ពត្ថ លព្ភមានំ អលព្ភមានំ បុរេវុត្តំ បច្ឆា វុត្តញ្ច វេទិតព្ពន្តិ។

បញ្ហាវារស្ស បច្ចនីយានុលោមវណ្ណនា។

និដ្ឋិតា ច កុសលត្តិកបដ្ឋានស្ស វណ្ណនាតិ។

២. វេទនាត្តិកវណ្ណនា

១. វេទនាត្តិកេ តិស្សោ វេទនា រូបំ និព្ពានន្តិ ឥមេ ធម្មា ន លព្ភន្តិ, តស្មា **ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា**តិអាទិ វុត្តំ។ បដិសន្ធិក្ខណេ **សុខាយ វេទនាយា**តិ សហេតុកបដិសន្ធិវសេន វុត្តំ។ ទុក្ខវេទនា បដិសន្ធិយំ ន លព្ភតីតិ ទុតិយវារេ បដិសន្ធិគ្គហណំ ន កតំ។ តតិយវារេ **បដិសន្ធិក្ខណេ**តិ សហេតុកបដិសន្ធិវសេន វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ឥតោ បរេសុ ច បច្ចយេសុ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។ សព្ពត្ថ តយោ តយោ វារា វុត្តា។ តេន វុត្តំ **ហេតុយា តីណិ… បេ.… អវិគតេ តីណី**តិ។

៦. បច្ចយសំសន្ទនេ បន សហេតុកាយ វិបាកទុក្ខវេទនាយ អភាវតោ ហេតុមូលកនយេ **វិបាកេ ទ្វេ**តិ វុត្តំ។ អធិបតិអាទីហិ សទ្ធឹ សំសន្ទនេសុបិ វិបាកេ ទ្វេយេវ។ កស្មា? វិបាកេ ទុក្ខវេទនាយ អធិបតិឈានមគ្គានំ អភាវតោ។ យេហិ ច សទ្ធឹ សំសន្ទនេ វិបាកេ ទ្វេ វារា លព្ភន្តិ, វិបាកេន សទ្ធឹ សំសន្ទនេ តេសុបិ ទ្វេយេវ។

១០. បច្ចនីយេ នបុរេជាតេ អារុប្បេ ច បដិសន្ធិយញ្ច ទុក្ខវេទនាយ អភាវតោ ទ្វេ វារា អាគតា។ នវិប្បយុត្តេបិ អារុប្បេ ទុក្ខាភាវតោ ទ្វេយេវ។ សព្ពអរូបធម្មបរិគ្គាហកា បន សហជាតាទយោ បច្ចយា ឥមស្មឹ បច្ចនីយវារេ បរិហាយន្តិ។ កស្មា? វេទនាសម្បយុត្តស្ស ធម្មស្ស វេទនាសម្បយុត្តំ បដិច្ច សហជាតាទីហិ វិនា អនុប្បត្តិតោ បច្ឆាជាតបច្ចយញ្ច វិនាវ ឧប្បត្តិតោ។

១៧. បច្ចយសំសន្ទនេ បន **នបុរេជាតេ ឯក**ន្តិ អារុប្បេ បដិសន្ធិយញ្ច អហេតុកាទុក្ខមសុខវេទនាសម្បយុត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **នកម្មេ ទ្វេ**តិ អហេតុកកិរិយសម្បយុត្តចេតនាវសេន វុត្តំ។ សុខាយ ហិ អទុក្ខមសុខាយ ច វេទនាយ សម្បយុត្តេ ធម្មេ បដិច្ច តាហិ វេទនាហិ សម្បយុត្តា អហេតុកកិរិយចេតនា ឧប្បជ្ជន្តិ។ នហេតុបច្ចយា នវិបាកេបិ ឯសេវ នយោ។ **នវិប្បយុត្តេ ឯក**ន្តិ អារុប្បេ អាវជ្ជនវសេន វុត្តំ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពសំសន្ទនេសុ គណនា វេទិតព្ពា។

២៥-៣៧. អនុលោមបច្ចនីយេ បច្ចនីយេ លទ្ធបច្ចយា ឯវ បច្ចនីយតោ តិដ្ឋន្តិ។ បច្ចនីយានុលោមេ សព្ពារូបធម្មបរិគ្គាហកា សហជាតាទយោ អនុលោមតោវ តិដ្ឋន្តិ, ន បច្ចនីយតោ។ អហេតុកស្ស បន ចិត្តុប្បាទស្ស អធិបតិ នត្ថីតិ អធិបតិបច្ចយោ អនុលោមតោ ន តិដ្ឋតិ។ បដិច្ចវារាទីសុ បន បច្ឆាជាតោ អនុលោមតោ ន លព្ភតិយេវាតិ បរិហីនោ។ យេ ចេត្ថ អនុលោមតោ លព្ភន្តិ, តេ បច្ចនីយតោ លព្ភមានេហិ សទ្ធឹ បរិវត្តេត្វាបិ យោជិតាយេវ។ តេសុ តីណិ ទ្វេ ឯកន្តិ តយោវ វារបរិច្ឆេទា, តេ សព្ពត្ថ យថានុរូបំ សល្លក្ខេតព្ពា។ យោ ចាយំ បដិច្ចវារេ វុត្តោ, សហជាតវារាទីសុបិ អយមេវ វណ្ណនានយោ។

៣៨. បញ្ហាវារេ បន **សម្បយុត្តកានំ ខន្ធាន**ន្តិ តេន សទ្ធឹ សម្បយុត្តកានំ ខន្ធានំ តេហិយេវ វា ហេតូហិ សុខវេទនាទីហិ វា។

៣៩. **វិប្បដិសារិស្សា**តិ ទានាទីសុ តាវ “កស្មា មយា ឥទំ កតំ, ទុដ្ឋុ មេ កតំ, អកតំ សេយ្យោ សិយា”តិ ឯវំ វិប្បដិសារិស្ស។ ឈានបរិហានិយំ បន “បរិហីនំ មេ ឈានំ, មហាជានិយោ វតម្ហី”តិ ឯវំ វិប្បដិសារិស្ស។ **មោហោ ឧប្បជ្ជតី**តិ ទោសសម្បយុត្តមោហោ។ តថា **មោហំ អរព្ភា**តិ ទោសសម្បយុត្តមោហមេវ។

៤៥. **សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ភវង្គំ អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស ភវង្គស្សា**តិ តទារម្មណសង្ខាតំ បិដ្ឋិភវង្គំ មូលភវង្គស្ស។ **វុដ្ឋានស្សា**តិ តទារម្មណស្ស ភវង្គស្ស វា។ ឧភយម្បិ ហេតំ កុសលាកុសលជវនតោ វុដ្ឋិតត្តា វុដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ **កិរិយំ វុដ្ឋានស្សា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ផលំ វុដ្ឋានស្សា**តិ ផលចិត្តំ ភវង្គស្ស។ ភវង្គេន ហិ ផលតោ វុដ្ឋិតោ នាម ហោតិ។ បរតោ “វុដ្ឋាន”ន្តិ អាគតដ្ឋានេសុបិ ឯសេវ នយោ។

៤៦. **ទុក្ខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា ខន្ធា**តិ ទោមនស្សសម្បយុត្តា អកុសលា ខន្ធា។ **អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស វុដ្ឋានស្សា**តិ តទារម្មណសង្ខាតស្ស អាគន្តុកភវង្គស្ស វា ឧបេក្ខាសម្បយុត្តមូលភវង្គស្ស វា។ សចេ បន សោមនស្សសហគតំ មូលភវង្គំ ហោតិ, តទារម្មណស្ស ច ឧប្បត្តិការណំ ន ហោតិ, ជវនស្ស អារម្មណតោ អញ្ញស្មិម្បិ អារម្មណេ អទុក្ខមសុខវេទនំ អកុសលវិបាកំ ឧប្បជ្ជតេវ។ តម្បិ ហិ ជវនតោ វុដ្ឋិតត្តា វុដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ សហជាតបច្ចយាទិនិទ្ទេសា ឧត្តានត្ថាយេវ។ នហេត្ថ កិញ្ចិ អត្ថិ, យំ ន សក្កា សិយា ហេដ្ឋា វុត្តនយេន វេទិតុំ, តស្មា សាធុកំ ឧបលក្ខេតព្ពំ។

៦២. ឥទានិ យស្មិំ យស្មិំ បច្ចយេ យេ យេ វារា លទ្ធា, សព្ពេ តេ សង្ខិបិត្វា គណនាយ ទស្សេតុំ **ហេតុយា តីណី**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សព្ពានិ តីណិ សុទ្ធានំ តិណ្ណំ បទានំ វសេន វេទិតព្ពានិ។ អារម្មណេ នវ ឯកមូលកេ ការសានានិ។ អធិបតិយា បញ្ច សហជាតាធិបតិវសេន អមិស្សានិ តីណិ, អារម្មណាធិបតិវសេន ច "សុខាយ សម្បយុត្តោ សុខាយ សម្បយុត្តស្ស, អទុក្ខមសុខាយ សម្បយុត្តោ អទុក្ខមសុខាយ សម្បយុត្តស្សា"តិ ទ្វេ, តានិ ន គណេតព្ពានិ។ សុខាយ បន សម្បយុត្តោ អទុក្ខមសុខាយ, អទុក្ខមសុខាយ សម្បយុត្តោ សុខាយាតិ ឥមានិ ទ្វេ គណេតព្ពានីតិ ឯវំ បញ្ច។ **អនន្តរសមនន្តរេសុ សត្តា**តិ សុខា ទ្វិន្នំ, តថា ទុក្ខា, អទុក្ខមសុខា តិណ្ណម្បីតិ ឯវំ សត្ត។ **ឧបនិស្សយេ នវា**តិ សុខសម្បយុត្តោ សុខសម្បយុត្តស្ស តីហិបិ ឧបនិស្សយេហិ, ទុក្ខសម្បយុត្តស្ស បកតូបនិស្សយេនេវ, ឧបេក្ខាសម្បយុត្តស្ស តីហិបិ, ទុក្ខសម្បយុត្តោ ទុក្ខសម្បយុត្តស្ស អនន្តរបកតូបនិស្សយេហិ, សុខសម្បយុត្តស្ស បកតូបនិស្សយេន, អទុក្ខមសុខសម្បយុត្តស្ស ទ្វិធា, អទុក្ខមសុខសម្បយុត្តោ អទុក្ខមសុខសម្បយុត្តស្ស តិធាបិ, តថា សុខសម្បយុត្តស្ស, ទុក្ខសម្បយុត្តស្ស អនន្តរបកតូបនិស្សយេហីតិ ឯវំ នវ។ បច្ចយភេទតោ បនេត្ថ បកតូបនិស្សយា នវ, អនន្តរូបនិស្សយា សត្ត, អារម្មណូបនិស្សយា ចត្តារោតិ វីសតិ ឧបនិស្សយា។ បុរេជាតបច្ឆាជាតា បនេត្ថ ឆិជ្ជន្តិ។ ន ហិ បុរេជាតា បច្ឆាជាតា វា អរូបធម្មា អរូបធម្មានំ បច្ចយា ហោន្តិ។

កម្មេ អដ្ឋាតិ សុខសម្បយុត្តោ សុខសម្បយុត្តស្ស ទ្វិធាបិ, ទុក្ខសម្បយុត្តស្ស នានាក្ខណិកតោវ តថា ឥតរស្ស។ ទុក្ខសម្បយុត្តោ ទុក្ខសម្បយុត្តស្ស ទ្វិធាបិ, សុខសម្បយុត្តស្ស នត្ថិ, ឥតរស្ស នានាក្ខណិកតោវ អទុក្ខមសុខសម្បយុត្តោ អទុក្ខមសុខសម្បយុត្តស្ស ទ្វិធាបិ, ឥតរេសំ នានាក្ខណិកតោតិ ឯវំ អដ្ឋ។ បច្ចយភេទតោ បនេត្ថ នានាក្ខណិកា អដ្ឋ, សហជាតា តីណីតិ ឯកាទស កម្មបច្ចយា។ យថា ច បុរេជាតបច្ឆាជាតា, ឯវំ វិប្បយុត្តបច្ចយោបេត្ថ ឆិជ្ជតិ។ អរូបធម្មា ហិ អរូបធម្មានំ វិប្បយុត្តបច្ចយោ ន ហោន្តិ។ **នត្ថិវិគតេសុ សត្ត** អនន្តរសទិសាវ។ ឯវមេត្ថ តីណិ បញ្ច សត្ត អដ្ឋ នវាតិ បញ្ច គណនបរិច្ឆេទា។ តេសំ វសេន បច្ចយសំសន្ទនេ ឧនតរគណនេន សទ្ធិំ សំសន្ទនេសុ អតិរេកញ្ច អលព្ភមានញ្ច អបនេត្វា គណនា វេទិតព្ពា។

៦៣-៦៤. ហេតុយា សទ្ធិំ អារម្មណំ ន លព្ភតិ, តថា អនន្តរាទយោ។ **អធិបតិយា ទ្វេ**តិ ទុក្ខបទំ ឋបេត្វា សេសានិ ទ្វេ។ ទុក្ខសម្បយុត្តោ ហិ ហេតុ អធិបតិ នាម នត្ថិ, តស្មា សោ ន លព្ភតីតិ អបនីតោ។ សេសទ្វយេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥតិ ហេតុមូលកេ ទ្វេយេវ គណនបរិច្ឆេទា, តេសំ វសេន ឆ យដនានិ វុត្តានិ។ តេសុ បឋមំ អវិបាកភូតានំ ញាណវិប្បយុត្តនិរាធិបតិធម្មានំ វសេន វុត្តំ, ទុតិយំ តេសញ្ញេវ វិបាកភូតានំ, តតិយចតុត្ថានិ តេសញ្ញេវ ញាណសម្បយុត្តានំ, បញ្ចមំ អវិបាកភូតសាធិបតិអមោហវសេន, ឆដ្ឋំ វិបាកភូតសាធិបតិអមោហវសេន។ បឋមំ វា សព្ពហេតុវសេន, ទុតិយំ សព្ពវិបាកហេតុវសេន, តតិយំ សព្ពាមោហហេតុវសេន, ចតុត្ថំ សព្ពវិបាកាមោហហេតុវសេន។ បញ្ចមំ សព្ពសាធិបតិអមោហវសេន, ឆដ្ឋំ សព្ពសាធិបតិវិបាកាមោហវសេន។

៦៦. អារម្មណមូលកេ **អធិបតិយា ចត្តារី**តិ អារម្មណាធិបតិវសេន សុខំ សុខស្ស, អទុក្ខមសុខស្ស, អទុក្ខមសុខំ អទុក្ខមសុខស្ស, សុខស្សាតិ ឯវំ ចត្តារិ។ ឧបនិស្សយេបិ អារម្មណូបនិស្សយវសេន ចត្តារោ វុត្តា។ យដនានិ បនេត្ថ ឯកមេវ។ អធិបតិមូលកាទីសុបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ យំ លព្ភតិ យញ្ច ន លព្ភតិ, តំ សព្ពំ សាធុកំ សល្លក្ខេត្វា សំសន្ទនយដនគណនា វេទិតព្ពា។

៨៣-៨៧. បច្ចនីយម្ហិ កុសលត្តិកេ វុត្តនយេនេវ អនុលោមតោ បច្ចយេ ឧទ្ធរិត្វា តត្ថ លទ្ធានំ វារានំ វសេន បច្ចនីយតោ គណនវសេន **នហេតុយា នវា**តិ សព្ពបច្ចយេសុ នវ វារា ទស្សិតា ។ តេ ឯកមូលកេការសានានំ នវន្នំ វិស្សជ្ជនានំ វសេន "សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តស្ស ធម្មស្ស នហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ, សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តេន ចិត្តេន ទានំ ទត្វា"តិអាទិនា នយេន បាឡិំ ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេតព្ពា។ បច្ចយសំសន្ទនេ បនេត្ថ **នហេតុបច្ចយា...បេ.... នឧបនិស្សយេ អដ្ឋា**តិ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយវសេន វេទិតព្ពា។ ទុព្ពលកម្មញ្ហិ វិបាកស្ស ន ឧបនិស្សយោ ហោតិ។ កេវលំ បន នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេនេវ បច្ចយោ ហោតិ។ សេសមេត្ថ អនុលោមបច្ចនីយបច្ចនីយានុលោមេសុ ច តេសំ តេសំ បច្ចយានំ យោគេ លទ្ធវារវសេន សក្កា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ គណេតុំ, តស្មា ន វិត្ថារិតន្តិ។

វេទនាត្តិកវណ្ណនា។

៣. វិបាកត្តិកវណ្ណនា

១-២៣. វិបាកត្តិកេ **វិបាកំ ធម្មំ បដិច្ច វិបាកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិ យេ ហេតុបច្ចយេ តេរស វារា វុត្តា, តេ សង្ខិបិត្វា គណនាយ ទស្សេតុំ **ហេតុយា តេរសា**តិ វុត្តំ។ **អារម្មណេ បញ្ចា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេត្ថ តេរស បញ្ច នវ សត្ត តីណិ ទ្វេតិ ឆ គណនបរិច្ឆេទា, តេសំ វសេន បច្ចយសំសន្ទនេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ គណនា វេទិតព្ពា។

២៤-៥២. បច្ចនីយេបិ **វិបាកំ ធម្មំ បដិច្ច វិបាកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ នហេតុបច្ចយា**តិ យេ នហេតុបច្ចយេ ទស វារា វុត្តា, តេ សង្ខិបិត្វា គណនាយ ទស្សេតុំ **នហេតុយា ទសា**តិ វុត្តំ។ **ន អារម្មណេ បញ្ចា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេត្ថ ទស បញ្ច តេរស ទ្វាទស ទ្វេ ឯកំ នវ តីណីតិ អដ្ឋ គណនបរិច្ឆេទា, តេសំ វសេន បច្ចយសំសន្ទនេ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វិត្ថារតោ គណនា វេទិតព្ពា។ បាឡិ បន សង្ខិត្តា, ឯតេសញ្ញេវ បន លទ្ធគណនវារបរិច្ឆេទានំ វារានំ វសេន សំសន្ទិត្វា អនុលោមបច្ចនីយំ បច្ចនីយានុលោមញ្ច វេទិតព្ពំ។

សហជាតវារោ ឥមិនាវ ឯកគតិកោ។ បច្ចយនិស្សយសំសដ្ឋសម្បយុត្តវារា យថាបាឡិមេវ និយ្យន្តិ។

៩២. បញ្ហាវារេ **កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ**តិ ឯតស្មឹ វិបស្សនាវសេន បវត្តេ កុសលេ សារជ្ជនាទិវសេន បវត្តេ អកុសលេ ច និរុទ្ធេ។ **វិបាកោ តទារម្មណតា ឧប្បជ្ជតី**តិ កាមាវចរវិបាកោ តទារម្មណតាយ ឧប្បជ្ជតិ។ យេ បន “វិបស្សនាជវនានំ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចានញ្ច បរិយោសានេ តទារម្មណំ នត្ថី”តិ វទន្តិ, តេ ឥមាយ តន្តិយា បដិសេធេតព្ពា។ **អាកាសានញ្ចាយតនកុសលំ វិញ្ញាណញ្ចាយតនស្ស កិរិយស្ស អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ**តិ អរហត្តំ បត្វា អសមាបន្នបុព្ពា សមាបត្តិយោ បដិលោមតោ សមាបជ្ជន្តស្ស វសេនេតំ វុត្តំ។ ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពវិស្សជ្ជនេសុ សាធុកំ បាឡឹ ឧបបរិក្ខិត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

១២០. **ហេតុយា សត្ត, អារម្មណេ នវ, អធិបតិយា ទសា**តិអាទីសុបិ សហជាតាធិបតិវសេន អារម្មណាធិបតិវសេន សហជាតនិស្សយវសេន បុរេជាតនិស្សយវសេន អនន្តរូបនិស្សយវសេន អារម្មណូបនិស្សយវសេន បកតូបនិស្សយវសេន សហជាតវិប្បយុត្តវសេន បុរេជាតបច្ឆាជាតវិប្បយុត្តវសេនាតិ យត្ថ យត្ថ យថា យថា យត្តកានិ វិស្សជ្ជនានិ លព្ភន្តិ, តត្ថ តត្ថ តថា តថា តានិ សព្ពានិ សល្លក្ខេតព្ពានិ។ តថា បច្ចនីយាទីសុ អនុលោមវសេន វារុទ្ធរណំ, អនុលោមតោ លទ្ធវារានំ បច្ចនីយតោ គណនា, បច្ចយសំសន្ទនំ, អនុលោមបច្ចនីយេ បច្ចនីយានុលោមេ ច សុទ្ធិកេសុ ចេវ សំសន្ទនវសេន ច បវត្តេសុ ហេតុមូលកាទីសុ លព្ភមានវារគណនា, អលព្ភមានានំ អលព្ភមានតាតិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

យថា ចេត្ថ, ឯវំ ឥតោ បរេសុបិ តិកទុកេសុ។ បដ្ឋានបករណញ្ហិ បាឡិតោវ អនន្តំ អបរិមាណំ។ តស្ស បទបដិបាដិយា អត្ថំ វណ្ណយិស្សាមីតិ បដិបន្នស្ស អតិទីឃាយុកស្សាបិ អាយុ នប្បហោតិ។ ន ចស្ស ឯកទេសំ វណ្ណេត្វា សេសម្ហិ នយតោ ទស្សិយមានេ ន សក្កា អត្ថោ ជានិតុំ, តស្មា ឥតោ បរំ ឯត្តកម្បិ អវត្វា សេសេសុ តិកទុកេសុ ហេដ្ឋា អវុត្តប្បការត្តា យំ យំ អវស្សំ វត្តព្ពំ, តំ តទេវ វក្ខាម។ យំ បន អវត្វា គមិស្សាម, តំ បាឡិនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

វិបាកត្តិកវណ្ណនា។

៤. ឧបាទិន្នត្តិកវណ្ណនា

៥១. ឧបាទិន្នុបាទានិយត្តិកស្ស បញ្ហាវារេ **វត្ថុ ឧបាទានិយានំ ខន្ធានំ បុរេជាតបច្ចយេន បច្ចយោ**តិ បវត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បដិសន្ធិយំ បន តំ បុរេជាតំ ន ហោតិ។

៧២. ឧបាទិន្នុបាទានិយោ កពឡីការោ អាហារោ ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស កាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោតិ ឯត្ថ ឧបាទិន្នុបាទានិយោ កពឡីការាហារោ នាម កម្មសមុដ្ឋានានំ រូបានំ អព្ភន្តរគតា ឱជា។ **ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស កាយស្សា**តិ តស្សេវ កម្មសមុដ្ឋានរូបកាយស្ស អាហារបច្ចយេន បច្ចយោ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ វិយ កដត្តារូបានំ អនុបាលនឧបត្ថម្ភនវសេន បច្ចយោ, ន ជនកវសេន។ យំ បន មណ្ឌូកាទយោ គិលិត្វា ឋិតានំ អហិអាទីនំ កាយស្ស ជីវមានកមណ្ឌូកាទិសរីរេ ឱជា អាហារបច្ចយេន បច្ចយោតិ វទន្តិ, តំ ន គហេតព្ពំ។ ន ហិ ជីវមានកសរីរេ ឱជា អញ្ញស្ស សរីរស្ស អាហារបច្ចយតំ សាធេតិ។ **អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស កាយស្សា**តិ ឯត្ថ បន ជនកវសេនាបិ លព្ភតិ។ **ឧបាទិន្នុបាទានិយស្ស ច អនុបាទិន្នុបាទានិយស្ស** ចាតិ ឯត្ថ ឯកស្ស ឧបត្ថម្ភកវសេន, ឯកស្ស ជនកវសេន, ឧភិន្នម្បិ វា ឧបត្ថម្ភកវសេនេវ វុត្តោ។ ទ្វេ បន អាហារា ឯកតោ បច្ចយា ហោន្តា ឧបត្ថម្ភកាវ ហោន្តិ, ន ជនកា។ សេសមេត្ថ បាឡិមេវ សាធុកំ ឱលោកេត្វា វេទិតព្ពំ។

ឧបាទិន្នត្តិកវណ្ណនា។

៥-២២. សង្កិលិដ្ឋត្តិកាទិវណ្ណនា

សង្កិលិដ្ឋសង្កិលេសិកត្តិកេ សព្ពំ កុសលត្តិកេ វុត្តនយានុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។

៧៩. វិតក្កត្តិកេ **យថាកម្មូបគញាណស្ស បរិកម្ម**ន្តិ ទិព្ពចក្ខុបរិកម្មមេវ តស្ស ឧប្បាទនត្ថាយ បរិកម្មំ។ ឧប្បន្នស្ស បន វឡញ្ជនកាលេ បរិកម្មំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។

៨២. តិ តទារម្មណភវង្គមូលភវង្គានំ វសេន វុត្តំ។ សេសមេត្ថ សព្ពំ បាឡិវសេនេវ វេទិតព្ពំ។

ទស្សនត្តិកេ **ទស្សនេន បហាតព្ពោ រាគោ ឧប្បជ្ជតី**តិអាទីសុ ទស្សនេន បហាតព្ពោ បុថុជ្ជនស្ស ឧប្បជ្ជតិ។ ភាវនាយ បហាតព្ពោ សោតាបន្នស្សាបីតិ ឯវំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា នុប្បជ្ជន្តីតិ វេទិតព្ពា។ ទស្សនេន បហាតព្ពោ ធម្មោ ភាវនាយ បហាតព្ពស្ស ធម្មស្ស ឯកេនបិ បច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតិ។ សេសមេត្ថ បាឡី អនុគន្ត្វា កុសលត្តិកេ វុត្តលក្ខណវសេនេវ វេទិតព្ពំ។

ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកត្តិកេ ទស្សនេនបហាតព្ពហេតុកាទីនំ វិភាគោ អដ្ឋកថាកណ្ឌេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហគតោ មោហោ អហេតុកត្តា តតិយបទេ បវិដ្ឋោ។ ឯវមេត្ថ យេសំ ទស្សនភាវនាហិ បហាតព្ពោ ហេតុ អត្ថិ, តេ បហាតព្ពហេតុកា។ យេសំ សោ នត្ថិ តេ នេវទស្សនេន នភាវនាយបហាតព្ពហេតុកាតិ ឥមំ បហាតព្ពហេតុកវិភាគំ ញត្វា សេសំ ទស្សនេនបហាតព្ពត្តិកេ ចេវ កុសលត្តិកេ ច ទស្សិតលក្ខណានុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។

អាចយគាមិត្តិកេ ច បដិច្ចវារសំសដ្ឋវារេសុ អនុលោមំ កុសលត្តិកសទិសមេវ។ សេសំ វិស្សជ្ជនគោគណនតោ ច យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។

សេក្ខត្តិកេ អសេក្ខោ ធម្មោ សេក្ខស្ស ធម្មស្ស ន កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ។ សេក្ខោ អសេក្ខស្ស អនន្តរបកតូបនិស្សយោ បន ហោតិ។ សេសមេត្ថ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ, តថា បរិត្តត្តិកេ។

បរិត្តារម្មណត្តិកេ **អប្បមាណារម្មណាចេតនា**តិ សេក្ខានំ គោត្រភុចេតនា, បច្ចវេក្ខណចេតនាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ **វិបាកានំ បរិត្តារម្មណាន**ន្តិ បដិសន្ធិយំ កម្មំ អារម្មណំ កត្វា, បវត្តេ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិវសេនរូបាទិអារម្មណំ, តទារម្មណវសេន ជវនេន គហិតបរិត្តារម្មណញ្ច អារម្មណំ កត្វា ឧប្បន្នានំ។ យេ បន “គោត្រភុចិត្តេន នត្ថិ បដិសន្ធី”តិ វទន្តិ, តេ ឥមិនា សុត្តេន បដិសេធេតព្ពា។ សេសមេត្ថ បាឡិនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ហីនត្តិកោ សង្កិលិដ្ឋត្តិកសទិសោ។

មិច្ឆត្តត្តិកេ មិច្ឆត្តនិយតោ សម្មត្តនិយតស្ស, សម្មត្តនិយតោ វា មិច្ឆត្តនិយតស្ស កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ ន ហោតិ។ មិច្ឆត្តនិយតោ វា សម្មត្តនិយតោ វា សហជាតាធិបតិរហិតោ នាម នត្ថិ។ សម្មត្តនិយតេ ឯកន្តតោ អារម្មណបុរេជាតំ នត្ថិ, មិច្ឆត្តនិយតេ សិយា អារម្មណបុរេជាតំ។ អនិយតំ ចិត្តំ អារព្ភ និយតា មិច្ឆាទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជេយ្យ។ សេសា និយតំ អារព្ភ និយតំ នុប្បជ្ជតិ, មិច្ឆត្តនិយតំ គរុំ កត្វា ន កោចិ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ។ កុសលោ មិច្ឆត្តស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ ន ហោតិ។ សេសមេត្ថ បាឡិយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

មគ្គារម្មណត្តិកេ បដិច្ចវារស្ស អនុលោមេ វិបាកបច្ចយោ នត្ថិ។ កម្មបច្ចយេបិ ឥមស្មឹ តិកេ នានាក្ខណិកំ ន លព្ភតិ, តថា ឧប្បន្នត្តិកអតីតត្តិកេសុ។ បច្ចនីយេ **អហេតុកំ មគ្គារម្មណ**ន្តិ អហេតុកំ មគ្គារម្មណំ, អាវជ្ជនំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ បាឡិអនុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។

ឧប្បន្នត្តិកេ ច អតីតត្តិកេ ច បដិច្ចវារាទយោ នត្ថិ, បញ្ហាវារមត្តមេវ លព្ភតិ។ កស្មា? បដិច្ចវារាទយោ ហិ សហជាតបុរេជាតានញ្ញេវ ហោន្តិ។ ឥមេ ច តិកា អតីតានាគតមិស្សកា។ ឧប្បន្នត្តិកេ ចេត្ថ អនន្តរភាគិយាបិ បច្ចយា ន លព្ភន្តិ។ កស្មា? ឧប្បន្នត្តិកេ អតីតស្ស អភាវតោ។ ឧប្បន្នោ ច អនុប្បន្នោ ចាតិ ឥមេ ចេត្ថ ទ្វេ ធម្មា ឧប្បន្នស្ស ច អនុប្បន្នស្ស ចាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ន កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ។ អនុប្បន្នោ ច ឧប្បាទី ចាតិ ឥមេ បន ទ្វេ ឧប្បន្នស្ស អារម្មណូបនិស្សយវសេន ទ្វីហិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ។ សេសមេត្ថ បាឡិយំ អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អតីតត្តិកេ បច្ចុប្បន្នំ អតីតានាគតស្ស, អតីតានាគតញ្ច អតីតានាគតស្ស ន កេនចិ បច្ចយេន បច្ចយោ។ និព្ពានំ បន ទ្វីសុបិ ឥមេសុ តិកេសុ នេវ បច្ចយតោ ន បច្ចយុប្បន្នតោ លព្ភតិ។ សេសមិធាបិ បាឡិយំ អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អជ្ឈត្តត្តិកេ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាបទំ ន គហិតំ។ អជ្ឈត្តពហិទ្ធាសង្ខាតា ហិ ឧភោ រាសយោ នេវ ឯកតោ បច្ចយា ហោន្តិ, ន បច្ចយុប្បន្នា; តស្មា ហត្ថតលេ ឋបិតស្ស សាសបស្ស វណ្ណោបិ ហត្ថតលវណ្ណេន សទ្ធិំ ឯកតោ អារម្មណំ ន ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។ យថា ច អជ្ឈត្តពហិទ្ធាបទំ, ឯវមេត្ថ អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកេបិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណបទំ ន លព្ភតិ។ សេសំ យថាបាឡិមេវ និយ្យាតិ។

សនិទស្សនត្តិកេបិ បាឡិវសេនេវ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ គណនាបេត្ថ បាឡិយំ អាគតវារេ សង្ខិបិត្វា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ សំសន្ទនេសុ សំសន្ទិត្វា វេទិតព្ពាតិ។

ធម្មានុលោមេ តិកបដ្ឋានវណ្ណនា។

២. ទុកបដ្ឋានវណ្ណនា

ទុកបដ្ឋានេបិ សព្ពទុកេសុ បញ្ហាវិស្សជ្ជនានិ ចេវ គណនា ច បាឡិយំ អាគតនយេនេវ វេទិតព្ពា។ អបិចេត្ថ សហេតុកហេតុសម្បយុត្តទុកានំ វិស្សជ្ជនំ ហេតុទុកវិស្សជ្ជនសទិសំ; តថា ហេតូចេវសហេតុកហេតូចេវហេតុសម្បយុត្តទុកានំ, តថា សប្បច្ចយសង្ខតទុកានំ។ **ឥទំ ទុកំ យថា សប្បច្ចយទុកំ, ឯវំ កាតព្ព**ន្តិ ឥទំ យស្មា សប្បច្ចយោ វិយ អប្បច្ចយេន សង្ខតោបិ, អសង្ខតេន សទ្ធឹ យោជនំ ន លព្ភតិ, តស្មា វុត្តំ។ សារម្មណចិត្តសម្បយុត្តសំសដ្ឋទុកាបិ សទិសវិស្សជ្ជនាយេវ; តថា អាសវឱឃយោគគោច្ឆកា។ ឯតេ ហិ តយោ អញ្ញមញ្ញំ សទិសវិស្សជ្ជនាយេវ។ អបិច លោកិយសាសវសំយោជនិយគន្ថនិយនីវរណិយបរាមដ្ឋសង្កិលេសិកទុកា អាសវវិប្បយុត្តសាសវសំយោជនវិប្បយុត្តសំយោជនិយគន្ថវិប្បយុត្តគន្ថនិយនីវរណវិប្បយុត្តនីវរណិយបរាមាសវិប្បយុត្តបរាមដ្ឋកិលេសវិប្បយុត្តសង្កិលេសិកបរិយាបន្នសឧត្តរទុកាត ឥមេបិ ទុកា សមានា។

កិលេសទុកំ សំយោជនទុកសទិសំ។ សង្កិលិដ្ឋកិលេសសម្បយុត្តនីវរណសម្បយុត្តទស្សនេនបហាតព្ពសរណទុកាបិ សមានា។ តថាកិលេសា ចេវ សង្កិលិដ្ឋនីវរណា ចេវ នីវរណសម្បយុត្តកិលេសា ចេវ កិលេសសម្បយុត្តទុកា។ ឥមិនា នយេន សព្ពេសំ អត្ថតោ សទិសានំ ទុកានំ វិស្សជ្ជនានិ សទិសានេវ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ សព្ពស្មិម្បិ បន បដ្ឋានេ កេនចិវិញ្ញេយ្យទុកំ ន លព្ភតិ។ អាសវា ចេវ អាសវសម្បយុត្តា ច, សំយោជនា ចេវ សំយោជនសម្បយុត្តា ច, គន្ថា ចេវ គន្ថសម្បយុត្តា ច, នីវរណា ចេវ នីវរណសម្បយុត្តា ច, កិលេសា ចេវ សង្កិលិដ្ឋា ចាតិ ឯវរូបេសុ ទុកេសុ វិបាកបច្ចយោ ចេវ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយោ ច ន លព្ភតិ។ នហេតុសហេតុកនហេតុអហេតុកេសុ ហេតុបច្ចយោ នត្ថិ។ ហេតូ ចេវ ហេតុសម្បយុត្តា ច, អាសវា ចេវ អាសវសម្បយុត្តា ច, គន្ថា ចេវ គន្ថសម្បយុត្តា ចាតិ ឥមេសុ ទុកេសុ នហេតុនឈាននមគ្គា ន លព្ភន្តិ។ សំយោជនា ចេវ សំយោជនសម្បយុត្តា ច, នីវរណា ចេវ នីវរណសម្បយុត្តា ច, កិលេសា ចេវ កិលេសសម្បយុត្តា ច, កិលេសា ចេវ សង្កិលិដ្ឋា ចាតិ ឥមេសុ បន វិចិកិច្ឆុទ្ធច្ចសហគតស្ស មោហស្ស វសេន នហេតុបច្ចយោ លព្ភតិ; នឈាននមគ្គបច្ចយា ន លព្ភន្តីតិ ឯវំ សព្ពទុកេសុ លព្ភមានាលព្ភមានំ ឧបបរិក្ខិត្វា បាឡិវសេនេវ វារគណនា វេទិតព្ពាតិ។

ទុកបដ្ឋានវណ្ណនា។

៣. ទុកតិកបដ្ឋានវណ្ណនា

ទុកតិកបដ្ឋានេ ហេតុំ កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ហេតុ កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយាតិ ឯវំ បញ្ហាមត្តុទ្ធារវសេនេវ សង្ខេបតោ ទេសនា កតា។ “កុសលំ អលោភំ បដិច្ច អទោសោ អមោហោ”តិអាទិនា បន នយេន វិត្ថារោ វត្តព្ពោ សិយា, សោ ហេដ្ឋា ទស្សិតនយេន សក្កា អវុត្តោបិ ជានិតុន្តិ ឯកបទេបិ ឯកបច្ចយោ វា ន វុត្តោ។ យា បនេសា សង្ខេបតោ ទេសនា កតា, សា ឯវំ កតាតិ វេទិតព្ពា។ ហេតុទុកេន ហិ សទ្ធឹ កុសលបទំ យោជេត្វា បដិច្ចវារេ អនុលោមស្ស ចេវ បច្ចនីយស្ស ច វសេន សព្ពេ លព្ភមានកបច្ចយា ទស្សិតា, អនុលោមបច្ចនីយបច្ចនីយានុលោមនយា ចេវ សហជាតវារាទយោ ច ន ទស្សិតា, កេវលំ “បដិច្ចវារសទិសំយេវ វិត្ថារេតព្ព”ន្តិ វុត្តំ។ បញ្ហាវារេ បញ្ហម្បិ អវិស្សជ្ជេត្វា កេវលំ បញ្ហុទ្ធារមត្តំ កត្វា អនុលោមបច្ចនីយវសេនេវ លព្ភមានបច្ចយា ទស្សិតា។ យថា ច កុសលបទំ, ឯវំ អកុសលអព្យាកតបទានិបិ ហេតុទុកេន សទ្ធឹ យោជេត្វា ហេតុកុសលទុកតិកំ និទ្ទិសិតព្ពន្តិ វុត្តំ។

តតោ បរំ **ហេតុំ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្ម**ន្តិអាទិនា នយេន ហេតុវេទនាទុកតិកាទីនិ ឯកវីសតិ ទុកតិកានិ ទស្សិតានិ។ យស្មា បន ហេតុ នាម សនិទស្សនសប្បដិឃោ អនិទស្សនសប្បដិឃោ វា នត្ថិ, តស្មា ហេតុបទេន សទ្ធឹ សនិទស្សនសប្បដិឃអនិទស្សនសប្បដិឃបទានិ ន យោជិតានិ។ ឯវំ ហេតុទុកេន សទ្ធឹ លព្ភមានកវសេន ទ្វាវីសតិ តិកេ យោជេត្វា បុន តេ សហេតុកទុកាទីហិ សរណទុកបរិយោសានេហិ សព្ពទុកេហិ សទ្ធឹ យោជិតា។ តត្ថ យំ យំ បទំ យេន យេន បទេន សទ្ធឹ យោជនំ ន គច្ឆតិ, តំ តំ បាឡិយំយេវ ន លព្ភតីតិ វុត្តំ។ ឯវមេត្ថ ឯកេន ទុកេន សទ្ធឹ ពាវីសតិ តិកេ យោជេត្វា បុន អបរេន ពាវីសតិ, អបរេន ពាវីសតីតិ បដិបាដិយា ទុកសតេ លព្ភមានទុកបទេហិ សទ្ធឹ ទ្វាវីសតិ តិកា យោជិតាតិ ទ្វាវីសតិ តិកេ គហេត្វា ទុកសតេ បក្ខិបិត្វា ទុកតិកបដ្ឋានំ នាម ទេសិតំ។ តត្ថ យេសុ យេសុ ឋានេសុ នយំ ទស្សេត្វា បាឡិយា សង្ខេបោ កតោ, តេសុ តេសុ ឋានេសុ ទស្សិតនយានុរូបេន តស្សា វិត្ថារោ វេទិតព្ពោតិ។

ទុកតិកបដ្ឋានវណ្ណនា។

៤. តិកទុកបដ្ឋានវណ្ណនា

តិកទុកបដ្ឋានេបិ កុសលំ ហេតុំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ ហេតុ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយាតិ បញ្ហាមត្តុទ្ធារវសេនេវ ទេសនា កតា។ តត្ថ យថា ហេដ្ឋា ហេតុទុកេន សទ្ធឹ កុសលបទំ យោជេត្វា សព្ពបច្ចយវសេន សព្ពវារេសុ សង្ខេបតោ ទេសនា កតា, ឯវមិធ កុសលត្តិកេន សទ្ធឹ ហេតុបទំ យោជេត្វា សព្ពបច្ចយវសេន សព្ពវារេសុ សង្ខេបតោ ទេសនា កតា។ យថា ច ហេតុបទំ, ឯវំ នហេតុបទម្បិ កុសលត្តិកេន សទ្ធឹ យោជេត្វា កុសលត្តិកហេតុទុកំ និដ្ឋាបិតំ។ តតោ បរំ **សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ហេតុំ ធម្ម**ន្តិអាទិនា នយេន វេទនាត្តិកហេតុទុកាទីនិ ឯកវីសតិ តិកទុកានិ ទស្សិតានិ។

ឯវំ ពាវីសតិយា តិកេហិ សទ្ធឹ ហេតុទុកំ យោជេត្វា បុន តេហិយេវ សទ្ធឹ សហេតុកទុកាទយោ សរណទុកបរិយោសានា លព្ភមានវសេន សព្ពទុកា យោជិតា។ ឥធាបិ យំ យំ បទំ យោជនំ ន គច្ឆតិ, តំ តំ បាឡិយំយេវ បដិក្ខិត្តំ។ ឯវំ ទុកសតំ គហេត្វា ទ្វាវីសតិយា តិកេសុ បក្ខិបិត្វា តិកទុកបដ្ឋានំ នាម ទេសិតំ។ តត្រាបិ យេន យេន នយេន បាឡិ សង្ខិត្តា, សោ សោ នយោ វិត្ថារតោ វេទិតព្ពោ។

តិកទុកបដ្ឋានវណ្ណនា។

៥. តិកតិកបដ្ឋានវណ្ណនា

តិកតិកបដ្ឋានេបិ **កុសលំ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តំ ធម្មំ បដិច្ច កុសលោ សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិ បញ្ហាទ្វារវសេនេវ សង្ខេបតោ ទេសនា កតា។ ឯត្ថ ច កុសលត្តិកំ វេទនាត្តិកាទីហិ, វេទនាត្តិកាទយោ ច កុសលត្តិកេនាតិ ឯវំ តិកេសុយេវ តិកា បក្ខិត្តា។ យេន យេន ច បទេន សទ្ធឹ យំ យំ បទំ យោជនំ ន គច្ឆតិ, តំ តំ ហាបេត្វា លព្ភមានវសេនេវ សព្ពបច្ចយេសុ វារា ច គណននយា ច ទស្សិតា, តស្មា តេ សាធុកំ បាឡឹ ឧបបរិក្ខិត្វា វេទិតព្ពា។ យថា ច កុសលត្តិកំ វេទនាត្តិកាទីហិ, វេទនាត្តិកាទយោ ច តេន សទ្ធឹ យោជេត្វា វេទិតព្ពា; តថា ឯកេកំ តិកំ សេសេហិ។ សេសា ច តេហិ សទ្ធឹ យោជេត្វា វេទិតព្ពាតិ។

តិកតិកបដ្ឋានវណ្ណនា។

៦. ទុកទុកបដ្ឋានវណ្ណនា

ទុកទុកបដ្ឋានេបិ **ហេតុសហេតុកំ ធម្មំ បដិច្ច ហេតុសហេតុកោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិ បញ្ហាទ្វារវសេនេវ សង្ខេបតោ ទេសនា កតា។ តត្ថ ហេតុទុកំ សហេតុកទុកាទីហិ, សហេតុកទុកាទីនិ ច តេន សទ្ធិំ យោជិតានិ។ ឯកេកំ បន ទុកំ សេសេហិ, សេសា ច តេហិ សទ្ធិំ បដិបាដិយា យោជេតព្ពា។ ឥទញ្ហិ ទុកទុកបដ្ឋានំ នាម ‘ទុកេសុយេវ ទុកេ បក្ខិបិត្វា’ ទេសិតំ។ តេនេត្ថ សព្ពទុកេហិ សទ្ធិំ សព្ពទុកានំ យោជនា វេទិតព្ពា។ បាឡិ បន សង្ខិត្តា។ យេន យេន ច បទេន សទ្ធិំ យំ យំ បទំ យោជនំ ន គច្ឆតិ, តំ តំ ហាបេត្វាវ ទេសនា កតាតិ។

ទុកទុកបដ្ឋានវណ្ណនា។

ឯត្តាវតា –

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ អនុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរាតិ។ –

អដ្ឋកថាយំ វុត្តគាថាយ ទីបិតា។ **ធម្មានុលោមបដ្ឋានេ** ឆ នយា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ បច្ចយវសេន បនេត្ថ ឯកេកស្មិំ បដ្ឋានេ អនុលោមាទយោ ចត្តារោ ចត្តារោ នយាតិ ឯកេន បរិយាយេន ចតុវីសតិនយបដិមណ្ឌិតំ អនុលោមបដ្ឋានំយេវ វេទិតព្ពំ។

៧-១២. បច្ចនីយបដ្ឋានវណ្ណនា

១. ឥទានិ កុសលាទីនំ បទានំ បដិក្ខេបវសេន ធម្មានំ បច្ចនីយតាយ លទ្ធនាមំ **បច្ចនីយបដ្ឋានំ** ទស្សេតុំ **នកុសលំ ធម្មំ បដិច្ច នកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **នកុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា**តិ កុសលស្ស បច្ចយភាវំ វារេតិ។ **នកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី**តិ កុសលស្ស ឧប្បត្តិំ វារេតិ, តស្មា "អកុសលាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច អកុសលាព្យាកតា តយោ ខន្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូប"ន្តិ ឯវមាទិនា នយេនេត្ថ បញ្ហំ វិស្សជ្ជិតព្ពំ។ តស្មិំ តស្មិំ បច្ចយេ លទ្ធគណនា បន បាឡិយំ វុត្តាយេវ។ យេបិ វារា សទិសវិស្សជ្ជនា, តេបិ តត្ថេវ ទស្សិតា។ តស្មា សព្ពមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន បាឡឹ ឧបបរិក្ខិត្វា វេទិតព្ពំ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ទុកបដ្ឋានេ, ទុកតិកបដ្ឋានេ, តិកទុកបដ្ឋានេ តិកតិកបដ្ឋានេ, ទុកទុកបដ្ឋានេ ច។

ឯត្តាវតា –

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ, ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ បច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរាតិ។ –

អដ្ឋកថាយំ វុត្តគាថាយ ទីបិតា។ **ធម្មបច្ចនីយបដ្ឋានេ** ឆ នយា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ បច្ចយវសេន បនេត្ថ ឯកេកស្មិំ បដ្ឋានេ អនុលោមាទយោ ចត្តារោ ចត្តារោ នយាតិ ឯកេន បរិយាយេន ចតុវីសតិនយបដិមណ្ឌិតំ បច្ចនីយបដ្ឋានញ្ចេវ វេទិតព្ពំ។

បច្ចនីយបដ្ឋានវណ្ណនា។

១៣-១៨. អនុលោមបច្ចនីយបដ្ឋានវណ្ណនា

១. ឥទានិ កុសលាទីសុ ធម្មេសុ បច្ចយធម្មំ អប្បដិក្ខិបិត្វា បច្ចយុប្បន្នស្ស កុសលាទិភាវបដិក្ខេបវសេន ធម្មានំ អនុលោមបច្ចនីយតាយ លទ្ធនាមំ **អនុលោមបច្ចនីយបដ្ឋានំ** ទស្សេតុំ **កុសលំ ធម្មំ បដិច្ច ន កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា**តិ កុសលស្ស បច្ចយភាវំ អនុជានាតិ។ **ន កុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី**តិ កុសលស្សេវ ឧប្បត្តិំ វារេតិ។ តស្មា “កុសលេ ខន្ធេ បដិច្ច ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូប”ន្តិអាទិនា នយេន វិស្សជ្ជនំ ទស្សិតំ, តំ សព្ពំ បាឡិំ ឱលោកេត្វា សាធុកំ សល្លក្ខេតព្ពំ។ យម្បិ យេន សទិសំ, យញ្ច យត្ថ លព្ភតិ, យោ ច យេសំ វិស្សជ្ជនានំ យេសុ បច្ចយេសុ គណនបរិច្ឆេទោ, សោ សព្ពោ បាឡិយំ ទស្សិតោ, តស្មា បាឡិយេវ ឯត្ថ អត្ថោ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ទុកបដ្ឋានាទីសុបីតិ។

ឯត្តាវតា –

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ អនុលោមបច្ចនីយម្ហិ នយា សុគម្ភីរាតិ។ –

អដ្ឋកថាយំ វុត្តគាថាយ ទីបិតា **ធម្មានុលោមបច្ចនីយបដ្ឋានេ** ឆ នយា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ បច្ចយវសេន បនេត្ថ ឯកេកស្មិំ បដ្ឋានេ អនុលោមាទយោ ចត្តារោ ចត្តារោ នយាតិ ឯកេន បរិយាយេន ចតុវីសតិនយបដិមណ្ឌិតំ អនុលោមបច្ចនីយបដ្ឋានញ្ចេវ វេទិតព្ពំ។

អនុលោមបច្ចនីយបដ្ឋានវណ្ណនា។

១៩-២៤. បច្ចនីយានុលោមបដ្ឋានវណ្ណនា

១. ឥទានិ កុសលាទីសុ ធម្មេសុ បច្ចយធម្មំ បដិក្ខិបិត្វា បច្ចយុប្បន្នស្ស កុសលាទិភាវំ អប្បដិក្ខេបវសេន ធម្មានំ បច្ចនីយានុលោមតាយ លទ្ធនាមំ **បច្ចនីយានុលោមបដ្ឋានំ** ទស្សេតុំ **នកុសលំ ធម្មំ បដិច្ច អកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **នកុសលំ ធម្មំ បដិច្ចា**តិ កុសលស្ស បច្ចយភាវំ វារេតិ។ **អកុសលោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតី**តិ អកុសលស្ស ឧប្បត្តិំ អនុជានាតិ។ នកុសលញ្ហិ អកុសលំ អព្យាកតំ វា, តញ្ច សហជាតបច្ចយំ កត្វា ឧប្បជ្ជមានោ កុសលោ នាម នត្ថិ, តស្មា អកុសលាព្យាកតវសេន ទេសនា កតា។ តត្ថ “អកុសលំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា”តិ ឯវំ នកុសលំ ធម្មំ បដិច្ច វិស្សជ្ជនំ វេទិតព្វំ។ **អព្យាកតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ហេតុបច្ចយា**តិ អយំ បន បញ្ហោ “វិបាកាព្យាកតំ កិរិយាព្យាកតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច តយោ ខន្ធា ចិត្តសមុដ្ឋានញ្ច រូប”ន្តិ វិស្សជ្ជិតោវ។ ឥតិ សព្វបញ្ហេសុ អវិស្សជ្ជិតស្ស អត្ថានុរូបំ វិស្សជ្ជិតស្ស ច បាឡិអាគតមេវ វិស្សជ្ជនំ។ ឯកេកស្មិញ្ច តិកទុកេ វារប្បភេទបច្ចយគណនវិធានំ សព្វំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេនេវ វេទិតព្វំ។

ឯត្ថាវតា ច –

តិកញ្ច បដ្ឋានវរំ ទុកុត្តមំ,
ទុកំ តិកញ្ចេវ តិកំ ទុកញ្ច;
តិកំ តិកញ្ចេវ ទុកំ ទុកញ្ច,
ឆ បច្ចនីយានុលោមម្ហិ នយា សុគម្ភីរាតិ។ –

អដ្ឋកថាយំ វុត្តគាថាយ ទីបិតា។ **ធម្មបច្ចនីយានុលោមបដ្ឋានេ** ឆ នយា និទ្ទិដ្ឋា ហោន្តិ។ បច្ចយវសេន បនេត្ថ ឯកេកស្មិំ បដ្ឋានេ អនុលោមាទយោ ចត្តារោ ចត្តារោ នយាតិ ឯកេន បរិយាយេន ចតុវីសតិនយបដិមណ្ឌិតំ បច្ចនីយានុលោមបដ្ឋានញ្ចេវ វេទិតព្វំ។

បច្ចនីយានុលោមបដ្ឋានវណ្ណនា។

ឯវំ ធម្មានុលោមាទិវសេន ចតូសុ វារេសុ ឯកេកស្មិំ ចតុវីសតិយា ចតុវីសតិយា នយានំ វសេន ឆន្នវុតិ នយា ហោន្តិ។ តត្ថ បច្ចយនយេ អគ្គហេត្វា ឯកេកស្មិំ បដ្ឋានេ តិកទុកាទីនញ្ចេវ ឆន្នំ ឆន្នំ នយានំ វសេនេតំ ចតុវីសតិនយបដិមណ្ឌិតំ **សមន្តបដ្ឋានមហាបករណំ** វេទិតព្វំ។ កេចិ បន “កុសលារម្មណោ ធម្មោ អកុសលារម្មណោ ធម្មោ”តិអាទិនា នយេន អារម្មណមាតិកំ នាម ឋបេត្វា “កុសលារម្មណោ ធម្មោ កុសលារម្មណស្ស ធម្មស្ស ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ”តិអាទិនា នយេន អារម្មណបដ្ឋានំ នាម ទស្សេត្វា អបរម្បិ ផស្សាទីនំ វសេនបិ ផស្សបដ្ឋានំ នាម ឧទ្ធរិត្វា ទស្សេន្តិ។ តំ នេវ បាឡិយំ ន អដ្ឋកថាសុ សន្ទិស្សតីតិ ឥធ ន វិចារិតំ។ សង្គីតិអារុឡ្ហបាឡិវសេនេវ បនេត្ថ វណ្ណនា កតាតិ វេទិតព្វា។

ឯត្ថាវតា ច –

សម្មុឡ្ហា យត្ថ បជា, តន្តាកុលាទិភាវមាបន្នា;
នេកវិធទុក្ខគហនំ, សំសារំ នាតិវត្តន្តិ។

បច្ចយភេទេ កុសលោ, លោកេ គរុតម្បិ បច្ចយាការំ;
អតិនិបុណគម្ភីរំ, ជវនព្ភូមិ ពុទ្ធញាណស្ស។

កុសលាទិធម្មភេទំ, និស្សាយ នយេហិ វិវិធគណនេហិ;
វិត្ថារេន្តោ សត្តម-មភិធម្មប្បករណំ សត្ថា។

សុវិហិតសន្និដ្ឋានោ , បដ្ឋានំ នាម យំ បកាសេសិ;
សទ្ធាយ សមារទ្ធា, យា អដ្ឋកថា មយា តស្ស។

អាចរិយានំ វាទំ, អវិហាយ វិភជ្ជវាទិសិស្សានំ;
អតិពហុវិធន្តរាយេ, លោកម្ហិ អនន្តរាយេន។

សា ឯវ អដ្ឋ កតា, ចុទ្ទសមត្តេហិ ភាណវារេហិ;
អត្ថំ បកាសយន្តី, បដ្ឋានវរស្ស សកលស្ស។

សន្និដ្ឋានំ បត្តា យថេវ និដ្ឋំ គតា ពហុជនស្ស;
សម្បាបុណន្តុ សីឃំ, កល្យាណា សព្ពសង្កប្បា។

ឯត្តាវតា –

សត្តប្បករណំ នាថោ, អភិធម្មមទេសយិ;
ទេវាតិទេវោ ទេវានំ, ទេវលោកម្ហិ យំ បុរេ។

តស្ស អដ្ឋកថា ឯសា, សកលស្សាបិ និដ្ឋិតា;
ចិរដ្ឋិតត្ថំ ធម្មស្ស, និដ្ឋបេន្តេន តំ មយា។

យំ បត្តំ កុសលំ តស្ស, អានុភាវេន បាណិនោ;
សព្ពេ សទ្ធម្មរាជស្ស, ញត្វា ធម្មំ សុខាវហំ។

បាបុណន្តុ វិសុទ្ធាយ, សុខាយ បដិបត្តិយា;
អសោកមនុបាយាសំ, និព្ពានសុខមុត្តមំ។

ចិរំ តិដ្ឋតុ សទ្ធម្មោ, ធម្មេ ហោន្តុ សគារវា;
សព្ពេបិ សត្តា កាលេន, សម្មា ទេវោ បវស្សតុ។

យថា រក្ខឹសុ បោរាណា, សុរាជានោ តថេវិមំ;
រាជា រក្ខតុ ធម្មេន, អត្តនោវ បជំ បជន្តិ។

បដ្ឋានប្បករណ-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ច បញ្ចបករណដ្ឋកថាតិ។

និគមនកថា

បរមវិសុទ្ធសទ្ធាពុទ្ធិវីរិយបដិមណ្ឌិតេន សីលាចារជ្ជវមទ្ទវាទិគុណសមុទយសមុទិតេន សកសមយសមយន្តរគហនជ្ឈោគាហណសមត្ថេន បញ្ញាវេយ្យត្តិយសមន្នាគតេន តិបិដកបរិយត្តិប្បភេទេ សាដ្ឋកថេ សត្ថុសាសនេ អប្បដិហតញាណប្បភាវេន មហាវេយ្យាករណេន ករណសម្បត្តិជនិតសុខវិនិគ្គតមធុរោទារវចនលាវណ្ណយុត្តេន យុត្តមុត្តវាទិនា វាទីវរេន មហាកវិនា បភិន្នបដិសម្ភិទាបរិវារេ ឆឡភិញ្ញាទិប្បភេទគុណបដិមណ្ឌិតេ ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ សុប្បតិដ្ឋិតពុទ្ធីនំ ថេរវំសប្បទីបានំ ថេរានំ មហាវិហារវាសីនំ វំសាលង្ការភូតេន វិបុលវិសុទ្ធពុទ្ធិនា **ពុទ្ធឃោសោ**តិ គរូហិ គហិតនាមធេយ្យេន ថេរេន កតា អយំ សកលស្សបិ អភិធម្មបិដកស្ស អដ្ឋកថា –

តាវ តិដ្ឋតុ លោកស្មឹ, លោកនិត្ថរណេសិនំ;
ទស្សេន្តី កុលបុត្តានំ, នយំ បញ្ញាវិសុទ្ធិយា។

យាវ ពុទ្ធោតិ នាមម្បិ, សុទ្ធចិត្តស្ស តាទិនោ;
លោកម្ហិ លោកជេដ្ឋស្ស, បវត្តតិ មហេសិនោតិ។

អភិធម្មបិដក-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។